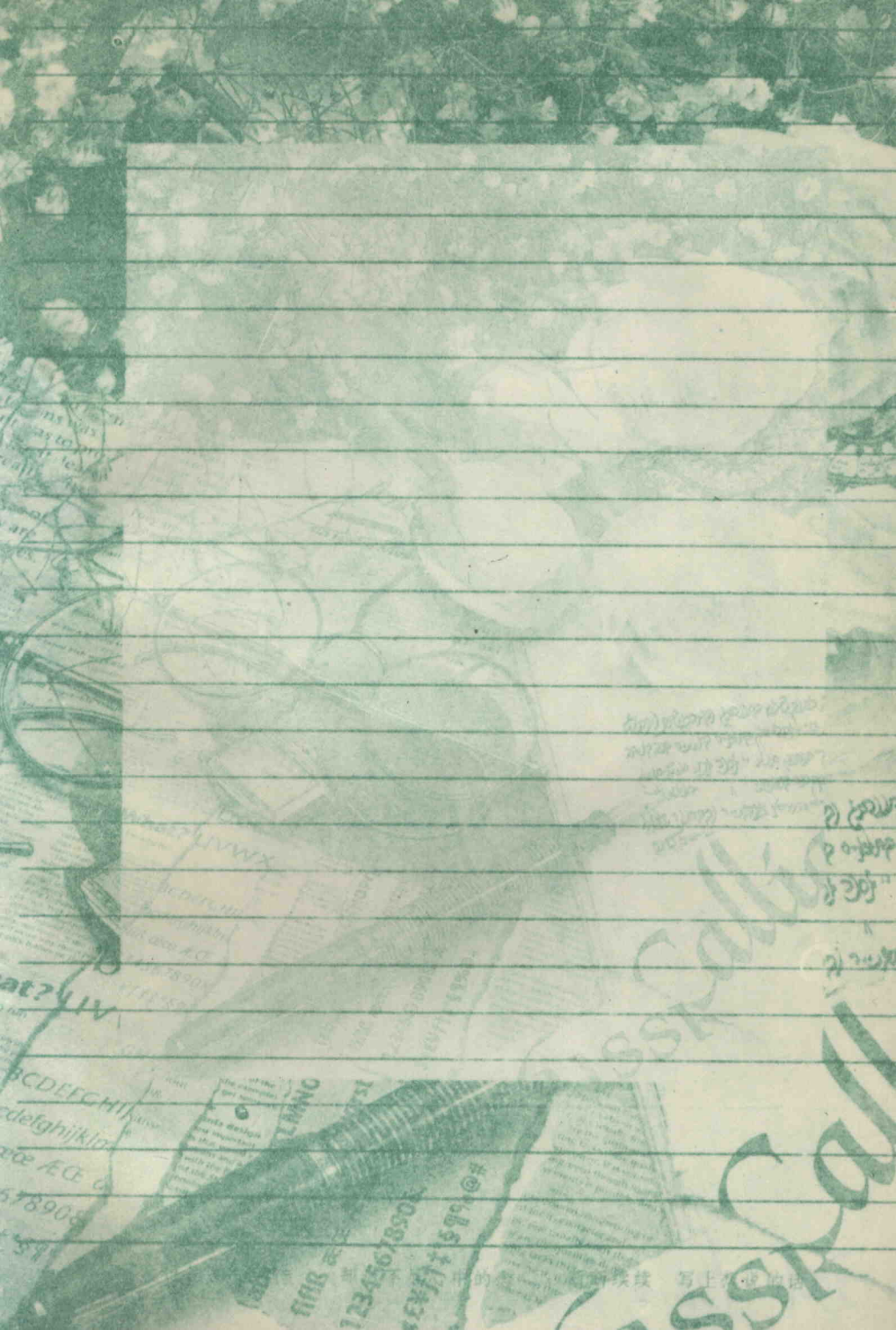
مەشھۇرشەخسلەرنىڭ پەندى-نەسىھەتلىرى

(تاللانما)

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مەشھۇرشەخسلەرنىڭ پەندى-نەسىھەتلىرى

(تاللانما)

تەرجىمە قىلغۇچىلار: ئەخمەت ئىمىن
ياسىن سەيىت

شىنجاڭ ياشلار - ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

بۇ كىتاب جياڭسۇ ئەدەبىيات ـ سەنئەت نەشرىياتىنىڭ 1994 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据江苏文艺出版社 1994 年 11 月第 1 版第 1 次印刷本翻译出版。

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابلىتىپ ئۆمەر
مەسئۇل كوررېكتورى: مەريەم ئابدۇرېھىم

مەشھۇر شەخسلەرنىڭ پەندى ـ نەسىھەتلىرى
(تاللانما)

تۈزگۈچى: سى رىن
تەرجىمە قىلغۇچىلار: ئەخمەت ئىمىن
ياسىن سېيىت

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 100 ـ قورۇ، پ: 830001)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 2 ـ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1168×850مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 12.75
1996 ـ يىل 7 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
1996 ـ يىل 7 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
سانى: 6200 — 1
ISBN 7—5371—2290—3/I・776
باھاسى: 11.50 يۈەن

تۇپلەشتە خاتالىق بولسا زاۋۇتتىن بىۋاستە تېگىشۈالسىڭىز بولىدۇ

مۇندەرىجە

1 لېۋ دس — ئالتۇن مېدال مەڭگۈ دادامغا مەنسۇپ
7 مېككېل جېكسون — ئانىمىزغا بېغىشلايمەن
13 پلانتىي — مېنىڭ ئاتام ـ ئانام
19 كرالا پولكا — تالانت تەربىيىدىن كېلىدۇ
26 ۋاك جېنجى — بالىلار ئۆزى قىزىققان ئىشنى قىلسۇن
33 يوبروس — دادامدىن ئالغان ئىلهام
37 سۇفىيە رواللان — ئانىلىق گۈزەللىك مېھرىبانلىقتا
41 لېۋ. تولستوي — پەرزەنتلەر نەزەرىدىكى ئاتا
47 ساچېر خانىم — مېنىڭ پاناھگاھىم
54 ئاكوكا — دادامنىڭ تەلىمى
60 بوش — مېنىڭ ئاتا ـ ئانام
67 نېلسون ماندىلا — تۇرمۇش ھەرگىزمۇ ئەتىرگۈللۈك باغ ئەمەس
70 سۇخوملىنسكىي — بالىلىرىمغا يېزىلغان خەت
87 گەندى خانىم — ئانا بولۇش ئەڭ ئالىي ۋەزىپە
95 كىچىك توماس ۋاتسون — ئاتا. بالا. شىركەت
109 رىگان — ئائىلە تۇرمۇشى توغرىسىدا
115 ۋاداكاتسۇ — ئانىلىق رولىنى تونۇش
122 ئاگاسسا كرىستى — ئاپام مەن ئۈچۈن فرانسۇز تىلى ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلدى
127 ئېيزېنخاۋېر — ئاتا ـ ئانام بالا تەربىيىلەشكە ماھىر ئىدى
136 چاپلىن — ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت

139 ماكارىنكو بەختلىك ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى كۆپىنچە ياخشى بولىدۇ
149 دزىرژىنسكىي ئالىدونا بىلەن گېدىمىنغا يېزىلغان خەت
157 گەندى ئاتا مېھرى
165 گوركىي ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت
172 كيۈرىي خانىم جىيەن قىزىغا يېزىلغان خەت
175 رومىن رولان مۇزىكىنى ئاپام ماڭا ئۆگەتتى
181 فۇكۇزاۋا يۇكىچى ئائىلىدىكى تەربىيەم
191 ئىكىدائو ساكۇ بالا تەربىيىلەش توغرىسىدا
203 ماركس لافارگقا يېزىلغان خەت
207 لىنكولن جونستونغا يېزىلغان خەت
210 دارۋىن سۆيۈملۈك قىزىم ئانىنىي ئەسلەيمەن
214 ناپولېئون ئوغلىغا قالدۇرۇلغان ۋەسىيەت
225 گيوتې دادامنىڭ ئۈمىدى
229 توماس جېففېرسون كۇندىلىك تۇرمۇشتا ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئون ئىش
232 ۋاشىنگتون بوشرود ۋاشىنگتونغا يېزىلغان خەت
236 رۇسسو دېفىنسې خانىمغا يېزىلغان خەت
239 بېنجامىن فرانكلىن ئوغلىغا يېزىلغان خەت
250 باكون ئائىلە توغرىسىدا
253 مۇنتەينى تەلىم ـ تەربىيىدە بارلىق تەن جازاسىغا ئېتىراز بىلدۈرىمەن
257 سەنىماۋ مەكتۇلۇك ئانا
266 ۋالۇ زىگچى دادا ـ بالا بارا ـ بارا ئاكا ـ ئۈكىدەك بولۇپ قالدۇ
273 لولەن مېنىڭ دادام
281 فۇلېي فۇ سۇكغا يېزىلغان خەت

290 باجمن — تۇنجى ئۇستازىم
293 لياك شىچيۇ — بالىلار
300 لاۋ شې — ئايالىمغا يېزىلغان خەت
303 ليۇ شاۋچى — ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت
309 فېك زىكەي — بالىلىرىم
317 جۇز دچمك — بالىلىرىم
329 لىن يۈتاك — ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىم
335 چيەن مۇ — دادامنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدا قىلغان نەسىھەتلىرى
344 يې شىگتاۋ — دادا بولۇش
351 لياك شۇمىك — مېنىڭ دادام
355 گومۇرو — ئاتا ـ ئانامغا يېزىلغان خەت
363 شې جۆزەي — بىر پارچە ئوچۇق خەت
366 فېك يۈشياك — ئايرىلىش ئالدىدا كۆيئوغلىغا قىلغان نەسىھىتى
370 جاك سەي — ئوغلۇمغا قىلىنغان نەسىھەت
376 جاك جىدۇك — ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت
383 لى خۇجاك — ئوغلىغا قىلىنغان نەسىھەت
389 زىك گوفەن — ئائىلىدە ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىككى ئىش
393 لىن زېشۈي — چوڭ ئوغلى ـــ رۇجۇغا نەسىھەت
400 ئاخىرقى سۆز

لېۋىس (1961 —)

ئالتۇن مېدال مەڭگۈ دادامغا مەنسۇپ

لېۋىس — ئامېرىكا يېنىك ئاتلېتىكا تەنھەرىكەتچىسى، يېنىك ئاتلېتىكا بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن، 1983 — يىلى دۇنيا بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن 1 — نۆۋەتلىك يېنىك ئاتلېتىكا لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىدە ئەرلەرنىڭ 100 مېترغا يۈگۈرۈش، يىراققا سەكرەش، 4 × 100 مېترلىق كۆچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش تۈرلىرىدە چېمپىيون بولغان، 1984 — يىلىدىكى 23 — نۆۋەتلىك ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە 100 مېتر، 200 مېترغا يۈگۈرۈش ۋە يىراققا سەكرەش يەككە تۈرلىرى بويىچە ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن، يەنە سەپداشلىرى بىلەن ھەمكارلىشىپ 4 × 100 مېترلىق كۆچ ئۇلاپ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىدە دۇنيا رېكورتىنى بۇزۇپ چېمپىيون بولغان. ئۇ بىر قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە تۆت ئالتۇن مېدالنى ئوۋدىنستىن كېيىنلا ئالغان تۇنجى ئەر تەنھەرىكەتچى بولغاچقا، «ئىككىنچى ئوۋدىنس» دەپ ئاتالغان.

لېۋىسنىڭ بۇنداق پارلاق نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىنى دادىسىنىڭ قوللىشى ۋە تەربىيىسىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئۇ دادىسىنىڭ دەپنە مۇراسىمىدا ئۆزىنىڭ ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە 100 مېترغا يۈگۈرۈش بويىچە ئېرىشكەن ئالتۇن مېدالنى دادىسىغا مەڭگۈلۈك بېغىشلىغان.

1987 - يىلى 5 - مايدا دادام مېنى چەكسىز قايغۇ ئىچىدە قالدۇرۇپ ئالەمدىن كەتتى.

مەن ھەرقانداق ئىشتا دادامنى ئەسلىمەي قالمايمەن. ۋىللىنگبورودىكى ۋاقتلىرىم. ئۇنىڭ ماڭا قىلغان نەسىھەتلىرى، ھەرقانداق ئىشنى بارانغا يەتكۈزۈپ قىل، دەپ تاپىلىغانلىرى، ئۇنىڭ بىلەن بىللە دۇنيانى سەيلە - ساياھەت قىلغانلىرى زادىلا كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. دادام ھوشيار ۋە ئەقىللىق ئادەم ئىدى، ھەرقانداق ئادەم بىلەن ھەرقانداق ئىش توغرۇلۇق كەڭ - كۈشادە پاراڭلىشالايتتى، كىشىلەرگە سەممىي مۇئامىلە قىلاتتى، كۆڭلى دەريادەك كەڭ ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ يامان گېپىنى قىلساڭ ياكى ئەقىدىسىنى يەردە قويساڭ، سەن بىلەن ئېلىشماي قويمايتتى.

ئۇ بىزگە دائىم، ئۆزۈڭ توغرا تاپقان ئىشنى قىل، دەپ تەلىم بېرەتتى. «ھەرگىز خىيالىڭغا كەلگەنلا ئىشنى قىلمەن دېمەي، بەلكى ئۆزۈڭ توغرا تاپقان ئىشنى قىلىشىڭ كېرەك. قىلۋاتقىنىڭ توغرا ئىش بولسا، ئۇنىڭ توغرىلىقىغا ئۆزۈڭمۇ ئىشەنسەڭ، ھەرگىز خەقنىڭ پالان - پوكۇن دېگىنىگە پەرۋا قىلما.» — مانا بۇ ئۇنىڭ جاھانسازلىق پەلسەپىسى ئىدى.

1984 - يىلى نۇرغۇن كىشىلەر مېنى ئەيىبلەپ، بىر تالاي مۇخبىرلار گېزىت - رادىئولاردا ئۇستۇمدىن ئىغۋا تارقاتقان چاغدا، دادام ماڭا: «ئوغلۇم، سەن ھېچقانداق خاتا ئىش قىلمىدىڭ، بىرىگە ئورا كولىمىدىڭ ياكى بىرەيلەننى پۇتلىمىدىڭ ياكى بىرەيلەنگە ئاھانەت قىلمىدىڭ. ئۇنداق ئىشكەن. قىلغىنىڭ توغرا، گېپىڭدە چىڭ تۇر، ئەتراپىڭدا بولۇۋاتقان ئىشلارغا پەرۋا قىلما، بۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈشلىپ كېتىدۇ» دېگەنىدى.

1984 - يىلدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكىتى مۇسابىقىسى

مەزگىلىدە ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن مەلۇم ئادالەتسىزلىكلەرگە ئۇچرىغانلىقىم مەسىلىسى توغرىسىدا ئاپامنىڭ مۇئامىلىسى دادامنىڭكىگە تۇپتىن ئوخشىمىدى. ئۇنىڭ مەن توغرۇلۇق يامان گەپ قىلغان ياكى يازغان كىشىلەرنىڭ دەككىسىنى بەرگۈسى كېلىپلا تۇراتتى. ھەتتا ئۆزى تېلېفون نومۇرىنى بىلمىدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىگە تېلېفون بېرىپ كۆڭلىدىكى گەپلىرىنى ئېيتۇالغۇسى كېلەتتى. لېكىن دادام: «ياق، بۇنىڭ ھاجىتى يوق، ئەرزىمەس بىر ئىشقا ئۇنچىلىك قىلىپ كەتكۈلۈك ئەمەس. ئوغلىمىز ئۆزىنىڭ ھەق ئىش قىلىۋاتقىنىغا ئىشىنىمدۇ، بولدى، مۇشۇلا كۇپايە. خەقلەرنىڭ گېپىگە جاۋاب قايتۇرۇپ ئولتۇرۇشمىزنىڭ ھاجىتى يوق، ھازىرمۇ شۇنداق، كەلگۈسىدىمۇ شۇنداق» دېگەن.

شۇ تاپتا مەن ئۆيدىن ئايرىلىپ ئايرودورومغا ماڭغىلىۋاتىمەن. دادامنىڭ 1984 - يىلدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە، بولۇپمۇ 100 مېترغا يۈگۈرۈش ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىسىدە ماڭا بەرگەن ئىلھامى يەنە كۆز ئالدىمغا كېلىۋاتىدۇ. مەن پات - پات ئۆيۈمدىكى تاغدەك دۆۋىلىنىپ تۇرغان سىنئالغۇ لېنتىلىرىنىڭ ئىچىدىن شۇ قېتىمقى مۇسابىقىنىڭ لېنتىسىنى تېپىپ قايتا - قايتا كۆرۈپ كېتىمەن. دادام شۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ماڭا شۇنچىلىك تەسىر كۆرسەتكەنكى، ھەربىر ئىشتىكى ئۇتۇق، نەتىجە، غەلىبىلەرنىڭ ھەممىسى، جۈملىدىن شۇ مۇسابىقە كۈنىدىكى غەيرىتىم ۋە غەلبە ھاياجانلىرىمغىچە دادام تۇپەيلى بولغان دېسەممۇ بولىدۇ.

دادام ماڭا ھەر خىل ئۇسۇل - چارىلەر بىلەن يۇقىرىقىدەك جىق نەرسىلەرنى بەرگەن، خوش، ئەمدى، مەن ئۇنىڭغا نېمە تارتۇق قىلىشىم كېرەك؟ ئويلاپ باقسام، 1984 - يىلدىكى ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىدە 100 مېترغا يۈگۈرۈش

بويىچە ئېرىشكەن ئالتۇن مېدالىنى بەرسەم بولغۇدەك. بۇ مېدالغا بىزنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقىمىزغا دائىر بارلىق گۈزەل ئەسلىمىلەر سىڭگەن. بۇ ئۇنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى تۈپەيلى مەن ياراتقان پارلاق نەتىجىلەرگە ۋەكىللىك قىلىدۇ.

مەن بۇرۇن بانكىنىڭ قىممەتلىك بۇيۇملارنى ساقلاش ئورنىدىن مېداللىرىنى ئېلىپ باقمىغان، لېكىن بۇ قېتىم ئايرودورومىغا كېتىۋېتىپ، چوقۇم يېڭى جېرسېيغا ئاپىرىپ دادامغا تارتۇق قىلىمەن، دەپ ئالدىم.

دەپنە مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىغان كۈنىنىڭ ھارپىسىدا ھەممىمىز ۋىللىنگبورودىكى ئۆيىمىزگە يىغىلدۇق. ئاپام تەزىيىگە ئالاقىدار ئىشلارنى تونۇشتۇرۇپ كېلىپ ماڭا، دەپنە مۇراسىمىدا بىر ناخشا ئېيتقان بولساڭ، ناھايىتى ئەھمىيەتلىك بولاتتى، دېدى ۋە ماڭا بىر ناخشا تاللاپ بەردى. لېكىن مەن، دادامنى مەڭگۈ ياد ئېتىدىغانلىقىمىزنى ئىزھىلاش ئۈچۈن، ناخشىنىڭ تېكىستىنى ئۆزۈم يازاي، دېدىم. ئاپام: «ئۇنداق بولسا، تېخىمۇ ياخشى» دېدى. مەن روزدېستۇۋو بايرىمىدا ئۆزۈم دادامغا سوۋغا قىلغان ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئۆتكەن ئىشلارنى ئويلىدىم. دادام بىر چاغلاردا ماشىنىدا ماڭا كالۇرنىڭ «مەن سىلەرنى مەڭگۈ سۆيىمەن» دېگەن سۆزىنى دەپ بەرگەنلىكى پاللىدە كاللامدىن كەچتى، بۇنىڭ ئىلھامى بىلەن دەرھاللا تۆۋەندىكى ناخشا تېكىستىنى پۈتتۈردۈم:

مەن ئەقلىمنى تاپقاندىن بۇيان
كۆز ئالدىمدا سەنلا بار ئىدىڭ.
بارا ـ بارا چوڭ بولدۇم، دادا
ئىستەك ـ غايەمنى سەنلا تىكلىدىڭ.
بەردىڭ ماڭا ئەقىل ۋە ئىلھام،
بولدى دۇنيادا يوللىرىم راۋان.

قىلدىڭ مېنى ھەقىقىي ئىنسان،
تەھسىن ئوقۇدى ماڭا كەڭ جاھان.

«مەن سىلەرنى مەڭگۈ سۆيىمەن»
دېگەنىدىڭ بىر چاغدا ماڭا.
ئۆمرۈڭ قىسقا بوپقالدى بىراق
بۇ سۆزۈڭ بىزگە ھەمراھ دائىما.
مەيلى ئاي ـ يىللار ئۆتسۇن قانچىلاپ،
ئۇنتۇماسمىز ئۇنى زادىلا.
روھىڭ كەتمىدى، سەن كەتتىڭ لېكىن،
بىزمۇ ھامانەم كېتەرمىز بۇنىدىن.
چۈنكى ئىنسانغا ھامان بار بۇ كۈن،
بىزگىمۇ شۇنداق كېلەر بىر ـ بىردىن.
خىيالىمدا سەن ئۆيگە قايتقاندەك،
راستىلا بۇ ئۆيگە يېنىپ كەلگەندەك.
بۇ راست، راستقۇ، ھە، دادا،
ئاھ، قەدرىڭ بۇگۈن ئۆتۈلدىغۇ بەك.

بۇنى يېزىپ بولغاندىن كېيىنمۇ، دادامغا بولغان چوڭقۇر سېغىنىش ئىچىدە ئاھاڭغا سالىدىغان ناخشامغا غىڭشىپ تۇرۇپ، ئۆزۈمچە دادامغا غايىبانە خىتاب قىلدىم: «بىزمۇ مەڭگۈ سېنى سۆيىمىز، دادا».

دەپنە مۇراسىمى كۈنى بىز بىر ئائىلىنىڭ ئادەملىرى دادامنىڭ جەسىتى بىلەن ۋىدالىشىۋاتقان چېغىمىزدا، مەن ھېلىقى ئالتۇن مېدالنى دادامنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدۇم. بۇ چاغدا ۋىللى گوردتىن باشقىسى، پۈتۈنلەي ئۆز ئۆيىمىز-نىڭ ئادەملىرى ئىدى. مېنىڭ كۈتكىنىمۇ شۇ، چۈنكى مەن قىلىۋاتقان ئىشىمنى باشقىلارغا داۋراڭ قىلمىشنى خالىمايتتىم.

ئاپام مەندىن: «شۇ مېدالنىمۇ قوشۇپ يەرلىككە قويۇ-ۋەتمەكچىمۇسەن؟» دەپ پىچىرلاپ سورىدى. مەن: «ھەئە، ئۇ مەكتۇ دادامغا مەنسۇپ. مەن ۋاقتى كەلگەندە يەنە بىرنى ئالىمەن». دەپ جاۋاب بەردىم. ئاندىن دادامنىڭ جەستىگە قاراپ: «ئەنسىرىمە دادا، مەن يەنە مېدال ئالىمەن» دېدىم. بۇ ئۆزۈمگە ۋە دادامغا بەرگەن قەسىمىم ئىدى. ئۇ قوللىرى مەيدىسىگە قويۇلغان ھالدا شۇ قەدەر تىنچ ۋە خاتىرجەم ياتاتتى. ئالتۇن مېدالنى ئالغىنىغا سېلىپ قويغان چېغىمدا ماڭا بۇ ئىشلار شۇ قەدەر مۇقەددەس ۋە گۈزەل بىلىندى.

مىككىل جېكسون (1958–)

ئانىمىزغا بېغىشلايمەن

مىككىل جېكسون — دۇنيا بويىچە دەرىجىدىن تاشقىرى ناخشا چولپىنى، ئامېرىكىنىڭ ئىنىدىئانا شتاتىدا تۇغۇلغان، يەتتە يېشىدا سەھنە ھاياتىنى باشلاپ، ئىنسانلىرى بىلەن بىرلىكتە «بەش قېرىنداش جېكسونلار» مۇزىكا ئەترىتىنى تەشكىل قىلغان، «كۆزۈم يولۇقتا» دېگەن ناخشىسى ۋە چاقماق ئۇسسۇلىنىڭ كائىنات قەدىمى ناملىق ئىجادىيىتى بىلەن مەشھۇر. ئۇنىڭ «تىترەكگۈ» ناملىق پلاستىنكىسىدىن 50 مىليون دانە سېتىلغان. ئۇ ئامېرىكىدا پات — پات سەيياره ئويۇن قويۇپ تۇرىدۇ، «ئوسكار» مۇكاپاتىنىڭ ناخشا پلاستىنكىلىرىغا بېرىلمىدىغان «كرالمېي» مۇكاپاتىغا نۇرغۇن قېتىم ئېرىشكەن.

بىز تەقدىرلىمىزنى ئىلكىمىزگە ئېلىپ ئۆز مۇزىكىلىرىمىزنى ئىشلەشكە باشلىغاندىن بۇيان، مېنىڭ ياكى مۇزىكا ئەترىتىمىزنىڭ ھەربىر پىلاستىنكىسىغا: «ئانىمىز كاسىرىن جېكسونغا بېغىشلايمىز» دېگەن سۆزنى يېزىشنى ئۇنتۇمىدۇق. ئانامنىڭ كىچىك ۋاقتىمدا مېنى قۇچىقىغا ئېلىپ «سەن مېنىڭ ئاپتىپىم»، «كېۋەزلىك» دېگەندەك ناخشىلارنى ئېيتىپ يۇرىدىغانلىقىنى زادىلا ئۇنتۇيالمايمەن. ئۇ ماڭا، ئىنى ـ سىڭىللىرىمغا دائىم ناخشا ئېيتىپ بېرەتتى. ئانام ئىندىئانادا بىر مەزگىل تۇرغان بولسىمۇ، لېكىن ئەسلى ئالاباماداۋا چوڭ بولغان. بۇ شتاتنىڭ مۇشۇ رايونىدىكى نېگىرلارنىڭ رادىئودىن ئۆز ئىلىنىڭ ۋە غەربنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلاپ تۇرۇشى خۇددى ئۇلارنىڭ چېركاۋدا مۇناجات ئوقۇغىنىغا ئوخشاش ئەجەبلىنەرلىك ئىش ئەمەس ئىدى. ئانام ھازىرغىچە ۋېللى نېرسوننىڭ ناخشىلىرىغا ئامراق. ئۇ ناخشىنى ئوبدان ئېيتاتتى. مېنىڭ ناخشىچىلىقتىكى تالانتىمۇ ئانامدىن كەلگەن، دەپ ئويلايمەن. بۇنىڭدا خۇدانىڭ ئاتا قىلغىنىمۇ بار، ئەلۋەتتە.

ئانام كلارنېت بىلەن پىئانىنو چالاتتى، بۇ ھۇنەرنى چوڭ ئاچام موردىغا ـ بىز ئۇنى ربېبى دەپ چاقىراتتۇق ـ كىچىن راتويا دېگەن ئاچامغىمۇ ئۆگەتكەن. ئانام بۇ ھۇنەرنى باشقىلارنىڭ ئالدىدا نامايان قىلالمايدىغانلىقىنى كىچىكىدىن تارتىپلا بىلگەن. بۇنىڭدا ئۇنىڭدا قانداقتۇر تالانت ۋە ئىقتىدارنىڭ يوقلۇقى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ كىچىك چېغىدا پالەچ كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقى سەۋەبچى بولغان. ئۇ كېسەللىك ئۇستىدىن غالىب كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن پۈتىنى سۆرەپ ماڭىدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى. بۇ تۈپەيلى بالىلىق چاغلىرىدا ئۇنىڭ ئوقۇشۇغىمۇ كۆپ تەسىر يەتكەن. شۇنداقتىمۇ ئۇ، بۇ كېسەللىك نۇرغۇن بالىلارنىڭ جېنىغا

زامىن بولغان يەردە مېنىڭ مۇشۇنچىلىك بولسىمۇ ياشاپ يۈرگىنىمنىڭ ئۆزى چوڭ ئامەت، دەيتتى. ئېسىمدە، ئۇ بىزگە پالەچ ۋاكسىنىسى كۆملىنىۋاتقان يىگۈزۈشنى بەك مۇھىم، دەپ بىلەتتى. ھەتتا ئۇ شۇنى دەپ بىزنى شەنبە كۈنى چۈشتىن كېيىن ياشلار كۇلۇبىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئويۇننى كۆرۈشكىمۇ بارغۇزماي قويغان. بۇنىڭدىن ئۇ ئىشىنىڭ بىزنىڭ ئائىلىدە نەقەدەر مۇھىم ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ئانام ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقتىمدا پالەچ كېسىلى بولۇپ قالغانلىقىنى پالاكەت، دەپ قارىمای، بەلكى ئۆزىنى خۇدانىڭ سىنىغانلىقى، دەپ قارايتتى. ئۇ مېنى خۇداغا ئەقىدە قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلىگەن. ئۇ ماڭا، خۇددى گۈزەل كەچكى شەپەق ياكى بوران - چاپقۇندىن كېيىن بالىلار ئۇينايدىغان ئاپئاق قارغا ئوخشاش، سېنىڭ ناخشىچىلىق ۋە ئۇسسۇلچىلىق تالانتىڭ ئىمۇ خۇدايىم بەرگەن، دەيتتى. گەرچە ۋاقتىمىز مەشق ۋە سەپەرلەرگە كېتىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇ ئارىلىقتا بىر پۈرسەتنى چىقىرىپ مېنى ئىبادەت قىلىدىغان جايلارغا ئېلىپ باراتتى، ئارىمىزغا يەنە رەببىي بىلەن راتويانىمۇ قوشۇۋالاتتى.

بىز گالىدىن كېتىپ بىرنەچچە يىلدىن كېيىن «ھەيدى سارۇېن پروگراممىسى» دا ئويۇن كۆرسەتتۇق. ھەر يەكشەنبە كۈنى ئاخشىمى نەق مەيدانىدا ئويۇن كۆرسىتىدىغان بۇ ئۇنۋېرسال پروگراممىدىن ئامېرىكىلىقلار پېشانىسىگە ياغلىق تېڭىۋالغان مۇزىكا ئەترىتىنىڭ، ئالۋىس ۋە چاققان چاقچۇقچىلار مۇزىكا ئەترىتىنىڭ ئويۇنلىرىنى تۇنجى قېتىم كۆردى. ئويۇن تۇگىگەندىن كېيىن سارۇېن ئېپەندى ھەممىمزنى بىر-بىرلەپ ماختاپ ئۆز مىننەتدارلىقىنى بىلدۇردى. مەن پېپسى كولا ئىلان پروگراممىسىدىكى بالىغا ئوخشاش سەھنىنىڭ كەينىدە لەلەڭشىپ يۈرۈپ تۇيۇقسىز سارۇېن ئېپەندى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدىم. ئۇ مېنى كۆرۈپ خۇشال ھالدا قولۇمنى قىستى،

قولۇمنى قويۇۋېتىشتىن ئاۋۋال ئۆزىنىڭ دەيدىغان گېپىنمۇ دەۋالدى. بۇ 1970 - يىلدىكى ئىشلار. ئۇ چاغدا تولغىما ئۇسسۇل مۇزىكىسىنى چالىدىغان خېلى ئوبدان چالغۇچىلار زەھەرلىك چېكىملىك ۋە ھاراق تۈپەيلى جېنىدىن ئايرىلغانىدى. ئويۇن قويۇش ساھەسىدىكى پېشقەدەم، ئەقىللىق بىر ئەۋلاد ئۆزلىرىدىن كۆپ كىچىك بولغان ئۇ ياشلارنىڭ ئۇنداق ئۆلۈپ كېتىشىنى ھەرگىز ئويلىمىغان. بەزىلەر ماڭا، سىزنى كۆرۈپ قرانكى رايموندنى ئەسلەپ قالدۇق، دېگەن گەپنمۇ قىلدى. رايموند ئاشۇنداق جېنىدىن ئايرىلغان 50 - يىللاردىكى ئاتاقلىق ياش ناخشىچى ئىدى. ھەيدى سارۇېن مۇشۇ جەھەتتىكى ئىشلارنى ئويلىغان بولسا كېرەك، ماڭا: «بۇ تالانتىڭنى ساڭا كىم ئاتا قىلغانلىقىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما، بۇنى ساڭا خۇدا ئاتا قىلغان» دېدى.

مەن ئۇنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتتىم، ئانامنىڭمۇ ماڭا بۇ نۇقتىنى ئۇنتۇما، دەپ كېلۇاتقىنىنى ئېيتىپ قويسام بوپتىكەن، لېكىن ئېيتماپتىمەن. مەن پالەچ كېسىلىگە دۇچار بولمىغان. ئۇسسۇلچى دېگەن بۇنداق كېسەل بولۇپ قېلىشنى ئويلىسا يۇرىكى جىغىدە بولۇپ كېتىدۇ. لېكىن مەن شۇنى بىلمەنكى، خۇدا مېنى ۋە ئىنى - سىڭىللىرىمنى باشقىچە يول بىلەن سىنىغان. مەسىلەن، ئۆيدە بالىلارنىڭ جىقلىقى، قىستاڭ چىلىقتىن ياتىدىغان تۈزۈكرەك جايىنىڭ يوقلۇقى، كىرىدىغان تاپاۋەتنىڭ قورساقتىمۇ دال بولمايدىغانلىقى. مەشق قىلىۋاتقان چاغلىرىمىزدا قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئىچى يامان بالىلىرىنىڭ دېرىزىلىرىمىزگە تاش ئېتىپ ئارام بەرمەيدىغانلىقى دېگەندەك جەھەتلەردىن. ئانامنىڭ، بىزنىڭ شۇ دەسلەپكى چاغلاردا تارتقان كۈنلىرىمىزنى ئويلىسام، شۇنداقمۇ دېگۈم كېلىدۇكى، بىزنىڭ تارتقان ئازابلىرىمىزنىڭ ئورنىنى تاپقان پۇللىرىمىزمۇ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىش، مۇكاپاتلىرىمۇ تولدۇرۇپ بېرەلمەيدۇ.

ئانام تولىمۇ كۆيۈمچان ئايال. ئۇ بىزنىڭ بىرەر ئىشقا ھەۋەس قىلغىنىمىزنى سەزگەن ھامان قولىدىن كېلىشىچە ئىلھام بېرەتتى. مەسىلەن، مەن كىنو چولپانلىرىغا قىزىقىپ قالغان بولسام، ئۇ كىنو چولپانلىرىغا ئائىت كىتابلاردىن بىر-مۇنچىنى ئۆيگە ئەكىلىپ قويياتتى. بىز توققۇز ياشقا بولساقمۇ، ھەربىر ئىمزىگە خۇددى يالغۇز بالىغا كۆيۈنگەندەك كۆيۈنەتتى. ھېچقايسىمىز ئۇنىڭ چاپالىق ئۆيى تۇتقانلىقىنى، بىز ئۇچۇن ھەرقاچان يۇرىكى ئېغىر تۇرىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالالمايمىز. توغرا، بۇ ھەرگىزمۇ يېڭى گەپ ئەمەس، ھەربىر بالا ئانىسىنى دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغ ئانا چاغلايدۇ، لېكىن بىز جېكسون ئائىلىسىدىكى بالىلار بۇ نۇقتىنى بىر مىنۇتمۇ ئۇنتۇپ قالغان ئەمەس. بىز ئانىمىز كاسىرىنىڭ شاپائىتى، مېھرىبانلىقى ۋە غەمخورلۇقىدىن يەتكۈچە بەھرىمەن بولغان، شۇڭا مەن ئانىنىڭ مېھرىبانلىقسىز بالىنىڭ چوڭ بولالمىشىنى ھەرگىز تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن.

بالىلار بەزىدە مۇنداق ئەھۋالغىمۇ دۇچ كېلىدۇ، يەنى ئۇلار ئاتا ـ ئانىسىدىن تېگىشلىك مېھرىبانلىقنى ئېرىشەلمىسە، ئۇ مېھرىنى باشقىلاردىن ئىلىشقا، بوۋا ـ مومىلىرىغا ياكى باشقىلارغا تەلمۇرۇشكە مەجبۇر بولىدۇ. بىز بولساق ئانا مېھرىدە چوڭ بولغاچقا باشقىلارغىمۇ تەلمۇرۈپ يۈرمىدۇق. ئۇ بىزگە دائىم، مۇلايىم، ئاق كۆڭۈل بولۇڭلار، دوستلارغا مېھىر قويۇڭلار، باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئەلا بىلىڭلار، خەقنى ئاھانەت قىلماڭلار، تەمەخورلۇق قىلماڭلار، باشقىلارنىڭ جۇۋىسىدا تەرلەنمەڭلار، دەپ نەسىھەت قىلاتتى. يۇقىرىقى نەسىھەتكە خىلاپلىق قىلىش ئائىلىمىزدە گۇناھ ھېسابلىناتتى. ئۇ پەقەت بىزگە بېرىشىلا بىلمىدىغان، لېكىن ئالايىدىغان، ھېچنېمىنى تەمە قىلمايدىغان مانا مۇشۇنداق ئانا ئىدى.

ئانامنىڭ خاراكتېرىنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان ئوبدان

بىر ۋەقە ھېلىمۇ ئېسىمدە. گالىدىكى ۋاقىتلىرىمىز ئىدى. مەن ئۇ چاغلاردا تېخى كىچىك. بىر كۈنى تاڭ سەھەردە بىر ئادەم ئەتراپىمىزدىكى ئۆيلەرنىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ. ئۇنىڭ ئەزايى - بەدىنى پۈتۈنلەي قان ئىكەن. ئۇ ئەتراپتىكى خېلى ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلىرىنى قاققان بولسىمۇ، ھېچكىم ئۇنى ئۆيىگە كىرگۈزمەپتۇ. ئاخىر ئۇ بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ ئىشىكنى قاققانىكەن، ئانام دەرھال ئىشىكنى ئېچىپ ئۇنى ئۆيگە ئەكىرىپتۇ. ئۇ چاغدا نۇرغۇن خەق ئۇنداق قىلالمىغانىكەن، لېكىن ئانام شۇنداق قىپتۇ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، ئويغانسام، پولدا بىر-مۇنچە قان تۇرۇپتىكەن. مەن ھەممىمىزنىڭ ئانىمىزنى دوختۇرنى ئۈمىد قىلىمەن.

پلاتيني (1955 —)

مېنىڭ ئاتا ـ ئانام

پلاتيني — فرانسيه پۇتبولچىسى، فرانسيەنىڭ لوتا-رىنگىيە شەھىرىدە تۇغۇلغان، 17 يېشىدا كەسىپىي تەنھەرىكەتچى بولغان، 23 يېشىدا دۆلەت كوماندىسىغا كىرگەن، 1982 ـ يىلىدىكى دۇنيا مۇسابىقىسىدىن كېيىن دۇنيا بويىچە ئەڭ ياخشى تەنھەرىكەتچىلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالغان، فرانسيه كوماندىسىغا باشلامچىلىق قىلىپ، 1984 ـ يىللىق ياۋروپا لەۋھە تالىشىش مۇسابىقىسىنىڭ چېمپىيونلۇقىنى، يۇۋېنتىس كوماندىسىنى يېتەكلەپ ياۋروپا غالىبلىرى لوكۇبكە-سىنى، دەرىجىدىن تاشقىرى لوكۇبكىنى، «توپوتا لوكۇبكىسى» نى تالىشىش مۇسابىقىسىدە چېمپىيونلۇقنى قولغا كەلتۈرگەن. 1983 ـ يىلىدىن 1985 ـ يىلغىچە ئۇدا ئۈچ يىل ياۋروپا پۇتبول ئەپەندىسى بولۇپ تاللىنىپ، ئالتۇن توپ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. ئۇنىڭ «ئىككى پاس پادىشاھى»، پۇتبول مەي-دانىدىكى «ناپولېئون» دېگەندەك ناملىرى بار. 1989 ـ يىلى فرانسيه پۇتبول كوماندىسىنىڭ تەربىيىلىرى بولغان.

ئائىلەم مېنىڭ تۇرمۇشۇمدا باشتىن - ئاخىر مۇھىم ئورۇننى ئىگىلەپ كەلمەكتە. ئاتا - ئانام مېنىڭ ئەڭ قىزغىن قوللىغۇچىۋم ھەم ئەڭ قاتتىق‌قول تەنقىدچىلىرىم. ئاتام بولمىغان بولسا، بۈگۈنكى ئۈتۈقلىرىمۇ بولمىغان بولاتتى. ئەگەر ئاتا - ئانام ماڭا يار - يۆلەك بولماي، مېنى ئالغا ماڭغۇزماي، يولۇمغا توسالغۇ بولۇۋالغان بولسا، ئۆزۈمنىڭ قانداق ئادەم بولۇپ چىقىشىمنى تەسەۋۋۇر قىلالمايمەن. ئۇلار قولىدا گۈۋاھنامىسى بار ئىككى مىليون پۇتبول تەنھەرىكەتچىسىدىن پۇتبولىنىڭ نېمىنى يېيەلەيدىغان كەسپىي تەنھەرىكەتچىنىڭ ئارىن 500 ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. شۇنداقتىمۇ مېنى ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن قوللاش ئۈچۈن ئۇلارغا يەنە بەزى غەمخورلىرى يېڭىشقا توغرا كېلىدۇ. دادام ماڭا، كۆڭلۈمدە بۇ ئىشنىڭ بىر نەتىجە چىقمىغاندەك تۇيۇلۇۋاتىدۇ، شۇڭا ساڭا بوپتۇلا دەۋاتىمەن، دېگەنىدى. 15 ياش چېغىمدا رايونلۇق كۇلۇب ماڭا خېلى قىزىقىپ قالدى. بۇنىڭغا قاراپ دادام مەندىن بىر نەتىجە چىقمىغانلىقىغا تېخىمۇ ئىشەنمەيدۇ. يېقىندا ئۇ: «مېشىلغا ئوخشاش ئىقتىدارلىق بالا بىر ئەۋلاد كىشىلەردىن پەقەت بىرلا چىقمىدۇ» دەپ سۆزلەپ يۈرۈپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ يۈزۈم ۋىللىدە ئوت ئېلىپ كەتتى. مەن 15 يېشىمدا ئۆسمۈر تەنھەرىكەتچى، ئاندىن كېيىن AS رېنى كوماندىسىنىڭ «بالا يىگىتى» بولدۇم. بۇ راست. دادام مېنىڭ پۇتبول مەيدانلىرىدا كارامەت كۆرسىتىش ئارزۇيۇمنى قوللىمىدى. ئارىدىن ئۈزۈن ئۆتمەي، مەندىن چوقۇم بىر نەتىجە چىقمىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، مېنى تولۇق ئوتتۇرىنىڭ 2 - يىللىقىدىكى ئوقۇشۇمدىن توختاتتى - دە، مېنى پۇتبولچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تولۇق ۋاقىتقا ئىگە قىلدى.

گەرچە ئاتا ـ ئانىمىز ئائىلە تۇرمۇشىمىزدا بىزگە مۇمكىنقەدەر كەڭرى ئىمكانىيەت يارىتىپ بەرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئاچام ماردونغا. ماڭا ھەرگىزمۇ ئەسەبىيلەشكەن شۆھرەتپەرەسلىك سىڭدۇرۇپ قويغان ئەمەس. ئۇلار ئۇ خىلدىكى ئادەملەر ئەمەس ئىدى، بىزگە پارچە ـ پۇرات خىراجەت ئۇچۇن پۇلمۇ بەرمەيتتى. بۇنىڭدىن مەلۇمكى، بىز ئەركە تەربىيە كۆرمىگەن. يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە باشقا لازىمەتلىكلەردە ئىسراپچىلىق قىلىشىمىزغا ھەرگىز يول قويۇلمايتتى. مەن كۆڭۈلدىكىدەك تەربىيىگە ئېرىشكەن. بۇ كۆيۈنۈش، تۇرمۇش، ئېتىقاد دېگەندەكلەرگە بولغان توغرا قىممەت كۆزقارىشى ئاساسىدىكى تەربىيە ئىدى.

ئاتا ـ ئانىمىز بىزنىڭ كەسپىي ئىشلىرىمىزغا، تەرەققىيات ئىستىقبالىمىزغا چىق ئەجىر سىڭدۇرگەن، بىزنى بەختلىك قىلىشنى ھەممىدىن چوڭ بايلىق دەپ قارىغان. شۇڭا مەن روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىنمۇ ساغلام؛ كەسپىكە مۇھەببىتىم ۋە مەسئۇلىيەتچانلىقىم بار. شۇڭا زەھەرلىك چېكىملىكلەردىن ۋە سالامەتلىككە زىيانلىق ھەرقانداق نەرسىدىن يىرگىنىمەن. ئەپسۇسكى، بۇگۈنكى كۈندە نۇرغۇن ياشلار ياخشى تەربىيە ئېلىشنىڭ ئورنىغا زەھەرلىك چېكىملىكنى دەسسەتمەكتە. مېنىڭ ئۆزۈمنى مەست قىلىدىغان «كوكايىن» ىم ۋە «خروئىن» ىمۇ باشتىن ـ ئاياغ بۇيۇك تەبىئەت ۋە ھەر خىل تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى بولۇپ كەلدى. پۇتبول تەنھەرىكەتچىسى ئۇچۇن جىقراق چېنىقىش ھەرگىز زىيانلىق ئىش ئەمەس. ماڭا ئاشۇ پۇتبول، سېرىق ماي بىلەن بۇلجۇرگەن قىيامى سېلىنغان قاتلىما، بىر بوتۇلكا گازلىق سۇ بولسا، شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە!

مېنى زەھەرلىك چېكىملىك مەسلىسى توغرىسىدا مۇنچىلىك يوغان گەپ قىلدۇرالىغان، خروئىن ـ پرويىن دېگەنلەرنى يېقىن دارىتىپ باقمىغان ئاشۇ ئوبدان ئائىلەم.

بۇنىڭدىكى بارلىق تۆھپە پۈتۈنلەي ئاتا ـ ئانامغا مەنسۇپ. ئۇلار ئاللىقاندىق بەزى پرىنسىپلاردىن دەل ۋاقتىدا ۋاز كېچىپ، مېنى ئۆزۈمچە تۇز دەپ ھېسابلىغان يولدىن تارتىپ ئەكەلىپ، نانسىدا كەسپىي پۈتبولچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان ئىمكانىيەتكە ئىگە قىلدى. ئەلۋەتتە، بۇ قارارنى ئورتاق بېكىتكەنلىكىمىز راست. كېيىنكى چاغلاردا ئاتا ـ ئانام بۇ كەسىپنىڭ خەتەرلىك تەرىپىنىمۇ ھېس قىلىپ قالدى، شۇنداقتىمۇ مېنى يېرىم يولدا قېيىقىلىشقا دەۋەت قىلغان ئەمەس. ھەتتا ئاردىدىن 14 يىل ئۆتۈپ، 1986 ـ يىلى مايدا مېنىڭ يۇڭېنتىس كوماندىسى بىلەن تۇزگەن توختاملىنىڭ قەرەلسىز توشقان چاغدىمۇ، دادام يەنىلا ماڭا مۇڭاپىق تەكلىپ بەرگەن، «ئۇلار بىلەن بولغان توختامنى يەنە بىر يىل ئۇزارتقىن، 31 يېشىگىدىلا توپ تېپىشتىن قېيىقالساڭ بولىدۇ. ئۇلار ساڭا ياخشى مۇئامىلە قىلىۋاتىدۇ. سەن تېخى ئېسىل ئىسپورت كىيىملىرىنى كىيىپ مۇسابىقىلەرگە قاتنىشىشىڭ كېرەك. يەنە بىر يىللىق توختام تۇز، ئاندىن كېيىنكى ئەھۋالغا يەنە قارىمامسەن...» دېگەنىدى. ئەلۋەتتە، مەن ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە قىلدىم. بۇنىڭغا ھەرگىز پۇشايمان قىلمايمەن. تېخى تۇرۇپ ـ تۇرۇپ: «ئېھ، سۆيۈملۈك ئائىلەم، بەختىم بار ئىكەن، سەندە تۇغۇلۇپتىمەن!...» دېگۈم كېلىپ كېتىدۇ.

ئەمدى ئانامغا كەلسەك، ئۇنىڭ قايسى تەرىپىنى دېسەم بولار، ئۇ مېنىڭ تۇنجى قىزغىن قوللىغۇچۇم. ئۇ بۇ ئىشنى ئۆزىنىڭ ۋەزىپىسى دەپ بىلگەن. دادام ئۆزىنىڭ مول تەجرىبىسى بويىچە مەندىن قانداق ئادەم چىقىدىغانلىقىنى كۆرۈپ يەتكەن. ئۇ چاغلاردا مەن تېخى ئىسمىمنىمۇ تۇزۇك يازالمايدىغان، ئۆزۈم كۆرگەن بىرەر پۈتبولچىنى كارامەتلىك چاغلاپ كېتىدىغان بىر كىچىك بالا ئىدىم. ئانام مېنىڭ كەسپىي پۈتبولچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشىمغا قوشۇلغانىدىن بۇيان

نۇرغۇن ۋاقىت ۋە زېھنىنى سەرپ قىلىپ مېنى ھارماي - تالماي قوللاپ كەلدى. 15 يىللىق كەسپىي پۈتبولچىلىق ھاياتىمدا ئۇ بىرەر قېتىملىق مۇھىم مۇسابىقىنى كۆرۈشكە بارماي قالغان ئەمەس. مۇسابىقە مەيلى نانسىدا، مەيلى سېنت - تاتيېندا بولسۇن، مەيلى يۇۋېنتىس كوماندىسى بىلەن ۋە مەيلى كۆك مايكىلىقلار كوماندىسى بىلەن بىللە بارغان بولاي، ئۇ ھەممىلا يەردە بار. ھەربىر قېتىملىق دۇنيا لوكىسى تالىشىش مۇسابىقىسىگە قاتناشقىنىمدىمۇ ئۇ يەنە بار. مەسىلەن، 1978 - يىلى ئارگېنتىنادا، 1982 - يىلى ئىسپانىيەدە، 1986 - يىلى مېكسىكىدا...

نۇرغۇن تاماشىبىنلار ۋە مېنىڭ دوستلىرىم بىلكىم بۇ نۇقتىغا دىققەت قىلغان بولسا كېرەك: مەن قاتناشقانلىكى مۇسابىقىدە ئانام كۆرگۈچىلەرنىڭ قاتارىدا ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان. بۇ نېمىدېگەن مۇقەددەس كۆرۈنۈش - ھە! بەزىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، ئانام ھەمىشە رېپىرغا قاراپ ۋارقىراپ، قول شىلتىپ ئولتۇرىدىكەن. بىر كۈنى بىز سارگومىندا مۇسابىقىگە چۈشۈۋاتقاندا ئانام بىلەن دادام AS رېپ كومانىدىسىنىڭ ئەزالىرى بىلەن مۇسابىقە كۆرگىلى كەلگەنىكەن، خەق ئانامنى ئىتتىرىپ دەريا‌غا چۈشۈرۈۋەتكىلى تاس قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئانام ۋە ئۇنىڭ دوستى پانىنى خانىم مۇسابىقە كۆرگىلى كەلسە، مەن ئۆزۈمنى ئولارنى كۆرمىگەنگە سالىدىغان بولۇۋالدىم. پانىنى خانىممۇ ئانامغا ئوخشاش قىزغىن، ئوچۇق - يورۇق، گېپى تولا ئايال. 1986 - يىلى ئىيۇندا بىزنىڭ فرانسىيە بىلەن كانادا كوماندىلىرى ئارتېك تەنتەربىيە مەيدانىدا مۇسابىقىگە چۈشۈۋاتقان ۋاقتىمىزدا «فرانسىيە كەچلىك گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى ئىۋان سامۇېر ئاتا - ئانام بىلەن بىر يەردە ئولتۇرۇپتىكەن. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئانام ھېلىقى تەتۇر پېشانە رېپىرنى ئۆز يۇرتىنىڭ ناھايىتى ئەپسانە تىلى بىلەن

تىللاپتۇ. ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان گەپ بەك سەت، شۇڭا مەن ئۇنى يېزىشقا ئاجىزلىق قىلىمەن. بۇ گەپنىڭ نېمىلىكىنى پەقەت كلوشنىڭ چوقۇنغۇچىلىرىلا پەملىيەلەيدۇ. ئەلۋەتتە، دادام ھەر خىل چارە ياكى «ھاي، ئانا، ئاستىراق سۆزلە، كانىيىڭنى كەرمە» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ئۇنى جىملەپ تۇرىدىكەن، ئۆزىنىڭ ھاياجىنىنى بولسا سىرتقا چىقارمايدىكەن. دادام خۇددى ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك بوش، ئاستا سۆزلەيدىغان ئادەم، ئاسانلىقچە تىل - ھاقارەت قىلمايتتى. لېكىن سامۇيىردىن ئاڭلىسام، شۇ مۇسابىقىدە پاربان مۇھەم بىر توپنى كەتكۈزۈپ قويغاندا دادام جېنىدا «ۋۇ، ئاناڭنى!» دەپ ۋارقىراپ كەتكەن ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ بۇنداق دەپ سېلىشى ھەقىقەتەن ئاز ئۇچرايدىغان ئىش. ئادەتتىكى ئەھۋاللاردا ئۇ جانسىز ئاۋازى بىلەن قانداقتۇر ئۆتۈنگەندەك، يالۋۇرغاندەك قىلىپ: «مېشىل، ۋارتاغا ئۇرساڭچۇ، تېز ئۇرساڭچۇ!» دەپ قويىدىكەن. ئانامچۇ، ئۇ ھە دېسە رېپىرنى تىللايدىكەن، تىللاپ ھارمايدىكەن. بۇنداق «قەتئىيلىك» كە بەلكىم سۆز كەتمىسە كېرەك. قايسى بىر قېتىم مۇسابىقىدە روستوغا قارشى تەرەپنىڭ بىر ئادىمى قاتتىق سوقۇلغاندا ئۇ تاقەت قىلالماي ئورنىدىن چاچراپ تۇرغىنىچە، رېپىر تەرەپكە قاراپ: «قاراپ تۇرماي سېرىق كارتوچكاڭنى چىقارمامسەن!» دەپ ۋارقىراپتۇ. دادام بولسا، رەڭگى ئۆچۈپ يەرگە قارىغان ھالدا: «روستونى بەك رەھىمسىز سوقۇۋەتتى!... رېپىر بولغان ئادەم نېمىشقا بىرنېمە دېمەيدۇ...» دەپ غوتۇلدىغان ئوخشايدۇ. ئانام ئۇنىڭ ئېچىدە غوتۇلدىغىنىغا نارازى بولۇپ: «سەن ھەر قېتىم شۇنداق، ئېچىگىلا سالىسەن، مۇسابىقىدىن كېيىن قورسىقىڭ كۆپۈپ يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتىسەن!» دەپ كايىپتۇ.

كرالا پولگا (1945 —)

تالانت تەربىيىدىن كېلىدۇ

كرالا پولگا — خەلقئارا شاھماتچىلىق ساھەسىدىكى ئۇچ مەشھۇر قىز — پولگا قىزلىرىنىڭ ئانىسى، 1968 - يىلى ۋېنگرىيىنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى راسلو پولگا بىلەن توي قىلغان. ئەر - خوتۇن پولگالار باللىرىنى كىچىكىدىن تەربىيىلەشكە ناھايىتى ئېتىبار بەرگەن. ئۇلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا ئۇچ قىزى دۇنيادا ئاتاقلىق شاھماتچى بولۇپ يېتىشكەن. بۇنى ئائىلە تەربىيىسى تارىخىدىكى بىر مۆجىزە دېيىشكە بولىدۇ. ئۇلارنىڭ چوڭ قىزى سۇشاننا تۆت يېشىدا بۇداپېشتتا باللار بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارا شاھمات مۇسابىقىسىدە چېمپىيونلۇققا ئېرىشكەن، ئالتە قېتىم خەلقئارالىق مەشھۇر ئاياللار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان؛ ئوتتۇرانچى قىزى سۇفىيە 14 يېشىدا ئولىمپىك ئالتۇن مېدالىغا ئېرىشكەن. كەنجى قىزى ئىنۇدىتا تېخىمۇ «تالانتلىق قىزچاق» بولۇپ، 11 يېرىم يېشىدا ئولىمپىك ئالتۇن مېدالىغا ئېرىشكەن. توققۇز قېتىم خەلقئارالىق مەشھۇر ئاياللار قاتارىدىن ئورۇن ئالغان. 16 يېشىدا ئەر دۇنيا چېمپىيونىنى يېڭىپ، بۇگۈنكى دەۋردىكى بىرىنچى نومۇرلۇق ئايال شاھماتچىغا ئايلانغان.

مېنىڭ بالىلارنى تەربىيىلىشىمدە ھېچقانداق سىر يوق، ئەگەر بار دېيىلسە، تۆۋەندىكى تەرەپلەردە ئىپادىلىنىشى مۇمكىن: بىرىنچىدىن، تەربىيە كىچىكىدىلا تۇتۇلغان. ئۇچ قىزىم ئۇچ - تۆت يېشىدىن تارتىپلا شاھماتقا كىرىشكەن. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆمۈرلۈك قىزىقىشىنى يېتىلدۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم. بالىلارنىڭكىچىك ۋاقتىدىكى قوبۇل قىلىش ئىقتىدارى ناھايىتى كۈچلۈك بولىدۇ. ئەمەلىيەتتە، تەربىيىلەش ئارقىلىق ھەرقانداق بالا تالانت ئىگىسى بولۇپ چىقالىشى مۇمكىن. بۇ مېنىڭ ئىپتىخارىم كۆز قارىشى، بۇنىڭغا مەنمۇ قوشۇلىمەن. تەربىيىلسە، ھەرقانداق بالا ئەڭ يۇقىرى سەۋىيىگە يېتەلەيدۇ. ئىككىنچىسى، نىشاننى توغرا تاللاش كېرەك. ئۆز ۋاقتىدا بىزمۇ بالىلارنى ماتېماتىكىغا قىزىقتۇرىمىز دەپ ئويلىغان، لېكىن ئويلىغىنىمىزدەك بولمىدى. شاھماتنى ئۆگىتىۋىدۇق. دەرھاللا ئۆگىنىۋېلىشتى. ئەڭ ئاخىرىدا شۇنىمۇ ئېيتىپ قويۇشۇم زۆرۈرمۇ قانداق. ھەر ھالدا بالىلارغا ياخشى مۇھىت، بولۇپمۇ ئۇلارنى ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدىغان كۆڭۈللۈك ئائىلىۋى مۇھىت كېرەك. يەنە تەربىيىدە ئىلمىي ئۇسۇلغىمۇ ئېتىبار بېرىشقا توغرا كېلىدۇ، ئەلۋەتتە.

1965 - يىلى مەن تۇنجى قېتىم بۇداپېشتقا كەلگەن. روچ (راسلونىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى) بىلەن تۇنجى قېتىم يۈز كۆرۈشكىنىمدە، ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ ئالتە بالا تېپىش نىيىتى بارلىقىنى ۋە ئۇلارنى تەربىيىلەش پىلانلىرىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. بىز توي قىلىپ ئىككىنچى يىلى چوڭ قىزىم سۇشاننانى تۇغدۇم. ئۇنىڭ ئاللىقانداق بىر تەربىيىلىگۈمىز كېلىپ كەتتى، لېكىن ئىشنى نەدىن باشلاشنى بىلەلمىدۇق ياكى ئۇنىڭدا قانداقتۇر بىر ئىقتىدارنىڭ ئىزناسىنى بارلىقىنى سېزەلمىدۇق. شۇڭا مەن بىر تالانت ئىگىسىنى تۇغدۇم، دېگەن گەپنى تېخىمۇ دېيەلمەيمەن - دە. قەرز بولۇپ قېلىپ، پۇلنىڭ خىجالىتى بەك

ئۆتۈلۈپ كەتكەچكە، مەن ئىككى يېرىم يىل تۇغۇت دەم ئېلىش شىمنىڭ تۈگىتىپلا يەسلىگە ئىشقا چۈشتۈم. بىر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپ ئۆيگە كەلسەم روچ بىلەن سۈشانىنا شاھمات ئويناۋاتىتۇ. سۈشانىنا تارتمىدىن شاھماتنى تېپىۋېلىپ دادىسىنى ئۆگىتىپ قوي، دەپ تۇرۇۋاپتىكەن. دادىسى ئۇنىڭغا ئۇرۇقلارنىڭ يۇرۇشىنى ئۆگىتىپ قويغاندىن كېيىن بىر مۆجىزە يۈز بەردى: مىدىرلاپ جايىدا جىم تۇرمايدىغان شوخ سۈشانىنا بىردىنلا تەمكىن، چوڭقۇر ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ كېتىدىغان بىر قىزغا ئايلانىدى. باشقا ئويۇنچۇقلىرىنى پۈتۈنلەي تاشلاپ، دادىسىغا دائىم، شاھمات ئويناىمىز، دەپ غەلۋە قىلىدىغان بولۇۋالدى. شاھماتتىكى ئىلگىرى لىشمۇ كارامەت ئىدى. بىر يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بىز ئۇنى ئاچقىپ بالدار بىلەن شاھمات مۇسابىقىسىگە سالدۇق. دەسلەپتە، كىچىك بالىنى بەكمۇ قىيناپ قويۇپسىلەر، دېگەن گەپكىمۇ قالدۇق. لېكىن كېيىن ئۇ ئون نەچچە ياشلىق ئوغۇللارنى ئۇتقىلى تۇرۇۋېدى، خەقلەر ياقىلىرىنى تۇتۇشۇپ ئۇنىڭغا قايىل بولۇشتى.

راستىنى ئېيتقاندا، مەن ئانىلىق تەبىئىتىم بويىچە ئىش كۆردۈم. قىزىمنىڭ شاھماتقا ئامراقلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇپ مەن يەنە نېمە دېيىشىم مۇمكىن؟ بۇ جەھەتتە روچقا خېلى چوڭ يارەم قىلدىم دېسەم بولار. ئاتا بىلەن بالا خالىغان ئىشقا مەن ھەرگىز توسالغۇلۇق قىلمايمەن ـ دە. بەش يېرىم يىلدىن كېيىن يەنە ئىككى قىزىم ـ سۈفىيە بىلەن ئىئودېتانى تۇغدۇم. ئۇلار ئىككى ـ ئۈچ ياشلارغا كىرگەن چاغدا، سۈشانىنا شاھماتنى تېخىمۇ ئۆستىلار بىلەن ئويناىدىغان بولدى. ئوتتۇرانچىسى بىلەن كەنجىسىنىڭ ئارىلىقىدا بىر يېرىم ياش پەرق بولغاچقا، ئۇ ئىككىسى دائىم بىللە ئويناىتتى، لېكىن ئاچىسى ئۇلارغا قوشۇلمايتتى. سۈشاننىڭ ئۆيگە سالاپەتلىك چوڭ كىشىلەر كىرىپ ـ چىقىپ تۇراتتى. سىڭىللىرى ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ جىمجىت

ئىكەنلىكىگە قاراپ، نېمە ئىش بارلىكىن، دەپ ماڕىشاتتى، بەزىدە ئىچىگە كىرمەكچى بولغاندا، دادىسى ئۇلارنى توسۇپ، بۇ يەرگە پەقەت شاھمات ئويۇنىيالايدىغانلارلا كىرىدۇ، دەيتتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىككى بۇدرۇقمۇ شاھمات ئۆگىنىشكە كىرىشتى. شۇنىڭ بىلەن شاھمات ئائىلىمىزدىكى ئەڭ مۇھىم نەرسىگە ئايلاندى. سۇشانىنا بىر رۇس ئاچقان يەسلىدىن چىققاندىن كېيىن كېيىنكى ئىككىسى كىرىپ تىل ئۆگەندى. شۇڭا ئۇچىلا قىزىم رۇسچىنى ئوبدان سۆزلەيدۇ.

بالىلار چوڭ بولغانسېرى شاھماتچىلىكتىكى ماھارىتى پىشقىلى تۇردى، لېكىن ئاۋارىچىلىكلەرگىمۇ جىق ئۇچرىدۇق. بەزىلەر ھە دېسە ئاقساقاللىق قىلىپ، سوغۇق سۇ چېچىپ، كىنايە گەپلەرنى دەپ، تىنچ ئائىلىمىزنى پاراكەندە قىلغىلى تۇردى. بالىلارنىڭ ياخشى ئوقۇيالمايۋاتقانلىقى، روچنىك كۇندۇزى خىزمەتكە بارالمايۋاتقانلىقىغا قاراپ بىزمۇ سەل ئىككىلەنگەن، لېكىن ھەر ھالدا بىر - بىرىمىزگە تەسەللى بېرىپ ئۇ ئۆتكەلدىنمۇ ئۆتۈۋالدۇق. 1979 - 1980 - يىللار بىز ئۈچۈن ھەقىقەتەن قىيىن يىللار بولغان. بالىلارنى دەپ، مۇلازىمەت مەكتىپىدە رۇسچە، نېمىسچە دەرسلەرنى ئۆتتۈم، روچ كېچىلىك سىمېنتدا ئىشلىدى. سۇشانناغا نېمىسچىنى مەن ئۆگەتكەن، كېيىن ئۇ بىر شاھماتچى دوستىدىن دۇنيا تىلىنى ئۆگىنىۋاپتۇ.

1981 - يىلى يازدا 12 ياشلىق سۇشانناغا ھەمراھ بولۇپ ئەنگلىيىگە دۇنيا شاھمات مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشقا بارماقچى ئىدىم، لېكىن مەكتەپ ماڭا رۇخسەت بەرمەي تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئاچچىقىم كېلىپ، بولدىلا، بالىلىرىمغا قاراي، دەپ خىزمەتتىن ئىستېپا بېرىۋەتتىم. بۇ ماڭا ئاسانغا تۇختىمىدى، چاغلاپ - چېنەپ ئۆي تۇتۇشقا توغرا كەلدى. بىر فورىنتنىڭ بېشىدا ئوت كۆيىدىغان بولدى. مەيلى ئاز يەپ، ئاز كىيىسەكمۇ بالىلارنى ئۆزۈم تەربىيىلەي، دېدىم. مېنىڭ بۇ قارارىغا كېلىشمىگە

سەۋەب بولغان يەنە بىر ئىش، رومنىيىلىك بىر شاھاتچى ئايالىنىڭ قىزى ئۆلۈۋالغانلىقىدىن. ئۇ ماڭا بۇ ئىشنى سۆزلەپ كېلىپ، ئۆزىنىڭ بالىلىرى بىلەن كۆپرەك بىللە بولمىغانلىقىغا ئۆمۈرۋايەت پۇشايمان قىلىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى. گەرچە خىزمەتتىن ۋاز كېچىش ناھايىتى ئازابلىق ئىش بولسىمۇ، لېكىن ئىرادەمدىن يانمىدىم. بىر چاغلاردا مېنىڭ سايامغا تېچىلەرنى يېتەكلىگۈچى بولۇش ئارزۇيۇم بار ئىدى، بەختىمگە يارىشا بۇ ئارزۇيۇمغا يەتتىم، لېكىن مەن چەت ئەللىكلەرگە ئەمەس بەلكى قىزىمغا ھەمراھ بولۇپ دۇنيانى ئايلىنىۋاتىمەن. بۇ بەكمۇ ئەھمىيەتلىك تۇرمۇش.

ئەمدى ئۇچ قىزىمغا كەلسەك، سۇشانىنا بەكمۇ ئوبدان قىز بولدى، قۇلىقى يۇمشاق، ھەرقانداق ئىشتا بىزنىڭ ئاغزىمىزغا قارايدۇ. ئۇنىڭ چوڭلار بىلەن بىللە بولىدىغان ۋاقتى جىق بولغاچقا، ئۇنى بىز تولا باشلاپ كەتمىسەكمۇ بولىدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇ كىچىك چاغدا بىزنىڭمۇ تازا زېھنىمىز تولۇق، قىزغىن ۋاقىتلىرىمىز ئىدى. ئۇ ناھايىتى تەمكىنى بار، ئېغىر-بېسىق بالا بولدى. شۇنچە نەرسىلەرنى نەلەردە يۇرۇپ ئۆگىنىپ كەتتىكىن تاڭ، بەزىدە تېخى خېلى چوڭ ئىشلارنىمۇ مەندىن چوڭقۇر پىكىر قىلىدۇ. ئۇ كىچىك چېغىدا شاھاتنى تاختىسىغا قارىماي، ئۇيان - بۇيان قاراپ ئويناۋاتقان بىر قىلىق چىقىرىۋالغانىدى. مەن ئۇنىڭغا دىققەتىنى يېغمايسەن، دەپ خاپا بولغان. لېكىن كېيىن قاراپ باقسام، ئۇنىڭ كۆزى باشقا ياقتا بولغىنى بىلەن، كۆڭلى شاھاتتا ئىكەن.

سۇفىيەنى تەربىيىلەش سەل قول تۇتىدۇ. ئۇ بەك سەزگۈر، كۆڭلى بىر ئىشلارغا بۆلۈنۈپ تۇرىدۇ، يەنە گۈزەللىككىمۇ بەك ئېتىبار بېرىدۇ، ياسانچۇق، نەرسە - كېرەكلىرىنى سەنئەتلىك بېزەكلەشكە ئۇستا. مۇتەخەسسىلەر ئۇنى، شاھمات تاختىسىدىمۇ گۈزەللىككە ئىنتىلىدۇ، ئۇنىڭغا ئايالارغا خاس گۈزەللىك ئىلمىنى

سۆزلەش هاجەتسىز، دەپ قارايدىكەن. ئۇنىڭ ئاغزىدىمۇ ئىنتىنىڭ، كۆڭلىدىكىنى دەرھالا ئېيتالايدۇ، مەكتەپتە ئىشى ئەڭ كۆپى ئاشۇ.

ئىئودېتامۇ ئۆزىگە بەك ئىشىنىدۇ. سۇفىيە بىلەن ئۇنىڭ يېشى يېقىن بولغاچقا، ئىككىسى ھەمىشە بىللە، دېيىشمەيدىغان سۆزلىرى يوق، ھەتتا تىرىنىپرلارغا بولغان كۆز قاراشلىرىنىمۇ سۆزلىشىپ كېتىدۇ. مەكتەپتە ھەرقانداق بالىنىڭ ئۇنداق ـ مۇنداق كەمچىلىكلىرى بولىدۇ، ئۇلارمۇ شۇنداق، كەپسىز، ئەركە. باشقا بالىلاردىن قانداق پەرقى بار، دەپ سورىسىڭىز، ئۇلار باشقىلاردىن غالىب تۇرۇشنى خالايدۇ. بولۇپمۇ ئىئودېتا، ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرسام دەيدۇ، يېتىمەن دېگەن مەقسىتىگە يەتمەي قويمايدۇ، ئۆزىمۇ شاھمات مەستانىلىرى بولۇشقا ئامراق. سۇشاننا سەل كەمتەر، مۇستەقىل كۆز قارىشى بولسىمۇ، سۆزلەپ يۇرۇشنى خالىمايدۇ.

ئەمدى ئېرىمگە توختالسام، ئۇ قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم، ئاغزى ياغلىق، لېكىن جاھىل، ئۆز سۆزلۈك. ئەرلىك بۇرچىنى ئادا قىلىدۇ، ئۆيگە يېپىلىپ تۇرىدۇ، لېكىن مىجەزى كاج، بۇ جەھەتتە ئۇ مېنىڭ ئويلىغان يېرىمدىن چىقمىدى. مەن بۇرۇن يىلىغا ئىككى قېتىم باشقا شەھەرلەرگە بارارمىز، ھەپتە ئاخىرىدا سەيلە ـ ساياھەتتىن قالماسمىز، دەپ ئويلىغان. بىراق ئىش ئۇنداق بولمىدى. ئۇمۇ ئۆزىنىڭ پىلانىنى دەپ تۇرۇۋالاتتى، دەسلەپتە ئۇنى چۈشىنەلمىدىم، ئۇنىڭ دېگەنلىرى گىمۇ ئانچە كۆزۈم يەتمىدى، ھەتتا ئۇ كۆرسەتكەن پىلانىنىڭ توغرىلىقىدىن گۇمانلانغان ۋاقتىممۇ بولدى. ئاپامۇ، بولدى، قوي، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىما، ئۇنداقمۇ جاپادا ياشىغان بارمۇ، دېدى. بىز دائىم ئالدىراشلا ئۆتىمىز، لېكىن كۆڭۈللۈك، مەزمۇنلۇق، بولۇپمۇ بالىلارنىڭ بىر چىرايلىق ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىمىزدە تېخىمۇ شۇنداق. مەن دەسلەپتە ئۇنىڭغا ئېرىم بولغاندىكىن ئىشەنمىسەم بولماس، دەپ يۈزدە ئون ـ يە

گىرمە پىرسەنت ئىشەنگەن، ھازىر بولسا ئۇنىڭغا يۈزدە يۈزئەللىك پىرسەنت ئىشىنىمەن. ھەقىقەتەنمۇ ئۇ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەس، نېمىنى قىلىشنى، قانداق قىلىشنى ئوبدان بىلىدۇ، باللاردىن قانداق نەتىجە چىقىشىنى بۇرۇنلا كۆزلەپ يەتكەن. مەن نېمىلا دېگەنبىلەن ئايال كىشى بولغاچقا، كۆڭلۈم يۇمشاق، باللارغا قاتتىق قوللۇق قىلالمايمەن، شۇڭا بۇ تۇپەيلى ئىككىمىز بىر-قانچە قېتىم قىزىرىشىپمۇ قالغان. باللارنىڭ تەربىيىنى ئېلىش توغرا كېلىپ قالغاندا ئۆزۈمنىڭ دېگىنىدە چىڭ تۇردۇم. ھەر ھالدا بىز بىر - بىرىمىزنىڭ يېتەرسىز تەرەپلىرىنى تولۇقلاپ تۇردۇق. ئۇنىڭ مىجەزى ئىتتىك، مەن بولسام سەل سوغۇققان. شۇڭا ئۇ بەزىدە مېنىڭ دېگىنىم بويىچە قىلاتتى. بەزىدە ئۇ بەل قويۇۋەتسە، مەن مەدەت بېرەتتىم؛ بەزىدە مەن بوشاپ كەتسەم، ئۇ ئىلھاملاندۇراتتى. مېنىڭچە مۇشۇنداق قىلغىنىمىز توغرا بولدى. راست، مەن دۆلەت ئىچىدىكى ۋاقتىمىزدا ئۆيدىن ئانچە چىقمىغىنىم بىلەن، لېكىن چەت ئەللەرگە ئۇلار بىلەن بىللە چىقىپ تۇردۇم، بەزىدە پۈتۈن ئائىلىمىز بىلەن مۇسابىقە سورۇنلىرىدا تۇرغان ۋاقىتلىرىمىزمۇ بولدى. دۆلەتكە قايتقاندىن كېيىن يەنە ئۆينىڭ ئىشى ماڭا قاراشلىق، كىر يۇيىمەن، تاماق ئېتىمەن دېگەندەك. روچ بولسا سىرتقا ئىشنى قىلىدۇ. مۇخبىر، تىجارەتچىلەر بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، ۋېزا بېجىرىدۇ، ئايروپىلان بېلىتى ئەكىلىدۇ، ۋەھاكازالار.

ۋاڭ جېنجى (1940 —)

بالىلار ئۆزى قىزىققان ئىشنى قىلسۇن

ۋاڭ جېنجى — ياپونىيە بېيسبول تەنھەرىكەتچىسى، 1958 - يىلى تولۇق ئوتتۇرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن گېگانتلار بېيسبول كوماندىسىغا قاتنىشىپ كەسپىي بېيسبولچى بولغان، 1962 - يىلى ياپونىيە بويىچە چېمپىيون بولغان، 19 يىلغىچە ئۆزى ياراتقان يۇقىرى رېكورتنى ساقلاپ، ياپونىيە بويىچە توققۇز قېتىم مۇنەۋۋەر ماھىر، 15 قېتىم چېمپىيون بولغان ھەمدە يۇقىرى نەتىجىلىك دۇنيا رېكورتى ياراتقان، 1977 - يىلى ياپونىيىنىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق گىرازدانى دېگەن شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

ئۇنىڭ دادىسى ياپونىيىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان جۇڭگولۇق. ئۇ ئوغلىغا ئۆزىنىڭ سەممىي، ئاق كۆڭۈل، ئەمگەكچان پەزىلىتىنى سىڭدۈرۈپ، ئۇنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىغا ھەل قىلغۇچ تەسىر كۆرسەتكەن. ۋاڭ جېنجىنىڭ بالىلار تەربىيىسىگە بولغان كۆز قارىشىمۇ ئۆزگىچە.

بالدلارنى تەربىيىلەش ۋە باشقۇرۇش ئىشىنى مەن پۈتۈنلەي خوتۇنۇمغا تاشلاپ قويدۇم. بەلكىم ئۇ كۈنبويى ئۈچ قىزىمنىڭ ئىشى بىلەن پۈتۈن ـ قولىغا تەگمەي ئالدىراپ يۈرسە كېرەك. ئۆزۈممۇ يىلبويى دېگۈدەك ئۆيدە بولالمايمەن، شۇڭا بالدلارنى خوتۇنۇمغا تاشلاپ قويمايمۇ ئامال يوق.

شۇنداقتىمۇ يېقىندىن بۇيان تەربىيە ئىشلىرىغا ئالاقىدار بولۇۋاتقان بەزى ئىشلارغا قاراپ، ئۈچ قىزنىڭ دادىسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، ئۆزۈمچە: «ھەي، بۇ ئانىسىغىلا تاشلاپ قويىدىغان ئىش ئەمەس ئىدىغۇ!» دېگۈم كېلىدىغان بولۇپ قالدى.

يېقىندىن بۇيان، مەكتەپ ھاياتىدىن ئېلىنغان «جىن‌با ئەپەندى»، «قىزغىن دەۋر» دېگەندەك تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرى ناھايىتى قارشى ئېلىشقا سازاۋەر بولۇۋاتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، جەمئىيەتتىكى «ناچار ئوقۇغۇچى» لار ئىشىمۇ بىر مەسىلە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئالىي مەكتەپكە ئۆتەلمىگەن بىر ئوقۇغۇچى ئاتا ـ ئانىسىنى تۆمۈر كالىتەك بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويۇپتۇيەي، مەكتەپتە زوراۋانلىق ئىشلىرى كۆپەيىپ كېتىپتۇيەي، دېگەندەك، بىز بىر ئەۋلاد كىشىلەر ئاڭلاپ باقمىغان قورقۇنچلۇق خەۋەرلەر چىقىپ تۇرۇۋاتىدۇ.

بۇ ئىشلارغا مېنىڭ كۆز قارىشىم مۇنداق: ئوقۇش دېگەنگە ئىچىدىن قاينىمسا بىكار. مەيلى ھازىر مەيلى ئۆتمۈشتە بولسۇن، ئوقۇشنى خالايدىغانلار، چوڭلار ھەيدەكچىلىك قىلمىسىمۇ، باش كۆتۈرمەي ئوقۇيدۇ، خالىمايدىغانلار بېشىدا تاياق تەڭلەپ تۇرساڭمۇ يەنە شۇ. بەزىلەر ئوقۇشنى خالىمىغان بالىلىرىنى ئوقۇشقا، ئالىي مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىشكە زورلاۋاتىدۇ. مېنىڭچە، بۇ ئىشتا ئۇلارنىڭ پىكىر قىلىش ئۇسۇلىدا مەسىلە بارمۇ، قانداق؟

لېكىن جەمئىيەت كۆز قارىشى مېنىڭكى بىلەن تازا بىر

يەردىن چىقمايدۇ. دۇنيادا زور كۆپچىلىك ئاتا - ئانىلار، بالىلىرىمىزنى چوقۇم ئالىي مەكتەپكە چىقىرىشىمىز كېرەك. بۇ ئاتا - ئانىنىڭ بۇرچى ۋە مەسئۇلىيىتى، دەپ قارايدىغانىدەك قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىنى باشقىلارنىڭكىدىن ياخشىراق مەكتەپلەرگە، بىلىم يۇرتلىرىغا چىقارغۇسى بار. لېكىن بۇنداق قىلىنسا، باللارغا ئازاب بولۇپ قالىدۇ.

ئەجەبا، بۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ شۆھرەتپەرەسلىكىنىڭ ئىنكاسى ئەمەسمىدۇ؟ بەزىدە ئۆزىمىزنى بېسىم ئاستىدا ئوقۇۋاتقان ئاشۇ بالىلىرىمىزنىڭ ئورنىغا قويۇپ ئويلاپ باقساق، بەزى ئىشلارنى سەل ئاڭقىرغىلى بولسا كېرەك.

بۇگۈنكى ياپونىيىدە ئوقۇش تاپىخىغا بىر تەرەپلىمە ئېتىبار بېرىلىۋاتىدۇ. ئوبدانراق كۇن كۆرەي دېگەن كىشى جىق ئوقۇمىسا بولمايدۇ. شۇڭا بۇ نۇقتىدىن ئويلىغاندا، باللارنى كۆپ ئوقۇتۇش ئاتا - ئانىنىڭ مەسئۇلىيىتى، دەيدىغانلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشكىمۇ بولىدۇ. لېكىن، باللار ئۆزلىرىنىڭ كىيىنكى تۇرمۇش يولىدا زادى نېمىگە ئېھتىياجلىق؟ ئوقۇش ھەممىنى ھەل قىلالامدۇ؟ باشقا تەرەپتىكى ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلمەسلىك كېرەكمۇ؟ مېنىڭچە، باللارنى كۆزدە تۇتقاندا ئاتا - ئانىلار بۇ مەسىلىلەرنى دوپپىسىنى ئالدىغا قويۇپ ئويلىنىپ باقمىسا بولمايدۇ.

ھەممە ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ۋە كەلمەيدىغان ئىشى بولىدۇ. شۇنىمۇ ئېيتىپ قويۇش كېرەككى، بەزى باللارنىڭ ئوقۇش نەتىجىسى ئانچە ياخشى بولمىغىنى بىلەن، ئۇلارنى باشقا ئىشقا سالساڭ خېلى - خىلىلاردىن قېلىشماسلىقى مۇمكىن. ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتمەن دەپ، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىدە بار ئىقتىدارنى يوق قىلىۋېتىش ئاتا - ئانىلاردىكى شەخسىيەتچىلىك خاھىشى تۇپەيلى بولۇۋاتقان ئىش بولسا كېرەك.

پەرزەنتلىرىمىزنى ئوقۇتۇش ئىشىنى ئۇلارنى ھەقىقىي يوسۇندا چۈشىنىش، ئۇلارغا غەمخورلۇق قىلىشتىن ئىبارەت مەردانىلىك ئاساسىدا ئېلىپ بېرىش كېرەككى، ھەرگىزمۇ بۇنىڭ

دا ئاتا ـ ئانىنىڭ جەمئىيەتتىكى يۈز ـ ئابرويىنى ئۆلچەم قىلماسلىق كېرەك. شۇڭا ئاتا ـ ئانىلاردا مەلۇم دەرىجىدە كەڭ قورساقلىق بولمىسا بولمايدۇ.

ھازىرچە بۇ گەپنى قويۇپ تۇرايلى. ئىشقىلىپ، ئۇياقتا ئۆتسىمۇ ئوقۇ، بۇ ياقتا ئۆتسىمۇ ئوقۇ، دەيدىغان ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ كىچىك ۋاقتىنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايدۇ.

جاھانىنىڭ دىشۋارچىلىقىنى بالىلىرىمىز كىچىك چېغىدىلا ھېس قىلىۋاتىدۇ. ئۇلارغىمۇ ئاسان ئەمەس. بۇنىڭ مەن ھەر كۈنى دەرس تەكرارلاش بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئويۇنغا چولىسى تەگمەيۋاتقان شۇ بالىلارنى كۆرگەندە ئويلايمەن. ئەسلىدە بالىلارنىڭ تەبىئىتى بويىچە ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى قىزىقىش ۋە شوخلۇختىن چاقناپ تۇرۇشى كېرەك ئەمەسمىدى؟...

بالىلار ئەسلى بوران، يامغۇردىن قورقمايدۇ. ھازىر قىزىق ئوچاقنىڭ ئالدىدىمۇ شۇمشىيىپ، سوۋۇتۇلغان ئۆيىنىڭ ئىچىدىمۇ ئۆزىچە قىزىغاندەك بولۇپ ئولتۇرغان بالىلارنىڭ ھالىغا قارىساق، ئۇلارنىڭ نەقەدەر بىچارە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلماي قالمايمىز.

مەن كىچىكىمدە ئەركىن ئۆسكەن، تولۇق ئوتتۇرىغا چىقىپ لا بېيسبول چولپىنى قاتارىدا مۇئامىلە قىلىنغاچقا، بالىلارغا خاس تۇرمۇشنى باشتىن جىق ئۆتكۈزمىگەن دېسەممۇ بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاكامنىڭ «ئۇتتۇرغان تەرەپنىڭ كۆڭلىنىمۇ ئويلاپ قوي» دېگەن گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇتۇۋالسامۇ كېرىلىپ كەتمەيدىغان، ئەتراپتىكىلەرنىڭ، پىشقەدەم كومانداىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشتىن قورقىدىغان بولۇپ قالدىم. شۇڭلاشقا، راست گەپنى قىلسام، كۆڭلىمدە نېمە بولسا ساددىلىق بىلەن دەۋېتىدىغان دوستلارنى كۆرسەم، ئۆزۈمچە ھەۋەس قىلىپ كېتىمەن. لېكىن مەن ئۆزۈم خالىغان يولنى تاللىغاچقا، بېشىمغا ھەرقانداق كۈن كەلسە چىداپ، ھەرقانداق قىيىنچىلىق ئۈستىدىن غالىب بولۇپ كەلدىم. بۇ مەندە

ئۆز ـ ئۆزۈمگە قارىتا بىر ئىشەنچ پەيدا قىلدى. ناۋادا مەن ئۆزۈم ئۆچ كۆرگەن يولدا ماڭغان بولسام، قانداق بولاتتىم؟ بۇنى ئويلىسام، بەدىنىم ئىختيارسىز تىكەنلىشىپ كېتىدۇ.

خالىمىغان بالىنى ئوقۇشقا زورلاۋېرىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق. مەن ئۆزۈمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن بولغاچقا قورقماي مۇشۇنداق دەۋاتىمەن. ئەگەر مەندە بېيسبول ئويناش ئىقتىدارى بولمىغان بولسىدى، مېنىڭ بۇ ئۆمرۈم ئادەتتىكىدەك ئۆتۈپ كەتكەن بولاتتى.

ئائىلەمدىكى مەندىن باشقا ھەممىسى ئايال زاتى، ئەر زاتىدىن پەقەت بىر مەنلا. مۇمكىن بولسا، ئۇلارغا ئەرلىكنىڭ ۋە ئەركەك زاتىنىڭ نېمىلىكىنى بەكمۇ چۈشەندۈرگۈم كېلىپ كېتىدۇ. ئەگەر ئوغلۇم بولغان بولسا، مەن ئۇنىڭغا ئۆزى قىزىققان ئىشنى قىلدۇرغان ۋە ئۇنىڭغا قاتتىق يېتەكچىلىك قىلغان بولاتتىم.

ئوغۇل بالا ئۆزى قىزىققان ئىشنى قىلىمەن دەيدىكەن، ھەرقانداق جاپا ـ مۇشەققەتكە چىدايدۇ ھەم ئاتا ـ ئانىسىنى ھەيران قالدۇرغۇدەك جەسۇر ئەزىمەت بولۇپ يېتىشىپ چىقالايدۇ.

ئوغۇل بالىنى تەربىيىلەيدىغان زېمىن كەڭرەك بولۇشى، ئۇلارنى جاپا تارتقۇزۇش لازىم. ئوغۇل بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىدىغان، كۆرەش قىلىدىغان جايى ھەرگىز «ئىمتىھان» مەيدانىدىن ئىبارەت كىچىككىنە دائىرە ئەمەس.

ئوغۇل بالىنىڭ زىممىسىگە ئۆزىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشتا ماڭىدىغان يولىنى ئېچىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەن. ئوغۇل بالىنىڭ خىزمىتى پەقەت كۆرەش قىلىشلا.

لېكىن، بۇ گېپىمنى ئاڭلىسا، بەزىلەر: «ئوقۇش ئىمتىھانىدىن ئۆتۈشنىڭ ئۆزىمۇ كۆرەشقۇ» دېيىشى مۇمكىن. بىراق مەن، ئۇ كۆرەش ئەمەس، دەيمەن. چۈنكى، ئىمتىھاندىن ئىبارەت بۇ جەڭدە غەلىبە قىلىپ، ئارزۇ قىلغان ئالىي مەكتەپكە كىرىشنىڭ

ئۆزى هەرگىز كۆرەشنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. ئالىي مەكتەپكە چىقىش ئىشىنىڭ باشلىنىشى، خالاس.

ھەربىر بالىنىڭ ئۆزىگە يارىشا ئۆزگىچىلىكى، باشقىلاردىن ئاز - تولا پەرقلىنىدىغان ئارتۇقچىلىقى بولىدۇ. ھېچنېمىنى قاملاشتۇرالمايدىغان بالا يوق. بۇ يەردىكى مەسىلە كىمنىڭ نېمىگە باب ئىكەنلىكىدە. بۇ ئۇيغۇنلۇقنى تاپىدىغىنى ئاتا - ئانا-مۇ ئەمەس، ئوقۇتقۇچىمۇ ئەمەس، بەلكى شۇ بالىنىڭ ئۆزى.

ئاتا - ئانا ئۇچۇن بالىغا زادى ئۆزىنىڭ نېمە ئىشقا باب ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرالايدىغان شارائىتىنى يارىتىپ بېرىشنىڭ ئۆزىلا كۇپايە. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىپ قابىلىيىتىنىڭ جارى قىلدۇرۇش ئىشى پۈتۈنلەي شۇ بالىنىڭ تىرىشچانلىقىغا باغلىق، ئاتا - ئانىسى يەنە ئازغا قىسلىۋالمىسمۇ بولىدۇ. شۇنداقتىمۇ، بالىغا كېرەكلىك ئەڭ تۆۋەن چەكلىمىدىكى خىراجەت يەنىلا تەمىن ئېتىلىپ تۇرۇشى كېرەك. ئاتا - ئانا بالىنىڭ غۇرۇرىنى كۆزدە تۇتقان ئاساستا، ئۇنى مۇۋاپىق ئىلھاملاندۇرۇشى، ئۇنىڭغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ تۇرۇشى كېرەك. مانا مېنىڭ كۆز قارىشىم مۇشۇ.

بىراق، شۇنىسى چوڭقۇر چۈشىنىش لازىمكى، بالا پەقەت ئاتا - ئانىنىڭ ئارزۇسى بويىچىلا تەرەققىي قىلمايدۇ، بالا مەڭگۇ بالا بولۇپ تۇرۇۋېرىدىغان ئىش يوق. ئوقۇپ تولۇقسىزنىسى، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىنمۇ ئۇلارنى ئۆزىمىزنىڭ سىزغان سىزىقىدا ماڭغۇزىمىز دېسەك، ئۇلارغا زورلۇق قىلىپ قويغان بولىمىز.

لېكىن بالىلار قانچىلىك چوڭ بولۇپ كەتسىمۇ، ئاتا - ئانىلار يەنىلا ئۇلاردىن ئەنسىرەپ يۈرىدىغان بىر ئىش بار.

مېنىڭ دادامۇ شۇنداق. مەن 40 ياشقا كىرگەن بولسامۇ، ئۇ مەندىن ئەنسىرەپلا يۈرىدۇ. مېنىڭچە، ئۇ خىزمىتىمدىن ئەنسىرەيدۇ ۋە خاتىرجەم بولالمايدۇ. ھالبۇكى، تۇرمۇشقا تۈتە-

قان يولۇمغا قىلچە چاتىقى يوق. چۈنكى مەن دادامنىڭ ئالدىدا چوڭ بولغان، ھەرقانداق ئىشتا جاننى تىكىپ قويۇپ ئىشلەيدىغان خاراكتېرىمنى ۋە تۇرمۇشتا تۇتقان يولۇمنى ئۇ ئوبدان بىلىدۇ.

ئەگەر مېنىڭ ئوغلۇم بولغان بولسا، مەنمۇ دادامغا ئوخشاش، ئاز - تولا ئەندىشىدىن خالى بولالمىساممۇ، يەنىلا ئۇنى ئۆزى ياقتۇرغان ئىشقا سالغان بولاتتىم.

ئەگەر ئۇ تولۇقسىز ئوتتۇرىغا چىقمايلا بېيىسبولغا ھېرىس بولۇپ قالسا، بوپتۇ، دەپ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرەتتىم. بالا ئۆزىگە بىر نىشان تىكلىگەنىكەن، ئۇنى چەكلىمەسلىك، ئەركىن قويۇپ بېرىش كېرەك. كېيىنكى ئىشلارنى بالىلار ئۆزى ئويلايدۇ، ئۇلار چوقۇم ئۆزى تاللىغان يول بىلەن ياخشى تۇرمۇش كەچۈرەلەيدۇ. ئەگەر ئاتا - ئانىلار بۇنىڭغا يول قويمىسا، بالىلار بۇ دۇنياغا ئۆزلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن كېلىپ قالغانلىقىنمۇ ھېس قىلالمايدۇ.

مەن شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدىمكى، ئادەم ئىشەنچ ئارقىلىق ئىشەنچنى قولغا كەلتۈرىدۇ.

يوبروس (1937 —)

دادامدىن ئالغان ئىلهام

يوبروس — ئامېرىكىنىڭ ئاتاقلىق كارخانىچىسى، 1984 — يىلدىكى لوس — ئانژېلېس ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسى تەشكىلىي ھەيئىتىنىڭ رەئىسى ھەم تىجارەتچىسى، ئىللىنوئىس شتاتىنىڭ ئېۋېنستون شەھىردە تۇغۇلغان، دەسلەپكى چاغلاردا «يولۇچىلارغا مەسلىھەت بېرىش شىركىتى» نى قۇرغان، 1972 — يىلى 1 مىليونغا يېقىن دوللار چىقىرىپ «ۋېنفوست ئەپەندى» مېھمانخانىسىنى سېتىپ ۋېلىپ، كېيىن ئۇنىڭ نامىنى «بىرىنچى ساياھەت» مېھمانخانىسىغا ئۆزگەرتكەن. بۇ ئامېرىكىدا قاتناش شىركىتىنىڭ كىمدىن قالسىلا ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان چوڭ مېھمانخانا. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ئامېرىكىنىڭ ساياھەتچىلىك كەسپىي ساھەسىنىڭ ئەڭ چوڭ ئىگىسىگە ئايلىنىپ، «پۈرسەتنى چىڭ تۇتۇشقا ماھىر كىشى» دېگەن ئاتاققا ئېرىشكەن. 1984 — يىلى لوس — ئانژېلېستا ئۆتكۈزۈلگەن ئولىمپىك مۇسابىقىسىنى ھۆددىگە ئېلىش جەريانىدا «خالىس قاتناش قۇچى» روھىنى نامايان قىلىپ، شۇ قېتىملىق ئولىمپىك تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىنى مالىيە جەھەتتىن مەسلىسىز زور نەتىجىگە ئېرىشتۇرگەن ۋە بۇنىڭ بىلەن دۇنيادا داڭق چىقارغان.

دادامنىڭ ھەمىشە قېلىن ـ قېلىن قامۇسلارنى داستىخانغا ئەكىلىۋالمىدىغان ئادىتى بار ئىدى. ئۇ ھەر ئاخشىمى بىرەر قامۇس ياكى گېزىتتىن مەلۇم مەزمۇننى تاللاپ، بىزگە ھەر خىل تېمىلار بويىچە ئەقىل سىناش سوئاللىرىنى چىقىرىپ بېرەتتى. ئۇنىڭ قويغان سوئاللىرى ئائىلىمىزدە قىزغىن مۇنازىرە قوزغايتتى، بۇ ئارقىلىق بىز ئۆز كۆز قاراشلىرىمىزنى قانداق قىلغاندا توغرا شەرھلىگىلى بولىدىغانلىقىنى ئۆگىنىۋالاتتۇق. دادام بەزىدە بىز بىلەن تەڭ مۇنازىرىلىشەتتى، بەزىدە بىزنى كېلىشتۇرگۈچى بولۇپ قالاتتى. ماڭا ئوخشاش تېخى تولۇق ئوتتۇرىنى تۇگەتمىگەن ئوقۇغۇچىنىڭ نەزەرىدە ئۇنىڭ ئۇقىدىغان نەرسىلىرى ناھايىتى چەكسىز بىلىنەتتى.

دادام ئەزەلدىن تەنتەربىيىگە قىزىقمايتتى، ھالبۇكى مەن ئۆسمۇر چاغلىرىمدا تەنتەربىيىگە بەك قىزىقاتتىم. تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئۇ مېنىڭ ۋاسكېتبول ئويىنغانلىقىمنى بىر قېتىم كۆرگەن. ئۇ «ب» دەرىجىلىك كوماندىلار مۇسابىقىسى ئىدى. ئۇنىڭغا كول ئۇنى مەجبۇرىي ئاپىرىپتىكەن. مەن كوماندىنىڭ يېڭى ئەزاسى، يەنە كېلىپ ئارقا مۇداپىئە چىلىرىنىڭ تۆتىنچىسى ئىدىم. كول بىرنەچچە ئارقا مۇداپىئەچى يارىلانغانلىقى ئۈچۈن مېنىڭ مەيدانغا چۈشىدىغانلىقىمنى بىلەتتى. مەن تەييارلىق ھەرىكەتلىرىنى قىلىۋاتقان ۋاقىتىمدا يەنە بىر ئارقا مۇداپىئەچىنىڭ پۇتى قايرىلىپ كەتتى. بۇ مېنىڭ پۇتۇن مەيدان مۇسابىقىنى باشتىن ـ ئاخىر قاتنىشىدىغانلىقىمدىن دېرەك بېرەتتى. ئۇ كۈنى مېنىڭ ئامىتىم ئۆگىدىن كەلدى، ئوتتۇرا يولدىكى ھۇجۇمچىغا توپنى ئېتىپ بەرسەم، توپ ئېگىز چىقىپ كېتىپ ئۇدۇللا گارغا چۈشتى. مەن 12 نومۇر ئېلىپ بەردىم. مۇسابىقىدىن كېيىن دادام ماڭا: «ئوبدان ئويناپسەنغانلىقىڭنى بىلەتتىم» دېۋىدى، خۇش بولۇپ كېرى

لىپ كەتتىم. بۇ گەپنىڭ دادامدەك ئاغزى قاتتىق كىشىنىڭ ئاغزىدىن چىقىشى، مەن ئۇچۇن ناھايىتى زور مۇكاپات ئىدى.

دادام ئىنتېرناتسىئونالىزمچى ئادەم، بىزدىن دائىم دۇنيادا بولۇۋاتقان ئىشلارغا كۆڭۈل بۆلۈشنى تەلەپ قىلمدۇ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر لەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى سان ـ فرانسىسكودا تۇنجى قېتىم يىغىن ئاچقاندا ئۇ بەك ھاياجانلىنىپ كەتكەن ھەم بىزگە ب د ت نى نېمە ئۇچۇن خەلقئارا ئىتتىپاقنىڭ ۋارىسى دېيىشكە بولىدىغانلىقىنى، نېمىشقا ب د ت نىڭ مەيدانغا چىقىشى دۇنيا تىنچلىقى ئۇچۇن بېسىلغان مۇھىم قەدەم بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرگەن. گەرچە ئۇ جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولسىمۇ، سۆزى ئاشكارا سىياسىيونلارنى ياخشى كۆرەتتى، ئۇلارنىڭ قايسى پارتىيە ـ گۇرۇھقا تەۋە ئىكەنلىكى بىلەن ھېسابلاشمايتتى. شۇڭا ئۇ خارىرى تىرومەننى قوللىغان.

ئۇ ئەزەلدىن ئايروپىلانغا ئولتۇرۇپ باقمىغان بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇنىڭ ئاۋىئاتسىيە سانائىتىگە بولغان مەستانلىقىنى سۇسلىتالمىغان ئىدى. ئۇ ھەمىشە ماشىنىسىنى ئۆيىمىزگە يېقىن يەردىكى دېڭىز قولتۇقى تاشيولىنىڭ ياقىسىغا توختىتىپ، پاراڭلاشقاچ، فان ئامبېركا ئاۋىئاتسىيە شىركىتىنىڭ كروپا سۇ ئۇستى ئايروپىلانىنىڭ سۇ يۈزىگە قونۇۋاتقانلىقىنى تاماشا قىلاتتى. ئۇ بىزگە ئاۋىئاتسىيە قاتنىشىنىڭ ھامان دۆلەت ئىچى ـ سىرتىدىكى باشقا قاتناش قوراللىرىنىڭ ئورنىنى ئىگىلەيدىغانلىقىنى زېرىكمەي چۈشەندۈرەتتى. ئاردىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتتى. مەن ھېلىھەم دادامنىڭ شۇ سۆزلىرىدىن ئىلھام ئېلىپ كېلىۋاتىمەن.

ئۇ بىزنىڭ ئوقۇش نەتىجىلىرىمىزگە ئارىلىشىۋالمايتتى، پالانى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇيسەن، دەپمۇ زورلۇق قىلمايتتى. ھەمىشە بىزگە: «نېمە ئوقۇش كېرەكلىكىنى ئۆزۈڭلار تال

لاڭلار» دەيتتى، ماڭىدىغان يولنى ئۆزىمىزنىڭ تاللىشىغا يول قويياتتى، «كونكرىت مەۋقەيىڭلارغا ئۆزۈڭلار ئىگە بولۇشىڭلار كېرەك، — دەيتتى ئۇ، — چۈنكى بۇ تىجارەت بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ تۈپكى ئاساسى».

بىرقانچە يىللاردىن كېيىن مەن فىللى — مورس شىركىتىدىن يازلىق خىزمەت تېپىپ ئۇلارنىڭ تايانچلىق خىزمەتچىسى بولۇپ قالدىم. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ ئاشۇ بىر يۈرۈش نەزەريىلىرىنىڭ قىممىتىنى چۈشىنىپ يەتتىم.

سۇفىيە رولان (1934 –)

ئانىلىق گۈزەللىك مېھرىبانلىقتا

سۇفىيە رولان — ئىتالىيەنىڭ كىنو ئارتىسى، 14 يېشىدا «نېئاپول گۈزەللەرنى تاللاش مۇسابىقىسى» دا «ئوك يان مەلىكىسى» دېگەن نامغا ئېرىشكەن، 15 يېشىدىن تارتىپ كىنو ئارتىسلىق ھاياتىنى باشلىغان، 1954 - يىلى «نېئاپول ئالتۇنى» دېگەن فىلىم بىلەن بىراقلا داڭق چىقىرىپ، كېيىن «ئىككى ئايال» (1961 - يىلى گانا خەلقىارا كىنو بايرىمىدا ئەڭ ياخشى ئايال ئارتىس مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن)، «ئىتالىيىچە توي» (1965 - يىلى موسكۋا خەلقىارا كىنو بايرىمىدا ئەڭ ياخشى ئايال ئارتىس مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن) قاتارلىق كىنولاردا باش رول ئالغان. 1966 - يىلى كومېدىيە پېرى چاپلىن بىلەن بىللە «شياڭگائدىكى گىراي ئايىم» ناملىق كىنودا باش رول ئالغان، شۇ يىلى گانا خەلقىارا كىنو بايرىمى باھالاش ھەيئىتىنىڭ رەئىسى بولغان.

سۇفىيەنىڭ ئىككى قېتىم بويىدىن ئاجراپ كەتكەن، بىر قېتىمقى تۇغۇتى قىيىن تۇغۇت بولغان، شۇڭا ئۇنىڭ ئانا بولۇشقا قارىتا ئۆزگىچە چوڭقۇر ھېسسىياتى بار.

شۇبتساريە مېھمانخانىسىدا تۇرۇۋاتقان ۋاقتلىرىمنىڭ ئوتتۇزىنچى ھەپتىسىنىڭ ئاخىرىدا مېنىڭ تۇغدىغان ۋاقتىم بولۇپ قالدى. كەچتە دوختۇر ۋوتۇپر كېلىپ، ماڭا ئەتىگەن سائەت ئالتىدە بىر پىكاپ مېھمانخانىنىڭ تانسىخانىسى ئالدىغا كېلىپ، مېنى سۈرەتچى مۇخبىرلارغا كۆرسەتمەي ئۇدۇل دوختۇر-خانىغا ئەكىتىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، تۇغۇتۇم ئوپېراتسىيە ئارقىلىق بولىدىكەن، پۈتۈن ئوپېراتسىيە چۈشلۈك تاماق مەزگىلىگىچە ئاياغلىشىدىكەن. مەن تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن پەيت يېتىپ كېلىش ئالدىدا تۇراتتى. شۇ كېچىسى ھەرقانچە قىلسامۇ ئۇخلىيالمىدىم. بىر قارىسام ئويلىغانلىرىم شۇنچە چىق، يەنە بىر قارىسام ھېچنېمە ئويلىمىغاندەك. لېكىن بىرلا خىيال ــ ئون ئاي قورساق كۆتۈرۈپتىمەن، بالامنى ساق ــ سالامەت تۇغالارمەنمۇ، دېگەن ئەندىشە مېنى چىرمىۋالغانىدى.

شۇ كۈنى كېچە ۋە ئەتىسى ئەتىگەندىكى ئىشلار خۇددى تۈنۈگۈن بولغاندەكلا كۆز ئالدىمدا: مېھمانخانا زالىدا ئويىلىنىپ ــ بۇياقتا مېڭىپ كەتكەنلىرىم، تاك ئېتىش ئالدىدا ھېلىقى ماشىنىنىڭ كىرگەنلىرى، دوختۇرخانىنىڭ ئاپئاق كېسەلخانىلىرى... شۇ چاغدا تۇغۇتۇمنى كۈتۈپ جىم ياتاتتىم، تۇيۇقسىزلا يېنىمدىكى ئۆيدىن بوۋاقنىڭ يىغلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. مەن بىر-نەچچە سائەتتىن كېيىن ئۆز بوۋىقىمنىڭ ئاشۇنداق يىغلىغان ئاۋازىنى ئاڭلايمەنغۇ دەپ ئويلاپ. بەك ھاياجانلىنىپ كەتتىم، شۇ چاغدا، ئاشۇ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاش ئۈچۈن قانچىلىك ساق-لىنامۇ مەيلى، ھەرگىز ئالدىرىمايمەن، ئىشقىلىپ بالامنى ساق ــ سالامەت تۇغۇۋالسام. ئۇ ماڭا نېسىپ بولسا بولىدى، دەپ ئويلاپ كەتكەنىدىم.

بۇ مېنىڭ ئانا بولۇش ئالدىدىكى ھېسسىياتىم ھەم بالام-

نىڭ دۇنياغا كېلىۋاتقان ۋاقتى ئىدى. قورساق كۆتۈرۈش بىر ئىش، ئانا بولۇش يەنە بىر ئىش ئىكەنلىكىنى مەن شۇ چاغ-دىلا ھېس قىلغانىدىم.

ئايال كىشى تۇغۇتىنى كۈتۈۋاتقان چاغلىرىدا تېخىمۇ چىداملىق، قەيسەر بولۇپ كېتىدۇ، رېئاللىققا توغرا قارىيالايدۇ. تۇغىدىغان ۋاقتى كەلگەندە ئۇنىڭ پۈتۈن پىكرى، دىققىتى تۇغۇتقا مەركەزلىشىدۇ ۋە ئۆزىنى ئىشەنچ بىلەن تۇتىدۇ. تۇغۇپ بولغاندىن كېيىن بولسا، غەيرەت ۋە چىدامچانلىققا تېخىمۇ موھتاج بولىدۇ. ھامىلدارلىق ۋە تۇغۇت مەزگىلىدە توپلىغان تەجرىبىلىرىنى بۇ چاغدا قانداقتۇر ئەرزىمەس نەرسىدەك ھېس قىلىدۇ (ھەتتا ئۇلارنى ئويلاپمۇ قويمايدۇ، ئۇنى تۇيىدۇ). ئۇ ئانا بولغانىكەن، ئەمدى ئۇنىڭغا ئانىغا خاس ئەقىل ۋە كۈچ ـ قۇدرەت كېرەك ـ تە.

مەن شۇنىڭغا شەك ـ شۇبھىسىز ئىشىنىمەنكى، ئانا بولۇش مېنىڭ ھاياتىمدىكى ئەڭ ئۇلۇغ ۋەزىپە، ئۇنىڭدىن ئالغان لەززەت ۋە جاۋابكارلىق تۇيغۇسىنى ھېچنېمىگە، ھەتتا ئوسكار مۇكاپاتىغىمۇ تەڭ قىلمايمەن. ھەربىر ئايالنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق بىر ئارزۇسى بولىدۇ: بەزىلەرنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك ئۇيۇتقۇسى، بەزىلەرنىڭ ئۆزىنى خىزمەتكە ئاتىۋەتكۈسى، يەنە بەزىلىرىنىڭ ئۆزىنى باشقىلارغا بېغىشلىغۇسى كېلىدۇ. لېكىن مېنىڭ ھېچقانداق نەرسە ئورنىنى باسالمايدىغان بىرلا ئارزۇيۇم ـ ئانا بولۇش.

ئېغىرئاياغ بولغاندىن كېيىنلا مېنىڭ خىزمەتكە بولغان كۆز قارىشىم سۈسلاشقان. قورسىقىمدىكى بالىدىن باشقا ھېچنېمىنى ئويلىمايتتىم. ئەگەر زۆرۈر بولسا، بالام ئۈچۈن خىزمەتتىن ۋاز كېچىشكىمۇ تەييار ئىدىم. ئەگەر بۇ كۆز قارىشىم زامانغا ماسلاشمايدۇ، دەپ قارالسا، ئۇنىڭغىمۇ مەيلى. مېنىڭچە، بوۋاق بالا مۇمكىنقەدەر ئانىسى بىلەن بىللە بولۇشى كېرەك.

ئانىنىڭ مېھرىبانلىقى بالىغا بولغان چەكسىز، ھالال كۆيۈنۈشتە ئۆز ئىپادىسىنى تاپىدۇ. دەل مۇشۇنداق چوڭقۇر مېھرىبانلىق بالىدىن ئىبارەت كىچىككىنە ھاياتلىق ئېگىسىنى قانات ئاستىغا ئالالايدۇ. ئەگەر بالىلىق ئەسلىمىلىرىڭىز كۆيۈمچان ئانىڭىزنىڭ ئالدىدا غەمسىز ئۆسكەن چاغلىرىڭىزدىكى ھېس - تۇيغۇلىرى ئېڭىزنى يېڭىباشتىن ئويغىتالمسا، دېمەك، سىز بەختلىك ئادەم؛ ئەكسىچە، بالىلىق ئەسلىمىلىرىڭىز قورقۇنچلۇق چۈشتەك ۋەھىمە ۋە ئۇرۇندى - سوقۇندىلىق ئازابىغا تولغان بولسا، سىز ھەتتا ئۆتتۈرا ياشقا كىرگەندىمۇ ھەقىقىي خاتىرجەملىك ۋە بەختنىڭ پەيزىنى سۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالىسىز.

راست گەپنى قىلسام، بۇ دەۋاتقان گەپلىرىمنى ئەمەلىي بەتكە ئۆيغۇن دەپمۇ كېتەلمەيمەن. ھازىر نۇرغۇن ئايالىلار تۇغۇتتىن كېيىن ئۆزۈن ئۆتمەيلا خىزمەتلىرىگە كېتىپ بارىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ بالىلىرىنىڭ تېتىك، خۇشال چوڭ بولۇشىنى چىن كۆڭلۈمدىن ئۈمىد قىلىمەن. ئىلاھىم، مېنىڭ كۆز قاراشلىرىم ۋاقتى ئۆتكەن كۆز قاراش بولۇپ قالغاي. لېكىن ئىشتىن چۈشۈپ بىرنەچچە سائەتلا بالىلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش كۈنىيى بالىلار بىلەن بىللە بولۇشتىن ئالغان راھەتنىڭ ئورنىنى تامامەن باسالايدۇ، دېگەننى ئېتىراپ قىلىمەن، دېسەم، ئۇنداقتا يالغانچىلىق قىلغان بولىمەن.

ئەگەر سىزمۇ مەندەك ئويلاپ، بالىلىرىڭىز بىلەن بىللە بولۇشنى كۆچلۈك ئارزۇ قىلسىڭىز، ھەرقانداق ئەندىشىدىن ئۆزىڭىزنى نېرى قىلىڭ، خەقلەر سىزنى، ۋايىيەي، بالىغا دادى قۇرۇپ كەتكەن دېسە دەۋەرسۇن! نىيەت قىلغان ئىشىڭىزدىن يانماڭ، بالىلىرىڭىز بىلەن قانغۇچە ئوينىڭ، كۈلۈڭ! ئۆيدە كۆڭلىڭىزنى بۆلمەي ئانا بولۇپ يۇرۇۋەرسىڭىز، بالىلىرىڭىز ھامان سىزنىڭ ھالىڭىزغا يېتىدۇ، ئۆيىڭىزنىڭ تۈرمۇشى تېخىمۇ خاتىرجەم ۋە كۆڭۈللۈك بولىدۇ.

مەن شۇنداق قارايمەن: ئانىلىق گۈزەللىك مېھرىبانلىقتا.

لېۋ. تولستوي (1828 — 1910)

پەرزەنتلەر نەزەرىدىكى ئاتا

لېۋ تولستوي — روسسىيەنىڭ مەشھۇر يازغۇچىسى، موسكۋاغا يېقىن جايدىكى بىر ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، قازان داشۇسىدىن چېكىنگەندىن كېيىن ئارمىيىگە كىرىپ قىرىم ئۇرۇشىغا قاتناشقان، ھەربىيلىكتىن چىقىپ، فرانسىيە، ئىتالىيە، گېرمانىيە قاتارلىق جايلارنى سايا‌ھەت قىلغان ھەمدە ئۆزىگە قاراشلىق يانچىلارنى ئازاد قىلىش نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن يانچىلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلمىگەن، 1905 - يىلىدىكى ئىنقىلاب مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن چار پادىشاھ ھۆكۈمىتىنىڭ قالايمىقان ئۆلۈم جازاسى قوللانغانلىقىغا ئېتىراز بىلدۈرگەن. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ئۇرۇش ۋە تىنچلىق»، «ئاننا كارىنىنا»، «تىرىلىش» قاتارلىق رومانلىرى، «بىر پومېشچىكنىڭ سەھىرى» دېگەن ھېكايىسى، «كازاكلار» دېگەن پوۋېستى، «زۇلمەتلىك كۈچلەر» ناملىق سەھنە ئەسىرى بار.

مەن ئانامنى ياخشى كۆرىمەن، ئوخشاشلا ئاتامنىمۇ ياخشى كۆرىمەن. هازىر بىز پەرزەنتلەر نەزەرىدىكى ئاتامنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي.

ئاتام ئۆز ئېلىكىدىكى يەرلەرنىڭ ئىشى بىلەن هەر كۈنى ئالدىراش بولسىمۇ، لېكىن بىزگە غەمخورلۇق قىلىشنى هەرگىز ئېسىدىن چىقارغان ئەمەس.

ئاتا - ئانام 1822 - يىلى 9 - ئىيۇلدا توي قىلغان. توي مۇراسىمى موسكۋا ئەتراپىدىكى كايانوپ چېركاۋىدا ئۆتكۈزۈلگەن.

يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىدەك، ئۇلار مۇهەببەتلەشمەي توي قىلغان. لېكىن ئۇلارنىڭ تويىدىن كېيىنكى تۇرمۇشى ئىنتايىن بەختلىك بولغان، تۆت ئوغۇل، بىر قىز پەرزەنت كۆرگەن. ئاتام قۇربان بولغان هەربىيلەر ئائىلىسىگە يارىدەم بېرىش ئورگىنىدىكى خىزمىتىدىن ئىستېپا بېرىپ، يىسنايا پوليانادا مالىيەنى تۈزەش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئاتام ئەيىش - ئىشرەت بىلەن ئۆتكەن‌بۇۋامغا تۈپتىن ئوخشاشمايدىغان يول تۈتۈپ، ئىقتىساد-چانلىق بىلەن تۇرمۇش كەچۈرگەن.

1824 -يىلى ئانامنىڭ دادىسى يىسنايا پوليانادا سالدۇر-غان ئىككى قەۋەتلىك ياغاچ قۇرۇلمىلىق بىنا پۈتكەن.

بەش يىلدىن كېيىن ئاتا - ئانامنىڭ نامىدىكى بۇ بىنانى سېتىۋېتىپ، دادىسى قەرز تۆلەش ئۈچۈن نىكولاي بېيشېنسكىيغا سېتىۋەتكەن چوڭ زېمىنى قايتۇرۇۋالغان.

قىسقىسى، شۇ چاغدا ئاتامنىڭ ئەڭ چوڭ ئارزۇسى ئاجىز-لىشىپ كەتكەن تولستوي جەمەتىنىڭ بۇرۇنقى هالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئىكەن.

مەن «بالىلىق دەۋرى» دېگەن كىتابتىكى «ئاتام قانداق

ئادەم ئىدى» نامىق ماقالەمنىڭ بېشىدىلا مۇنداق يازغانىدىم: «ئۇ بويى كېلىشكەن، تەمبەل ئادەم ئىدى، ئەجەبلىنەرلىكى، يول ماڭغاندا قەدىمىنى ئۇششاق ئالاتتى. ئۇنىڭ تۇرۇپ - تۇرۇپ مۇرىسىنى لىكىلدىتىپ قويىدىغان بىر غەلىتە قىلىقى بار ئىدى، كىچىك كۆزلىرىدە كۈلكە ئويناپ تۇراتتى، بۇرنى يوغان، ئىلمەك بۇرۇن ئىدى، ئاساسەن سېپتا كەلگەن لەۋلىرى ھەمىشە يۇمۇلۇپ تۇراتتى. گەپ قىلغاندا سەل خىڭىلداپ سۆزلەيتتى، بېشىنىڭ چوققىسى تاقىر ئىدى. ھېنىڭ ئېسىمدە قالغان ئاتام مۇشۇ.»

گېپىي يۇمشاق بولغاچقا، ئۇنى ھەممە ئادەم ياخشى كۆرەتتى، مەيلى قېرىلار مەيلى ياشلار بولسۇن، ئاتاقلىق زات، ئالىملار بولسۇن، ھەممىسلا ئۇنىڭغا ئامراق ئىدى. باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە تەشنا بولغۇچىلار ئۇنىڭغا تېخىمۇ شۇنداق ئىدى.

ئۇ كىشىلەرنىڭ پىسخىكىسىنى، ئادەملەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشنى بىلەتتى.

ئاتام ھەربىيلىكتىن چېكىنگەن بولغاچقا، جەمئى سابىق ھەربىيلەرگە ئوخشاش، چىرايلىق كىيىملەر بىلەن قولىشالماينتتى، شۇ چاغدا مودا بولغان سىيورتۇكلارنى كىيسە، خۇددى يۇزىگە پەردا قىلىۋالغاندەك بىر قىسما بولۇپ كېتەتتى. شۇڭا ئۆزىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان ئازادە كىيىملەرنى كىيىشكە ئامراق ئىدى.

ئانام پىئانىنوغا ئۇستا ئىدى، ئاتامۇ مۇزىكىغا ئامراق ئىدى، لېكىن بېتخوۋېننىڭكىگە ئوخشاش، ئادەمنى مۇڭدىتىپ قويىدىغان مۇرەككەپ مۇزىكىلارغا خۇشى يوق ئىدى. ئۆزى چالالايدىغان كىچىك مۇزىكىلار بىلەن ھەپىلىشەتتى، بەزىدە دوستلىرى ئىشلىگەن رومانتىك مۇزىكىلارنى، سىگانلارنىڭ ناخشىلىرىنى، ئوپېرا كۈيلىرىنى دىمىغىدا غىڭشىپ ئېيتىپ

دىغان ئادىتى بار ئىدى.

مەن ئاتامنىڭ دىنغا قارشى گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقمىغان. ئۇنى ئومۇمەن دىنىي ئېتىقادى كۈچلۈك دېيىشكە بولاتتى.

ئاتام ئۆي تۈتقاندىن كېيىن ئىگىدارچىلىقىدىكى جەق يەرلەرنىڭ ئىشى بىلەن ئالدىراش يۈرۈپمۇ، كىتاب خۇمارلىقىنى تاشلىغان ئەمەس. ئۆيىمىزنىڭ ئىككىنچى قەۋىتىدىكى كۈتۈپخانىدا فرانسىيە كلاسسىك ئەدەبىياتى، روسىيە ئەدەبىياتى، تارىخ ۋە پەن - تېخنىكىغا ئائىت كىتابلار ناھايىتى نۇرغۇن ئىدى.

بەزى بايلار كىتاب بىلەن خۇشى يوق بولسىمۇ، لېكىن ئۆزلىرىنى مەلۇماتلىق كۆرسىتىش ئۈچۈن جاھازلىرىنى كىتاب بىلەن بېزىۋېتىدۇ. لېكىن ئاتام ئۇنداق ئەمەس ئىدى، ئالدىنقى قېتىم ئالغان كىتابلىرىنى ئوقۇپ بولماي تۇرۇپ، يېڭى كىتاب ئېلىشنى توغرا كۆرمەيتتى.

ئاتام تەزكىرە ئەدەبىياتى ۋە شېئىرلارنى ياخشى كۆرەتتى.

بىز ئاتىمىزدىن دائىم شېئىر، ھېكايە سۆزلەپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالاتتۇق. ئاتام ھەممىدىن بەك روسىيە مىللىي شائىرى پۇشكىننىڭ شېئىرلىرىغا ئامراق ئىدى.

ئاتام پۇشكىن شېئىرلىرىنى ئاۋۋال ئۆزى دېكلاماتسىيە قىلاتتى، ئاندىن بىزگىمۇ قىلغۇزاتتى.

ئاتام بىزگە رەسىم سىزىشنى ئۆگەتتى، بىز ئۇنىڭ ئۆگىتىشىگە بەك ئامراق ئىدۇق. ئەلۋەتتە، ئاتام رەسسام ئەمەس ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ سىزغان رەسىملىرى بىزگە ھەرقانداق رەسساملىكىدىنمۇ ئېسىل بىلىنەتتى.

ئادەتتە ئاتام بىزگە رىۋايەتلەردىكى مەشھۇرقۇش«قىقىنۇس» نىڭ رەسىمىنى سىزىپ بېرەتتى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە دېڭىزدا

ئىس چىقىرىپ كېتىۋاتقان، بىز زادىلا كۆرۈپ باقمىغان پار كېمىسىنىڭ سۈرىتىنى، موسكۋانىڭ شەھەر تۈرمۇشىغا ئائىت سۈرەتلەرنى، بەزىدە دەريا ياقىسىغا ماكانلاشقان قوندۇزنىڭ رەسىمىنى سىزاتتى. ئاتام مانا مۇشۇنداق سەۋرچان، بىلىملىك ھەم بالىلىرىغا كۆيۈمچان ئادەم ئىدى.

1837 - يىلى شۇم تەقدىر ئەسلىدىمۇ ئانىسىز، بويۇن قىسىپ قالغان بىز نارەسىدىلەرنى بۇ ئاتىدىن ئايرىۋەتتى. بۇ چاغدا مەن ئەمدىلا توققۇز ياشتا ئىدىم.

ئاتام تىرا شەھىرىگە مۇھىم ئىش بىلەن كېتىۋېتىپ، يولدا ئاغىنىسى تىمىيىشۇنى يوقلاپ ئۆتمەكچى بولغاندا تۇيۇقسىز هوشىنى يوقىتىپتۇ.

ئۇ ئالەمدىن مۇشۇنداق كۆز يۇمدى. ئاڭلىساق سەكتە بولغان ئوخشايدۇ، لېكىن بەزىلەر ئۇنى كاتىپى زەھەرلەپ ئۆلتۈرگەن، دېيىشىدۇ، چۈنكى ئاتامنىڭ يېنىدىكى پۇل يوقالغان، ئۇنىسى كىم ئالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. كېيىن قانداقتۇر بىر قەلەندەر ئايال دادامنىڭ نام - ئەمەل كارتوچكىسىنى كۆتۈرۈپ موسكۋا ھۆكۈمەت ئورگىنىغا ئۇنىڭ ئۆلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ كەلگەن ئوخشايدۇ. ئىشقىلىپ بۇ ئىشتا بىزنىڭ جىق گۇمانىمىز بار.

بىز ياسنايا پولنايادا ئۇزۇن تۇردۇق، كېيىن ئاكام نىكولاي بىلەن سېرگىيىنىڭ ئوقۇشىنى كۆزدە تۇتۇپ موسكۋادىكى ھاممىزنىڭ ئۆيىگە كۆچتۇق. ئەلۋەتتە، ياسنايا پولنايادىكى ئۆيلىرىمىزنى ساتقىنىمىز يوق، ھېلىغىچە ساقلاقلىق.

ئاتامنىڭ جەسىتى ياسنايا پولنايا‌غا دەپنە قىلىندى. ئۇ چاغدا مەن كىچىك بولغاچقا دەپنە قىلىشقا قاتناشمىغان، شۇڭا ئاتامنىڭ ئۆلگەنلىكىگە زادى ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ.

ئاتام تۈگەپ كەتكەندىن كېيىن ھەر قېتىم موسكۋا كوچىلىرىدا ماڭسام، ماڭا ئاتام خۇددى ئۇدۇللۇمدىن كۆلۈپ كېلىۋاتقاندەك بىلىنىپ كېتىدۇ، بۇ چاغدا ئۆز - ئۆزۈم بىلەن پاراڭلىشىپ كېتىمەن:

— ياق، ئاتام ئۆلۈپ كەتكەن!

— ياق، ئاتام ئۆلمىدى، ئۇ تېخى ھايات!

ساچپر خانىم (1925 —)

مېنىڭ پاناھگاھىم

ساچپر خانىم — ئەنگلىيە تارىخىدىكى تۇنجى ئايال باش مىنىستىر، گلانزمدىكى مىلىچمال سودىگەرى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئوكسفورد داشۆسىنىڭ خىمىيە كەسپىنى تاماملىغان، كېيىن ئادۋوكات بولغان: 1959 - يىلى دۆلەت پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن سىياسەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، سىياسىي ئىشلار مىنىستىرلىكىنىڭ ئىسك كىنچى ئەمەلدارى، مائارىپ ۋە پەن - تېخنىكا مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى، كونسېرۋاتىپلار پارتىيىسىنىڭ داھىيسى بولغان، 1979 - يىلى مايدا باش مىنىستىرلىككە تەيىنلىنىپ، 1983 - يىلى ۋە 1987 - يىلى يەنە ئۈدا ئىككى قېتىم باش مىنىستىر بولغان.

ساچپر خانىم سىياسىي ساھەدە ناھايىتى قاتتىق قول بولغاچقا، «تۆمۈر ئايال» دەپ ئاتالغان بولسىمۇ، لېكىن ئائىلىسىدە ناھايىتى مېھرىبان ئانا. ئۇ ئائىلىسىنى پاناھگاھىم، دەپ قارايدۇ، مۇمكىنقەدەر ۋاقىت چىقىرىپ پەرزەنتلىرى بىلەن بىللە بولىدۇ.

تۇي قىلىپ ئىككى يىلدىن كېيىن، 1953 - يىلى ئاۋغۇستتا مەن بىرى ئوغۇل، بىرى قىز قوشكىزەك تۇغدۇم، ئوغلۇمنىڭ ئىسمى مارك، قىزىمنىڭ ئىسمى كالور.

مېنىڭ كۆزۈم يورۇغان كۈن دۆلىتىمىز چاۋغان توپ مۇسابىقىسىدە زور مۇكاپاتقا ئېرىشكەن كۈن ئىكەن، ئۇ كۈن ھەقىقەتەن ئېسىمدىن چىقمايدۇ. ئۇ شەنبە كۈنى ئىدى. ئېرىم نەلەردە لاغايلاپ يۈرىدىكىن، ئۇنى ھېچنەدىن تېپىشال مای، قوشكىزەكلىرىمنى تۇغۇشۇم سەل كەينىگە سۈرۈلۈپ كەتتى بولغاي. ئارىدىن تۆت ئاي ئۆتكەندىن كېيىن مەن ئادۇۋۇكاتلىق كەسپىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىمتىھانىغا قاتنىشىپ ئادۇۋۇكاتلىق قىلىش سالاھىيىتىگە ئېرىشتىم. ئۇ چاغدا مەن، ھازىر بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتۇۋالمسام، بۇنىڭدىن كېيىن پۈرسەت چىقماسلىقى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ، ئىمتىھانىغا قاتناشقان. بۇ مېنىڭ ئىرادەم ئۈچۈن بىر سىناق ئىدى، ئەگەر بۇ تىرىشچانلىقنى قىلمىسام، ھەقىقەتەن تۇگىشەتتىم. شۇڭا بۇ ئىشنى ئاخىرىغا چىقىرىشىم مەن ئۈچۈن ھەقىقەتەن بىر چوڭ سىناق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ چاغدا بالىلىرىم بەكمۇ كىچىك، ئۇلارنى ئېمىتىش كېرەك، زاكا - پاكىلىرىنى يۇيۇش كېرەك، بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماق ئۇڭايمۇ؟! ھېلىمۇ تەلىيىمگە، قارىشىپ بېرىدىغان ئادىمىم بار ئىكەن.

قوشكىزەكلىرىمنى تۇغۇۋالغاندىن كېيىن ماڭا قىزىقارلىق تۇيۇلغان ئىش شۇ بولدىكى، ئىككى بالىنىڭ مىجەزى تۇپتىن ئوخشىماي قالدى، تۇغۇلغانىدلا شۇنداق، تۇپتىن ئوخشىمايدىغان چىقىپ قالدى. قوشكىزەكلەر بىر - بىرىگە، بىر بولسا، پۈتۈنلەي ئوخشاشمايدىكەن، بىر بولسا، قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن، بىرى ئوغۇل، بىرى قىز بولغاچقا، پۈتۈنلەي ئوخشىشىپ كېتىشى مۇمكىن ئەمەس، پەرقى ھامان

چوڭ بولىدۇ، مارك بىلەن كالۇرمۇ شۇنداق. ئۇلار ئەمدىلا بىر ياشقا كىرگەندە مەن ئادۇوكاتلىق ھاياتىمنى باشلىدىم. ئۆيۈم يېقىن بولغاچقا، ئادۇوكاتلىق قىلىدىغان ئىدارەمگە 20 مىنۇتتىلا بارالايتتىم. شۇڭا زۆرۈر بولسا دەرھال ئۆيگە قايتىپ كېلىش ئىمكانىيىتىم بار ئىدى.

مېنىڭ ئۇلار بىلەن بىللە ئويناىدىغان ۋاقىتلىرىم جىق ئىدى. ئۇلارنى يالغۇز تاشلاپ قويمايتتىم. ھېس قىلىشىمچە، ئەگەر بالىلىق بىر ئايالنىڭ ئۆيى لوندوننىڭ سىرتىدا بولۇپ قالسا، ئۇنىڭ پارلامېنت ئەزاسى بولۇشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىكەن. ئەگەر ئۇ ئىشنى قىلسا، كۈنلەپ - كۈنلەپ بالىلىرى بىلەن بىللە بولالمايدۇ. بۇ تولدۇرۇپ بولغۇسىز ئېغىر زىيان - دە. بالىلىرىڭىز ئۇششاق، ۋاقتى - قارارى بىلەن ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرمەسلىكىڭىز بولمايدۇ. بالىلىرىڭىز كۈندىلىك ئىشلىرىڭىزنى بىر قانۇنىيەتكە سېلىپ قويمىدۇ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بىر قېتىم بالىلىرىمنى قېيىن ئانام بىلەن بىللە قالدۇرۇپ سىرتقا ئىككى ھەپتىلىك خىزمەتكە چىقىپ كەتكەنىدىم. قايتىپ كېلىپ ئۇلارنى ئۆزگىرىپ كۆنىدۇرۇشكە تولۇق بىر كۈن كەتتى. بۇ ئىش مېنى بەك چۆچۈتىۋەتكەن.

مەن بالىلىرىمغا زىيادە قاتتىق تەلەپ قويۇپ تۇرۇۋالمايمەن. ھەر ئىش چېغىدا بولغان ياخشى. بالىلارنى ھەق - ناھەقنى پەرق قىلىدىغان، ئىنتىزامغىمۇ سەل دەققەت قىلىدىغان قىلىپ تەربىيىلەش لازىم، لېكىن ئىنتىزام ئۈچۈنلا ئىنتىزامنى تەكتىلەيدىغان ئىش قىلماي، بۇنىڭ پايدا - زىيىنىنى چۈشەندۈرۈش كېرەك. بالىلارنىڭ سوئال سوراپ زېرىكمەيدىغان ئادىتى بار، بۇنىڭغا قارىتا سەۋرچان بولۇپ، سوئاللىرىغا مۇمكىنقەدەر جاۋاب بېرىپ، ئۇلارنى قانائەتلەندۈرۈش كېرەك. بەزى ئاتا - ئانىلار بالىلىرى بىلەن كۆپ

پارائلاشمايدۇ. بۇ نۆۋەتتىكى مۇھىم يېتەرسىزلىكلەرنىڭ بىرى. بۇ جەھەتتە مەن بەك تەلەيلىك، بالىلارنى بېقىشقا قارىشىپ بېرىدىغان ئادىمىم بار. ئۇ ماڭا بالىلار بىلەن پارائلاشتىپ تۇرۇشنىڭ نەقەدەر مۇھىم ئىش ئىكەنلىكىنى، ئۇلار يۇيۇنغان چېغىدىمۇ پارائلىشىپ تۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئۆگىتىپ تۇرىدۇ. ئەلۋەتتە، ئانىنىڭ ئىشى ھەمىشە ئالدىراش بولىدۇ، يۈكى ئېغىر، شۇنداقتىمۇ بۇنىڭغا ئامال بار ۋاقىت چىقىرىش كېرەك. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك چايدىن تارتىپ كەچتە يۇيۇنۇپ ئۇخلىغۇچە ئۇلار بىلەن بىللە بولۇش كېرەك. لېكىن بۇنى ھەممىلا ئانا قىلىپ كېتەلمەيدۇ. بۇ يەردىكى مەسىلە، سىزنىڭ ئۇلار بىلەن قانچىلىك بىللە بولۇشىڭىزدا ئەمەس، بەلكى بىللە بولالىغان شۇ ۋاقتىڭىزدا ئۇلارغا قانچىلىك كۆڭۈل بۆلەلىشىڭىزدە.

بىز يېزىدا تۇرغان چېغىمىزدا، ھەمىشە بالىلىرىمىزنى چېركاۋغا ئېلىپ قىلىشقا ئالپىراتتۇق، كېيىن. ئۇلار مەكتەپتە تۇرغاچقا، يەكشەنبە كۈنى شۇ يەردىكى چېركاۋغا ئۆزلىرى بارىدىغان بولۇشتى. مەكتەپ بىزنىڭ ئۇلارنى يوقلاپ بېرىشىز مىزغا رۇخسەت قىلىسلا، دائىنس بىلەن ئىككىمىز بېرىپ، ئۇلارنى چېركاۋغا بىللە ئاپىرىپ كېلەتتۇق. لېكىن كېيىنكى چاغلاردا مەن ئۇلارنى چېركاۋغا بېرىشقا ئانچە زورلىمايدىغان بولۇپ قالدىم. چۈنكى، ئۇيلاپ باقسام، كىچىك ۋاقتىمدا مەنمۇ چوڭلارنىڭ ئۇنى قىل، بۇنى قىل، دەپ زورلاپ كېتىشلىرىنىڭ دەردىنى خېلى تارتقانىكەنمەن.

كىچىك ۋاقتىمدا ئائىلىمىزدىكىلەر سىرتلارغا چىقىپ ئويناپ كېلىدىغان ئىشلارنى ئاز قىلاتتى، لېكىن خەقلەر بولسا، بالىلىرىنى بىر يەرلەرگە ئاپىرىپ كۆرمىگەن نەرسىلىرىنى كۆرسىتەتتى. شۇ ئىش ماڭا تەسىر قىلغاچقا، بالىلىرىمىزنى سىرتلارغا كۆپرەك ئاچقىشقا تىرىشاتتىم. لېكىن مەن ئۇلارغا

هەرقانداق ئىشتا ئۆز ئىرادەمنى تېڭىپ تۇرۇۋالمايمەن. ئۆيىمىز لوندوندا بولغاچقا، بۇ يەردە ئۇلارغا كۆرسىتىدىغان نەرسىلەر جىق. لېكىن مەن شۇنىمۇ بىلىمەنكى، ئەگەر بالىلارغا: «قېنى ئەمىسە بۇ يەكشەنبىدە سەنئەت سارىيىنى كۆرۈپ كېلەيلى» دېسەم، ئۇ چاغدا بالىلار بۇ ئىشنى ئويۇن ئەمەس، بەلكى تەربىيە، دەپ ئويلاپ قالىدۇ. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارغا قەيەرلەرگە بېرىش كېرەكلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇش كېرەك. ۋاقتى كەلگەندە ئۇلار خالىسا، ئۆزلىرى بېرىۋېرىدۇ. مەسىلەن، كالور سەنئەت سارىيىغا بېرىشقا خېلى ئامراق بولۇپ قالدى. بىز ئۇلارنى ھەرخىل تىياتىرلارغا ئاپىاردۇق، ئۇلارغا ئوپېرالارنى چۈشەندۈرۈدۇق. ئۇلارغا ھەممە ئىشنى ئۆگىتىپ تۇرۇش بىزدىن، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن ئۆزلىرى ھەۋەس قىلىدىغانىنى تاللىۋېلىش، ئەلۋەتتە ئۇلاردىن بولىدۇ. بىز ئۇلارغا ئۆيدە ھەرخىل ئولتۇرۇشلارنى قىلىپ بېرىدۇق، يەنە ئۇلارنى ساۋاقداشلىرىنىڭ كوللېكتىپ پائالىيەتلىرىگە قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن سىرتلارغىمۇ چىقاردۇق.

ئۇلار ئالتە ياشلارغا كىرگەن يىلى مەن دۆلەت پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى بولدۇم. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مېنىڭ خىزمىتىمۇ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلاندى. ھېلىمۇ تەلىيىمگە، سايلام رايونىمۇ لوندوندا، ئۆيۈمۈز، خىزمىتىمۇ لوندوندا ئىكەن. بۇنداق توغرا كېلىش ناز ئۈچرايدۇ. مېنىڭچە، ئۇلار يەنە سەل چوڭ بولغاندىن كېيىن تېخىمۇ چوڭ تەسىرگە ئۇچرايدۇ. چۈنكى ئۇلارمۇ جامائەتچىلىك دىققىتىگە قىلىدىغان كىشىلەرگە ئايلىنىدۇ. بۇ ئۇلار ئۈچۈن ھەقىقەتەن تەس ئىش! مېنىڭچە. ھازىرقى ئەھۋال بىلەن مېنىڭ كىچىك ۋاقتىمدىكى ئەھۋالنى سېلىشتۇرغاندا، ئەڭ چوڭ پەرق شۇ يەردىكى، ئاپام بىلەن ھامائاچاملار بىر يەردە ياكى بىر دوقمۇشتىن قايرىلىپ سىلا بارغىلى بولىدىغان ئۆيلەردە ئولتۇراتتى. شۇڭا ئاپام

خىزمەتكە كەتسەمۇ، ئۆيدە ئادەم ئۆكسىمەيتتى، بىز ئۆيگە قايتىپ كەلگەندە ئۆيدە دائىم ئادەم بار بولاتتى. ئۇ چاغلاردا كۆپىنچە ئائىلىلەردە ئىككى - ئۈچ ئەۋلاد بىللە ئولتۇراتتى، ھېچبولمىغاندا بىر بازار، بىر كەنتتە بولسمۇ، بىللە ئولتۇراتتى. نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ مۇشۇنداق بىللە ئۆتۈشى شۇ جاينى خېلى مۇقىم قىلىدىكەن. مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مېنىڭ ھېس قىلغىنىم شۇكى، بالىلار ئۆيگە قايتقاندا ئۆيدە چوقۇم ئادەم بولۇشى كېرەك. ئەلۋەتتە، خېلى نۇرغۇنئادەملەر ئۈچۈن بۇ تەس ئىش، بۇنىمۇ چۈشىنىمەن.

ھەرقانداق ئادەم ھەم خىزمىتىمنى ئۈتۈقلۇق قىلىمەن ھەم ئائىلەمنى كۆڭۈللۈك تۇتىمەن، دەيدىكەن، مۇھىمى ھەربىر ئادەمنىڭ مەجبۇرىيىتى ياخشى بىلەن ھېسابلىشىشى كېرەك. بۇنى پەقەت كۆپچىلىكنىڭ ماسلىشىشى بىلەنلا ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدۇ، ئائىلىدىكىلەرنى ئوبدان تەشكىللەش، پۈتۈن ئائىلىدىكىلەرنى خىزمىتىگىزگە قوشۇلىدىغان قىلىش ئۈچۈن پەقەت ئۆزىگىز بەلگىلىۋالغان ئاللىقانداق تۈزۈملەرگە يۆلىنىۋالمىگىز بولمايدۇ. تۈزۈمنى كۆپچىلىك بىرلىكتە بېكىتىش كېرەك.

ئائىلە بەك مۇھىم، بەكمۇ مۇھىم! كۆڭۈللۈك ئائىلە مۇھىتى سىزنى ھەممە مەقسەتكە يەتكۈزەلەيدۇ. «ئوك قولۇم، سول قولۇم، ئىككىلىسى ئۆز قولۇم» دەپ ناھايىتى تېزغىرا ئېيتىلغان. بىر ئۆينىڭ ئادىمى ھامان بىر ئۆينىڭ ئادىمى. ئۇ سىزگە ھەمدەم، سىز ئۇنىڭغا ھەمدەم. يات بىرەيلەن تەنقىد قىلسا، بەلكىم سىز كۆتۈرەلمەسلىكىڭىز مۇمكىن، لېكىن ئۆيىڭىزدىكى بىرى شۇ تەنقىدنى قىلسا، سىز قوبۇل قىلالايسىز. ئات ئايلىنىپ قوزۇقىنى تېپىپتۇ، دېگەندەك ھامان سىزگە شۇ ئۇيۇ ئەسقاتمىدۇ. بالىلىق بولغانىكەنسىز، دېمەك سىز بالىنىڭ خىزمىتىنى قىلمىسىز. ھاياتىڭىزدا باشقىلار ئۈچۈن ياشايدىغان

لەقىگىزنى تۇنجى قېتىم ھېس قىلىشنىڭ ئۆزى سىز ئۈچۈن مەلۇم مەنىدە ئېيتقاندا، مىسلىسىز زور ئۆزگىرىش. باللىرىڭىزنىڭ بېشىغا بىر ئىش كەلسە، سىز ئۇنىڭغا ئۆزىڭىزدىن بەكرەك كۆڭۈل بۆلمىسىز. بۇ مېنىڭ ھېچنېمىگە ئوخشاتقىلى بولمايدىغان چوڭقۇر تەسىراتىم.

ئاكوكا (1924 —)

دادامنىڭ تەلىمى

ئاكوكا — ئامېرىكىنىڭ ئاتاقلىق كارخانىچىسى، 1970 - يىلى فورت شىركىتىنىڭ باشلىقى بولغان، 1973 - يىلى ئۆزى مەسئۇل بولۇپ ئىشلەپچىقارغان يېڭى تىپتىكى پىكاپلارنىڭ سودىسىنى غەربىي ياۋروپا بازارلىرىغىچە كېڭەيتكەن. لېكىن خوجايىن فورت ئۇنى ئۆز جەمەتىنىڭ كارخاناۋارىسلىق ھوقۇقىغا تەھدىت سالدى، دەپ ھېسابلاپ، 1978 - يىلى ئىشتىن بوشاتقان. شۇ يىلى 11 - ئايدا ئۇ تەكلىپ بويىچە كراسىل ماشىنىسازلىق شىركىتىدە خىزمەت قىلغان، 1980 - يىلى بۇ شىركەتنىڭ مۇدىرلىقى ۋە كەسپىي باشقۇرۇشىنى ئۆتكۈزۈالغان، خەتەرلىك پەيتتە قالغان بۇ شىركەتتە دادىللىق بىلەن ئىسلاھات يۈرگۈزگەن، 1984 - يىلى شىركەتكە 2 مىليارد 400 مىليون ساپ پايدا يەتكۈزۈپ، ئامېرىكىنىڭ يېڭى زامان قەھرىمانى، كارخانا ساھەسىدىكى دەرىجىدىن تاشقىرى چولپان، دېگەن ئاتاققا ئېرىشكەن.

دادىسىنىڭ «قۇياش يەنە چىقىدۇ» دېگەن بۇ سۆزى ئۇنىڭ ۋەيران بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالغان كراسىل شىركىتىنى جانپىدالىق بىلەن قوتۇلدۇرۇشىغا ئىلھام بولغان.

چوڭ ئىقتىسادىي كاساتچىلىق مەزگىلىدە دادامنىڭ يېزىپ بەرگەن پۇل چەكلىرى «پۇلىڭىز يەتمەيدۇ» دېگەن خەت يېزىلغان هالدا بانكىدىن نۇرغۇن قېتىم قايتىپ كەلدى. هەر قېتىم مۇشۇنداق بولغاندا ئۇ بەك چۆچۈپ كېتەتتى. چۈنكى ئۇ ئامانەت - قەرز ئىشلىرىدا ئىشەنچىنى قولغا كەلتۈرۈش بىر شەخس ياكى كارخانىنىڭ ئىناۋىتى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇهىم، دەپ قارايتتى، دېرما بىلەن ماڭا دائىم ئۆزىنىڭ پۇل - مۇئامىلىدە مەسئۇلىيەتچان بولۇش كېرەكلىكى توغرىسىدىكى ئەقىدىسىنى سىڭدۈرۈپ، پۇلنى چاغلاپ خەجلەشكە دەۋەت قىلاتتى، نېسى سودا قىلىشنى ئۆزىگە زىيان سېلىشتىن باشقا ئىش ئەمەس، دەيتتى. ئائىلىمىزدە هېچكىمنىڭ ئامانەت - قەرز كارتوچكىسى ئىشلىتىشىگە، نېسى بىرنېمە ئېلىشىغا رۇخسەت قىلمىنايتتى.

بۇ جەهەتتە دادام ئۆزى ياشاۋاتقان دەۋردىن سەل ئالدىغا كەتكەن. پۇلنى مۇددەتكە بۆلۈپ تاپشۇرۇش ئارقىلىق نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىش، رەنگە قويۇش ئىشلىرى كىشىلەر- نىڭ پۇل - مۇئامىلە جەهەتتىكى مەسئۇلىيەت تۇيغۇسىنى بۇزۇۋېتىدىغانلىقىنى ئالدىنئالا كۆرۈپ يەتكەن. ئۇ، خالىغانچە ئۆتنە - يېرىم قىلىش ئىشلىرى بىزنىڭ پۈتكۈل جەمئىيىتىمىزنى چىرىتىدۇ ۋە بۇزغۇنچىلىقىغا ئۈچرىتىدۇ، خېرىدارلار قوللىرىدىكى كىچىك پلاستىنكا كارتوچكىنى (ئامانەت - قەرز كىنىشكىسىنى) بانكىغا قويغان پۇلى قاتارىدا ئىشلەتسە، هامان زىيان تارتماي قالمايدۇ، دەيتتى.

ئۇ دائىم ماڭا: «بىرەر نېمە ئۆتنە ئالساڭ، هەتتا بىرەر ساۋاقدىشىڭدىن 20 سىنت قەرز ئالساڭمۇ، قايتۇرۇشنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن خاتىرىلەپ قوي» دەيتتى. پات - پات شۇنى ئويلاپ قالىمەن: ئەگەر ئۇ 1981 - يىلىغىچە ياشاپ

مېنىڭ كراسىل شىركىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن يۇقىرى ئۆسۈملۈك قەرز ئالغانلىقىمنى كۆرگەن بولسا، نېمىدەپ قالاتتىكىن. بۇ قېتىم مېنىڭ قەرز ئالغىنىم 20 سىنت ئەمەس، بەلكى 1 مىليارد 200 مىليون - دە. مەنغۇ دادامنىڭ تەلىمىنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن، لېكىن شۇنداقمۇ دېگۈم كېلىدۇ: بۇ پۈل يېزىپ قويىمىسامۇ ھەرگىز ئېسىمدىن چىقىدىغاندەك ئەمەس.

ئائىلىمىز قىينىچىلىققا ئۇچرىغان چاغلاردا دادام بىزنى ھەمىشە روھىمىزنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە ئىلھاملاندۇراتتى. بېشىمىزغا ھەرقانچە كۈن كەلسىمۇ بىز ئۇنىڭغا يۆلىنەتتۇق. ئۇ ناھايىتى كەڭرى ئويلايدىغان ئادەم ئىدى. جاھانىنىڭ نېرى - بېرى ئىشلىرى توغرىسىدا ئۇنىڭ نۇرغۇنلىغان ھېكمەتلىك، ئىبرەتلىك سۆزلىرى بار ئىدى. ئۇ، ئادەمنىڭ تۇرمۇشى بىر خىل ئۆتمەيدىغانلىقى، ئېغىر كۈنلەردە ئۆزىنى تۆتۈۋېلىشنى بىلىشى كېرەكلىكى توغرىسىدا پاراڭ قىلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ئىمتىھاندا نەتىجەم ياخشى بولماي قالسا ياكى بەزى كۆڭۈلسىز ئىشلارغا ئۇچراپ قالسام، ئۇ ماڭا: «شۇنى بىلىشىڭ كېرەككى، تۇرمۇشتا بەزى ئىشلار ئويلىغان يېرىڭدىن چىقمايمۇ قالىدۇ. كۆڭۈلسىز ئىشلارغا ئانچە - مۇنچە ئۇچراپ تۇرمىسىڭ، ھەقىقىي بەختىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي قالىسەن» دەيتتى.

ئۇ ھېچقايسىمىزنى غەمكىن ھالدا كۆرۈشنى خالىمايتتى، ھەر خىل ئامالالار بىلەن روھىمىزنى كۆتۈرۈشكە تىرىشاتتى. باش قېتىمچىلىققا قالغان ھالىتىمنى كۆرسەتكەندە: «قويغىنا، رىدۋا! — دەيتتى ماڭا. — ئۆتكەن ئايدىمۇ، بۇلتۇرمۇ، بىر كۆڭۈلسىز ئىشلارغا ئۇچرىغانىدەك قىلمۇدىڭغۇ؟ ھازىر ئۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەتتىڭ. بۇگۈنكى بۇ غەملىرىڭمۇ كېيىن غەم بولماي قېلىشى مۇمكىن. بولدى، ئويلىما. ئەتىدىن تارتىپ ياخشى ئىشلىمەمسەن!»

ئۇ قىينىچىلىق ئالدىدا ئىنتايىن ئۇمىدۋار ئادەم ئىدى. بىرەر ئىشتىن ئۇمىدسىزلىنىپ قالسام، «ئالدىرىما، سەۋر قىل، قۇياش يەنە چىقىدۇ، يەنە ئادەتتىكىدەك ھامان چىقىدۇ!» دەيتتى. ئاردىدىن ئۇزۇن يىللار ئۆتۈپ، كراسىل شىركىتىنى ۋەيران بولۇشتىن ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئېلىشىۋاتقان ۋاقتىمىزدىمۇ دادامنىڭ شۇ تەسەللى سۆزلىرىنى ئەسلەپ تۇردۇم. ئۆزۈمچە: «ئاھ، دادا، قۇياش قەيەردە؟ قۇياش قەيەردە؟» دەپ ۋارقىراپ كەتكەن ۋاقتلىرىمۇ بولدى. ئۇ ھېچقايسىمىزنىڭ بىر ئىشتىن ئۈمىدسىزلىنىپ ۋاز كېچىشىگە يول قويمايتتى. 1981 - يىلى مەن ئۆكۈشسىزلىق ئالدىدا بەل قويۇۋەتمەكچى بولغان، لېكىن دادامنىڭ سۆزىنى، يەنى «شۇ تاپتىغۇ ساڭا بەك قىيىن تۇيۇلۇۋاتىدۇ، لېكىن ئېسىگدە بولسۇن، بۇ قىيىن كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇ.» دېگەن گېپىنى ئەسلەپ، ئۆزۈمنى شۇ كۈنلەردىمۇ ناھايىتى سەگەك تۇتتۇم.

ئۇ ھەرقانداق كەسىپتىكى ئادەمنىڭ ئاكتىپچانلىقىنى قوزغىيالايدىغان ئادەم ئىدى. بىر كۈنى بىز بىر رېستورانىدا غىزالاندۇق. لېكىن كۈتكۈچىنىڭ مۇئامىلىسى ياخشى بولمىدى، تاماقتىن كېيىن دادام ئۇ ئايال كۈتكۈچىنى ئالدىغا چاقىرىپ مۇنداق دېدى: «مەن سىزگە ئازراق بولسىمۇ، ھەقلىي چاي پۇلى بېرەي. مۇشۇ خىزمەتنى قىلىپ تۇرۇپ نېمىشقا چىرايىڭىزنى ئاچمايسىز؟ سىزنى كۈتكۈچى بولۇشقا كىم مەجبۇر قىلغان؟ ئىشنى مۇنداق خاپىلىق بىلەن قىلىپ يۈرگىنىڭىزنىڭ ئۆزى، مەن بۇ خىزمەتنى خالىمايمەن، دېگىنىڭىز ئەمەسمۇ! قارىڭ، بىز كۆڭلىمىز خۇش بولار، دەپ چىققان، لېكىن سىز پەيزىمىزنى ئۇچۇردىڭىز. ئەگەر كۈتكۈچى بولغىڭىز كەلسە، مانا مەن جاھاندا بىر دەيدىغان كۈتكۈچى بولۇڭ، بولمىسا، بۇ ئىشنى قويۇپ باشقا خىزمەت تېپىۋېلىڭ.»

ئۇ ئۆزىنىڭ رېستورانىدا بىرەر كۈتكۈچىنىڭ خېرىدارغا

ئەدەبسىزلىك قىلغانلىقىنى كۆرسە، ئۇنى دەرھال ئىشتىن بوشتىۋېتىتتى ۋە ئۇنىڭغا: «سىز قانچىلىك ياخشى ئادەم بولسىڭىزمۇ بۇ يەردە ئىشلەشكە لايىق ئەمەس ئىكەنسىز، چۈنكى مېنىڭ خېرىدارلىرىمنى ئۇركۈتۈپ قاچۇرۇۋەتتىڭىز» دەيتتى. ئۇ گەپنى دەل جايىغا تەگكۈزۈپ قامىشنى بىلەتتى. بۇ جەھەتتە مەنمۇ شۇنداق بولسام كېرەك. مېنىڭچە، دۇنيادىكى ھەر قانداق ئىقتىدارلىق ئادەم قەستەن قىلىنغان ئۇنداق ئەدەبسىز قىلىقلارنى ھەرگىز كەچۈرمەيدۇ.

دادام ماڭا كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ پەيزىنى كۆرۈپ تۇرۇش لازىملىقىنى جېكىلەيتتى. ھەم ئۆزىمۇ ئۇنىڭدىن بەھرىمان بولۇپ تۇراتتى. خىزمىتى قانچىلىك ئالدىراش بولسىمۇ ئارىلىقتىن بىر ۋاقىت چىقىرىپ كۆكۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە قاتنىشاتتى، بوۋۇلۇكتىن ۋە قارتا ئويناشقا ئامراق ئىدى، تاماقنىڭ ئوبدىنىنى يەيتتى، بولۇپمۇ دوست تۇتۇشقا ھېرىسمەن ئىدى، مېنىڭ خىزمەتداشلىرىم بىلەنمۇ بۇرادەرچىلىك قىلىشاتتى. مەن فورت شىركىتىدە ئىشلەۋاتقان چاغلىرىمدا ئۇنىڭ ئۇ يەردە تونۇشمىدىغانلىرى مېنىڭكىدىن كۆپ ئىدى، دېسەم ھەرگىز خاتالاشمايمەن.

1971 - يىلى، يەنى دادام ۋاپات بولۇشتىن ئىككى يىل ئاۋۋال، مەن ئاتا - ئانامنىڭ توي قىلغانلىقىنىڭ 50 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭ بىر ئولتۇرۇش ئۆتكۈزدۇم. ئامېرىكىنىڭ پۇل ياساش ئىدارىسىدە ئىشلەيدىغان بىر تۇغقىنىمىزغا ئېيتىپ، بىر تەرىپىگە ئاتا - ئانامنىڭ سۈرىتى، يەنە بىر تەرىپىگە ئۇلار توي مۇراسىمى ئۆتكۈزگەن ئىتالىيىدىكى ھېلىقى كىچىك چېركاۋنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن بىر ئالتۇن ئىزناك ياساتقانىدىم. شۇ ئولتۇرۇشتا مېھمانلارنىڭ ھەربىرىگە شۇ خاتىرە ئىزناكىنىڭ مىستىن ياسالغان نۇسخىسىدىن بىردىن سوۋغا قىلدىم.

ھەر قېتىم دادامنى ئەسلىسەم، ئەقىل - پاراسەت

سەتەلەك، كۇچ - قۇۋۇتتى ئۇرغۇپ تۇرغان بىر ئادەم كۆز ئالدىمغا كېلىدۇ. بىر كۈنى پالمىزار بۇلاقتا فورت ماشىنىسازلىق شىركىتىنىڭ تىجارەت يىغىنى ئاچتۇق. مەن دادامنى بىز بىلەن بىرنەچچە كۈن بىللە ئويناپ كېتىشكە تەكلىپ قىلغانىدىم. يىغىن ئايىغىلاشقاندىن كېيىن بىز بىرنەچچىمىز گولف توپ ئويىنىماقچى بولدۇق. دادام ئۆمرىگە كېلىپ گولف توپ ئويناپ باقمىغان، شۇنداقتىمۇ بىز ئۇنى بىللە ئويناشقا تەكلىپ قىلدۇق.

ئۇ توپنى تاياق بىلەن بىر ئۇرۇپلا كەينىدىن يۈگۈرۈيتتى. 70 ياشقا كىرگەن ئادەمنىڭ توپنىڭ كەينىدىن يۈگۈرۈپ يۈرۈشى ئوڭاي گەپمۇ. ئامال يوق، بىر چەتتە ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇردۇم: «ئاستىراق، دادا! گولف توپنى يۈگۈرۈپ ئەمەس، مېڭىپ ئويناىدۇ».

لېكىن دادام يەنە ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلدى، يەنە «يۈگۈرەلمىگۈدەك ماغدۇرۇڭ تۇرۇپ، نېمىشقا قەدىمىڭنى سانىاپ ماڭغۇدەكسەن؟» دېدى.

بوش (1924 —)

مېنىڭ ئاتا ـ ئانام

بوش — ئامېرىكا زۇڭتۇڭى، ماساچۇسېتس شتاتىدىكى بىر باي ئائىلىدە تۇغۇلغان، يىللو داشۇسىنى پۈتتۈرگەن، 2 — دۇنيا ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئامېرىكىنىڭ دېڭىز ئارمىيىسىگە قاراشلىق ئاۋئاتسىيە قىسمىدا ئۇچقۇچى بولغان، 1967 — يىلى شتات پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن سىياسىي ساھەگە قەدەم قويغان، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسىنىڭ رەئىسى، ئامېرىكىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئالاقە باغلاش باشقارمىسىنىڭ مۇدىرى، مەركىزىي ئاخبارات ئىدارىسىنىڭ باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتەگەن. 1981 — يىلى مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ، 1989 — يىلى ئامېرىكىنىڭ 41 — نۆۋەتلىك زۇڭتۇڭى بولغان.

دادام پروسکت بوش مۇۋەپپەقىيەت قازانغان كارخانىچى ئىدى. ئۇ ئاكا ـ ئۇكا براندلار مەبلەغ سېلىش بانكىسى ۋە خارىمان شىركەتتىنىڭ شېرىكلىرىدىن بولغاچقا، جىق پۇل تاپقان. شۇڭا ئائىلىسىمىزنىڭ تۇرمۇشى بايلىقى ئىدى. شۇنداقتىمۇ دادام بېنجامىن فرانكلىننىڭ، پۇلنى تاپقىن، جۇغلىغىن، چاغلاپ ـ چېنەپ خەجلىگىن، دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىگە قاتتىق ئەقىدە قىلغاچقا،بىزنىڭ ھەشىمەتچىلىك، ئىسراپخورلۇق قىلىشىمىزغا يول قويمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، دادام بىلەن ئاپام دىنىي تەربىيىنىڭ جەۋھەرلىرىنى قوبۇل قىلىپ، دىنىي ئەخلاق كۆز قارىشىنى ئۆزلىرىگە چوڭقۇر سىڭدۈرگەن كىشىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ بالىلىرى، يەنى ئىنىلىرىم بورىس، جون، بورك، ئاچام نانسى ھەم مەن ئاشۇنداق ئىدىيىنىڭ تەسىرىنى سىڭدۈرۈپ چوڭ بولغان. بىز تۇرمۇشنىڭ «ئېچىلىڭ داستىخان» ئەمەسلىكىنى بىلىمىز. ھەرقانداق نەرسىنى ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ تېپىش كېرەكلىكىنى چۈشىنىمىز. قايسىبىرىمىز ئاغرىپ قالساق ياكى كۆڭۈلسىزلىككە ئۇچرىساق، ھەممىمىز كېلىپ قولىمىزدىن كېلىشىچە ياردەم بېرىش كېرەكلىكىمىزنى بىز كىچىك ۋاقتىمىز- دىلا چۈشىنىپ يەتكەن. لېكىن ئۆيدىن ئايرىلىپ مۇستەقىل تۇرمۇشقا قەدەم قويغانىكەنمىز، مەيلى كەسىپ ياكى تۇرمۇش جەھەتتە بولسۇن، ئۆزىمىز كۆرەش قىلىپ، ئۆزىمىز يول تېپىشىمىز لازىملىقى بىزگە تېخىمۇ ئايان ئىدى.

ئەگەر بىرەر سودا مەسلىسىدە مەسلىھەتكە موھتاج بولۇپ قالسام، ئىككىلەنمەيلا دادامنى تاپاتتىم. لېكىن دادامدىن ياكى ئاپامدىن پۇل سورىمايتتىم. بۇنىڭدىكى مۇھىم بىر سەۋەب شۇكى، بۇ مېنىڭ كونىچە تۇرمۇش رامكىسىدىن قۇتۇلغانلىقىمىدىن، ئۆزۈمگە تايىنىپ ياشاۋاتقانلىقىمدىن دېرەك بېرەتتى. مەن دېگىز ئارمىيىسىدە ۋەزىپە ئۆتىگەن چاغدا 3000

دوللار يىغقان. بۇ ئانچە كۆپ پۇل بولمىسىمۇ، لېكىن مېنىڭ مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈشنى باشلىشىمغا يېتەرلىك. بىز ئەمدىلا 20 دىن ئاشقان ياش باللار بولساقمۇ، يەنىلا ئۆز ئالدىغا يول تېپىشىمىز، خاتالاشساقمۇ، پۈتلاشساقمۇ، ئۆز كەلگۈسىمىزنى يارىتىشىمىز كېرەك ئىدى.

ئەمەلىيەتتىمۇ مەن پەقەت دادام بىلەن ئاپام بۇرۇن باسقان يوللارنى بېسىپ ئۆتتۈم. ئۇلار ئەسلى ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا غەرب قىسمىدىن بولۇپ، كېيىن تىرىكچىلىك ئۈچۈن يېڭى ئېنگلاندقا كۆچۈپ بارغانىكەن. دادام ئوھىئو شتاتىنىڭ كولۇمبۇس دېگەن يېرىدە، ئاپام سېنت لوئىسنىڭ دوللېس ۋوك دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان. دادام ئوقۇشنى دەپ شەرقىي قىسمىغا كەلگەنىكەن. يېللو داشۆسنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، قۇرۇقلۇق ئارمىيە دالا توپچىلار قىسمىنىڭ ئوفىتسېرى بوپتۇ. ئۇ ئامېرىكا 1 - دۇنيا ئۇرۇشىغا قاتنىشىۋاتقان مەزگىل ئىكەن. ئۇ چەت ئەلدە ئۇرۇش قىلىۋاتقان چاغدا كاپىتانلىققا ئۆستۈرۈلۈپتۇ، كېيىن ھەربىي سەپتىن قايتىپ يۇرتىمىزدا كارخانا چىلىق ھاياتىنى باشلىغانىكەن. ئۇنىڭ دادىسى، يەنى مېنىڭ بوۋام كولۇمبۇستىكى ئوھىئو پولات تاۋلاش زاۋۇتىنىڭ باشلىقى ئىكەن. لېكىن دادام ئۇ يەردە ئىشلەشنى خالىماي، ئاپامنىڭ دۇرتى سەت ئۇئىستىكى سىمىنىست بەش خىل مېتال شىركىتىگە كېلىپ ئىشلەپتۇ.

دادام قولىدىن ئىش كېلىدىغان كارخانچى ئىدى، ھەمىشە زىيانىنى پايدىغا ئۆزگەرتىپ، ۋەيران بولۇش گىردابىغا كېلىپ قالغان كارخانىنى ئەپچىللىك بىلەن قۇتۇلدۇرۇپ قالالايتتى. ئۇ سىمىنىست شىركىتىدە بىرنەچچە يىل ئىشلىگەندىن كېيىن، خارۋرد شىركىتىدىن قەرز تۆلەتكۈچىنىڭ تەكلىپى بويىچە مەزكۇر شىركەتكە كېلىپ ئۇلارنىڭ ھېساباتىنى ئېنىقلاشقا مەسئۇل بولغان. ئۇ بۇ شىركەتتىكى چاتاق، يەنى

بۇ دېلوۋدىكى مەسىلىنىڭ ماھىيىتى قانۇنسىز پايدا ئالغانلىقتا، دەپ ئېنىق كۆرسەتكەنده، خارۋپ ئەپەندى چىدىماي ئۆزى مەيدانغا سەكرەپ چۈشكەن. بۇنىڭ نەتىجىسىده سودا باشقۇرۇش نىزامىنىڭ 101 - ماددىسىغا كىرگۈزۈلمىگەن بىر كىرىزىس يۈز بېرىپ، دادام كۈتۈلمىگەن بىر ھادىسىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن ئىشخانا ئۈستىلىنىڭ تارتمىسىغا ئوقلانغان بىر تاپانچا سېلىپ يۈرۈشكه مەجبۇر بولغان. خارۋپ ئالدامچىلىق جىنايىتى بىلەن قاماققا ھۆكۈم قىلىنغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇ بۇ پالا-كەتچىلىكتىن قۇتۇلغان. خارۋپ شىركىتىدىن قەرز تۆلەتكۈچى دادامدىن بۇ شىركەتتە داۋاملىق مەسئۇل بولۇپ ئىشلەشنى ئىلتىماس قىلغان. دادام قوشۇلغان ۋە كېيىن بۇ شىركەتتە جىق نەتىجە ياراتقان. بۇ شىركەت نۇرغۇن بىرلىشىشلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ ئاخىر ئامېرىكا كاۋچۇك شىركىتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلانغان.

مۇشۇ ۋاقىتلارنىڭ ئۆزىده دادام بىلەن ئاپامغا يەنه بەش بالىلىق بىر ئائىلەمۇ قاراشلىق ئىدى. چوڭ ئاكام پروسكت 1922 - يىلى تۇغۇلغان. ئۇ چاغدا دادام تېننېسسى شتاتىدىكى سىمىنت شىركىتىده ئىشلەۋاتقانىكەن. مەن 1924 - يىلى 12 - ئىيۇندا تۇغۇلغان. مەن تۇغۇلغاندا ئائىلىمىز ماسسا چۈسېتس شتاتىنىڭ مىلتون شەھىرىگه كۆچۈپ كېلىپ، دادام ئامېرىكا كاۋچۇك شىركىتىده ئىشلەۋېتىپتىكەن. ئۇ شىركەتنىڭ باش ئىدارىسى نيۇيوركقا كۆچۈپ بارغاندىن كېيىن بىز كونىكتىكوت شتاتىنىڭ گرېنۋىچقا يېقىن بىر جايغا كېلىپ ئورۇنلاشتۇق.

بىز بەش بالا، بولۇپمۇ مەن بىلەن ئاكام پروسكت ئاساسەن كونىكتىكوتنىڭ گرېنۋىچىدا چوڭ بولغان، بىزنىڭ كىشىلىك تۇرمۇش كۆز قارىشىمىزنىڭ شەكىللىنىشىده دادامنىڭ تەسىرى ئىنتايىن چوڭ. بىر مۇخبىر ئۆزىنىڭ ماقالىسىده،

دادامنى مېنىڭ ھايياتىمغا «بىردىنبىر، ئەڭ مۇھىم تەسىر كۆرسەتكەن» دەپ يېزىپتۇ. مېنىڭچە ئۇنداق دېيىش بىر تەرەپلىمە. مەسىلىنىڭ سەل قاراشقا بولمايدىغان يەنە بىر تەرىپى شۇكى، مەن ئۇچۇن ئاپامنىڭ تەسىرى ۋە ئۇلگىلىك رولى ئوخشاشلا مۇھىم بولغانىدى. دادام بىزگە مەسئۇلىيەتنى قانداق ئادا قىلىشنى، خىزمەتنى قانداق قىلىشنى ئۆگەتكەن بولسا، ئاپام بىزگە تۇرمۇشقا قانداق مۇئامىلە قىلىشنى، ئۆزگىلەر ئۈچۇن قانداق قىلغاندا ياخشى ھىممەت كۆرسەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئۆگەتكەن.

ئاپامنىڭ دادام ۋە بوۋامغا ئوخشاش ئالدىنقى قاتاردىكى تەنھەرىكەتچى ئىدى، تەن قۇرۇلمىسى ئانچە زور بولمىسىمۇ، سېتكاتوپ، گولف توپ، ۋاسكېتبول، بېيسبول ساھەلىرىدە ھەر-قانداقى بىلەن مەيدانغا چۇشەلەيتتى. ئېسىمدە قېلىشچە، ھەر-قانداق مېڭىش مۇسابىقىلىرىدە ئاپامىلا قاتنىشىدىكەن، بىرىنچىلىك ئۇنىڭدىن ئاشمايتتى. بىز ئوغۇللار ئون نەچچە ياشقا كىرىپ ئۇنىڭدىن بەزى جەھەتلەردە سەل ئېشىپ كېتىپ ئۆزىمىزگە بىرتاز تەمەننا قويۇپ قويغان چاغلىرىمىزدىمۇ، ئۇ بىزنىڭ تىزگىنىمىزنى تارتىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايتتى.

50 يىلادىن كېيىنمۇ ئاپام بۇ جەھەتتىكى ھوشيارلىقىنى بوشاشتۇرماي، يەنىلا ھەرقانداق بالىسىنىڭ ئازراقمۇ «پو ئېتىش» نغا يول قويمىدى. بىر كۈنى ئۇ گېزىتتىن مېنىڭ سايلام مۇسابىقىسىدە سۆزلىگەن سۆزۈمنى ئوقۇپ چىقىپ، ماڭا: «گېئورگى، سەن ئۆزۈڭ توغرىسىدا جىق گەپ سېتىپ كېتىپسەنمۇ نېمە؟» دېۋىدى، مەن ئۇنىڭغا، نامزاتلار قاتارىغا كىرىپ قالغانلىقىم ئۈچۇن خەقلەرنىڭ مەن توغرۇلۇق بىلگۈسى كېلىپ سوراغان سوئاللىرىغا جاۋاب بەرمەسەم بولمايدىغانلىقىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇ سەل ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ كاللىسىدىن ئاران ئۆتكۈزدى بولغاي، ماڭا يەنە: «بۇ نۇقتىنىغۇ چۈشىنىمەن، شۇنداقتىمۇ، ھەر ھالدا ئۆزۈڭگە ئىگە بولغىنىڭ ياخشى» دېدى.

هەتتا مەن مۇئاۋىن زۇكتۇك بولغاندىن كېيىنمۇ ئاپامنىڭ پوزىتسىيسى يەنە شۇنداق بولدى. بىر قېتىم تېلېۋېزوردا زۇكتۇكىنىڭ مەملىكەت خەلقىغە دۆلەت ئەھۋالىدىن مەلۇمات بېرىۋاتقان كۆرۈنۈشى كۆرسىتىلىۋاتاتتى، بىر چاغدا ئىكراندا مەن شۇنداق كۆرۈنۈۋېدىم. ئاپام: «قارا، زۇكتۇك سۆزلەۋاتسا، سەن نەلەرگە قاراپ يۈرىسەن، بۇ قىلغىنىڭ توغرا بولماپتۇ» دەپ يۇزۇمدىن - يۇزۇمگە كايىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭغا زۇكتۇك سۆزلەۋاتقان سۆزنىڭ تېكىستى ئاقساراي بايانىاتچىسى «گەپدان» ئۇۋنېر بىلەن مېنىڭ قولۇمدىمۇ بېرىدىن بار ئىدى، بىز شۇنىڭغا قاراپ تۇرغان، دەپ قانچە چۈشەندۈرسەممۇ، ئۇ گېپىمگە پەرۋا قىلماي، «ئۇنىڭ نېمە زۆرۈرىيتى، قۇلاق سېلىپ ئاڭلىساڭلا، زۇكتۇكىنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنىڭ تېگىگە يېتەلەيسەن ئەمەسمۇ» دەپ، يەنە ئۆزىنىڭ گېپىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى.

بەزىدە ئۇنىڭ ماڭا مۇئاۋىن زۇكتۇك سۈپىتىدە ئۆزۈمنى قانداق تۇتۇشۇم كېرەكلىكى توغرىسىدا بەرگەن تەكلىپلىرىدىن ئۇنىڭ تەرىبىيدە نەقەدەر ئىنچىكە ئىكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇ ماڭا بىر قېتىم تېلېفون بېرىپ: «گېئورگى، مەن رىگان زۇكتۇكىنىڭ نانسىغا بەكمۇ ئەدەبلىك مۇئامىلە قىلىدىغانلىقىغا دىققەت قىلدىم، ئۇ ئايروپىلانغىمۇ نانسىنىڭ ئالدىدا چېقمايدىكەن، ھەمىشە ئۇنىڭغا يول بېرىدىكەن، ھەقىقەتەن ئەتراپلىق ئويلايدىكەن» دېدى. بۇ گېپىدىن مەن خېلى جىق نەرسىنى ئاڭقىرىپ قالدىم.

لېكىن ئاپام بالىلىرىغا خۇددى دادامغا ئوخشاشلا ئىجازىمي تەنقىد بېرەتتى، ھەرگىزمۇ بېسىم قىلمايتتى، دادام بىلەن ئاپام بىزنىڭ ئەڭ چوڭ قوللىغۇچىلىرىمىز. بىز موھتاج بولغان جايلاردا ئۇلار ھەمىشە بار. ئۇلار مېھرىبانلىق بىلەن قاتتىق تەلەپ قويۇشنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشتىن ئىبارەت ئەنئەنىۋى

ئائىلە تەربىيىسى ئۇسۇلى بويىچە ئىش كۆرەتتى. دىنىي تەربىيىمۇ بىزنىڭ ئائىلىۋى تۇرمۇشىمىزنىڭ بىر قىسمى ئىدى. ھەر كۈنى ئەتىگەن داستىخانغا كەلگەن ۋاقتىمىزدا دادام ـ ئاپامىلار ئالدى بىلەن ئايەت ئوقۇيتتى. بىز ئائىلە بويىچە ئىپتىكوپلار جەمئىيىتىگە كىرگەن. ھەر شەنبە كۈنى گرىنۋىچ تىكى پروتېستانت چېركاۋىغا بېرىپ ئىبادەتكە قاتنىشاتتۇق.

ئائىلىمىز ئىنتايىن ئىناق، بەختلىك ئائىلە. بىز ھەر يىلى يازدا ــ بەش بالا، يەنە ئىككى ئىتىمىزمۇ بار، ئاپامىرولدا ــ بىر سەپەر ماشىنىسىغا قىستىلىپ ئولتۇرۇپ مەيىن شتاتىدىكى ۋوكىس قولتۇقىغا باراتتۇق. بۇ بىزنىڭ ئەڭ كۆڭۈللۈك ۋاقتىمىز ئىدى. بۇ يەرنىڭ نامىنى بۇ جايىنى ئائىلىمىزنىڭ دەم ئېلىش جايى قىلىپ قۇرۇپ چىققان بوۋىلىرىمىز گېئورگى خوبوت ۋوك بىلەن داۋىد قويغانىكەن.

نېلسون ماندېلا (1918 —)

تۇرمۇش ھەرگىز مۇ ئەتىرگۈللۈك باغ ئەمەس

نېلسون ماندېلا — جەنۇبىي ئافرىقا مىللىي ئازادلىق ھەرىكىتىنىڭ مەشھۇر ئەربابى، جەنۇبىي ئافرىقا نېگىرلىرىنىڭ داھىيسى، جەنۇبىي ئافرىقا تامبۇ قەبىلىسى باشلىقىنىڭ ئوغلى، جەنۇبىي ئافرىقا ۋېتۋوتسلاند داشۆسىنى پۈتتۈرگەن، 1944 - يىلى جەنۇبىي ئافرىقا ئافرىقىلىقلار خەلق مەجلىسى ياشلار بىرلەشمىسىنى قۇرغۇچىلاردىن بىرى بولغان، 1952 - يىلى ئافرىقىلىقلار خەلق مەجلىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولۇپ، ئافرىقىلىقلار خەلق مەجلىسىنى تەشكىللەپ ۋە ئۇنىڭغا رىياسەتچىلىك قىلىپ، «ئەركىنلىك خىتابنامىسى» نى ماقۇللاتقان، كېيىن نۇرغۇن قېتىم قولغا ئېلىنغان، 1990 - يىلى 11 - فېۋرالدا تۇرمىدىن قويۇپ بېرىلگەن، 1991 - يىلى ئىيۇلدا ئافرىقىلىقلار خەلق مەجلىسىنىڭ رەئىسى بولغان.

بۇ ئۇنىڭ كەنجى قىزىغا يازغان خېتى. ئۇ تۇرمىدە قىزىنىڭ يېزىقچىلىق جەھەتتە خېلى ئىلگىرىلەپ قالغانلىقىنى، لېكىن مۇھەببەت ئىشىدا بەزى ئاۋارىچىلىقلارغا يولۇققانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا چوڭقۇر ئاتىلىق مېھرى بىلەن بۇ خەتنى يازغان.

سېنىڭ «چىن سۆيگۈ» ژۇرنىلىنىڭ مەخسۇس ستون يازغۇچىسى بولغانلىقىڭدىن خەۋەر تېپىپ ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم. ئەمدىلا تېخى 17 ياشقا كىرگەنده، بۇ سەن ئۇچۇن كىچىك نەتىجە ئەمەس. جۇنسېبۇرگنىڭ ساڭا ئاشۇنداق مەيدانغا چۇشۇش پۇرستى يارىتىپ بەرگەنلىكى ئوبدان ئىش بوپتۇ. يېزىقچىلىق هۇرمەتكە سازاۋەر كەسىپ. ئۇ ئادەمنى ئىززەت تۆرىگە ئولتۇرغۇزالايدۇ. هالبۇكى، ئالدىنقى قاتاردىكى يازغۇچى بولۇش ئۇچۇن تولىمۇ جاپالىق ئەجىر قىلىشىڭغا، يېڭىچە، ياخشى تېمىلارنى تاللىشىڭغا، سۆز - جۇملىلەرنى لايىقىدا ئىشلىتىپ، ئىخچام، ئېنىق ئىپادە شەكلىنى قوللىنىشىڭغا توغرا كېلىدۇ.

بۇگۇنكى شارائىتقا ماسلىشىش ئۇچۇن، كەيپىياتىڭنى تەڭشەپ، ئىمكان قەدەر ئۆزۇڭنى بەختلىك قىلىشقا تىرىشىپ ۋېتىپسەن. بۇنىڭدىن تولىمۇ تەسىرلەندىم. ئېيتقىنىڭ توغرا، بالام، پولاتتەك ئىرادە بولغاندىلا، بەختسىزلىكنى خەيرلىك ئىشقا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ، ئەگەر ئۇنداق قىلالمىساڭ، ئاپاڭ بىچارە پۇچۇلىنىپ كېتىدۇ.

هېلىقى ئوغۇل دوستۇڭ توغرۇلۇق جىق نەرسىلەرنى بىلمىگەنلىكىم ئۇچۇن بۇ جەهەتتە ساڭا مۇئاپىق تەكلىپ بېرەلمەيمەن. تۇرمۇشتا مۇكەممەل يارنى تاپماق تەس. هەرهالدا ئىككى تەرەپ بىر - بىرىنى چىن كۆڭلىدىن سۆيسىلا، شۇنىڭ ئۆزى كۇپايە. ئاندىن كېيىن بىر - بىرىنى چۇشىنىش، ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىش مەسىلىسىمۇ بار، سەممىي تۇرده ئەمەلىي پىكىرلىشىشمۇ بەزى مۇشكۇلچىلىكلەرنى ئاسان قىلىۋېتەلەيدۇ.

ئەگەر جىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپمۇ ئاراڭلاردىكى مۇناسىۋەتنى هەقىقىي تۇرده ياخشىلىيالمىساڭ، ئۇنداقتا قىلچە

ئىككىلەنمەي، ئۇنىڭدىن مۇناسىۋەتسىزنى ئۈز. شۇنىڭ ھەرگىز ئۇنتۇمىغىنكى، ئۆزۈڭنى ھېچكىمنىڭ بوزەك قىلىشىغا يول قويماسلىقىڭ كېرەك. مەيلى ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن، مەيلى ئۇنىڭ سېنى قانچىلىك ياخشى كۆرۈشىدىن قەتئىينەزەر. ئۆتكەن كۈنلەرنى ئويلاپ باقسام، مەن ھەرگىزمۇ ئاپاڭنى بوزەك قىلىش خىيالىدا بولمىغان. بىز ھەرقانداق ئىشنى بار مەسلىھەت قىلاتتۇق. سېنى بوزەك قىلىمەن دەيدىغان كىشىنى ھەرگىز كەچۈرمەيمەن. بۇ گەپنىمدىن كۆڭلۈڭ سەل يېنىكلىشىپ قالامدۇ، قانداق؟

ھازىر سېنىڭ ئوقۇش مەسىلەڭ بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. بۇ ھەممىدىن مۇھىم ئىش. ئىنگلىزچىدە قانداق بولسىمۇ مۇكاپاتقا ئېرىشىشىڭ كېرەك. ئاپاڭمۇ، مەنمۇ سەندىن مۇشۇنى كۈتىمىز.

تۇرمۇشتا كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىنسانغا خاس ئېسىل سۈپەتلىرىنى يادىدىن چىقىرىپ قويمىدىغان، ھەممىلا جاي ياكى ھەرقانداق قىيىنچىلىقتا ئۆزلىرىنى شانۇ - شەۋكەتكە ئېرىشتۈرەلەيدىغان ئالىيجاناب پەزىلەتلىرىنى ئۇنتۇپ قالمىدىغان ئىشلار بولۇپ قالىدۇ؛ ئەزەلدىن ئۆزلىرىگە ئىشىنىپ كېلىۋاتقان ئادەملەر بىردىنلا چۈشكۈنلىشىپ، ئۆزلىرىدىكى بار قابىلىيەتنى ئەرزىمەس ئادەملەرچىلىكىمۇ جارى قىلالمايدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ قالىدۇ. ئۇنداق چاغلاردا ناھايىتى قابىل، كۈچلۈك ئەركەكمۇ مۇشكۈلچىلىك ئالدىدا بوشىشىپ، تاشپاقىدەك تۇگۈلۈپ قالىدۇ. كىشىلەر تۇرمۇش ھەرگىزمۇ ئەتىرگۈللۈك باغ ئەمەس، دېگەندە دەل مۇشۇنى كۆزدە تۇتقان.

سۇخوملىنسكىي (1918 — 1970)

بالىلىرىمغا يېزىلغان خەت

سۇخوملىنسكىي — سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مەشھۇر ھازىرقى زامان مائارىپشۇناسى، ئۇكرائىنانىڭ كىروۋگىل دېگەن يېزىدىكى بىر كەمبەغەل ئائىلىدە تۇغۇلغان، بورتاۋا پېداگوگىكا شۆيۈمنى پۈتتۈرگەن، باپروش ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى، ئىلمىي مۇدىر، مەكتەپ مۇدىرى، رايونلۇق مائارىپ ئىدارىسىنىڭ باشلىقى، سوۋېت ئىتتىپاقى مائارىپ ئاكادېمىيىسىنىڭ ئاكادېمىكى بولغان. ئاساسلىق ئىلمىي ماقالىلىرىدىن «بارلىقىمنى بالىلارغا بېغىشلايمەن»، «ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەنىۋى دۇنياسى»، «ئوقۇتقۇچىلارغا يۇز تەكلىپ» قاتارلىقلار بار. ئۇنىڭ مائارىپقا دائىر ئىلمىي ماقالىلەر توپلىمى نەشر قىلىنغان.

سۇخوملىنسكىي بالىلارنى تەربىيىلەش خىزمىتىنى ئىشلەشكە ماھىر، ئۆز بالىلىرىنىمۇ شۇنداق تەربىيىلىگەن. تۆۋەندىكى ئوچ پارچە خەتتە، ئۇنىڭ ياشلىق مەزگىلىگە ئەمدىلا قەدەم قويغان قىزى ۋە داشۆگە كىرگەن ئوغلىغا قىلغان چوڭقۇر ۋە ئەمەلىي، جىددىي ۋە سەممىي نەسىھەتلىرى بايان قىلىنغان.

1

قەدىرلىك قىزدىم:

سىزنىڭ بۇ سوئالىڭىز مېنى بەكمۇ ھاياجانغا سېلىپ قويدى.

ھازىر 14 ياشقا كىردىڭىز، رەسمىي قىزلىق ھاياتىڭىزنىڭ بوسۇغىسىغا قەدەم قويۇۋاتقان چېغىڭىزدا، مەندىن: «دادا، مۇھەببەت دېگەن نېمە؟» دېگەن سوئالنى سوراۋاتىسىز.

شۇ تاپتا ئۆزۈمنىڭ سۆزلىشۋاتقىنى بىر كىچىك قىزچاق ئەمەسلىكىنى ئويلىغىنىمدا يۈرىكىم دۈپۈلدەپ سېلىپ كېتىۋاتىدۇ. سىز بوسۇغىدىن ئاتلاش ئالدىدا تۇرۇۋاتىسىز. مەن سىزگە بەخت تىلەيمەن. لېكىن سىز ئەقىللىق ۋە چىۋەر قىز بولۇپ يېتىشىپ چىقىقان چېغىڭىزدىلا ئاندىن ھەقىقىي بەختكە ئېرىشەلەيسىز.

مىليونلىغان قىزلار، بولۇپمۇ ئەمدىلا 14 ياشقا كىرگەن قىزلارنىڭ كۆڭلىدە، تۈيۈقسىزلا، مۇھەببەت دېگەن نېمە؟ دېگەن سوئال تۇغۇلۇپ قالىدۇ. بۇ تۇغرۇلۇق ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزئالدىغا بىر چۈشەنچىسى بار. ھەربىر ئۇغۇل بالىمۇ يېگىت بولۇپ يېتىشكەندە بۇ سوئالنى ئويلىنىدۇ. قەدىرلىك قىزىم، شۇ تاپتا مەن سىزگە بۇرۇنقى خەتلىرىمگە ئوخشىمايدىغان بىر خەت يېزىۋاتىمەن. مېنىڭ يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قېتىدىكى ئارزۇيۇم، سىزگە مۇمكىنقەدەر تۇرمۇش تەجرىبىلىرى دەپ ئاتالغان ياشاش يولىدىكى ئەقىل - پاراسەتنى ئۇقتۇرۇپ قويماقچىمەن. دادىڭىزنىڭ چىن يۈرىكىدىن چىقىۋاتقان بۇ سۆزلەر خۇددى كىچىككىنە ئۇرۇقتەك ئوخشاش. سىزنىڭ كۆز قارىشىڭىز ۋە ئەقىدىلىرىڭىزنى بىخلىتىپ چىقسا ئەجەب ئەمەس.

«مۇھەببەت دېگەن نېمە؟» دېگەن بۇ سوئال ئۆز ۋاقتىدا

مېنىمۇ ھايا جانغا سالغان. بالىلىق ۋە ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدا مېنىڭ ئەڭ يېقىن ئادىمىم مومام ماريە ئىدى. ئۇ ھەقىقەتەن ئادەملەر ئاپىرىن ئېيتقۇدەك ئايال. مەندىكى ئەقىل ـ پاراسەت-نىمۇ، سەمىمىيلىكنىمۇ، پەزىلەتنىمۇ، ھەممىسىنى شۇ ماڭا ئاتا قىلغان. ئۇ ئۇرۇش ھارپىسىدا ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ مېنى ئەپسانە، ئانا تىل ۋە ئىنسانىيەت گۈزەللىكى جەھەتلەردە پايانسىز بىر دۇنياغا باشلاپ كىرگەن. كۈز كۈنلىرىنىڭ جىمجىت بىر كەچقۇرۇنىدا ئالما دەرىخىنىڭ ئاستىدا ئولتۇرۇپ، ئىسسىق ئەللەرگە ئۇچۇپ كېتىۋاتقان تۇرنىلارغا قاراپ، مەنمۇ ئۇنىڭدىن تۇيۇقسىزلا: «موما، مۇھەببەت دېگەن نېمە؟» دەپ سورىغانىدىم.

ئۇ ھەرقانداق مۇرەككەپ سوئالغىمۇ رىۋايەت ـ ئەپسانىلەر ئارقىلىق جاۋاب بېرەتتى. ئۇنىڭ كۆكۈچ كۆزلىرىدە چوڭقۇر خىيال ۋە خاتىرجەمسىزلىك ئەكس ئەتتى. ئۇ ماڭا بۇرۇن مەن بايقىمىغان ئالاھىدە بىر نەزەر بىلەن قاراپ، مۇنداق دېدى:

«مۇھەببەت دېگەن نېمە؟... خۇدا ئالەمنى بىنا قىلغان چاغدا زېمىنغا ھەرخىل جانلىقلارنى يارىتىپ، ئۇلارغا ئۆز تۇرى بويىچە بىرىكىپ نەسىلىنى داۋاملاشتۇرۇشنى ئۆگىتىپ قويغانىكەن. ئۇ ئەر بىلەن ئايالغا يەر كۆرسىتىپ، ئەرگە بىر كەتمەن، ئايالغا بىر سىقىم ئۇرۇق بېرىپتۇ ۋە ئۇلارغا: «مۇشۇ يەردە ياشاپ بالا ـ چاقىلىق بولۇڭلار. مەن ئەمىسە ئۆز ئىشىمغا كەتتىم. بىر يىلدىن كېيىن كېلىپ سىلەرنىڭ قانداق ياشاۋاتقىنىڭلارنى كۆرىمەن» دەپ كېتىپ قاپتۇ.

دەل بىر يىلدىن كېيىن خۇدا بىلەن جەبرائىل ئىككىسى كەپتۇ. بۇ قۇياش ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن تازا سەھەر ۋاقتى ئىكەن. خۇدا ئەر بىلەن ئايالنىڭ كەپىنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى ئېتىزدا زىرائەتلەرنىڭ پىشىپ كەتكەنلىكىنى، قېشىدىكى بۆشۈكتە بىر بوۋاقنىڭ ئۇخلاۋ-

ۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئەر بىلەن ئايال تۇرۇپ ئاسمانغا قارىسا، تۇرۇپ بىر - بىرىگە قاراپ قويىدىكەن. ئۇلار بىر - بىرىگە بەقىشقان چاغدا، خۇدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن قانداقتۇر بىر گۈزەللىك ۋە ئالاھىدە سىرلىق كۈچ - قۇدرەتنى بايقاپتۇ. بۇ گۈزەللىك كۆك ئاسمان، قىزىل قۇياشنىكىمۇ، بېپايان زېمىن ۋە ئالتۇن رەڭ ئېكىنزارلىقلارنىكىمۇ، ئىشقىلىپ خۇدا ئۆز قولى بىلەن ياراتقان جىمى نەرسىلەرنىڭ گۈزەللىكىنى بېسىپ چۈشىدىكەن. بۇ گۈزەللىكتىن خۇدا لەرزىگە كەپتۇ، ھەيران قاپتۇ.

«بۇ نېمە؟» دەپ سوراپتۇ خۇدا جەبرائىلدىن.

«بۇ مۇھەببەت».

«مۇھەببەت دېگەن نېمە؟»

جەبرائىل مۇرىسىنى قىسىپ، بىلمەيدىغانلىقىنى ئىپادە قىپتۇ. خۇدا ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇلاردىن مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى سورىغانىكەن، ئۇلارمۇ ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خۇدا كايىپ كېتىپتۇ:

«ھە، مۇنداق دەڭلار تېخى! ئەمىسە مەن سىلەرنى جازالايمەن. بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرگە ئۆلۈش قىسمىتىنى بۇيرۇيمەن. بىر لەھزە ياشىساڭلارمۇ شۇنىڭغا لايىق ياشلىقىڭلارنى، كۈچۈڭلارنى خورىتىمەن! قېنى 50 يىلدىن كېيىن يەنە بىر كېلىپ كۆرۈپ باقاي، كۆزۈڭلاردىن يەنە نېمە چىقىدىكىن، ۋۇ، كاساپەتلەرەي...».

«خۇدا نېمىشقا مۇنچىلىك كايىپ كېتىدۇ؟»

«چۈنكى ئۇلار ئۇنىڭدىن بىسوراق ئۇمۇ بىلمەيدىغان بىر نەرسىنى ئىجاد قىلغان - دە. ئاخىرىنى ئاڭلا. 50 يىلدىن كېيىن خۇدا بىلەن جەبرائىل ئىككىسى يەنە كەپتۇ. خۇدا شۇنداق قارىسا، ھېلىقى كەپىنىكى يېنىدا يوغان لىملاردىن ياسالغان بىر ياغاچ ئۆي، بۇرۇنقى بوش جايىدا ھۇپپىدە

گۈللەر ئېچىلغان گۈللۈك تۈرغۇدەك. ئېتىزلاردا بۇغدايلار ساپسېرىق پىشىپ كەتكەن، ئوغۇللار بولسا، يەنە يەرگە ئىشلەۋاتقان، قىزلار ئورما قىلىۋاتقان، نەۋرىلەر بولسا چىمەنلىكتە ئويناۋاتقانىكەن. بوۋاي بىلەن مومای ياغاچ ئۆينىڭ ئالدىدا بىردەم يىراقتىكى قىپقىزىل شەپەقە قارىسا، بىردەم بىر - بىرىگە قارىشىپ قويىدىكەن. خۇدا ئۇلارنىڭ كۆزلىرىدىن بۇرۇنقىدىنمۇ زور گۈزەللىكنى، بۇرۇنقىدىنمۇ كۈچلۈك قۇدرەتنى، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە بىر يېڭىچە بىر-نېمىنى بايقاپتۇ.

«بۇ ئەمدى نېمىدۇ؟» خۇدا جەبرائىلدىن سوراپتۇ.

«ساداقەت» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جەبرائىل. لېكىن ئۇنىڭمۇ زادى نېمىلىكىنى ھېچكىم چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن خۇدانىڭ تېخىمۇ ئاچچىقى كەپتۇ:

«ھەي، ئادەملەر، سىلەرنى قېرىنتقىنىممۇ يەتمىدىمۇ؟ سىلىنى ناقلىق ئۆمرۈڭلار قالدى. قېنى، شۇ چاغدا بۇ مۇھەببەت دېگىنىڭلارنىڭ نېمىگە ئۆزگىرىدىغانلىقىنى كۆرىمەن.»

ئۇچ يىلدىن كېيىن خۇدا بىلەن جەبرائىل ئىككىسى يەنە كەپتۇ. خۇدا بىر ئەر كىشىنىڭ بىر توپا دۆۋىسى ئالدىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ كىشىنىڭ كۆزلىرىدىن ھەسرەت يېغىپ تۇرغۇدەك. لېكىن ئۇ ھەسرەتكە ھېلىقى ئاجايىپ گۈزەللىك ۋە پەۋقۇلئاددە سىرلىق كۈچ ئارىلىشىپ كەتكەنىكەن، بۇنىڭدا مۇھەببەت بىلەن ساداقەتتىن باشقا يەنە بىر يېڭى نەرسە بار ئىكەن.

«بۇ يەنە نېمىسىدۇ ئەمدى؟» خۇدا جەبرائىلدىن سوراپتۇ.

«سېغىنىش».

خۇدا ساقلىنى تۇتۇپ، ھېلىقى زومىچەك يەرنىڭ ئالدىدا ئولتۇرغان بوۋاينىڭ قېشىدىن نېرى كېتىپتۇ ۋە بۇغدايلىقلارغا

قاراپ، ئالتۇن رەڭ ئېتىزلىقلاردا بىرمۇنچە ياش ئەر ـ ئايال لارنىڭ گاھىدا ئاسمان ئېتىكىدىكى شەپەققە قارىسا، گاھىدا بىر ـ بىرىگە بېقىشىۋاتقانلىقىنى بايقاپتۇ... خۇدا ئۇلارغا قاراپ ـ قاراپ، ئاخىر چوڭقۇر خىيالغا چۆمۈپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ئىنسان زېمىننىڭ خوجايىنىغا ئايلانغانىكەن.

مانا، ئوماق نەۋرەم، مۇھەببەت دېگەن مۇشۇ. مۇھەببەت ئىلاھتىنمۇ يۇكسەك. مۇھەببەت ئىنسانىيەتنىڭ ئەسىرلەر بويى يوقاتمايدىغان گۈزەللىكى ۋە كۈچ ـ قۇدرىتى. ئىنسانىيەت ئۆز نەسلىنى مەڭگۈ داۋاملاشتۇرىدۇ. ھەممىمىز ئۆلۈپ بىر كۈنى بىر دۆۋە توپىغا ئايلىنىمىز، لېكىن مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرغان ھاياتنى كۈچى بىلەن مەڭگۈ قېرىماي، ئەۋلادتىن ـ ئەۋلادقا ساقلىنىپ قېلىۋېرىدۇ!»

مانا، قەدىرلىك قىزىم، مۇھەببەت دېگەن مۇشۇنداق نەرسە. تۇمەنمىسىڭ مەخلۇقات ـ مەۋجۇداتلار ياشاپ، كۆپىيىپ، ئۆز نەسلىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. لېكىن مۇھەببەت پەقەت ئىنسانغىلا نېسىپ قىلىنغان نەرسە. مۇھەببەتنى بىلمىگەن ئادەم ئىنسان گۈزەللىكىنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە يېتەلمەيدۇ. ئۇ ئادەم بولۇپ تۇرۇقلۇق، مۇھەببەتنى بىلمىگەنىكەن، پەقەت مەخلۇق سۈپىتى بىلەن قالىدۇ، خالاس.

2

قەدىرلىك قىزىم:

شۇ تاپتا ئىككىمىز خۇددى چوڭ ئادەملەردەك سۆزلىشىۋاتىمىز. بۇ نېمىدېگەن ئوبدان! سىز شۇ تاپتا ئىنسانىيەت ئەقىل ـ پاراسىتىنىڭ ئاسان چۈشەنگىلى بولمايدىغان بىر سەھىپىسىنى چوڭقۇر مۇھاكىمە قىلىۋاتىسىز. بۇ مەندەك ئاتا بولغۇچىنى بەكمۇ خۇشال قىلىدۇ. ئەگەر بىزنىڭ بارلىق

ياشلرنمز، يىگىتلرنمز، قىزلرنمز، هەممىسى ئاشۇ سەھىپىنى ئۇزۇل ـ كېسىل چۈشىنەلىگەن بولسا، بىزنىڭ بۇ جەمئىيىتىمىز روناق تېپىپ، بەخت ـ سائادەت ھەربىر ئادەمنىڭ يۆلەنچۈكىگە، ئۆمۈرلۈك بايلىقىغا ئايلانغان بولاتتى.

ياشلرنمز مۇھەببەتتىن ئىبارەت بۇ بۈيۈك ئەقىل ـ پاراسەتنى ئاساسىي جەھەتتىن ئۆگىنىۋېلىشى كېرەك. شەخسىنىڭ بەخت ـ سائادىتىدلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل جەمئىيىتىمىزنىڭ گۈزەللىكى، ئەخلاقى ۋە خاتىرجەملىكىمۇ مۇشۇنىڭغا باغلىق. روشەنكى، بۇ يەردە تۇرمۇشىمىزنىڭ بىر تەرىپىنىلا تەكىتلەۋاتىمەن، بۇنىڭدىن بىلەن باشقا تەرەپلەرگە سەل قاراشقا بولمايدۇ، ئەلۋەتتە. ئادەم زور ـ زور ئىشلارنى، مەسىلەن، سۇ ئېلېكتر ئىستانسىلىرى ۋە ئوردا ـ قەسىرلەرنى، ئالەم كېمىسى ۋە سۇ ئاستى يادرو پاراخوتلىرىنى ياساشنى ئۆگىنىۋېلىشى مۇمكىن، لېكىن ئۇ مۇھەببەتنى بىلەلمىسە، يەنە شۇ بۇرۇنقى ياۋايىلىقىدا قېلىۋېرىدۇ. ۋەھالەنكى، بىلىملىك ياۋايى ئادەم بىلىمسىز ياۋايى ئادەمدىن نەچچە يۈز ھەسسە خەتەرلىك بولىدۇ.

تۇرمۇشىمىز مۇنداق ئىككى جەھەتنى ئۆز ئىچىگە ئالغان: بىرى، ئادەملەرنىڭ ئەمگىكى، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى، ئادەملەرنىڭ ئىجتىمائىي قىياپىتى ۋە ھەربىر پۇقرادا بولۇشقا تېگىشلىك ئىجادچانلىق، خەلق ۋە جەمئىيەت ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيەت؛ يەنە بىر تەرىپى روھىي ۋە ئەخلاقىي مۇناسىۋەت ساھەسى، ئائىلە، پەرزەنت، ئاتا ـ ئانىنىڭ پەرزەنتلەرگە، پەرزەنتلەرنىڭ ئاتا ـ ئانىغا بولغان بۇرچى ۋە مەجبۇرىيىتى. بۇ ساھەدە ئەپسۇسلىنارلىقى شۇكى، كىشىلەر كۆپىنچە بىلىمسىز، قۇل مىجەز ياكى رەزىل كېلىدۇ.

روھىي ـ پىسخىك جەھەتتە، ئەخلاقىي جەھەتتە مۇكەممەل بولمىغان ئادەم ھەرگىزمۇ ھەقىقىي گراژدان، ھەقىقىي ئىجادكار،

هەقىقىي ۋەتەنپەرۋەر بولالمايدۇ. خاراكتېرنىڭ يوشۇرۇنۇن كۈچى ھەر تەرەپلىمە بولىدۇ، تەرەققىيات ئېھتىماللىقى ۋە ئىپادىلەش شەكلى جەھەتتىن چەكسىز ئۆزگىرىشچان بولسىمۇ، لېكىن مۇنداق بىر نۇقتىدىن نېرى كېتەلمەيدۇ: يەنى مەلۇم جەھەتتىكى ئارتۇقچىلىق ياكى كەمچىلىك چوقۇم باشقا جەھەتلەردە ئۆزىنى كۆرسىتىدۇ. بۇنىڭدىكى بارلىق ئىچكى ئاغلىنىش، بارلىق ئۆزئارا تەسىر كۆرسىتىشلەر ئىنساندا ئەسلى بار نەرسىلەر.

سىزنىڭ يېشىڭىزدىكى ۋە سىزدىن چوڭراق قىزلاردىن ماڭا نۇرغۇن خەتلەر كېلىپ تۇرىدۇ، نەچچە مىڭ پارچە دېسەممۇ بولىدۇ، ئۆيگە قايتقاندا ئۆزىڭىز ئوقۇپ باقارسىز. بۇ خەتلەردە ئىنسانىنىڭ ھەقىقىي ساداسىمۇ، ئادەمنى چوڭقۇر ئويغا سېلىپ قويىدىغان پىكىرلەرمۇ بار. راست، ئىنسان مۇھەببىتى ئىجاد ۋە پەرۋىشكە موھتاج. ئۇ ئىرسىيەتتىن قالىدىغان نەرسە ئەمەس، تەييار مىراس بولۇپمۇ قالمايدۇ. ئۇنىڭغا خۇددى ئادەملەرنىڭ نەسىل قالدۇرۇش ئىقتىدارىغا ئوخشاش، تەبىئىيلا ئېرىشكىلى بولمايدۇ.

17 ياشلىق بىر قىز (ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكا مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى) نىڭ خېتىدە مۇنداق بىر ئەھۋال يېزىلغان: ئۇ بىر يىگىت بىلەن تونۇشۇپ مۇھەببەتلىشىپتۇ. دەسلەپتە ناھايىتى خۇشال بوپتۇ، كېيىن قارىسا، يىگىت ھەدىسلا ھاراق ئىچىپ، ئۇنىڭغا قوپال تەگكىلى تۇرۇپتۇ. قىز يىغلاپ بېقىپتۇ، ئاچچىقلىنىپتۇ، لېكىن ئاخىرقى ھېسابتا ئۇنىڭ تاپتىن چىققان قىلىقلىرىنى كەچۈرۈپتۇ. ئەمەلىيەتتە ئۇ يىگىتنىڭ ئەڭ پەسكەش قىلىقلىرىنىمۇ كەچۈرگەنىكەن. ئۇ قىز «بەربىر مەن ئۇنى سۆيىمەنغۇ» دەپ ئويلىغانىكەن. ئاخىر بولىدىغان ئىش بولۇپ قىزنىڭ بويىدا قاپتۇ. قىز ئۇنى سۆيگەنلىكى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىن قورققانلىقى،

ئۇنى ئۆزىنى تاشلىۋېتىپ باشقا بىر قىزنى تېپىۋالارمىكىن، دەپ قورققانلىقى ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئۆزىنى تۇتۇپ بەرگەن. قىز ئۇ يىگىتكە: «ئەمدى بىزنىڭ بالىمىز بار بولىدىغان بولدى» دېگەندە، يىگىت چۆچۈگەن هالدا: «بىزنىڭ دەيسەنغۇ، ئۇ بالا ئۆزۈڭنىڭ» دەپتۇ ۋە قىزنى تاشلىۋېتىپتۇ. قىز ئاخىر ئەلەمگە چىدىماي، ئوقۇشنىمۇ تاشلاپ باشقا بىر شەھەرگە كېتىپتۇ. ئۇ قىز شۇنداق بولۇپ ئاخىر ۋەيران بولغانىكەن.

ماڭا يېزىلغان خەتلەرنىڭ ھەربىر سەھىپىسىدىن ئىشق پىراقىنىڭ يالقۇنلۇق تەپتى كېلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدا مۇنداق ئۇمىدسىز ۋە ۋەھىمىلىك نالىلەرمۇ بار: ئۇ مېنى سۆيىدۇ، لېكىن ھۆرمەت قىلمايدۇ، ئۇنىڭ مېنى ھەم سۆيىدىغان، ھەم ھۆرمەتلەيدىغان قىلىش ئۈچۈن، نېمە قىلىشىم كېرەك؟

مانا قاراڭ، جېنىم قىزىم، سىزگە مۇمكىنمۇ ھېكمەتلىك چۆچىكىنى ۋە ئۆزۈمنىڭ مۇھەببەت ھەققىدىكى كۆز قاراشلىرىمنى بىكاردىن - بىكار سۆزلىمىگەنلىكىمنى ئەمدى چۈشەنگەنسىز. مەن سىزنى نۇرغۇن قىزلارنى قىممەتلىك بەدەل تۆلەشكە مەجبۇر قىلىۋاتقان خاتالىقتىن ساقلاپ قالماقچى. بەزى قىزلار مۇشۇ خاتالىق تۈپەيلى بەختىنى، خۇشاللىقىنى، سالامەتلىكىنى، ھەتتا جېنىنى قۇربان قىلىۋاتىدۇ. مۇھەببەت گۈزەللىك، ساداقەت ۋە ئىشەنچ بىلەنلا يۈغۇرۇلۇپ قالماستىن، بەلكى ئۇنىڭدا ئاقىلانىلىكمۇ ئېھتىياتچانلىقمۇ، ھوشيارلىقمۇ، ئاق - قارىنى ئايرىش سەزگۈسىمۇ بولۇشى كېرەك. مۇشۇنداق بولغاندىلا، ئۇ خۇشاللىق ۋە بەخت ئەكىلەلەيدۇ. شۇ ئېسىگىزدە بولسۇن، قىزىم، چوقۇم ئېسىگىزدە بولسۇن: تۇرمۇشتا گۈزەل ۋە ئېسىل نەرسىلەرلا بولۇپ قالماستىن، رەزىللىكمۇ، كاززاپلىقمۇ ۋە پەسكەشلىكمۇ بولىدۇ. تۇرمۇشنىڭ يۈرەكنى ئېچىشتۇرىدىغان يېرى مۇشۇ يەردە. شۇڭا سىزدە سەمىمىيلىك، ئاق كۆڭۈللۈكلا بولسا، كۆپايە قىلمايدۇ، ھوشيارلىقمۇ، قەتئىيـ

لىكمۇ، قارا توغرىلىقمۇ بولۇشى كېرەك.

3

قەدىرلىك ئوغلۇم: ياخشىمۇسەن؟

ئوغلۇم، مەندىن قانداق قىلغاندا ۋاقىتتىن تېجەشلىك، مۇۋاپىق (مۇۋاپىق دېگىنىڭ ئىنتايىن توغرا) پايدىلانغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپسەن. خېتىڭدە: «ئىش دېگەن كەينى - كەينىدىن بېسىۋالدى. كۈنلەرنىڭ بەرىكىتى يوق. قىلىمەن دېگەن ئىشلىرىمنى قىلىپ تۈگىتەلمەيۋاتىمەن». دەپ يېزىپسەن. ئەھۋالدىن قارىغاندا، سەن بىر دۆۋە كىتابلار ئاستىدا بېسىلىپ قالغان، ئوقۇشقا تېگىشلىك كىتابلىرىڭنى ئوقۇپ تۈگىتەلمەيۋاتقان ئوخشايسەن.

ئۆز تەجرىبىلىرىمگە ئاساسلىنىپ، ساڭا تۆۋەندىكىچە تەكلىپ بەرمەكچىمەن:

1. بىرىنچىسى، ئەڭ مۇھىمى (بۇ ھەقتە بۇلتۇرلا مەن ساڭا خېتىمدە يازغان)، ۋاقىتنى تېجەش ۋە چىڭ تۇتۇشنى سىنىپتا دەرس ئاڭلاۋاتقان چاغدىلا ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك. دەرسنى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىمىغاندا، كېيىنچە ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئەقلىي ئەمگىكىدە «جىددىي سەپەرۋەرلىك» يۈرگۈزمىسە بولمايدىغان ئەھۋال كېلىپ چىقىدۇ. بەزى ئوقۇغۇچىلار سىناققا (ياكى ئىمتىھانغا) بىرنەچچە كۈن قالغاندا بېشىنى كۆتۈرمەي جاپالىق دەرس تەييارلاشقا كىرىشىپ كېتىدۇ، ھەتتا كېچىلەپ كىتابقا قاراپ تۇزۇكرەكمۇ ئوخلىيالمايدۇ. ئۇلار ھەر كۈنى تەييارلاپ تۈگىتىشكە تېگىشلىك دەرسلەرنى مۇشۇ «جىددىي كۈنلەر» گە يىغىۋالغان. مېنىڭ ھېسابلىشىمچە، مۇشۇنداق «جىددىي كۈنلەر»، «جىددىي سەپەرۋەرلىك» كۈنلىرى بىر يىل ئىچىدە 50 كۈندىن كەم بولمايدۇ، پۈتۈن بىر

يىللىق ئوقۇشنىڭ تۆتتىن بىرىنى ئىگىلەيدۇ، دېسەكمۇ بولىدۇ. ۋاقىت ئالدىراش بولۇپ كەتتى، دېيىشنىڭ ئەڭ مۇھىم سەۋەبلىرىنىڭ بىرى مۇشۇ. كېچە - كېچىلەپ ئوخلىماي، مۇنداق «ئالدىراش»، چاپالىق دەرس تەييارلاشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، چوقۇم دەرسنى ئۆتۈۋاتقان چاغدىلا كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاشنى، ھەر كۈنى، ھېچبولمىغاندا ئىككى سائەت بولسىمۇ تەكرار قىلىشنى ئىشقا ئاشۇرۇش كېرەك. لېكسىيىنى مۇنداق ئىككى تۈر بويىچە يازغىنىڭ ياخشى، بىرى دەرسنىڭ قىسقىچە مەزمۇنى؛ ئىككىنچىسى، پىكىر يۈرگۈزۈشكە تېگىشلىك مەسىلىلەر. بۇنىڭدا چوقۇم مەركىزىي نۇقتىنى، مۇھىمنىڭ مۇھىمىنى يېزىۋېلىش كېرەك. بۇ ئاساسىي جاھاز، بىر دەرسته بىلىۋېلىشقا تېگىشلىك پۈتۈن مەزمۇن مۇشۇ جاھازغا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بىز ئاساسىي جاھازنى دەپ قاراۋاتقان نۇقتىداھەر كۈنى پىكىر يۈرگۈزۈپ تۈرۈشۈڭ كېرەك. ئۇنىڭ تېگى - تەكتىگە يېتىش ئۈچۈن، مەن بۇرۇن ساڭا ئېيتقانىدەك، ھەر كۈنى كىتاب كۆرۈشۈڭ كېرەك. ئەگەر دەرسكە مۇشۇنداق مۇئامىله قىلالساڭ، «جىددىي سەپەرۋەرلىك» كە ئاتلىنىپمۇ يۈرمەيسەن، سىناق - ئىمتىھان ئېلىنىدىغان چاغلاردا ھېلىقىدەك جاپالارنىمۇ تارتمايسەن. مەلۇم پەندىكى ئاساسىي جاھاز مۇستەقىل بىر تۇتقا، مۇشۇنى تۇتقان ئاساستىلا شۇ پەننىڭ پۈتۈن مەزمۇنىنى ئەستە ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ.

2. ئەگەر ۋاقتىتا ئالدىراپ قالمايدىسەڭ، ھەر كۈنى كىتاب ئوقۇپ تۇر. ئوقۇغاندىمۇ، ئۆتۈلۈۋاتقان دەرسكە مۇناسىۋەتلىك بەتلىرىنى ناھايىتى ئىنچىكىلەپ ئوقۇ، كۆڭۈل قويۇپ، پىكىر يۈرگۈزۈپ ئوقۇ. ئوقۇغانلىرىڭنىڭ ھەممىسى سېنىڭ بىلىم ئاساسىڭنى پۇختىلايدۇ. ئاساسىڭ پۇختا بولسا، ئۆگىنىشىڭمۇ ئوڭايغا توختايدۇ. ھەر كۈنى ئوقۇغان نەرسەڭ كۆپەيگەنسىرى، ۋاقىت زاپىسىڭمۇ ئېشىپ بارىدۇ. چۈنكى سېنىڭ

ئوقۇغان نەرسىلەرنىڭ ئىچىدە سىنىپتا ئۆتۈلۈۋاتقان دەرسلەرگە چېتىشلىق نۇرغۇن مەزمۇنلار بار. مەن بۇ چېتىشلىق مەزمۇنلارنى ئەستە ساقلاشنىڭ ياكورى دەپ قارايمەن. سەندە بولۇشقا تېگىشلىك بىلىمنى بىر پاراخوتقا ئوخشاتسا، بۇ ياكور سېنى ئىنسانىيەت بىلىم دېڭىزى بىلەن چېتىپ تۇرالايدۇ. ئۆزىنى ھەر كۈنى كىتاب ئوقۇپ تۇرۇشقا مەجبۇرلاش، بۇگۈنكى ئىشنى ھەرگىز ئەتىگە قويماسلىق كېرەك. بۇگۈن قولدىن بېرىپ قويغان پۇرسەتنى ئەتىسى ھەرگىزمۇ تولۇقلىغىلى بولمايدۇ.

3. ھەر كۈنلۈك ئىشىڭنى ئەتىگىنى ئالتىلەردىن باشلىشىڭ كېرەك. سائەت بەش يېرىمدا ئورنۇڭدىن تۇر، گىمناستىكاڭنى ئويناپ، بىر ئىستاكان سۈت ئىچىۋەت (ھە دېگەندىلا چايغا ئادەتلىنىۋالما، چايىنى چوڭ بولغاندىن كېيىن ئىچسەڭمۇ ئولگۈرسەن)، بولكىدىن بىرنى يە، ئىشىڭنى باشلا. ئەگەر ئىشنى ئالتىدىن باشلاشقا ئادەتلىنىپ قالغان بولساڭ، ئىمكان قەدەر بۇ ۋاقىتنى 15 — 20 مىنۇت ئالدىغا سۈرۈشكە تىرىشقىن. بۇنداقتا پۈتۈن بىر كۈنلۈك ئىشىڭنى تېخىمۇ ئوبدان ئالغا سۈرگىلى بولىدۇ.

ئەتىگەندە ئورۇندىن تۇرۇپ، دەرسكە كىرىشتىن ئاۋۋال بىرەر يېرىم سائەت تەكرار قىلىۋېتىش بەك ياخشى ئىش. سەھەر دېگەن ئالتۇن ۋاقىت. مەن ئەتىگەندە قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى چوقۇم قىلىپ تۈگىتىۋەتمەي قويمايمەن. 30 يىلدىن بۇيان، ئىشلىرىمنى ئەتىگەن سائەت بەشتىن باشلاپ، سەككىزگىچە داۋاملاشتۇرىمەن. ماڭارىچىلىقتا دائىر 30 پارچە كىتابنى، 30 نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالەنى ھەر كۈنى ئەتىگەندىكى بەشتىن سەككىزگىچە بولغان ۋاقىت ئىچىدە يېزىپ چىققان. مەن ئەقلىي ئەمگەكنى بىر رېتىمغا سېلىۋالغان. ئەتىگەندە ئۇخلاپ باقاي دېسەممۇ ئۇخلىيالمايمەن. بۇ ۋاقىت مەن ئۈچۈن خۇددى ئەقلىي ئەمگەك قىلىش ئۈچۈنلا يارالغان.

ساڭا بېرىدىغان تەكلىپىمىز شۇ، ئەتىگەندىكى بىر - ئىككى سائەت ۋاقتىڭنى چوقۇم ئەڭ مۇرەككەپ، ئىجادىي، ئەقلىي ئەمگەككە سەرپ قىل. مۇشۇنداق چاغدا نەزەريىۋى جەھەتتىكى مۇھىم مەسىلىلەر ئۈستىدە پىكىر يۈرگۈز، ئىلمىي ماقالىلەرنى مۇھاكىمە قىل. مەخسۇس تېمىدا ماقالە يېز. تەتقىقات يۈرگۈزىدىغانلا ئىشىڭ بولسا، ئاشۇ ئەتىگەنلىك ۋاقىتتىن پايدىلان.

ھەرگىز ئىشلىرىڭنى يېرىم كېچىگە قويما، ھېچبولمىغاندا سائەت 10، 10 يېرىمغىچە ئۇخلاپ بول. بۇ ساڭا مەشغۇلات تۈزۈمى بولۇپ قالسۇن. بۇنىڭدا ھارغىنلىقنى يوقاتقىلى بولىدۇ.

4. ئەقلىي ئەمگەكتە بىر تەرتىپ تۈرغۇزۇۋېلىشقا ماھىر بولۇش كېرەك. بۇ كۆپ جەھەتتە ئەھمىيەتكە ئىگە. بۇنىڭدا مەن نېمىنىڭ بىرىنچى، نېمىنىڭ ئىككىنچى ئۇرۇندا تۇرىدىغانلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ سۆزلەۋاتىمەن. ئەڭ مۇھىمنى ھەرگىز ئىككىنچى ئورۇندا قويۇپ قويماسلىق، ئۆز ۋاقتىدا قىلىش كېرەك. ئاۋۋال ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ئەڭ مۇھىمى قايسى، بۇنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك. مەسىلەن، ئىنژېنېر بولاي دېسەڭ، شۇنىڭغا ئالاقىدار نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالمىساڭ بولمايدۇ. بىر قاتار نەرسىلەر بىر - بىرىگە چېتىشلىق ھەم نۇرغۇن ئىلمىلارغا ئارىلىشىپ كەتكەن بولىدۇ، ئەڭ مۇھىمنى چوقۇم ئەتىگەندىكى ئەقلىي ئەمگىكىدە بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ ئۆگىنىشنى ئۇنتۇما. ئۆزۈڭ مۇھىم دەپ قارىغان ساھەگە مۇناسىۋەتلىك ئەڭ مۇھىم كىتابلارنى، ئىلمىي ئەسەرلەرنى جايىدا تالىلاپ، ئۇلاپ ئىنچىكە ۋە ئەستايىدىل كۆرۈشكە ماھىر بول.

5. ئۆزىدە ئىچكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى ئامىل (ئاگېنت) نى يارىتىشقا ماھىر بولۇش كېرەك. ئەقلىي ئەمگەكتە ھەممىلا

نەرسە قىزىقارلىق ۋە ھەممىلا ئادەم قىلىشنى خالايدىغان بولۇشى ناتايىن. دائىملىق، بىردىنبىر ھەربىر كەتلەندۇرگۈچى ئامىل ئېھتىياج. ئەقلىي ئەمگەك دەل مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ. پىكىرنى نەزەرىيىنىڭ ئىنچىكە ھالقىلىرىغا، يەنە كېلىپ، مۇشۇنداق يۇكسەكلىككە مەركەزلەشتۈرۈپ، تەدرىجىي ئاساستا «ئېھتىياج» نى «زۆرۈرىيەت» كە ئايلاندۇرۇش، ئەڭ قىزىقارلىقنى ئىشىنىڭ ئاخىرىدا ئورۇندىش كېرەك.

6. سەن كىتاب ـ ژۇرناللار دېگىزى ئىچىدە تۇرۇۋاتىسەن. داشۆدىكى مەزگىلدە ئوقۇشقا تېگىشلىك كىتابلارنى چوقۇم قاتتىق تالاش كېرەك. بىلىم ئېلىشقا بەك قىزىقىدىغان بالىلارنىڭ ھەرقانداق كىتابنى ئوقۇغۇسى كېلىدۇ. لېكىن بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقماق تەس. قەرەللىك ئوقۇش دائىرىسىنى بېكىتىشكە ماھىر بولۇش كېرەك. بۇ دائىرىدىن ئېشىپ كەتسە، ئەقلىي ئەمگەك نورمىسى بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. لېكىن شۇنىمۇ ئېسىتە تۇتۇش كېرەككى، سەن بۇرۇن پىلانسىغا كىرگۈزمىگەن، ئوقۇشقا تېگىشلىك يېڭى كىتابلار چىقىپ قالىدۇ. بۇنىڭغا زاپاس ۋاقىت بولۇشى كېرەك. خۇددى مەن سائا دېگەنىدەك بۇ زاپاس ۋاقىتنى سىنىپتا كۆڭۈل قويۇپ دەرس ئۆگەنگەندە. لېكسىيە قالدۇرۇشقا ماھىر بولغاندا، «جىددىي سەپەرۋەرلىك» تىن ساقلانغاندا ئاندىن چىقارغىلى بولىدۇ.

7. نۇرغۇن ئىش ـ ھەربىر كەتلەرنىڭ سېنى قورشاپ تۇرغانلىقىنى ھەرگىز ئېسىڭدىن چىقارما. ئىلىم ـ پەن كۇرۇژوكى، ئەدەبىيات ـ سەنئەت پائالىيەتلىرى گۈرۈپپىسى، تەنھەربىكەت كوماندىلىرى، كەچكى تانسا سورۇنلىرى ۋە نۇرغۇنلىغان كۆڭۈبلارغا ۋاقىت بولمىسا بولمايدۇ. بۇ ئىشلاردا قەتئىيلىك بىلەن تاللاشقا ماھىر بولۇش كېرەك. چۈنكى بۇنداق ھەر خىل پائالىيەتلەرنىڭ قىزىقتۇرۇش كۈچى زور، سەللا دىققەت قىلمىساڭ، سائا زىيان ئەكىلىشى مۇمكىن. كۆڭۈل ئېچىشمۇ، دەم

ئېلىشمۇ زۆرۈر، لېكىن مۇھىم بىر نۇقتىنى، يەنى ئۆزۈڭنىڭ ئەقلىي ئەمگەكچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىڭ كېرەك. دۆلەت ساڭا نۇرغۇن پۇل خەجلەۋاتىدۇ. شۇڭا سەن ئۇچۇن بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغىنى تانسا بولماستىن، بەلكى ئەقلىي ئەمگەك بولۇشى كېرەك. دەم ئالاي دېسەڭ، شاھمات ئويناڭ، ئەدەبىيات ـ سەنئەت ئەسەرلىرىنى كۆرگىن. جەمئىيەت مۇھىتتا شاھمات ئويناش نېرۋا سىستېمىسىنى تەڭشەپ، پىكىر قىلىشنى تەرتىپكە سېلىشتا ئەڭ ئوبدان چارە.

8. ۋاقىتنى بىكار ئۆتكۈزمە. بۇ يەردە قۇرۇق پاراڭ سېلىپ، ۋاقىتنى بىكاردىن ـ بىكار زايە قىلىۋېتىشنى نەزەردە تۇتۇۋاتىمەن. بىرنەچچەيلەن ئىشخانىغا يىغىلىۋېلىپ، تاغدىن ـ باغدىن پاراڭ سېلىپ سائەتلەپ، ھەتتا نەچچە سائەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىدىغان ئىشلارمۇ جىق. يا قىلغان ئىشىڭ تايىنى يوق، دېيىلىۋاتقان گەپلەردە يا بىرەر يېڭى پىكىرمۇ يوق، لېكىن ۋاقىت دېگەن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان. ھەرھالدا يولداشلىرىڭ بىلەن بولغان سۆھبەتنى ئۆزۈڭنىڭ مەنسۇى دۇنيايىڭنى سۇغىرىدىغان بۇلاققا ئايلاندۇرۇشقا دىققەت قىل.

9. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئەقلىي ئەمگىكىڭنى يېنىكلىتىشنى ئۆگىنىۋال. بۇ يەردە كەلگۈسىدىكى ۋاقىت زاپىسىنى جۇغلاشنى نەزەردە تۇتۇۋاتىمەن. بۇنىڭ ئۈچۇن ئۆزۈڭدە سىستېمىلىق خاتىرە قالدۇرۇش ئادىتىنى يېتىلدۇر. ھازىر مېنىڭ يېزىپ قالدۇرغان 40 پارچە خاتىرەم بار. ھەربىر خاتىرىگە مائارىپ شۇناسلىققا دائىر كاللامغا ئېنىق ياكى يالىلدە كەچكەن (بۇنداق پىكىرلەر كاللىغا بىر قېتىملا كېچىدۇ، كېيىن يەنە كېلىشى يوق) پىكىرلەر يېزىلغان. مەن خاتىرىگە يەنە ئوقۇغان كىتابلاردىن ئۆزۈم ئويلاۋاتقان مەسىلىگە مۇناسىۋەتلىك، ئەڭ قىزىقارلىق، ئېسىل پىكىرلەرنىمۇ يېزىپ قويىمەن. بۇنىڭ ھەممىسى كەلگۈسىدە لازىم بولىدۇ. ھەم ئەقلىي ئەمگەكنى ناھايىتى

ئوبدان يېنىكلىتەلەيدۇ.

10. ھەرقانداق ئىشتا ئەقلىي ئەمگەكنىڭ ئەڭ ئۇنۇملۇك ئۇسۇلىنى تېپىۋالى، ھە دېسلا فورمۇلىغا، كونا قېلىپقا سېلىشتىن ساقلان. ئۆزۈڭگە مۇناسىۋەتلىك پاكىت، ھادىسە ۋە قانۇنىيەتلەرنىڭ ماھىيىتىگە پىكىر يۈرگۈزۈشتە ۋاقىتنى ئايىماي سەرپ قىل. مەسىلىنى قانچە چوڭقۇر ئويلىغانسېرى، ئەستە ساقلاش شۇنچە مۇستەھكەم بولىدۇ. چۈشەنمەي تۇرۇپ ئۇنى ئەستە ساقلايمەن دېمە. بۇ بىكار ۋاقىت زايە قىلغانلىق. بىر قاراشتىلا بىلىدىغان نەرسىگە بەكمۇ ئىنچىكىلەپ كېتىشنىڭ ھاجىتى يوق، بىر قۇر كۆرۈپ قويساڭ كۇپايە. لېكىن قىيىندا چۈشەنگىلى بولمىدىغانلىرىغا قارىتا ئات ئۈستىدە گۈل كۆرگەندەك ئانچە ـ مۇنچە قاراپ ئۆتكۈزۈۋېتىشكە ھەرگىز بولمايدۇ. ئانچە ـ مۇنچە قاراپ ئۆتكۈزۈۋېتىش، تېگى ـ تەكتىگە يېتىشنى كۆزلىمەسلىك ھامان سېنى بەزى پاكىت، ھادىسە ۋە قانۇنىيەتلەرگە قارىتا قايتا ـ قايتا، يېڭىباشتىن تونۇش ھاسىل قىلىشقا مەجبۇر قىلىدۇ.

11. بىر ياتاقتىكى ئادەملەر ئوچۇن بار مەسىلىمەت بېكىتىلگەن، ھەممەيلەن ئورتاق ئەمەل قىلىدىغان تەرتىپ ـ قائىدە بولمىسا، ھېچقانداق ئادەمنىڭ ئەقلىي ئەمگىكى ئۈگۈشلۈق بولمايدۇ. شۇڭا ئاۋۋال قاتتىق بىر بەلگىلىمە بولۇش، كېلىشكەن ۋاقىتتا ھېچكىم گەپ ـ سۆز، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ قىلماسلىقى، تىنچلىقنى بۇزماسلىقى كېرەك، دەققەتنى مەركەزلەشتۈرۈپ ئەقلىي ئەمگەك قىلىدىغان ۋاقىتتا، ھەربىر ئادەم ئۆزىنىڭ ئىشى بىلەن بولۇش كېرەك.

12. ئەقلىي ئەمگەك لوگىكىلىق تەپەككۇر بىلەن ئوبرازلىق تەپەككۇرنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈشنى تەلەپ قىلىدۇ. شۇڭا ئىلىم ـ پەن ئەسەرلىرى بىلەن ئەدەبىيات ـ سەنئەت كىتابلىرىنى ئالماشتۇرۇپ كۆرۈپ تۇرۇش كېرەك.

13. بەزى يامان ئادەتلەرنى ئۆزگەرتىش كېرەك. مەسىلەن، ئىش باشلاشتىن بۇرۇن 15 — 20 مىنۇت بىكار ئولتۇرۇپ كېتىش؛ زۆرۈرىيەتى يوق كىتابلارنى بىكاردىن - بىكار ۋاراقلاش، ئويغانغاندىن كېيىن يوتقاندىن چىقماي، يەنە 10 — 15 مىنۇت يېتىش، دېگەندەك.

14. ھەرقانداق ئىشتا، ئەتىمۇ بارغۇ، دەپ قاراش ئەمگەكچانلىقنىڭ ئەڭ خەتەرلىك دۈشمىنى. ھەرقانداق چاغدا بۇگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويماسلىق، بەلكى ئەتىكى ئىشنىڭ بىر قىسمىنى بۇگۈن ئورۇندىۋېتىدىغان ئادەتنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. بۇ بىر خىل گۈزەل، ئېچكى ھەرىكەتلەندۈرگۈچى ئامىل بولۇپ، پۈتكۈل ئەتىنى ئىلھاملاندۇرۇش رولىغا ئىگە.

15. ھەرقانداق چاغدا ھەتتا بىر كۈنمۇ ئەقلىي ئەمگەكنى توختىتىپ قويماسلىق، كىتاب ئوقۇشنى بىر كۈنمۇ ئۈزۈپ قويماسلىق كېرەك. ھەر كۈنى بىلىم جەۋھەرلىرى بىلەن ئۆزىنى بېيىتىش ئەقلىي ئەمگەكتە زۆرۈر بولغان ۋاقىت مەنبەسىنىڭ بىرى.

مانا بۇ 15 نەسىھەت. مېنىڭچە، بۇ 15 نەسىھەتكە ھەرقانداق ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئەمەل قىلسا بولىدۇ.

تېنىڭگە سالامەتلىك، روھىڭغا شادلىق تىلەيمەن.

داداڭ.

گەندی خانىم (1917 — 1984)

ئانا بولۇش ئەڭ ئالىي ۋەزىپە

گەندی خانىم — ھىندىستاننىڭ بۇرۇنقى زۇڭلىمسى، شىمالىي شتاتنىڭ ئاللاخاباد شەھىرىدە تۇغۇلغان، نېھرونىڭ يالغۇز قىزى، ئاۋۋال تاگور ئاچقان خەلقئارا داشۋەدە، كېيىن ئوكسفورد داشۋسىدە سىياسىي، تارىخ ۋە ئىنسانشۇناسلىق پەنلىرىنى ئوقۇغان، 12 يېشىدا خەلق كونگرېسى پارتىيىسىنىڭ ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىگە قارشى سىياسىي پائالىيىتىگە قاتناشقان، ھىندىستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن دادىسى نېھرو زۇڭلىنىڭ خۇسۇسىي كاتىپى بولغان، 1959 - يىلى خەلق كونگرېسى پارتىيىسىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلانغان، 1964 - يىلى نېھرو ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئىچكى كابىنېتقا قاتنىشىپ، ئاخبارات - رادىئو مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى بولغان، 1966 - يىلى يانۋاردا خەلق كونگرېسى پارتىيىسى، كېڭەش پارتىيىلىرىنىڭ داھىيىسى، ھۆكۈمەت زۇڭلىسى بولۇپ سايلانغان، 1967 —، 1971 —، 1980 - يىللىرى ئۇچ قېتىم زۇڭلىلىققا تەيىنلەنگەن، 1983 - يىلى ئىتتىپاق تۈزمىگەن دۆلەتلەر باشلىقلىرىنىڭ يەتتىنچى نۆۋەتلىك يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلغان ۋە ئىتتىپاق تۈزمەسلىك ھەرىكىتىنىڭ رەئىسى بولغان، 1984 - يىلى 31 - ئۆكتەبىردە قەستكە ئۇچراپ ئۆلگەن.

راجىپ تۇغۇلغاندا سەت بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ تۇغۇلۇشى ھاياتىمدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك پەيتلەرنىڭ بىرى بولغان. تاگور توغرا ئېيتقان: «ھەربىر بوۋاق بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقاندا، خۇدانىڭ ئىنسانىيەتتىن تېخى ئۈمىدىنى ئۈزمىگەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ كېلىدۇ.»

ئايال كىشى ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئانا بولۇش ئەڭ ئالىي ۋەزىپە. يېڭى بىر ھايات ئىگىسىنى بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقۇزۇش، ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىنى كۆرۈش، ئۇنىڭدىن ئۇلۇغ ئىشلارنى كۈتۈش ئانىنى نەقەدەر سۆيۈندۈرىدىغان ئىش ـ ھە! ئانا بۇنىڭدىن ھامان يېڭىلىق ھېس قىلىدۇ ھەم ھاياجانلىنىدۇ.

سىياسىي كۆرەشلەر تۇپەيلى، مەن بالىلىق چېغىمدا بالىدەك ئۆتمىگەن، بەلكى تەنھالىق ۋە تەشۋىش ئىچىدە ياشىغانىدىم. شۇڭا بالىلىرىمغا قاراشقا تولۇق ۋاقىت چىقىرىمەن، دېگەن نىيەتكە مەن بۇرۇنلا كەلگەن. يۇمران مايسىلار قۇياش ۋە يامغۇر ـ يېشىنىڭ پەرۋىش قىلىشىغا موھتاج بولغاندەك، بالىلارمۇ ئانىنىڭ بېقىشىغا موھتاج بولىدۇ. ئانا ئۇچۇن ئېيتقاندا، بالىنى ھەرقانداق ۋاقىتتا بىرىنچى ئورۇنغا قويۇش ئىنتايىن مۇھىم. چۇنكى بالىلار ئانىغا پەۋقۇلئاددە بېقىندى مۇناسىۋەتتە بولىدۇ، مەن ئۇچۇنمۇ ئۆزۈم مەسئۇل بولغان ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن ئائىلە ۋە بالىلىرىنىڭ ئالدىدا ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىمنى ئۆزئارا توقۇنۇشتۇرماي بىر تەرەپ قىلىش ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە بولغانىدى.

راجىپ بىلەن سانجاي ئىككىسى بوۋاق ۋاقىتلىرىدا، مەن ئۇلارنى خەققە باقتۇرۇشنى مۇۋاپىق تاپمىغان، ئىمكان قەدەر ئۆزۈم بېقىشقا تىرىشقان. ئۇلار ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن، خەقلەر بىلەن كۆرۈشىدىغان ئىشلىرىمنى ئۇلارنىڭ مەكتەپتىن قايتىمغان چېغىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، بالىلار ئۆيگە كەلگەندە ئۇلار بىلەن بىللە بولىدىغانغا ئىمكانىيەت قويۇپ قوياتتىم.

سانجاينىڭ ناھايىتى كىچىك ۋاقتلىرى ئىدى. بىر كۈنى ئۇ يەسلىدىن ئۆزىنىڭ بىر كىچىك دوستى ۋە ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن بىللە كەلدى. ئۇ ئايال كاتتا بىر بايىنىڭ خوتۇنى ئىكەن. ئۇ مېنى ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن بولۇپ كېتىپ، بالىلىرىڭىز بىلەن بىللە بولۇشقا ۋاقىت ئاجرىتالمايدىغان ئوخشايسىز، دېگەندەك بىر گەپ قىلدى. بۇ گەپ سانجاينىڭ كۆڭلىگە كەپتۇ. مەن تېخى گېپىمنى تېپىپ دەپ بولغۇچە، ئۇ دەرھال مېنىڭ تەرىپىمنى ئېلىپ: «ئانامنىڭ مۇھىم ئىشلىرىغۇ بەك جىق، شۇنداقتىمۇ، سىز بالىلىرىڭىز بىلەن بىر قېتىم بىللە بولسىڭىز، ئۇ بىز بىلەن ئون قېتىم بىللە بولۇپ ئۇلگۈرىدۇ» دەپ سالدى.

قارىغاندا ئۇنىڭ دوستى ئانىسىنىڭ ھە دېسىلا بىردىڭ ئويناپدىغانلىقى توغرىسىدا قاقشاپ بەرگەن بولسا كېرەك.

ھالبۇكى، ئاساسلىق مەسىلە بالىلارغا ۋاقىتنى قانچىلىك ئاجرىتىشتا ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا ۋاقىت ئاجرىتىشقا قانداق پوزىتسىيە تۇتۇشتا. ئادەمنىڭ ۋاقتى بەك قىس بولۇپ قالسا، ئۇ ۋاقىتنى ھامان ئەڭ ئېھتىياجلىق جايغا ئىشلىتىدۇ. مەيلى مەن قانچە ئالدىراش، قانچە ھارغىن، قانچە ساقسىز بولاي، بالىلىرىم بىلەن بىللە ئويناشقا، بىللە كىتاب ئوقۇشقا ھامان ۋاقىت چىقىراتتىم.

جاھاندا ئۆزى ئۇلگە بولۇشتىن ياخشى تەربىيە يوق. بالىلار يالغانچىلىققا، ساختىپەزلىكىكە ئىنتايىن سەزگۈر ۋە ھوشيار بولىدۇ. ئەگەر ئۇلار سىزنى ھۇرمەتلىسە، ئىشەنسە، مەيلى ئۇلار كىچىك بولسىمۇ، سىزگە ھەمكارلىشىدۇ. چوڭ ئوغلۇم راجىپ شوخ، خۇش‌خۇي بالا ئىدى. ئۇ ئۇچ ياشقا كىرگەندە ئۇكىسى تۇغۇلدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز ئۆزىمىز كۆڭكەن ئاللاخاباد شەھىرىدىن كۆچۈپ كەتتۇق. بۇ بىر قاتار ئىشلار ئۇنى خاپا قىلىپ قويدى. ئۇ ئۆزۈمنىڭمۇ تازا مىجەزىم

يوق چاغلار ئىدى. قارىسام، ئۇ بەك سەپرا بولۇپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇنى تىللاي دېسەم تېخى، شۇڭا ئۇنىڭغا ئىلاجى بار چىرايلىق گەپ قىلىپ، ئۇنى بۇرۇنقىدەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى، لېكىن ئۇنىڭ يىغلاڭغۇلۇق قىلىپ بەك جېنىمغا تېگىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈردۈم.

ئۇ: «ماڭا نېمە ئامال؟ ئۆزۈمنىڭمۇ يىغلىغۇم يوق ئىدى، لېكىن چىدىمىسام» دېدى.

مەن ئۇنىڭغا: «باغدىكى فونتانىمىز بەك چىرايلىق، يىغلىغۇڭ كەلسە، شۇ فونتاننىڭ قېشىغا بېرىپ يىغلىغىن» دېدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يىغلاي دېسىلا، مەن ئاستا «فونتان» دەپ قويىمەن، ئۇ كېتىپ قالىدۇ. باغدا ئۇنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان نەرسىلەر كۆپ، شۇڭا ئۇ يەردە خاپىلىقلىرىنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتى.

بالىلار چوڭ بولغاندىن كېيىن مەكتەپتە بېستىپ ئوقۇيدىغان بولدى. بالىلار ئۆيدە يوق چاغلاردا مەن مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا باراتتىم، پەقەت دەم ئېلىش كۈنلىرىدىلا ئۆلار بىلەن بىللە بولاتتىم. بالىلىرىمدىن ئايرىلىپ سىرتقا چىقىپ كەتكەن چاغلىرىمدا، ئۇلارغا ھەپتىدە بىر ياكى ئۇنىڭدىن جىق خەت يېزىپ تۇراتتىم ۋە بۇ ئارقىلىق ئۇلارغا ئۆزۈمنىڭ ئۇلارنى سېغىنىدىغانلىقىمنى بىلدۈرەتتىم.

تۇرمۇشتا خۇشاللىقمۇ، غەم ـ قايغۇمۇ بولىدۇ. كىشى مەنىدىن ئېيتقاندا، تەربىيە ئارقىلىق بالىلارنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن تاۋلاپ، ئۇلاردا ساغلام خاراكتېر يېتىلدۈرۈپ، ئۇلارنى تۇرمۇشتىكى ھەر خىل ئۆزگىرىشلەرگە ماسلىشالايدىغان قىلغىلى بولىدۇ. بۇنىڭغا مەكتەپتىن، دەرسلىك كىتابلاردىن ئېرىشكىلى بولمايدۇ. بۇنىڭدىكى ئاساسىي مەسئۇلىيەت ئانىنىڭ زىممىسىدە. ئانا بالىلىرىنىڭ ئۆز ـ

ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ئىقتىدارىنى يېتىلدۇرۇشكە يارىدەم بېرىشى، ئۇلارغا بولغان مۇجەز - خاراكتېر جەھەتتىكى تەربىيىنى كۈچەيتىشى لازىم. ھەقىقىي مېھرىبانلىق ھەرگىزمۇ بالىلارغا مادارا قىلىش، ئۇلار نېمە قىلسىمۇ كارى بولماسلىق، دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئۇلارغا گېزى كەلگەندە چەكلىمە قويۇش ۋە ئۇلارنى تەربىيىلەش، دېگەنلىكتۇر.

راجىپ تېخى 12 ياشقا كىرمەيلا، ئۇنى ئوپېراتسىيە قىلىشقا توغرا كېلىپ قالدى. دوختۇر ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئوپېراتسىيە قىلسا ئاغرىمايدۇ، دېدى. مەن ئەقلىنى تېپىپ قالغان بالىغا راست گەپ قىلمىسا بولمايدۇ، دەپ ئويلاپ، دوختۇرنىڭ گېپىنى بۆلۈۋېتىپلا، ئۇنىڭغا، ئوپېراتسىيەدىن كېيىن بىرنەچچە كۈن خېلى ئاغرىيدۇ، دېدىم. ئەگەر ئۇنىڭ ئازابىنى تارتىشىپ بەرگىلى بولغان بولسا، چوقۇم تارتىشىپ بېرەتتىم، لېكىن بۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا ئۇ ئۆزى ئاغرىق ئازابىغا چىداشقا تەييارلىق قىلىشى، مىڭ ۋاراقىراپ يىغلىغان بىلەنمۇ ئاغرىقنى يەڭگىللەتكىلى بولمايدىغانلىقىنى، بەلكى باش ئاغرىقى تېپىۋالمىدىغانلىقىنى چۈشىنىشى لازىم ئىدى. نەتىجىدە راجىپ بىر قېتىممۇ يىغلىمىدى، قاقشىمىدى، ھەممىگە كۈلۈپ تۇرۇپ بەرداشلىق بەردى. دوختۇر ئاخىر، چوڭلارنىڭ ئېچىدىمۇ مۇنداق چىداملىق بىمارنى كۆرمىگەنىدىم، دېدى.

بەزىدە مەن ھۆكۈمەت ئىشى بىلەن بالىلىرىمنى تاشلاپ قويىمەن، لېكىن بالىلىرىم بۇنى توغرا ھېسابلايدۇ، چۈنكى ئۇلار مېنىڭ ھىندىستان بالىلىرىنىڭ تېخىمۇ پارلاق كەلگۈسى ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەۋاتقانلىقىمنى بىلىدۇ.

بالىلارنىڭ ئۆزلۈك خاراكتېرىنى ۋە ئالاھىدە ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش ئىشى خېلى ئىلغار دۆلەتلەردىمۇ تېخى يېقىندىن بېرى يولغا قويۇلۇۋاتىدۇ. بۇ ئۇزۇن مۇددەت ئىزدىنىش

ۋە مەغلۇبىيەت ئازغىنلىق ئېتىراپ قىلىنغان. بۇ ئېتىراپ قىلىنمىسا، شۇنىڭغا مۇناسىپ زۆرۈر ھەربىكەتلەر قوللىنىلمىسا، ئېغىر ئىجتىمائىي مەسىلىنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى كىشىلەر ھېس قىلدى.

سانائەت ئىنقىلابى باشلانغاندىن بۇيان، بىزنىڭ تۇرمۇش رېتىممىز شەپقەتسىز تېزلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ياشاش، تىرىكچىلىك ۋە خەقلەر ئېيتقان ئۇزۇپ چىقىشقا ئوخشاش بىر قاتار ئىشلاردا بولۇۋاتقان كۆرەش كىشىلەرنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن قاتتىق چارچاتماقتا.

ۋەزىيەت تەرەققىياتىغا يېتىشىپ مېڭىش ئۈچۈن كىشىلەر ئەتراپىتكى ئۆزگىرىشلەرگە ئۆزىنى ماسلاشتۇرۇپ تۇرۇش كېرەك. ياشتا چوڭ ئادەملەر بۇنداق ئۆزگىرىشلەرگە، تەبىئىيكى، ئاسان ماسلىشالمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئىككى ئەۋلاد كىشىلىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدا پىكىر قىلىش جەھەتتىن كۆنسېرى يوغىنايدىغان چوڭقۇر ھاڭ پەيدا بولىدۇ.

ئاتاقلىق شائىر، پەيلاسوپ خەلىل جىبران پەرزەنتلەرگە مېھرىنى ئىپادىلەپ مۇنداق يازغان:

بالىلارنىڭ بالىچە بولىدۇ ئەقلى،
ئاسرايلى ئۇلارنى كۆز قارىچۇقىدەك.
بىز دېگەن يولغا ماڭ دەيمىزۇ لېكىن،
ئۇلارنىڭ ماڭارغا يولى بار بۆلەك.

گويا بىر قۇش بولۇپ بالىلار قەلبى،
كەلگۈسى دۇنياغا قانات قاقىدۇ.
جىسمى گەر بەند بولسا تۆمۈر قەپەسكە،
روھى كەڭ ئالەمگە باغرىن ياقىدۇ.

گەلگۈسى، ئەي، دۇنيا! نەدىسەن نەدە،
ئاھ، سېنى ئىزدەيمەن ھەتتا چۈشۈمدە.

پىكىر قىلىش جەھەتتىكى بۇ پەرقنى قانچىلىك ئاتا ـ ئانا ھېس قىلىپ يەتكەندۇ؟ تالاي كىشىلەر ھېلىھەم بالىلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ داۋامى ھېسابلاپ، يېتەلمىگەن ئارزۇلىرىنى ئۇلار ئارقىلىق ئەملەگە ئاشۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، ياشلار ئاتا ـ ئانىلىرىنى سۆيگەنلىكى ۋە ھۆرمەت قىلغانلىقى ئۈچۈن، بەزىدە ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ ـ ھەۋەسلىرىنى چەكلەپ، ئۆزلىرى تالالىغان، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ پەۋقۇلئاددە قىزىقىشى ۋە قابىلىيىتى بولغان ساھەلەردىن ۋاز كېچىپ، ئاتا ـ ئانا ياكى ھاميلىرىنىڭ ئارزۇسىغا بويسۇنۇۋاتىدۇ.

بۇنداق ئازابلىق تالالاش كۆپىنچە ھالاردا ئۇلارنىڭ قىزغىنلىقى ۋە تۇرمۇشقا بولغان ھەۋەس ـ ئىنتىلىشلىرىنى بوغىدۇ. بۇ پۈتۈن نېسىەت، پۈتۈن مەقسەت بىلەن خىزمەتتە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىجتىمائىيەتكە بەخت يارىتىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىدىغان جۇشقۇن كۈچنى يوقىتىپالا قالماستىن، بەلكى جەمئىيەتنىڭ توختام سۈدەك كېتىۋاتقان تۇرمۇشىغا بىر پاسسىپ ئامىلنى كۆپەيتىدۇ، خالاس.

قايسىبىر ئاتا ـ ئانا، ئەگەر قولىدىن كەلسە، پەرزەنتلىرى ئۈچۈن ھەرقانداق جاپانى تەڭ تارتىشىپ بەرىشنى خالىمايدۇ؟ لېكىن ئېپسۇسلىنارلىقى، مۇنداق گەپلەر ھېلىھەم يادىمىزدا: «ئاخىرقى ھېسابتا بىز ئاتىمۇ ئەمەس، ئانىمۇ ئەمەس، ئەرمۇ ئەمەس، خوتۇنمۇ ئەمەس، بالىمۇ ئەمەس، پەقەت مەن دېگەن تەنھا بىر شەخس. بىز ئۆز ئۈسۈلىمىز ۋە مىجەزىمىز بويىچە ياشىشىمىز كېرەك».

لېكىن ئاتا ـ ئانا بىر چەتتە تۇرۇپ تاماشا كۆرگۈچى سۈپىتىدە، بالىلىرىنىڭ ھەرقانداق ئىشىغا مەيلى دەپ، ئۇلارغا نەسىھەتمۇ قىلماي، ئەقىلمۇ كۆرسەتمەي تۇرۇۋېلىشى كېرەكمۇ؟ ياق، تۇرمۇش ئۇنداق ئاددىي نەرسە ئەمەس. بىز ئاتا ـ ئانىلار بالىلارنى كۆڭۈل قويۇپ يېتەكلەشتەك مۇرەككەپ ۋە ئىنچىكە مەسئۇلىيەتنى ئۈستىمىزگە ئالغان. شۇنداقتىمۇ بالىلارنى ئۆز مەجەزىمىزگە سېلىشقا، ئۆز ئارزۇيىمىزنى ئۇلارغا تېڭىشقا ئۇرۇنماسلىقىمىز كېرەك.

بىز پەرزەنتلىرىمىزگە غەيرەت ۋە ئىشەنچ بېغىشلىشىمىز، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. خۇددى ئوكسفورد داشۆسى بالىيۇر شۆيۇەنىنىڭ باشلىقى شىمس ئەنگلىيە باش مىنىستىرىغا 1919 ـ يىلى يازغان خېتىدە ئېيتقاندەك، «ئېسىل تەبىئەتلىك، ئۆتكۈر نەزەرلىك، ھەقىقەت سۆيەر بولغاندىلا، ئۇششۇقلۇقتىن، لېۋىك ئېتىقادتىن، قورقۇق گەپ قىلىپ كىشىلەرنى ئاغزىغا قارىتىشتىن، كاززاپلىقتىن ساقلانغىلى بولىدۇ».

مۇشۇ مەقسەتكە يەتمەكچى بولىدىكەنمىز، ئۇنداقتا پەرزەنتلىرىمىزنى مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۇرۇش ۋە تۇرمۇشنى كاپالەتكە ئىگە قىلىش يولىدا پۇختا ئاساس بىلەن تەمىن ئېتىشىمىز لازىم. ھالبۇكى، بۇ ئۇلارنى مۇۋاپىق بىر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش بىلەنلا پۈتىدىغان ئىش ئەمەس.

كىچىك توماس ۋاتسون (1914 —)

ئاتا. بالا. شىركەت

كىچىك توماس ۋاتسون — ئامېرىكىنىڭ مەشھۇر كارخانىچىسى، ئوھىئو شتاتىنىڭ دالتون دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان، بوراند داشۆسىنى پۈتتۈرۈپ، كېيىن ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىپ ئۇچقۇچى بولغان، 2 — دۇنيا ئۇرۇشى ئاياغلاشقاندىن كېيىن ھەربىي سەپتىن چېكىنىپ، ئاتىسىنىڭ شىركەتتىكى ئىشلىرىغا يارەملەشكەن، شىركەتنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولغان، 1956 — يىلى ئاتىسىنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى قوبۇل قىلىپ، خەلقئارا سودا ماشىنا — ئۇسكۇنىلىرى شىركىتى (IBM) نىڭ باشلىقى بولغان. ئۇنىڭ جاپالىق باشقۇرۇشى نەتىجىسىدە IBM دۇنيا ھېسابلاش ماشىنىسى كەسپىدە بىرىنچىلىككە يېتەكچى خاراكتېرلىك چوڭ شىركەتكە ئايلىنىپ، بىر سەكرەپلا دۇنيا بويىچە بەشىنچى چوڭ سانائەت كارخانىسىغا ئايلانغان.

1991 — يىلى «ئاتا. بالا. شىركەت» نامىلىق كىتابنى نەشر قىلدۇرۇپ، ئۆزى بىلەن ئاتىسى ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر مېھىر — مۇھەببەتنى، ئاتىسىنىڭ ئۆزىنى شىركەتنىڭ ئەڭ چوڭ باشلىقلىق ھوقۇقىنى تۇتقۇزۇش ئۈچۈن قانداق تەربىيىلىگەنلىكىنى بايان قىلغان.

1956 - يىلى مەن IBM شىركىتىنىڭ ھوقۇقىنى ئاتامنىڭ قولىدىن ئېلىپ ئالتە ھەپتە ئۆتە - ئۆتمەيلا، ئاتام ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئىشلىرىنى تاشلاپ بۇ دۇنيادىن خوشلاشتى. ئون يىلدىن بۇيان ئۇ ئۆز كەسپىنى ماڭا تۇتقۇزۇش ئۈچۈن جىق ئەجر سىڭدۈرگەن، مەنمۇ ئۆز قابىلىيىتىمنى جارى قىلدۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن جىق تىرىشقانىدىم.

مەن كىچىكىمدىن تارتىپ راھەت - پاراغەتلىك تۇ مۇش مۇھىتىدا چوڭ بولغان. خۇسۇسىي مەكتەپتە ئوقۇپتىمەن، دۇنيانىمۇ ساياھەت قىپتىمەن، مەرتىۋەمۇ چوڭ، ئائىلەمۇ باي، مۇشۇ سەۋەبلەر تۈپەيلى سەللا دىققەت قىلمىسام، ئىستىقبالىمنى نابۇت قىلۋېتىشىم مۇمكىن ئىدى.

باللىق دەۋرىمدە مەن ئانچە تىرىشچان ئەمەس ئىدىم. داشۆگە چىققاندىن كېيىن مەندە ئايروپىلان ھەيدەش ئىشتىياقى تۇغۇلدى. داشۆنىمۇ بىرنەمىلەرنى قىلىپ ئاران پۈتتۈرۈۋالدىم. 2 - دۇنيا ئۇرۇشى پارتلىغاندا، مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئويۇنۇم ئايروپىلان ھەيدەش بولغاچقا، كەسپىي جەھەتتىكى مۇشۇ ئارتۇقچىلىقىمنى جارى قىلدۇرۇپ، ئامېرىكا ھاۋا ئارمىيىسىگە قاتنىشىپ ئۇچقۇچى بولدۇم. بىرنەچچە يىللىق ھەربىي تۇرمۇش خاراكتېرىمنى، ئىقتىدارىمنى تاۋلىدى. 1943 - يىلى ھاۋا ئارمىيە لېيتىنانتى بولدۇم. ھەربىيلىكتىن چېكىنگەندىن كېيىن ئۆزۈمنىڭ IBM شىركىتىنىڭ ئىشلىرىنى ئېلىپ كەتكۈدەك قابىلىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىمنى تۇنجى قېتىم، تولۇپ - تاشقان ئىشەنچ بىلەن ھېس قىلدىم. ھالبۇكى، ئۇرۇشتىن بۇرۇن مەن ئاتامنىڭ نەزەردە قابىلىيىتى ئادەتتىكىدەك بىر بالا ئىدىم. مېنىڭ بۇرۇنقىدىن جىق ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىمگە، ئۇنىڭ ئىشىنى مېنىڭ ئېلىپ كېتەلىگۈدەك

ئىقتىسادارىمىنىڭ بارلىقىغا ئۇنىڭ دېگەندەك ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنكى ئون يىل ئىچىدە مەن ئاتامغا يارەملىشىپ شىركەتنىڭ ئىشلىرىنى ئىشلىشىپ بەردىم. ئۇ ئاشكارا سورۇنلاردا مېنىڭ ئىقتىدارلىقىمنى، چاقماقلىقىمنى ماختاپ قويياتتى، لېكىن خالىي يەرلەردە چوڭ - چوڭ مەسىلىلەردە ئىككىمزلا ئۆز كۆز قارىشىمىزدا چىڭ تۇراتتۇق، بىر - بىرىمىزگە پەقەت يول قويمايتتۇق. 1950 - يىلى مەن ھېسابلاش ماشىنىلىرىنى تەتقىق قىلىپ ياساشنى تېخىمۇ تېزلىتىش توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. بۇنىڭ ئۈچۈن نەچچە مىڭ ئىنژېنېر، تېخنىكلارنى كۆپەيتمەكچى، نەچچە ئون مىليون دوللار خەجلەپ زاۋۇت ۋە تەجرىبىخانىلارنى قۇرۇشقا توغرا كېلەتتى. ئاتام ھېسابلاش ماشىنىسىنىڭ غايەت زور تەرەققىيات يوشۇرۇن كۈچى بارلىقىنى ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ، لېكىن خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

شۇنداقتىمۇ بىز ئاخىر ھېچكىمنىڭكىگە تەڭلەشتۇرگىلى بولمايدىغان سۈرئەت ۋە پۈتۈن كۈچ بىلەن كەڭ - كۆلەمدە ھېسابلاش ماشىنىسىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش قارارىنى بېكىتتۇق. نەتىجىدە، شىركىتىمىز بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا 20 نەچچە مىڭدىن ئوشۇق ئىشچى - خىزمەتچىسى بار شىركەتكە ئايلاندى.

ئاتام بىلەن ئىككىمزنىڭ ئۇ باشلىغان ئىشنى بىر باشقا ئاچقىش جەريانىمىز ھەم تولۇپ - تاشقان مېھىر - مۇھەببەت بىلەن، ھەم ئوخشاشمىغان پىكىر جەھەتتىكى سان - ساناقسىز تالاش - تارتىش بىلەن تولغان. ئۇ ماڭا ھوقۇقىغا قانداق مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگەتكەن. مەن ئۇنىڭدىن يەنە بالا تەربىيەلەشكە دائىر ئاتىلاردا بولۇشقا تېگىشلىك تەجرىبە - ساۋاقلارنىمۇ ئۆگەنگەن. بالىلار مەندىن، ئاتا كەسپىگە چوقۇم ۋارىسلىق قىلىش كېرەكمۇ، دەپ سورىغاندا، مەن، قولۇڭدىن

كەلسلا ۋارىسلىق قىل، دەپ جاۋاب بېرىمەن.

ئاتام، مېنىڭ ئىشىمغا ۋارىسلىق قىل، دېگەن گەپنى ھەرگىز ئاغزىدىن چىقىرىپ باقمىغان، لېكىن ئۇنىڭ مېنى IBM شىركىتىگە قاتناشتۇرۇپ، ئاخىر شىركەتنىڭ پۈتۈن ئىشىنى مېنىڭ قولۇمغا تۇتقۇزۇش ئارزۇسى بارلىقىنى مەن كىچىكىمدىلا ھېس قىلغان. ھېلىمۇ ئېسىمدە، بەش ياش چېغىمدا ئاتام مېنى شىركەت قارىمىقىدىكى بىر زاۋۇتقا ئاپارغان. قاچىلاش سېخىدىكى مېتاللارنىڭ دىماغنى ئېچىشتۇرىدىغان پۇراقلىرى، قۇيمىچىلىق سېخىدا پۈرقىراپ تۇرغان ئىس - تۈتەكلەر، ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدىگەن ئاۋازلىرى تاكى بۈگۈنگىچە خىيالىمدىن چىقمايدۇ.

ئاتام ئۆزىنىڭ ھەربىر ئىش - ھەرىكىتى بىلەن ماڭا تەسىر كۆرسەتكەن ھەم مېنى تەربىيىلىگەن. شۇڭا مەن ئىش - ھەرىكەت ۋە گەپ - سۆزلەردە چوڭ سۈپەت ئادەم بولۇپ يېتىشكەن. ئۇ ئادەملەرگە مۇئامىلە قىلىشتا چوڭ سۈپەت بولۇش كېرەك، دەپ قارايتتى. ئۇ مېنى سەپەرگە ئاچقىشقا ئامراق ئىدى، سەپەردە ھاممالارغا تاپان ھەققى بېرىشنى ھەرگىز ئۇنتۇمايتتى. بىر كۈنى چېكاگوغا بارغاندا، ئۇ بىر ھاممالغا ئون دوللار بەردى. شۇ چاغدا ئۇ خېلى چوڭ پۇل ئىدى. ئۇ شۇ چاغدا بۇنداق قىلىشتا ئىككى مەقسىتى بارلىقىنى ئېيتقان: بىرى، ھاممالارنىڭ ئەتىگەندىن كەچكىچە ئىشلەيدىغان بۇنداق جاپالىق ئەمگىكىگە ئېچ ئاغرىتماي بولمايدۇ؛ يەنە بىرى، خەققە مۇلازىمەت قىلىدىغان بۇ كىشىلەرنىڭ تۇرۇۋاتقان ئورنى تۆۋەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىغا غەمخورلۇق قىلىنمىسا، ئۇلار سېنىڭ يۈزۈڭنى چۈشۈرۈۋېتىشى مۇمكىن.

سەپەردە ئاتام بىلەن ئىككىمىز بەك يېقىن بولۇپ كېتەتتۇق، لېكىن ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىنلا، ئۇ مۇز سانduقىدەك سوغۇق ئادەمگە ئايلىنىپ قالاتتى. بەلكىم ئۇ يا-

شانغان هەم خىزمىتى ئالدىراش ئادەم بولغاچقا، مەندەك ئۇغلىنىڭكۆڭلىنى چۈشەنمەيدىغاندۇر. ئەھۋال شۇنداق بولغاچقا، 13 يېشىمدا ئېغىر خاموشلۇق كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، كۈنبويى ئورنۇمدىن تۇرغۇم كەلمەيدىغان، تاماقنىمۇ زورلىمىسا يېمەيدىغان، دېمىسە، ھەتتا مۇنچىغىمۇ چۈشمەيدىغان بولۇپ قالدىم. 19 ياشتا، داشۆگە كىرىشتىن ئاۋۋال بۇ كېسىلىم يىلىغا ئىككى قېتىم قوزغىلاتتى، ئېغىر تۇتۇپ كەتكەن چاغدا ھەتتا ئۆلۈۋالغۇمۇ كېلەتتى.

داشۆنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن مەن IBM شىركىتىنىڭ ساتقۇچىلىق مەكتىپىدە ئوقۇپ، كېيىنچە مەھسۇلات سېتىش خىزمىتىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدۇم. مەن مەھسۇلات سېتىشقا بىرىنچى قېتىم چىقىپلا مىخقا ئوسۇۋالغان. بىر كۈنى مارتىنو شىركىتىگە كېلىپ مالىيەگە مەسئۇل ئادەمنى ئاران تاپتىم. ئۇ مېنىڭ IBM شىركىتىنىڭ خوجايىنى توماس ۋاتسونىنىڭ ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، قانداقتۇر بىر شىركەت خوجايىنىنىڭ ئوغلى ھەققىدە گەپ سېتىپ، ئۇنى بىكار تەلەپ، بەتخەج، ياخشى ئىشلىمەي، ئاخىر ھاراقكەش بولۇپ كېتىپ، دادىسى ئۇنى ئىشتىن بوشتىۋەتكەن، دېگەندەك گەپلەرنى قىلىپ كەتتى، لېكىن مېنىڭ ساتماقچى بولغان تۆشۈكلۈك كارتوچكا ئارقىلىق بوغالتىرلىق قىلىش ماشىنىسىغا قىزىقىپمۇ قويمىدى. ئۇنىڭ ئۆزىچە ماڭا نەسىھەتگۈيلۇق قىلىپ كەتكىنىگە قاراپ غۇرۇرۇندە جۇدۇنۇم ئۆرلىدى، ھەتتا IBM شىركىتىنىڭ ئىشىنى قىلمىسام بوپتىكەن، دېگەن خىيالغىمۇ كەلدىم.

مەھسۇلات سېتىشتا بىرنەچچە يىللىق ئەگرى ـ تۇقاي جەريانىنى باشتىن كەچۈرگەندىن كېيىن، ئاتام مېنى IBM شىركىتىنىڭ يېڭى مانخاتتان باش ئىدارىسىگە ئورۇنلاشتۇردى، شۇنىڭ بىلەن ئۆز كەسپىمنىڭ بىرىنچى قەدىمىنى باشلىدىم.

ئاتام ئادەتتە مېنىڭ ھەربىر ئىش ـ ھەرىكىتىمنى كۆزىـ

تىپ تۇراتتى، نۇتۇق سۆزلىسەم تىڭشىغۇچىلار قاتاردا ئولتۇرۇپ ئاڭلايتتى. مەن بىر خەيرىيەت ئورگىنىغا قاتناشقان چاغدىمۇ، ئۇ گېزىتتىكى ماڭا ئالاقىدار خەۋەرلەرنى ئوقۇپ تۇرغان. ئۇ مېنىڭ خىزمىتى ئىقتىدارىمنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن، ھەرقانداق ئىشتا ئۆزۈمنىڭ بىر پىكىرگە كېلىشىگە يول قويياتتى.

1950 - يىلى چاۋشيەن ئۇرۇشى پارتلاپ، باشقۇرۇلىدىغان بومبا قويۇپ بېرىش، مەخپىي شىفىرلارنى يېشىش ۋە ھاۋارايىدىن ئالدىن مەلۇمات بېرىشكە ئوخشاش ھەربىي كەسپىلەردە ھېسابلاش ماشىنىسىغا بولغان ئېھتىياج كۈچەيىپ كەتتى. بىز دەرھال «دۆلەت مۇداپىئە ھېسابلاش ماشىنىسى»نى تەتقىق قىلىپ ياساپ، IBM شىركىتىنى رىقابەت سەھنىسىگە ئاچقۇتۇق. بۇ ماشىنىنىڭ ياسىلىشى ئاتام ماڭا بىرىنچى قېتىم يول قويغان زور تەۋەككۈلچىلىك ئىدى.

«دۆلەت مۇداپىئە ھېسابلاش ماشىنىسى» تەتقىق قىلىپ پۈتكەندىن كېيىن، ئاتام بارلىق مۇدىرىيەت ئەزالىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ ئەۋرىشكە ماشىنىنى كۆردى. ئاتامنىڭ مېنى بىر ماختىۋېتىۋىتىدىكىن، دەپ ئويلىمىغانىدىم، لېكىن ئۇ باشتىن - ئاياغ قىچە بىر ئېغىز ئۇندىمىدى. ئۇ بۇ ئىشنى باشقا ئاچقىشىنى ئۆزۈمگىلا تاشلاپ بەرگەندەك قىلاتتى.

جاھانىڭ ئىشلىرىنى چۈشەنمەيدىغان، ئوقۇشتىمۇ ئىلگىرى كېلەلمىگەن بالا چاغلىرىمدا ئاتام ماڭا مېھىر - مۇھەببەت، ئىلھام - مەدەت بېغىشلىغانىدى؛ مەن ساتقۇچى بولغان چاغدا ئۇ خىزمىتىمگە پۈتۈن كۈچى بىلەن ياردەم بەردى؛ لېكىن مەن نەچچە ئون مىڭ خىزمەتچىسى بار كارخانىنىڭ چوڭ ھوقۇقىنى قولغا ئالغان چېغىمدا، ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ پىكىر قىلىش ۋە مەسىلىلەرنى بىر تەرەپ قىلىش ئۇسۇلىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، مېنى ھەرقانداق چوڭ مەسىلىدە ئۆزى بىلەن مۇنازىرىلىشىشكە

مەجبۇر قىلدى.

1948 - يىلى، ئاتام 75 ياشقا كىرىشكە ئاز قالغان چاغدا IBM شىركىتىنىڭ يېرىم ھوقۇقىنى ئۆكام دېگىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇشقا ئالدىرىدى. ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئۆكام چوڭ بولسا، مەن بىر چەتتە تاشلىنىپ قالارمەنمىكىن، دېگەن ئەندىشەم بارئىدى. ئۇ مەندىن بەش ياش كىچىك بولسىمۇ، لېكىن مۇناسىۋەتكە ئۇستا ئىدى، خەقلەرگە ئەدەبلىك مۇئامىلە قىلاتتى. خەقنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى چوڭمۇ تۇتمايتتى، تۆۋەنمۇ تۇتمايتتى، سالاپەتلىك ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا مەن ئۆزۈمنى خېلى تۆۋەن چاغلايتتىم.

ئاتام مېنى IBM شىركىتىنىڭ دۆلەت ئىچىدىكى قىسمىغا مەسئۇل قىلماقچى بولدى. بۇنىڭ تىجارەت دائىرىسى ئامېرىكىنىڭ ئۆزى بىلەنلا چەكلىنەتتى. ئىنمىنىڭ باشقۇرىدىغىنى IBM شىركىتىنىڭ دۆلەت سىرتىدىكى قىسمى بولۇپ، IBM نىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئىش بېجىرىش باشقارمىلىرى ۋە زاۋۇتلىرىدىن تەشكىل تاپقانلىقى بۇ بالا شىركەت IBM ئالەم سودا شىركىتى دەپمۇ ئاتىلاتتى. بۇ ئاتامنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا جاپالىق تىجارەت ئارقىلىق بەرپا قىلغان ئىگىلىكى ۋە ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ھەيران قالارلىق مۇۋەپپەقىيىتى ئىدى. مەن ئاتامنىڭ ئۇ پىكرىگە دەررۇ قارشى چىقىپ، ئالەم سودا شىركىتىنى قۇرۇش بەلكىم بيۇروكراتلىقنى كۈچەيتىۋېتىشى، چىقىمنى كۆپەيتىۋېتىشى، پۈتۈن IBM نىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئۈنۈمىنى كېمەيتىۋېتىشى مۇمكىن، كانادادىكى ئىگىلىكىمىزنى ئالەم سودا شىركىتىگە قارىتىپ قويۇشقا بولمايدۇ، دەپ تۇرۇۋالدىم. بۇ چاغدا ئاتام غەزەپىنى باسالماي، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ: «ئۆكاڭغا كەسپىنى راۋاجلاندۇرۇش پۇرسىتى بەرگۈڭ كەلمەمدۇ!؟ زادى سېنىڭ خىيالىڭ نېمە؟» دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

خەقلەرنىڭ ئالدىدا ئاتامنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئۇكام بىلەن ئىككىمىزنى بىر - بىرىمىزگە قارىمۇقارشى قىلىپ قويۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى تەڭلىكتە قالدىم. ئاخىرىدا ئاتام: «ئېسىڭلاردا بولسۇن بالىلىرىم، ھەرقاچان ئىناق، ئۆم ئۆتۈڭلار!» دېۋىدى، بۇ گەپنى ئاڭلاپ يۈرىكىم شۇرراندە ئېرىپ كەتتى.

مەن ئاتام بىلەن كېلىشىپ ئۆتۈشنى، خالىغاندا ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ، پۈتىلىرىنى ئۇستەلگە ئېلىپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن IBM نىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ئۈستىدە سۆزلىشىشنى خالايتتىم. 1950 - يىلى مەن كەسپىي جەھەتتە خېلى پىشىپ يېتىلگەن بولساممۇ، تېخىچىلا مۇئاۋىن ئىجرائىيە باشلىقى ئىدىم. ئاتام بۇنىڭغا نارازى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، ئەگەر تېخىمۇ چوڭ ھوقۇق تۇتۇش ئۈيۈڭ بولسا، ھەربىر مەسىلىدە مەن بىلەن داۋاملىق تالاش - تارتىش قىلىشىڭ كېرەك، دېدى. مەن ئۇنىڭ قوپاللىقىدىن رەنجىگەنىدىم، ئۇ: «سەن بىلەن كاپشىپ ئولتۇرىدىغان ۋاقتىم يوق. مېنىڭ ساڭا ئېشىلەشنى ئۆگىتىدىغان بىردىنبىر چارەم شۇ.» دەپ ۋارقىراپ كەتتى. قارىغاندا، ئۇنىڭ مېنى تەربىيىلەيدىغان، چىنىقتۇرىدىغان، يېتىشتۇرىدىغان چارىسى شۇ ئىكەن.

بىزنىڭ ئەڭ كەسكىن تالاش - تارتىشىمىز ئۇنىڭ ئىشخانىسىدا ئەمەس، بەلكى شەرقىي كوچا 75 - بىنادىكى ئۇنىڭ بىلەن ئانام ئولتۇرىدىغان ئۆيدە بولغانىدى. بىر كۈنى مەن مۇھىم بىر ئىش تۇپەيلى ئۆيۈمگە قايتماي، چوڭ ئۆيدە بىر كېچە قونۇپ قالدىم. ئۇ كۈنى ئاتام بىلەن ئانام ئىككىسى بىر مەزگىگە كېتىپ قالغان، ئۇلار قايتىپ كەلگەندە مەن خورۇلداپ ئۇيقۇغا كەتكەنىكەنمەن. ئاتام ماڭا خەيرلىك كەچ تىلەشنى باھانە قىلىپ قەستەن مېنى ئويغىتىۋەتتى ۋە كارىۋاتنىڭ قېشىدىكى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ بىرئاز چاقچاق

پاراك سالغاندىن كېيىن، مەن بىلەن غەربىي رايوندا تىجارەت كەسپىنى يولغا قويۇش مەسىلىسى توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتىم.

بۇ مەن ناھايىتى ئۇزۇن ئويلىنىپ تېخى يېڭىلا ھەل قىلغان مەسىلە ئىدى. لېكىن ئۇ مېنىڭ ھەل قىلىش چارەمدىن رازى بولماي، مىڭبىر جاپا ـ مۇشەققەتتە پۈتتۈرگەن ئىشىمنى بىراقلا يوققا چىقىرىۋەتمەكچى بولۇۋاتىدى. ئاچچىقىم كېلىپ، ئۈيقۇمۇ قېچىپ كەتتى، دەرھال ئۇنىڭ بىلەن تۆتۈشۈپ قالدىم. ئاتامنىڭمۇ ئېڭەكلىرى تىترەپ، چىرايى كۆكىرىپ كەتتى.

بۇ چاغدا يېرىم كېچە سائەت بىر يېرىم بولغانىدى. بىزنىڭ بارغانسېرى ئەدەپ كېتىۋاتقان ۋارقىراشلىرىمىزنى ئاڭلاپ، ئانام كېچىلىك خالتى بىلەنلا، چاچلىرى چۈۋۈق ھالدا ئىشىككە كەلدى ۋە ھېچقايسى تەرەپكە يان باسمايلا: «بولدى، ۋارقىراشماڭلار، دەرھال چىقىپ ئۇخلىغىن، بولدىك ساقال» دېدى.

جېدىلىمىز بىر ـ بىرىمىزگە قاراپ خۇرسىنىپ يىغلاش بىلەن ئايالاشتى. ئۆزئارا قۇچاقلاشتۇق، ئاداۋەت ساقلىماسلىققا، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز ئۇرۇشماسلىققا قەسەم قىلىشتۇق، لېكىن ئارىدىن ئىككى ھەپتە ئۆتمەي ـ ئۆتمەيلا، ئارىمىزدا يېڭىدىن پىكىر ئىختىلاپى تۇغۇلۇپ، يەنە جېدەل ـ تالاش بىلەن ئۆيىنى باشقا كىيدۇق. شۇ چاغلاردا دۇنيادا بىزگە ئوخشاش بىر ـ بىرىنى ئارام بەرمەي قىينايدىغان ئاتا ـ بالا لىدىن يەنە بىرىمۇ بارمىدۇ، دەپ ئويلاپ قالاتتىم.

«دۆلەت مۇداپىئە ھېسابلاش ماشىنىسى» نىڭ تەتقىق قىلىپ ياسىلىشى IBM شىركىتىنىڭ سودىسىنى تېز رونىق تاپتۇرۇپ، 1952 ـ يىلغا كەلگەندە 250 مىليون دوللارلىق ئۆتكەلنى بۇزۇپ تاشلىدى. لېكىن مۇشۇ چاغدىمۇ ئاتام بىلەن ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۆمۈرۋايەت يادىمىزدىن چىقمايدىغان بىر جېدەل بولدى.

شىركىتىمىزگە قاراشلىق باسما ماشىنىسى باشقارمىسىنىڭ دىرېكتورى ۋاپات بولغانىكەن. مەن ئۇنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن كالىفورنىيە شتاتىغا بارماقچى بولدۇم. ئايرودرومغا ماڭاي دەپ تۇرسام ئاتام مېنى چاقىرتتى. باشقا بىر ئىشنى مەسلىھەتلىشىۋېتىپ، يەنە بىر ـ بىرىمىزگە يول بەرمەيدىغان جېدەل ـ تالاشقا چۈشۈپ كەتتۇق. كېيىن ئايروپىلانغا ئولگۈرەلمەي قالماي دەپ، گەپنى توختىتىپلا، ئۇنىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتىم. ئۇنىڭ ئايرودرومغا مەندىن بۇرۇن كېلىپ بولۇشىنى ئەدىن بىلەي، ئۇ ئۇنىڭ تازا قەرىلىق يەتكەن 78 ياشلىق ۋاقتى ئىدى. قارىسام، ئايروپىلان كۈتۈش بىناسىنىڭ ئالدىدىكى سايە بىر يەردىن ئالدىمغا پۈتىنى سۆرەپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ كۆپكۆك تومۇرلىرى بۆرتۈپ چىققان قوللىرى بىلەن كاپ قىلىپ ماڭا ئېسىلىۋىدى، ئۇقمايمەن، نەدىن كەلگەن ئاچچىقكىن بۇ ماڭا: «ۋاي، نېرى تۇرغىنا. قېرى، نېمانچە رودۇپايدەك چاپلىشىۋالىسەن!» دەپ ۋارقىرىغىنىچە. ئۇنىڭ قولىنى سىلكىۋېتىپ، ئايروپىلان بار يەرگە كېتىپ قاپتىمەن.

بۇ مېنىڭ ئۆمرۈمدە ئەڭ ئۇزۇن ئۇچقان، يەنى ئۇدا توققۇز سائەت ئۇچقان ۋاقتىم ئىدى. ئىچىمگە بىر قورقۇنچ كىرىۋالدى. ئاتام بۇ قىلغىنىم ئېغىر كېلىپ تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كەتسە، بىر ئۆمۈر پۇشايمانغا قالارمەنمۇ، دەيتتىم. ئايروپىلان يەرگە قونۇشى بىلەنلا ئۇنىڭغا دەرھال تېلېفون بېرىپ، شۇ كۈندىكى قىلىقىم ئۈچۈن ئەپۇ سورىدىم.

ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، مەن بالا ـ چاقىلىرىمنى ئېلىپ شەرقىي دېڭىز ساھىلىنىڭ جەنۇبىدىكى چىپاپىك قولتۇقىغا دەم ئېلىشقا باردىم. سەپەردىمۇ ئىچىمدىكى ئېغىرچىلىق كۆتۈرۈلمىدى. شۇنىڭ بىلەن پۇشايمان ئىچىدە قولۇمغا قەلەم ئېلىپ، ئاتامغا تۆۋەندىكى خەتنى يازدىم.

قەدىرلىك ئاتا:

پاراخوتتا چىساپىك قولتۇقىغا كېتىۋېتىپ ساڭا خەت يازغۇم كېلىپ قالدى. ئۆزۈم كۆپكۈك دېڭىز ۋە ئاسمانغا قارىغىنىم بىلەن، 38 يىل مابەينىدىكى ئىشلار كۆز ئالدىمدىن زادىلا كەتمەيۋاتىدۇ. ئوغۇللىرىڭغا شۇ قەدەر كۆيۈنىدىغانلىقىڭنى، غەمخورلۇق قىلىدىغانلىقىڭنى، ئاسرايدىغانلىقىڭنى، ھالىغا يېتىدىغانلىقىڭنى مەن بۇرۇن جىق ھېس قىلغان، لېكىن بۇنى ئۆزۈم ئوغۇللۇق بولغاندىن كېيىنلا ھەقىقىي چۈشەندىم، دېسەم بولىدۇ. مېنىڭ ئوغلۇمۇ مەن سەن بىلەن ئۇرۇشقاندەك، مەن بىلەن ئۇرۇشمىغاي ئىلاھىم. چۈنكى بۇنداق ئىش ئاتىغا بەكمۇ ئېغىر تۇيۇلىدىكەن.

بىزنىڭ ئارىمىزدا جېدەل ـ تالاشلار بەك جىق بولدى، بۇنىڭ ئىچىدە ئونىنىڭ توققۇزىدا سەن ھەقلىق. بىرەر قېتىمدا مەن ھەقلىق دېگەندىمۇ، ئەگەر مەن ھالىڭغا يېتىدىغان ئوغۇل بولسام، يەنىلا ساڭا يول قويۇشۇم كېرەك ئىدى. ئانام بىلەن ئىككىڭلارنى ھاياتلىقىنىڭ ئولگىسى دېسەك بولىدۇ. سىلەرنى دوراپ باقاي، سىلەر پەخىرلەنگۈدەك ئادەم بولۇشقا تىرىشىپ باقاي، دەپ ھەرقانچە قىلسامۇ، نۇرغۇن جەھەتلەردە كۆڭۈلدىكىدەك بولالمىدىم.

مەن سېنى يۇرىكىمدىن سۆيىمەن، ھۆرمەتلەيمەن، پۇرسەت كەلگەندە كۆڭلۈمدىكى ئىزگۈ نىيەتلىرىمنى ھەم دەۋالارمەن. شىركەت سېنىڭ كەسپىڭنىڭ ۋە سالامەتلىكىڭنىڭ ئاساسى. مەنمۇ ساڭا ئوخشاش كەسپىنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيمەن. مەن ئەزەلدىن ھازىرقىدەك سېنىڭ نەسىھەتلىرىڭگە، ياردىمىڭگە موھتاج بولغان ئەمەسمەن، بۇنىڭدىن كېيىن چوقۇم سەن بىلەن ئىناق ئۆتۈپ، سېنىڭ ئوغلۇڭ دېيىشكە مۇناسىپ ئادەم بولىمەن.

كۆڭلۈمده جىق گەپلىرىم بار، لېكىن قەغەز يۈزىده ئىزھار قىلالمىدىم.

ئوغلۇق تام

خەتنى يېزىپ بولغاندىن كېيىن، ئاتام بۇنىڭدىن ئاز - تولا بولسىمۇ تەسەللى تاپار، دېگەن ئۈمىدتە، خودىدى ئۇسۇتۈمدىن ئېغىر بىر يۈكنى ئېلىۋەتكەندەك يېنىكلىشىپ قالدىم. گەرچە بىز كېيىنكى ۋاقىتلاردا جېدەل - تالاشتىن يەنىلا خالى بولالمىغان بولساقمۇ، لېكىن ئۆز پىكرىمىزده بۇرۇنقىدەك جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرۇۋالمايدىغان بولدۇق.

IBM شىركىتىنىڭ ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق راۋاجلاندى. 1955 - يىلى شىركىتىمىزنىڭ سوممىسى 500 مىليونلۇق چوڭ ئۆتكەلنى بۆسۈپ ئۆتتى. سوممىمىز يىلىغا 20% كۆپەيىپ، 1 مىليارد دوللار پۇل تېپىش نىشانىغا يېقىنلىشىپ قالدۇق.

ئۇكامنىڭ سوممىسىمۇ غايەت زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. ئۇ كۈنبويى ئالدىراش ئىشلەپ، ھەر خىل مۇرەككەپ ئىشلارنى جايى - جايىدا بىر تەرەپ قىلدى. 1954 - يىلى ئالەم سودا شىركىتىنىڭ تىجارەت سوممىسى 100 مىليون دوللاردىن ئېشىپ، تىجارەت دائىرىسى دۇنيادىكى 76 دۆلەتكە كېڭەيىپ، كۆلەم جەھەتتە تەڭداشسىز شىركەتكە ئايلاندى.

1956 - يىلى مايدا ئاتام IBM شىركىتىنىڭ باشلىقلىق ۋەزىپىسىنى ماڭا، بىر ھەپتىدىن كېيىن ئالەم سودا شىركىتىنى ئۇكامغا رەسمىي تاپشۇردى. مەن ئۇنى يەنە شىركەتتە قېلىپ بىزگە مەسلىھەتچى بولۇپ بېرەر، دەپ ئويلىغان، لېكىن ئۇنى ئەجەل ماردىلاپ تۇرغانلىقىنى ھەرگىز ئويلىمىغانىكەن. ئۇنىڭ سالامەتلىكى كۈندىن - كۈنگە يامانلاپ، ئېغىر

ئاشقازان یارىسى ئۇنى تاماق يېيەلمەس ھالغا چۈشۈرۈپ قويدى. دوختۇرلار، ئاشقازانىنىڭ چىقىش ئېغزى تاتۇق بولۇپ توسىلىپ قالغان، دەپ دىئاگنوز قويدى. ئۇ چاغدا ئاددىي بىر ئوپېراتسىيە بىلەنلا ئۇنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇۋالغىلى بولاتتى، لېكىن ئۇ تېنىمگە پىچاق تەگكۈزمەيمەن دەپ، ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇشنى رەت قىلدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ ھەزىم قىلىشى تېخىمۇ يامانلاپ كەتتى. ئۇنى ھەتتا ئاچارچىلىق ئازاـ بىدا جان تالاشتى دېيىشكىمۇ بولىدۇ.

ئۇ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىدە ئۆزىنى روھلۇق تۇتتى. مارت ئېيىدا 500 ئادەمنى ۋاشىنگتوندىكى بىر رېستورانغا يىغىپ تىجارەت يىغىنى ئاچتۇق. ئاتام كېچىكىپرەك كېلىپ كەينى بىر يەردە تۇرۇپ قالغانىكەن، يىغىن رىياسەتچىسى ئۇنى كۆرۈپ قېلىپ، مۇنبەرگە چىقىپ ئىككى ئېغىز سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. ئۇ چاغدا ئاتام 82 ياشقا كىرگەن، ئورۇقلاپ بىر تېرە - بىر ئۈستىخان بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئۆزىنى ئاستا رۇسلاپ، پەم بىلەن دەسسىگىنىچە مۇنبەرگە قاراپ ماڭدى. كىشىلەر قىزغىن چاۋاك چېلىشتى، ئۇنىڭ قەددى ئوبدانلا رۇسلىنىپ، قەدەم ئېلىشلىرىمۇ يېنىكلەشتى، ھەتتا پەلەمپەيگە كەلگەندە ئىككى پەلەمپەينى بىرلا ئاتلاپ مۇنبەرگە چىقىپ كەتتى. بۇنىڭدىن سورۇنداكىلەر قاتتىق تەسىرلەندى. ئۇ ھەممەيلەننى ياخشى پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، IBM نىڭ ئىشـ لىرىنى مەڭگۈ راۋاج تاپتۇرۇشقا ئىلھاملاندۇردى.

ئاتامنىڭ جان ئۇزۇش ئالدىدىكى ئەھۋاللىرى ھەرگىز ئېسىمدىن چىقمايدۇ. كېسەلخانىنىڭ چىرىغى يوپيورۇق. ئانام ھەم بىز بەش بالا ئاتامنىڭ بېشىدا چۆرىدەپ تۇراتتۇق. ئۇ كۆزلىرى يۇمۇق، بېشى سەل ئالدىغا كۆتۈرۈلگەن ھالدا

جىمجىت سوزۇلۇپ ياتاتتى. ھەربىر نەپەس ئېلىشى ئالدىنقىسىدىن تەس ھەم ئاربلىقى ئۇزۇنراق ئىدى. ئاخىر ئۇ ئالدىرىماي، چوڭقۇر بىر نەپەس ئېلىپ، خۇددى: «ئاھ، دۇنيانىڭ قايغۇ-ئەلەملىرى ئەمدى قالدىغۇ» دېگەندەك قىلىپ، نەپەسنى ئاستا چىقىرىۋەتتى ۋە مەڭگۈ نەپەستىن قالدى.

ريگان (1911 —)

ئائىلە تۇرمۇشى توغرىسىدا

ريگان — ئامېرىكىنىڭ 40 - زۇڭتۇڭى (1980 — 1988)، بۇرۇن كىنو ئارتىسلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ، 50 كىنودا رولغا چىققان، 1962 - يىلى جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيە سىگە كىرگەن، 1966 - يىلى كالىفورنىيە شىتاتىنىڭ شتات باشلىقى بولغان، 1970 - يىلى يەنە قايتا سايلانغان، 1980 - يىلى ئامېرىكىنىڭ 40 - زۇڭتۇڭى بولغان، 1984 - يىلى يەنە قايتا سايلىنىپ ۋەزىپە ئۆتىگەن.

1983 - يىلى 4 - مارتتا ئامېرىكا زۇڭتۇڭى ريگان خانىمى نانسى بىلەن ئاقسارايدا ئۆزلىرىنىڭ توي قىلغانلىقىنىڭ 35 يىللىق خاتىرە كۈنىنى ئۆتكۈزگەنىدى. كېيىن ئامېرىكا «ياخشى ئائىلە ژۇرنىلى» ريگان زۇڭتۇڭنى زىيارەت قىلىپ ئۇنىڭدىن خوتۇن - بالىلىرى ۋە ئامېرىكا ئائىلىلىرىنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى توغرىسىدا سوئال سوردىغان. ئۆۋەندە بېرىلگىنى شۇ قېتىمقى سۆھبەتنىڭ قىسقارتىلمىسى.

مۇخبىر: تۇنجى قىزىڭلار پادى تۇغۇلغاندىن كېيىن خانىمىڭىز ئۆزىنىڭ ئارتىسلىق كەسپىدىن ۋاز كەچتى. بۇگۈنكى كۈندە ئامېرىكىنىڭ نۇرغۇن ئايالىرى دەل مۇشۇنداق تاللاشقا دۇچ كەلمەكتە. سىلەر ئۆز ۋاقتىدا شۇنداق قىلىشنى مەسلىھەتلىشىپ بېكىتكەنمىدىڭلار؟

رىگان: ياق، مەسلىھەتلەشمىگەن. بۇ پۈتۈنلەي نانسىنىڭ ئۆزىنىڭ قارارى. كۆپچىلىككە ئايان، مەن نانسى بىلەن توي قىلغان چاغدا ئۇ زور مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ئارتىس ئىدى. مەن ئۇنى تالانتلىق ھېسابلايمەن، ئۇ رول ئالغان 12 فىلىمنىڭ مۇدىرىمۇ شۇنداق قارايدۇ. بىز توي قىلىشتىن بۇرۇن بىر فىلىمدا تەڭ رولغا چىققان، كېيىن بىر نەچچە تېلېۋىزىيە فىلىملىرىغا ھەم بىر كىنوغا بىللە قاتناشتۇق.

نانسىنىڭ ئاپىسىمۇ ئارتىس. ئۇ: «سەن بىر ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ئىككى ئىشنى تەڭ قىلىمەن، يەنى ئارتىسلىقمۇ قىلىمەن، بالىمۇ باقىمەن، دېسەڭ، چوقۇم بىر ئىشنى چاتاق قىلىسەن.» دېگەن. شۇڭا نانسى ئارتىسلىقنى تاشلاپ، پۈتۈن ئۆيىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىدىغان ئائىلە ئايالى بولۇش يولىنى تاللىۋالدى. مەن نانسىغا شۇنداق باھا بېرىمەنكى. ئۇ ئارتىسلىقنىمۇ، ئائىلە ئايالىلىق ۋەزىپىسىنىمۇ قاملاشتۇرۇپ قىلالىدى.

مۇخبىر: بەزى كۆزەتكۈچىلەرنىڭ قارىشىچە، نانسى بىلەن ئىككىڭلار ھېچكىمنى ئاراڭلارغا سىغدۇرالمىغۇدەك دەرىجىدە يېقىن ئىكەنسىلەر. بۇ بالىلىرىڭلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالامدۇ؟ ئاشۇنداق قاراشقا قوشۇلامسىز؟ ئەگەر سىزگە تۇرمۇشنى يېڭىباش تىن باشلاش توغرا كەلسە، بالىلىرىڭىزنى بۇرۇنقىدەك ئۇسۇل بىلەن تەربىيىلەمتىڭىز؟

رىگان: مەن ئۇ قاراشقا قوشۇلمايمەن. نانسى بىلەن ئىككىمىز ئۆزىمىزنى بالىلار بىلەن بەك يېقىن ھېس قىلىمىز.

بۇ بىزنىڭ ئۆزۈندىن بۇيانقى ھېسسىياتىمىز. نانسى مېنى بالىلىرىغا كۆيۈنىدىغان مېھرىبان ئاتا، دەپ قارايدۇ.

مەنمۇ ئۆزۈمنى ياخشى ئاتا، دەپ ھېسابلايمەن. بۇرۇن قىلمىغا قاتناشقان چاغلىرىمدىمۇ، ھەر بىر كىنونى ئىشلەپ بولۇپلا، بىر ۋاقىت چىقىرىپ، بالىلىرىم بىلەن بىللە تاماشا قىلاتتىم. ئىشەنچىم كامىلكى، ئەگەر ماڭا تۇرمۇشنى يېڭىدىن باشلاش توغرا كەلسە، بالىلىرىمنى داۋاملىق يەنە شۇ بۇرۇنقى ئۇسۇلۇم بىلەن تەربىيىلەيتتىم.

مۇخبىر: سىزچە بۇگۈنكى ئامېرىكىدا ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرىغا مۇئامىلە قىلىشتىكى ئەڭ چوڭ خاتالىقى قايسى؟

رېگان: ئىشىنىمەنكى، بۇگۈنكى ئامېرىكىدىكى ئاتا ـ ئانىلارمۇ ئىلگىرىكى ئاتا ـ ئانىلارغا ئوخشاش ئۆز بۇرچىنى ياخشى ئادا قىلالايدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن، ئەلۋەتتە، بالىلارغا كۆيۈنۈش، بالىلارنى يېتەكلەش ۋە بالىلار ئۈچۈن قۇربان بېرىشكە، بالىلار بىلەن پەخىرلىنىشكە توغرا كېلىدۇ.

ئەلۋەتتە، بالىلار ئۈچۈن قۇربان بېرىشنى ئوخشاشمىغان شەكىللەر بىلەن ئىپادىلەش مۇمكىن. مەسىلەن، بالىلار ئۈچۈن ۋاقىت ئاجرىتىش، ئۇخلاشتىن ئاۋۋال ئۇلارغا ھېكايە ئېيتىپ بېرىش، ئۇلار بىلەن بىللە تەنھەركەت قىلىش، بىللە تاماقلىنىش ئۇلارغا داستىخان ئۈستىدىكى ئەدەب، قائىدىنى ئۆگىتىش ۋەھاكازالار. تۇرمۇشتىكى بۇ ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلار خۇددى كۆزگە كۆرۈنمەس بىر ھالقىدەك ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلارنىڭ بىر ـ بىرىگە چاتمىدۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى توق قىلىدۇ.

ئوغلىمىز 15 ياشقا كىرگەندە بىر قېتىم بىزدىن، مېنى دالىغا ئاچىقىپ قوندۇرۇشقا جۇرئەت قىلالامسىلەر، دەپ سورىدى. بىز ئۇنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن تۆت كۈنلۈك دالا پائالىيىتى ئورۇنلاشتۇردۇق. كۈندۈزى بالىمىز بىلەن جىلغىدا ئات چاپتۇردۇق، كېچىدە گۈلخان ئەتراپىدىكى ئوچۇقچىلىقتا

خالتىغا كىرىپ ئۇخلىدۇق. ئەتىسىگەندە دەريانىڭ بويىغا بېرىپ بېلىق تۇتىتۇق. ھېلىمۇ ئېسىمدە، شۇ قېتىمقى دالا پائالىيىتىمىزنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈنى چۈشتە 3000 فۇت ئېگىزلىكتىكى بىر تاغقا ياماشتۇق. نانسىنىڭ ئېگىز تاغقا چىقسا بېشى ئايلىنىدىغان كېسىلى بار ئىدى، لېكىن ئۇ بالىنى ۋە بۇ قېتىمقى دالا پائالىيىتىمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشىنى كۆزلەپ، چىشىنى چىشلەپ، تاغقا بىزگە ئوخشاشلا يامىشىپ چىقتى.

مەن ھەممىلا ئائىلە ئاتلىق تاغقا چىقىدىغان، دالىدا ياتىدىغان ئىشلار بىلەن شۇغۇللانسۇن، دېمەكچى ئەمەسمەن. ھەر ھالدا ئائىلە ئەزالىرىنى بىر - بىرىگە چەمبەرچاس باغلاپ، ئاتا - ئانا بىلەن بالىلارنى ھەمنەپەس قىلالايدىغان باشقا نۇرغۇن ئىشلارمۇ بار.

مېنىڭچە، بۇگۈنكى ئامېرىكىدىكى بەزى ئاتا - ئانىلار سادىر قىلمۇاتقان ئەڭ چوڭ خاتالىق شۇكى، ئۇلار بالىلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇشقا، ئۇلارغا ئۆز قىممىتىنى تونۇتۇشقا سەل قارايدۇ. ئادەتتە، ئاتا - ئانىلىرىنىڭ قوللىشى يېتەرسىز بولغان بالىلارنىڭ ئۆز قىممىتىنى تونۇش تۇيغۇسى تۆۋەنرەك بولىدۇ. بۇ ئۇلارنىڭ ياخشى پەزىلەت يېتىلدۇرۇشىگە، چوڭراق مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا توسالغۇ بولىدىغان ئامىل. بۇ بالىلار ئۆزىگە ۋە ئائىلىگىلا ئەمەس، بەلكى دۆلەتكىمۇ پايدىسىز.

مۇخبىر: بۇگۈنكى كۈندە ئامېرىكىدىكى ئائىلىلەرنىڭ بۇزۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئاتا - ئانىلار جاۋابكار، دەپ قارامسىز؟

رىگان: ھەر بىر ئادەم مەغلۇبىيىتىگە ئۆزى جاۋابكار بولۇشى كېرەك. دۆلىتىمىزنىڭ جەمئىيەت قۇرۇلمىسىدا ئائىلە، دىنىي جەمئىيەت، مەكتەپ، قورۇم - قوشنا، ھۆكۈمەت، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنى دېگەندەكلەر ئۆزئارا گىرەلىشىپ كەتكەن. بالىلارنىڭ تەرەققىياتىغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق ئامىللار ئېچىدە

دوراش، تەقلىد قىلىش ئاسانلى بولىدۇ. ھەممىدىن جىقراق دورىلىدىغان ۋە تەقلىد قىلىنىدىغانلار، ئەلۋەتتە، ئاتا ـ ئانىلار.

1986 ـ يىلى مەن ئاقساراي خىزمەت گۇرۇپپىسىغا ئامېرىكىدىكى ئائىلىلەر ئۈستىدە بىر قېتىم تەكشۈرۈش يۈرگۈزۈشنى بۇيرۇدۇم. تەكشۈرۈشتە بايقالغان مۇھىم بىر نۇقتا شۇ بولدىكى، ئائىلىلەردىكى ھەق ـ ناھەقنى ئارىلاشتۇرۇۋېتىش مەسىلىسى جەمئىيتىمىزگە چوڭ تەسىر كۆرسىتىۋېتىپتۇ. تۇرمۇشتا ھەق ـ ناھەق تۇيغۇسىنى تىكلەشتىكى ئەڭ ياخشى چارە شۇكى، ھەممە ئىشتا ئاتا ـ ئانىلار ئۆزى ئۈلگە بولۇشى كېرەك. بالىلىرىمنى تەربىيىلەيمەن، دەيدىغان ئاتا ـ ئانىلار ئۆزىنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشىنى تەكشۈرۈپ تۇرمىسا بولمايدۇ.

مۇخبىر: بۇنىڭدا ھۆكۈمەتنىڭمۇ مەسئۇلىيىتى بارمۇ؟

رېگان: ھۆكۈمەتنىڭ پاراۋانلىق تەدبىرلىرىغۇ ياخشى. بىراق ئەسلىدە ئۆز ـ ئۆزىنى بېقىپ كېتەلەيدىغان بەزى ئائىلىلەرمۇ ھۆكۈمەتنىڭ ياردىمى بار، دەپ چۈشكۈنلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ ئارقىلىقمۇ يەنە بەزى ئىجتىمائىي مەسىلىلەر تۇغۇلۇۋاتىدۇ.

مۇخبىر: ئەنئەنىۋى دەپ قارىلىۋاتقان ئائىلىلەرنىڭ كەلگۈسى سىزچە قانداق بولار؟

رېگان: ھازىر ئامېرىكا ئائىلىلىرىدە نۇرغۇن مەسىلىلەر ساقلىنىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئامېرىكىلىقلار يەنىلا ئائىلىنىڭ ساقلىنىپ قېلىشىغا تەشنا. خەلق رايىنى تەكشۈرۈش نەتىجىسىدىن مەلۇم بولۇشىچە، «كۆڭۈللۈك ئائىلىۋى تۇرمۇش» ھەر قانداق ئىجتىمائىي قىممەتنىڭ ئەڭ ئالدىغا قويۇلىدىكەن، تەن ساقلىق، غۇرۇر، ئەركىنلىك دېگەنلەردىن ئۈستۈن تۇرىدىكەن. ئامېرىكىلىقلار جەمئىيەتتىكى بويتاقلىق، يالغۇز ئۆتۈش، نىكاھسىز بىرگە تۇرۇش، دېگەندەك ھەر خىل ئىشلارنى باشتىن ئۆتكۈزۈپمۇ ئائىلىدىن ئىبارەت بۇ تۈپكى ئۇقۇمنى ئېتىراپ

قىلماقتا. مۇكەممەل ئائىلىۋى تۇرمۇشقا ئىنتىلىش ۋە ئېگىلمەس روھلا بولىدىكەن، بىز بۇرۇن ئۆتكۈزگەن خاتالمقلارنى تۈگمە تىپ، ئائىلىگە ئېتىبار بېرىش كۆز قارىشىمىزنى يەنە يېگىباشتىن تەكلىيەلەيمىز.

مۇخبىر: ئائىلىلەرنىڭ بۇزۇلۇشى ھېلىھەم مەملىكەت خاراكتېرلىك مەسىلىمۇ؟

رەگان: ئۆلۈم - يېتىم، نىكاھتىن ئاجرىشىش، تاشلىۋېتىش تۈپەيلى ئاتا - ئانىدىن ئايرىلىپ قېلىش ھەر قانداق بالا ئۈچۈن مۇتلەق بىر پاجىئە. بەزى ئاتا - ئانىلار ئاجراشقاندىن كېيىنمۇ ئىمكانقەدەر بالىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىۋاتىدۇ. لېكىن كۆپ سانلىق ئاممىرىكىلىقلارنىڭ قارىشىچە، بۆلۈنمە ھالەتتىكى ئائىلە ھەرگىز كۆڭۈلدىكىدەك ئۆرنەك ئەمەس.

دەرۋەقە، نۇرغۇن بالىلار ئاتا - ئانىلىرى ئاكى ئۆلۈپ كەتكەن قېيىن شارائىتتىمۇ يەنىلا ياشاۋاتىدۇ. لېكىن ئىنسانىنىڭ ماھىيىتىدىن ئېيتقاندا، بالىلارنىڭ ئاتا - ئانىغا بولغان موھتاجلىقى ھەرگىز يوققا چىقىرىۋەتكىلى بولمايدىغان ئىش ئەمەس.

بىزنىڭ مەدەنىيىتىمىز، مىللىي خاراكتېرىمىز ئائىلىدىمۇ ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا مىراس بولۇپ قالىدۇ. ئىشەنچىم كامىلكى، ئاتىمۇ، ئانىمۇ بولغان ئائىلە ھامان بىر تەرەپنىڭ قولىغا قالغان ئائىلىدىن ئەۋزەل.

ژادا كاتسۇ (1907–)

ئانىلىق رولىنى تونۇش

ژادا كاتسۇ – ياپونىيەنىڭ ئاتاقلىق كارخانىچىسى، 1930 – يىلى يائوخان سودا دۇكىنىنى قۇرغان، 1956 – يىلى بۇ دۇكانىنىڭ ئىسمىنى يائوخان يېمەكلىك، تۇرلۇك مالىلار سودا دۇكىنى (شىركىتى) غا ئۆزگەرتىپ، يىللىق كىرىمىنى زور دەرىجىدە كۆپەيتىپ، ياپونىيە سودا ساھەسىدىكى ئەڭ چوڭ بايغا ئايلانغان، 70 – يىللاردىن باشلاپ چەت ئەللەرگە كېڭىيىپ، برازىلىيە، سىنگاپور، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەردە شوبە دۇكان ئېچىپ، يائوخان خەلقئارا گۈرۈھىنى شەكىللەندۈرگەن.

ژادا كاتسۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىگىلىك يارىتىشتىكى تەجرىبىلىرىنىڭ بىرى، ئىشچى – خىزمەتچىلىرىنى «ئۆزىنى بېغىشلاش ۋە مېھرىبان بولۇش» تەك يائوخان روھى بىلەن تەربىيىلەشتۇر. ئۇ ئائىلىسىدىمۇ دەل مۇشۇنداق روھ بىلەن تەربىيە ئېلىپ بېرىپ، ئانىلىق رولىنى ياخشى تەربىيە ئۇسۇلى بىلەن جارى قىلدۇرۇپ، بەش ئوغلىنى مۇنەۋۋەر كىشىلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرگەن.

كوبىدىكى هامماق «بالىلىرىمىزنى ئوبدان تەربىيىلەيلى» دېگەن كىتابنى ماڭا ھەدىيە قىلدى. بۇ گوك ياچسىن ئەپەندى يازغان كىتاب ئىكەن. ئۇ مېنىڭ تىجارەت ھەم بالىلارنى قاتارغا قېتىش ھەلەكچىلىكى بىلەن يۈرگەن ۋاقىتلىرىم بولغاچقا، گوك ياچسىن ئەپەندىنىڭ كىملىكىنىمۇ بىلمەيتتىم.

ئېرىم بىلەن ئىككىمىز قانداق قىلساق، بالىلىرىمىزنى داشۆدە ئوقۇتۇپ ئۆز ئىستىقبالىنى تاپقۇدەك كۈنگە ئېرىشتۈرەرمىز، دېگەن كويدا بولغاچقا، بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن يۈرەك قېنىمىزنى جىق سەرپ قىلدۇق. بالىلىرىمىزنىڭ ئوقۇش نەتىجىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولماي قالغاندا: «بۇ قانداق بولغىنى، بۇنداق قىلساڭلار قانداقمۇ داشۆگە چىقالايسىلەر؟ كۈنبويى جاپا تارتىپ، لايغا مىلىنىپ ئىشلەيمىز، بىز زادى كىم ئۈچۈن مۇنچە جاپا تارتىۋاتىمىز؟» دەپ ئۇلارغا كايىپ كېتەتتۇق. ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بۇيان بىز بالىلارغا مۇشۇنداق نەسىھەت قىلساق بولىدۇ، دەپ ئويلايتتۇق، بالىلارمۇ بىزنىڭ بۇنداق نەسىھەتلىرىمىزگە لام - جىم دېمەي بويسۇناتتى.

لېكىن گوك ياچسىن ئەپەندىنىڭ كىتابىنى ئوقۇغاندىن كېيىن شۇنى چۈشەندىمكى، بالىلار ياخشى ئوقۇسىلا، ئىمتىھانلاردىن ئوبدان ئۆتسىلا، كەلگۈسىدە يارىملىق ئادەم بولۇپ چىقىدۇ، بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، دېيىش تۇغرا ئەمەس ئىكەن. دەر ھەقىقەت، بالا ھەر قانچە ئەقىللىق بولسىمۇ، ئاتا - ئانىسىنىڭ گېپىگىمۇ كىرمەيدىغان كۆڭلى قارا، كاززاپ بالا بولۇپ قالسا، ئۇنىڭدىن يامان ئىش يوق. بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش ئۈچۈن ئۇلارنى ئوقۇشتىلا ئەمەس، پەزىلەتتىمۇ يېتىشتۇرۇش كېرەك. مېنىڭ بالىلىرىمىڭ ئوقۇشىنىلا تۇتۇشتەك تەدبىرىم ھەرگىز ئاقىلانە تەدبىر ئەمەس ئىكەن.

قىسقىسى، «بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەش ئۈچۈن، ئالدى

بىلەن ئۇلارغا ياخشى گەپ قىلىشىمىز، ئۇلارنىڭ ياخشى تەرىپىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشىمىز كېرەك» ئىكەن. مەن ئۇ كىتابنىڭ بېشىنى ئوقۇپلا قاتتىق هاياجانلاندىم، تەسىرلەندىم ۋە ئۇنى بىراقلا ئوقۇپ ئاخىرىغا چىقاردىم. بۇرۇن بالىلارنى تەربىيىلەش مەكتەپ-تىكى مۇئەللىملەرنىڭ ئىشى دەپ قاراپتىكەنمەن، لېكىن كىتابنى ئوقۇپ چىقىپ ئىشنىڭ هەرگىز بۇنداق ئەمەسلىكىنى، تەربىيىدە ئاتا - ئانا ۋە ئائىلىنىڭمۇ چوڭ تەسىرى بارلىقىنى، ئەگەر ئاتا - ئانا توغرا تەربىيىلەش ئۇسۇلىنى بىلمىسە، بالىلارنىڭ ئالدىدا كەچۈرگۈسىز گۇناه ئۆتكۈزىدىغانلىقىنى بىلدۇالدىم.

كىتابتا يەنە مۇنداق دېيىلىپتۇ: «ئادەم خۇدانىڭ بالىلىرى. شۇڭا تۇغۇلۇشتىلا ئۇنىڭغا ئىقتىدار ئاتا قىلىنغان. ئۇنى ئىقتىدارلىق قىلىپ يېتىشتۈرەلمەسلىك ئەسلى ئاتا - ئانىنىڭ ئىشىنىڭ يولىنى بىلمىگەنلىكىدە. بالىدىكى ئىقتىدارنى پىششىقلاپ ئىشلەنمىگەن بىرلىيانتقا ئوخشاتساق، ئۇنىڭ سىرتىدىن پارقىرىمىغانلىقىغا قاراپلا ئۇمىدسىزنى ئۇزۇۋەتسەك بولمايدۇ. بىرلىيانتنى سۈركەپ تۈرۈپ پارقىراتقانغا ئوخشاش، ئىقتىدارنىمۇ ئىلهام ئارقىلىق جارى قىلدۇرۇش كېرەك. ياخشى گەپ بىلەن بالىلارنىڭ كۆڭلىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇلاردىكى بارلىق ئىقتىدارنى جارى قىلدۇرايلى!» بالىلار ئەسلى ياراملىق، دېگەن بۇ پىكىر ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى، بۇنىڭدىن كۆڭلۈم پاللىدە يورۇغانىدەك بولۇپ، بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتىكى غەيرىتىم تېخىمۇ ئاشتى.

كۆز ئالدىمغا هەر بىر بالامنىڭ قىياپىتى ۋە ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانى كېلىۋالدى - دە، ئۆزۈمچە: «سىلەر هەممىڭلار ئوبدان بالىلار!» دەۋەتتىم.

مەن، بۇرۇن بالىلىرىمغا قانداق مۇئامىلە قىلدىم، دېگەن مەسىلە ئۈستىدە ئويلاندىم. راست، ئۇلارنى ئوبدان ئوقۇسۇن، ساغلام چوڭ بولسۇن، دەپ جىق جان كۆيدۈردۇم، شۇنداقتىمۇ تەربىيىلەش ئۇسۇلۇمدا يېتەرسىز جايلار ئاز ئەمەسكەن.

«بالىلىرىمىزنى ئوبدان تەربىيىلەيلى» دېگەن كىتابتا يەنە مۇنداق بىر سۆز بار ئىكەن: «بالىنىڭ سۆز - ھەرىكىتى ئاتا - ئانا ۋە ئائىلىنىڭ روھىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ تۇرىدىغان ئەينەك. شۇڭا بالىلىرىمىزنى ياخشى ئادەم بولسۇن دەيدىكەنمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىز نەمۇنىلىك رول ئويناشىمىز كېرەك. ئاتا - ئانا ياكى تەربىيىلىگۈچىنىڭ كۈندىلىك سۆز - ھەرىكەتلىرى بالىلارنىڭ خاراكتېرىنى يېتىلدۈرۈشتە كۈچلۈك قايىل قىلىش كۈچىگە ئىگە.»

بۇرۇن تىجارەتنىڭ ھەلەكچىلىكىدە ئېرىم بىلەن مايى تارتىشىپ قالىدىغان، ھەتتا بالىلىرىمنىڭ ئالدىدىلا ئۇنىڭ بىلەن ئېيتىشىپ قالىدىغان ئىشلىرىم بار ئىدى. بۇغۇ ئەر - خوتۇننىڭ تىجارەتنى دەپ ئۇرۇشۇپ قېلىشى، لېكىن بالىلارنىڭ نەزىرىدە نېمىلا دېگەنبىلەن ئاتا - ئانىسىنىڭ سوقۇشۇشى ھېسابلىنىدۇ - دە. مەن بالىلارنىڭ كۆڭلىدىكىنى تۇيۇپ، بۇنداق كېتىۋەرسەك بولمىغۇدەك، دېدىم — دە، ئېرىم رانپىننىڭ نەمۇنىچى پىردىكازچىك بولۇپ باھالانغان ئۇچ پارچە تەقدىرنامىسىنى بالىلىرىمنىڭ ئۆيىگە چاپلاپ، ئۇلارغا: «داداڭلار بوش ئادەم ئەمەس جۇمۇ، مۇنداق ئېسىل ئىشلىرى بار» دەپ قويدۇم، يەنە ئۇلارغا دادىسىنىڭ شاگىرت ۋاقتىلىرىدا قاردا يالىڭاياق مېڭىپ كۆكتات ئەكەلگەن ئىشلىرىنى سۆزلەپ بەردىم. ئويلاپ باقسام، بالىلارغا دادىسىنىڭ ئىشلىرىنى مەن سۆزلەپ بەرمىسەم، باشقا ئادەم سۆزلەپ بەرمىگۈدەك. بۇ يەردىمۇ مەن رولىمنى جارى قىلدۇرۇشۇم كېرەك ئىكەن.

بۇرۇن ئاتا - ئانىلار مەجلىسىگە بېرىشقا ئانچە قىلىپ كەتمەيتتىم، كېيىن قىزغىن قاتنىشىدىغان، بارمايدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايدىغان بولدۇم. يەنە تېخى ئاتا - ئانىلار مەجلىسىدىن بۇرۇن ئوقۇتقۇچى بىلەن كۆرۈشۈپ، بالىلىرىمنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسىنىلا ئەمەس، يەنە ئۇلارنىڭ دەققەت قىلىشقا

تېگىشلىك قانداق ئىشلىرى قانداق ئارتۇقچىلىقلىرى، قانداق يېتەرسىزلىكلىرى بارلىقىنى ئۇقۇشۇپ تۇردۇم. داستىخاندا بالىلىرىمنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى سۆزلەپ: «مۇئەللىمىڭ سېنى ماختىدى. سەن ماختاشقا ئېرىشسەڭ، ئاپاڭنىڭمۇ يۈزى يورۇق بولىدىكەن بېشىم ئاسمانغا يەتكەندەك خۇشال بولۇپ كەتتىم» دېگەندەك سۆزلەرنىمۇ قىلدىم،

دەرۋەقە، ھەر بىر بالىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئادىللىق بىلەن ماختاپ، تۈزىتىشكە تېگىشلىك يېتەرسىز جايلىرى بولسا، كۆرسىتىپ بېرىپ، «ئەسلى مۇنداق قىلساڭ توغرا بولاتتىكەن» دېگەندەك بالىلار ئوڭاي قوبۇل قىلىدىغان سۆزلەرنى قىلىپ تۇرۇش كېرەك ئىكەن.

بۇرۇن بالىلىرىمنى ھەدىسە تەنقىدلەپ، ئەيىبلەپ كېتەتتىم. كېيىن بۇ قىلىقىمنى ئۆزگەرتىپ، «ھە، ياخشى، بۇ ئىشىڭ يارايدۇ!» دەپ، ئۇلارنى ماختاپ، ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرىدىغان بولدۇم، داستىخان بىزنىڭ تاماق يەيدىغانلا سورۇنىمىز ئىدى، كېيىن بۇ ھەم بالىلىرىمىزنى ئىلھاملاندۇرىدىغان كۆڭۈللۈك، ئىناق سورۇنغا ئايلاندى. بۇنى قالتىس ئۆزگىرىش دېمەي بولمايدۇ.

ياشلارنىڭ نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسى بولماقچىكەن، چوڭ ئوغلۇم يېغىمۇ قاتناشماقچى بولۇپ، ماقالىلىرىنى يېزىپ تەييارلىق قىلدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ كۇنمۇ يېتىپ كەلدى.

«دادا، ئاپا، چوقۇم بارماي قالماڭلار جۇمۇ.»

ئۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ خۇش بولدۇم. بۇغۇ ياخشىئىش، بىزنى تەكلىپ قىلىشنىغۇ قىلدى، شۇنداق قىلمايمۇ بولمايدۇ، ئەلۋەتتە، لېكىن شۇ تاپتا ئۇنىڭ يۈرىكىمۇ پوكۇلداپ تۇرغاندۇ، دەپ ئويلىدىم.

ئەلۋەتتە، ئېرىم بىلەن ئىككىمىز ئىشلىرىمىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۇكىلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا مەدەت

بەرىش ئۇچۇن باردۇق ۋە يەغىن زالىنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا ئولتۇردۇق. ئۇ كۈنى مۇسابىقىغە قاتناشقان يەتتەيلەن تەييارلىق مۇسابىقىدە تاللانغان ياشلار بولغاچقا، ھەممىلا ئوبدان سۆزلىدى.

مۇسابىقە نەتىجىسى ئېلان قىلىنىدىغان ۋاقىت كەلدى. راستىنى دېگەندە، ئۇغلىمزنى بىرىنچى بولىدۇ، دەپ ئويلىمىدۇق. ئۇغۇ يامان ئەمەس سۆزلىدى، لېكىن ئۇنىڭدىنمۇ ئوبدان سۆزلىگەنلەر بار ـ دە. شۇنداقتىمۇ ئۇچىنچى ياكى تۆتىنچى بولۇپ قالار، دېگەن تەمەيىمىز بار ئىدى. باھالاش ھەيئىتىدىكىلەرنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرساق، بىرىنچى بولغانىنىڭ ئىسمى چىقتى، ئىككىنچى، ئۈچىنچى، تۆتىنچىلەرنىڭ ئىسمىمۇ ئېلان قىلىندى، بىرىنىڭ ئىسمى يوق، ئاخىر قارىساق، ئۇ ئەڭ ئاخىرقىسى، يەنى يەتتىنچىسى ئىكەن.

ئۆزىمىز بىرىنچى قاتاردا ئولتۇرغان بىلەن، ئوغلىمزنىڭ نەتىجىسى ئەڭ ئاخىرقى قاتارغا چۈشۈپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن ھەم ھەيران قالدۇق، ھەم مەيۇسلەندۇق، ھەم سەتچىلىك ھېس قىلىپ، بېشىمىزنىمۇ كۆتۈرەلمەي قالدۇق. تۇرۇپ ئويلاپ باقسام، ھەممىدىن قىيىن ئەھۋالدا قالغان يېنى ئىكەن. نەچچە كۈن مەشىق قىلدى، تەييارلىق مۇسابىقىدىن تالاندى، ئالايىتەن ئاتا ـ ئانىسىنى، ئۇكىلىرىنى ئەكىلىپ بىر كارامەت كۆرسىتەي، دېگەنىدە، نەتىجىسى ئەڭ ئاخىرىغا چۈشۈپ قالغان تۇرسا، ئۇنىڭغا بۇنىڭدىنمۇ ئېغىر زەربە بولامدۇ!؟

ئەتراپتىكى كىشىلەر تارقىلىپ مۇسابىقە مەيدانى تىنچىغاندىن كېيىن مەن يېنىمىڭ كۆڭلىنى ياساپ: «يېنى، مەزمۇنلۇق سۆزلىدىڭ. مەن ساڭا يان بېسىپ دەۋاتىمەن، نۆۋەتكى ھەقىقەتەن مەزمۇنلۇق بولدى. نۆۋەتسىزلەرلىرىڭنىڭ ئېنىق قويۇلغانلىقى نۆۋەتسىزدىن ئېيتقاندا بىرىنچى بولۇشقا تېگىشلىك ئىدىڭ. لېكىن سۆزلەش ماھارىتىڭ جەھەتتە مەسىلە بار. بۇگۈنكىسى

سەن ئۇچۇن تەپىلغۇسىز بىر مەشق پۇرسىتى. ھەرگىز مەيۇسلەنمەي، داۋاملىق تىرىشقىن.» دېدىم.

ئىككى يىلدىن كېيىن يېڭى ئاخىر پۇتۇن مەملىكەت بويىچە ياشلارنىڭ نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسىدە بىرىنچىلىككە ئېرىشتى. ئۇغلۇم «ئادەملەرنىڭ ھەممىسى خۇدانىڭ بالىسى، بوشاشماي تىرىشسىلا، ھەر قانداق قىيىنچىلىقنى يېڭەلەيدۇ.» دېگەن قىممەتلىك تەجرىبىنى قوبۇل قىلغانىدى. ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا مەن ئېتىقاد ئاساسىدىكى پەند ـ نەسىھەتلەرنى بىلمىگەن بولسام، چوقۇم يېڭقا: «بولدى، يۇزىمىزنى بەك چۈشۈرۈۋەتتىڭ، ئەمدى ئۇ ئىشلارغا ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما.» دەيتتىم ـ دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇنى ئۆزىنى تۆۋەن چاغلايدىغان قىلىپ قويىاتتىم.

بىر ھېسابتا ئۇنىڭ ئاشۇنداق ئىشلارنى كۆرگىنىمۇ ياخشى بولدى. بولمىسا، ئۇ بۇگۈنكى كۈندە ناتىقلىق قىلىدىغان ئېغىر مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالالمىغان بولاتتى.

1986 ـ يىلى سېنتەبىردە يېڭى «دۇنيادىكى 30 دۆلەتتىن كەلگەن 5000 پروفېسسور ۋە مۇتەخەسسىستىن تەشكىل تاپقان ‹خەلقئارا تىجارەت جەمئىيىتى› بۇ يىل 11 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى گاۋايدا دۇنياۋى يىغىن ئاچماقچى. سىزنى يىغىنغا قاتنىشىپ نۇتۇق سۆزلەشكە تەكلىپ قىلىمىز.» دېگەن مەزمۇندىكى ئىنىگلىزچە باغاق تاپشۇرۇۋالدى.

يېڭى ئۇنىڭغا ئەرزىمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، قايتا ـ قايتا ئۆزرە قويغان بولسىمۇ، لېكىن قارشى تەرەپ چىڭ تۇرۇۋالغاچقا، ئاخىر يۇز كېلەلمەي تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ، شۇ قېتىمقى خەلقئارالىق يىغىندا «تىنچ ئوكيان دەڭىزىدىكى تىجارەت پەلسەپىسى ۋە سودا ستراتېگىيىسى» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلىدى.

ئاگاسسا كرىستى (1891 — 1976)

ئاپام مەن ئۈچۈن فرانسۇز تىلى ئوقۇتقۇچىسى تەكلىپ قىلدى

ئاگاسسا كرىستى — ئەنگلىيە ئايال يازغۇچىسى، دېۋونشىرنىڭ تۇركۇي شەھىرىدە تۇغۇلغان، رازۋېتكا ھېكايىلىرى بىلەن دۇنيادا «رازۋېتكا ھېكايىلىرى پادىشاھى» دەپ داڭق چىقارغان، ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «روك ئىكروئىدىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى»، «پوپنىڭ ھويلىسىدىكى قاتىللىق دېلو»، «شەرق تېز پويىزى»، «ئون كىچىك نېگىر»، «تاختىمۇشۇك» قاتارلىقلار بار.

ئۇ ئەنگلىيىدە چوڭ بولغان. ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى ئىناق ئائىلە مۇھىتىدا ئۆتكەن، ئاپىسى ئەقىللىق، چېچەن ئايال بولۇپ، بالىلىرىنى ئۆزگىچە قاراشتا تەربىيىلىگەن. ئاگاسسا ئوقۇش پىشىغا تولغاندا ئۇنى مەكتەپكە بەرمەي، بەلكى ئۆيدە ساۋاتىنى چىقىرىپ يەنە فرانسۇز چىنى ئۆگىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلغان.

ئاپام ماڭا كۈندۈزى مەن بىلەن بىللە بولىدىغان بىر تەربىيىچى توختىتىپ بەردى. ئۇ ئەنگلىيىلىك قىز ئىدى، پائانىدا تۇرغاچقا فرانسۇزچىنى ئىنگلىزچىدەك راۋان سۆزلەيتتى، بەزىدە تېخى ئىنگلىزچىدىنمۇ ئاشۇرۇۋېتەتتى. ئاپام مېنى شۇ قىزدىن فرانسۇزچە ئۆگەنسۇن، دەپ ئويلىغان، لېكىن نەتىجە ئاپامنىڭ كۈتكىنىدەك بولمىدى. ماكام خېنىم ھەر كۈنى ئەتىگىنى كېلىپ مېنى تالاغا ئاچىقاتتى. بۇ بىزگە ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئادەت بولۇپ كەتكەن ئىش ئىدى، ئۇ يولبويى ماڭا ھەر خىل نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ، «بىر ئىت»، «بىر ئۆي»، «بىر نەپەر ساقچى»، «بولكىخانا» دەپ، ئۇنىڭ فرانسۇزچە نامىلىرىنى ئۆگىتەتتى. مەن دىققىتىمنى يىغمايلا ئۇنىڭ دېگەنلىرىنى تەكرارلايتتىم. لېكىن سوئال سوراش توغرا كەلسە، ئىنگلىزچە سۆزلەيتتىم، ئۇمۇ ئىنگلىزچە جاۋاب بېرەتتى. مەن شۇ چاغلاردا ماكام خېنىم بىلەن كوچا دا مېڭىپ يۈرۈشتىن زېرىكىپ، ھەتتا تاكى ئاتمىسكەن، دەپ تىلەيدىغان بولۇپ قالغانىدىم. ئۇ ئۆزىغۇ ئوبدان قىز ئىدى. ماڭا سىلىق مۇئامىلە قىلاتتى، مەسئۇلىيەتچانلىقىمۇ كۈچلۈك ئىدى، بىرلا يامان يېرى قاتمال ئىدى.

ئاپام ئارىدىن ئۈزۈن ئۆتمەي ماكامنى توختىتىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بىر فرانسۇز خانىمنى ئەكەلدى.

سېمىز تېنىكە قوڭۇر پىلاش ئارتىۋالىدىغان، ئېگىز بويلۇق بۇ يېڭى ئوقۇتقۇچىنىڭ ئىسمى مانگېخېت خانىم ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى چۈشتىن كېيىن كېلىپ ماڭا فرانسۇزچە دەرس ئۆتەتتى.

مانگېخېت خانىم بەك ياسالما ئايال ئىدى. ئۇنىڭ زىيا-دە ئەركىلىتىشلىرى مېنى قورۇندۇرۇپ قويىاتتى. مەن بارا - بارا ئۇنىڭغا قانداق ئىنكاس قايتۇرۇشنى بىلەلمەيدىغان

بولۇپ قالدىم. ئۇ ئىنچىكە، چىرقىراق ئاۋازى بىلەن: «ئاھ، جېنىم ئومىقىم! سىز نېمىدېگەن سۆيۈملۈك قوزىچىقىم!بوتام، قىزىقارلىق دەرسلەرنى بىرلىكتە ئوقۇساق، قانداق؟» دەپ كەتسە، تېنىم تىكەنلەشكەندەك بولۇپ، ئۇنىڭغا ھاڭۋېقىپ قاراپ قالاتتىم. ئاپام ماڭا ھېمىيىپ قاراپ قويغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۆزۈمنى ئوڭشاپ، دۇدۇقلىغىنىمچە: «بولىدۇ، رەھمەت سىزگە» دەيتتىم. ئۇ چاغدىكى فرانسۇزچە سەۋىيەم بىلەن پەقەت شۇنچىلىك جاۋاب قايتۇرالايتتىم.

مەن فرانسۇزچە ئوقۇتقۇچۇم بىلەن خېلى ئىناق ئىدىم، ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلايتتىم، بىراق كاللام ئانچە ئىشلىمەيتتى. ئاپام دەرھال ئۇنۇم كۆرۈشنى ئارزۇ قىلغاچقا، مېنىڭ ئۆگىنىشىمدىن ئانچە رازى ئەمەس ئىدى. «بۇنىڭ ئۆگىنىشى بەك ئاستا بولۇۋاتىدۇ، تېزرەك ئىگىلىسە ئوبدان بولاتتى، فرويىد» دەپ دادامغا قاقشاپ قويياتتى.

بۇنداق چاغلاردا دادام كەڭ قورساقلىق بىلەن: «بۇنىڭغا تېخى ۋاقىت بار،كرالا. تېخى ۋاقىت بار. بۇ ئايال كەلگىلى تېخى ئون كۈنمۇ بولمىدىغۇ.» دەپ قويياتتى. كېيىن ئاپام ئۇ ئوقۇتقۇچىنىمۇ توختىتىپ قويدى.

ماڭا فرانسۇزچە ئۆگىتىش ئىشى ئاپامنىڭ كالىسىدىن پەقەت چىقمىدى. ئۇ كۈنلەردە ئاپام بىلەن ئاچام ئىككىسى شەھەردىكى بىر سەيپۇخانىغا قاتراپ يۈرەتتى. شۇ يەردە پىرمىركىچى ئۇستامنىڭ بىر يارەمچىسىگە ئۇنىڭ كۆزى چۈشۈپتۇ.ئۇ قىزنىڭ ئۇستىسى مەجەزى جۇشقۇن، بىر ئوتتۇرا ياشلىق ئايال ئىكەن. ئۇ يارەمچى قىزنىڭ مەجەزى بەكمۇ مۇلايىم ۋە سەۋرچان ئىكەن. ئاپام، ئىككىنچى، ئۇچىنچى قېتىم پىرمىركىغا بارغاندا، ئۇ قىزنى تېخىمۇ ئىنچىكە كۆزىتىپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئىسمى ماري سېلشى ئىكەن، يېشى 22 دە، يەنە بىر ئاچىسى، ئىككى ئىنىسى، بىر سىڭلىسى بار ئىكەن.

دادىسى بىر كىچىك قەھۋەخانىنىڭ خوجايىنى ئىكەن. ئاچ-سىمۇ ئۆزى بىلەن بىللە سەيپۇڭخانىدا ئىشلەيدىكەن. ئاپام ئۇنىڭدىن بىز بىلەن ئەنگلىيىگە بېرىشنى خالامسىز، دەپ سوريغانىكەن، ئۇ قىز خۇشال بولغىنىدىن نېمە دېيىشنىمۇ بىلەلمەي قاپتۇ.

ئاپام سېلىشى خانىم بىلەن كۆرۈشۈپ ئىشنى پۈتتۈرگەن-دىن كېيىن، ئاندىن دادامغا ئۇقتۇرۇپتۇ.

«لېكىن، كرالا، — دەپتۇ دادام ئېتىراز بىلدۈرۈپ، — ئۇ قىز ئائىلە ئوقۇتقۇچىسى ئەمەسقۇ. بۇ ئىش ئۇنىڭ قولىدىن كەلمەيدۇ.»

ئاپام ئۆزلىرىگە دەل ماس كەلگەن قىزنىڭ لازىملىقىنى ئېيتىپ، «ئۇ ئىنگلىزچىنى ئوقۇيالمايدۇ، بىر ئېغىزمۇ سۆزلەي-مەيدۇ. شۇڭا ئاگاسسا ئۇنىڭغا فرانسۇزچە سۆزلەشكە مەج-بۇر بولىدۇ. ئۇ قىز شۇنداق مۇلايىم، مىجەزىمۇ ياخشى، ئوبدان ئائىلىنىڭ بالىسى، ئەنگلىيىگە بېرىشقا رازى، بىزنىڭ كىيىم ـ كېچەك، ياماق ـ تۆشەك ئىشلىرىمىزنىمۇ قىلىپ بېرەلەيدۇ.» دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

ئاپام بۇرۇنمۇ توغرا پىكىر قىلاتتى، بۇ قېتىمۇ ئۇنىڭ پىكرىنىڭ توغرىلىقى ئىسپاتلاندى. تاكى بۇگۈنگىچە ماڭىنىڭ يۇمىلاق، قىزىل يۈزلۈك، سەل پاناق بۇرۇن، قاپقارا چاچلىرى-نى بېشىنىڭ چوققىسىغا بانتلىۋالغان شۇ سۆيۈملۈك قىياپىتى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. كېيىن ئۇ ماڭا شۇنداق پاراڭ سېلىپ بەرگەن: بىزنىڭ ئۆيگە كەلگەن كۈنى كەچتە ئۇ مېنى بالالىقتا ئاران ئىككى ئېغىز ئىنگلىزچە سۆز ئۆگىنىپ-تۇ ۋە ئەتىسى ئەتىگىنى يۈرىكى پوكۇلدىغان ھالدا ھۆجرامغا كىرىپ، ئۆگىنىۋالغىنى بويىچە: «ياخشىمۇ سىز، خېنىم! سىزگە سالامەتلىك تىلەيمەن!» دېگەن گەپنى ئاران قىپتۇ. ئەپسۇس-لىنارلىق يېرى، ئۇنىڭ فرانسۇزچە تەلەپپۇزى ئېغىرراق بول-

غاچقا، شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىنىمۇ ئۇقالماي، ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قالغانىدىم. شۇ پۇتۇن بىر كۈن ئىككىمىز، پاراڭ سېلىشىش نەدە، بىر - بىرىمىزگە قاراپ گاڭگىراپ، خۇددى گاچىنىڭ ئازابىنى تارتىپ، ئاران بالالىقتا بىر - بىرىمىزنىڭ ئىسمىنىلا ئۇقالىدۇق.

بىر ھەپتىگە قالمايلا ماڭا بىلەن ئىككىمىز ئۆزىمىزچىلا سۆزلىشەلەيدىغان بولۇپ قالدۇق. مەن فرانسۇزچىنى تاقا - توققا سۆزلەپ، ئىشقىلىپ، مەقسىتىمنى ئۇقتۇردۇم، شۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرىدىلا ئىككىمىز يېقىن دوست بولۇپ كەتتۇق. ماڭا بىلەن بىللە كوچىغا چىقىش، ئۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق ئىش قىلىش مەن ئۈچۈن كۆكۈلاۋ تۇيۇلدى. دېمەك، بۇ ياخشى باشلىنىش ئىدى.

ماڭىمۇ ئاپامغا ئوخشاشلا ماڭا فرانسۇزچە كىتابلارنى ئوقۇپ بېرەتتى. بىر كۈنى «ھاماقەتنىڭ ئەسلىمىسى» دېگەن كىتابنى قولۇمغا ئېلىپ تۇيۇقسىزلا ئوقۇپ كەتتىم. مېنىڭ راۋان ئوقۇغىنىمنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن مېنى تەبرىكلىدى، لېكىن ئاپام ماختايدىغان گەپ قىلمىدى. مەن جىق جاپا چېكىپ يۈرۈپ، ئاخىر فرانسۇزچە كىتاب ئوقۇيالايدىغان بولدۇم، بەزى قېيىن جۈملىلەرنى چۈشەندۈرمىگۈچە بىلمىسەممۇ، لېكىن شۇنى ئۆزۈم ئوقۇيالايدىغان بولدۇم.

ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئاخىرىدا بىز گۈتلېبستىن ئايرىلىپ پارىژغا ماڭدۇق. مەن گۈتلېبسنى مەڭگۈ ئېسىمدىن چىقارمايمەن. چۈنكى ھاياتىمدىكى ئەڭ كۆڭۈللۈك يازلارنىڭ بىرى شۇ يەردە ئۆتكەن.

ئېيزېنخاۋېر (1890 — 1969)

ئاتا ـ ئانام بالا تەربىيىلەشكە ماھىر ئىدى

ئېيزېنخاۋېر — ئامېرىكىنىڭ 34 ـ نۆۋەتلىك زۇكتۇكى (1953 — 1961)، تىكساس شتاتىدا تۇغۇلغان، جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيىسىدىن، بەش يۇلتۇزلۇق مارشال، ياۋروپا ئىتتىپاقداش ئارمىيىسىنىڭ ئالىي قوماندانى، ئامېرىكا قۇرۇقلۇق ئارمىيىسىنىڭ باش شتاب باشلىقى، شىمالىي ئاتلانتىك ئوكيان ئەھدى تەشكىلاتى قوراللىق قىسمىنىڭ ئالىي قوماندانى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن.

ئاتا ـ ئانام بالا تەربىيىلەشكە ماھىر ئىدى، بىز ئالتە ئوغۇلنى ئوبدان باشقۇراتتى. ئاتام ئالىي سوتتا ئىشلەيتتى. ئانام ھەم ئۆي ئىشلىرىنى، ھەم ئائىلە ئوقۇتقۇچىلىقىنى قىلاتتى. بەلكىم بۇنىڭغا ئىشەنمەسلىكىڭلار مۇمكىن، لېكىن بۇ راست ئىدى. مەن ئۇلارنىڭ سوقۇشۇپ قالغانلىقىنى ھەرگىز كۆرمىگەن. ئۇلار بىزنىڭ ئالدىمىزدا بىر ـ بىرىگە ئامراقلىقىنىمۇ ھەرگىز چاندۇرمايتتى. لېكىن ئائىلىمىز شۇنداق كۆڭۈللۈك ھەم ئۆزئارا سەمىمىي ئىشەنچ بىلەن تولغانىدى. بۇ ئىشلار بىز بالىلارغا چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان.

بوۋام ئاتامغا تويلۇق سوۋغات سۇپىتىدە چوڭ بىر دېھقانچىلىق مەيدانىنى بەرگەنىكەن. لېكىن ئاتام دېھقانچىلىقتا خۇشى يوق بولغاچقا، ئۇنى سېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ پۇلىنى بىر ماگىزىنغا پاي قىلىپ قوشۇپتۇ. دەسلەپكى يىللاردا ئۇلارنىڭ ئوقتى ئوبدان روناق تېپىپتۇ. بىر يىلى كانزاس شتاتىنىڭ دېكىنسېن ناھىيىسى چېكەتكە ئاپىتىگە ئۇچراپ زىرائەتلەر نابۇت بولۇپ كەتكەنىكەن، ئاتام دېھقانلارنىڭ قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋېلىشى ئۈچۈن، ئۇلارغا نىسىغا جىق مال سېتىۋېتىپتۇ. ئاتامنىڭ شېرىكى كىرىمنىڭ ئازلىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەمدى باشقا پايچىكلارغا نېمە دەيمىز، دەپ ئويلىغان بولسا كېرەك، قالغان پۇلنىڭ ھەممىسىنى كۆتۈرۈپ، ئىز ـ تىزسىز غايىب بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئاتام باشقا ئىش تېپىشقا مەجبۇر بوپتۇ ۋە ماگىزىننىڭ قەرزىنى تۆلەش ئۈچۈن جىق جاپالارنى چېكىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، خەقنىڭ دەردىنى تارتىپ، ئاخىر ئۇ قەرزنىمۇ ئۈزۈپتۇ. شۇ جاپالىق يىللارنىڭ ئازابى ئۇنىڭ يۈرەك ـ يۇرىكىگە ئۆتۈپ كەتكەنىكەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ خەقتىنمۇ بىر تىيىن قەرز ئالمايدىغان، خەقتىمۇ بىر تىيىنلىق

مالنی نېسىگە بەرمەيدىغان، ھەرقانداق سودىدا پۇلمۇ نەق، مالمۇ نەق، ئىش قىلىدىغان بوپتۇ.

ئاتام قەرز تۆلەش ئۈچۈن دەسلەپتە تىكسىس شتاتىنىڭ داننىسىن ناھىيىسىدە ئىشلىگەنىكەن. مەن شۇ يەردە تۇغۇلۇپ تىمەن. ئاكىلىرىم دېكىسىن ناھىيىسىدە تۇغۇلغانىكەن. مەن ئىككى ياشقا ئاز قالغاندا، بىز يەنە پۈتۈن ئائىلە بويىچە دېكىسىنگە كۆچۈپ كەپتۇق. ئۇ يەردە ئاتام ئاۋۋال سۇت مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتىدا ئىشلەپتۇ، كېيىن خىمىيە سانائىتى زاۋۇتى ئېچىپتۇ ۋە باشقا ئىشلارنىمۇ قىلىپتۇ. شۇنچە جىددىي ئالدىراش ئىشلىسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كىرىمى تۆۋەن ئىكەن. ھەپتىسىگە ئالتە كۈن ئىشلەيدىكەن، ئۈيدىن ئەتىگەن سائەت ئالتە يېرىمدا چىقىپ كەتسە، كەچقۇرۇن بەشلەردە ئاران قايتىپ كېلەلەيدىكەن، كۈنبويى تىرىكچىلىكنىڭ بالىلارنىڭ ئوقۇش، تاماق، ئۆيىنىڭ خەج - خىراجەتلىرىنىڭ غېمى بىلەن ئۆتىدىكەن.

ئانام ناھايىتى مۇلايىم تەبىئەتلىك ئايال ئىدى. لېكىن، ئاتام ھېلىقى ئىشتا ۋەيران بولغاندىن كېيىن، ئۇ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھېلىقى پۇلنى ئېپقاچقان ئەبلەخنى قانۇن يولى بىلەن جازالاش مەقسىتىدە، بىرنەچچە يىل ئۆيدە قانۇن ئۆگەنىدى. ئۇ بىزگە دائىم، خەققە يامانلىق قىلىش ئويىدا بولماڭلار، لېكىن يامانلاردىن ھوشيار بولۇڭلار، دەپ تۇراتتى.

ھازىر ئويلاپ باقسام، ئانامغا شۇ چاغدا ئۆي ئىشىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۇڭايغا توختمايتىكەن. ئالتە بالىنى ئۇچ ئېغىز ئۆيگە كەڭ - كۇشادە جايلاشتۇرۇشنىڭ ئۆزى بىر قىيىن ئىش، لېكىن ئانام شۇنىمۇ ئەپچىللىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇپ، بىزنى رازى قىلغانىدى. ئانام ھەر كۈنى بىرەر بىزگە نۆۋەت بىلەن ئۆي ئىشىنى قىلغۇزاتتى، شۇڭا بىز ھازىر تاماققا قارىشىدىغان، قازان - قۇمۇچ، كىر - پىر يۇيىدىغان، مېۋىلىك دەرەخلەرنى قىرقىدىغان، مېۋىلەرنى قىشتا

ياخشى ساقلىيالايدىغان، چۆپ ئوتايدىغان، پاساڭ قىلىدىغان، توخۇ باقىدىغان، سۇت ساغىدىغان ئىشلارنى قىلالايمىز. ئەگەر ئانام ئېپى ـ ئېپىنى كەلتۈرۈپ ئۆيى تۇتالايدىغان ئايال بولمىغان بولسا، ئائىلىدە بىزنىڭ كۆڭۈللۈك ئۆتۈشمىسزنىڭ ئۆزى بىر ئىش ئىكەن.

ئانام بالىلارنى قاتتىق ئۇرۇپ باشقۇرىدىغان ئىش قىلمايتتى. بەك ئاچچىقى كېلىپ ئۆزىنى تۇتالماي قالسا، ئالمىغان ئىرىمزغا سىزغۇچ بىلەن ئۇرۇپ قويىاتتى، مۇمكىنقەدەر چىرايلىقچە گەپ قىلاتتى، ھەربىر بالىنىڭ مىجەزىگە بېقىپ ئىش تۇتاتتى. ئانام بىزنى شۇنداق تەربىيىلىگەچكە، بىز ناھايىتى ئەدەبلىك، تەمكىن چوڭ بولدۇق. ئەمدى ئاتامغا كەلسەك، ئۇ غەزىپى كېلىپ قالسا، كۆزىمىزگە قاراپ ئولتۇرمايلا، تاياق ـ توقماقنى ئىشقا سالاتتى، بىرەرىمىز قەستەن چاتاق چىقارساق، ئۇرۇپ ئەدىبىمىزنى بېرەتتى. ھەر ھالدا بىزگە قارىتا «مۇكاپات بىلەن جازالاش» تا ئۇنىڭ بايرىقى روشەن ئىدى.

بىز خەقلەر بىلەن جېدەللەشسەك، سوقۇشساق ئاتامنىڭمۇ، ئانامنىڭمۇ ئاچچىقى كېلەتتى. لېكىن ئاتامنىڭ بەكمۇ ياۋاشلىقىغا مايىل ئادەم ئەمەسلىكىنى بىر ئىشتىن ئۇقتۇم. بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن مەكتەپتىن قايتىۋاتسام مېنىڭ ياش ـ قۇرامىمدىكى بىر بەستىلىك بالا ئالدىمنى توسۇۋالدى. مەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇشقا جۇرئەت قىلالماي قاچتىم. بۇنى ئاتام كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ ماڭا: «قاراپ تۇرۇپ ئاشۇ ھارىمىنىڭ ئالدىدا قېچىپ ۋاتىسەنغۇ؟!» دەپ ۋارقىرىدى.

مەنمۇ بوش كەلمەي ئۇنىڭغا كۆڭلۈمدىكى گېپىمنى دېدىم: «ئۇنى ئۇرۇۋالسامۇ، ئۇنىڭدىن تاياق يېسەممۇ، بەرىبىر سەن مېنى ئۇرىدىغان تۇرساڭ.»

«ماڭ، ئۇ ھارىمىنى ھەيدىۋەت!»

ئۇ مۇنداق دېگەندە مەن قاراپ تۇرامتىم؟! شاققىدە كەيـ

نىمگە بۇرۇلۇپ ئۇ بالىغا شۇنداق ئېتىلمۇدىم، ئۇ مېنىڭ تۇيۇقسىز ئېتىلىپ كەلگەنلىكىمدىن قورقۇپ كېتىپ، ئارقىغا ئۆرۈلۈپلا قاچتى. مەن دەمبەس قەدەم قوغلاپ بېرىپ، ئۇنى تۇتۇۋالدىم ـ دە، ئاستىغا بېسىپ تۇرۇپ، بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا چېقىلىدىغان بولسا، خامىرىڭنى ئېزىۋېتىمەن، دەپ ئۇنىڭغا قورقاق سېلىپ قويدۇم. شۇ ئىشتىن كېيىن، ئۆزىچە يوغانچىلىق قىلىپ خەقنى بوزەك قىلمەن دەيدىغان نېمىلەر-نىڭ ئەمەلىيەتتە قورقۇنچاق، قاپاق نوچىلار ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدىم.

ئاتا ـ ئانىمىز بىزنى ئوقۇشقا كىرگەن كۈندىن ئېتىبارەن ياخشى ئوقۇپ داشۆگە كىرىشكە ئىلھاملاندۇرغان. ئۇلار بىزگە دائىم: «كىم ياخشى ئوقۇسا، شۇ داشۆگە چىقالايدۇ.» دەيتتى. لېكىن ئاتام بۇۋامنىڭ ئارزۇسى بويىچە دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانمىغاچقىمۇ، قانداق، ھەرھالدا بىزنىڭ كەلگۈسىدە قانداق كەسىپ تاللىشىمىزغا ئارىلىشىۋالمايتتى.

ئاتام ئوقۇشىمىزنى بەك چىڭ تۇتاتتى. مۇشۇ تۈپەيلى بىر كۆڭۈلسىز ئىش بولغان. ئېيدكا ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقاندا ئۆزىچە ئاسىنى دوراپ پۇل تاپقۇسى كېلىپ، بىرنەچچە ئايغىچە بىزگە مەكتەپكە بارمىدىم، دەپ قويۇپ، ئەمەلىيەتتە ئىككى دوختۇرنىڭ ئىشىنى قىلىپ يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئاتام ئۇنىڭ سەۋەبسىز مەكتەپكە بارمايۋاتقانلىقى توغرىسىدىكى ئوقتۇرۇشنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. شۇ كۈنى ئۇنىڭ غەزىپىنى كۆرۈپ ئەمدى چوڭ بالا تاشىدىغان بولدى، دەپ ئويلىغانىدىم، دېگەندەك، چۈشتىن كېيىن ئېيدكا بىلەن ئىككىمىز ئۆيگە كەلسەك، ئاتام سۈت مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتىدىن ئۆيگە قايتىپ تەييار بولۇپ تۇرۇپتىكەن. بىز ئاتخانىغا كىرىۋالساقمۇ ئۇ بىزنى تېپىۋالدى، چىرايى غەزەپتىن كىرىشىپ كېتىپتۇ، گەپ قىلمايلا قامچىنى ئالدى ـ دە، ئېيدكانىڭ

ياقسىنى تۇتۇۋېلىپ، باش - كۆزى دېمەي ساۋغىلى تۇردى،
بۇ چاغدا سائەت 12 دىن سەل ئۆتكەنىدى. مەن ئاۋۋال ئاتامغا يالۋۇردۇم، كېيىن ئانام ئىشتىن كەلگەن بولسا قۇتۇلدۇرۇۋالار، دەپ ئاۋازىمنى بولۇشچە چىقىرىپ يىغلاپمۇ باقتىم.
كېيىن ئاتامنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ ئۇنى بېلىدىن قۇچاقلىۋالغانتىم، ئاتام كەينىگە بۇرۇلۇپ ماڭا غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى: «ھە، سېنىڭمۇ قامچا يېگۈڭ كېلىۋاتامدۇ؟ ساڭا ئارىلىشمىنى نېمە قويدى؟»
«ھېلىغۇ ئادەم ئىكەن، ئىتنىمۇ بۇنداق ئۇرۇشقا بولمايدۇ» دەپ مەنمۇ جاۋابلاشتىم. نېمىشقىدۇر، بۇ گېپىم ئۇچۇن تاياق يېمىدىم.
ھازىر مەنمۇ چۈشەندىم، ئېيدكامۇ چۈشەندى. ئەسلىدە ئاتام ئېيدكانى ئۆزى بىلگەن سەنەمگە دەسسەپ يۇرمەي، خاتىرجەم ئوقۇسۇن، دەپ شۇنداق قىلغانىكەن. باشقىچە ئېيتقاندا، ئەگەر شۇ چاغدا ئاتام ئۇنى قامچىلىمىغان بولسا، ئېيدكا بۇ چاغقىچە چوقۇم كانزاستىكى ئەخلەتچىلەرنىڭ قاتارىغا كىرىپ قالغان بولاتتى.
بىزدە قېرىنداشلار ئارا بىر - بىرىمىزگە يارەم بېرىش ئادىتى كەمچىكمىزدىلا تىكلەنگەن. نۇرغۇن يىللاردىن كېيىن ئاسىي ئاشلىق بازىرى، پۇل مۇئامىلە، بانكا ساھەسىدىكى مۇھىم ئەربابقا ئايلاندى؛ ئېيدكا ئاتاقلىق ئادۋوكات ھەم بىر زاۋۇتنىڭ مۇدىرى بولدى؛ ئېر رادىئو ئىستانسىسى قۇردى؛ مىلتون جون خوپكىن مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەندى؛ مەن بولسام، بەختلىك ھالدا ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ زۇكتۇڭى بولدۇم. شۇڭا دوستلىرىم مەندىن دائىم: «نېمىشقا سىلەرنىڭ ئائىلىدىن بىرمۇ يارامسز ئادەم چىقمىغان؟» دەپ سورايدۇ.

بۇنىڭ جاۋابى ناھايىتى ئاددىي. ئاتا ـ ئانىمىز بۇرنىنىڭ ئۇچىنىلا كۆرىدىغان نەزەرى تار ئادەملەر بولماستىن، بەلكى بىزنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇشنى بىلىدىغان، بىر ـ بىرىمىزگە مېھرىلىك چوڭ بولساق، كەلگۈسىدە جىق ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايدىغانلىقىمىزنى چۈشىنىدىغان ئادەملەر ئىدى. راست گەپنى قىلسام، مەن ھەربىي مەكتەپكە كىرىشتىن بۇرۇن بۇ جاھاندا بالىلىرى يوقلىدىن چىقىپ كەتكەن، ئاتا ـ ئانىلىرى ئاجرىشىپ ئايرىم تۇرۇۋاتقان ئائىلىلەرنىڭمۇ بارلىقىنى ئاڭلىمىغانىكەنمەن. مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسى بىر ئادەمنىڭ پىشىپ ـ يېتىلگەنلىكىنىڭ مۇھىم ئالامىتى. بىزنىڭ ئائىلىدە باشقىلارغا غەمخورلۇق قىلىش ئىنتايىن مۇھىم ئىش ھېسابلىناتتى. ئاتا ـ ئانىمىز بىزگە كىچىكىمىزدىن تارتىپلا، ئادەم ئۇلۇغۋار مەقسەتلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈشى، لېكىن ھەرگىز خەقنى كۆزگە ئىلمايدىغان تەكەببۇرلاردىن بولماسلىقى كېرەك. ئۆزىنى ـ ئۆزى قۇدرەت تاپقۇزۇش تۇرمۇشنىڭ تۈپكى پرىنسىپى، دېگەن ئىدىيىنى سىڭدۈرۈۋەتكەنىدى. ناۋادا بىرەرىمىز چامىمىز يەتمەيدىغان نەرسىنى تەمە قىلىپ قالساق، ئانام دەرھاللا: «ئۆزۈڭلارنى چاغلىمايدىغان ئىش قىلماڭلار، ئۆزۈڭلارنى تۆۋەن چاغلايدىغان ئىشمۇ بولمىسۇن، ھەرقانداق ئىشتا ئەمەلىي بولۇڭلار!» دەپ نەسىھەت قىلاتتى.

ئۆزىگە ئىشەنچ قىلىش تۇيغۇسىمۇ بىزنىڭ خاراكتېرىمىزنىڭ يېتىلىشىدە مۇھىم رول ئوينىغان. بىز، مەن بۇ دۇنياغا بىكارغا كەلمىگەن، دېگەن ھېكمەتلىك سۆزگە قاتتىق ئەقىدە قىلاتتۇق. مەن پات ـ پات شۇنى ئويلاپ قالىمەن: كىچىكىدىن تارتىپلا ئائىلىنىڭ ئىناقلىقى، خۇشاللىقى ۋە بەخت ـ سائادىتىگە قارىتا مەسئۇلىيەتچان تەربىيىلەنگەن، ئۆزىنى ئائىلىدە ئەمگەكچى، تۆھپىكار، كېرەكلىك ئادەم دەپ تونۇغان بالىلار جەمئىيەتكە چىقىقان ھامان ئىجادىي ئىقتىدارىنى تەشەببۇسكارلىق

بىلەن جارى قىلدۇرۇپ دۆلەتكە تۆھپە قوشالايدىكەن.

ئون ياشقا كىرگەن يىلىم. ئانام ئاكىلىرىم ئاسپ بىلەن ئىيدكانىك پەيغەمبەرلەر بايرىمى ئۆتكۈزۈشىگە قوشۇلدى. ئۆرپ ـ ئادەت بويىچە پەيغەمبەرلەر بايرىمىنىك ھارپا كۈنى بالىلار خەقلەرنىك ئىشىك ئالدىغا بېرىپ، رامىزان تۇغلاپ، بىرنەرسە تەلەپ قىلاتتى. ئاتام بىلەن ئانام ئىككىسى مېنى كىچىك كۆرۈپ، مېنىك ئاكىلىرىم بىلەن بىللە بېرىشىمغا قوشۇلمىدى. شۇنىك بىلەن مەن غەلۋە قىلىپ ئۆيىنى بېشىمغا كىيدىم، تاكى ئاكىلىرىم چىقىپ كەتكۈچە توختىماي يىغلىدىم.

كىيىنكى ئىشلارنى ئەسلىيەلمەيمەن، پەقەت ئاتامنىك يەلكەمدىن تۇتۇپ، كۈچەپ سىلكىگەنلىكىلا ئېسىمدە. ئاتام ماڭا ئەسلىدە تەسەللى بېرىپتىكەن، لېكىن مەن ئالما دەرىخىگە ھەدەپ مۇشتلاۋېرىپتىمەن، ھەتتا قوللىرىم قانىاپ كېتىپتۇ. شۇنىك بىلەن ئاتام يەنە شۇ كونا ھۈنىرىنى ئىشقا سالىتۇ، مېنى ياڭاق چۈشكى بىلەن تازا كىلىشتۇرۇپ ئۇرۇپ، ئاندىن مېنى كارىۋاتقا چىقىپ يېتىشقا بۇيرۇپتۇ.

بىرەر سائەتلەردىن كىيىن ئانام ياتقىمغا كىردى. ئۇ چاغدا مەن ياستۇققا دۇم يېتىۋېلىپ، ھەدەپ ئەلەم بىلەن يىغلاۋاتاتتىم. ئانام كارىۋىتىمنىك قېشىدىكى تەۋرەنمە ئورۇندۇقتا خېلى ئۇزۇنغىچە زۇۋان سۇرمەي ئولتۇردى، ئاندىن كېيىن ماڭا بۇنچە ئەسكىلىك قىلماسلىق توغرىسىدا نەسىھەت قىلدى. «ئىنجىل» دىكى مۇناسىۋەتلىك گەپلەرنىمۇ قىلىپ بەردى ھەم يارىلانغان قولۇمنى تېڭىپ تۇرۇپ: «كەك قورساق بول، ھەممىلا ئىشقا غۇم ساقلاپ يۈرمە، بولۇپمۇ چوڭلارنىك ساڭا قىلغىنىنى ھەرگىز كۆڭلۈڭگە ئالما. خۇدۇڭنى بىلمەي شىلتىك ئېتىپ قويغىنىك بىلەن ئاخىرقى ھېسابتا يەنە ئۆزۈڭ زىيان تارتىسەن» دېدى، يەنە بالىلارنىك ئىچىدە مېنىك سەل گەپ يېمەس چىقىپ قالغانلىقىنىمۇ ئېيتتى.

مەن ئانامنىڭ شۇ نەسىھەتىنى ئادەم بولۇشنىڭ مۇھىم ئۆلچىمى سۈپىتىدە ھېلىغىچە ئېسىمدە ساقلاۋاتىمەن. ئۆز - ئۆزۈمگە ھەرگىز ئاداۋەت ساقلىما، دەپ ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇۋۇا-تىمەن. ھەتتا بەزىلەر ئەسكىلىك قىلسىپ، قەستەن ماڭا چېقىلغان تەقدىردىمۇ، مۇمكىنقەدەر ئۇنداق ئىشلارنى كۆلۈپ ئۆتكۈزۈۋېتىدىغان بولۇپ قالدىم.

ئانامنىڭ سەمىمىي نەسىھەتلىرى مەندە شۇنداق سەۋر - تاقەتنى يېتىلدۇرگەنكى، بەزى ئادەملەرنىڭ بىمەنە، زاڭ گەپلىرىگە ئاشكارا سورۇنلاردا ئۇدۇلدىن - ئۇدۇل قارشى چىقىپ ئاۋارە بولمايدىغان بولدۇم. ئەلۋەتتە، خالى يەرلەردە ئۇنداقلارغا دەيدىغىنىمنى يەنە دەيمەن، ھەقىقەتنى چوقۇم ياقلايمەن. شۇڭا بەزىدە سەل قوپال تېگىپ كەتسەممۇ قول ئاستىدىكىلەر يەنىلا مېنىڭ گېپىمگە كىرىدۇ. بۇنىڭدىن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، كۆڭلىدە غۇم ساقلىماي، ئوچۇق - يورۇق يۈرۈش ئادەم بولۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان بىر چوڭ پەزىلەت. مېنىڭچە، بۇ كۆز قارىشىمغا ئانامنىڭ قوشۇلىدۇ.

چاپلىن (1889 — 1977)

ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت

چاپلىن — ئەنگلىيەنىڭ ئاتاقلىق كىنو سەنئەتكارى، لوندوندا تۇغۇلغان، بەش يېشىدا سەھنىگە چىقىپ ناخشا ئېيتقان، كېيىن كارنو تىياتىر ئۆمىكىگە قاتنىشىپ پانتومىما ئارتىسى بولغان، 1913 - يىلى ئامېرىكىغا كېستون شىركىتىدە كىنوچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. «شارلو ۋە كۇنلۇك» دېگەن كىنودىن تارتىپ ھېسابلىغاندا، ئۇنىڭ ئۆمۈر-بويى ئىشلىگەن كىنوسى 80 دىن ئاشىدۇ. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئۇ ئۆزى يازغان، ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلغان، ئۆزى مۇزىكىسىنى ئىشلىگەن، ئۆزى رول ئالغان. ئۇنىڭ كىنو كومېدىيە پىرى، دەيدىغان نامى بار. ئۇ ئوسكار شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. ۋەكىللىك فىلىملىرىدىن «ئالتۇن چايقاش»، «مودا دەۋرى»، «چوڭ مۇستەبىت» قاتارلىقلار بار.

1959 - يىلى چاپلىننىڭ ئوغلى تۇنجى قېتىم بىر يىل ئۆتمەيلا خوتۇنىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن. چاپلىن بۇنى ئۇققاندىن كېيىن چوڭقۇر ئاتىلىق مۇھەببەت بىلەن ئوغلىغا بىر پارچە خەت يازغان. بۇ خەت ئۇنىڭ ئاتىلىق مېھرى ۋە ھېسسىياتى نەسىھىتى بىلەن تولغان. بۇنىڭدىن تۇرمۇشنىڭ جەق ئىسسىق - سوغۇقلىرىنى باشتىن كەچۈرگەن كىشىنىڭ پەلسەپىۋى پىكىرلىرى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ.

قەدىرلىك چارلى:

ئۇزۇنغىچە ساڭا خەت يازالماي ئالدىڭدا خىجىل بولۇۋاتىمەن. ئەسلىمە يېزىۋاتقىنىمنى بەلكىم ئاڭلىغانسەن، ئۇ يەنە بىرەر يىلدىن كېيىن پۈتىدۇ. ھازىر كۈنبويى شۇنى تۇزەش ۋە كۆچۈرۈش بىلەن بولۇۋاتىمەن.

ئايالىڭدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋالدىم، بەكمۇ سەمىمىي، تەسىرلىك يېزىلىپتۇ. خەتنى ئوقۇپ ئۇنىڭغا قارىتا مەندە ياخشى تەسىرات پەيدا بولدى. ئىككىڭلارنىڭ ئاجرىشىپ كەتكىنى بەكمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بوپتۇ. ئىككىڭلارنىڭ ئاساسىڭلار چىڭ ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئوماق، چىرايلىق بىر قىزىڭلار بار، ئۇ ئەلۋەتتە ئىككىڭلارنى باغلاپ تۇرالايتتى.

چارلى، كېيىن ۋاقىتنىڭ ئۇزىرىشى بىلەن چۈشىنىپ قالسەن، ئادەمگە ئۆي ھامان كېرەك بولىدۇ، بۇ يەردە مەن ئۇزۇن يىللاردىن بېرى سېنى چۈشەنگەن بىر قەدىناس خوتۇنىڭ بولۇشى زۆرۈرلۈكىنى نەزەردە تۇتۇپ سۆزلەۋاتىمەن. شۇنداق چىرايلىق ئوماق بالاڭ بار. سەن ئۇنى ئىمكان قەدەر بەختلىك چوڭ قىلىشىڭ كېرەك ئىدى. بالىنى كىچىك ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىسى دەرقەمتە تۇرۇپ چوڭ قىلمىغۇچە، ئۇنى باشقا ھېچقانداق نەرسە بەختلىك ۋە خاتىرجەم قىلالمايدۇ.

70 ياشقا كىردىم. بالىلىرىمنى جىق ئويلايدىغان بولۇپ قالدىم. سېنىمۇ ئويلايمەن، قىلۇاتقان خىزمىتىڭنىمۇ ئويلايمەن. ھەر ھالدا ياشلىقىڭنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتمە! سەن تالانتلىق، غەيرەتلىك، قولۇڭدىن كارامەت ئىش كېلىدۇ. ئويىنىغان ئويۇنۇڭنى كۆرۈپ ھەر تەرەپلىمە تالانتىڭ بارلىقىنى چۈشەندىم. ھەر ھالدا تالانتىڭنى قەدىرلە.

ئەسلىدە ساڭا جىق نەسىھەت قىلماقچىدىم، لېكىن

سېنىڭ ئاجرىشىپ كەتكەن خەۋىرىڭنى ئاڭلاپ لەسسىدە بولۇپ قالدىم...

ۋونا ساڭا سالام ئېيتتى، بالىلارمۇ سالام ئېيتتى. ئۇلار سېنى ھەمىشە سېغىنىدۇ ھەم ئوماق جىيەن قىزىم بىلەن چەكسىز پەخىرلىنىدۇ. سېنىڭ نېمە ئىش قىلۋاتقىنىڭنى، نېمىشقا بۇ ياقلارغا كەلمەيدىغانلىقىڭنى ئۇلارنىڭ بىلگۈسى كېلىدۇ. بالىلار چوڭ بولۇپ قالدى: كلاردىن ھازىر 15 تە؛ مېكىل 14 كە، گېئورسى 11 گە يېقىنلاشتى. ۋىك سەككىز ياش، يۇكىن ئالتە ياش، ئىككىسى بىر - بىرىدىن ئىككى ياش پەرقلىنىدۇ. كىچىك بوۋىقىمىز ئەمدىلا ئۈچ كۇنلۇك بولدى.

خەير ساڭا ئامەت تىلەيمەن

ئاتاڭ

ماكارىنكو (1888 — 1939)

بەختلىك ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى كۆپىنچە ياخشى بولىدۇ

ماكارىنكو ـــ سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى مائارىپ-شۇناسى ۋە يازغۇچىسى، تۆمۈرىيول تېخنىكىسى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1920 ـ يىلدىن باشلاپ، قانۇنغا خىلاپلىق قىلغان سەرگەردان بالىلارنى تەربىيىلەش ۋە ئۆزگەرتىش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ مەكتەپلەرنىڭ سىياسىي ئاڭغا، يۈك-سەك مەسئۇلىيەت ۋە شەرەپ تۇيغۇسىغا ئىگە، ئىنتىزامچان، جۇشقۇن سوتسىيالىستىك جەمئىيەت ئەزالىرىنى تەربىيىلەپ چىقىشنى تەشەببۇس قىلغان. ئۇ بۇنداق تەربىيە كوللېكتىپ ئارقىلىق، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئىلىپ بېرىلىشى كېرەك، دەپ ھېسابلىغان ھەمدە ئۇلارنى كوللېكتىپ تۈرمۇش ئىچىدە تەربىيىلەشنىڭ پرىنسىپ، ئۇسۇ-لىنى دەللىلىگەن. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ئاتا ـ ئانىلار ئۇچۇن زۆرۈر ئوقۇشلۇق»، «بالىلار تەربىيىسىگە دائىر لېك-سىيىلەر» قاتارلىقلار بار.

(1938 - يىل 22 - ئىيۇن)

ھەرقانداق ئادەم، مەن ئوغلۇمنى خىزمەت كۆرسىتەلەيدىغان، كۆڭلى ياخشى، ئومىدلىك، ئىرادىلىك، ھەقىقىي ئىنسان قىلىپ تەربىيىلەيمەن، ھەرگىز ئۇنى تەييارنى يەپ قورۇتۇۋېتىدىغان كىرەكسىز ئادەم قىلىپ قويمايمەن، دەيدۇ. ئەمدى سىز قاراڭ، بۇنداق ياخشى نىيەت بەلكىم ئۇ بالىنى كەلگۈسىدە خوتۇن - بالىلىرىنمۇ باقالمايدىغان قەلەندەرنىڭ كۈنىگە سېلىپ قويۇشى، ھەتتا ئاخىر بېرىپ ئۇنى روھىي بايلىقىدىنمۇ ئايرىۋېتىشى مۇمكىنغۇ.

بىزنىڭ ئۇلۇغ پرولېتارىيات ئىنقىلابىمىز ئېرىشكەن ۋە يېلىپىرى زورايتىۋاتقان ئىنسانىيەت بەختى ھەممە ئادەمگە مەنسۇپ بولۇشى كېرەك. مەنچۇ؟ مەنمۇ شۇ ئادەملەرنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتىم بىلەن ئاشۇ بەختتىن بەھرىمەن بولۇشقا ھوقۇقلۇق. مەنمۇ قەھرىمان بولۇشنى خالايمەن، تۆھپىكار بولۇشنى، دۆلەتكە، جەمئىيەتكە زور خىزمەت كۆرسىتىشنى خالايمەن، شۇنىڭ بىلەن بىللە بەختلىك ئادەم بولۇشنىمۇ ئارزۇ قىلىمەن. بىزنىڭ بالىلىرىمىزمۇ مۇشۇنداق بولۇشى كېرەك. زۆرۈر تەپىلغاندا، ئۇلار قىلچە ئىككىلەنمەي، ئۆزلىرىنىڭ ياخشى - يامان كۈنگە قېلىشى بىلەن ھېسابلاشماي، ئۆزلىرىنى ئۇلۇغۋار ئىشلار ئۈچۈن باشچىلاپ ئاتۇۋېتىشنىمۇ بىلىشى ھەم ئۆزنۆۋەتمەدە بەختلىك ئادەم بولۇشنىمۇ بىلىشى كېرەك.

مەن تېخى تولۇق تەكشۈرۈپ چىقمىغان بولسامۇ، لېكىن شۇنى بايقىدىمكى، بەختلىك ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلىرى كۆپىنچە ياخشى بولىدىكەن. بەختلىك ئاتا - ئانا دېگىنىمىزدە، ئۇلارنىڭ ئۆيىدە چوقۇم گاز ئوچمىقى، مۇنچا، ئىشقىلىپ، ياخشى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بولۇشى كېرەك، دەۋاتقىنىمىز يوق. ھەقىقەت بۇنىڭدا ئەمەس. نۇرغۇن ئائىلىلەرنى كۆرۈۋاتىمەن،

بەش ئېغىزلىق ئۆيلىرى بار، گاز ئوچاق، ئىسسىق سۇ دېسىمۇ بار، سوغۇق سۇ دېسىمۇ بار، ئۆيىدە تېخى ئىككى ئايال ئىشلەيدۇ، لېكىن بالىلىرى چاتاق. بەزى ئائىلىلەر يالغۇز ئايالغىلا، يەنە بەزىلىرى ئەرگىلا قالغان، بەزىلىرى ئۆيىنى ئالىتە ئېغىز قىلىشنىڭ، يەنە بەزىلىرى داچا ئېلىشنىڭ كويىدا. مەن يەنە نۇرغۇن بەختلىك ئادەملەرنىمۇ كۆرگەن، ئۇلار نۇرغۇن جەھەتلەردە خۇددى بىرنەچچىسى يېتىشىمىگەندەك يۇرىدۇ. مېنىڭ تۇرمۇشۇمدىمۇ شۇنداق ئەھۋاللار بولغان، لېكىن مەن ئۆزۈمنى بەك بەختلىك ھېس قىلاتتىم. چۈنكى مېنىڭ بەختىم ھېچقانداق ماددىي پاراۋانلىققا بېقىنمايدۇ. ئۆزۈڭلارنىڭ ئەڭ ئېسىل مەزگىللىرىنى ئەسلەپ باقسائلار، شۇ چاغدىمۇ، ئۇنى تاپسائلار، بۇ يوق، دېگەندەك ئەھۋاللار بولغان، لېكىن ۋۇجۇدۇڭلاردا سىلەرنى خاتىرجەم ئالغا ئىلگىرىلىتىدىغان، ئورتاق مەنىۋى كۈچ بار ئىدى.

بۇنداق ساپ بەختنىڭ ئېھتىمالىلىقىنى، زۆرۈرلۈكىنى، مەجبۇرىيەتلىكىنى ئىنقىلابىمىزنىڭ غەلىبىسى بەلگىلىگەن، سوۋېت تۈزۈمى كاپالەتكە ئىگە قىلغان. ئادەملىرىمىزنىڭ بەختى دۆلىتىمىز خەلقىنىڭ بىردەك ئىتتىپاقلىقىدا ۋە ئۇلارنىڭ پارتىيىگە، ئۇلۇغ ستالىنغا بولغان ئىشەنچىدە. بىز پىكىرداشىمۇ، ھەرىكەتتىمۇ پارتىيەۋىلىككە ئىگە سەممىي ئادەم بولۇشىمىز كېرەك. چۈنكى بەختنىڭ كەم بولسا بولمايدىغان شەرتى ئەقىدە. بۇ ياشاشتا توغرا يول تۇتۇش، يوشۇرۇنچە پەسكەش، زەئىپ ئىشلارنى، ئادەملەرگە ھارامزادىلىك، زىيانكەشلىك قىلىدىغان قىلىقلارنى قىلماسلىق كېرەك، دېگەنلىك. ئوچۇق ـ ئاشكارا، سەممىي ئادەملەرنىڭ بەختى ئۇنىڭ ئۆزىگىلا ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ پەرزەنتلىرىگىمۇ ئىنتايىن زور پايدا ئېلىپ كېلىدۇ. شۇڭلاشقا، ماڭا مۇنداق دېيىشكە رۇخسەت قىلىڭلار: ئەگەر بالىلىرىمىز ياخشى بولسۇن دېسەڭلار، ئۆزۈڭلار بەختلىك ئادەم

بولۇڭلار. ئۆزۈڭلارنىڭ پۈتكۈل تالانتىنى، جىمى قابىلىيىتىنى ئىشقا سېلىپ، دوستلىرىڭلارنى، تونۇش ـ بىلىشلىرىڭلارنى ھەقىقىي ئىنسان بەختىگە ئىگە ئادەملەردىن بولۇشقا يېتەكلەڭلار. لېكىن كۆپىنچە ھاللاردا مۇنداقمۇ ئىش بولۇپ قالىدۇ: بىرەيلەن بەختكە ئېرىشمەكچى، لېكىن ئۇنىڭ ئېرىشكىنى بىرنەچچە پارچە تاش، ئۇ بۇنىڭ بىلەن بەخت قەسىرىنى قۇرغىلى بولىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. مەنمۇ بىر قېتىم ئاشۇنداق خاتالىق سادىر قىلغان. يەنى بەخت ئاتالمايدىغان بىر نەرسىگە ئېسىلغان ھەم بۇنىڭ ئاساسىدا بەختكە ئېرىشمەن، دەپ ئويلىغان، لېكىن نەتىجە ئويلىغىنىمدەك بولمىدى. كېيىن بەخت قەسىرىگە ئۇل قىلىمەن، دەپ ئويلىغان ئاشۇ تاشلار بىلەن خەقنىڭ بېشىنى يېرىپ قويۇپ، ئۆزۈمگە قىيقىزدل بالا تېرىۋالدىم.

شۇنى تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇكى، بەزى بەختلىك ئاتا ـ ئانىلار ئىجتىمائىي پائالىيىتى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە تۇرمۇشى بىلەن ئۆزلىرىنى بەختلىك ھېس قىلمىدۇ. ئۇلار بۇ بەختنى چىڭ تۇتۇشقىمۇ ماھىر. شۇڭا بۇنداق ئاتا ـ ئانىلارنىڭ بالىلىرى ياخشى چىقمىدۇ، چۈنكى ئۇلار بالىلىرىنى توغرا تەربىيىلىيەلەيدۇ.

بىز تەربىيىدە ئوتتۇرىچە يول تۇتۇشىمىز كېرەك. بۇ ئۇقۇم مەسىلىسى، بۇنى مەن دەسلەپتە ئوتتۇرىغا قويغان. بۇ ئۇقۇمنىڭ مۇھىم نۇقتىسىمۇ مۇشۇ يەردە. ئوتتۇرىچە يول دېگەندە، بىزنىڭ جەمئىيەتكە بېغىشلانغان ئۇلۇغۋار خىزمەتلىرىمىز بىلەن بىزنىڭ جەمئىيەتتىن ئېرىشىدىغان بەختىمىز ئوتتۇرىسىدىكى يولنى نەزەردە تۇتۇۋاتىمەن. بىز ئائىلە تەربىيىسىدە مەيلى قايسى خىل چارىنى قوللىنايلى، چوقۇم بىر مۇۋاپىق مىزان بولۇشى كېرەك. مۇنداق مىزان كۆز قارىشىنى چوقۇم ئۆگىنىۋالماي بولمايدۇ.

ئالايلۇق، ئىنتىزام مەسىلىسى، بۇ ئىنتايىن مۇشكۈل

مەسىلە (بۇ مېنىڭ نەزەرىمدە ھەممە ئادەم ئۇچۇن ناھايىتى قىيىن مەسىلە). چىڭ تۇتۇش ۋە مەيلىگە قويۇۋېتىش مەسىلىسىمۇ ئاسان ھەل قىلغىلى بولىدىغان مەسىلە ئەمەس.

ئەپسۇسكى، نۇرغۇن سورۇنلاردا ئادەملەر دەل ئاشۇ چىڭ تۇتۇش ۋە مەيلىگە قويۇۋېتىش مەسىلىسىدە مۇئاپىق مىزان قوللىنالمايۋاتىدۇ. تەربىيە ئىشىدا بۇ ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە. دەققەت قىلىشقا ئەرزىيدىغىنى، بەزىلەر بۇنى مۇھىم دەپ بىلمىسىمۇ، لېكىن كۆڭلىدە، دۇرۇس، چىڭ تۇتۇشمۇ لايىقىدا بولمىغىنى ياخشى، مەيلىگە قويۇۋېتىشمۇ لايىقىدا بولغان ياخشى. بىراق، بۇ بالا ئالتە ـ يەتتە ياشقا كىرگەندە ئاندىن دەققەت قىلىدىغان ئىشلار. ئالتە ياشتىن ئاۋۋال بۇنى تەكىتلەپ كەتمىسىمۇ بولىدۇ، دەپ قاراۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، تەربىيە ئاساسى بەش ياشتىن ئاۋۋالا تىكلىنىپ بولىدىغان نەرسە. شۇ ۋاقىتتىكى تەربىيە پۈتكۈل تەربىيە جەريانىنىڭ 90 پىرسەنتىنى ئىگىلەيدۇ. گەرچە كېيىنكى چاغلاردا بۇنداق تەربىيە ۋە چېنىقتۇرۇش داۋاملىق يۈرگۈزۈلسىمۇ، لېكىن بۇ چاغدا سىز ئەمەلىيەتتە تەربىيىگىزنىڭ مېۋىسىنى كۆرىسىز. يەنى سىز تەربىيىلىگەن ئۇ گۈل بەش ياشتىن ئاۋۋال چېچەكلەپ بولغان بولىدۇ. شۇڭا بەش ياشتىن ئاۋۋال چىڭ تۇتۇشتىمۇ، مەيلىگە قويۇۋېتىشتىمۇ مۇئاپىق مىزان قوللىنىش ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە ھېسابلىنىدۇ. بەزى كىشىلەر بالىسى ئەسكىلىك قىلسىمۇ، غەلۋە قىلىپ ئۆيىنى بېشىغا كىيسىمۇ، ئۇنى يىغلاتمايمەن، دەپ مەيلىگە قويۇۋېتىدۇ؛ يەنە بىر خىل ئەھۋالدا بالىسى قالايمىقانچىلىق چىقىرىپ، ھەممە نېمىگە چېپىلىپ، ھەممىگە ئاقساقاللىق قىلىپ، ئۆيدىكىلەرگە بىر مىنۇت ئارام بەرمەسمۇ، يەنە بوپتۇ دەيدۇ؛ ئۇچىنچى خىل ئەھۋالدا، بالىنىڭ يۈرىكىنى سىقىپ، ئۇنى ياغاچ قورچاقتەك قىلىپ قويىدۇ. ھەر ھالدا، بىزدە بۇ خىل ئەھۋال ئازراق.

يۇقىرىدىكى ئۇچ خىل ئەھۋالدا چىك تۆتۈش بىلەن مەيلىگە قويۇۋېتىش مەسلىسى مۇۋاپىق ھەل قىلىنمىغانلىقىنى سىلەرمۇ ھېس قىلالايسىلەر. تەبىئىيكى، بالا بەش ـ ئالتە ياكى يەتتە ياش ۋاقىتلاردا بۇ مۇۋاپىق مىزاننى، ئالتۇندەك قىممەتلىك ئوتتۇرىچە يولنى، چىك تۆتۈش بىلەن مەيلىگە قويۇۋېتىش ئوتتۇرىسىدىكى تەڭشەكنى ئوبدان ئىگىلىمەي بولمايدۇ.

بەلكىم بەزىلەر بۇ مەسىلىدە ماڭا قارشى چىقىپ، سىز چىك تۆتۈشنىڭ گېپىنى قىلمۇاتىسىز، لېكىن باللار تەربىيىسىدە چىك تۆتۈش ئۇسۇلىنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. ھەرقانداق ئىشنى ئەقىل بىلەن، ئىختىيارىغا قويۇۋېتىش بىلەن ھەل قىلغىلى بولىدۇ. چىك تۆتۈشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق، دېيىشى مۇمكىن.

مەن چىك تۆتۈش دېگەندە، قانداقتۇر باللارغا ئاچچىق لىنىشنى، ساراڭلارچە ۋارقىراشنى كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىم يوق. بۇنىڭدا ھەرگىز مۇنداق مەنە بولمايدۇ. چىك تۆتۈش ھېچقانداق ھېستىرىيىلىك ئالامەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالمىغاندىلا، ئاندىن ئۆز ئۇنۇمىنى كۆرسىتەلەيدۇ.

مەن ئۆز ئەمەلىيتىمدە قانداق قىلغاندا باللارنىڭ رايىغا بېقىش ئاساسىدا چىك تۆتۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى ئۆگىنىۋالغان. مەن گەپلىرىمنى مۇلايىم، تەمكىن ۋە قارشى تەرەپنىڭ رايى بىلەن ھېسابلاشقان ئاساستا دەيمەن، لېكىن ئوقۇغۇچىلىرىم شۇ گەپلىرىمنى ئاڭلىسا چىرايلىرى تاتىرىپ كېتىدۇ. چىك تۆتۈش قانداقتۇر ۋارقىراش ـ جارقىراشنى ئالدىنقى شەرت قىلمايدۇ. ۋارقىراش ئارتۇقچە ئىش. تەمكىنلىك، ئىشەنچ، قەتئىي ئىرادە ئۆزگىنىڭ رايى بىلەن ھېسابلىشىش ئاساسىدا ئىپادىلەنسىمۇ يەنىلا كۇچلۇك تەسىر كۆرسىتەلەيدۇ. «چىقىپ كەت» دېسىڭىزمۇ، بۇ سۆز ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىدۇ. «قېنى، ئەمسە چىقىپ كېتىك» دېسىڭىزمۇ، بۇ سۆز

ئوخشاشلا كۆچىنى كۆرسىتەلەيدۇ، بەلكىم بۇنىڭ كۆچى ئالدىنقىسىدىنمۇ زوررىاق بولۇشى مۇمكىن.

بولۇپمۇ بالىلارنىڭ تۇرمۇشىغا ئارىلاشقاندا مەلۇم بىر ئۆلچەم بولۇشى كېرەك. بۇ بىرىنچى پىرىنسىپ. بۇ ئىنتايىن مۇھىم مەسىلە ئائىلىدە كۆپىنچە توغرا بىر تەرەپ قىلىنمايدۇ. زادى بىر ئىشتا مۇستەقىللىك ئىلىمىنتى قانچىلىك بولۇشى كېرەك، بالىغا ئەركىنلىكنى قانچىلىك دائىرىدە قويۇپ بېرىش كېرەك، «قولىدىن تۇتۇپ يېتەكلەش» توغرا كەلسىمۇ، زادى قانچىلىك دەرىجىدە بولسا بولىدۇ، ئۆزىگىمۇ قانچىلىك دەرىجىدە ھاي بېرىش كېرەك، چەكلىگەندە نېمىنى چەكلەش، نېمىنى ئۇنىڭ رايىغا تاشلاپ بېرىش كېرەك؟

مەسىلەن، بالىڭىز كوچىغا چىقمۇالدى دەيلى. سىز، ۋاي ئۇياقتا يۇگۇرمە، بۇياقتا ماڭما، دەپ ۋارقىرايسىز. لېكىن مۇشۇمۇ زادى قانچىلىك دەرىجىدە بولسا توغرا بولىدۇ؟ ئەگەر بالىغا چەكسىز ئەركىنلىك بېرىۋەتسىڭىز، بۇمۇ زىيانلىق. ئەگەر بالىڭىز ھەرقانداق ئىشنى سىزدىن سوراپ قىلىدىغان، ھەرقانداق ئىشتا ئالدىڭىزغا يۇگۇرۇپ كېلىدىغان ۋە سىزغان سىزىقىڭىزدىن چىقمايدىغان بولۇپ قالسا، ئۇنىڭدىكى تەشەببۇسكارلىقمۇ، جانلىقلىقمۇ، قارامىلىقمۇ پۈتۈنلەي يوقالغان بولىدۇ. بۇ ھەرگىز قىلىدىغان ئىش ئەمەس.

بايام قارامىلىق، دېگەن بىر گەپنى قىلدىم. بالىلار ئالتە-يەتتە ياش ۋاقىتلىرىدا سەل قارام بولىدۇ. سىز ئۇلارنىڭ قارامىلىق قىلمۇاتقانلىقىغا قاراپ تۇرۇشنى، قارامىلىق قىلىشىغا مەلۇم دەرىجىدە يول قويۇشنى بىلىشىڭىز كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندا، بالىڭىز باتۇر ئادەم بولىدۇ. ئۇنداق بولماي، بالىنىڭ ھەممە ئەركىنى ئىلكىڭىزگە ئېلىۋالسىڭىز، بالىڭىزدا، ئاپامۇ، دادامۇ دەۋاتىدۇ، ئۇلار ھەممىنى بىلىدىكەن. مېنىڭ ھەممە ئىشىمغا شۇلار ئىگە، مەن ئۇلارنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقـ

مسامالا بولدى، دەيدىغان يامان ئادەت شەكىللىنىپ قالىدۇ. بالىڭىزنىڭ ئىشىغا بەكمۇ زىيادە ئارىلىشىۋالسىڭىز، ئۇ ھەرگىز- مۇ ھەقىقىي ئادەم بولالمايدۇ. بەلكى قىلچە مۇستەقىل كۆز قارىشى بولمىغان، ھەرقانداق ئىشتا بىر قارارغا كېلەلمەيدىغان، ھېچقانداق ئىشتا يا تەۋەككۈلچىلىك ياكى باتۇرلۇق قىلالمايـ دىغان ئادەم بولۇپ قېلىشى مۇمكىن؛ يا بولمىسا، بەزىدە ئۆز ئارزۇسىغا زىت ھالدا سىزنىڭ بېسىمىڭىزغا بويسۇنۇپ، دېگىنە ئىزگە ماقۇل دېگەندەك قىلغان بىلەن، لېكىن تەبىئىتىدىكى ئەركىنلىك غەلىيان كۆتۈرگەن چاغدا، ئائىلىدە چوڭ كۆڭۈلسىز- لىك تېرىپ بېرىشى مۇمكىن. «ئەسلى ياخشى بالا ئىدى، كېيىن بىراقلا مۇشۇنداق ئۆزگىرىپ كەتتى» دېگەن گەپلەرنى جىق ئاڭلايمىز. ئەمەلىيەتتە، ئۇ بويسۇنۇۋاتقان، گەپ ئاڭلاۋاتقان چاغنىڭ ئۆزىدە ئۆزگىرىدۇ؛ ئەسلىدە ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا بولغان ۋە ئۆسۈپ يېتىلىش، ئۆگىنىش جەريانىدا راۋاجلانغان ئۇ قار- شىلىق كۈچ ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى پەيدا قىلىدۇ. دەسلەپتە يوشۇرۇنچە، كېيىن ئوچۇق - ئاشكارا قارشىلىق قىلىدۇ، خالاس.

ئىككىنچى بىر خىل ئەھۋالمۇ بار، بۇمۇ كۆپ ئۇچراپ تۇرىدۇ. بەزىلەر، بالا ئۆزىنىڭ تەشەببۇسكارلىقىنى تولۇق نا- مايان قىلىشى، ئۆز ئەركى بويىچە ئىش قىلىشى كېرەك، دەپ قاراپ، ئۇلارنىڭ زادى قانداق ياشاۋاتقانلىقى بىلەن، نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقى بىلەن ھېسابلاشمايدۇ. بۇنداقتا، بالا چوقۇم ھېچقانداق چەكلىمىگە ئۇچرىمايدىغان تۇرمۇشقا، پىكىر قىلىشقا ۋە قارار چىقىرىشقا ئادەتلىنىپ قالىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر، بالا- نى ئەركىگە قويۇپ بەرگەندىلا، مۇستەھكەم خاراكتېر يېتىلدۇرـ گىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. ئەمەلىيەتتە، ئىش ئۇنداق ئەمەس. ئۇنداق ھالەتتە ھېچقانداق ئىرادە يېتىلدۇرگىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ھەقىقىي مۇستەھكەم ئىرادە چوقۇم خالىغىنىڭغا ئېرىش

دېگەنلىكىلا ئەمەس. مۇستەھكەم ئىرادە چوقۇم خالىغىنىغا ئېرىشىشىلا ئەمەس، بەلكى ئۆز نۆۋىتىدە خالىغىنىدىن ۋاز كېچىشىنىمۇ تەلەپ قىلىدۇ. ئىرادە ــ ئارزۇنىڭ قانائەتلەندۈرۈشىنىلا ئەمەس، يەنە ئارزۇنىڭ چەكلىنىشىنىمۇ، ئارزۇدىن ۋاز كېچىشنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئەگەر بالىڭىز ئارزۇسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىلا بىلىپ، ئارزۇسىنى چەكلەشنى بىلمىسە، ئۇ ھالدا ئۇ مۇكەممەل ئىرادىلىك بولغان بولمايدۇ. تورموز بولمىسا ئاپتوموبىل بولمىغانغا ئوخشاش، ئادەمدىمۇ تىزگىنسىز ھېچقانداق ئىرادە بولمايدۇ.

بالىلاردا ئۆزىنى چەكلەش ۋە تىزگىنلەش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. روشەنكى، بۇ ئانچە ئاددىي ئىش ئەمەس. مەن بۇ تېغرۇلۇق مەخسۇس بىر كىتابمدا توختىلىمەن.

بۇنىڭدىن باشقا، بالىلاردا يېتىلدۈرۈشكە تېگىشلىك ئىنتايىن مۇھىم بىر ئىقتىدار بار، بۇنى يېتىلدۈرمەك ئانچە قىيىن مۇ ئەمەس، ئۇ بولسىمۇ ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارى. بۇ كۆپىنچە ئۇششاق ئىش ــ ھەربىرىتلەردە ئىپادىلىنىدۇ. سىلەر بالىلىرىڭلارنىڭ شەيئىلەرنى قانداق پەرقلەندۈرىدىغانلىقىغا، قانداق‌قىلىدىغانلىقىغا كىچىك ۋاقىتىدىن تارتىپ دىققەت قىلىشىڭلار كېرەك. مەسىلەن، ئۆيۈڭلەرگە بىر يات ئادەم كەلدى دەيلى، بەلكىم ئۇ پۈتۈنلەي يات ئادەم بولماي، بەلكى سىلەرنىڭ ئىجتىمائىي ياكى تۇغقاندارچىلىق ئالاقە دائىرەڭلاردىكى زىيارەتچى، مېھمان، ھامما ياكى موماڭلار بولۇشى مۇمكىن. ئۇلارغا بالىلىرىڭلار قانداق قىپنى‌قىلىشنى، قانداق قىپنى قىلماسلىقنى بىلىشى كېرەك. (ئېيتايلۇق، ياشانغانلارنىڭ ئالدىدا قېرىلىققا ئائىت گەپلەرنى قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى، ئۇلار بۇنى خالىمايدۇ. ئاۋۋال خەقنىڭ سۆزىنى ئاڭلاش، ئاندىن ئۆزى سۆزلەش، دېگەندەك). بالىلارنىڭ ئۆزى دۇچ كېلىۋاتقان ئەھۋال ۋە ۋاقىتقا بولغان سەزگۈ قابىلىيىتىنى چوقۇم يېتىلدۈرمەي

بولمايدۇ ھەم ئۇنى يېتىلدۇرۇشمۇ قىيىن ئەمەس. بىر - ئىككى ئىشتا ئوبدان دىققەت قىلىپ، ئاندىن باللىرىڭىزغا گەپ قىلىڭىز، ئۇ گېپىڭىز ئوبدان ئۇنۇم بېرىدۇ. ھۆكۈم قىلىش ئىقتىدارى ئەتراپتىكى كىشىلەر ئۈچۈنمۇ، شۇ ئىقتىدارنى ئىگىلىگەن ۋە پىششىق يېتىشتۇرگەن ئادەم ئۈچۈنمۇ ئىنتايىن پايدىلىق ۋە خۇشاللىنارلىق ئىش.

دزېرژىنسكىي (1877 — 1926)

ئالىدونا بىلەن گېدىمىنغا يېزىلغان خەت

دزېرژىنسكىي — سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كومپارتىيىسى ئۇستىك پارتىيىسى ۋە دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ بىرى، ۋېرنا ئۆلكىسىدىكى بىر پولەك ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، 1895 — يىلى ۋېرنا سوتسىيال دېموكراتلار پارتىيىسىگە قاتنىشىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي كەسپىي ئىنقىلابچى بولغان. پولشا ۋە روسىيە ئىنقىلابىي ھەرىكەتلىرىگە ئاكتىپ قاتناشقانلىقى تۈپەيلى، نۇرغۇن قېتىم قولغا ئېلىنغان ۋە سۈرگۈن قىلىنغان، ئۆكتەبىر ئىنقىلابىدىن كېيىن پۈتكۈل سوۋېت ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى تازىلاش كومىتېتى (چېكا) نىڭ رەئىسى بولغان، «دزېرژىنسكىي ئەسەرلىرىدىن تاللانما»، «كۇنىدىلىك خاتىرە ۋە خەت — چەكلەر» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

بۇ دزېرژىنسكىي ئىنكىنچى قېتىم قولغا ئېلىنىپ، 1901 — يىلى نويابىرنىڭ باشلىرىدا شېدرىسې تۈرمىسىدىن ئاچمىسى ئالىدونا ۋە ئۇنىڭ ئېرى گېدىمىنغا يازغان خەت.

قەدىرلىك گېدمىن، ئالىدونا:

خېتىڭلارنى ۋە باللىرىڭلارنىڭ سۈرىتىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ناھايىتى خۇرسەن بولدۇم.

شۇ تاپتا باللىرىڭلار توغرۇلۇق ئازراق بىرنەرسە دەپ قويغۇم كېلىۋاتىدۇ. ئۇلار بارلىق باللارغا ئوخشاش ناھايىتى ئوماق، بىرەر ياخشى - يامان ئىش قىلىپ قويغان تەقدىردىمۇ بىلمەي قىلىدۇ. بالا دېگەنىنىڭ كۆڭلىدە نېمە بولسا ھەرىكىتىدە شۇ. ساختىلىقنى بىلمەيدۇ، خەق نېمە دەركىن دېمەيدۇ، بىلگىنىنى قىلىدۇ. باللارنى تەربىيىلەشتە ئۇرۇش، زىيادە چىڭ تۇتۇش، قاردىغۇلارچە باشقۇرۇش ناھايىتى زىيانلىق. بۇنداق تەربىيە ئۇسۇلى باللارنى ساختىپەز، يالغانچى قىلىپ قويىدۇ. ئۇلار قورقۇنچلۇق ئۇچۇن كۆڭلىدىكىنى راستى بىلەن دېمەيدىغان، نىيىتى بىلەن ھەرىكىتى بىردەك بولمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇرۇش بالىغا پەقەت ئاغرىق ئازابى ئەكىلىدۇ. ئەگەر بالىنىڭ روھى ئاجىز بولسا، بۇ ئازاب ئۇنى ئارزۇسىغا زىت ھالدا ئىش قىلىشقا مەجبۇر قىلىشى مۇمكىن. ئۇرۇش بالىنى خۇددى ئۆزىنى ئېغىر تاشنىڭ ئاستىدا بېسىلىپ يۇرگەندەك ھېس قىلىدىغان ئاجىز قۇلغا، روھى ئۆلۈك، ۋىجدانسىز، زەئىپ، ئىقتىدارسىز ئادەمگە ئايلاندۇرۇپ قويۇشىمۇ مۇمكىن. يەنە كېلىپ، بالىنىڭ كەلگۈسى تۇرمۇشى، قامچا ئازابىدىنمۇ يامان ۋە چىدىغۇسىز تۇرمۇشى ۋىجدان بىلەن ئازاب ئوتتۇرىسىدا ئېلىشىپ، ئاخىر ۋىجداندىن ۋاز كېچىدىغان يامان ئەھۋالغا قېلىشىمۇ مۇمكىن. ئۆزۈڭلارغا قاراپ بېقىڭلار، ئەتراپىڭلاردىكىلەرگە قاراپ بېقىڭلار، ئۇلارنىڭ قانداق ياشاۋاتقانلىقىغا قاراپ بېقىڭلار. ئادەملەر ۋىجدان بىلەن رېئال تۇرمۇش ئوتتۇرىسىدىكى دائىمىي ئېلىشىش ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزۈۋاتىدۇ. رېئال تۇرمۇش بەزى كىشىلەرنى ئۆز ۋىجدانىغا مۇخالىپ يول

تۇتۇشقا مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ.

نېمىشقا مۇنداق بولىدۇ؟ چۈنكى، ئاتا ـ ئانىلار، تەربىيە لىگۈچىلەر بالىلاردا ۋىجدان تۇيغۇسىنى ھەقىقىي يېتىلدۈرىدىغان، ئۇلارغا قانداق ياشاشنى، نېمىنىڭ ياخشى، نېمىنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى ئۆگىتىۋاتقان چاغدا، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەققانىيەت ئۇچۇن زۆرۈر بولغان مەنىۋى كۈچنى يېتىلدۈرۈش تەربىيىسىگە سەل قارىغان، بەلكى ئۇلارنى ئۇرغان، تىللىغان، ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن جازالىغان ۋە بۇ ئارقىلىق كەلگۈسىدىكى بۇ ئادەملەرنىڭ مەنىۋى كۈچىنى ئاجىزلاشتۇرۇپ، ئۇلاردىكى ۋىجدان تۇيغۇسىنىڭ ساغلام يېتىلىشىگە توسقۇنلۇق قىلغان. ئۇرۇش، زىيادە چىڭ تۇتۇش ۋە قاتتىق ھۆكۈمدارلىق قىلىشلار ھەرگىزمۇ بالىلار قەلبىگە تەسىر قىلىشنىڭ، ئۇلاردىكى ياخشى تۇيغۇلارنى ئويغىتىشنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك چارىسى بولالمايدۇ. چۈنكى بالىنىڭ ئېڭىدا زورلۇق كۈچى ھەممىنى يېڭەلەيدىكەن، دېگەن تونۇش ھۆكۈمران ئورۇندا تۇرۇۋالغاچقا، ئۇلاردا جاھىللىق مىجەزى يېتىلىدۇ، ھەتتا ئۆزىنىڭ يامان ئىش قىلغىنىنى ھېس قىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا تەرسالىق قىلىپ ھۇسى كېلىدۇ ياكى بولمىسا ئۇنىڭدا ئىنتايىن قورقۇنچاقلىق ياكى ساختىپەزلىك ئادىتى يېتىلىپ قالىدۇ...

بۇنى تۇزىتىشنىڭ ئۇسۇلى، بالا خاتالىق سادىر قىلغاندا ئۇنىڭغا خاتالىقىنى تونۇتۇش، ئۇنى باشقىچە ئۇسۇل بىلەن ياشاشقا، ھەرىكەت قىلىشقا يېتەكلەشتىن ئىبارەت. مۇشۇنداق قىلغاندىلا ئۇ يامان ئىش قىلمايدىغان بولىدۇ. ئۇرۇش پەقەت ۋاقىتلىقلا رول ئويناپدۇ. بالا چوڭ بولغاندىن كېيىن قايتا يېيىشتىن قورقمايدىغان، بەلكى يەنە ۋىجدانىنى يوقىتىپ، چۇشكۈنلىشىپ، يامان ئادەملەرگە يولۇقۇپ قالسا، ئۇلار بىلەن بىللە جىنايەت يولىغا ماڭىدىغان بولۇپ قالىدۇ. دۇنيادا بالىغا تەن جازاسى بېرىشتەك يامان ئىش يوق. يۇرىكىنى مۇجۇش

دېگەندەك گەپلەرنى ئاز قىلىش كېرەك. بالا گەپ ئاڭلىمىسلا ئۇرۇۋەرسەك، ئۇلار ھە دېسە قورقۇپ، تۇرمۇشتا ياخشى - يامانىنى ئايرىيالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ.

بالا ئۆزىگە كۆيۈنگەن ئادەمگە ئامراق... بالىنى پەقەت كۆيۈنۈش بىلەن ئادەم قىلغىلى بولىدۇ. بالا ئاتا - ئانىسىنىڭ ئۆزىگە كۆيۈنۈۋاتقانلىقىنى ھېس قىلغاندىلا، ئۇلارنىڭ گېپىگە كىرىدۇ، ئۇلارنى خاپا قىلمايدۇ، شوخلۇقتىن، بەكباشلىقتىن ئەسكى ئىش قىلىپ قويغان بولسا، پۇشايمان قىلىدۇ. يېشى چوڭايغانسېرى ئۆزىنى ئىدارە قىلالايدىغان بولىدۇ ۋە ئۆزىنى ياخشى ئىشلارغا مايىل قىلىپ، ئەخلاقىي جەھەتتىن بۇزۇلىدىغان يامان ئادەم، يامان ئىشلارنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىمايدۇ.

بالىلار ياخشى كۆرگەن ئادىمىنىڭ ئازابىنى چۈشىنەلەيدۇ. كىچىككىنە بىر ئىش، ھەتتا بىز ئۇششاق - چۈششەك دەپ قارىغان ئىشلارمۇ ئۇلارنىڭ گۆدەك قەلبىگە تەسىر قىلىدۇ. شۇڭا، بالىلارنىڭ ئالدىدا ھەرگىز خاپا بولماسلىقىمىز، ئۇرۇشماسلىقىمىز، تىللاشماسلىقىمىز، كۆڭۈلسىزلىك تېرىماسلىقىمىز، بولۇپمۇ سۆز - ھەرىكەتتە بىردەك بولۇشىمىز كېرەك. بۇنداق ئىشلار بالىلارنىڭ يادىدا قالمىغىنى بىلەن، لېكىن تەسىرى يوقالمايدۇ. بالىلىق چاغدا قالغان بۇنداق تەسىرلەر ئۇلارنىڭ روھىي دۇنياسىغا، ۋىجدانىغا، مەنىۋى كۈچىگە زور نۇقسان يەتكۈزىدۇ. ئۆز - ئۆزىنى ئىدارە قىلىشمۇ يېتىلدۈرۈشكە باغلىق. ئەگەر ئاتا - ئانا بالىلىرىنى نېمە دېسە شۇنى قىلىپ بېرىپ، بەكمۇ ئەركە ئۆگىتىپ قويسا، ئۇلار چوڭ بولغاندا چۈشكۈن، ئىرادىسى ئاجىز، شەخسىيەتچى ئادەم بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا، ئاتا - ئانا مېھرىبانلىقنىمۇ چېكىدە قىلىشى كېرەك...

ئېيتايلۇق: بىر كېسەلچان بالا قارا بولكىنىڭ جېدىلىنى قىلدى ياكى بىر ساغلام بالا كەمپۇتنى جىق يېيىمەن، دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇلارنى تەلىپىنى ئورۇنداپ بەرمىگۈچە يىغلاۋاتىدۇ،

دەيلى. خوش، بۇ چاغدا تەلەپنى ئورۇنداپ بەرگەن ئانا توغرا قىلغان بولامدۇ ياكى ئورۇنداپ بەرمىگەن ئانا توغرا قىلغان بولامدۇ؟ مېنىڭچە، كىمىنكىسى توغرا قىلغان. ئۇنى يىغىدىن ئۇنداق قىلىپمۇ، مۇنداق قىلىپمۇ توختاتقىلى بولمىغانىكەن، ياخشىسى، ئۇنىڭ بىلەن چاتىقى بولماسلىق كېرەك، يىغلاپ هارغاندا ئۆزى توختايدۇ. ئۇ سەل بېسىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭغا نېمە ئۈچۈن تەلەپ قىلغان نەرسىنى بەرگىلى بولمايدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ بېشەملىك قىلىپ يىغلاپ هەممەيلەننى خاپا قىلغانلىقىنى چۈشەندۈرۈش كېرەك...

ئالدىڭلاردا بالىلارنى ياخشى تەربىيىلەشتەك زور بىر ۋەزىپە تۇرۇپتۇ. دىققەت قىلىڭلار! بالىنىڭ ياخشى ـ يامان بولۇشى ئاساسىي جەهەتتىن ئاتا ـ ئانىغا باغلىق، بالىلىرىڭلار توغرۇلۇق يەنە بەزى گەپلەرنى دەي دېگەن، لېكىن سىلەرنى ئەجەب ئاقساقاللىق قىلىپ كېتىپتۇ. دەپ ئويلاپ قالمىسۇن دېدىم. هەر هالدا بالىلىرىڭلارغا كۆيۈنگەنلىكىم ئۈچۈن بۇ گەپلەرنى قىلدىم. مەن ئۈچۈن ئۇلارنى سۆيۈپ قويۇڭلار... ئۇلارنىڭ ساغلام، خۇشال ـ خۇرام چوڭ بولۇشىنى، ئاتا ـ ئانىسىنى ۋە باشقىلارنى سۆيۈشىنى تىلەيمەن. ئۇلارنىڭ روهىي ۋە جىسمانىي جەهەتتىن ساغلام، باتۇر ئادەم بولۇشىنى تىلەيمەن؛ ئۇلارنىڭ مەكتەپ ۋىجدانىنى ساتماسلىقىنى تىلەيمەن؛ ئۇلار بىزدىن بەختلىك بولغاي...

چارچىدىم، شۇڭا خېتىمنى مۇشۇ يەردە توختىتىمەن...

ئۆزۈمۇ ئىشىنىمەن، مەندىكى روهىي كۈچ خېلى بار، لېكىن سەن ئويلىغاندەك ئۇنچىلىك چوڭمۇ ئەمەس، قەدىرلىك ئالدونا! خېتىمدىن تۇرمىدە سەل بىر تەرەپلىمە بولۇپ قالغانىدەك بىلىنىشىم مۇمكىن، شۇنداقتىمۇ مەن يەنىلا قەيسەر... دۇرۇس، مېنىڭمۇ كەمچىلىكلىرىم بار، لېكىن بۇنى بۇ خەتتىن

بىلگىلى بولمايدۇ. مېنى ئۆزۈمدىنمۇ كاتتا ئادەم ھېسابلاپ قالماسلىقىڭ ئۈچۈن، بۇ توغرۇلۇق كېيىنكى خەتلىرىمدە يازار-مەن. چۈنكى، مەن ھەرقانداق يالغانچىلىق ۋە ساختىلىققا ئۆچ.

ئالتىنچى سۆيىمەن

سىلەرنىڭ فىلكىسىڭلار

گەندى (1869 — 1948)

ئاتا مېھرى

گەندى — ھىندىستان مىللىي مۇستەقىللىك ھەرىكىتىنىڭ داھىيسى. ئۇنىڭ «مۇقەددەس قەھرىمان» دېگەن نامى بار. ئۇ پۈرباندا شەھىرىدە تۇغۇلغان، لوندون داشۆسىنىڭ قانۇنچىلىق شۆيۈەنىنى پۈتتۈرۈپ، ئادۋوكاتلىق سالاھىيىتى بىلەن ۋەتىنىگە قايتقان، جەنۇبىي ئافرىقىدا ئىرقىي كەمسىتىشكە قارشى كۈرەشكە قاتنىشىپ، «زورلۇق كۈچ قوللانماي قارشىلىق كۆرسىتىش» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويغان. 1 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ھىندىستاندا ئەنگلىيە مۇستەملىكىچى ھۆكۈمىتىگە «ماسلاشماسلىق ھەرىكىتى» قوللىنىشنى تەشەببۇس قىلغان، 1924 - يىلى ھىندىستان خەلق مەجلىسى پارتىيەسىنىڭ رەئىسى بولۇپ، زورلۇق كۈچ ئىشلەتمەسلىك ئىدىيەسىنى بۇ پارتىيەنىڭ يېتەكچى ئىدىيەسى قىلغان، 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ھىندىستان بىلەن پاكىستانىنىڭ بۆلۈنۈپ كېتىشىگە قارشى تۇرۇپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئىتتىپاقلىشىشقا چاقىرغان. ھىندىستان مۇستەقىللىكى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلغان، 1948 - يىلى 30 - يانۋاردا قەستكە ئۇچراپ ئۆلگەن.

گەندىنىڭ ئاتىسى پۈرباندادا باش ۋەزىر بولغان.

ئۇنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرى گەندىنىڭ ھاياتىغا زور تەسىر كۆرسەتكەن.

بىلگىلى بولمايدۇ. مېنى ئۆزۈمدىنمۇ كاتتا ئادەم ھېسابلاپ قالماسلىقىڭ ئۈچۈن، بۇ توغرۇلۇق كېيىنكى خەتلىرىمدە يازار-مەن. چۈنكى، مەن ھەرقانداق يالغانچىلىق ۋە ساختىلىققا ئۆچ.

ئالتىنچى سۆيىمەن

سىلەرنىڭ فىلىسىتىلار

گەندی (1869 — 1948)

ئاتا مېھری

گەندی — ھىندىستان مىللىي مۇستەقىللىك ھەرىكىتىنىڭ داھىيسى. ئۇنىڭ «مۇقەددەس قەھرىمان» دېگەن نامى بار. ئۇ پۈرباندا شەھىرىدە تۇغۇلغان، لوندون داشۆسىنىڭ قانۇنچىلىق شۆيۈەنىنى پۈتتۈرۈپ، ئادۋوكاتلىق سالاھىيىتى بىلەن ۋەتىنىگە قايتقان، جەنۇبىي ئافرىقىدا ئىرقىي كەمسىتىشكە قارشى كۈرەشكە قاتنىشىپ، «زورلۇق كۈچ قوللانماي قارشىلىق كۆرسىتىش» شوئارىنى ئوتتۇرىغا قويغان، 1 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ھىندىستاندا ئەنگلىيە مۇستەملىكىچى ھۆكۈمىتىگە «ماسلاشماسلىق ھەرىكىتى» قوللىنىشنى تەشەببۇس قىلغان، 1924 - يىلى ھىندىستان خەلق مەجلىسى پارتىيەسىنىڭ رەئىسى بولۇپ، زورلۇق كۈچ ئىشلەتمەسلىك ئىدىيەسىنى بۇ پارتىيەنىڭ يېتەكچى ئىدىيىسى قىلغان، 2 - دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىن ھىندىستان بىلەن پاكىستاننىڭ بۆلۈنۈپ كېتىشىگە قارشى تۇرۇپ، پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنى ئىتتىپاقلىشىشقا چاقىرغان. ھىندىستان مۇستەقىللىكى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلغان، 1948 - يىلى 30 - يانۋاردا قەستكە ئۇچراپ ئۆلگەن.

گەندىنىڭ ئاتىسى پۈرباندادا باش ۋەزىر بولغان. ئۇنىڭ سۆز - ھەرىكەتلىرى گەندىنىڭ ھاياتىغا زور تەسىر كۆرسەتكەن.

بوۋامنىڭ يەتتە ئوغلى بار ئىكەن. ئوغۇللارنىڭ بەشىنچىسى كالنىم بىلەن ئالتىنچى ئوغۇل جورۇس دادىسىنىڭ ئىرادىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، پۇرباندادا باش ۋەزىر بولغان. كالنىم مېنىڭ دادام.

دادام تۆت خوتۇن ئاپتىكەن، بەختكە قارشى ئۇلارنىڭ ھەممىسلا ۋاپات بولۇپ كەتكەن. ئالدىنقى ئىككى خوتۇنىدىن ئىككى قىزى بار ئىكەن. ئۇچىنچى خوتۇنى تۇغماپتىكەن. ئاخىرقى خوتۇنى پوتوربا بىر قىز، ئۇچ ئوغۇل تۇغۇپتىكەن. ئاشۇ ئوغۇللارنىڭ ئەڭ كىچىكى مەن ــ موھاندا گەندى بولىمەن.

دادام ئادەملەرگە ھالال، مەردانە مۇئامىلە قىلاتتى، ساختىپەزلىك، ھارامزادىلىك دېگەنلەرگە بەك ئۆچ ئىدى. ھەرقانداق ئادەمگە بىر خىل مۇئامىلە قىلغاچقا. ئۆيدىمۇ، جەمئىيەتتىمۇ ھەممەيلەن ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. بولۇپمۇ ئۇ پادىشاھقا ئىنتايىن سادىق ئىدى، پۇقرالارغا ئىنتايىن كۆيۈنەتتى، خەلق تۇرمۇشىغا پايدىلىقلا ئىش بولىدىكەن، ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئىتى بىلەن ھېسابلاشماي، شۇ ئىشنى ئەملگە ئاشۇراتتى. شۇڭا بۇ ئالىيجاناب ئىشلىرى بىلەن تېخىمۇ ھۇرمەتكە سازاۋەر ئىدى.

ئەينى ۋاقىتتا ئەنگلىيە ھىندىستانىدىكى ھۆكۈمرانلىقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن پۇرباندىغا ئۆلۈمگە بۇيرۇش ھۆقۇقىنى يۈرگۈزەلەيدىغان بىر ئەمەلدارنى ئەۋەتكەنىكەن. ئۇ نۇرغۇن كىشىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كەپتۇ. ئۇلار بىر ــ بىرىدىن تەكەببۇر، كۆزەك ئادەملەر ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى ناھايىتى چوڭچىلىق بىلەن: «پۇرباندانىڭ پادىشاھى چىرىكلىشىپ كەتكەن، ئىقتىدارسىز، لەقۋا ئادەم ئىكەن!» دېگەن گەپنى قىپتۇ.

ئەتراپتا ئولتۇرغان ۋەزىر - ۋۇزرالار بۇ گەپتىن ناھايىتى غەزەپلەنگەن بولسىمۇ، لېكىن غەزىپىنى سىرتىغا چىقىرالماي، ئامالسىز، بۇ گەپنى ئاڭلىمىغانغا سېلىپ ئولتۇرۇۋاپتۇ. دادام بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، غەزەپ بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ ھېلىقى ئەنگلىيەلىككە: «سەن ھەرقانچە ئەنگلىيەلىك بولۇپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، پادىشاھىمىزغا ھاقارەت قىلساڭ بولمايدۇ. بۇ گېپىڭ ئۇچۇن دەرھال ئەپۇ سورا!» دەپتۇ.

ئۇ ئەنگلىيەلىك تۆرە گۇناھىنى بويىنىغا ئالماياتتى. تېخى دادامنى ئەدەبسىزلىك قىلدى دەپ قاراپ، ئۇنى ئەپۇ سورايسەن، دەپ تۇرۇۋاپتۇ. دادام ھەقىقەتنى ۋە دۆلەتنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قوغداش ئۇچۇن ئۇنىڭ بۇ يولسىز تەلىپىنى قەتئىي رەت قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەنگلىيەلىكلەر دادامنى دەرەخقە باغلاپ قويۇپتۇ. بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن پۇتۇن ئەل غەزەپلىنىپ دەرھال قوزغىلىپتۇ ۋە ئەنگلىيەلىكلەردىن دادامنى دەرھال بوشىتىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئەنگلىيەلىك ئەمەلدار ئەلنىڭ غەزىپىگە تەڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى سېزىپ، دادامنى بوشىتىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

دادام ئەلنىڭلا غېمىنى يەيدىغان، باي بولۇشنىڭ كويىغا كىرمەيدىغان ھالال ئادەم ئىدى. ئۇزۇن يىللار باش ۋەزىر بولغان بولسىمۇ، بىز بالىلىرىغا مىراس قىلىپ قالدۇرغۇدەك ھېچقانداق دەپنە - دۇنياسى يوق ئىدى. دادام مەكتەپتە ئوقۇمىغاچقا «تارىخ»، «جۇغراپىيە» دېگەنلەرنى چورت بىلمەيتتى. لېكىن ئۇ ناھايىتى ئىجتىھاتلىق بولغاچقا، ئەمەلىي تۇرمۇش داۋامىدا نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالغان، شۇڭا ھەرقانداق مۇشكۇل مەسىلىنى ئوڭايلا بىر تەرەپ قىلالايتتى.

دادام ھىندى دىنىغا ئېتىقاد قىلغىنى بىلەن، لېكىن بەك ئىخلاس قىلىپ كەتمەيتتى، ئىبادەتخانىغىمۇ ناگاڭ - ناگاندا بېرىپ قويىاتتى، قېرىغان چېغىدا بىر كاتتا ئۆلىما

ئۇنىڭغا ئايەت ئوقۇپ تۇرۇشنى نەسىھەت قىلغانىكەن، شۇنىڭدىن كېيىن ھەر كۈنكى كەچلىك ئىبادەت ۋاقتىدا قىرائەت قىلىپ تۇرىدىغان بولدى.

ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ۋاقتلىرىمدا مەن بىرنەچچە ئەسكى ئىش قىلغان. بۇ ئىشلارنىڭ بىرى، مەن تاماكا چېكەتتىم، تۇغقىنىمنىڭ بىر ئوغلى بىلەن ئىككىمىز تەڭلا بۇ ئادەتنى يوقتۇرۇۋالغانىدۇق. تاماكىنىڭ پۇرىقىغىمۇ ئۆچ ئىدىم، تاغامنىڭ ئاغزىدىن چەمبىرەك - چەمبىرەك ئىس چىقارغانلىقىنى كۆرۈپ ئۆزۈمچە دوريغۇم كېلىپ قالغان.

دەسلەپتە تاغام چېكىپ تاشلىۋەتكەن تاماكىلارنىڭ قالدۇقىنى چېكىپ يۇردۇق، لېكىن ئۇنىمۇ دائىم تاپقىلى بولمايدىكەن، ئىسىدىنمۇ جىق چەمبىرەك چىقارغىلى بولمايدىكەن. شۇڭا، ھەۋىسىمىزنى قاندۇرۇش ئۈچۈن خىزمەتكارلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ پۇل ئوغرىلاپ تاماكا ئېلىپ چەكتۇق. چوڭلاردىن خالى يەردە تاماكىنى پۈۋلەپ ئىس چىقىرىپ ئويناش بىزگە ناھايىتى كۆڭۈللۈك ئويۇن ئىدى.

ئۇ تاماكىمۇ ئىككى - ئۈچ ھەپتىدىن كېيىن تۈگىدى. ئەمدى تاماكا ئالىدىغان پۇلنى نەدىن تېغىرلارمىز، دەپ غەم قىلىپ يۈرگەندە، بىرەيلەندىن جىلغىدا بىر خىل ئۆسۈملۈك بارلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈششاق تۆشۈكلۈك يوپۇرمىقىنى تاماكا قىلىپ چەككىلى بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ قالدۇق. شۇنىڭ بىلەن پۇل ئوغرىلاش نىيىتىدىن ۋاز كەچتۇق - دە، ھېلىقى يوپۇرماقنى ئەكىلىپ قۇرۇتتۇق لېكىن ئۇنىڭ تەمى ناھايىتى يامان ئىكەن، ھەرگىزمۇ تاماكىنىڭ ئورنىدا چەككىلى بولمايدىكەن،

بىز چوڭلارنى دوراپ تاماكا چېكىمىز دەپ ناھايىتى تەس كۈنگە قالدۇق، كىچىك بولغاندىكىن چوڭلاردىن يوشۇرۇپ چەكمىسەك تېخى بولمايدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە، تاماكا ئالايلى دېسەك يېنىمىزدا بىر سىنت يوق. ئويلاپ

باقساق، هەممە ئىشتىلا چوڭلارغا تەلمۇرمىسەك بولمايدىكەن، بۇنداق ياشاپ نېمە كەپتۇ؟ بولدى، ئۆلۈپلا تۇغەشمەمدۇق! دېگەن نىيەتكە كەلدۇق.

بىر چاغلاردا، ماندورونىڭ مېۋىسى زەھەرلىك، مەيلى ئادەم مەيلى ھايۋان يېسىمۇ دەرھال ئۆلىدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم. بۇ گەپ ئېسىمگە كېلىپ، دەرھال ئورمانغا بېرىپ ئۇ مېۋىنى ئىزدەپ تاپتۇق.

مېۋىنىغۇ تاپتۇق، لېكىن ئۆلۈشنى قايسى ۋاقىتقا تۇغرىلاش كېرەك؟ ئۇ دۇنياغا بېرىش ئۈچۈن كەچقۇرۇن مەزگىلى ياخشىراق بولار، دېگەن مەسلىھەتكە كېلىپ، ئاۋۋال كۈن پاتارغا يېقىن ئىبادەتخانىغا بېرىپ ئىبادەت قىلدۇق، ئاندىن ئۆلۈۋېلىش ئۈچۈن ئىبادەتخانىنىڭ كەينىگە ئۆتتۇق. لېكىن، مېۋىنى يەيدىغان چاغدا ئىككىلىنىپ قالدۇق. «ئەگەر بۇ مېۋىنى يەپ دەرھال ئۆلمەي قىينىلىپ كەتسەم قانداق قىلىمەن؟ بىرنەچچە يىلدىن كېيىن مەنمۇ چوڭ بولىمەن، بۇ كۈنلەرمۇ ئۆتۈپ كېتىدۇغۇ!» دەپ ئويلىدىم.

بۇ خىيالغا كېلىپ بولغۇچە، ھېلىقى مېۋىدىن ئاغزىمغا بىر - ئىككى تال سېلىپ بولغانىكەنمەن، كېيىن ئاغزىمغا سالمىدىم. ئىككىمىز يەنە بىر قۇر مەسلىھەتلىشىپ، ئاخىر ئۆلۈۋېلىش نىيىتىدىن يانىدۇق. شۇ چاغدا مەن ئۆلىمەن دەپ نىيەت قىلغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە ئۇنى ئوڭاي قىلغىلى بولمايدىغانلىقىنى چۈشەنگەنىدىم. كېيىن خەقلەرنى ئۆلۈۋالماق چىكەن دەپ ئاڭلىسام، ئانچە چۆچۈپ كەتمەي كۈلۈپلا قويىدىغان بولدۇم. چۈنكى بۇنىڭ ئۈچۈن چوڭ جۇرئەت كېتىدىغانلىقىنى بىلىمەن - دە، شۇ ئىش ماڭا قاتتىق تەسىر قىپتىكەن، شۇنىڭدىن كېيىن تاماكا قالدۇقىنمۇ تېرىپ يۇرمەيدىغان، خىزمەتكارلارنىڭ پۇلىنى ئوغرىلاپ تاماكا ئالمىدىغان ئىشنىمۇ قىلمايدىغان بولدۇم.

هەممىدىن خۇشال بولۇشقا ئەرزىيدىغان ئىش شۇكى، شۇنىڭدىن ئىبتىبارەن ھەرگىز تاماكا چەكمەيدىغان، ھەتتا تاماكا چېكىشنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمەيدىغان بولدۇم. تاماكا چېكىشنى سالامەتلىككە زىيانلىق يامان ئادەت، دەپ ھېسابلايمەن. خەقلەرنىڭ تاماكىغا ئۆلگۈدەك ئامراقلىق قىلىپ كېتىدىغانلىقى زادى كاللامدىن ئۆتمەيدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، مەن يەنە بىر يامان ئىش قىلغان. 15 ياش چاغلىرىم ئىدى. بىر كۈنى ئىسكىلىنچى ئاكامدىن 25 رۇبىيە قەرز ئالدىم. كېيىن شۇ قەرزنى قايتۇرۇش ئۈچۈن ئۆزۈمە ئالتۇن بىلەزۈكىدىن ئازراق سۇندۇرۇۋېلىپ، ئاپىرىپ ساتتىم، ئاندىن پۇلنى ئۆزىگە ئەكىلىپ بەردىم. لېكىن قەرزنى قايتۇرغىنىم بىلەن كۆڭلۈم پەقەت ئارامالمىق تاپمىدى، جىق قينالدىم. ياتاممۇ، قوپساممۇ، «ھەي، مۇھاندا، يەنە ئوغرىلىق قىلدىڭ ـ دە!» دېگەن بىر ئاۋاز قۇلىقىم تۈۋىدە جارانلاپلا تۇرىدۇ. بۇ ۋىجدان ئازابىغا چىدىمايمۇ، ئادەم يوق يەرگە بېرىپ، ئۆزۈمنى بولۇشچە تىللاپ باقاممۇ، يەنىلا ئازابىم يېنىكلىمىدى. ئاخىر مەن بۇ ئىشنى ئوچۇق دېمەسەم بولمىدى. بولمىسا مەڭگۈ ۋىجدان ئازابىدىن قۇتۇلالمىغۇدەكمەن، دېگەن يەرگە كەلدىم. دادامغا گەپنى ئوچۇق دېمەكچى بولۇپ، نەچچە رەت تەمشەلدىم، لېكىن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بۇ گەپنى ئاغزىمدىن چىقىرالمىدىم. بۇ دادامنىڭ ئەيىبلىشىدىن قورقانلىقىم ئەمەس ئىدى. پەقەت دادام بۇنى ئاڭلىسا، مېنى شۇ قەدەر كۆڭلى قارا بولۇپ كېتىپتۇ، دەپ، كۆڭلى يېرىم بولۇپ كېتەرمىكىن، دەپ قورقاندىم.

نۇرغۇن ئويلىنىشلاردىن كېيىن ئاخىر دادامغا خەت يېزىپ، ئۆتكۈزگەن پۇتۇن گۇناھلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويدۇم ۋە خەتنىڭ ئاخىرىدا: «ئەزىزىم خۇدا، بۇنىڭدىن كېيىن ھەرگىز

مۇنداق گۇناھلىق ئىشلارنى قىلمايمەن. ئۆزلىرىدىن گۇۋاھ لىكىم تۇپەيلى ئۆتكۈزگەن بۇ خاتالىقلىرىمنى ئەپۇ قىلىشلىرىنى سورايمەن» دەپ يازدىم.

بۇ چاغدا دادام كونا كېسىلى قوزغىلىپ ئورۇن تۇتۇپ ياتقانىدى. مەن غەيرىتىمگە كېلىپ خەتنى ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ ھەيرانلىق بىلەن كۇنۇپرىتنى ئېچىپ خەتنى ئوقۇدى. مەن ئۇنىڭ تەنبىھىنى ئاڭلاش مەقسىتىدە كارىۋىتىنىڭ بېشىدا ئولتۇردۇم.

لېكىن ئەھۋال كۈتكىنىمدەك بولمىدى. ئۇ مېنى تىللىمىدى ياكى جازالىمىدى. قارىسام، كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈلۈۋاتىدۇ. ئۇ كۆز ياشلار خەتنىڭ سىياھىنى بويۇۋەتتى. ئاندىن ئۇ كۆزلىرىنى بىر پەس يۇمۇپ ئويلاندى، كېيىن خەتنى يىرتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئۆزۈمنى توختىتالمايا، «دادا!» دەپ ۋارقىرىغىنىمچە ھۆكۈرەپ يىغلىۋەتتىم.

بالىسىنىڭ شۇ قەدەر ئەسكى ئىشلارنى قىلغىنىنى بىلگىنىدە ئاتىنىڭ نەقەدەر ئازابلىنىدىغانلىقى، ئىسىت، دەپ قالىدىغانلىقى چۈشىنىشلىك. شۇنداقتىمۇ ئۇ مېنى ئەيىبلەيدىغان بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى، بەلكى دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپلا قالدى. ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى ئازابلانغان قىياپىتى تا بۈگۈنگىچە خىيالىمدىن چىقمايدۇ. ئۇنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن. ئۇ ئۆزىنىڭ كۆز ياشلىرى بىلەن قەلبىمدىكى داغنى يۇغان، مېنى ئۇرۇشنىڭ ئورنىغا يەنىلا ئاتىلىق مېھرىنى ئىزھارلىغانىدى. ئۇنىڭ مىڭ ئېغىز تەنبىھىدىنمۇ ئۇستۈن تۇرىدىغان كۆز ياشلىرى مېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن گۇناھلىرىمنى يۇيۇپ ياخشىلىق يولىغا ماڭىدىغان ئىرادەمنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتكەنىدى. شۇ چاغدا مەن دادام ھەرقانچە تىللىسىمۇ مەيلى، دەپ تەييار بولۇپ تۇرغان بولسامۇ، لېكىن دادام مېنى تىللىغان بولسا، ئەمەلىيەتتە ئۇ ماڭا ئانچە خۇش يېقىپ كەتمىگەن بولاتتى،

ئۇنىڭ مېنىڭ پەزىلەتلىك بولۇپ يېتىشىشىمگىمۇ ئانچە پايدىسى بولمىغان بولاتتى. ئەنە، شۇ ئىشتىن كېيىن مەن ھەرگىز ئۇنداق يامان ئىشلارنى قىلماسلىققا، جېنىم چىقىپ كەتسىمۇ مۇشۇ ۋەدەمدە چىڭ تۇرۇشقا كۆڭلۈمدە قەسەم قىلىۋەتكەنىدىم.

ھىندى دىنىنىڭ مۇناجاتلىرىدا مۇنداق ئىككى مىسرا سۆز بار:

مېھرى ئوقى كىمگە تەگسە شۇ بىلەر:
سۆيگۈ ـ مېھىر قۇدرىتى زور شۇ قەدەر.

دادامنۇ مېنىڭ يۈرىكىمگە دەل شۇ مېھىر ئوقىنى ئېتىپ، ماڭا سۆيگۈ ـ مېھىر قۇدرىتىنىڭ شۇ قەدەر زور ئىكەنلىكىنى تونۇتقانىدى. مەن شۇنىڭدىن كېيىن چوقۇم ئوبدان ئادەم بولۇپ، بۇ دۇنيادا ھالال ياشايمەن، دېگەن ئىرادىگە كەلگەن.

گورکي (1868 — 1936)

ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت

گورکي — ئەسلى ئىسمى ئالېكسې ماكسىموۋىچ پېشكوۋ، سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتاقلىق يازغۇچىسى، نەزىرى نوۋېگوردتىكى يانچىچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، تۆت يېشىدا ئاتا ـ ئانىسىدىن يېتىم قالغان، ئىككى يىللا مەكتەپ يۈزى كۆرگەن، شاگىرت، پرىستان ئىشچىسى بولغان، 1892 ـ يىلدىن باشلاپ ئەسەرلىرى ئېلان قىلىنغان، هايا-تىدا ئۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان.

گورکىي بىرى قىز، بىرى ئوغۇل بولۇپ ئىككى پەرزەنت كۆرگەن، قىزى كاتيە كىچىكىدىلا كېسەل بىلەن ئۆلۈپ كەتكەچكە، ئۇ پۈتۈن ئاتىلىق مېھرىنى ئوغلى ماكسىم پېشكوۋ (1897 — 1934) غا بېغىشلىغان. چارروسىيە هۆكۈمىتى ئۇنى ئىنقىلابقا قاتناشتى، دەپ قولغا ئالماقچى بولغاندا، چەت ئەللەردە سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن، خوتۇن، بالا ـ چاقىسى بىلەن ئۇزۇنغىچە بىللە بولالمىغاچقا، داۋاملىق خەت يېزىش ئارقىلىق ئوغلىنى تەربىيىلەپ تۇرغان.

1

[1907 - يىل 26 - يانۋار (8 - فېۋرال) دىن كېيىن كاپۇردىن ئالياسئوغا يېزىلغان].

سەن كەتتىڭ، لېكىن سەن تىككەن گۈل قالدى. ئۇ ئۆسۈۋاتىدۇ. مەن ئۇ گۈلگە قارىغانچە، ئوغلۇم بۇ يەردىن كەتكىنى بىلەن، كاپۇر ئارىلىغا ئىنتايىن بىر ياخشى نەرسىنى، يەنى گۈلنى قالدۇرۇپ قويدى، دەپ خۇشاللىق بىلەن ئويلاپ كېتىۋاتىمەن.

ئەگەر سەن ھەرقانداق ۋاقىتتا، ھەرقانداق جايدا كىشىلەرگە ئەڭ ياخشى نەرسىنى — گۈلنى، گۈلدەك ئىدىيىنى ھەم ئۆزۈڭ توغرىسىدىكى گۈزەل ئەسلىمىلەرنى قالدۇرۇپ قويالىساڭ، ئۇنداقتا تۇرمۇشۇڭ ئىنتايىن ئازادە ۋە كۆڭۈللۈك بولىدۇ. ئۇ چاغدا سەن ھەممە ئادەمنىڭ ساڭا موھتاج ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىسەن. بۇ ھېسسىيات سېنى باي كۆڭۈلگە ئىگە قىلىدۇ. بىلىشىڭ كېرەككى، بەرىش ھامان ئېلىشتىن كۆڭۈللۈك بولىدۇ.

.....

سالماق بول، ئەزىزىم، ئاپاڭغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆل، بولامدۇ؟

2

[1907 - يىل نويابىرنىڭ ئاخىرى (دېكابىرنىڭ بېشى) رىمدىن جەنۇبگە يېزىلغان].

سالامەتلىكىمدىن ئەنسىرىمە. ئەھۋالىم بىرئاز يامان بولسىمۇ، يەنىلا خىزمىتىمنى قىلىۋاتىمەن. سەن چوڭ بولۇپ ئۆزۈڭنىڭ يېڭىچە تۇرمۇشۇڭنى باشلىغان چېغىڭدا، مېنىڭ بۇ

دۇنيادا بىكار ياشىمىغانلىقىمنى چۈشىنىسەن. مەن سېنى چوقۇم چۈشىنىدۇ دېگەن ئۈمىدتە.

سەنمۇ يازغۇچى بولۇشنى خالاۋاتامسەن؟ بۇ ياخشى ئىش. مەنمۇ سېنىڭ يېشىڭدىكى چېغىمدا تۇنجى قېتىم يېزىقچىلىق ئىلكى خۇمارىنى ھېس قىلغان، تېخى ئۆزۈمچە قەغەز - قەلەم بىلەن ھەپىلىشىپ، چوڭ دادامدىنمۇ تاياق يېگەنىدىم، تاياق يېگەنىدىمۇ خېلى ئۇبدان يېگەن. ھازىر شۇ چاغلاردىكى ئىشنى ئويلىسام بەكمۇ كۆڭۈللۈك ھېس قىلىمەن.

ھەممىدىن مۇھىمى، ئەزىزىم، تىرىشىپ بىلىملىكنى كۆپەيت. ئىمكانىيەتلا بولسا، ھەممىنى — مۇزىكا، رەسىم، تەبىئىي پەن ۋە پۈتكۈل تۇرمۇشنى گۈزەللەشتۈرىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆگەن. ساڭا يەنە بىر تەكتلەپ قويايكى، ئادەمنىڭ بىلىدىغىنى قانچىكى كۆپ بولسا، ئۇنىڭ كىشىلەر ئالدىدىكى قەدىر - قىممىتى شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ. ساڭا قىزىقارلىق كىتابلاردىن بىر مۇنچە ئەۋەتكەنىدىم. ئەپسۇس، ھېلىغىچە قولۇڭغا تەگمەپتۇ.

3

[1907 - يىل 23 - دېكابىر (1908 - يىل 5 - يانۋار) دىن بۇرۇن رىمدىن جەنۇبگە يېزىلغان].

خېتىڭ خېلى جايىدا. تەپسىلىي، ئېنىق يېزىپسەن. پەقەت ئوقۇتقۇچىلىرىڭ ھەققىدىكى پىكرىڭلا ئانچە ئاقىلانە ئەمەس. خەير، بۇنىڭغىمۇ كەپرەك يوق! سەن يەنە بىرئاز چوڭ بولغاندىن كېيىن باشقىلار ھەققىدە بۇنىڭدىن ئۇبدانراق گەپ قىلالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن.

بەزىلەر نېمىشقا خەقلەرگە ئۆچلۇك قىلىدۇ، بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب، باشقىلار ئۇنىڭ

غەزەپنى كەلتۈرۈپ قويغان. راست، سەۋەب پەقەت مۇشۇلا. ئەگەر خەقلەر سېنى كۆندە مازاق قىلمۇھىرىدىغان بولسا، بىر كۈنى سەنمۇ چىدىماي يولۇاستەك ئېتىلىپ چىقسەن. شۇنداقتۇ؟

ئەگەر ئەتراپىڭدىكىلەرنىڭ ئوبدان بولۇشىنى تىلىسەك، ئۆزۈڭ ئۈلارغا مۇلايىم، ئاق كۆڭۈل، ئەدەبلىك مۇئامىلە قىل، شۇ چاغدا ئەتراپىڭدىكىلەرمۇ ساڭا ياخشى مۇئامىلە قىلىدۇ. تۇرمۇشۇڭدىكى ھەممە نەرسە ئۆزۈڭگە باغلىق. مېنىڭ بۇ گېپىمگە ئىشەن.

مەن ساڭا ناھايىتى ئوبدان سۈرەتلەرنى يېغىپ قويدۇم. پات ئارىدا سەن ياۋروپادىكى بارلىق مۇزېيلاردىن تارتىلغان سۈرەتلەرنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولىسەن.

.....

ئۆگەنگىن دوستۇم، دەسلەپتە ساڭا سەل مەنسىز ھەم قىيىن تۇيۇلۇشى مۇمكىن، لېكىن سەن كېيىن ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايدىغان بولۇپ قالىسەن. بۇنىڭدىن ئىنسانلارنىڭ بۇرۇن قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى، ھازىر قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى ھەم ئۇلارنىڭ ياشاشنى نەقەدەر ئارزۇ قىلىدىغانلىقىنى ناھايىتى ئوڭاي، كۆڭۈللۈك ھەم ياخشى چۈشىنىۋالالايسەن.

4

[1910 - يىل دېكابرنىڭ ئاخىرى (1911 - يىل يانۋارنىڭ بېشى) كاپۇردىن پاردۇغا يېزىلغان].

ئوغلۇم:

ساڭا ئاۋۇتاتسىيىگە دائىر كىتابلارنى ئەۋەتەي دېگەن، لېكىن تاپالمىدىم. شۇڭا، سۇ ئاستى دۇنياسىغا ئائىت كىتابتىن بىرنى ئەۋەتتىم. ئەگەر كىتاب سەل تاينى يوق چىقىپ قالسا، بۇ مېنىڭ سەۋەنلىكىم ئەمەس.

سېنى بەك كۆرگۈم بار، لېكىن ئالدىڭغا باراي دېسەم، دائىملا بىر ئىشلار بىلەن بوشىيالمايۋاتىمەن.

ئاپاڭ ساڭا «ئوكولوۋ بازىرى» دېگەن كىتابنى ئوقۇپ بەرسۇن. كىتابتىكى سېمانىڭ قانداق شېئىر يازغانلىقىنى ئاڭلاپ باق. سېنىڭ شائىر، مۇزىكانت ياكى ئالىم بولۇشۇڭنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىمەن. يارىملىق ئادەم بولۇش كېرەك. بولمىسا، بۇ دۇنيادا ياشىغانىنىڭ ئەھمىيىتى بولمايدۇ.

قانداق ئادەملەر ئەڭ قىممەتلىك، باتۇر، پاراسەتلىك بولىدۇ دېسەڭ، فرانسىيەدىكى باسىپر، بوتوروغا ئوخشاش تەبىئىي پەن ئالىملىرى... ئۇلار ئەڭ، ئەڭ مۇنەۋۋەر ئادەملەر!

بۇ جەھەتتە سېنىڭمۇ ئازراق تەييارلىق قىلىپ قويغۇڭ بارمۇ؟ ئىلىم - پەننى سالماق بولۇپ، ھاردىم - تالدىم دېمەي، باش چۆكۈرۈپ ئۆگەنمىسە بولمايدۇ. لېكىن، سەن ئويۇنغا بەك بېرىلىپ كېتىۋاتىسەن، جايىڭدا بېسىپ ئولتۇرالماۋاتىسەن. ياخشىسى، شېئىر ياز، مۇزىكا ئۆگەن، رەسىم سىزىشنى مەشق قىل.

ئايروپىلانىڭ ئىشىنى ھازىرچە بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ تۇر. ئايروپىلان ئۆگىنىمەن دەپ بېشىڭدىن ئايرىلىپ قېلىسىپ يۈرمە. باش دېگەن جىق كېرەك بولىدىغان نەرسە. راست!

پاردۇغا زادى قاچان بارالايمەن؟ بۇ تېخى ئۇنىق ئەمەس. ئاۋۋال رومانىمنى («ماتۋى كوزىۋىننىڭ ھاياتى» نى دېمەكچى) بىرىپ پۈتتۈرۈۋالاي. ئۇنى قاچان بېرىپ بولالىشىمنىمۇ بىلمەيمەن.

بۇ چاقچاق گېپىم ئەمەس. بېرىنچىلىق مەن ئۇچۇن ھەممىدىن مۇھىم ئىش.

ئەمىسە، خوش، ئەزىزىم!

يېڭى بىر يىلغا يېڭىچە ھەۋەس ۋە شاد - خۇراملىق بىلەن كىرگەيسەن.

سېنى باغرىمغا باسقايمەن ئىلاھىم.

5

[1912 - يىل 29 - يانۋار (10 - فېۋرال) كاپۇردىن پارىژغا يېزىلغان].

ئەزىزىم!

سەندىن خەت كەلمىگىلى ئۇزۇن بولغان. بۇگۈن خېتىڭنى تاپشۇرۇۋېلىپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم.

توغرا دەيسەن، «كۆكۈيۇن» نىڭ باش قەھرىمانى كرو-خوۋغا قارىغاندا جىق ئىرادىلىك. مۇنداقچە ئېيتقاندا، غەربلىكلەر بىز سىلاۋيانلارغا قارىغاندا خېلى ئىرادىلىك كېلىدۇ.

بۇ ھەفتە يەنە نۇرغۇن گەپلىرىم بار، كېيىن ئالدىڭغا بارغاندا تەپسىلىي پاراڭ سېلىپ بېرەرمەن.

ساڭا مارك تۆۋېننىڭ بىر كىتابىنى ۋە بالىلارنىڭ ماڭا يازغان بىر نەچچە پارچە خېتىنى ئەۋەتتىم. مەن بۇ بالىلارنىڭ ھەممىسىگە ماركا ئەۋەتكەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە بىرى مېنىڭ ئەۋەتكەن ماركام قولىغا تەگكۈچە، كېسەل سەۋەبىدىن ئۇلۇپ كېتىپتۇ. ماركىنى بۇرۇنراق ئەۋەتمىگىنىمگە ئىچىم جىق ئېچىشتى.

ساڭا ئەۋەتكەنلىرىمنىڭ ئىچىدە ئوكرائىن يېزىقىدا يېزىلغان بىر پارچە خەتمۇ بار. بۇنى چېرنىكوۋ شەھىرىدىكى توققۇز ياشلىق بىر قىزچاق يازغان. ئۇ بىر ئوكرائىن يازغۇچىسىنىڭ قىزى، ئىسمى ئوكسانا. بۇ خەتنى ئۇنىڭ ئەسىرى دېيىشكە بولىدۇ.

بالىلار بىلەن خەت - ئالاقە قىلىپ تۇرۇش مەن ئۈچۈن زور خۇشاللىق ئەكىلىدۇ. بالىلار يەر شارىنىڭ ئەڭ سەرخىللىرى. بالىلار يەر شارىنىڭ ئەڭ ئېسىل ئادەملىرى. سەن

تېخى بىر بالا، شۇڭا ئۇلارنىڭ نەقەدەر ئېسىللىكىنى تېخى چۈشەنمەيسەن. ساڭا شۇنى چىن كۆڭلۈمدىن دەپ قويايكى، ھەرقانداق چاغدا بالىلارغا پەرۋاسىز قاراشقا بولمايدۇ!

ئەزىزىم، سەن مېنىڭ بالام! بۇ جاپا ـ مۇشەققەتلىك يىللاردا چوڭ ئادەم بولۇش، بولۇپمۇ ھەقىقىي روسىيىلىك بولۇش ئاسان ئىش ئەمەس!

كەچۈر، راست، بۇ گەپلەر سېنى ھازىرچە قىزىقتۇرالمايدۇ، بۇلارنى چۈشىنىشىڭگە تېخى بالدۇر.

كيۈري خانىم (1867 — 1934)

جىيەن قىزىغا يېزىلغان خەت

كيۈري خانىم — ئەسلى ئىسمى ماريە سكولودوۋسكى، فرانسىيە تەۋەلىكىدىكى پولەك فىزىكا ۋە خىمىيە ئالىمى، ۋارشاۋادىكى بىر ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، پارىژ داشۆسىنىك تەبىئىي پەن شۆيۈەنىنى پۈتتۈرۈپ، فىزىكا پەنلىرى بويىچە دوكتورلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن، 1895 - يىلى پېئېررى كيۈري بىلەن توي قىلغان، ئەر - ئايال ئىككىسى ئورتاق تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىپ 1898 - يىلى پولونىي ۋە رادىي دېگەن ئىككى خىل رادىئو ئاكتىپلىق ئېلېمېنتنى بايقىغان، 1903 - يىلى كيۈري، بوكلېر بىلەن بىللە نوبېل فىزىكا مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن، 1911 - يىلى نوبېل خىمىيە مۇكاپاتىنى ئالغان، «رادىئو ئاكتىپلىق ئېلېمېنتلار ھەققىدە» قاتارلىق ئوتتۇز نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالە يازغان.

بۇ كيۈري خانىمنىڭ 1913 - يىل 6 - يانۋاردا جىيەن قىزى ھاننا زارايېغا يازغان خېتى.

خېتىگدە بىر ئەسىر بۇرۇن تۇغۇلغان بولسام بوپتىكەن، دەپ يېزىپسەن... ئىرىنا ماڭا ئۆز ۋاقتىدا، مۇمكىن بولسا، كېيىنكى ئەسىرلەردە تۇغۇلغان بولسام ياخشى بولاتتىكەن، دېگەن. مېنىڭچە، ھەرقانداق زاماننىڭ ئۆزىدە ھەم كۆڭۈللۈك، ھەم ئەھمىيەتلىك ياشىغىلى بولىدۇ. بىز ھاياتىمىزنى بىھۇدە ئۆتكۈزمەسلىكىمىز، بۇ ھاياتتا «قولۇمدىن كەلگەن ئىشنى قىلدىم» دېيەلىشىمىز كېرەك. ئىنسانلارنىڭ بىزدىن تەلەپ قىلغىنى مۇشۇ. بىز پەقەت مۇشۇنداق قىلالىغاندىلا ھاياتتىن خۇشاللىق تاپالايمىز.

بۇلتۇر ئەتىيازدا قىزلىرىم پىلە قۇرتى باقتى. شۇ كۈنلەردە ھەجەزىم يوق، بىر نەچچە ھەپتە ئىشلىرىمنى تاشلاپ قويۇپ دەم ئالغان. شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ پىلە غوزىكىنى كۆزەتتىم. بۇ ناھايىتى قىزىقارلىق ئىش ئىكەن. قارىسام، پىلە قۇرتلىرى شۇنداق جانلىق، ھەم ئىختىيارلىقى بىلەن، ھەم شۇنداق ئەستايىدىل، تىرىشىپ ئىشلەيدىكەن. گەرچە مەن ئۇلاردەك تەشكىلچان ئىشلىيەلمىسەمۇ، لېكىن ئۆزۈمنى ئۇلارغا ئوخشاتقۇم كەلدى. ئويلاپ باقسام، مەنمۇ ناھايىتى سەۋرچانلىق بىلەن ياخشى بىر نىشانغا يېتىش ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەۋېتىپتىمەن. ھاياتنىڭ تولىمۇ قىسقا، ئاجىز ۋە ئۆتكۈنچى نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، بەزىلەرنىڭ كۆز قاراشلىرىنىڭ ماڭا ئوخشىمايدىغانلىقىنىمۇ بىلىمەن، قىلۇاتقان ئىشلىرىمنىڭ ھەقىقەتكە ئۇيغۇن ياكى ئۇيغۇن ئەمەسلىكىگىمۇ تازا ئىشەنچىم يوق، شۇنداقتىمۇ يەنە تىرىشىپ ئىشلەۋاتىمەن. بۇنىڭدىكى سەۋەب، پىلە قۇرتى پىلە ئىشلىمەي تۇرالمىغانغا ئوخشاش، مەنمۇ ئىشلىمىسەم تۇرالمايدىكەنمەن. ئۇ بىچارە قۇرتلار، بەلكىم پىلە ئىشلىيەلمەيدىغاندۇ، بەلكىم ئىشنى ئەمدى باشلاۋاتقاندۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇلار شۇنچە ئەستايىدىل ئىشلەيدىكەن.

دۇرۇس. ئۇلار ۋەزىپىسىنى ئادا قىلالماي ئۆلۈپ كەتسەمۇ، ئاللىقانداق بىر مۇكاپاتلارغا سازاۋەر بولمايدىغانلىقىنىمۇ بىلىپ تۇرىدۇ.

قەدىرلىك ھاننا، بىزمۇ نېمە ئۈچۈن، نېمە بولار دەپ ئولتۇرماي، ئاشۇ پىلە قۇرتلىرىدەك ئۆز ئىشىمىزنى قىلىۋېرەيلى.

رومىن روللان (1866 — 1944)

مۇزىكىنى ئاپام ماڭا ئۆگەتتى

رومىن روللان — فرانسىيە يازغۇچىسى، فرانسىيىنىڭ ئوتتۇرا قىسىم ئېگىزلىكىدىكى كرامىس بازىرىدا تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ۋەكىللىك ئەسىرى «جون كرىستوۋ» ناملىق ئون تومـلۇق رومان بولۇپ، مۇھىم دراملىرىدىن يەنە «چىلبۆرىلەر»، «ئەقىل ـ پاراسەتنىڭ غەلىبىسى» قاتارلىقلار، تەزكىرە ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىدىن «بېتخوۋەننىڭ تەرجىمھالى»، «مىكرانگىرونىڭ تەرجىمھالى»، پوۋىستلىرىدىن «ئانا ۋە بالا» (بۇرۇن «شادىمان روھ» دەپ تەرجىمە قىلىنغان)، «كولا بىرونىئون» قاتارلىقلار بار. ئۇ 1915 ـ يىلى نوبېل ئەدەبىيات مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن.

مەن هایاتىمنىڭ دەسلەپكى ۋاقتلىرىدىلا مۇزىكىغا باغلىنىپ قالدىم. مېنىڭ ئەڭ دەسلەپكى مۇھەببىتىممۇ شۇنىڭغا باغلانغان. بەلكىم ئاخىرقى مۇھەببىتىممۇ شۇنىڭغا باغلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. مەن ئايال كىشىگە بولغان مۇھەببەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلىشتىن بۇرۇن، مۇزىكىغا خۇددى ئايال كىشى بالىسىغا كۆيگەندەك كۆيەتتىم.

لېكىن ماڭا مۇزىكا ئۇستازى تېپىلماي قويدى. مەن ئۆسكەن ئۇ كىچىك شەھەردە بۇنداق ئوقۇتقۇچى يوق ئىدى. ماڭا ئەڭ ياخشى ئوقۇتقۇچى ئاپام. لېكىن ئۇ بۇنى ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايدۇ. ئۇ مېنىڭ بارماقلىرىمنى توتۇپ تۇرۇپ پىئانىنو ئۆگەتكەن، مەن بىلەن تەڭ مۇڭ قايىسىغا چۆمگەن. ئۇ ۋاپات بولىدىغان يىلى، مەن كېچىلەردە ئۇخلىماي مۇزىكا چالاتتىم، ئۇ نېرىدىقى ئۆيدە ئاڭلاۋېتىپ. سۆيۈنۈپ يىغلاپ كېتەتتى. ھەرقېتىم شۇ ئىشلارنى ئويلىسام، يۈرىكىم ۋىژۋىدە ئېچىشىپ كېتىدۇ.

بىز پارىژغا كەلگەن چاغدا (ئۇ چاغدا مەن 14 ياشتا ئىدىم) ئۇ مەندىكى مۇزىكا قابىلىيىتىنى بايقىغان. ئۇنىڭ بۇ قابىلىيىتىمنى جارى قىلدۇرۇشقا ياردەم بەرگۈسى كېلەتتى. لېكىن بۇنى ئاغزىدىن چىقىرالمايتتى. چۈنكى، بۇ ئىش تۇپەيلى ئوقۇشۇمغا تەسىر يەتكۈزۈپ كاتتا مەكتەپلەرگە چىقالماي قېلىشىمدىن ئەنسىرەيتتى. بۇمۇ شەھەر بالىلىرى ئۈچۈن يوغان ئىش ـ تە. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇ ماڭا ھۈنەرمەنى كۆرسىتىدىغان سورۇنمۇ تېپىپ بېرەلمەيتتى، چۈنكى پارىژدا ئۇنىڭ يۆلىنىدىغان ھېچقانداق ئىجتىمائىي مۇناسىۋىتىمۇ يوق ئىدى. دادامنىڭ بولسا تېخىمۇ شۇنداق. ئۇنىڭ كۈنى ئىشخانىدىكى زېرىكەرلىك ئىشلار بىلەنلا ئۆتەتتى. ئۇ ئۆز خىزمىتىگە ئانچە ئامراق بولمىسىمۇ، لېكىن ئىشنى خەقنى رازى قىلارلىق ئىش

لەشنى بىلەتتى. بىزنىڭ ئۆيدىكىلەر «يۇقىرىغا يامىشىش» دېگەننى ئەسلا بىلمەيتتى ھەم بىلمىشنىمۇ خالىمايتتى. سەممىي لىك بىلەن ئۆزلىرىنىڭ خىزمىتىنى ئىشلەپ شۇكۇر قىلىپ ئۆتۈۋېرەتتى، ئۆزۈمگىمۇ بىر پۇرسەت يارىتاي دېگەننى ئويلىمايتتى. مەنمۇ بىرەر قېتىم ياخشى پۇرسەتكە ئېرىشىپ قالسام ئۇنى ئۆزۈمنىڭ تەلىيىدىن كۆرەتتىم. بىراق شۇ پۇرسەتلەرمۇ مېنى (ئىككى - ئۈچ قېتىم) نىشاندىن ئاداشتۇرۇۋەتكىلى تاس قالغان! دادامۇ، ئاپامۇ، مەنمۇ ھېچقايسىمىز ماڭىدىغان يولىمىزنى بىلمەيتتۇق. مۇزىكانتلىق يولىدا مەن خېلى جىق ئاداشقان.

شۇ چاغدا پارىژدا مەن كېيىن تونۇشقان مۇزىكانتلارغا ئوخشاش بىرەر تەجرىبىلىك مۇزىكانتنى تاپالىغان بولساق، ئۇ مۇزىكىغا مەندەك ھەۋەس قىلىدىغان، قابىلىيەتلىك، ھېسسىياتچان بالىغا چوقۇم بىر تۈز يولنى كۆرسىتىپ بەرگەن بولاتتى. كېيىنكى ۋاقىتلاردىغۇ مەن يېزىقچىلىق ئىجادىيىتىمدە خېلى نۇرغۇن نەرسىلەرگە ئېرىشتىم، لېكىن مۇزىكىدىكى تالانتىمنى قىلچە جارى قىلدۇرالمايمۇ، ئۇنى ئەمدى گۆرۈمگە ئەكىتىدىغان ئوخشايمەن، (بۇ جەھەتتە يېزىقچىلىقتىكى پۈتكۈل ئىجادىيىتىمۇ ماڭا تەسەللى بولالمايدۇ!) بايام پارىژدا ھېچقانداق ئۇرۇق - تۇغقىنىمىز يوقاۋقىنى ئېيتتىم. شۇ كۈنلەردە بىر ياخشى پىئانىنوچىنىڭ بارلىقى ئاپامنىڭ ئېسىگە كېلىپ قالدى. ئاپام قىز ۋاقىتلىرىدا ئۇنىڭدىن جىق تەلىم ئاپتىكەن. ئۇنىڭ ئىسمى ئىئوسفېن‌مارتىن ئىكەن. ئۇ ئىككىنچى ئىمپېرىيە دەۋرىدە مەخسۇس خانىش ئۈچۈن پىئانىنو چېلىپ بېرىپ خېلى داڭق قازىنىپتىكەن. ئۇ روسىنىڭ دوستى ئىكەن، شوپېننىمۇ تونۇيدىكەن. ئۇنىڭ پىئانىنوغا بەك پەيزى بار ئىكەن، پىئانىنو چالسا مۇزىكا دېگەنگە جان كىرگۈزۈۋېتىدىكەن، بارماق بېسىشلىرىمۇ شۇنداق ئىلمىي، يۇمشاق ئىكەن. مەن ئۇنىڭ بۇ

تەرەپلىرىنى ئوڭايلا ئۆگىنىۋالدىم. بىراق ئۇنىڭ ئۇسلۇبى ئۆتە كەن زامانىڭكى بولۇپ، پىئانىنودىكى «Bel Canto»① ئۇسۇلۇبى بەك قويۇق ئىكەن. مەن ئۇنىڭدىن جىق نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدىم. ئۇ ماڭا شارپىنىڭ فانتازىيىلىك مۇزىكىلىرىنى چېلىشنى ئۆگەتتى. ئۇ تەمكىن كۇلۇمسىرەپ شۇمان، بېرلىئوز، بولۇپمۇ ۋاگنىنانى ئىنكار قىلاتتى. مەن ئۇنىڭغىمۇ مەيلى دېدىم. كېيىن ماڭا يۇقىرىقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئۆگىنىش توغرا كەلدى. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئايالنىڭ ماڭا كېرىكى قالمىدى.

ئۇ ماڭا پىئانىنو چېلىشتا ناھايىتى قىممەتلىك نەرسىلەرنى ئۆگەتتى. ئۇ موزات مۇزىكىلىرىنى ئورۇنداشتا شوپېننى تەقلىد قىلغان بولسا كېرەك. بۇ جەھەتتە ئۇ ئۆگەتكەن ھۈنەرلەرنى ماڭا ھېچقانداق مۇزىكانت ئۆگىتەلىگەن ئەمەس. شۇڭا ئۆسمۇرلۈك دەۋرىمدە بىردىنبىر ئۆگەنگەن مۇزىكا ماھارىتىمنى ئاشۇ ئۆگەتكەن دېسەم بولىدۇ.

تەلىيىمگە مەن يەنە كونسېرت كۆرۈش ئارقىلىقمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالغان. كونسېرت سورۇنلىرىمۇ مەن ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىلىق رول ئوينىغانىدى. ئاتا ـ ئانام تېجەشلىك جاھان تۇتىدىغان ئادەملەر بولسىمۇ، لېكىن مېنىڭ ھەر يەكشەنبىدە كونسېرت كۆرۈشۈم ئۈچۈن پۇل بېرىشكە بېخىللىق قىلمايتتى. مەن ئۇلاردىن ئالغان ئىككى ـ ئۈچ فرانكىنى ساتىۋېلىپ قىشلىق سېرىك مەيدانلىرىدا ئۆتكۈزۈلىدىغان كونسېرتلارنىڭ ئادەتتىكى بېلەتلىرىنى سېتىۋېلىپ (چەت ـ چۆرىدىكى بىرىيەردە تۇگۈلۈپ ئولتۇراتتىم، چۈنكى ئوبدان يەرلەرنىڭ بېلەتلىرى ئالدىن زاكاز بىلەن سېتىلىپ كېتەتتى)، بادلۇ، كولوننې ئورۇندىغان مۇزىكىلارنى ئاڭلايتتىم، كېيىن لامورېنىڭ مۇزىكىلىرىنىمۇ ئاڭلىدىم. ئادەمنى مەستخۇش قىلىۋېتىدىغان بۇ ئۈچ سائەتئىچىدە

① Bel Canto — XVIII ئەسىردە ئىتالىيىدە تارقالغان. ئاۋازنى گۈزەل چىقىرىش مەقسەت قىلىنغان بىرخىل ناخشا ئېيتىش ئۇسۇلى.

مەن پارىژنىمۇ، ئۆزۈم ياشاۋاتقان زامانىمۇ ئۇنتۇيتتۇم. چوڭقۇر خىيال مېنىڭ كۆزۈشۈمگىمۇ، ئاڭلىشىمغىمۇ. ھۆكۈم قىلىشىمغىمۇ توسقۇنلۇق قىلمىناچقا، بۇ ئوچ سائەتلىك ۋاقىت مەن ئۈچۈن ئەستايىدىل ئۆگىنىش پۈرسىتىمۇ بولاتتى. مەن موزات، بېتخوۋېن، شۇماناڭلارنىڭ مۇزىكا سەنئىتىدىن مەست بولاتتىم، روئاسسان، يىسايې، سالا سادىلارنىڭ سىرلىق كۈي ئېقىمىدا ئۇزەتتىم، ئانتون رۇبېنستېيننىڭ شىرەك كۇچلۇك بارماقلىرىغا، پۈگېنونىڭ يېنىك قول بېسىشلىرىغا، دىئېمېنىڭ خرۇستالىدەك سۇزۇك ئاۋازلىرىغا ئەسىر بولاتتىم. بېرلىئوز ۋە ۋاگنېر روھىنى نامايان قىلىۋاتقان جەز مۇزىكىلارنىڭ سىمفونىيىلىرىغا شۇڭغۇيتتىم. شۇ چاغدا بۇ مۇزىكىلار پارىژ ئۇچۇن يېڭىلىق ئىدى. لامورېنىڭ كونسېرتىغا ماللارمې بىلەن ۋىللېئېرمۇ قاتناشتى، بۇ كونسېرت ئارقىلىق پارىژ تۇنجى قېتىم «تىرىستىيان»نىڭ ئالدىنقى ئىككى پەردىسىدىكى چىگىش، مۇرەككەپ ئىلھامنى قوبۇل قىلدى. كلودالې بىلەن ئىككىنچى كورنادىكى كونسېرتتا «ئۇرۇش ئىلاھىيىسىنىڭ تاجاۋۇزى» غا قارشى كۈرەش قىلغاندەك بولدۇق، كلودالې، سوئارېس ۋە مەن ئۇچىنچى بېتخوۋېننىڭ D كۈيىدىكى مىسا مۇزىكىسىنىڭ مۇقەددەس تۇيغۇسىغا يېڭىباشتىن چۆمۈلدۇق. سان ياۋېستاستىكى ئىلاھىي كەيپىيات بىزگە لىسزتنىڭ ئۇزۇن، ئاپئاق ساقاللىرىنى كۆرسەتكەندەك بولدى، ھەتتا سىمايرې فرانكنىڭ ئىشكىنى قاققاندەك تۇيغۇغىمۇ كەلدىم.

مەن كەچ سائەت سەككىزدىن ئونلارغىچە ئۆيدىكى پېچىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ كونسېرتتىكى تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم، چېلىنغان مۇزىكىلارنى ئويلايتتىم، ئۆزۈمگە سىرلىق تۇيۇلغان ئاشۇ تېمىلار ئۈستىدە تەھلىل يۈرگۈزەتتىم،

ئۇنىڭدىكى يوشۇرۇن ئىدىيىنى، ئىچكى مەنتىقىنى تېپىشقا تىرىشاتتىم. قىسقىسى، مەن ياش ۋاقتىلىرىمدا تالانتلىق كومپوزىتورلارنىڭ روھىي دۇنياسىنى چۈشىنىشكە جىق تىرىشقان. كېيىن نۇرغۇن كۇنلەر ئۆتۈپ، ئاندىن تەدرىجىي موزات، گروك ۋە بېتخوۋېنلارغا يېقىنلاشتىم.

فۇكۇزاۋا يۇكىچى (1834 — 1901)

ئائىلىدىكى تەربىيەم

فۇكۇزاۋا يۇكىچى — ياپونىيەنىڭ يېقىنقى زاماندا ياشىغان ئاتاقلىق مۇتەپپەككۇرى، خاكاتسۇدىكى تۆۋەن دەرىجىلىك سامۇراي ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، دەسلەپكى يىللاردا خانېسىكىدا، كېيىن ئېدئودا مەكتەپ ئېچىپ، ئىلىم ساھەسىدىكى تالانت ئىگىلىرىنى تەربىيەلىگەن. 1873 - يىلى مەرىپەتپەرۋەر تەشكىلات «مەيروكۇ جەمئىيىتى» نى تەشكىللەپ، «مەيروكۇ ژۇرنىلى» نى نەشر قىلىپ، ئاقارتىش ھەرىكىتى بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللانغان، ياۋروپا ۋە ئامېرىكىلاردا ئۇچ قېتىم سایاھەتتە بولۇپ، كاپىتالىزم مەدەنىيىتىنى تونۇشتۇرىدىغان كىتابلىرى ئارقىلىق، ياپون خەلقىنى «ئەمەلىي ئىلىم» نى، ئىلىم - پەننى ئۆگىنىپ، كارخانىچىلىقنى ئەۋج ئالدۇرۇپ، كاپىتالىزمنى راۋاجلاندۇرۇشقا چاقىرغان. ئۆمرىدە ئاتمىش پارچىغا يېقىن كىتاب يازغان، ۋەكىللىك ئەسەرلىرىدىن «ئۆگىنىشكە دەۋەت»، «مەدەنىيەت ھەقىقىدە ئومۇمىي چۈشەنچە»، «تانچو قائىدىلىرى»، «بەخت ئىگىلىرىنىڭ سۆزلىرى» قاتارلىقلار بار.

بالىلارنىڭ ھەربىكىتىگە توسقۇنلۇق قىلماسلىق كېرەك

بالىلارنى بېقىشتا مەن ئۇلارنىڭ كىيىم - كېچەكلىگە نىسبەتەن يېمەك - ئىچمەكىگە كۆپرەك ئېتىبار بېرىمەن. كىيىنىشلىرى سەل نېرى - بېرى بولۇپ قالسىمۇ، لېكىن قورسىقىغا قۇۋۇەتلىك يېگۈزىمەن. شۇڭا، توققۇز بالامنىڭ ھېچقايسىسىدا ئوزۇقلۇق ماددىسى يېتىشمەسلىك ئەھۋاللىرى كۆرۈلمىدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ تەربىيە مەسلىسىگە كەلسەك، مەن ئۇلارنى مۇلايىم، جۇشقۇن چوڭ قىلدىم. ئادەتتىكى ئىشلىرىغا ئارىلىشۋالماي ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ ئەركىن بىر تەرەپ قىلىشىغا قويۇپ بەردىم. مەسىلەن، يۇيۇنىدىغان سۇنىڭ ئىسسىق ياكى يىلمان بولۇش مەسىلىسىنى ئالايلى، بۇنىڭدا مەن ئۆز رايىمنى ئۇلارغا تاڭماي، ۋانىنىڭ قېشىغا بىر چىلەك سوغۇق سۇ ئەكىلىپ قويدۇم. يىلمانراق يۇيۇنامدۇ ياكى قىزىقراقمۇ، ئۆزلىرى تەڭشەپ بىر نېمە قىلسۇن، دېدىم. لېكىن يەنىمۇ ئىچمەكىگە جەھەتتە ئۇلارنىڭ قالايمىقان بىر نەرسە يېيىشىگىمۇ يول قويمىدىم. بالىلارنى جىسمانىي جەھەتتىنمۇ، روھىي جەھەتتىنمۇ تېتىك چوڭ قىلماي بولمايدۇ. مەن ئادەتتە ئۆيدىكى نازۇك نەرسە - كېرەكلەرنى بالىلار تېگىپ كەتمەيدىغان يەرلەرگە ئېلىپ قويىمەن، ھەتتا بالىلار دېرىزە قەغەزلىرىنى يىرتىپ ياكى ئۆي جاھازلىرىنى سۇندۇرۇپ قويسىمۇ ئۆزۈمنى كۆرمىگەنگە سالىمەن. بالىلارنىڭ ئادەتتىكى شوخلۇقلىرىغا ۋارقىراپ كەتمەيمەن، بەك ھەددىدىن ئېشىپ كېتىپ قالسا، ئالىيىپ قويىمەنكى، لېكىن ھەرگىز ئۇرمايمەن. ئائىلىدە ئاتا - ئانا ئوغۇل، كېلىنلىرىنى ياكى ئاكا - ئاچا، ئىنى - سىڭىللىرىنى چاقىرغاندا ئىسمىنىلا چاقىرماي، پالانى بالامياكى پوكۇنى ئۇكام دەپ چاقىرىش كېرەك. ئائىلىدە دادا قاتتىق، ئانايۇمشاق بولۇۋالسا بولمايدۇ. قاتتىق بولىدىغان ئىشقا ئىككىلىسى قاتتىق بولۇشى.

يۇمشاق بولمىدىغان ئىشقا ئىككىلىسى يۇمشاق بولۇشى كېرەك. ئەگەر ياخشىسى بىرئۆيدىكىلەر دوستلاردەك ئۆتۈشى كېرەك. مېنىڭ بىر نەۋرەم بار. ئۇ ھازىرغىچە: «ئاپامدىن بەزى ـ بەزىدە قورقىمەن، لېكىن ھەممىدىن بەك قورقىدىغىنىم بوۋام» دەيدۇ. ئەلۋەتتە، بۇ تەرىپىمنىڭ تۇزىتىشىم كېرەك، بىراق نەۋرىنىڭ بەك ئەركە ئۆگىتۈۋېتىشكىمۇ بولمايدۇ. ئادەتتە ئائىلىدىكى چوڭ ـ كىچىك ھەممىمىز كۇلكە ـ چاقچاق بىلەن ئۆتىمىز، شۇنداقتىمۇ بالىلار چوڭلار تاپىلىغان گەپنى قۇلىقىدا چىڭ تۇتىدۇ، ھەرگىز ئۇنىڭغا مۇخالىپ ئىش قىلمايدۇ. شۇڭلاشقىمۇ، مەن بالىلارغا بەكمۇ قاتتىق قوللۇق قىلماسلىق پايدىلىق دەپ قارايمەن.

ئائىلىدە مەخپىي ئىش قىلماسلىق كېرەك

مېنىڭ ئائىلىۋى پرىنسىپىم، ئائىلىدە ھەرگىز مەخپىي ئىش قىلىشقا يول قويۇلمايدۇ. ئەر بىلەن ئايال ياكى ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدا خۇپىيانە ئىش يوق، ھەرقانداق ئىش بولسا ئوچۇق ـ يورۇق ئوتتۇرىغا قويۇلىدۇ. بالىلار چوڭ بولۇۋاتقاندا بىر ئىشنى بىرىگە دەپ يەنە بىرىگە دېمەيدىغان ئىش قىلماسلىق كېرەك. بولمىسا، كېيىن بالىلارنى ئەدەبسىزلىكتە ئەيىبلىگەنده، ئۇلارمۇ بىزنى ئۆزۈڭ شۇنداق تەرىپىلىگەن تۇرساڭ دەپ قالىدۇ.

بالىلارغا پەرقلىق مۇئامىلە قىلماسلىق كېرەك

مېنىڭ توققۇز بالام بار. مەن بۇ بالىلارغا قارىتا بىرىنى ئەزىزلەپ، بىرىنى خار كۆرىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايمەن. بالىلىرىمنىڭ تۆتى ئوغۇل، بەشى قىز بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى ئوغۇل، قىز دەپ ئايرىپ ئولتۇرمايمەن. جەمئىيەتتە بەزى ئادەملەر ئوغۇل پەرزەنت كۆرسە بەشى ئاسمانغا يەتكەندەك خۇش بولۇپ كېتىپ، قىز پەرزەنت كۆرسە، خۇددى بىر يامان، ئىش بولغاندەك بەشى ساڭگىلاپ كېتىدۇ. شۇڭا ئوغۇل ـ قىز

لىرىغا بىر كۆزدە قارىمايدۇ. بىزنىڭ ئۆيدە بۇنداق ئەخمىقانە ئىش يوق. قىز بالىلىق بولۇشنىڭ نېمىسى يامان؟ ئەگەر توققۇز بالامنىڭ ھەممىسى قىز بالا بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ مەن قىلچە ئەپسۇسلانمىغان بولاتتىم. ھېلىمۇ ياخشى بالىلىرىمنىڭ ئىچىدە قىزلىرىمنىڭ سانىدىن بىرى جىق بولۇپ قاپتىكەن. مەن ماۋۇ ئوغۇل، ئاۋۇ قىز، ئۇ چوڭ، بۇ كىچىك دېمەي، ھەممىسگىلا يۈرىكىمدىن كۆيۈنىمەن، پەرقلىق مۇئامىلە قىلمايمەن. ئۆلىمالىرىمىزنىڭ جىق تەرغىباتلىرى بارغۇ؟ ئۇلار ئادەم بالىسىغا بىر خىل مۇئامىلە قىلىش كېرەك دەيدۇغۇ؟ ئەجابا، ئۆزىمىزنىڭ پۇشتىدىن تامغان ئوغۇل ـ قىزلىرىمىزغا بىر خىل مۇئامىلە قىلالمىساق، بۇ پەسكەشلىك بولمامدۇ؟! مەن چوڭ ئوغلۇم بىلەن باشقا بالىلىرىمنىمۇ بىردەك ھېسابلايمەن. لېكىن، مەن ئۆلسەم، ئورنۇمنى بېسىپ ئائىلىگە باش بولىدىغىنى شۇ، شۇڭا مەن مىراس تەقسىماتىدا ئۇنىڭغا جىق-راق قالدۇرۇشۇم مۇمكىن. ئەگەر نەرسە بىرلا بولۇپ قېلىپ بالىلارغا تەڭ تەقسىم قىلىپ بېرىش ئىمكانىيىتى بولمىغاندا، بۇنى بالىلارنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇپ، مۇمكىنقەدەر ئۇلارنىڭ چوڭ ئاكىسى يېچىتارونىڭ ئىلىشىغا يول ئېچىپ بېرىمەن. بۇنىڭدىن باشقا ئەھۋالدا بالىلارنى بىر ـ بىرىدىن پەرقلەندۇرىدىغان ئىش بولمايدۇ. بۇرۇن مۇنداق بىر ئىش بولغان: مېيىجىسىنىڭ 14 ـ، 15 ـ (1881 ـ، 1882 ـ) يىللىرىغۇ دەيمەن. ئىشقىلىپ ۋاقتى تازا ئېنىق ئېسىمدە قالماپتۇ. بىر كۈنى ياپون كۆۋرۈكىدە ئولتۇرىدىغان بىر ئاغىنەمنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئۇنىڭ ئۆيىدە زىننەتلەنگەن شىرما، ھەل بىلەن سەزلىغان رەسىم ۋە لوڭقا دېگەندەك نەرسىلەر جىققىنا تۇرۇپتۇ. مەن ئۇنىڭدىن بۇ نەرسىلەرنى نېمە قىلىدىغانلىقىنى سورىۋىدىم، ئۇ ئامېرىكىغا چىقىرىدىغانلىقىنى ئېيتتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ كاللامغا تۇيۇقسىز بىر خىيال كەچتى. مەن ئۇنىڭغا: «قاراپ

باقسام بۇ نەرسىلەرنىڭ بىرىنمۇ ئىشلەتكىلى بولمايدۇ، لېكىن كېرەكلىكمۇ دېسەڭ ھەممىسى كېرەكلىك نەرسىلەر ئىكەن. بۇلارنى ئامېرىكىغا ئاپىرىپ نەچچىگە ساتىدىغانلىقىڭنى بىلمىدىم. ئىشقىلىپ ساتىدىكەنسەن. ئۇنداق بولغاندىكىن،ماڭىلا ساتساڭ، قانداق؟ مەن بۇلارنى سېتىپ پايدا ئېلىش ئۈچۈن ئالمايمەن. ئۆيگە تىزىپ قويماقچى» دېدىم. ئۇ ھېيلىگەر سودىگەرلەردىن ئەمەس ئىدى، شۇڭا: «ئۇنداق بولسا بوپتۇ! مەن بۇ نەرسىلەرنى ناگويادىن ئەكەلگەن. ئامېرىكىغا ئاپىرىپ ساتقىنىم ئەسلى يوقاتقانغا باراۋەر ئىدى، سېنىڭ قولۇڭدا تۇرسا، ئوخشاشلا بىزنىڭ قولىمىزدا تۇرغاندەك بولىدۇ، ماقۇل، ساڭا ساتاي» دېدى. مەن: «ئەمسە، ھەممىسى ماڭا قالسۇن» دېدىم ـ دە، ئۇ نەرسىلەرنى ساناپ ئولتۇرمايلا، 2200 يېنى تۆۋەندىمۇ، 2300 مۇ، ئەيتاۋۇر پۇلىنى تۆلەپ سېتىۋالدىم. كېيىن قاراپ باقسام بۇ نەرسىلەرنى ساقلاش ئۇڭاي ئىش ئەمەس ئىكەن. ئۇ نەرسىلەرنىڭ سان ـ ساپاسىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكى ئېسىمدە يوق، ئىشقىلىپ ماڭا بىر يۈك بولۇپ قالغانلىقىلا ئېسىمدە. بەش ـ ئالتە يىل بۇرۇن مەن توققۇز بالامنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ بۇ نەرسىلەرنى تەقسىم قىلىۋەتمەكچى بولدۇم. بالىلىرىم ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن كېلىشىپ، ئۇ نەرسىلەرنى توققۇزغا بۆلىدى ۋە چەك تارتىش ئۇسۇلى بىلەن ھەربىرى بىر ئۇلۇشتىن ئېلىشتى، ئۆيى بارلىرى ئېلىپلا ئۆيىگە ئەكەتتى، ئۆيى يوقلىرى ۋاقتىنچە مېنىڭ ئامبىرىمغا قويۇپ تۇرۇشتى. مېنىڭ بالىلارغا مال ـ مۈلۈك تەقسىم قىلىپ بېرىش پرىنسىپىم مانا مۇشۇنداق. ھەر-قانداق ئەھۋالدا بالىلىرىمغا ئوخشاش مۇئامىلە قىلىمەن. شۇڭا، بالىلارنىڭ بىرەرىنمۇ نارازى قىلىپ قويۇش توغرا ئىش ئەمەس، دەپ قارايمەن.

ئەجنەبىيلەرچە ۋەسىيەت قالدۇرۇش ئۇسۇلى توغرا ئەمەس

يېقىندا مەنمۇ باللىرىمغا ۋەسىيەت يېزىپ قويدۇم. ۋەسىيەت ھەققىدە سۆزلىسەم، ئەجنەبىيلەرنىڭ دۆلتىدە ئۆينىڭ چوڭى ئۆلگەندىن كېيىن باللىرىنىڭ ۋەسىيەتنامىنى ئېچىپ ئالا- چۇقان كۆتۈرۈپ كېتىدىغانلىقى توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئېسىمگە كېلىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ تۇتقان يولىنى توغرا تاپمىدىم. دەيدىغان گەپنى تىرىك چېغىدىلا ئوچۇق - ئاشكارا دېمەي، ئۆلگەندىن كېيىن ۋەسىيەتنامىدىن بىلىۋېلىشقا قالدۇرۇپ قويۇش كۇلكىلىك ئىش. ئەجنەبىيلەرگە بۇ ئەخمىقانىلىق ئۇدۇم بولۇپ قالغان ئوخشايدۇ. مەن ھەرگىز ئۇلارنى دورىمايمەن، ئاۋۋال ۋەسىيەتنامىنى خوتۇن، بالا - چاقىلىرىمغا كۆرسىتىمەن، ئاندىن ئۇلارغا ئۇنى نەگە قويۇپ قويغانلىقىمنىمۇ ئېيتىپ قويىمەن. ئەگەر پىكرىمدە ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا، ئۇنى يەنە باشقىدىن يېزىپ ئۇلارغا كۆرسىتىمەن، ئاندىن كۇلۇپ تۇرۇپ: «بۇ ۋەسىيەتنامىنى ئوبدان كۆرۈپ قويۇڭلار! مەن ئۆلگەندىن كېيىن ئۆزئارا سوقۇشۇپ ھېلىقىدەك ئەخمىقانە ئىش قىلىشىڭلارغا بولمايدۇ!» دەپ قويىمەن.

تەن ساغلاملىق بەرىنچى

باللارنى تەربىيلەش مەسىلىسى ئۇستىدە توختالغاندا، مەن ھەممىدىن مۇھىمى سالامەتلىك دەپ قارايمەن. مەن باللارنى بەك كىچىك ئوقۇتۇشقا قارشى. باللارغا قارتا «ئاۋۋال يولۇاستەك تەندۇرۇس قىلىش، ئاندىن بىلىم بېرىش» نى تەشەببۇس قىلىمەن. شۇڭا باللار ئۇچ - تۆت ياش ۋاقتىلىرىدا ئۇلارغا بىر ھەرپمۇ ئۆگەتمەيمەن. ئۇلار يەتتە - سەككىز ياش چاغلىرىدا ئانچە - مۇنچە بىرنەرسە ئۆگەنسىمۇ بولىدۇ، ئۆگەنمىسىمۇ بولىدۇ، لېكىن مەكتەپكە بەرمەيمەن. ئالتوپىلاڭ چىقىرىپ ئوينىسا ئويناۋەرسۇن، بۇ چاغدا ئۇلارنىڭ يېمەك - ئىچمەك،

كىيىم ـ كېچىكمىگىلا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈش كېرەك. ئەگەر ئۇلار ئاشۇ بالا چېغىدىلا پەسكەش قىلمىقلارنى ياكى سەت گەپ ـ سۆزلەرنى ئۆگىنىۋالغان بولسا، ئۇنداقتا ئۇلارنىڭ تىزگىنىنى سەل تارتىپ قويغۇلۇق. بۇنىڭدىن باشقا ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق، ئۇلارنى مەيلىگە قويۇپ بېرىش كېرەك. بۇمۇ خۇددى كۈچۈك، ئاسلانلارنى ئۆگەتكەندەكلا ئىش، يەنى ئاۋۋال ئۇلارنى جىسمانىي جەھەتتىن تەربىيە قىلىش كېرەك. ئۇلارنى كىيىنگىگە چېقىلدۇرماي، تىنچ چوڭ قىلىۋېلىشنىڭ ئۆزى چوڭ ئىش. ئۇلارنى سەككىز ـ توققۇز ياكى ئون ياشلارغا كىرگەندە ئاندىن مەكتەپكە بېرىپ، ھەر كۈنى بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا ئۆگىنىشكە ھەيدەكچىلىك قىلىپ تۇرۇش كېرەك. بۇ چاغدائۇلارنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن چېنىقىشىغا ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ. ئاتا ـ ئانا دېگەن شۇنداق: بالىلىرىنى «ۋاي، ئۆگەن، ئۆگەن!» دەپ ھەيدەكچىلىك قىلىشقا ئامراق بولىدۇ. كۆپىنچىلىرى بالىلىرى جىممىدە ئولتۇرۇپ دەرس تەييارلىسا، خۇش بولۇپ ئۇلارنى ماختاپ كېتىدۇ، لېكىن مەن بالىلىرىم بېشىنى كۆتۈرۈپ مەي دەرس بىلەنلا بولۇپ كەتسە، ئۇلارنى ماختىمايمەن، بەلكى چەكلەيمەن. مەن بالىلىرىمنى ئاشۇنداق تەربىيىلىگەن. ھازىر ئالدىدىكى نەۋرەمنىمۇ شۇنداق تەربىيىلەۋاتىمەن. ئەگەر ئۇلار يېشىغا مۇناسىپبولمىغان بىر يەرلەرگە بارغان ياكى ئەنئەنىۋى گىمناستىكىنى ئوبدان ئويناپ بولسا، مەن ئۇلارنى ئىلھاملاندۇرۇپ ماختاپمۇ قويمەن. لېكىن ئۇلارنى دەرسكە بەك بېرىلىۋاتىسەن، دەپ ماختىغان يېرىم يوق. 20 يىل بۇرۇن چوڭ ئوغلۇم يەتتىنارو بىلەن كەنجى ئوغلۇم كىنجى ئىككىسىنى ئىمپېرىيە داشۆسىنىڭ تەييارلىق سىنىپىغا بەرگەنىدىم، شۇ چاغدا ئىككىلىسى ئاشقازان كېسىلى بولۇپ قالدى. قايتۇرۇپ ئەكىلىپ داۋالاتتىم، ساقايغاندىن كېيىن يەنە مەكتەپكە يولغا سېلىپ قويدۇم، بارغاندىن كېيىن ئۇ كېسىلى يەنە قوزغالدى. شۇنداق

قىلىپ ئۇلار ئۇچ قېتىم مەكتەپكە بېرىپ ئۇچ قېتىم دىلا يېرىم يولدا توختاپ قالدى. ئۇ چاغدا تاناكانىنى مەدەنىيەت ۋازارىتىنىڭ باشلىقى ئىدى. مەن ئۇنىڭغا بۇ گەپنى قىلىپ بېرىپ: «بالىلىرىمنى تەييارلىق سىنىپىغا بېرىپ كۆرۈپ باقتىم. ئەگەر ۋازارىتىڭلارغا قاراشلىق مەكتەپلەردىكى ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ئۆزگەرتىلمەي، مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، ئوقۇغۇچىلارنى ئۆلتۈرۈپ تۇغۇتكۇدەكسىلەر. ئىشقىلىپ ئۇلار ئۆلمىسىمۇ، ساراڭ بولۇپ قالغۇدەك ياكى بولمىسا جىسمانىي جەھەتتىنمۇ، روھىي جەھەتتىنمۇ ئاجىزلىشىپ يېرىم جان بولۇپ قالىدىغان ئوخشايدۇ. تەييارلىق سىنىپىنىڭ ئوقۇشى ئۇچ - تۆت يىل بولىدىكەن، ئىشقىلىپ مۇشۇ ئارىلىقتا ئوقۇتۇش تۈزۈمى ئۆزگىرىپ قالار، دېگەن ئۈمىدىم بار. ئىلاج بار تېزرەك ئۆزگەرتسەكلار. ئەگەر مۇشۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسا، توكيو داشۆسى ياشلارنىڭ سالامەتلىكىنى نابۇت قىلىدىغان داشۆ، دېگەن ئاتاقنى ئېلىپ قالىدۇ. شۇڭا ئوقۇتۇش تۈزۈمىنى بالدۇرراق ئۆزگەرتسەكلار!» دېدىم. تاناكا بىلەن ئىككىمىز يېقىن ئاغىنە بولغاچقا، ھەرقانداق گەپنى بولسا ئۇدۇل دەۋېرەتتىم. لېكىن بۇ گەپنى بىلەنمۇ ھېچقانداق ئىش ھاسىل بولمىدى. بولىدىغان ئىش يەنە بولۇۋەردى، ئۇلار مەكتەپكە ئۇچ ئاي بارسا، ئۇچ ئاي ئۆيگە ئەكىلىپ داۋالىتۇەردۇق. قارىسام، ئۇ ئوقۇشنى باشقا ئاچقىلى بولمىغۇدەك، ئاخىر نېمىتىمدىن يېنىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئۇلارنى ئۆزۈم ئاچقان مەكتەپكە ئەكىلىۋالدىم، ئادەتتىكى پەنلەرنى ئوقۇپ تۇگەتكەندىن كېيىن ئامېرىكىغا داشۆگە ئەۋەتىۋەتتىم. مەن بۇ ئارقىلىق ياپونىيە داشۆلىرىدە ئۆتۈلىدىغان دەرسىنىڭ تاينى يوق دېمەكچى ئەمەسمەن. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم، مائارىپ ئۇسۇلى بەك قاتتىق. شۇڭا بالى

لىرىمنى ئېغىر يۈكنىڭ ئاستىدا بېسىلىپ قالمىسۇن دەپ مەدەنىيەت ۋازارىتىنىڭ داشۋىسىدىن ياندۇرۇپ ئاچىقۋالغان. مېنىڭ كۆز قارىشىم ھېلىغىچە ئۆزگەرمىدى، نېمىلا بولسا بولسۇن، تەن سالامەتلىك ھەممىدىن مۇھىم.

بالىلارنىڭ ئىشىنى كىچىك ۋاقتىدىن تارتىپ يېزىپ تۇرۇش كېرەك

مەن شۇنداق ئويلايمەن، ئادەم چوڭ بولغاندا ئۆزىنىڭ كىچىك ۋاقىتلىرىغا دائىر ئىشلارنى بەك بىلگۈسى كېلىدۇ. باشقىلار قانداق ئويلايدىكىن، بىلمىدىم، ئىشقىلىپ مەن شۇنداق ئويلايمەن. شۇڭا بالىلىرىمنىڭ كىچىك ۋاقىتلىرىن چوڭ بولغانغا قەدەر ئىشلىرىنى يېزىپ كېلىۋاتىمەن. مەسىلەن، بۇ بالام قايسى يىلى، قايسى ئاينىڭ قايسى كۈنى، قايسى سائەت، قايسى مىنۇتتا تۇغۇلغان، تۇغۇت قېيىن بولغانمۇ ـ قانداق، كىچىك چېغىدا سالامەتلىكى قانداق بولغان، كۈچلۈكمۇ، ئاجىزمۇ، ئاللىقانداق تۇغما كەمتۈكلۈكى بارمۇ، دېگەندەك. ئىشقىلىپ ئادەتتىكى ئەھۋاللىرىنىڭ ھەممىسىنى يازىمەن. كېيىن ئۇلار بۇ خاتىرىلەرنى كۆرسە خۇددى ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق چېغىدىكى سۈرىتىنى كۆرگەندەك بولىدىكەن. چوڭ بولغاندا ئۇلارغا بۇ ئىنتايىن قىزىقارلىق تۇيۇلىدۇ ھەم خېلى جىق نەرسىلەرنى ھېس قىلدۇرىدۇ. مەن بولسام بۇ جەھەتتە ئىنتايىن بەختسىز، ھەتتا ئۆزۈمنى تاپقان دادامنىڭ قىياپىتىنمۇ ئەسلىيەلمەيمەن، كۆرەي دېسەم يا سۈرىتى يوق. ئۆزۈمنىڭ بالا چېغىمدا قانداق ئىكەنلىكىمنى پەقەت ئاپامدىنلا سورايمەن، كۆرەي دېسەم بۇنىڭغا ئائىت بىرەر نەرسىمۇ يوق. بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ بالىلىق دەۋرىگە ئائىت ئىشلارنى سۆزلىسە، ھەي ئىست، مەنمۇ جىقراق نەرسىنى بىلگەن بولسام كاشكى، دەپ ئىچىمدە پۇچۇلىنىپ، ئۇلارنىڭ ئاغزىغا قاراپ ئولتۇرۇپ كېتىمەن. مۇشۇ

يېشىمدا ئۆزۈمنىڭ مۇشۇنداق تەرجىمھالىنى يېزىشتىكى مەقسىتىم، بىرىنچىدىن، بالىلىرىم ئۈچۈن بولسا، ئىككىنچىدىن، مۇشۇ ئارقىلىق بالىلىرىمنىڭمۇ بۈرۈنقى ئىشلىرىنى يېزىپ قالدۇرۇش. شۇڭا مۇشۇنداق قىلسام كېيىن نادامەت چېكىدىغان ئىش بولمايدۇ، دەپ قارايمەن.

ئىكىدائو ساكۇ (1928 —)

بالا تەربىيىلەش توغرىسىدا

ئىكىدائو ساكۇ — ياپونىيىنىڭ جامائەت ئەربابى ۋە دىنىي ئەربابى، توكيودا تۇغۇلغان، فۇدزىياما داشۆسىنى پۈتتۈرگەن، ياپونىيىدىكى ئەڭ چوڭ بۇددا دىنىي تەشكىلاتى سېيجو ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى، پەخرىي باشلىقى، خەلقئارالىق سېيجۇ ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى بولغان، 1983 - يىلى بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتىنىڭ تىنچلىق مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن: «ئىنسان ئىنقىلابى»، «XXI ئەسىرگە نەزەر»، «زۇلمەت ئىچىدە سۇبھىگە تەلمۇرۇش»، «ھاياتلىق ھەققىدە» قاتارلىقلار بار.

1

مېنىڭ ئۈچ ئوغلۇم بار. ۋاقىت دېگەنمۇ تېزئۆتىدىكەن، چوڭ ئوغلۇم 20 ياشقا كىرىپ، بۇلتۇر بالاغەتكە يېتىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. ھازىر داشۆنىڭ 2 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتىدۇ، ئوتتۇرانچى ئوغلۇم 18 ياش، لەقەمى سۈمرۈغ، داشۆنىڭ بىرىنچى يىللىق ئوقۇغۇچىسى. كەنجىسى 14 ياش، تولۇقسىز ئوتتۇرا 3 - يىللىقنىڭ ئوقۇغۇچىسى. ھەممىدىن خۇشال بولۇشقا تېگىشلىك ئىش شۇكى، ئۈچىلا بالامنىڭ سالامەتلىكى ياخشى. ئاتا بولغاندىن كېيىن مېنىڭ نېمىنى جىق تىلىگەنىمنى سورىساڭلار، مەن بالىلىرىمنىڭ سالامەت چوڭ بولۇشىنى تىلىگەن. بۇ ئىشتا جىق غەم قىلغانىدىم، ئاخىر مەقسىتىمگە يەتكەندەك تۇرىمەن.

نېمىشقا مەن ئاۋۋال بالىلىرىمنىڭ سالامەتلىكىگە كۆڭۈل بۆلدۈم؟ بۇنىڭ سەۋەبى، مەن بالىلىق دەۋرىمدىن ياشلىقىمغىچە كېسەللىكنىڭ دەردىنى جىق تارتقان. دۇنيادا كېسەللىك ئازابىدىن ئېغىر ئازاب يوق ئىكەن. بولۇپمۇ مۇشەققەتلىك ئۇرۇش يىللىرىدا كېسەلچان ئادەملەر قوشلاپ جاپا تارتىدىكەن. مېنىڭ بىرنەچچە ئاكام جەڭ مەيدانىغا كەتكەن. ئۇرۇش بىزنىڭ ئائىلىمىزنى سورۇقچىلىققا سېلىۋەتكەنىدى. شۇ چاغلاردا مەن كېسەلچان بولغاچقا ئاتا - ئانام مېنىڭ جىق غېمىمنى يەيتتى، دائىملا ماڭا دورا ئىچۈرۈش، مېنى دوختۇرغا ئاپىرىش، كېسەلخانىدا ياتقۇزۇش بىلەن ئاۋارە ئىدى.

ئەسلىدە خۇشال - خۇرام ئوينىپ - كۈلۈپ ئۆتكۈزىدىغان ياشلىق دەۋرىم ئەنە شۇنداق ئۆزۈم بىلەن ئۆزۈم ئېلىشىپ يۇرۇپ ئۆتۈپ كەتتى. ماڭا ئارا تۇرۇپ قالغىنى ئۆسمۈرلۈك تىكى قەيسىرانە ھاياتىمي كۈچ، مېنى پەقەت شۇلا ئۆلۈمدىن

ساقلاپ قالدى.

شۇ چاغلاردا مەن سالامەتلىكىم باشقا ئادەملەرگە ئوخشاش ياخشى بولسا بولماسمىدى، دەپ جىق ھەسرەتلەنگەن، كېسەللىك ھەممە نەمىگە توسالغۇ بولمىدىغان نەمىكەن. مەن دائىملا خۇدا ماڭا تۇزۇكرەك ياشاش ھوقۇقىنىمۇ بەرمىگەن بولغىيمىدى، دەپ ئويلاپ قالاتتىم. بەختىمگە مېھرىبان ئاتا ـ ئانىلىرىم بار ئىكەن، شۇڭا كېسەللىك مېنى جىسمانىي، روھىي جەھەتتىن تۇگەشتۇرەلمىدى، ھەر ھالدا ئامان ـ ئېسەن چوڭ بولدۇم. شۇنداقتىمۇ پات ـ پات ئۆرلەپ قالمىدىغان قىزىتما مېنى جىق قىينىغان، چوڭلارنىمۇ كۆپ ئاۋارە قىلغان. شۇڭا ئۇرۇش يىللىرىدا جاپالىق ئەمگەك بىلەنمۇ ئاخىرىغىچە شۇغۇللىنالمىدىم. شۇ چاغلاردا خەقلەر مېنى ياش تۇرۇپ ھېچ ئىشقا يارىمايدۇ، دېگەندەك قىلىپ بىر قىسما قاراشسا، ئىچىمدە بەك ئازابلىنىپ كېتەتتىم. كېيىن ئائىلىمىز مەجبۇرىي رەۋىشتە سىرتقا كۆچۈرۈلدى، بىزمۇ ھاۋا ھۇجۇمىنىڭ بالايىئاپىتىگە ئۇچرىدۇق، ئېلىمىزنىڭ ھەممىلا يېرىنى ئۇرۇش زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغۇچىلار قاپلىدى. مۇشۇ ۋاقىتتا مەن ئۇرۇشنىڭ كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىقىغا قاراپ، ئۆزۈمنى ھالاك قىلىدىغان بىر خىل كەيپىياتقا چۈشۈپ قالغانىدىم.

سالامەتلىكىملا ياخشى بولغان بولسا، مەن ھەرقانداق جاپا ـ مۇشەققەتكە چىدىغان بولاتتىمغۇ! ياشلىقىمدا ئەزرائىلنىڭ تەھدىتىگە نۇرغۇن دۇچ كېلىپ ئەلىمىدىن جىق قېتىم مۇشۇنداق ئىدا قىلغان. ئادەم سالامەتلىكتە ياخشى بولمىسا، ھېچنېمىدە ئىلگىرى كېلەلمەيدىكەن. مەن 20 ياشقا كىرمەيلا قېرىلاردىكى بۇنداق ھېسسىياتنى بىلەۋالدىم. بۇ مېنىڭ تۇرمۇشۇمدىكى ئەقىدە بولۇپ قالدى. شۇڭا بالىلىرىم ئارقا ـ ئارقىدىن تۇغۇلغىلى تۇرغانىدا مەن ئۇلارنىڭ سالامەتلىكىنى بىرىنچى ئورۇندا قويدۇم. بۇمۇ كېسەللىكنىڭ دەردىنى جىق

تارتىپ نادامەت چەككەن شۇ ياشلىق دەۋرىمنىڭ ماڭا بەرگەن تەجرىبە ـ ساۋقى.

ھەممىدىن خۇشال بولىدىغىنىم، بالىلىرىم سالامەت چوڭ بولدى. ئەمدى ئۇلارنىڭ ئۆگىنىش نەتىجىسى، مىجەز ـ خاراكتېرى دېگەندەك ئىشلارغا مەن ئانچە غەم قىلىپ كەتمەيمەن. چۈنكى سالامەتلىكلا بولىدىكەن، ھەممىنى قىلغىلى بولىدۇ. مېنىڭ ئەزەلدىن كۆز قارىشىم شۇ: بالىلىرىم ئەڭ ئادەتتىكى تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ مەيلى، ئىشقىلىپ سالامەتلا بولىدىكەن، بەخت دېگەن ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا چۆگىلەپ يۈرىدىغان نەرسە. مەسىلە پەقەت ئۇنى قولغا كەلتۈرۈشتە. ئۆيىمىزدە ئۈچ ئوغۇل، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلار بىر ـ بىرىدىن قاۋۇل، بەستلىك بولغاچقا، ھە دېسە توڭگۇز تورپاق ئويناپ، بىردەم دېرىزىنىڭ ئەينىكىنى چېقىۋەتسە، بىردەم ئىشىكنى سۇندۇرۇۋۆتپتۇ، بىردەم ئويۇقنىڭ تاختىسىنى چۈشۈرۈۋۆتپتۇ يۈرۈشىدۇ. ھەتتا مۇنچا تۇڭىنىڭ تېگىنىمۇ نەچچە قېتىم چۈشۈرۈۋۆتىشتى. خوتۇنۇم بۇ ئۈچ بەڭباشنى نېمە قىلىشنى بىلمەي قاقشاپ كېتىدۇ. مەن بولسام، بۇنى سالامەتلىكنىڭ ئالامىتى دەپ قاراپ، خۇددى ئۇلار باشقا خەقنىڭ نەرسىسىنى بۇزۇۋۆتكەندەك كۈلۈپلا قويىمەن. چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ ئەڭ مۇھىم تۇرمۇش ئەقىدەمنىڭ ئائىلىمدە ئەمەلىيلەشكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن ـ دە.

مەن ئائىلىدە پەقەت سالامەتلىكنىلا مۇھىم نۇقتا سۈپىتىدە تۇتتۇم. مېنىڭ بۇ تۇتقان يولۇم يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئوبدان ئۇنۇم بەردى. ھەربىر ئادەمگە تۇغۇلۇشتىلا ئاتا قىلىنغان بىر قابىلىيەت بولىدىكەن، مۇھىمى ئۇلارغا يۈمران ۋاقىتدىلا ئۇششۇك تېگىپ كېتىشتىن ساقلىنىش كېرەك ئىكەن. ئۈچ بالامنىڭ ئىچىدە بىرى سەل كىتاب خۇمار چىقىپ قالغاندەك تۇرىدۇ، خەقلەرگە ئانچە جىق گەپ قىلىپ كەتمەيدۇ،

كىتابقا قاراپ بىر ئولتۇرۇۋالسا يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرىدۇ؛ ئىككىنچىسىنىڭ ياشلىق ئويۇنلىرىغا خېلى پەيزى بار، ئوقۇغۇچىلىق تۇرمۇشىنىڭ ھۇزۇرىنى كۆرۈشنى بىلىدۇ؛ئۇچىنچىسى، يۇلتۇزلارغا ئاشىق، كائىناتنى كۆزىتىدۇ، قەھرىتان قىش كۈنلىرىمۇ يېرىم كېچىگىچە تېلېسكوپنىڭ يېنىدىن كەتمەيدۇ. ئۇچىلىسىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ئىقتىدارى بار. شەك ـ شۇبھىسىزكى، سالاھىتىلىك ئۇلارنىڭ ئىقتىدارىنى ئوڭۇشلۇق جارى قىلدۇرۇشىغا ئوبدان ئاساس سېلىپ بەرگەن. شۇڭا مەن بالىلىرىمغا ئۆزۈم كۆرگەن كۈننى كۆرسەتمەيمەن دېگەن ئىرادەمنى ھەرھالدا ئىشقا ئاشۇرالىدىم، دەپ ئېيتالايمەن.

2

مەن ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا ئۆمۈرۋايەت سەرپ قىلىپ تۇغقىتەلمەيدىغان «روھىي بايلىق» توپلاپ بېرىش كېرەك؛ بالىلارغا قالدىغان ئەڭ ياخشى مىراس مۇشۇ، دەپ قارايمەن. بالىلارنىڭ كۆڭلىنى توق ۋە باي قىلىشتا ئاتا ـ ئانىنىڭ رولى بەكمۇ مۇھىم. بۇ دېگەنلىك ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ھەر كۈنى جان تىكىپ ياشاۋاتقان كۆرۈنۈشىنى بالىلىرىنىڭ كۆز ئالدىدا نامايان قىلالىسا، گەرچە ئۇ ناھايىتى ئادەتتىكى كۆرۈنۈش بولسىمۇ، يەنىلا بالىلىرىنىڭ «روھىي بايلىق» نى ئاشۇرالايدۇ.

مېنىڭچە، بۈگۈنكى كۈندە «ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش» ماتارىپىنىڭ ئاساسىي جاھازىسى بولغانىكەن، «ئائىلە تەربىيىسى» نىڭ مەزمۇنىمۇ مۇناسىپ ھالدا ئۆزگىرىشى كېرەك. ئاتا ـ ئانىلار: «ھاي، مۇنداق قىلساڭ تىل ئىشتىپ قالسەن!»، «ئۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ!» دەۋەرسە ئەمدى بولمايدىغاندەك قىلىدۇ.

ئەمدى «بەللى، بۇقىلغىنىڭ دۇرۇس» دېيىش كېرەك. مۇشۇنداق ئىجابىي يېتەكلەش زۆرۈر تەربىيە ئۇسۇلى بولۇپ قالدى. مەسىلەن، بالىمز بىرىنى رەنجىتىپ قويدى دەيلى. بۇ چاغدا بۇنى ئەيىبلەپ قويسا قىلاكۆپايە قىلمايدۇ، ئۇنى قايىل قىلغان ئاساستا شۇ كىشىدىن ئەپۇ سورىتىش كېرەك، يەنى ئۇنىڭ ئىجدانىنىڭ مەجبۇرىيىتى بىلەن ئىش قىلغۇزۇش كېرەك. بالىلىز مۇشۇنداق چوڭ بولسا دەل سىزنىڭ كۆتكەن يېرىڭىزدىن چىققان بولار؟

بۇگۈنكى ئاتا ـ ئانىلار، بالىلىرىڭلارنى ئانچە ـ مۇنچە جاپا تارتقۇزۇپ چوڭ قىلىڭلار، ھېچ بولمىغاندا، ئۇلارنىڭ مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىقتىدارىنى يېتىلدۈرۈشكە بولسىمۇ دىققەت قىلىڭلار. بالىلارنى ھەممىلا ئىشتا ئۆزۈڭلارغا يۆلىسىدىغان قىلىپ قويساڭلار، ئاپتاپ چۈشسە بېشىغا سايىۋەن بولۇپ، سوغۇق چۈشسە ئۇلارغا ئوچاق بولۇپ يۈرۈۋەرسەڭلار، ئاۋۇال ئۇلارنىڭ قولى كۈچسىزلىنىدۇ، كېيىن ئۇلار پۈتتىنمۇ كېتىدۇ. مۇنداق تەربىيىلەنگەن بالىلار ئەگەر بىر كۈنى باشپاناھىدىن ئايرىلىپ قالسا، مۇقەررەر ھالدا شەپقەتسىز تەبىئەت تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلىدۇ.

بالىلاردا ئۆز ـ ئۆزىنى تونۇش ئېڭى ناھايىتى ئاجىز بولىدۇ. شۇڭا ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارنى دېھقانلار يەرنى پەرۋىش قىلغاندەك پەرۋىش قىلىشى كېرەك. ئەگەر يەرنى ئوتاپ، ئوغۇتلاپ تۇرماي ئۇنىڭغا زەھەرلىك دورا چاچقىلى تۇرسا، ئاران تەستە ئۆسكەن مايسىلار بىراقلا تۇگىشىدۇ. بۇ ھەممىگە ئايان. بۇنداق زەھەر ئەتراپىمىزدا ناھايىتى نۇرغۇن. ئۇ ئاتا ـ ئانىلارنىڭ شەخسىيەتچىلىكىدە ۋە ئۇلارنىڭ بالىلارنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ئارزۇسىنى توسۇپ تۇرىدىغان گەپ ـ سۆزلىرىدە ئىپادىلىنىدۇ.

ئاتا ـ ئانىنىڭ زىممىسىدە زور مەسئۇلىيەت بولىدۇ. خوش، سىلەر بالىلارغا نېمە بېرىسىلەر؟ بۇنىڭدا نۇرغۇن كونكرېت نەرسىلەرنى كۆرسىتىپ بېرىش مۇمكىن. لېكىن ئاۋۋال بىر چوڭ ئالدىنقى شەرتنى، يەنى بالىلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنى قانداق تەربىيىلەش مەسىلىسىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك. بۇ مەرقاندا ئاتا ـ ئانا ئۇچۇن ئۆزىنى قاچۇرغىلى بولمايدىغان مەسىلە. سىلەرگە شۇنى ئېيتىپ قويايكى، بالا دېگەندىمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق بىر خاراكتېر بولىدۇ، بالىمۇ ئۆز ئالدىغا بىر ئادەم. بۇ ئالدىنقى شەرتنى چوقۇم ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك. بالا مەرگىزمۇ ئاتا ـ ئانىنىڭ خۇسۇسىي مۇلكى ئەمەس. ئۇمۇ جەمئىيەتنى تەشكىل قىلىدىغان بىر ئامىل. ئۇنى تولۇپ ـ تاشقان مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن تەربىيىلەش كېرەك.

بالىلار گەرچە ئاغزىدىن چىقارمىسىمۇ، لېكىن ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ تۇرمۇشقا بولغان پوزىتسىيىسىنى چۇشىنىپ تۇرىدۇ. ئاتا ـ ئانىلار ياخشى ئىشلارنى ئۇلارغا گەپ بىلەن چۇشەندۈرگەندىن كۆرە، ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن چۇشەندۈرگىنى ياخشى. ئەڭ ئاقىلانە ئۇسۇل مۇشۇ. مېنىڭچە، بالىنى توغرا تەربىيىلەش، يېتەكلەش مەسىلىسى ھەرگىزمۇ بالىغا قانداقتۇر بىرنېمە ئۆگىتىشتەك تېخنىكىلىق مەسىلە بولماستىن، بەلكى تېگى ـ تەكتىدىن ئېيتقاندا، ئاتا ـ ئانىنىڭ ئىنسان سۈپىتىدە ئۆزلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلىدىغان توغرا تۇرمۇش شەكلىنى قوللىنىش ـ قوللىنالماسلىق مەسىلىسى.

ئائىلە بىر كىچىك جەمئىيەت، ئاتا ـ ئانا ۋە بالىلار ئۇ جەمئىيەتنىڭ ئەزالىرى. ئەگەر بۇ كىچىك جەمئىيەت ئىناق،

مۇكەممەل، ئاۋات بولسا، ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە، تۆھپە قوشالايدۇ. ئاتا ـ ئانا ۋە بالىلار بۇنداق جەمئىيەتنىڭ قۇرغۇچىلىرى، دېگەن كۆز قاراشنى تىكلەۋېلىش ئىنتايىن مۇھىم. شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنمەنكى، ئائىلىدە يىراق كەلگۈسىگە قارىتا ئورتاق نىشان تىكلەنگەندىلا، ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدا مۇستەھكەم، مۇكەممەل مۇناسىۋەتنى تەبىئىي شەكىللەندۈرگىلى بولىدۇ.

ئاتا ـ ئانىلار ئۆزلىرىگە شۇنى ۋەزىپە قىلىشى كېرەككى، بالىلىرىمىز بىزدىن ئېشىپ چۈشىدىغان بولسۇن. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىغا ھۈرمەت نەزەرى بىلەن قارىشى كېرەك. ئاتا ـ ئانا بالىلىرىنىڭ ئۆزىدىنمۇ ئوبدان ئادەم بولۇش ئۈچۈن ئاساس تەييارلاۋاتقاندا، بالىلار تەبىئىيكى ئۆلارنى ھۈرمەتلەيدۇ ۋە ئۇستاز تۇتىدۇ. ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى ھەقىقىي يېقىنلىق مۇناسىۋىتى مۇشۇنداق ئۆزئارا ھۈرمەت قىلىش ۋە بىر ـ بىرىگە كۆيۈنۈش ئاساسىدا شەكىللىنىدۇ. بۇ دېگەنلىك، ئۆلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ھەرگىز كەمتۈك بولماسلىقى كېرەك. ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلار ئوتتۇرىسىدىكى باغلىنىش مۇشۇنداق ئاساسىي روھنىڭ مەھسۇلى. ئۇ ئاتا ـ ئانا بىلەن بالىلارنىلا ئەمەس، يەنە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئۆزئارا چېتىپ تۇرىدىغان كۆچلۈك رىشتە.

كۆڭۈلدىكىدەك ئاتا ۋە كۆڭۈلدىكىدەك ئانا زادى قانداق يول تۇتۇشى كېرەك؟ ئاتىنىڭ بالىلارغا يۈمشاقراق بولغىنى ياخشى. ئانا زۆرۈر تېپىلغاندا بالىلارنى قانداق تۇتۇشى، ھەتتا بەزىدە ئۇلارنى ئەدەبلەپمۇ قويۇشى كېرەك. ئاتا ھەمىشە بالىلىرىغا ۋارقىراپ ـ جارقىراپ، قاتتىق قوللۇق قىلۇۋېرىسە، بالىلار ئۇنىڭدىن قورقۇپ يىراقلىشىپ كېتىدۇ. ئانا

ئۇلارغا قانچىلىك قاتتىق قوللۇقلۇق قىلسىمۇ، لېكىن شۇنى كۆيۈنۈپ تۇرۇپ قىلغاچقا، بالىلار يەنىلا ئۇنىڭغا چاپلىشىپ تۇرىدۇ. ئانا پەقەت مۇشۇنداق قىلغاندىلا كۆچلۈك تارتىش كۈچىگە ئىگە بولالايدۇ، دېيىشكىمۇ بولىدۇ.

بالىلار بەلگىلىك بىر ياشقا يەتكەندە ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارنى چۆچۈ ئوتاش، چىم قىرقىش، ئۆيلەرنى تازىلاش ۋە نەرسە - كېرەك ئەكىلىشتەك ئىشلارغا سېلىش كېرەك ھەم بۇنىڭغا مۇۋاپىق ھەق بېرىش كېرەك. ئۇلارغا خەجلەيدىغان پۇلنى ئەمگىكى ئارقىلىق بېرىش چارىسىنى قوللىنىشقىمۇ بولىدۇ. بۇ ھەرگىزمۇ ئاتا - ئانىنىڭ شەخسىيەتچىلىكى ھېسابلانمايدۇ. بۇ ئارقىلىق بالىلارغا ئەمگەكنىڭ كۆڭۈللۈكلۈكىنى ھېس قىلدۇرغىلى، چوڭلارنىڭ تۇرمۇش تەجرىبىسىنى ئۆگەتكىلى بولىدۇ.

خەجلەيدىغان پۇل ياكى تاتلىق - تۇرۇم دېگەندەك نېمىلەرنى بالىلار يىغلاپ، جېدەل قىلىپ تۇرۇۋالغان چاغلاردا ھەرگىز بەرمەسلىك كېرەك. كۈنىگە خەجلەيدىغان قانچىلىك پۇل بېرىش، تاتلىق - تۇرۇمنى سانىنى نەچچىدە بېرىش مەسلىسىدە ئېنىق بىر تۈزۈم بولغىنى ياخشى. بۇ ئانا ئۆزىنىڭ سەزگۈسىگە ئاساسەن بەلگىلەيدىغان ئىش، بۇنىڭدا ئېنىق بىر بەلگىلىمە بولغاندا، بالا بارا - بارا پۇل - پۇچەكنى قانداق ئىشلىتىشنى ئۆگىنىۋالالايدۇ. بەلكىم بۇگۈنكى پۇلنى ئىشلەتمەي يىغىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن. مۇشۇنداق قىلغاندا بالىنىڭ ئۆز ئالدىغا ئىش كۆرۈش ئېڭىمۇ تىكلىنىدۇ.

بەزىدە بالىلارغا قاتتىق كايىپ قويۇشقىمۇ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھاياتىغا تاقىشىدىغان ياكى ئىستىقبالىغا مۇناسىۋەتلى

لىك چوڭ ئىشلاردا ئۇلارغا قانچە قاتتىق قوللۇقلۇق قىلساقمۇ بولۇۋېرىدۇ. بۇنداق ئەدەبلەش بالىلارغا ئىشىنىش ۋە كۆيۈنۈشنى چىقىش نۇقتا قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا ئەھۋالدا، مېنىڭچە، بالىلارنى ئەركىن قويۇۋېتىش كېرەك. مەلۇم مەنىدىن ئېيتقاندا، بالىلارنىڭ روھىي دۇنياسى تەسەۋۋۇر دۇنياسى. ئۇلارنىڭ تەسەۋۋۇرى خۇددى قانات-لىق تۇلپاردەك ئالەمنى ئايلىنىپ تۇرىدۇ. كۆرگەن - ئاڭلىغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا يېڭىلىق تۇيۇلىدۇ ھەم يېڭىدىن - يېڭى تەسەۋۋۇرلارنى قوزغاپ تۇرىدۇ. ئۇلاردىكى بۇنداق تەسەۋۋۇر ۋە ئىجادكارلىق كۈچى ئىنسانىيەت جەمئىيىتى ئۈچۈن ئىنتايىن قىممەتلىك. بىز ئۇنىڭ ھەرقاچان مېھرىبانلىق بىلەن پەرۋىش قىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك.

بالىلارنىڭ بەرنامىنى بىلۈۋىلىش ئىستىكى ئىنتايىن كۈچلۈك بولىدۇ. كۆپىنچە ھالاردا ئۇلار «بۇ نېمە؟»، «ئۇ نېمە ئۈچۈن؟» دېگەندەك سوئاللارنى سوراپ ئاپىسىنىڭ كاللىسىنى قاپاق قىلىۋېتىدۇ. ئاپا بولغۇچى بەزىدە ئاۋارىچىلىقتىن قېچىپ ئۇلارغا تۇزۇك جاۋاب بەرمەسلىكى، ھەتتا بەزىدە «ئەجەبمۇ تويدۇم سەن بالىدىن!» دەپ ئۇلارنى سىلكىۋېتىشى مۇمكىن. بىلىشىڭلار كېرەككى، بالىلارنىڭ كۆڭلىگە بۇنىڭدىن ئېغىر زەربە بولىدىغان ئىش يوق. بۇنداقتا، ئۆسۈۋاتقان يۇمران مايسىنى ئۆز قولۇڭلار بىلەن نابۇت قىلىۋەتكەن بولىسىلەر. بۇنداق قىلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. سىلەر ئۇلار سوئال قويغان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇلارنى بىلىم ئېلىشنىڭ كەڭرى يولىغا باشلىشىڭلار كېرەك.

سىلەر ئاتا - ئانا بولغاچقا «بالا مېنىڭ» دېسەڭلار بولىدۇ، لېكىن بالىلارنى خۇسۇسىي مۇلۇك قاتارىدا كۆرسەڭلار بولمايدۇ. ئاتا - ئانىنىڭ بالىلىرىغا قارىتا خالىسا جېنىنى

ئالدىغان هوقۇقى يوق. ئانىنىڭ بالىسىنىڭ جېنىنى ئېلىشى ئۆزىنىڭ ئىنسانلىق سالاھىيىتىنى ئىنكار قىلغانغا باراۋەر. قىسقىسى، ئانىلىق مېھرىگە ئىنسانىي ئەقىل يېتەكچىلىك قىلىشى كېرەك. شۇنداق ئېيتىشقىمۇ بولىدۇكى، ھازىر كىشىلەر ھاياتلىق مەسىلىسىگە سەل بىخۇدلۇق قىلمۇاتىدۇ. ھاياتلىققا سەل قارايدىغان پىكىر ئېقىملىرىنى پاك - پاكىز يوقىتىش كېرەك. بۇ بىز ھەل قىلىشقا تېگىشلىك بىر مەسىلە.

ھۇرمەتلەنگەن بالا باشقىلارنى ھۇرمەتلەشنى بىلىدۇ. ئائىلىدە بالىلارنى كىچىكىدىن باشلاپلا مۇستەقىل ئادەم سۈپىتىدە تەربىيىلەش كېرەك. مۇنداق تەربىيىلەنگەن بالىلار جەمئىيەتكە چىققاندا ئالدىنقىلارنى بېسىپ چۈشەلەيدىغان جاسارەتكە ئىگە مۇستەقىل ئادەم بولالايدۇ. ئەلۋەتتە، يېڭى ئەۋلاد يېتىشتۈرگەن مۇشۇنداق بالىلار كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىدۇ.

ھەرقانداق ئەھۋالدا ئالدى بىلەن بالىلارنىڭ ئەركىن چوڭ بولۇشىغا يول قويۇش كېرەك. ئاتا - ئانىدىكى ھەقىقىي مېھىر - مۇھەببەت دەل مۇشۇنىڭدا ئىپادىلىنىدۇ. بالا چوڭ قىلىشتا مۇشۇنداق مېھىر بولمىسا بولمايدۇ. ئاتا - ئانىنىڭ كۆڭلى تار بولۇشى، ھېسسىياتقا ياكى ئاتا - ئانىلىق نوپۇزغا تايىنىپ ئىش قىلىشى ئائىلە تەربىيىسىدە ئىنتايىن زىيانلىق. ئاتا - ئانىنىڭ ئۆز ئارزۇسىنى دەپ بالىلىرىنىڭ ئارزۇسىغا چاتاق كېرىۋېلىشى بالىلارنىڭ ئادەملىك سۈپىتىنى ئىنكار قىلغانلىق بىلەن باراۋەر. ياش - ئۆسمۈرلەردىكى ياماق قىلىقلار دەسلەپتە مۇشۇ يەردىن بىخلىنىدۇ.

بالىنىڭ قەلبى ئاپئاق خەسىگە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭغا بىلىپ -

بىلمەيلا داغ يۇقۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئانىنىڭ نەسىھىتى، رەسىم ـ قائىدىلەرنى قويۇپ تۇرايلى، ھەتتا چوڭلارنىڭ ئەتەي قىلغان بىر ئىشىنىمۇ بالىلار دورىماي قويمايدۇ. بۇنداق قوبۇل قىلىشنى سەل چاغلىماسلىق كېرەك. قەدىمدىن تارتىپ كىشىلەر «بالىلار ئانىنى ئەكس ئەتتۇرىدىغان ئەينەك» دەپ كېلىۋاتىدۇ. لېكىن بۇ ئەكس ئەتتۇرگەن نەرسىنى ھەرگىز يوقاتمايدىغان، مەڭگۈ ئۆزىدە ساقلايدىغان ئەينەك. بۇ نۇقتىنى ھېسابقا ئالغاندا، ئۇنى ئەينەككە تەمسىل قىلىش ئانچە مۇۋاپىق بولمىسا كېرەك.

بالىلاردا ئۆزىنىڭ ئىشىنى ئىمكان قەدەر ئۆزى قىلىش، باشقىلارنى ئاۋارە قىلماسلىق، خەلق بىلەن ئەپ ئۆتۈش، توغرا ئىشنى ئاخىرىغىچە قىلىشتەك ياخشى ئادەتلەرنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. بالىلارنى كىچىكىدىن تارتىپ ھېچنېمە بىلەن كارى بولمايدىغان قىلىپ قويۇشقا بولمايدۇ. ئەلۋەتتە، ئۇلارغا سارائىلارچە ۋارقىراشنىڭ، توختىماي كوتۈلداۋېرىشنىڭمۇ ھاجىتى يوق. ئەتىگەنده قوپۇپ يۈز يۇيۇشنى، چىش چوتكىلاشنى، سىرتتىن كىرگەنده قول يۇيۇشنى، قالايمىقان تاشلاپ قويغان نەرسىلەرنى جايىغا قويۇشنى ئۇلارغا ئۆز ۋاقتىدا ئۆگىتىپ تۇرساقلا بولمدىمۇ؟!

ماركس (1818 — 1883)

لافارگقا يېزىلغان خەت

ماركس — ماركسزمنىڭ ئىجادچىسى، دۇنيا پرولېتارىياتىنىڭ ئۇلۇغ ئۇستازى، 1844 - يىلدىن باشلاپ ئېنگېلس بىلەن تونۇشۇپ، بىللە كۆرەش قىلغان، 1848 -يىلىنىڭ دەسلىپىدە «كوممۇنستىك پارتىيە خىتابنامىسى» نى يېزىشقا قاتناشقان ھەمدە كوممۇنىزمچىلار ئىتتىپاقىغا رەھبەرلىك قىلغان. «كاپىتال» قاتارلىق ئۆچمەس ئەسەرلەرى بار.

1866 - يىلى ماركس فرانسىيە ئىشچىلار ھەرىكىتىنىڭ ياش پائالىيەتچىسى لافارگ بىلەن تونۇشقان ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ كەنجى قىزى لاۋراغا تونۇشتۇرغان. مۇھەببەتلىشىش داۋامىدا لافارگ ناھايىتى يەڭگىللىك بىلەن «مۇناسىۋەتسىز زىيادە قويۇقلاشتۇرۇش» قا، «بالدۇرلا ئامراق، ئىجىل بولۇپ كېتىش» كە تىرىشقان. ماركس بۇنى توغرا تاپماي، ئۇنىڭغا تۆۋەندىكى خەتنى يازغان. لافارگ ئۇنىڭ نەسىھىتىنى ئاڭلاپ لاۋرا بىلەن ئۆزۈن مۇددەت سىنىشىش ئارقىلىق 1868 - يىلى ئاخىر توي قىلغان.

قەدىرلىك لافارگ:

سىزگە تۆۋەندىكىدەك بىرنەچچە تۈرلۈك پىكىر بېرىشىمگە رۇخسەت قىلغايسىز:

1. ئەگەر قىزىم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىڭىزنى ساقلاپ قالاي دېسىڭىز، چوقۇم ھېلىقىنىڭدەك «مۇھەببەت ئىزھار قىلىش» ئۇسۇلىڭىزدىن ۋاز كېچىڭ. ئۆزىڭىزگىمۇ ئايان، تويلىشىدىغان ئىش ئېغىزغا ئېلىنغىنى يوق، تېخى ھېچنېمە بېكىتىلمىدى. ئەگەر ئۇ سىزگە ماقۇل، تۇيۇ قىلايلى، دېگەن تەقدىردىمۇ، شۇنى ئۇنتۇماسلىقىڭىز كېرەككى، بۇ ۋاقىت تەلەپ قىلىدىغان ئىش. مۇناسىۋەتنى زىيادە قويۇقلاشتۇرۇش ياخشى ئىش ئەمەس. سىلەر تېخى بۇ شەھەردە ئۇزۇن ۋاقىت تۇرىسىلەر، ئالدىڭلاردا نۇرغۇن سىناقلار، جىق باش ئاغرىقلىرى بار. قاراپ ھەيران قېلىۋاتىمەن، بىر ھەپتە ئىچىدىلا نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ كەتتىڭىز. مېنىڭ قاردىشىمچە، ھەقىقىي مۇھەببەتتە يىگىت ئۆزىنىڭ مەشۇقىغا گەپنى قارا توغرىلا قىلماي، سەل ئۈياتچانلىق بىلەن سىپايە يول تۇتۇشى كېرەك ئىدى، ھە دېگەندىلا ئۆلدۇم ـ كۆيدۇم دەپ، ئۇنچىلىك ئالدىراپ ئامراقلىق قىلىپ كېتىش يارىمايدۇ. ئەگەر سىز بۇنى مەندىكى كىرىئورولارنىڭ خاراكتېرى دەپ تۇرۇۋالسىڭىز، ئۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنىڭ ساغلام ئەقلىم ئارقىلىق سىزنىڭ بۇ خاراكتېرىڭىز بىلەن قىزىمنىڭ ئارىلىقىغا بىر چەك قويۇپ قويىمەن. بۇ مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم. ئەگەر سىز ئۇنىڭ بىلەن مۇھەببەتلىشىشتە لوندون ئادىتىگە ماس كېلىدىغان يول تۇتالمايدىكەنمەن دېسىڭىز، ئۇنداقتا قىزىم بىلەن سەل ئارىلىق قالدۇرۇپ مۇناسىۋەت قىلىڭ. ئەقىللىق ئادەم گەپنىڭ ئۈچىنى ئاڭلىسىلا قالغىنىنى چۈشىنىدۇ.

2. لاۋرا بىلەن ئىككىلارنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بېكىتىشتىن بۇرۇن مەن سىزنىڭ ئىقتىسادىي ئەھۋالىڭىزنى

تولۇق ئىگىلىمىسەم بولمايدۇ. قىزىم خاتا ھالدا مېنى سىزنىڭ بۇ تەرىپىگىزنى چۈشىنىدۇ دەپ ئويلايدۇ، مەن بۇ جەھەتتە سىزنى ئۆزى ئېغىز ئاچار دەپ ھېچقانداق نەرسىنى سوريمىغان. سىزمۇ بىلىسىز، مەن پۈتكۈل بايلىقىمنى ئىنقىلابىي كۈرەشكە ئاتىۋەتكەن. بۇنىڭغا قىلچە پۇشايمان قىلمايمەن. ئەگەر ھاياتىمنى يېڭىباشتىن باشلاش تۇغرا كەلسىمۇ، مەن يەنە مۇشۇنداق قىلغان بولاتتىم. پەقەت توي قىلالمىغان بولاتتىم، خالاس. ئىمكانىيەتلا بولىدىكەن، قىزىمنى ئانىسىنىڭ پۈتكۈل ھاياتىنى خاراب قىلغان يوشۇرۇن خادا تاشلارغا ئۇسۇۋۇبلىشتىن ساقلاپ قالمىسام بولمايدۇ. ئەگەر مەن بۇ ۋاستە ئارىلىشىپ قالمىغان بولسام (مېنىڭ ئاجىزلىقىم مۇشۇ!)، ئەگەر مېنىڭ سىزگە بولغان دوستلۇقۇم قىزىمغا تەسىر كۆرسەتمىگەن بولسا، بۇ ئىش ھازىرقى دەرىجىدە تەرەققىي قىلىپ كەتمىگەن بولاتتى. شۇڭا، بۇ جەھەتتىكى مەسئۇلىيەتنىڭ ھەممىسىنى مەن ئۈستۈمگە ئالىمەن. سىزنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىڭىز تۇغرىسىدىكى مەن تاسادىپىي ئاڭلاپ قالغان، لېكىن ئەسلىدە ئاڭلاشنى خالىمايدىغان بەزىبىر گەپ ـ سۆزلەر مېنى خاتىرجەمسىزلىككە سېلىپ قويدى. بولدى، ھازىرچە بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى. سىزنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىڭىز تۇغرىسىدا مېنىڭ بىلىدىغىنىم، سىز تېخى ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى، يېقىندىن بۇيانقى بەزى ئىشلار تۇپەيلى فرانسىيەدىكى ئىستىقبالىڭىزنىڭ يېرىمنى دېگۈدەك يوقىتىپ قويدىڭىز. ئەنگلىيە مۇھىتىغا ماسلىشىشتا تەل بىلىشتىن ئىبارەت بۇ زۆرۈر شەرت سىزدە تېخى ھازىرلانغىنى يوق، مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ـ قازىنالماسلىقىڭىزمۇ ھازىرچە تېخى ئېنىق ئەمەس. مېنىڭ كۆزىتىشىمچە، سىزدە بىر مەزگىللىك، قىزغىن ئاكتىپچانلىق ۋە ياخشى ئارزۇ ـ تىلەكلەر بولسىمۇ، لېكىن سىز ئەسلىدىن ئەمگەكچان ئادەم ئەمەس. بۇنداق ئەھۋالدا، سىز قىزىم بىلەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈش ئۈچۈن چوقۇم يارەمگە موھتاج بولىسىز.

ئائىلىڭىزنىڭ ئەھۋالى ماڭا قارائىغۇ، ئائىلىڭىز باي بولغان تەقدىردىمۇ، سىزگە ياردەم بېرەلمەسلىكى تېخى ئېنىق ئەمەس. ئۇلار سىزنىڭ بۇ تۈيۈ ئىشىڭىزغا قانداق قارايدۇ، بۇمۇ تېخى ئايدىڭلاشقىنى يوق. مەن يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ قويايى، بۇ جەھەتتە ردە سىز ماڭا ئېنىق چۈشەنچە بېرىشىڭىز كېرەك. سىز قەتئىي رېئالىزمچى، ئەلۋەتتە، قىزىمنىڭ كەلگۈسىگە مېنىڭ ئىدېئالىستلارچە مۇئامىلىدە بولۇشۇمنى ئارزۇ قىلمايسىز. سىز ئەمەلىيەتچىل ئادەم، تۇرمۇشقا شائىرانە مۇئامىلە قىلىشنى ياقلمايسىز. ئۇنداق ئىكەن، ئاللىقانداق رومانتىكلىق بىلەن قىزىمنى نابۇت قىلىشنى خالىمايدىغانلىقىڭىز چوقۇم.

3. بۇ خېتىمنى باشقىچە چۈشىنىپ قالماسلىقىڭىز ئۈچۈن سىزگە گەپنى ئوچۇقلا دەپ قويايى: ئەگەر ھازىرلا تۈيۈ قىلمەن دېسىڭىز، بۇ ئاقمايدۇ. قىزىم ئۇنمايدۇ، مەنمۇ قوشۇلمايمەن. تۈيۈ قىلىشتىن ئاۋۋال ئۆزىڭىزنى ھەر جەھەتتىن پۇختىلىۋېلىڭ. ئۇزۇن مۇددەتلىك سىنىشىش سىز ئوچۇنمۇ، قىزىم ئوچۇنمۇ مۇھىم.

4. بۇ خەت ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا سىر بولۇپ قالسا، جاۋابىڭىزنى كۈتىمەن.

سىزنىڭ كارل ماركسىڭىز

1866 - يىل 13 - ئاۋغۇست. لوندون

لىنكولن (1809 — 1865)

جونىستونغا يېزىلغان خەت

لىنكولن — ئامېرىكىنىڭ 16 - نۆۋەتلىك زۇڭتۇڭى، (1861 — 1865)، كېنتۇككى شتاتىدىكى بىر دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ياش ۋاقتىلىرىدا يالالانما ئىشچى، پرىكازچىك، پوچتىكەش، ئادۇوكات بولغان، كېيىن شتات ئاۋام پالاتا ئەزاسى، دۆلەت ئاۋام پالاتا ئەزاسى بولغان، 1861 - يىلى بىرىنچى قېتىم زۇڭتۇڭ بولغان، قوشما شتاتلارنىڭ بىرلىكىنى قوغداش ۋە قۇللۇق تۈزۈمىنى يوقىتىش قىلمىشىنى تەشەببۇس قىلغان، ئىچكى ئۇرۇش پارتلىغاندىن كېيىن مەشھۇر خىتابنامە — «قۇالارنى ئازاد قىلىش خىتابنامىسى» نى ئېلان قىلغان، 1865 - يىلى ئىككىنچى قېتىم زۇڭتۇڭ بولغان ۋە شۇ يىلى 15 - ئاپرېلدا قەستكە ئۇچراپ ئۆلگەن.

بۇ لىنكولننىڭ ئۆگەي ئانىسىنىڭ ئوغلى جونىستونغا يازغان خېتى. لىنكولن جونىستوننىڭ دېھقانچىلىق قىلىشنى خالىماي، يەرنى سېتىۋەتمەكچى بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىش مەقسىتىدە بۇ خەتنى يازغان.

(1851 - يىل 4 - نويابىر)

قەدىرلىك قېرىندىشىم: ئۇلۇشكۇن چارلىستونغا كېلىپ سېنىڭ يەر - زېمىنىڭنى سېتىپ مىسسۇرىغا كەتمەكچى بولۇ- ۋاتقانلىقىڭنى ئاڭلىدىم. بۇ گەپ كالامغا كىرىپلمۇالدى، ئويلىسام - ئويلىسام، ئەخمىقانىلىقتەك تۇيۇلدى. مىسسۇرىدا قانداقمۇ بۇ يەردىن ياخشىراق كۇن كۆرەرسەن؟ مىسسۇ- رىنىڭ يېرى بۇ يەردىن ئۇنۇملۇكمىكەن يا؟ ئۇ يەر ئاللە- قانداق خاسىيەتلىك، ئەمگەك قىلمىسمۇ بۇغداي، قوناق، ئارپا - سۇلۇلار ئۇنۇۋېرىدىغان يەرمىكەن يا؟ ئۇ يەردىكى خەقلەر ساڭا بىكارغا ئىشلىشىپ بېرىدىغانغا باشقىچە يارىلىپ قالغانمىكەن؟ ئەگەر ئىشلەي دەيدىغان نىيىتىڭ بولسا، ساڭا هازىر تۇرۇۋاتقان يېرىڭدىن ئوبدان جايىيوق؛ ئەگەر ئىشلەيچۇ دەي- دىغان نىيىتىڭ بولمسا، سەن نەگە بارساڭمۇ بەربىر پاتمايسەن. ئۇ يەر - بۇ يەردە تېجىمەللىك قىلىپ يۇرۇشنىڭ هېچقانداق بايدىسى يوق. بۇ يىل زىرائەتمۇ تېرىماپسەن. سېنىڭ هەقىقي مەقسىتىڭ يەرنى سېتىپ پۇل قىلىپ، پۇلنى خەجلەپ تۇگىتىپ ۋېتىش ئوخشايدۇ. ئەگەر يەرنى سېتىۋەتسەڭ، كېيىپ ئېيتىمەنكى، كەلگۇسىدە ساڭا باش تىقىۋەدىڭ ماكانمۇ قالمايدۇ. يەرنى سېتىپ تاپقان پۇلۇڭنىڭ يېرىمى مىسسۇرىغا كەلگۇچە يولدىلا تۇگەيدۇ، قالغان يېرىمىمۇ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك- دىن ئاشمايدۇ، كېيىن ئالىقانچىلىك يەر سېتىۋېلىشىڭمۇ يوق گەپ. ئويلاپ باقسام، بۇ ئەخمىقانە ئىشىڭغا ماقۇل دەپ ئولتۇر- ساق بولمىغۇدەك. بۇمۇ سېنىڭ، بولۇپمۇ ئانىمزنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن. مېنىڭچە مۇنداق بولسۇن: شەرقىي تەرەپتىكى 40 ئاكر يەر ئانىمزغا قالسۇن. ئۇ يەرنى سەن تېرىمىساڭمۇ، خەققە ئىجارىگە بەرسەڭ، شۇنىڭ پۇلى بىلەن ئانىمز تۇرمۇشىنى قامداپ كېتەلەيدۇ. چۇنكى ئىجارىسىدىنمۇ خېلى جىق پۇل كىرىدۇ

ئەمەسمۇ. دادامدىن قالغان 40 ئاكر يەردىن يەنە ئىككى پارچىسى ساڭا تەئەللۇق بولسۇن. بۇنىڭ ئۈچۈن ماڭا رەھمەت ئېيتىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. خېتىمنى باشقىچە چۈشىنىپ قالما، مېنىڭ ھېچقانداق يامان نىيىتىم يوق. مەن سېنى پەقەت ماۋۇ بىر نۇقتىنىلا ئايدىڭلاشتۇرۇۋالسۇن دەيمەن. سەن ۋاقتىنى بەك بىكار ئۆتكۈزۈۋەتتىڭ، شۇڭا سەن كەمبەغەل. سېنىڭ بۇنىڭغا كۆرسەتكەن باھانىلىرىڭنىڭ ھېچقايسىسى پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ ھەم ھېچكىمنىمۇ ئالدىيالمايدۇ. سەن پەقەت ئۆزۈڭنىلا ئالدايسەن، خالاس. سېنىڭ كېسىلىڭنى داۋالاشقا ئەمگەكتىن باشقىسى بىكار.

ئانامغا ئېيتىپ قوي، چاپمان سېنى ئۆزى بىلەن بىر يەردە تۇرسا دەيدۇ. سېنىڭ ئورنۇڭدا مەن بولسام، چوقۇم شۇنداق قىلاتتىم. ئەگەر كۆنەلمىسەڭ (مېنىڭچە، كۆنەلمەسلىكىڭ مۇمكىن ئەمەس)، قايتىپ كەتسەڭ بولىدۇغۇ. چاپمان ساڭا ئامراق، ئىشىنىمەنكى، ئۇ سېنى بەختىيار كۈنگە ئىگە قىلىدۇ.

داروين (1809 — 1882)

سۆيۈملۈك قىزىم ئانىنىڭ ئەسلەيمەن

داروين — ئەنگلىيەنىڭ بىئولوگىيە ئالىمى، تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسىنىڭ ئاساسچىسى، ئېدىنبۇرگ داشۆسىنىڭ مەبدىتسىنا كەسپىنى، كامبىرىج داشۆسىنىڭ ئىلاھىيەتشۇناسلىق كەسپىنى پۈتتۈرگەن. 1831 — يىلى ئالىملىق سالاھىيىتى بىلەن دېڭىز ئارمىيىسىنىڭ «بىگىل» ناملىق پاراخوتىغا ئولتۇرۇپ دۇنيانى ئايلانغان، دۇنيانى بەش يىل ئايلانغاندىن كېيىن دۆلىتىگە قايتىپ كېلىپ، مەخسۇس تەتقىقات ئارقىلىق جانلىقلارنىڭ تەدرىجىي تەرەققىيات نەزەريىسىنى ياراتقان.

داروين ئون بالىلىق بولغان (بۇلاردىن ئۈچى بالدۇر ئۆلۈپ كەتكەن). ئۇ بالىلىرىغا ئىنتايىن ئامراق بولۇپ، ھەربىر بالىسىنى بوۋاق ۋاقتىدىن چوڭ بولغانغا قەدەر تەپسىلىي كۆزەتكەن ۋە ئۇ توغرۇلۇق ناھايىتى تەسىرلىك ۋە كونكرېت خاتىرە قالدۇرغان. تۆۋەندىكىسى داروىننىڭ ئامراق قىزى ئانىنى تۇغۇپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنى ئەسلەش يۈزىسىدىن يېزىپ قالدۇرغان تەسىرلىك ماقالىسى. ماۋزۇ تۆۋزگۈچى تەرەپتىن قويۇلغان.

(1851 - يىل 30 - ئاپرېل)

بىچارە بالىمىز ئانىنى 1841 - يىل 2 - مارت كۈنى گور كوچىسىدا تۇغۇلۇپ، 1851 - يىل 23 - ئاپرېلدا مورۇپىدا قازا تاپتى.

مېنىڭ تۆۋەندىكى سەھىپىلەرنى پۈتۈپ قويۇشۇمدىكى مەقسەت، ئەگەر بىز ئۆلۈپ كەتمىسەك، كېيىنكى يىللاردا بۇنىڭغا بىر قاراپلا ئۇنىڭ ئاساسىي ئالاھىدىلىكلىرىنى ئېنىق ئەسلىيەلىمەيمىز. ئۇنى قايسى تەرەپتىن ئەسلىسەممۇ كۆز ئالدىمغا دەررۇ كېلىۋالمىغىنى ئۈنىڭ تېتىكلىكى ۋە خۇش خۇيلۇقى. ئۇنىڭ ئاساسلىق خۇسۇسىيىتى مانا مۇشۇ. بۇنىڭغا يەنە ئۇنىڭ ئىككى خىل ئالاھىدىلىكى سىڭىشىپ كەتكەن. بىرى ئۇنىڭ ھوشيارلىقى. يات ئادەملەر ئۇنىڭ بۇ تەرىپىنى تازا بايقىيالماسلىقى مۇمكىن. ئىككىنچىسى، ئۇنىڭ كۆڭلىنىڭ ياخشىلىقى. ئۇنىڭ خۇش خۇيلۇقى، شوخلۇقى چىرايىدىن مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرىدۇ. شۇ مىجەزى بولغاچقا، ئۇنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىمۇ شۇنداق ئەپچىل، چاققان ۋە جۇشقۇن. ئۇنىڭ قىلىقلىرىنى كۆرسە ئادەم شۇنداق سۆيۈنۈپ، خۇشال بولۇپ كېتىدۇ. شۇ تاپتىمۇ ئۇنىڭ ئوماق چىرايى كۆز ئالدىمغا لاپىلدە كېلىۋالدى، خۇددى ئۇ مەن ئۇچۇن ئېلىۋالغان بۇرۇن تاماكىسىنى چىڭ سىقىمدىغىنىچە پەلەمپەيدىن يۇگۇرۈپ چۈشۈۋاتقاندەكلا، چىرايىدىن خۇشاللىق يېغىپ تۇرىدۇ، ئۇ ماڭا خۇشاللىق بېغىشلىيالمىغىنىدىن خۇشال. ئۇ تۇغقانلارنىڭ باللىرى بىلەن ئويناۋاتقاندا بەك قىقاس - چۇقان كۆتۈرۈپ كەتسە، ئۇنىڭغا بىرلا قاراپ قويسام — ھەرگىز ئاچچىقلىنىپ ئەمەس (خۇداغا شۈكۈر، ھەرنېمە بولسا ئۇنىڭغا ئالىيىپ باقماپ تىكەنمەن)، ئانچە رازى بولمىغاندەك قاراپ قويساملا، ئۇ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشۇۋالاتتى.

ئۇنىڭ مىجەزىدىكى يەنە بىر ئالاھىدىلىك ئۇنىڭ كۆڭلىـ
نىڭ ياخشىلىقى. ئۇنىڭ بۇ مىجەزىگە قارىپ ئادەمنىڭ ئامراقلىقى
كېلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ مىجەزى بوۋاق ۋاقتىدا مۇنداق بىر ئىشتا
ئىپادىلەنگەن: ئۇ ئاپىسى بىلەن بىللە ياتقان چاغدا ئاپىسىنى
سىلىمسا زادى ئۇنمايتتى. ئۇ كېسەل ياتقان كۈنلىرىدىمۇ
ئاپىسىنىڭ قوللىرىنى سىلاپ تۇردى، كېسىلى ئىنتايىن ئېغىرلـ
شىپ كەتكەندە ئاپىسى يېنىدا ياتسا، ئاندىن ئۇ ئارام ئالغاندەك
بولاتتى. بۇ جەھەتتە ئۇ بىزنىڭ باشقا بالىلىرىمىزغا پەقەت
ئوخشمايتتى. بۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە ھەر كۈنى مېنىڭ
چاچلىرىمنى «چىرايلىق قىلىپ قويۇش» ئۈچۈن يېرىم سائەتلەپ
ئوينايتتى، يا بولمىسا ياقامنى، يەڭلىرىمنى تۈزلەپ قويياتتى.
قىسقىسى، ئۇ رەھمەتلىك ئومىاق قوزام ماڭا بەك ئامراقلىق
قىلاتتى.

بۇنىڭدىن باشقا ئۇ يەنە ناھايىتى سەممىي، ئاق كۆڭۈل،
ئوچۇق ـ ئاشكارا، تۈز، تەبىئىي ئىدى، ھېچقانداق ئىشتا
قۇۋلۇق قىلمايتتى. ئۇنىڭ پىكىر قىلىشىمۇ شۇ قەدەر ساپ ۋە
ئېنىق ئىدى. ھەرقانداق ئادەم ئۇنى ئوڭايلا چۈشىنەتتى ۋە
ئۇنىڭغا ئىشىنەتتى. مەن نېمىلا بولسۇن قېرىغان چېغىمىزدا
ھاردۇقمىزنى چىقارغۇدەك بىر بالىغا ئېرىشتۇق دەپ ئويلايتتىم.
ئۇنىڭ ھەممە ھەرىكىتى شۇ قەدەر جانلىق، تېتىك ۋە چىرايلىق
ئىدى. ئۇ ئەتراپىمدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ ماڭغان چېغىدا،
گەرچە مېنىڭ قەدىمىم چوڭ بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەمىشە دېگۈدەك
ئالدىمدا ماڭاتتى، پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ نەپىس ھەرىكەتـ
لەرنى چىقىرىپ پىرقىرايتتى، قاچانلا قارىسىڭىز ئومىاق چىرا-
يىدىن تاتلىق كۈلكە كەتمەيتتى، بەزىدە ماڭا تېخىئومىاق قىلىق
لىرىنى كۆرسىتىپ قويياتتى. ئويلىسام، شۇ ئىشلار ماڭا ھازىرمۇ
قىزىقارلىق تۇيۇلىدۇ. ئۇ گەپلەرنى كۆپىتۇرۇپ سۆزلەشكە
ئامراق ئىدى. مەن ئوينىشىپ ئۇنىڭ گەپلىرىنى تېخىمۇ كۆپتۇـ

رۇپ سۆزلىگىنىمده، ئۇ بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ ــ شۇ تاپتا شۇ قىياپىتىنى كۆرگەندەك بولۇۋاتىمەن ــ «ۋاي، دادا، سىزبەك ئەسكىكەنسىز جۇمۇ!» دەپ ۋارقىراپ كېتەتتى. ئۇ ئاخىرقى قېتىم كېسەل بولغان شۇ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە ئۆزىنى خۇددى پەرىشتىدەك تۇتتى. يا بىرەر قېتىم ئاغرىنىپ ياكى چېچىلىپ باققان بولسا كاشكى. ھەمىشە باشقىلارغا كۆڭۈل بۆلۈپ تۇراتتى، ئۆزى ئۈچۈن قىلىنغان ھەرقانداق ئىشقا ناھايىتى مۇلايىم، يۇمشاقلىق بىلەن رەھمىتىنى بىلدۈرمەي قويمايتتى، ھەتتا ھالىدىن كېتىپ گەپ قىلالمايدىغان چېغىدىمۇ بىر ئامال قىلىپ خۇشلۇقىنى بىلدۈرەتتى. ئۇ ئۆزىگە بېرىلگەن بىر ئىستاكان چاي ئۈچۈنمۇ ت شەككۇرىنى ئايىماپ قالغان ئەمەس. مەن ئۇنىڭ ئاغزىغا ئۈسسۈزلۇق تېمىتقان چاغدىمۇ ئۇ: «رەھمەت» دېگەنىدى. ئۇنىڭ ئوماق ئاغزىدىن چىققان ئاشۇ سۆزى مەن ئۈچۈن ئۇنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قىممەتلىك سۆزى بولۇپ قالدى.

بىز ئائىلىمىزنىڭ خۇشاللىق بۇلىقىدىن، قېرىغان چاغدا بىزگە تەسەللى بولۇۋاتقان ئەڭ ئوبدان بالىمىزدىن ئايرىلىپ قالدۇق. ئۇ بىزنىڭ ئۇنىڭغا نەقەدەر ئامراقلىقىمىزنى بىلىدۇ. ئىلاھىم، ئۇ ھېلىمۇ بىلسۇن: بىز ھازىرمۇ ئۇنىڭغا شۇنداق ئامراق، يۇرىكىمىزنىڭ چوڭقۇر ــ چوڭقۇر يېرىدىن ئامراق. بىز ئۇ ئوماق، خۇش خۇي بالىمىزغا مەڭگۈ ئامراقلىقىمىز بىلەن قالىمىز! خۇدا ئۇنىڭغا ئەمىلىك ئاتا قىلسۇن!

ناپولېئون (1769 — 1821)

ئوغلىغا قالدۇرۇلغان ۋەسىيەت

ناپولېئون I — فرانسىيە سىياسىيونى ۋە ھەربىي ئالىمى، فرانسىيە بىرىنچى ئىمپېرىيەسىنىڭ ئىمپېراتورى، 1799 — يىلى تۆمانلىق ئاي سىياسىي ئۆزگىرىشىنى قوزغاپ بىرىنچى ھۆكۈمران بولغان، 1804 — يىلى ئۆزىنى ئىمپېراتور دەپ جاكارلاپ، مۇستەبىت ھاكىمىيەت قۇرۇپ، سىرتقا ئەسكەر چىقىرىپ زېمىن كېڭەيتكەن، 1812 — يىلى روسىيەگە قىلغان تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولۇپ كۆچى ئاجىزلاشقان، 1814 — يىلى ياۋروپانىڭ فرانسىيەگە قارشى بىرلەشمە ئارمىيىسى پارىژنى بېسىۋالغاندىن كېيىن ئېلبا ئارىلىغا سۈرگۈن قىلىنغان، كېيىنكى يىلى پارىژغا قايتىپ كېلىپ 100 كۈنلۈك خاندانلىقنى قۇرغان، ۋاتېرلوئو ئۇرۇشىدا مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ئەسىرگە چۈشۈپ مۇقەددەس ھېلېنا ئارىلىغا سۈرگۈن قىلىنغان.

بۇ ناپولېئوننىڭ مۇقەددەس ھېلېنا ئارىلىدا نەزەر-بەند ئاستىدا تۇرۇپ ئوغلىغا قالدۇرغان ۋەسىيىتى. بۇنى 1821 — يىلى 17 — ئاپرېلدا مونتىلون ناپولېئونىڭ دەپ بەرگىنى بويىچە يېزىپ چىققان.

ئوغلۇم مېنىڭ ئۆلۈمۈم تۇپەيلى ئىنتىقام ئالىمەن دەپ يۈرمىسۇن، مېنىڭ ئۆلۈمۈم ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەھمىيەتلىك بولۇشى كېرەك. ئۇ مېنىڭ قىلغان ئىشلىرىمنى مەڭگۈ ئۇنتۇمىسۇن، ماڭا ئوخشاش ئۇزۇل ـ كېسىل فرانسۇز بولسۇن. ئۇنىڭ پۈتكۈل تىرىشچانلىقلىرى ئەلنى تىنچلىق بىلەن ئىدارە قىلىشنى مەقسەت قىلىشى كېرەك. ئۇنىڭ مېنى نوقۇل ھالدا دورايمەن دەپ مەن قىلغان ئۇرۇشلارنى يېڭىباشتىن باشلىشىنىڭ قىلچە زۆرۈرىيىتى يوق... مېنىڭ قىلغانلىرىمنى تەكرارلاش مېنىڭ بىرمۇ مۇڭۇپپەقىيىتىم يوقلۇقىدىن دېرەك بېرىدۇ. ئەكسىچە، مېنىڭ ئىشلىرىمنى تاماملاش ئاساسىنىڭ مۇستەھكەم لەنگەنلىكىنى ئايان قىلىدۇ ھەم بۇنىڭدىن مېنىڭ چوڭ بىر ئىمارەتنىڭ پۈتكۈل پىلانىنى پەقەت ئومۇمىي جەھەتتىن سىزىپ چىققانلىقىمنىلا چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ. ئىمدىكى بىر ئەسىر ئىچىدە مۇنداق ئىشنى بەنە تەكرارلىماسلىق كېرەك. ئۆز ۋاقتىدا مەن ياۋروپانى قورال كۈچى بىلەن بويسۇندۇرۇشقا مەجبۇر بولغانىدىم. ئەمدى ئۇنىڭغا قايىل قىلىش ئۈسۈلىنى قوللىنىش كېرەك. مەن ھالاكەتكە يۈزلەنگەن ئىنقىلابنى قۇتۇلدۇرۇۋالدىم، ئۇنى خارابلىق ئىچىدىن يۆلەپ تۇرغۇزدۇم ۋە پارلاق سىما بىلەن دۇنياغا تونۇتتۇم. مەن فرانسىيىگە، ياۋروپاغا يېڭى ئىدىيە سىڭدۇردۇم. بۇ ھەرگىز يوقالمايدۇ. ئوغلۇم مەن بىخلاتقان ئۇرۇقلارنى چېچەكلىتىشى، فرانسىيە زېمىنىدىكى گۈللىنىش ئىستىقبالىغا ئىگە يوشۇرۇن ئامىللارنى تەرەققىي قىلدۇرۇشى كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئۇمۇ ئۇلۇغ ھۆكۈمران بولالايدۇ.

مەن ئۆلگەندىن كېيىن بوربون جەمەتىدىكىلەر مەرتىۋىسىنى ساقلىيالمايدۇ. ماڭا پايدىلىق ئىنكاسلار ھەممە يەردە، ھەتتا ئەنگلىيىدىمۇ ئوتتۇرىغا چىقىشى مۇمكىن. ئوغلۇمغا قالغان

ئەڭ ياخشى مىراس مانا مۇشۇ. ئەنگلىيىلىكلەر ئۆزلىرىنىڭ قىلغان خىلمۇخىل زىيانكەشلىكلىرىنى كىشىلەرگە ئۇنتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئوغلۇمنىڭ فرانسىيىگە قايتىپ بېرىشىنى قوللىشى مۇمكىن. لېكىن ئەنگلىيە بىلەن ياراشقاندا ھەرقانداق بەدەل تۆلەپ بولسىمۇ دۆلەتنىڭ سودا مەنپەئىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش زۆرۈر. بۇ زۆرۈرىيەت ياكى ئەنگلىيە بىلەن ئۇرۇشۇش ياكى ئۇنىڭ بىلەن دۇنيا سودا مەنپەئىتىدىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشتەك ئىككى نەتىجىنىڭ بىرىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. نۆۋەتتە بىردىنبىر ئېھتىماللىقى بارى ئىككىنچى خىل نەتىجە.

مەن ئوغلۇمغا... ياردىشىش دىپلوماتىيىسى ئارقىلىق مېنىڭ ئىشلىرىمنى داۋاملاشتۇرالايدىغان يېتەرلىك كۈچ ۋە خەيرخاھلىق ئاتا قىلغان... لېكىن ئوغلۇم ھەرگىزمۇ چەت ئەل كۈچلىرىگە تايىنىپ تەختكە چىقماسلىقى كېرەك. ئۇ تەختكە چىقىش ئارزۇسىنى قاندۇرۇشنى ئەمەس، بەلكى كېيىنكى ئەۋلادلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىشنى مەقسەت قىلىشى كېرەك... ئەگەر ئۇ يەنە چەت ئەلدە مۇساپىر بولۇپ يۈرۈۋەرسە، تۇغقانلارنىڭ بىرەر قىزى بىلەن توي قىلسۇن؛ ئەگەر فرانسىيىگە قايتۇرۇپ كېلىنسە، بىرەر روسىيىلىك مەلىكىنى ئالسۇن...

فرانسۇز مىللىتى (توغرا مۇئامىلىگە مۇيەسسەر بولغاندا) ھۆكۈمرانلىقىنى ھەرقانداق مىللەتتىن ئۈستۈن قويۇۋالىدۇ. دۇنيادا بۇ مىللەتتەك بەك غەرەز ئۇقمىدىغان، ھوشيار مىللەتتىن يەنە بىرى تېپىلمايدۇ. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن كىمنىڭ كەتمەن چېپىۋاتقانلىقىنى، كىمنىڭ قارشى چىقىۋاتقانلىقىنى دەرھالا ئاڭقىرالايدۇ. بۇ مىللەتنىڭ كۆڭلىگە ياقمىدىغان ئىش قىلىش كېرەك؛ بولمىسا، ئۇنىڭ خاتىرجەملىكى بۇزۇلىدۇ، غەزەپلىنىدۇ، بويۇن تولغاپ ياكى پارتلاپ چىقىشىمۇ مۇمكىن.

ئۇرغلۇم دۆلەت ئىچىدە يۈز بېرىۋاتقان بىر مەزگىللىك قالايمىقانچىلىقتىن كېيىن ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندە... پارتىيە-

گۈرۈھ دېگەندەكلەرگە ئانچە پەرۋا قىلىپ كەتمەي، پەقەت خەلق ئاممىسىنىلا نەزەردە تۇتىسۇن؛ ۋەتەن خائىنلىرىدىن باشقا ئادەملەرنى ھەرگىز جازالىمىسۇن؛ قابىلىيەتلىك، تۆھپىسى بار، ئۆز خىزمىتىنى تولۇق ئادا قىلىدىغان كىشىلەرنى، مەيلى ئۇلار قەيەردە بولسىمۇ مۇكاپاتلىسۇن.

فرانسىيە پارتىيە ـ گۈرۈھ (داھىي) لارنىڭ تەسىر كۈچى ئىنتايىن ئاجىز بىر دۆلەت. ئۇلارغا تايىنىش خۇددى قۇمنىڭ ئۈستىگە ئىمارەت سالغاندەكلا ئىش. فرانسىيىدە پەقەت خەلق ئاممىسىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىقلا ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولىدۇ. ھۆكۈمەت قوللاشقا تېگىشلىكلەرنى ھەقىقىي يوسۇندا تېپىپ قوللاش كېرەك. بەزى ئەخلاقسىز قانۇنىيەتلەر تەبىئەت قانۇنىيەتلىرىگە ئوخشاش قۇدرەتلىك ۋە مۇستەبىت بولىدۇ. بوربون جەمەتىدىكىلەر ئاللىقانداق ئاساسىي قانۇنلارنى قوللىنىشقا مەجبۇر بولۇۋاتقان دەك قىلىسىمۇ، ئەمەلىيەتتە پەقەت ئاقسۆڭەكلەر ۋە روھانىيلارنىڭلا قوللىشىغا تايىنىۋاتىدۇ... بىز بولساق، ئۇلارنىڭ ئەكسىچە، خەلق ئاممىسىغا تايىنىۋاتىمىز... مەن ھەممە ئادەمنىڭ مەنپەئىتىنى قوللايدىغان بىر ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلگىسىنى تىكلەپ بەردىم. مەن پۈتۈنلەي ئاقسۆڭەك، روھانىي ياكى سودىگەرلەر ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل جەمئىيەت ئۈچۈن، فرانسىيە مىللىتىدىن ئىبارەت پۈتۈن بىر ئائىلە ئۈچۈن ھاكىمىيەت سوردىدىم. مەن پەقەت يۇقىرىدىكىلەرگىلا تايىنىپ قالغىنىم يوق. مىللىي مەنپەئەتنى بۆلۈۋەتكەندە، بۇ مەنپەئەتكە زىيان يېتىدۇ ۋە ئىچكى ئۇرۇش پارتلايدۇ. ئەسلىدە بۆلۈنمەس قىلىپ يارالغان نەرسە ھەرقانداق قىلساڭمۇ بۆلۈنمەيدۇ، ئۇنىڭغا پەقەت زەخمەت يېتىشى مۇمكىن. مەن ئۆزۈم ئاساسلىق پرىنسىپلىرىنى يېزىپ چىققان ئاساسىي قانۇنغا بەكمۇ ئىتىبار قىلىپ كەتمەيمەن. چۈنكى، بۇگۈن بىز ياخشى دەپ قارىغان نەرسىلىرىمىز

يەلكىم ئەتە يامانغا ئۆزگىرىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، پۈتۈن ئەلنىڭ رەسمىي رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ بىرەر قانۇننى بېكىتىشمۇ توغرا ئەمەس. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ تۈپكى پرىنسىپى ئۇمۇمىي سايلام.

مېنىڭ ئاقسۆڭەكلىرىم ئۇغلۇمنىڭ قوللىماسلىقى مۇمكىن. مەن ئۇلارنىڭ مېنىڭ بايرىقىمنى بىرنەچچە ئەسىر قوللىدىن چۈشۈرمەي، ئادالەت يولىدىكى غەلىبىلىرىمنىڭ مۇقەددەس خەزىنىسىنى ئۇلادتىن ئۇلادقا مۇڭەپپەقىيەتلىك ساقلىشىغا موھتاج. 1815 - يىلدىن باشلاپ پۈتكۈل تۆرە - ئاقسۆڭەكلەر ئۆكتىچىلەرنى ئوچۇق - ئاشكارا ھمايە قىلدى. مەن بۇرۇن ئۆزۈمنىڭ قوماندانلىرىمغا ياكى ئاقسۆڭەكلىرىمگە ۋە ھەتتا يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلىرىمغىمۇ يۆلىنەرمەن دەپ ئويلىمىغان، لېكىن خەلق ئاممىسى ۋە ئارمىيە، تۆۋەن دەرىجىلىك ئوفىتسېرلاردىن تارتىپ ھەممىسى مەن تەرەپتە تۇردى. مەن بۇ ئىشەنچنى ھېس قىلىپ يەتكەنسېرىمۇ ئاللىقاندىق بىر خاتا سېزىمگە ئالدىنىپ قالغان ئەمەس. ئۇلار مېنىڭ جىق پايدامنى كۆرگەن. مەن ئۇلارنىڭ ھەقىقىي ۋەكىلى. مېنىڭ ھاكىمىيەت قىلىشىم زۆرۈرىيەتكە ئايلانغان. بۇنىڭدىكى ئاساسىم شۇكى، ئۇلار ماڭا مەن ئارزۇ قىلغاندىنمۇ كۆپ ھوقۇق بېرىۋەتكەن... لېكىن ئۇغلۇمنىڭ ئەھۋالى بۇنداق بولمايدۇ. ئۇنىڭ ھوقۇقى توغرىسىدا باشقىچە پىكىرلەر چىقىشى مۇمكىن. ئۇ كىشىلەرنىڭ ئەركىنلىككە بولغان ھەر خىل تەلەپلىرىنى نەزەردە تۇتۇشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا، دۆلەتنى ئۆز ئالدىغا يالغۇز باشقۇرغاندىن كۆرە كېڭەش پالاتاسىنىڭ كۆچىگە يۆلىنىپ باشقۇرغان ئوڭايراق. پالاتا سەن ئۇچۇن مەسئۇلىيەتنىڭ خېلى چوڭ بىر قىسمىنى ئۈستىگە ئالىدۇ. كۆپ سانلىق ئادەملەر سەن تەرەپتە تۇرسا ئىشلىرىڭ تېخىمۇ يۇرۇشىدۇ. فرانسىيەدە ھۆكۈمەتنىڭ تەسىر دائىرىسى غايەت زور. ھۆكۈمەت ئىشىنىڭ ئېپىنى تاپا-

لسا، خەققە پۇل خەجلىمەيمۇ ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلەيدۇ. ھۆكۈمرانىنىڭ مەقستى پەقەت ھۆكۈمرانلىق قىلىشلا ئەمەس، يەنە كىشىلەرگە تەربىيە ئارقىلىق تەسىر كۆرسىتىش، ئۇلارنى ئەخلاقلىق ۋە شاد ـ خۇرام قىلىشتىن ئىبارەت....

ياش چاغلىرىمدا مەندىمۇ بەزى خام خىيالـلار بولغان، لېكىن مەن ئۆزۈن ئۆتمەيلا ھوشۇمنى تېپىۋالـدىم. خىلمۇخىل يىغىنلىشلاردا ئۆزىنىڭ گەپدانلىقىنى بىلەنلا جان باقىدىغان ناتىقلار چاكىنا سىياسەتۋازلاردىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئۇلارغا ھەرگىز ئۇلاردەك گەپدانلىق بىلەن قارشى تۇرماسلىق كېرەك، چۈنكى ئۇلار بۇ جەھەتتە ھامان سەندىن ئۈستۈن تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ گەپدانلىقىغا ئىستايىدىل، مەنتىقىلىق، ئاساسلانغان پىكىرلەر بىلەن قارشى تۇرۇش كېرەك. ئۇلار ئابستراكت، مۇجمەل گەپ ـ سۆزلەرگىلا تايىنىدۇ، ئۇلارنى رېئاللىققا تارتىپ ئەكىرىش كېرەك. ئەمەلىي دەلىل ـ ئىسپات ئۇلارنى ۋەيران قىلىۋېتەلەيدۇ. مەن يىغىنلاردا مەندىنمۇ زۇۋاندارراز ئادەملەرگە ئۇچرىغان، ئۇلارغا دائىم ئىككىنى ئىككىگە قوشسا ھامان تۆت بولىدۇ، دېگەندەك ناھايىتى ئاددىي ئاساسلار بىلەنلا رەددىيە بېرەتتىم. فرانسىيەدە قولىدىن كىش كېلىدىغان ئەقىلـلىق ئادەملەر بار. بۇ يەردىكى بىردىنبىر ئاچقۇچـلۇق مەسـىلە ئۇلارنـى بـايـقاش ۋە ئۇلارغـا مۇۋاپـىق خىزمـەت بېرىـشتە. شۇنداقمۇ ئادەملەر بارىكى، ئۇلار ھازىر تېرىقچىلىق قىلىۋاتىدۇ، لېكىن ئۇلار ئەسلىي سىياسەت بىلەن شۇغۇللىنىشقا تېگىشلىك ئادەملەر؛ يەنە شۇنداقمۇ ئادەمـلەر بارىكـى، ئۇلار ئاللىقانـداق ۋەزىر بولۇۋالغىنى بىلەن، ئەسـلىدە ئۇلار دېھـقان بولۇشـقىلا لايىق... فرانسىيەدە يېزا ئىگىلىك قانۇنىدىن تارتىپ تۈركـىيە پادىشاھـلىقى مۇتلەق ھـاكىمىيەتچىلىكـگە بولغان ھـەر خىل تۈزۈملەرنىڭ ئۆز ئالدىغا ئاقلىغۇچىلىرى بار. ئۇغلۇم ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بېقىشى، ئۇلارغا ھەقىقىي قىممىتى

بىلەن مۇئامىلە قىلىشى ھەمدە مەملىكەتتىكى بارلىق ھەقىقىي تالانت ئىگىلىرىنى ئۆز ئەتراپىغا يىغىشى كېرەك. فرانسىيە خەلقى ئەزەلدىن ئىككى خىل كۈچلۈك ھېسسىياتنىڭ تىزگىنلىشىدە بولۇپ كەلگەن. بۇ ئىككى خىل ھېسسىيات قارىماققا بىر - بىرىگە زىت كۆرۈنگىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە بىر ھېسسىياتنىڭ مەھسۇلى. ئۇ بولسىمۇ باراۋەرلىككە بولغان مۇھەببەت ۋە پەرقىگە بولغان مۇھەببەت. ھۆكۈمەت پەقەت ئەدلى - ئادالەتكە تايانغاندىلا بۇ ئىككى خىل ئارزۇنى قانىدۇرالايدۇ. ھۆكۈمەت قانۇن ۋە ھەرقانداق ھەرىكەتلىرىدە ئادەملەرگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىشى، شان - شەرەپ ۋە تارتۇق، مۇكاپاتنى خەلق ئېلىشقا تېگىشلىك دەپ قارىغان، ھەقىقىي شۇنىڭغا لايىق ئادەمگە بېرىشى كېرەك.

ئوغۇلۇم نەشىر ئەركىنلىكىگە يول قويمىسا بولمايدۇ. بۇگۈنكى كۈندە بۇ زۆرۈرلىيەتكە ئايلانغان ئىش. دۆلەتنىڭ ياخشى باشقۇرۇش ئۇچۇن ئاللىقانداق مۇكەممەل نەزەرىيىنى تەتقىق قىلىش كەتمىسمۇ، لېكىن مەۋجۇت ماتېرىياللار ئاساسىدا ئۇلگە تىكلەشكە، مۇقەررەرلىككە بويسۇنۇپ ئۇنىڭدىن مەنپەئەت ئېلىشقا توغرا كېلىدۇ. نەشىر ئەركىنلىكىنى ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ كۈچلۈك يارەمچىسىگە ئايلاندۇرۇپ، ياخشى تەلىمات، پايدىلىق پروپاگاندىلارنى ئىمپېرىيىنىڭ ئەڭ چەت يېقىلغۇچە تارقىتىشى لازىم. لېكىن، كارى بولمىسا (ئېلىشىپ قالىدىغان) ئىش چىقمىدۇ. مەن ئەسلى ئۇمۇمىيۈزلۈك تىنچلىق شەرتنامىسى ئىمزالانغاندىن كېيىن دۆلەت ئىچىدىكى ئەڭ ئىقتىدارلىق ئادەملەرنى يىغىپ نەشرىياتچىلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇش مەھكىمىسى قۇراي دەپ ئويلىغان. ئۇ چاغدا مەن ئۆزۈمنىڭ ئىدىيىسى ۋە مەقسىتىنى چەت يېزا - قىشلاقلارغىچە تارقىتالىغان بولاتتىم. بۇگۈنكى زامانداۋى ئۇچ يۈز يىل بۇرۇن ياشىغان ئادەملەرگە ئوخشاش جەمئىيەتنىڭ ئۆزگىرىشلىرىگە ھېچقانداق

كۆڭۈل بۆلمەي ئۆتۈپ كېتمەن دېيىش مۇمكىن ئەمەس. مەيلى هاياتى هەرقانداق خەتەرگە ئۇچرىسىمۇ ياكى هەممىگە قومانـ دانلىق قىلىش ياكى هەممىنى توسۇش كېرەك.

ئوغلۇم يېڭىچە ئىدىيىگە ئىگە ئادەم بولۇشى كېرەك. ئۇ مېنى هەممە يەردە غەلىبىگە ئېرىشتۈرگەن شۇ ئىشلىرىمغا (سادىق بولسۇن)؛ هەر خىل تۈزۈملەرنى ئورنىتىپ، فېئودالـلىق تۈزۈمنىڭ قالدۇقلىرىنى يوقىتىپ، كىشىلىك ئىززەت ـ هۆرمەتنى قوغداپ، نەچچە يۈز يىللار مابەينىدە غەپلەت ئۇيقۇسىدا ياتقان مەمۇرىچىلىقنىڭ (ئۇرۇقلىرىنى) بىخلاتقۇن (پەرۋىش قىلسۇن)؛ تا بۈگۈنگىچە ياۋايىلىق دەۋرىدە تۇرۇۋاتقان ئەللەرگە خرىستىئان دىنىنى ۋە مەدەنىيەتنى تارقاتسۇن. ئوغلۇم پۈتكۈل ئىدىيىسىدە مۇشۇنى مەقسەت قىلىشى كېرەك. ئۆز بېشىمچە هۆكۈمرانلارغا بولغان غەزىپىم تۈپەيلى پۈتۈن ئۆمرۈمنى بېـ غىشلىۋەتكەن ئىشلىرىم مانا مۇشۇ... مېنىڭ دۈشمىنىم ئىنسانـ يەتنىڭ دۈشمىنى. ئۇلار هەر مىللەت خەلقىنى بىر توپ پادا ئورنىدا كۆرگەن، ئاسارەتكە مەهكۇم قىلغان. ئۇلار فرانسىيىنى ئېزىپ، ئىچىدىغان سۈلرىمىزنىمۇ ئۆزلىرىنىڭ كۆلىگە باشلىۋېتىشكە ئۇرۇنغان. ئۇلارنىڭ هوشىنى تاپقۇزۇپ قويۇش كېرەك، ئۇلار بىزنىڭ تۇغانلىرىمىزنى بۇزۇۋېتىپ قالمىسۇن! ئوغلۇم ئۇچۇن ئېيتقاندا قارىمۇقارشى مەنپەئەتلەر تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى كېرەك. يېڭى ئىدىيىنى هەممە يەرگە تارقىتىپ، ئۇنىڭ كۇچىنى تەدرىجىي ئاشۇرۇش، ئۇنىڭ كۇچلۇك زەربىگە ئۇچراتماسلىقى ۋە ئۇ تۇپەيلى هېچقانداق بىچارىنىڭ قۇربان قىلىۋەتمەسلىكى لازىم. ئىنسانىيەتنى هامان دەهشەتلىك بالاـ يىئاپەتتىن ساقلاپ قالغىلى بولمىدۇ. لېكىن، ئەگەر پادىشاهلارنىڭ قارىغۇلارچە ئۆچمەنلىكى مەن ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ قان قېرىنداشلىرىمغا قارىتا زىيانكەشلىككە ئېلىپ بارسا، ئۇ چاغدا مەن تەرەپتىكىلەرمۇ ئۆچمەنلىكتىن قىساس ئېلىشقا تەرەققىـ

قىلىدۇ، قىساس ئالغاندەكۇ، شەپقەتسىز ئېلىۋېتىدۇ، مەدەنىيەت ئومۇمىيۈزلۈك تالاپەتكە ئۇچرايدۇ (ياۋروپادىكى ھەرقايسى ئەل خەلقلىرى ئاسارەتتىن قۇتۇلغان چاغدا) يەر يۈزى پۈتۈنلەي قان دېڭىزىغا ئايلىنىدۇ... ئوغلۇم تەختكە ئولتۇرغاندا ھەر بىر پادىشاھنىڭ مەنپەئىتىنى، ھەم (ئۆز نۆۋىتىدە) ھەر بىر پادىشاھلىقنىڭ مەنپەئىتىنى نەزەردە تۇتۇشى لازىم. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن نۇرغۇن كۈرەشلەرنى قىلغان ھەم نۇرغۇن جاپا - مۇشەققەتلەرنى بېشىمدىن ئۆتكۈزگەن. مېنىڭ ئىدىيەم ۋە پرىنسىپلىرىم غەلىبىلىك ئىزچىلاشتۇرۇلمايدىكەن، فرانسىيە ۋە پۈتكۈل ياۋروپا قۇللۇق تۈزۈمگە ۋە قالايمىقانچىلىققا مېڭىشتىن باشقا يول تاپالمايدۇ. ھازىر ياۋروپا مۇقەررەر ئۆزگىرىشكە قاراپ قەدەم تاشلىماقتا. بۇنى كەينىگە سۈرۈشكە ئۇرۇنغانلىق بىھۇدە جان تالاشقانلىقتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇ قەدەمنى ئىلگىرىلەتكەندىلا بارلىق ئادەملەرنىڭ ئارزۇ - ئۇمىدىنى كۈچلۈك قۇدرەتكە ئىگە قىلغىلى بولىدۇ.

بەزى مىللەتلەرنىڭ ئارزۇسى ھامان بىر كۈن قانائەت تاپىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم ئاشۇ نىشانغا قاراپ داۋاملىق ئىلگىرىلەش كېرەك. ئوغلۇم نۇرغۇنلىغان زور قىيىنچىلىقلاردىن ھامان خالى بولالمايدۇ. لېكىن مەن شارائىتىنىڭ بېسىمى تۈپەيلى قورال كۈچى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا مەجبۇر بولغان ئىشلارنى ئۇ پەقەت كۆپچىلىكنىڭ قەشۇلۇشى بىلەن ئېلىپ بېرىشى كېرەك....

ئوغلۇم يۇرگۈزۈۋاتقان سىياسەتلەرنىڭ مۇۋاپىق ياكى مۇۋاپىق ئەمەسلىكى، ئۇنىڭ ئەمەر - پەرمانلىرىنىڭ دۆلەت ئەھۋالىغا ماس كېلىدىغان - كەلمەيدىغانلىقىنى ئۆزىگە بىلەدۇرۇپ تۇرۇش ئۈچۈن قانۇن تەرىپىدىن ھۆكۈم قىلىنغان جىنايى ئەنزىلەرنىڭ يىللىق سانىنى ئۇنىڭغا مەلۇم قىلىپ تۇرۇش كېرەك. ئەگەر جىنايەت ئۆتكۈزۈش، قانۇنغا خىلاپلىق

قىلىش ئىشلىرىنىڭ سانى كۆپەيسە، كەمبەغەلچىلىكمۇ كۆچسىيە ۋاتقان، جەمئىيەت ئامانلىقىنى باشقۇرۇش ياخشى بولمايۋاتقان بولىدۇ؛ ئەگەر بۇ سان ئازايغان بولسا، ئۇ ئىشلار ئەكسىچە بولغان بولىدۇ.

دىنىي ئىدىيىلەرنىڭ تەسىرى بەزى ئىچى تار پەيلاسوپلارنىڭ تەرغىباتىنىڭ تەسىرىدىن چوڭ. ئۇ ئىنسانىيەتكە ناھايىتى زور ياخشىلىقلارنى ئەكىلەيدۇ. ئەگەر پاپا بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ياخشى يۈرۈشتۈرۈپ كېتىلسە، نەچچە يۈز مىليون ئادەم دىيانەت يولىدا ماڭىدۇ. پىئوس Ⅶ ئوغلۇمنى خېلى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ كەڭ قورساق، تەرەققىپەرۋەر زات. بالايىئاپەتلىك ۋەزىيەت مەن بىلەن ئۇنىڭ ھۆكۈمىتىنى قارشىلاشتۇرۇپ قويغانىدى. بۇنىڭغا مەن چوڭقۇر ئەپسۇسلىنىمەن...

ئەگەر سەن فرانسىيەگە قايتىش رۇخسىتىگە ئېرىشەلىسەڭ، ئۇ يەردە مېنى سادىقلىق بىلەن ئۇنتۇماي كېلىۋاتقان نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۇچرىتالايسەن. ئۇلار مەن ئۈچۈن تىكىلگەن ئەڭ ياخشى يادنامىلىرىنى، يەنى مېنىڭ ئەپچىرىمنى سورىغان ۋاقتىمدىكى دۆلەت يىغىنلىرىدا قىلغان پىكىرلىرىمنى، ۋەزىرلەرگە بەرگەن كۆرسەتمىلىرىمنى، فرانسىيە، ئىتالىيەلەردە كۆرسەتكەن تۆھپىلىرىم ۋە باشقا ئىشلىرىمنىڭ ھۆججەتلىرىنى ساڭا يىغىپ بېرىشى مۇمكىن. بۇ توغرۇلۇق، ئەسەرلەرنى يېزىشقا مالىپر، داللېي، موريئان، مىلان، كانباسارىلار كۈچ چىقىرالايدۇ. بۇ ئەسەرلەر مەن بىنۇونغا يېزىشقا تاپشۇرغان مېنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتىم توغرىسىدىكى كىتابنىڭ تولۇقلىمىسى بولالايدۇ... مېنىڭ دۆلەت يىغىنلىرىدا سۆزلىگەن سۆزلىرىمنىڭ ئىچىدە بەزىلىرى پەقەت شۇ ۋاقىتتىكى ئەھۋالارغىلا قارىتىلغان، بەزىلىرى مەڭگۈلۈك تەدبىر سۈپىتىدە ئوتتۇرىغا قويۇلغان. بۇنى پەرقلەندۈرۈش كېرەك.

ئوغلۇم دائىم تارىخنى ئۆگىنىپ ۋە تەتقىق قىلىپ تۇر-

سۇن. بىردىنبىر ھەقىقىي پەلسەپە دېگەن ئاشۇ. تاردختىكى ئەك ئۇلۇغ قوماندانلارنىڭ ئۇرۇش توغرىسىدىكى ئەسەرلىرىنى كۆرسۇن ۋە ئۇنى مۇھاكىمە قىلسۇن. ئۇرۇش ئىلمىنى توغرا ئۆگىنىشنىڭ بىردىنبىر ئۇسۇلى مۇشۇ.

ئەگەر ئۇنىڭ يۇرىكىنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدا ئاشۇ مۇقەددەس ئوت، ئۇلۇغۋار ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتىكى ياخشىلىققا قارىتىلغان قىزغىنلىق بولمىسا، ئۇ چاغدا سېنىڭ ئۇنىڭغا دەپ بەرگەن گەپلىرىڭنىڭ، ئۇنىڭ ئۆگەنگەن نەرسىلىرىنىڭ ئۆزىگە ھېچقانچە پايدىسى بولمايدۇ.

مەن ئۇنىڭ پېشانىسىگە يېزىلغان تەقدىرگە مۇناسىپ ئىش قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

گيوتې (1749 — 1832)

دادامنىڭ ئۈمىدى

گيوتې — گېرمانىيە شائىرى، دراماتۇرگ ۋە مۇتەپەككۇرى، فرانكفورتتىكى بىر دۆلەتمەن ئائىلىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ «ياش ۋېرتېرنىڭ دەردى» ناملىق ئەسىرى XVIII ئەسىرنىڭ 70 - يىللىرىدىكى گېرمانىيە شىددەتلىك بوران زەربىدارلار ھەرىكىتى داۋامىدا ئۆزىنى تونۇتقان ۋەكىللىك ئەسىرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە فېئودالىلىق جەمئىيەتكە بولغان نارازىلىق ۋە تارشىلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «فائۇست»، «ئېگمونت»، «تاسسو»، «يېقىنلىق ۋە كۈچ» قاتارلىقلار بار. گيوتې ھاياتىدا نۇرغۇنلىغان ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يازغاندىن باشقا، يەنە جىق ۋاقىت ۋە زېھىن سەرپ قىلىپ تەبىئىي پەن تەتقىقاتى بىلەنمۇ شۇغۇللانغان ھەم بۇ ساھەگىمۇ نۇرغۇن تۆھپە قوشقان. تۆۋەندىكى ماقالىنىڭ ماۋزۇسى تۈزگۈچى تەرىپىدىن قويۇلغان.

دۇنيادىكى بارلىق ئاتىلارنىڭ بىر سەممىي ئارزۇسى، يەنى ئۆزى ئورۇندىيالمىغان ئىشلارنى ئوغلىنىڭ ئورۇندىغانلىقىنى كۆرۈش ئارزۇسى بولىدۇ. بەلكىم ئۇلار بۇنىڭدىن ياشلىقىغا قايتقاندەك، ئەجدادلىرىنىڭ تەجرىبىلىرىنى جايىدا ئىشلىتىۋاتقاندەك بىرخىل تۇيغۇغا كەلسە كېرەك. دادام ئۆزىنى بىلىملىك ۋە ھەقىقىي غەيرەتلىك ھېسابلايتتى، شۇ چاغدىكى ئوقۇتقۇچىلارغا تازا ئىشەنمىگەچكە، مېنى ئۆز قولى بىلەن ئوقۇتۇپ، پەقەت بەزى دەرسلەرگىلا ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىش نىيىتىگە كەلگەنىدى. دادامنىڭ ئۆزى ئوقۇتقۇچى بولۇپ بېقىش ئارزۇسىغا كەلگەنلىكىگە، بەلكىم شۇ چاغدىكى ھۆكۈمەت مەكتەپلىرىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ كۆرەڭلىكى ۋە ئۆزىنى سىرلىق تۇتۇشلىرى سەۋەبچى بولغانىدۇ. ئۇ مېنى ناھايىتى ياخشى چارە بىلەن ئوقۇتۇشنى ئويلايتتى، لېكىن كەسىپى ئوقۇتقۇچى ئۆگەتمىگەن دەرسلەردە نۇرغۇن يېتەرسىزلىك بولىدىغانلىقىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەيتتى.

شۇ چاغلاردا دادام ئۆز تۇرمۇشىدىن خىلىلا مەمنۇن ئىدى، مېنىمۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئىش كۆرۈشكە، لېكىن ئۆزىدىن ياخشىراق، ئازادىرەك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئۈندەيتتى. ئۆزىنى ئەسلى سەل قابىلىيەتسىز، ھەممە ئىشى قاتتىق تىرىشىش، ھەر خىل قىينىچىلىقلارغا چىداپ تەكرار ھەپىلىشىش نەتىجىسىدە ۋۇجۇدقا كەلگەن دەپ ھېسابلىغاچقا، مېنىڭ تالانتىمغا ئىنتايىن ئېتىبار بىلەن قارايتتى. ئۇ تاكى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ماڭا مەيلى رەسمىي مەيلى چاقچاق ئارىلاش گەپ قىلسىمۇ شۇ بىر گەپنى، يەنى ئەگەر ئۆزى ماڭا ئوخشاش تالانتلىق بولغان بولسا، بۇ تالانتقا ناھايىتى ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىپ، ئۇنى ھەرگىز مەندەك زايا قىلىۋەتمەيدىغانلىقىنى ئاغزىدىن چۈشۈرمىگەنىدى.

ئۆزۈم چېچەن هەم ئۆتكۈر بولغاچقا، دادام ۋە ئوقۇتقۇچىلار ئۆگەتكەن دەرسلەرنى ئۇزۇن ئۆتمەي ئۆگىنىۋالدىم. لېكىن دەرسلەر سىستېمىلىق بولمىغاچقا، هېچقانداق پەندە ئۆزۈمگە ئاساس تەييارلىيالمىدىم. مەن گرامماتىكىنى ياقتۇرمايتتىم، چۈنكى ئۇنى كەلسە ـ كەلمەس تۇزۇۋالغان نېمىكەن دەپ قارايتتىم. گرامماتىكىنىڭ قائىدىلىرى ماڭا بەكمۇ كۈلكىلىك تۇيۇلاتتى. چۈنكى شۇ قائىدىگە بېقىنمايدىغان سۆزلەرمۇ جىق ـ دە. قائىدىدىن مۇستەسنا قىلىنغان ئۇ نەرسىلەرنى يەنە ئالاهىدە ئۆگەنمىسە بولمايدىكەن تېخى. ئەگەر دەسلەپتە ئۆگەنگەن لاتىنچە تىل قاپىيىگە سېلىنمىغان بولسا، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ خۇشۇم كەتكەن بولاتتى. بىراق ئۇ ناهايىتى جاراڭلىق قاپىيىگە سېلىنغاچقا ئۇنى ناهايىتى هەۋەس بىلەن ئۆگەندىم. بىر جۈغراپىيە كىتابىمىز بولىدىغان، ئۇمۇ ئوڭاي ئەستە ساقلىغىلى بولىدىغان شېئىرىي شەكىلدە يېزىلغانكەن، ئۇنىڭدىكى سۆزلەر هېلىغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ.

مەن بىرىكمە سۆز ۋە ئىدىيوملارنى ئوڭايلا چۈشىنىۋالاتتىم، ئۇقۇملارنىمۇ تېز ئۆزلەشتۈرۈۋالاتتىم، گرامماتىكىدا باشقىلارنىڭ سەل كەينىدە بولسامۇ، لېكىن ستىلىستىكىدا، ماقالە يېزىشلاردا هەممىنى بېسىپ چۈشەتتىم. دادامنى ئالاهىدە خۇشال قىلىپ ماڭا پۇللارنى بەرگۈزۈۋېتىدىغان ـ بۇ پۇل مەندەك بالا ئۈچۈن ئاز پۇل ئەمەس ئىدى ـ دەل مېنىڭ ئاشۇ ماقالىلىرىم ئىدى.

مەن لاتىنچە ئۆگىنىدىغان ئۆيدە دادام سۆزلىمىغا ئىتتىلىيان تىلى ئۆگىتەتتى. مەن دەرسىمنى بىردەمدىلا ئۆگىنىپ بولۇپ، سۆزلىمىنىڭ ئۆگىنىۋاتقىنىغا قۇلاق سالاتتىم، شۇنداق قىلىپ دەم ئېلىشنىڭ ئورنىدا ئىتتالىيان تىلىنىمۇ تېزلا ئۆگىنىۋالدىم.

ئەستە ساقلاش ۋە پەرەز قىلىش ئىقتىدارى جەهەتتە

مەندىمۇ بالدۇر يېتىلىش ئالامەتلىرى بولغان. مۇشۇنداق ئىشلار تۈپەيلى خاسىيەتلىك بالا، دەپ ئاتالغانلار بىلەن مېنىڭ ئورتاق يېرىم مۇشۇ. شۇڭا دادام مېنى بالدۇرراق داشۋىگە بېرىشكە ئالدىراپ كەتكەن. ئارىدىن ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا ئۇ مېنى ئۆزى بەك ماختايدىغان لېنىنىسىگ داشۋىسىگە بېرىپ قانۇن ئوقۇتىدىغانلىقىنى، ئاندىن باشقا بىر داشۋىگە كىرىپ دوكتور بولۇپ چىقىشىم لازىملىقىنى ئۇقتۇردى. يەنە بىر داشۋىنىڭ قايسى بولۇشى بىلەن ئۇنىڭ چاتىقى يوق ئىكەن، ئىشقىلىپ گىيوتتېنگېن داشۋىسى بولىسىلا، قايسىسىغا بولسىمۇ كىرسەم بولۇۋېرىدىكەن. دادام نېمىشقىدۇر ئۇ داشۋىگە ئۆچلۈك قىلاتتى. بۇنىڭدىن مەن ئەپسۇسلىنىپ قالدىم. چۈنكى مەن دەل ئاشۇ داشۋىگە بەك ئىشىنەتتىم ۋە ئۇنىڭغا چوڭ ئۈمىدىم بار ئىدى.

ئۇ ماڭا ۋېيتىسلار، رېگېنسبۇرگ ۋە ۋېناغا، ئاندىن ئىتالىيىگە بېرىشىم كېرەكلىكىنى دېدى. لېكىن ئۇ ھەرقانداق ئادەم ئالدى بىلەن پارىژنى كۆرمىسە بولمايدۇ، دەپ جىق ئېيتقان، چۈنكى ھەرقانداق ئادەم ئىتالىيىدىن چىقسىلا «ھەممىنى كۆرگەن» دەك تەسىراتقا كىلىپ قېلىپ باشقا يەرلەرنى كۆرگۈسى كەلمەيدىكەن.

مەن دادامنىڭ ئاغزىدىن مەن چوڭ بولغاندا قىلىدىغان، بولۇپمۇ ئاخىر ئىتالىيىگە كېلىپ نېپئاپول بىلەن تۇغەللىنىدىغان سايامەتچىلەر توغرىسىدىكى گەپلەرنى ئاڭلاشقا ئامراق ئىدىم. ئۇ بۇ پاراڭلارنى قىلسا ئادەتتىكى جىددىي قىياپىتى ۋە ۋەزمىنلىكىنى بىراقلا يوقىتىپ ئاجايىپ جانلىنىپ كېتەتتى. ئۇ بۇ ئارقىلىق بىزنىڭ گۆدەك قەلبىمىزگە بۇ دۇنيانىڭ ئارامگاھلىرىدىن ئۆزىمىزگە تۇشلۇق بىر ئورۇن ئېلىشتەك قىزغىن ئىنتىلىشىنى سالغان.

توماس جيففېرسون (1743 — 1826)

كۇنددىلىك تۇرمۇشتا ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئون ئىش

توماس جېففېرسون — ئامېرىكىنىڭ ئويغىنىش دەۋرىدىكى مۇتەپەككۇر ۋە سىياسىيون، ۋىرگىنىيەدىكى بىر ئېكىنزار خوجايىنى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ۋىليام — ماري داشۆسىنى پۈتتۈرۈپ، كېيىن ئادۋوكات بولغان، 1773 — يىلى ۋىرگىنىيە «ئالاقىلىشىش كومىتېتى» نى تەشكىللەپ، مۇستەملىكىلەرنى مۇستەقىل قىلىش ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلغان، 1775 — يىلى شىمالىي ئامېرىكا مۇستەقىللىك ئۇرۇشى پارتلىغاندا، «مۇستەقىللىك خىتابنامىسى» نى يېزىشقا قاتناشقان. 1789 — يىلى ئامېرىكىنىڭ بىرىنچى نۆۋەتلىك دۆلەت ئىشلىرى كاتىپى بولغان، 1796 — يىلى مۇئاۋىن زۇڭتۇڭ، 1801 — يىلدىن 1809 — يىلغىچە ئۇدا ئىككىنى نۆۋەت ئامېرىكا زۇڭتۇڭى بولغان.

جېففېرسون بۇ خەتنى ئوغلىنىڭ ئىلتىماسى بويىچە نەۋرىسى مونتىسروغا يېزىپ قالدۇرغان. بۇ نەۋرىسىنىڭ كېيىنكى ھايات مۇساپىسىگە قارىتاتولۇپ — تاشقان ھېسسىيات بىلەن يېزىلغان نەسىھەت.

سەن تاپشۇرۇۋالغان بۇ خەت بىر رەھمەتلىكنىڭ خېتى بولۇپ قالغۇسى. چۈنكى سەن بۇنىڭدىكى نەسىھەتلەرنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتىپ بولغۇچە بۇنىڭ يازغۇچىسى قەبرىسىگە كىرىپ بولىدۇ. سېنىڭ مېھرىبان، ئېسىل دادىڭ مەندىن سېنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشۇڭغا پايدىلىق تەسىر كۆرسىتىدىغان بىرەر نەرسە بېرىپ قالدۇرۇشنى ئىلتىماس قىلغانىدى. مەن سەن بىلەن بىر ئۇرۇقتىن بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئالۇتتە، بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشۇڭغا چوڭقۇر كۆڭۈل بۆلىمەن. سېنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىڭ ئۈچۈن بىرنەچچە ئېغىز نەسىھەت قالدۇرۇشۇم ئىنتايىن زۆرۈر. خۇدانىڭ ئۇلۇغلا، ئاتا ـ ئاناڭنىڭ چوڭ كۆر. قولۇم ـ قوشنىلىرىڭغا ئۆز ئۆيۈڭنىڭ ئادەملىرىدەك مۇئامىلە قىل. ۋەتەننى ئۆزۈڭدىن ئارتۇق قەدىرلە. ھالال، سادىقەتمەن ئادەم بول. خۇدا پېشانەڭگە پۈتكەن تەقدىردىن ئاغرىنما. مۇشۇنداق قىلالىساڭ، تۇرمۇشۇڭ مەڭگۈ خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتىدۇ.

كۈندىلىك تۇرمۇشۇڭدا تۆۋەندىكى ئون ئىشتىن ساقلان:

1. بۇگۈنكى ئىشنى ھەرگىز ئەتىگە قويما.
2. ئۆزۈڭ قىلالايدىغان ئىشقا ھەرگىز باشقىلارنى ئاۋارە قىلما.
3. قولۇڭغا كىرمىگەن پۇلنى ئالدىنئالا خەجلىمە.
4. ئەرزان ئىكەن دەپ ئۆزۈڭگە كېرىكى بولمىغان نەرسىنى سېتىۋالما. بۇ ئەكسىچە ساڭا قىممەت توختايدۇ.
5. تەكەببۇرلۇق قىلما. تەكەببۇرلۇق ئاچ ـ يالمىڭاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىنمۇ يامان.
6. ئوپقانلىق قىلما. ئاز يېسەڭمۇ يە، كېيىن پۇشايمان يېمە.
7. ئۆزۈڭ خالىمىغان ئىشقا ئۆزۈڭنى مەجبۇر قىلما.

ئۆزۈڭ خالىغان ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك قىلالايسەن ھەم ئۇنىڭ دىن زېرىكمەيسەن.

8. مۇمكىن بولمايدىغان ئىشقا ئۆزۈڭنى ئاۋارە قىلما.

9. ھەرقانداق ئىشتا ئۇسۇل ـ چارىگە دىققەت قىل.

10. ئاچچىقىڭ كەلگەندە ئاۋۋال ساناقتىن ئونىنى سانىۋېتىپ ئاندىن گەپ قىل؛ غەزەپلىك تاشقاندا ئوننىڭ ئورنىغا 100 نى سانا.

ۋاشىنگتون (1732 — 1799)

بوشرود ۋاشىنگتونغا يېزىلغان خەت

ۋاشىنگتون — ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىنىڭ قۇرغۇچىسى ۋە تۇنجى زۇكتۇكى (1789 — 1797)، چوڭ ئېكسپلوئاتسىيەچى خوجايىنى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، دەسلەپكى يىللاردا ئەنگلىيە مۇستەملىكىچى ئارمىيىسىدە خىزمەت قىلغان، 1 — 2 — نۆۋەتلىك چوڭ قۇرۇقلۇق يىغىنىنىڭ ۋەكىلى بولغان، 1775 — يىلى شىمالىي ئامېرىكا مۇستەقىللىق ئۇرۇشى پارتىلاپ تاكى غەلىبە قىلغۇچە 13 شتات قوزغىلاڭچى قىسىملىرىنىڭ باش قوماندانى بولغان، 1787 — يىلى فىلادېلفىيە يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلىپ قوشما شتاتلار ئاساسىي قانۇنىنى تۈزگەن، 1789 — يىلى زۇكتۇكلۇققا سايلانغان.

بۇ نەسىھەت خەتتە ئۇنىڭ جىمىن ئوغلى بوشرود ۋاشىنگتونغا بولغان غەمخورلۇقى ۋە كۆيۈنۈشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

1783 - يىلى 15 - يانۋار

قەدىرلىك بوشرود: بۇ خەتنى تاپشۇرۇۋالغان چېغىدا بەلكىم ھەيران قېلىشىڭ مۇمكىن. ئەگەر مەن بۇ خەتنى يېزىشتىكى مەقسىتىمگە يېتەلىسەم، بۇنىڭغا كەتكەن ۋاقتىم ھەرگىز بىكارغا كەتمىگەن بولىدۇ. داداڭ سېنى بەك ئىقتىسادچىل دەپ قارايدىغاندەك قىلىدۇ، ئىلاھىم، ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئادەم بولغايسەن. ئۇ يەنە خېتىدە ساڭا پۇل ئەۋەتىشتە سەل تەڭقىسلىقتا قالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇنىڭ سەۋەبى ئۇنىڭ تاپاۋىتىنىڭ ئازلىقىمۇ ياكى سېنىڭ جىقراق تەلەپ قىلغانلىقىمۇ، بىلەلمىدىم. مەن، ئىشقىلىپ، كېيىنكىسى ئەمەستۇ دەپ ئويلايمەن. چۈنكى ئەتراپلىق ئويلاپ ئىش قىلىدىغان ئادەملەر ھەر ھالدا تېجەشلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئېتىبار بېرىدۇ. ئۇنداق ئىكەن، ھەرگىز چوڭ تەلەپ قويۇپ دادىسىنى خىجالەت تارتقۇزىدىغان ئىشلارنى قىلمايدۇ، يەنە دادىسىنىڭ باشقا بالىلىرىنىمۇ باقىدىغان مەسئۇلىيىتى بارلىقىنى ئۇنتۇمايدۇ. لېكىن داداڭنىڭ خېتىگە قارىمۇ ھەرگىز سېنى ئۇنداقكەن دەپ يەكۈن چىقىرالمايمەن. شۇنداقتىمۇ سىلەر ياشلار سەل تەجرىبىسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەردە ھەر خىل جىنايەتلەر كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ، باج - سېلىقنىڭ كۆپلۈكى ۋە بازارنىڭ كاساتلىشىپ كېتىۋاتقانلىقى تۈپەيلى ۋىرگىنىيىدىكى مۆتىۋەرلەرنىڭمۇ بېشى قېتىۋاتىدۇ. شۇڭا بۇ سەۋەبلەرنىمۇ ھېسابقا ئالماي بولمايدۇ. مەن ساڭا ئۆزۈمنى يېقىن تۇتۇپ تۆۋەندىكىدەك نەسىھەت قىلىپ قويماقچىمەن.

فلادېلفىيىگە بېرىشتىكى مەقسىتىڭنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالما. سەن ئۇ يەرگە قانۇن ئۆگىنىش ئۈچۈنلا بارغان ئەمەس، بەلكى شۇ كەسىپتە ئۈزۈپ چىقىش ئۈچۈن بارغان، پەقەت شۇنداق قىلالىغاندىلا شان - شۆھرەت قازىنالايسەن. قانۇن

ئۆگىنىش ئۆزۈڭنىڭ ئارزۇيۇڭ، شان ـ شۆھرەت قازىنىشىمۇ ئۆزۈڭنىڭ تىلىكىڭ. لېكىن باشباشتاقلىق ئۇ ئارزۇلىرىڭ بىلەن چېقىشالمايدۇ. دوستلىرىڭنىڭ ئىچىدە ساڭا ھەممىدىن چوڭ يارەم بەرگەنلەرگە ئازراق پۇل خەجلىگىگە توغرا كېلىدۇ. ئەلۋەتتە. مەن بەكمۇ پىخسىقلىق قىلىپ كەتكىن، ھەمىشە پالاتا ئەزالىرى بىلەن، پەيلاسوپلار بىلەن ئارىلىشىپ يۈر، دېمەكچى ئەمەسمەن. شۇنداقتىمۇ، دوست تۇتۇشتا سەل ئېھتىيات قىلمىساڭ بولمايدۇ. دوست بولۇش ئوڭاي. لېكىن يامان ئادەملەر بىلەن دوستلىشىپ قالساڭ ئۇلاردىن قۇتۇلماق تەس. بۇنداق دوستلار ئادەمنى يولدىن چىقىرىدۇ. تەس كېچىككە سېلىپ قويىدۇ. دەرد ـ ئەلەمنى، ئەزا ـ ئىھانەتنى ئاشۇلاردىن كېلىدۇ.

ئومۇمەن ئادەملەر بىلەن ياخشى ئۆتۈش كېرەك، بەك يېقىن ئۆتىدىغان ئادەملەر ھامان ئاز سانلىق بولىدۇ. سىناق تىن ئۆتكۈزمەي تۇرۇپ ئۇلارغىمۇ ئىچى ـ قارنىنى تۆكۈۋەتمەسلىك كېرەك. ھەقىقىي دوستلۇق ئالدىرىماي پىشىدىغان زىرائەتكە ئوخشايدۇ. باشقا كۈن چۈشكەندە ئەسقاتقان دوستلۇقلا ھەقىقىي دوستلۇق.

ئادەملەرنىڭ ئازاب ـ ئوقۇبىتىگە، بەختسىزلىكلىرىگە ھېسداشلىق قىلىش كېرەك. چامى يەتسە ئۇلارغا يارەم بەرسىمۇ بولىدۇ، لېكىن يارەمنى دەل جايىغا تەگكۈزۈپ قىلىش كېرەك. بۇ تەلەپ قىلغانلىكى ئادەمگە يارەم قىلىش كېرەك دېگەنلىك ئەمەس. شۇنىڭدىمۇ ئەھۋالغا قاراش كېرەك. بولمىسا، ئەسلى تېگىشلىك ئادەم يارەم ئالالمايدىغان ئىش چىقىدۇ.

ئۇچار قانات رەڭدار پەيلىرى بىلەنلا چىرايلىق، ئادەم پۈزۈر ئۇستىباشلىرى بىلەنلا ئېسىل دەپ قالما. بىلگەن ئادەمگە ئادەتتە، چوڭ سۈپەت كىيىم ھامان ۋال ـ ۋۇل كە

يەمدىن ئېسىل بىلىنىدۇ.

ساڭا دەپ قويىدىغان ئاخىرقى ئىش، ھەممىدىن مۇھىم ئىش شۇكى، ھەرگىز قىمار ئويناما. قىمار پۈتۈن ئەسكىلىكنىڭ مەنبەسى. ئۇ ئادەمنى ئەخلاقتىنلا ئەمەس، سالامەتلىكتىنمۇ ئايرىۋېتىدۇ. قىمارۋازلىق نەپسانىيەتچىلىكنىڭ مەھسۇلى. قىمارۋازلىقتىن جىنايەت، جىنايەتتىن خىلمۇخىل بەختسىزلىكلەر تۇغۇلىدۇ. قىمار نۇرغۇن ئائىلىلەرنى ۋەيران قىلىۋەتكەن، نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ يۈزىنى يەر قىلغان، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۆلۈۋېلىشىغا سەۋەبچى بولغان. قىمار دېگەنىڭ مېھرى ئىسسىق نېمە، ئۇتقانلىرى تەلىيىم كەلدى دەپ قول ئۇزەلمەيدۇ؛ ئۇتتۇرغانلىرى تەلىيىم كېلىپ قالار، دەپ نېرى كېتەلمەيدۇ. ئاخىر بېشىچىلاپ كىرىپ كېتىپ ھەممىنى بىراقلا دو تىكىدۇ ـ دە، گاڭسا ـ جىسا بولۇپ قاراپ ئولتۇرىدۇ. قىسقىسى، قىمار دېگەن بۇ رەسۋا ئويۇنىدىن زىيان تارتقانلار بارکى، پايدا ئالغانلار يوق.

بەلكىم سەن: «دېمىسىمۇ مەن مۇشۇ نەسىھەتتىكىدەك ئىش تۇتقان» ياكى «مەندە سېز دېگەنىدەك ئىشلار يوق» دېيىشىڭ مۇمكىن. ئەگەر ئەھۋال شۇنداق بولسا، مەن خۇشال لىقتىمدىن بۆكۈمنى ئاسمانغا ئاتىمەن. تۇغقىنىمنىڭ يامان يولغا كىرمەي ياخشى ئادەم بولغانلىقىنى كۆرۈش، ئەلۋەتتە مەن ئۈچۈن خۇشاللىنىدىغان ئىش. مەنمۇ دەل شۇنداق بولۇشىنى ياقتۇرىمەن. مۇشۇنداق بولغاندىلا، دۆلەت سېنى مۇھىم خىزمەتلەرگە قويۇپ ساڭا شان ـ شەرەپ ئاتا قىلىدۇ. ياخشى پەزىلەت ھامان مۇكاپاتقا سازاۋەر بولماي قالمايدۇ.

رۇسسو (1712 — 1778)

دېڭنسىي خانىمغا يېزىلغان خەت

رۇسسو — فرانسىيىنىڭ ئاقارتىش دەۋرىدىكى مۇتەپەككۇرى، جەمئىيەتشۇناسى، ئەدىب، شۆبتسارىيىنىڭ جەنۇبىي شەھىرىدە تۇغۇلغان، ئىجتىمائىي ئەھدە تەلىماتىنى راۋاجلاندۇرغان. «ئىنسانىيەت باراۋەرسىزلىكىنىڭ مەنبەسى ۋە ئاساسى»، «ئىجتىمائىي ئەھدە توغرىسىدا»، «ئىستىغپارنامە» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

خانىم، ئوغلىڭىزغا يازغان خەتلىرىڭىزنى تەپسىلىي ئوقۇپ چىقتىم. خەتلىرىڭىز ئوبدان يېزىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭغا ھېچقانداق يارىدەم بېرەلمەيدۇ. گېپىمنى تۈزلا ئېيتتىم، خاپا بولماسسىز. گەرچە ئۇنىڭغا قىلغان نەسىھەتلىرىڭىز سەممىي بولسىمۇ، لېكىن ئومۇمىي جەھەتتىن ئېيتقاندا سەل ئېشىپ كەتكەنىدەك قىلىدۇ. بۇنىڭدا پىلانىڭىز بۇزۇلۇپ كېتىشى مۇمكىن. دەل ئۆزىڭىز ئېيتقانىدەك، مەقسەتكە يېتىمەن دەيدىكەنسىز، بالىڭىز پىلانىڭىزنى سېزىپ قالماسلىقى كېرەك. ئەگەر ئۇ 20 ياشقا كىرگەن يىگىت بولغان بولسا، خېتىڭىزدىكى گەپلەرنى ئۇنىڭغا قاتتىق كەتمەيدۇ دېسەكمۇ بولاتتى، شۇنداقتىمۇ خېتىڭىز سەل قورقاقراق.

ئىشىنىمەنكى، بالىغا خەت يېزىش ياخشى چارە. بالىنىڭ خاراكتېرى ۋە ئەقىل ـ ھوشىنى يېتىشتۇرۇشتە بۇنىڭ پايدىسى بار. لېكىن، بۇنىڭدا ئىككى شەرت ھازىرلانغان بولۇشى، يەنى ئۇ چۈشىنەلەيدىغان ھەم جاۋاب بېرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك. سىز خەتنى ئۇنىڭغىلا قارىتىپ يازغان، لېكىن ماڭا ئەۋەتىپ بەرگەن ئىككى پارچە خېتىڭىزگە قارىسام، ئۇنىڭ چوڭ ئادەملەرگە پايدىسى بار، لېكىن ئۇنىڭغا ھېچقانچە پايدىسى يوقتەك قىلىدۇ. مېنىڭچە، بۇ خەتلەرنى ساقلاپ قويۇپ ئۇنىڭغا چوڭ بولغاندا بېرىڭىز بولىدۇ. ھازىر يەنىلا ئۇنىڭغا بەزى ھېكايە، مەسەللەرنى ئېيتىپ بېرىش ئارقىلىق، شۇنىڭ ئىچىدىن ئۇنىڭ ئەخلاقىي كۈچ ۋە ئۆزىگە ئىشەنچىدىغان نەرسىلەرنى تېپىۋېلىشىغا يېتەكچىلىك قىلغىنىڭىز تۈزۈك. دەققەت قىلىڭ، قېلىپ لىشىپ قالغان ئاللىقانداق ھېكمەتلىك سۆزلەرنى ئىشلىتىش بىلەنلا كۆپايىلىنىپ، ئەمەلىيەتنى چىقىش نۇقتا قىلماسلىققا ھەرگىز بولمايدۇ. تەربىيىنى مەيلى ياخشى مەيلى يامان ئىش بولسۇن، ئۇ دەققەت قىلغان ئىشتىن باشلاش كېرەك. ئۇنىڭ تۇرمۇش

كۆز قارىشىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، ئۇنىڭغا مەسلىلەرنى قانداق تەھلىل قىلىشنى، قانداق سىلىشتۇرۇشنى ئۆگەتمىگىز بولمىدۇ. خېتىگىزدىكى گەپلەرنىڭ قويۇلۇشىنى ئۇنىڭ پىكىر قىلىشتىكى تەرەققىياتىغا ۋە ئەقلىي كۆچىگە ماسلاشتۇرۇشنى بىلمىگىز كېرەك. ئەگەر سىز ئوغلىڭىزنىڭ خاراكتېرىنى، ئەقىل ـ هوشىنى يېتىشتۇرمەكچى بولۇۋاتقانلىقىڭىزنى ئوغلىڭىزغا ئاشكارا ئېيتمىگىز، هە دېگەندىلا ئۇنىڭغا مەقسەتنى ۋە ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتىنى چۈشەندۈرمىگىز. ئۇ چاغدا ئۇ سىز دېگەن نەرسىلەردىن چۆچۈيدىغان، هەمىشە سىزنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقمايدىغان تۇيغۇغا كېلىپ، هەتتا ئويلىنايدىغان ئويۇنچۇقلىرىدىنمۇ گۇمانلىنىدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر سىز كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىمەن دېسىگىز، شۇ مەقسەتكىزنى يوشۇرۇشنى بىلىڭ.

ئېيتايلۇق، ئۇنىڭغا ئانىلىق مەجبۇرىيىتىگىزنى سۆزلەشنىڭ نېمە هاجىتى؟ نېمىشقا ئۇنىڭ قۇلىقىغا «بويسۇنۇش»، «مەسئۇلىيەت»، «پەخەس بولۇش»، «ئەقىللىق بولۇش» دېگەندەك گەپلەرنى قويۇۋېرىسىز؟ ئۇنىڭ يېشىدىكى بالىلار بۇنداق گەپلەرنى ئاڭلاشتىن قورقىدۇ. مۇهىمى مۇشۇنداق سۆزلەر كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان هەرىكەت. ئۇلار شۇنىلا بىلىدۇ. هازىر بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى چۈشەندۈرىمەن دەپ زورۇقۇپ كەتمەڭ. بىر كۈنى لەردە ئۇ ئۆزىنىڭ هەرىكىتىدە بۇ گەپلەرنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ قالىدۇ. شۇ چاغتىچە تەخىر قىلىش كېرەك. يەنە شۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلمىگىز كېرەككى، ئۇ ئۆز هەرىكىتى ئارقىلىق ئېرىشكەن پايدا ۋە خۇشاللىقتىن هۆزۈرلىنىشنى بىلىۋېلىڭ. مۇشۇنداق بولغاندىلا، ئۇ بويسۇنۇش بىلەن مەسئۇلىيەتنى ئادا قىلىشنىڭ ئۆزى ئويلىغاندەك قورقۇنچلۇق نەرسە ئەمەسلىكىنى ئېنىق چۈشىنەلەيدۇ.

1766 ـ يىلى مارت

بېنجامىن فرانكلىن (1706–1790)

ئوغلىغا يېزىلغان خەت

بېنجامىن فرانكلىن — ئامېرىكا بۇرژۇئا ئىنقىلابى دەۋرىدىكى دېموكرات ۋە ئالىم، بوستون شەھىرىدىكى بىر كەمبەغەل ئائىلىدە تۇغۇلغان، ئاران ئىككى يىللا ئوقۇپ، ئون يېشىدا ئوقۇشتىن توختاپ، ئائىلىسىنىڭ تىرىكچىلىكىگە قارىشىپ بېرىشكە مەجبۇر بولغان، كېيىن «بىللە ئوقۇش جەمئىيىتى» نى تەشكىللەپ، ئۇ يەردە ئۆزلۈكىدىن ئۆگەنگەن، مۇستەقىللىق ئۇرۇشى مەزگىلىدە ئەنگلىيىگە قارشى كۈرەشكە ھەمدە مۇستەقىللىق خىتابنامىسىنى يېزىشقا قاتناشقان، دۇنيا بويىچە تۇنجى ئاساسىي قانۇننى تۈزۈشكە قاتنىشىپ، قوللۇق تۈزۈمنى بىكار قىلىشنى تەشەببۇس قىلغان، ئىلمىي تەتقىقات ئىشلىرىغا ئۆزىنى ئاتاپ، ئېلېكتر تەتقىقاتىغا يول ئاچقان ۋە چاقماق قايتۇرغۇچنى ئىجاد قىلغان.

1

قەدىرلىك ئوغلۇم:

مەن ئاتا - بوۋىلىرىمنىڭ ئىش - ئىزلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپ يېزىۋېلىشقا ئامراق. ئىككىمىز ئەنگلىيەدىكى چاغدا مۇشۇنىڭغا ئائىت ماتېرىياللارنى توپلايمەن دەپ ئۇرۇق - تۇغقان،قولۇم - قوشنىلارنىڭ ئۆيلىرىگە قانچىلىك قاتاراپ كەتكەنلىكىم ئېسىڭدە بولسا كېرەك. سېنىڭمۇ مېنىڭ تۇغۇلۇپ چوڭ بولغان شارائىتىمنى بىلگۈڭ بارلىقىنى سەزدىم. سەن مەن ماڭغان مۇساپىلەرنىڭ نۇرغۇنىنى بېسىپ باقمىغان. شۇ تاپتا يېزىدا ھېچكىم دەخلى قىلمايدىغان بىر ھەپتىلىك ئازادە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقىنىمەن ھەم مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزۈم توغرىسىدىكى ئىشلارنى ساڭا خەت يۇزىدە ئىزھار قىلماقچىمەن. ئەلۋەتتە، بۇنىڭدا يەنە بەزى مۇددىئالىرىممۇ بار. مەن كەمبەغەل مۇھتتا چوڭ بولغان، لېكىن ھازىر تۇرمۇشۇم بايلىقات ھەم دۇنيادا خېلى ئابرويۇممۇ بار. ھاياتىمدا مېنىڭ ئىشلىرىم ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بولدى. بۇ پۈتۈنلەي خۇدانىڭ مېنى ئەزىز ۋە بەختلىك قىلىپ ياراتقانلىقىدىن بولغان. مېنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلىرىممۇ ماڭا ئوخشاش ئەھۋالغا دۇچ كەلگەندە مېنىڭ روھىمنى ئۇلغە قىلىش ئۈچۈن مېنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش ئۇسۇلۇمنى بىلىشنى خالىسا كېرەك.

ئامەتلىك ياشىغانلىرىمنى ئويلىغىنىمدا، ئەگەر ماڭا يەنە بىر قېتىم يېڭىباشتىن تۇغۇلۇش پۇرسىتى بېرىلسە، چوقۇم يەنە بۇرۇنقىدەك ياشىغان بولاتتىم، دېگۈم كېلىدۇ. بىرلا ئارزۇيۇم كىتابى قايتا نەشر قىلىنغان يازغۇچىغا ئوخشاش بۇرۇن كەتكۈزۈۋەتكەن خاتالىقلىرىمنى قايتا تۈزىتىۋېلىشقا پۇرسەت بېرىلسىلا بولدى. ئۇ چاغدا مەن خاتالىقلىرىمنى تۈزىتىۋالغاندىن باشقا،

يەنە بەزى بەختسىز ھادىسىلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىشقىمۇ ئولگۇرگەن بولاتتىم؛ ئەگەر بۇ تەلىپىم رەت قىلىنسا. يەنە بىر قېتىم بۇرۇنقىدەكلا ياشۇالسام بولىدى؛ ناۋادا بۇمۇ مۇمكىن بولمىسا، بۇرۇنقى ئىشلارنى ئەسلەپ ھۇزۇرلىنىش ۋە ئۇنى يېزىپ قويۇشتىن بۆلەك ماڭا پەيزى ئىش بولمىسا كېرەك.

دادام ناھايىتى ياش ئۆيلىنىپتىكەن ھەم 1682 - يىلى خوتۇنى ۋە ئوچ بالىسىنى ئېلىپ نيۇ - ئىنگلېندقا كۆچۈپ كەپتىكەن. ئۇ چاغدا قانۇن غەيرىي دىنىي يىغىلىشلارغا يول قويمىغانلىقى ئۈچۈن دادامنىڭ بىر قىسىم يېقىنلىرى پاراكەندىچىلىكتىن قېچىپ يېڭى چوڭ قۇرۇقلۇققا كەتمەكچى بوپتۇ ۋە دادامنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن بىللە كېتىشكە ئۇندەپتۇ. ئۇ ئۆزى ئىختىيار قىلغان دىندىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن ئۇلار بىلەن بىللە يېڭى چوڭ قۇرۇقلۇققا كۆچۈپ كەپتۇ. خوتۇنىئۇيەردە تۆت بالا تۇغۇپتۇ، يەنە ئىككىنچى خوتۇنىدىن ئون بالىلىق بولۇپ، ھەممە بالىسى 17 بوپتۇ. ھېلىمۇ ئېسىمدە، دادام بىلەن بىز 13 بالا بىللە ئولتۇرۇپ غىزالىناتتۇق. ھازىر ئۇلارنىڭ ھەممىسى چوڭ بولۇپ كەتتى، بەزىلىرى تۇي قىلدى. مەن ئۇنىڭ ئىككىنچى خوتۇنىدىن تۇغۇلغان ئەڭ كىچىك بالىسى. يەنى ئاخىرقى بالىسى. مەن نيۇ - ئىنگلېندنىڭ بوستون دېگەن يېرىدە تۇغۇلغان.

بەلكىم دادامنىڭ ئەھۋالىنى سېنىڭمۇ بىلگۈڭ كەلسە كېرەك. ئۇ بەستلىك، ئوتتۇرا بوي، ئۇستىخىنى كېلىشكەن، ئۆزى ناھايىتى ئەقىللىق، رەسىم سىزىشقا ئۇستا، مۇزىكىنىمۇ خېلى چالالايدىغان، ناخشىنىمۇ قاملاشتۇرۇپ ئېيتالايدىغان ئادەم ئىدى. كەچكى تاماقتىن كېيىن ئىسكىرىپكىسىنى چېلىپ ناخشا ئېيتىپ ھەممىزنى ئەتراپىغا ئولاشتۇرۇۋالاتتى. ھۇنەرۋەنچىلىكتىمۇ قالتىس ئېپى بار ئىدى، ھەر قانداق ئۇستىكارنىڭ جابدۇقىنى خۇددى ئۆزىنىڭكىدەك ئەپچىل ئىشلىتەلەيتتى. ئۇنىڭ ئەڭ چوڭ

ئارتۇقچىلىقى ــ ئومۇم بىلەن شەخسكە چېتىلىدىغان ئىشلاردا ناھايىتى ئوبدان ھۆكۈم چىقىرالايتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ بىرەر ھۆكۈمەت ئورگىنىدىمۇ ئىشلەپ باقمىغان. چوڭ بىر ئۆيىنى باقمەن، بالىلىرىنى ئوقۇتمەن دەپ ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىدىن بىر كۈنمۇ نېرى بولغان ئەمەس ئىدى. لېكىن شۇ ئىشلار ئېنىق ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، يەرلىك باشلىقلار دائىم ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ، ئۇنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرى ۋە ئۆزلىرىگە قارىشىلىق چېركاۋلار تەرىپىدىكى كۆز قاراشلىرىنى ئاڭلايتتى، ئۇنىڭ پىكىرلىرىگە، ھۆكۈملىرىگە ھۆرمەت قىلاتتى. ئاممىمۇ بەزى جەدەل ــ تالاشلىرىنى ھەل قىلالماي قالسا، ئۇنىڭ تالدىغا كېلەتتى. ئۇ بۇنداق ئىشلاردا ياخشى كېسىمچى ئىدى. ئۇ بىلىملىك ئاغىنىلىرىنى ۋە قولۇم ــ قوشنىلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ ئۇلار بىلەن داستىخاندا بىللە ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلار پاراڭنى ھە دېگەندىلا ناھايىتى مەزمۇنلۇق، ئەھمىيەتلىك تېمىلاردىن باشلايتتى ۋە بۇ ئارقىلىق بىزگە تۇرمۇشتىكى ھەقىقىي گۈزەل، ئادالەتلىك ئىشلارنى تونۇتۇشنى مەقسەت قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا بىز داستىخاندىكى تاماملارغا قاراشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتۇق، ھەتتا تاماق ئوخشىمىدىمۇ، ئوخشىمىدىمۇ، ئۇ بىز يەيدىغان تاماقمۇ، ئەمەسمۇ، شۇلارغىمۇ دىققەت قىلمايتتۇق. ئەگەر بىرنەچچە سائەتتىن كېيىن بىرەرى، بايام نېمە يېدىڭ، دەپ سوراپ قالسا، شۇنىڭغىمۇ جاۋاب بېرەلمەي قالاتتىم. بۇ ئادەت كېيىن ماڭا سەپەرلەردە جىق ئەسقاتتى. سەپەرداشلىرىم تاماق ئاغزىغا تېتىماي ئىشتىپى ئوتۇلۇپ ئولتۇرۇپ كەتسە، مەن پەرۋا قىلماي تاماقنى يەۋېرەتتىم.

ئاپامنىڭمۇ سالامەتلىكى ناھايىتى ياخشى ئىدى. ئۇ ئۆزىلا ئون بالىنى بېقىپ قاتارغا قاتقان. مەن دادام بىلەن ئاپامنىڭ ئۆزلىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان شۇ كېسەلدىن باشقا كېسەل بولغانلىقىنى كۆرۈپ باقمىغان. دادام 89 يېشىدا، ئاپام 85

يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى. ئىككىلىسىنىڭ يەرلىكى بوستوندا. مەن بىرنەچچە يىل ئاۋۋال ئۇلارنىڭ قەبرىسىگە مەرمەر تاش تىكلەپ قويدۇم.

2

ئېھتىمال شۇ ۋاقىتلاردا بولسا كېرەك، مەن ئۆزۈمنى پەزىلەت جەمەتتىن كاماللەتكە يەتكۈزۈش ئۈچۈن يۈرەكلىك ھالدا بىر قېيىن پىلان تۈزدۈم. ھەر قانداق چاغدا ئۆزۈمدە گۈزەل پەزىلەت ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، ھەر خىل نەپسانىيەتچىلىكلەردىن ۋاز كېچىشىم، ئۆرپ ـ ئادەت ۋە ئاغىنىلىرىمنىڭ ئازدۇرۇشىدىنمۇ نېرى تۇرالىشىم كېرەك ئىدى. مەن نېمىنىڭ يامان، نېمىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلمەي تۇرۇقلۇق، نېمىشقا يامان ئىشلاردىن ساقلىنىپ، ياخشى ئىشلارنىلا قىلالمايدىكەنمەن. مەن ئۆز پىلانىمغا تۇتۇش قىلغان چاغدا بۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئەسلى ئويلىغىنىمدىن جىق قېيىن ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئويلاپ باقسام مەن بىر خاتالىقتىن مەڭگۈ جاپادا ساقلانغان چېغىمدا ئۆزۈمنۇ سەزمەيلا يەنە بىر يېڭى خاتالىققا يول قويىدىكەنمەن. سەللا بىخۇدلۇق قىلسام، كونا ئادەت پىلانىمنى تۈيدۈرماي بۇزۇۋېتەتتى، بەزىدە ئەقلىم كۈچلۈك ھېسسىياتىمغا ھاي بېرەلمەي قالاتتى. ئاخىر مەن مۇنداق خۇلاسىگە كەلدىم: خاتالىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن قۇرۇق خىيالغىلا تايانغىلى بولمايدىكەن. مۇقىم، ماسلاشقان، ھالال ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللىنىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن چوقۇم كونا ئادەتنى تولۇق بۇزۇۋېتىپ، يېڭىچە بىر ياخشى ئادەتنى يولغا قويۇش كېرەك ئىكەن. مەن بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن بىرنەچچە تۈرلۈك ئۇسۇل ئويلاپ چىقتىم.

ئۆزۈم ئوقۇغان كىتابلارغا قاراپ باقسام، ئاپتورلار بىر

ياخشى ئاتالغۇنى هەر خىل ئىزاهلاپ، ئۇنىڭ مەنىسىنى بەزىلىرى كېڭەيتىپرەك، بەزىلىرى تارايتىپراق چۈشەندۈرىدىكەن. مەسىلەن، «نەپسىگە هاي بېرىش» نى ئېيتايلۇق، بەزىلەر ئۇنى يېمەك - ئىچمەك نۇقتىسىدىلا چۈشەندۈرىدىكەن، بەزىلەر بولسا ئۇنى ئويۇن - تاماشا، هەۋەس، خۇمار، ئارزۇ، كەيپىيات، يەنى فىزىئولوگىيىلىك، پسىخىكىلىق جەهەتلەرگىچە كېڭەيتىپ، ئاچكۆز-لۇك، شۆهرەتپەرەسلىكمۇ شۇنىڭ چەكلىمە دائىرىسىدە بولىدۇ، دەپ قارايدىكەن. مەن بىر قاراپلا چۈشىنەلەيدىغان مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئاتالغۇلارنى جىقراق ئىشلىتىپ ئۇنىڭ مەنىسىنى تارايتىش كېرەككى، هەرگىز بىر ئاتالغۇنىڭ ئۈستىگە جىققىنا يۈك ئارتىپ قويماسلىق كېرەك دەپ ئويلىدىم. ئەينى ۋاقىتتا مەن تۆۋەندىكىدەك 13 پەزىلەتنى ئۆزۈم ئۈچۈن ئىنتايىن مۇهىم، دەپ قاراپ، هەر بىرىنىڭ كەينىگە ئۆزۈمنىڭ ئويلىغىنى بويىچە ئېنىقلىما بەرگەنىدىم.

بۇ پەزىلەتلەرنىڭ نامى ۋە ئۇنىڭ ئېنىقلىمىسى تۆۋەندىكىچە:

1. نەپسىگە هاي بېرىش — تاماقنى زىيادە يېمەسلىك، ئىچىملىكنى زىيادە ئىچمەسلىك.

2. كەم سۆزلۈك — ئۆزىگىمۇ، ئۆزگىگىمۇ زىيان يېتىدىغان گەپ قىلماسلىق، تېتىقسىز پاراڭ سالماسلىق.

3. تەرتىپلىك — نەرسە كېرەكلىرىنى سەرەمجان قويۇش، ئىشنى ئۆز قەرىلىدە قىلىش.

4. كەسكىنلىك — ئۆز زىممىسىدىكى ئىشنى ئورۇنداشقا قەتئىي نىيەت قىلىش، قارارىنى ئوڭاي ئۆزگەرتمەسلىك.

5. ئىقتىسادچانلىق — ئۆزىگىمۇ، ئۆزىگىمۇ پايدىسىز ئىشلارغا بىر مىنۇت ۋاقىتنىمۇ ئىسراپ قىلماسلىق، هەر قانداق نەرسىنى ئىسراپ قىلماسلىق.

6. ئەمگەكچانلىق — ۋاقىتنى قەدىرلەش، پايدىسىز، بىھۇدە ئىشلاردىن ساقلىنىش.

7. سەممىيلىك ــ خەقنىڭ دىلىنى رەنجىتىدىغان ئىش قىلماسلىق؛ ئىدىيىدە ساپ، ئادىل بولۇش؛ دەلدل ــ ئىسپاتلىق گەپ قىلىش.

8. ئادىللىق ــ خەققە زىيانكەشلىك قىلماسلىق، ئۆز ئۈستىدىكى مەسئۇلىيەتتىن قاچماسلىق.

9. مۇرەسسە قىلىش ــ چەكتىن ئاشۇرۇۋۈپتىشتىن ساقلىنىش؛ كەڭ قورساق بولۇش.

10. پاكىزلىق ــ تېنىنىڭ، كىيىم ــ كېچەكلىرىنىڭ ۋە تۇرۇۋاتقان جايىنىڭ پاكىزلىقىنى ساقلاشقا دىققەت قىلىش.

11. كۆڭۈل ئازادىلىكى ــ ئەرزىمەس ئىشلارنى دەپ ياكى تۈيۈقسىز يۈز بەرگەن، ئادەتتىكى ساقلانغىلى بولمايدىغان ئىشلار تۈپەيلى كۆڭۈل ئارامنى بۇزماسلىق.

12. پاكلىق ــ سالامەتلىكنى ئاسراش، ئەۋلاد قالدۇرۇشنى نەزەردە تۇتۇش، شەھۋانىي نەپسىگە بېرىلىپ كەتمەسلىك؛ ئىشرەتۋازلىق قىلىپ روھىي كۆتۈرەڭگۈلۈكتىن، سالامەتلىكتىن ئايرىلىپ قالماسلىق، ئۆزىنىڭ ۋە خەقنىڭ ئارامنى بۇزماسلىق ۋە ئابرويىنى يوقاتماسلىق.

13. كەمتەرلىك ــ خرىستوس ۋە سوقراتنى نەمۇنە قىلىش.

مېنىڭ مەقسىتىم بۇ پەزىلەتلەرنى ئۆز ئادىتىمگە ئايلاندۇرۇش ئىدى، لېكىن بۇنىڭ ھەممىسىنى بىراقلاشقا ئاشۇرغىلى بولمايدىكەن. شۇڭا مەن بۇنىڭدا بەش قولنى بىراقلا ئاغزىمغا تىقماي، تەدرىجىي ھەل قىلىش ئۇسۇلىنى قوللاندىم، ئاۋۋال بىرى بىلەن ھەپىلەشتىم، ئۇ ماڭا ئۆزلىشىپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچىسىگە تۇتۇش قىلدىم، شۇنداق قىلىپ بۇ 13 پەزىلەتنى ئاستا ــ ئاستا ئىگىلىمەكچى بولدۇم. بۇنىڭدا مۇنداق بىرسەۋەبمۇ بار: ئاۋۋال بىر پەزىلەتنى ئۆزلەشتۈرگەندە ئۇنىڭ كېيىنكى پەزىلەتلەرنى ئۆزلەشتۈرۈشكىمۇ پايدىسى بولىدۇ. مەن مۇشۇ

كۆز قارىشىمغا ئاساسەن ئۇلارنى رەتكە تىزدىم. ئەڭ ئاۋۋال قاتارنىڭ بېشىغا «نەپسىگە ھاي بېرىش» نى قويدۇم. چۈنكى مەن نەپسىگە ھاي بېرەلمىگەندىلا، جىرىكلاپ تۇرىدىغان سەگەك كاللىغا ئىگە بولالايتتىم؛ كونا ئادەتلىرىمنىڭ يەنە باش كۆتۈرۈپ قېلىشىدىن، باشقىلارنىڭ ئازدۇرۇپ كېتىشىدىن ساقلىنىشتا ھەر قاچان ھوشيار تۇرالايتتىم. ئەگەر مەن ئۆزۈمگە ھاي بېرىش ئادىتىنى يېتىلدۈرەلسەم، ماڭا «كەم سۆزلۈك» بولۇش ئوڭايغا توختايتتى. مېنىڭ ئۆزۈمدە پەزىلەت يېتىشتۇرۇش داۋامىدا بىلىممىنى چوڭقۇرلىتىش ئارزۇيۇمۇ بار ئىدى. سۆزلەشكە قارىغاندا ئاڭلاشتىن تېخىمۇ جىق بىلىمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ ـ دە. شۇڭا مەن ھەدىسلا سۆزلەپ كېتىدىغان ئادىتىمنى ئۆزگەرتىشىم كېرەك. بۇرۇن بىكار تەلەپ ئادەملەرنى ئەتراپىمغا يىغىۋېلىپ تېتىقسىز، چاقچاق پاراڭلارنى قىلىشقا ئامراق ئىدىم. شۇڭا «كەم سۆزلۈك» نى ئىككىنچى ئورۇنغا تىزدىم. «تەرتىپلىك» بولۇشنى ئۇنىڭ كەينىگىلا قويدۇم. چۈنكى، تۇرمۇشنى مەلۇم بىر تەرتىپكە سالغاندا، ئۆگىنىشكە ۋە پىلانىنى ئەملىگە ئاشۇرۇشقا تېخىمۇ جىق ۋاقىت ئاجراتقىلى بولىدۇ. «كەسكىنلىك» ئادىتىنى يېتىلدۈرگەندە، يۇقىرىقىدەك ئارزۇلارغا يېتىدىغان ئىرادەمنى چىڭىتقىلى بولىدۇ. «ئىقتىسادچانلىق» بىلەن «ئەمگەكچانلىق» مېنى قەرز بولۇپ قېلىشتىن ساقلاپلا قالماستىن، يەنە باي، مۇستەقىل شارائىتقا ئىگە قىلىدۇ. بۇنىڭ «سەممىيلىك» ۋە «ئادىللىق» لارنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇمغا جىق پايدىسى بار. ئۇ چاغلاردا مەن پىفاگورنىڭ ① «ئالتۇن شېئىر»ىدىكى نەسىھەتلىرىنى بەك ياخشى كۆرەتتىم. ئۆزۈمنى ھەر كۈنى ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە تەكشۈرۈپ چىقاتتىم. مەن بۇنىڭ ئۈچۈن تۆۋەندىكىچە ئۇسۇل قوللانغان:

① پىفاگور ـــ يۇنانىنىڭ مىلادىدىن ئىلگىرىكى 497 ـ يىللاردا ۋاپات بولغان پەيلاسوپى ۋە ماتېماتىكا ئالىمى.

ئۆزۈم بىر دەپتەر ياسۇالدىم، ھەربىر پەزىلەت بىر بەتنى ئىگىلىدى. ھەر بىر بەتكە قىزىل قەلەم بىلەن ھەر بىرى بىر كۈنگە ۋەكىللىك قىلىدىغان يەتتە تىك سىزىق سىزدىم، ئاندىن تۇغرىسىغا يەنە 13 سىزىق سىزىپ، ھەر بىر توغرا سىزىق ئىگىلىپ ھەر قايسى پەزىلەتلەرنىڭ باش ھەرپىنى يېزىپ قويدۇم. ھەر كۈنى ئۆزۈمنى تەكشۈرگەندە بىرەر خاتالىق ئۆتكۈزگەنلىكىمنى سەزسەملا، شۇنىڭغا ئالاقىدار كاتەكچىگە بىر قارا بەلگە ئۇرۇپ قويدۇم.

مەن بىر ھەپتىدە بىر پەزىلەتنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئالاھىدە دىققەت قىلدىم. بىرىنچى ھەپتىسىدە پەقەت «نەپسىگە ھاي بېرىش» قا خىلاپ كېلىدىغان ھەرىكەتلەردىن ساقلىنىشقىلا تىرىشتىم، باشقا پەزىلەتلەرگە بولسا بەكمۇ يېپىشۇالمىدىم، لېكىن ئۇ جەھەتتە ئۆتكۈزگەن خاتالىقلىرىم بولسا، ئاخشىمى دەپتەرگە تىركەپ قويۇشنى ئۇنتۇمىدىم. شۇ ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا ئەگەر «نەپسىگە ھاي بېرىش» دېگەن كاتەكچىگە ھېچقانداق بەلگە چۈشمىگەن بولسا، دېمەك، بۇ جەھەتتە خېلى ئىلگىرىلەپ تىمەن، نەپسىمگە خېلى ئىگە بولالايدىغان بوپتىمەن، دەپ ئۆيلاپ، دىققەت ـ ئېتىبارىمنى ئىككىنچى پەزىلەتكە قارىتىپ، ئىككىنچى ھەپتىدە ئىككى كاتەكچىگە داغ تەگكۈزمەسلىككە تىرىشتىم. مۇشۇ بويىچە قىلسام، 13 ھەپتە بىر قارار، يەنى بىر يىل تۆت قارار بولىدىكەن. بۇ ئۇسۇل خۇددى گۈلچىنىڭ گۈللۈكلىرىنى ئوتىغىنىغا ئوخشايدۇ. بارلىق ئوت ـ چۆپنى بىراقلا ئوتۇۋەتكىلى بولمايدۇ، چۈنكى بۇ ناھايىتى كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئىش بولغاچقا، ئۇنىڭغا جانمۇ توشۇمايدۇ. شۇڭا گۈللۈكلەرنى ئاۋۋال كۆڭۈلدە بىر رەتكە تىزىۋېلىپ، بىرىنى ئوتاپ بولغاندىن كېيىن ئىككىنچىسىنى باشلايدىغان گەپ. مەن بۇ ئىشنى بىرنەچچە مەزگىل يولغا قويغاندىن كېيىن كاتەكچىلەرگە چۈشكەن بەلگىلەر يوقسا، بۇنىڭدىن ئىلھاملىنىپ

تېخىمۇ تىرىشسام، ئاخىر بىر كۈنى ھېچقانداق بەلگە چۈشمىگەن دەپتەرنى كۆرسەم، دەپ ئارزۇ قىلاتتىم.

مەن بۇ ئىشنى ئاساسەن ئۆزۈمنىڭ ھەرىكىتىنى تەكشۈرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن قىلغان، ئاردا بىر مەزگىل ئۆزۈپ قويغان بولساممۇ، لېكىن مەلۇم ۋاقىت ئۇزۇل - كېسىل قىلدىم. قاراپ باقسام كەمچىلكلىرىم ئۆزۈم ئويلىغاندىنمۇ كۆپ ئىكەن، شۇنداقتىمۇ خۇشال بولدىغان يېرىم شۇكى، ئۇ كەمچىلكلىرىمنى ئازايتتىم. دەپتەرنى بىر مەزگىل ئىشلىتىپ توشقاندىن كېيىن ئىچىدىكى بەلگىلەرنى ئۆچۈرۈۋېتىپ يەنە قايتا ئىشلەتتىم، تولا ئۆچۈرۈۋېرىپ ئاخىر قەغەزلىرىمۇ تېشىلىپ كەتتى. دەپتەر ئالماشتۇرۇشتىن قېچىپ خاتىرىنىڭ پىل چىشى رەڭگىدىكى قېلىن قەغەزگە ھېلىقى جەدۋەلنى قىزىل سىياھ بىلەن سىزدىم، كاتەكچىنىڭ ئىچىنى تولدۇرغاندا قېرىنداش ئىشلەتتىم، كېيىن دەپتەر توشقاندا ئۆچۈرگۈچ بىلەن بىرلا ئۆچۈرسەم قېرىنداشنىڭ ئىزى چىقىپ كەتتى. ئاردا مەلۇم مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۆز - ئۆزۈمنى تەكشۈرۈشنى يىلدا بىر قېتىم، كېيىن بىرنەچچە يىلدا بىر قېتىم قىلدىغان بولدۇم. كېيىنكى ۋاقىتلاردا دائىم چەت ئەللەرگە خىزمەتكە چىقىدىغانلىقىم ۋە قىلدىغان ئىشلىرىمنىڭ جىقلىقى تۈپەيلى بۇ ئىشنى پۈتۈنلەي تاشلۇەتتىم، شۇنداقتىمۇ ھېلىقى دەپتەرنى يېنىمدىن ئايرىپ باقمىدىم.

نەۋرىلىرىمىز شۇنى بىلىشى كېرەككى، مەندەك بوۋىسىنىڭ 79 ياشقا كىرىپمۇ بۇنداق كىتابنى يېزىپ چىقالىشى ئۇنىڭ پۈتۈنلەي ئاشۇ پرىنسىپلارغا ئەمەل قىلالىغانلىقىدىن ۋە خۇدانىڭ مەرھىمىتىدىن بولغان. بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىمدا بىرەر پالاكەتكە ئۇچرامدىم - يوق، بۇ پۈتۈنلەي خۇدانىڭ ئىلكىدىكى ئىش. ئەگەر ھەقىقەتەن بىرەر پېشكەللىككە ئۇچراپ قالسام، بۇرۇنقى خۇشاللىق ئەسلىمىلىرىم مېنىڭ ئۇ قېيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈۋېلىشىمغا ياردەم قىلالايدۇ. نەپسىمگە ھاي بېرە-

لىگەنلىكىم ئۇچۇن سالامەتلىكىم جايىدا، ھېلىغىچە بەقۇۋۋەت ياشاپ كېلىۋاتىمەن. ئەمگەكچانلىقىم، ئىقتىسادچانلىقىم تۇپەيلى تۇرمۇشۇم بايلىقمۇ ئېرىشتىم. بىلىمگە ئىنتىلىش ئارقىلىق، يارامليق ئادەم بولۇپ ئالىملار ئارىسىدا خېلى شان ـ شۆھرەتكە ئېرىشتىم. مەن يۇقىرىدىكى پەزىلەتلەردە گەرچە ئۆزۇم ئويلىغاندەك مۇكەممەل دەرىجىگە يېتەلمىگەن بولساممۇ، لېكىن شۇنىڭ تەسىرىدىن تەمكىنلىككە ۋە خاتىرجەملىككە ئېرىشتىم، كىشىلەر بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتىدىغان بولدۇم. شۇڭا كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى، ھەتتا ياشلارمۇ مەن بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتۈشكە ئامراق. شۇڭلاشقا مەن كېيىنكى ئەۋلادلىرىمدىن مېنى ئۇلۇغ قىلىپ، مول نەتىجىلەرگە ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

باكون (1561 — 1629)

ئائىلە توغرىسىدا

باكون — ئەنگلىيەلىك پەيلاسوپ،ھازىرقى زامان تەجرىبە پەنلىرىنىڭ بوۋىسى، ئۇ مۆھۆردار، ئالىي سودىيە بولغان. مەدرىس پەلسەپىسىگە قارشى تۇرۇپ، بۇتلارنى چېقىشنى، بىر تەرەپلىمە قاراشلارنى تۇگىتىشنى قۇۋۋەتلىگەن، تەبىئەت ماددىدۇر، ھەربىر ماددىنىڭ ئۆزىدە بار بولغان ئالاھىدىلىكى دەپ قارايدۇ. بىلىم — كۈچ دېمەكتۇر، دېگەن شوئارنى ئوتتۇرىغا قويغان، بارلىق بىلىملەرنىڭ مەنبەسى تۇيغۇ دەپ تەكىتلىگەن، يېڭىچاقلاش قانۇنى ھەقىقەتنى بايقاشنىڭ يولى، قوش ھەقىقەت نەزەرىيىسىنى تۇتۇش لازىم، ئىلىم — پەن بىلەن ئىلاھىيەتشۇناسلىقنىڭ ھەرقايسى سىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق داۋالىسى بار، دەپ ھېسابلىغان.

ئاتا ـ ئانا پەرزەنتلرىنىڭ ئالدىدا ئۇلارنىڭ ھەرخىل خۇشاللىقلىرىنى، پەرىشانلىقلىرىنى ۋە تەشۋىشلىرىنى يوشۇرۇشى، ئۇلارنىڭ خۇشاللىقلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى پەرىشانلىقلىرى بىلەن تەشۋىشلىرىنىمۇ دېمەسلىكى كېرەك. جاپا ـ مۇشەققەت ئۇلارنى ھالاۋەتكە يار قىلسا، بەختسىزلىك كۈلپەتكە گىرىپتار قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش يۈكى كۆپەيسە، ئۆلۈمگە بولغان ۋەھىمىسى يەڭگىللەيدۇ.

ھايۋانلارمۇ ئەۋلاد قالدۇرۇپ نەسلىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. لېكىن شان ـ شۆھرەت، تۆھپە ياراتماق ۋە مېھرىبان بولماق، ئۇلۇغ ئىشلار بىلەن سىجىل شۇغۇللانماق ئىنسانغىلا خاس. ئەمما بەزىلەر نېمىشقا ئەۋلاد قالدۇرماي، ئەجىر ـ تۆھپىلىرى بىلەن مۇبارەك ناملىرىنى قالدۇرۇپ ئالەمدىن كېتىمدۇ؟ ئۇلار گەرچە ئۆزىگە ئوخشاش بىر تەننى ئاپىرىدە قىلالمىغان تەقدىردىمۇ، بىراق ئۆزىنىڭ روھىغا ئوخشاش بىر خىل روھنى ئاپىرىدە قىلغان. دۇنيادىن نەسىل قالدۇرماي كەتكەن بۇنداق كىشىلەر ئەملىيەتتە كەلگۈسىدىكى ئىشلارغا ئەڭ كۆڭۈل بۆلىدىغان كىشىلەر. ئىگىلىك تىكلىگۈچىلەرنىڭ پەرزەنتلىرىدىن كۈتىدىغان ئۈمىدى چوڭ. چۈنكى ئۇلار پەرزەنتلىرىنى جەمئىيەتنىڭ ۋارىسى ئەمەس، بەلكى ئىگىلىكنىڭ بىر قىسمى دەپ بىلىدۇ.

ئاتا ـ ئانا بولغۇچى، بولۇپمۇ ئانىلار ھەمىشە پەرزەنتلىرىگە ئورۇنسىز ئامراقلىق قىلىدۇ، سورۇمىن كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «ئەقىللىق بالا دادىسىغا شادلىق ئاتا قىلسا، نادان بالا ئانىسىنى ئۈيىتقا قويىدۇ» دېگەن. ئائىلىلەردە بالىلارنىڭ ئەڭ چوڭى بىلەن ئەڭ كىچىكى ئالاھىدە ئەتىۋارلىنىشى مۇمكىن. قالغان بالىلار ئاسانلا ئۇنتۇپ قالىدۇ. لېكىن كۆپىنچە ھالىلاردا ئەڭ ياراملىق بالا شۇلارنىڭ ئىچىدىن چىقىدۇ.

پەرزەنتلەر كىچىك ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارغا تولىمۇ بېخىل بولۇپ كەتمەسلىكى كېرەك. بولمىسا، بالىلار پەسكەش، پۇرسەتپەرەس ھەتتا رەزىللىشىپ كېتىشى، كېيىن مال ـ دۇنيالىق بولۇپ قالغاندا، مال ـ دۇنيانى جايىغا ئىشلىتەلمەيدىغان بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەقىللىق ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنى قاتتىق باشقۇرىدۇ. پۇل خەجلەشكە كەلگەندە پۇلنىڭ كۆزىگە بەكمۇ قاراپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ ئۇنۇمى ھامان ياخشى بولىدۇ.

ياش ـ قۇرامىغا يەتكەنلەر بىر تۇغقان ئاكا ـ ئۇكىلارنى رىقابەتكە سېلىپ قويماسلىقى لازىم. ئۇلار كېيىن بىر ـ بىرىگە رەقىب بولۇپ قالىدۇ، چوڭ بولغۇچە ئىناق ئۆتمەيدۇ.

ئىتالىيەلىكلەرنىڭ قائىدە ـ يوسۇنىدا پەرزەنتلەر بىلەن جىيەنلەرگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىغا قىل سىغمايدۇ. بۇ ئادەت قوبۇل قىلىشقا ئەرزىيدۇ. چۈنكى بۇقائىدە تەبىئىي قانداشلىق مۇناسىۋەتكە تولىمۇ ئۇيغۇن. تالاي‌جىيەنلەر ئۆزلىرىنىڭ دادىلىرىنى تارتماي، تاغلىرىنى تارتىدۇ ئەمەسمۇ؟

ئاتا ـ ئانىلار پەرزەنتلىرىنى كىچىك چېغىدىن باشلاپلا ئۇلارنىڭ كەلگۈسىدىكى خىزمەت نىشانىنى ئويلىغان ھالدا تەربىيىلىشى كېرەك. چۈنكى، ئۇلار بۇ چاغدا ئىجادچان كېلىدۇ. بىراق شۇ نەرسىگە دىققەت قىلىش كېرەككى، بالىلارنىڭ بالىلىق چېغىدا ياخشى كۆرگەن ئىشىنى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ياقتۇرۇپ قېلىشى ناتايىن. ناۋادا بالىدا ھەقىقەتەن ئالاھىدە تالانت بولسا، تالانتنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا يار ـ يۆلەكتە بولۇش كېرەك. بۇنداق ئەھۋالدا تۆۋەندىكى ماۋۇ ھېكمەتلىك سۆز تولىمۇ پايدىلىق. «ئۇزۇن مۇددەتلىك ماسلىشىش مۇشكۈلىنى ئاسان قىلىدۇ» يەنە شۇنىڭغىمۇ دىققەت قىلىش كېرەككى، پەرزەنتلەر ئارىسىدىكى مىراسقا ۋارىسلىق قىلىش ھوقۇقىغا ئېرىشەلمىگەن گۆدەك بالىلار كۆپ ھاللاردا كۆرەش قىلىش ئارقىلىق روناق تاپىدۇ. تىرىكتاپلارنىڭ ئىچىدىن چوڭ ئىش تەۋرىتىدىغانلىرى ناھايىتى ئاز چىقىدۇ.

مۇنتەينى (1533 — 1592)

تەلىم ـ تەربىيىدە بارلىق تەن جازاسىغا ئېتىراز بىلدۈرىمەن

مۇنتەينى — ئەدەبىيات ـ سەنئەتنىڭ گۈللىنىش دەۋرىدە ئۆتكەن فرانسىيىلىك مۇتەپپەككۇر ۋە پروزىچى، ئۇ كاسكېن ۋىلايىتىدىكى بىر يېڭى ئاقسۆڭەك ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، لاتىن تىلىغا پىششىق، قەدىمىي گرېك، رىم تىلىدا يېزىلغان ئەسەرلەرنى ياد ئالغان، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ سوت باشلىقى ۋە شەھەر باشلىقى بولغان. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئەسىرى «خاتىرىلەر» ناملىق نەسىرلەر توپلىمىدۇر. XVI ئەسىردىكى تۈرلۈك پىكىر ئېقىملىرى ۋە بىلىملەر بىلەن يۇغۇرۇلغان بۇ مۇكەممەل ئەسەر — نەسىرنىڭ مۇستەقىل ژانىر سۈپىتىدە فرانسىيە ئەدەبىيات تارىخىدىن ئورۇن ئېلىشىغا ئاساس سالغان ھەمدە بېكون، شېكسپىر ۋە فرانسىيىدىكى بىر قىسىم يازغۇچى، مۇتەپەككۇرلارغا چوڭ تەسىر كۆرسەتكەن.

یۇمران قەلبىلەرنى پەرۋىش قىلىشتا بارلىق تەن جازا-لىرىغا ئېتىراز بىلدۇرمەن، قەلب — شان - شۆھرەت ۋە ئەركىنلىك ئۈچۈن يارىتىلىدۇ. مەجبۇرلاش بىلەن بېسىشتىن ئېغىزغا ئالغۇسىز قۇللۇقنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ. مەن ئويلايمەن، ئىدراك، ئەقىل - پاراسەت ۋە چەبدەسلىك قىلغىلى بولمايدىغان ئىشتا، تايياق كۈچىگە تايىنىپ تېخىمۇ چوڭ ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. ئاتا - ئانام مېنى مانا مۇشۇنداق تەربىيىلىگەن. كۆپچىلىك دەپ باقسۇن، مەن كىچىكىمدە ئىككىلا قېتىم تاسما يېگەن. تاسما بەدىنىمگە ناھايىتى يېنىك تەگكەن. باللىرىمغىمۇ ئاشۇنداق مۇئامىلە قىلىشتا چىك تۇرۇپ كەلدىم. لېكىن باللىرىم مۇشتەك تۇرۇپلا چاچراپ كېتىشتى. تەلىيىمگە بىردىنبىر قىزىم — لۈنورلا تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئالتە ياشتىن ئاشقاندا مەيلى ئۇنى باشلاي ياكى سەۋەنلىكى ئۈچۈن جازالاي، كايىپ قويۇش بىلەن چەكلىنەتتىم. (ئانىلارنىڭ باللىرىنىڭ سەۋەنلىكىگە كەڭ قورساقلىق قىلىشى ناھايىتى تەبىئىي) ئۇنىڭ ئۇستىگە تەلەپپۇزۇم بەك بوش چىقاتتى. ئۇسۇلۇمنىڭ توغرىلىقىنى، مۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى بىلەتتىم. قىزىم مېنىڭدىن قورقۇپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قالغاندىمۇ، قوللانغان ئۇسۇلۇم ئۈچۈن ئۆزۈمنى ئەيىبلىك سانىمايتتىم. بۇنىڭ باشقا بەلگىلىك سەۋەبلىرى بار. ئوغلۇم بولغان بولسا، ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلغان بولاتتىم. چۈنكى ئوغۇل بالا قىز بالىغا ئوخشاش باشقىلارنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ئۈچۈن يارىتىلغان ئەمەس. ئورۇن جەھەتتىن ئوغۇل‌بالا كۆپ ئەركىن. مەن ئوغلۇمنىڭ قەلبىنىڭ ئەركىنلىك ۋە مۇستەقىللىك بىلەن تولغان بولۇشىنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىم. قامچا بىلەن تەربىيىلەش بالىنى تېخىمۇ توخۇ يۇرەك قىلىۋېتىدۇ ياكى ئۇنى رەزىللىكتە چىڭ تۇرۇشقا مەجبۇرلايدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا ئۇنۇم كۆرگىلى بولمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىم كامىل.

بالىنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشكۈمىز كېلىدۇ؟ بالىلارنىڭ بىزنىڭ ئۆلۈمىمىزنى تىلەيدىغان ئوي پىكىرلەردە بولۇشىنى خالىمايمىزغۇ؟ (بالىلاردىكى بۇنداق قورقۇنچلۇق ئىستەك نورمال بولمىغان ئىستەك. بۇنى كەچۈرۈشكە بولمايدۇ) بىز بالىلىرىمىزنى ئىمكان قەدەر كۆڭۈللۈك ۋە مۇۋاپىق تۇرمۇشقا ئىگە قىلىشىمىز كېرەك.

مەرھۇم مارشال مونلۇك ئەپەندىنىڭ بىر ئوغلى مادىرا ئارىلىدا قازا قىلىپ كەتكەنىدى. تەڭدىشى يوق بۇ باتۇر بەگزادە دادىسىنىڭ بىردىنبىر ئۇمىد چىرىغى ئىدى. مونلۇك نىڭ ماڭا دېيىشىچە، ئۇ ئوغلى بىلەن ھېچقاچان پىكىر ئالماشتۇرۇپ باققان ئادەم ئەمەس ئىكەن. نەتىجىدە ئۇ ئوغلىدىن زوقلىنىش ھەم ئۇنى چۈشىنىش پۇرسىتىدىن مەھرۇم بولغان. شۇنىڭ بىلەن ئوغلىغا ئۆزىنىڭ چوڭقۇر مېھىر ـ مۇھەببىتىنى ۋە ئۇنىڭ پەزىلىتىنى ھۆرمەتلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈش ئىمكانىيىتىمۇ كۆپۈككە ئايلىنىپ كەتكەن. بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە مونلۇكنىڭ ئۆزىنى ئەتەي سۈرلۈك تۇتىدىغان دادىلىق خاراكتېرى سەۋەبچى بولغان. كېيىن ئۇ شۇ قەدەر ئازابلانغان ھەم شۇ قەدەر ئىچ ئاغرىقى تارتقان! بۇ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ چوڭ ئۆكۈنۈشلۈك ئىش. ئۇ سۆزلەپ كېلىپ:

ـ بىچارە ئوغلۇم، مېنىڭ مىجەزىمنىڭ قوپال ئىكەنلىكىنى، ھەممە نەرسىنى مەنىستىمەيدىغانلىقىمنىلا بىلەتتى. مېنى ئۆزىنى ياخشى كۆرمەيدۇ دەپ بىلەتتى. پەزىلىتىنى توغرا پەرەز قىلالايدىغانلىقىمدىنمۇ خەۋەرسىز ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئوغلۇمغا يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قېتىدا بىر كىشىلىك مۇھەببەت بار ئىدى. بۇنى ئىزچىل يوشۇرۇپ كەلگەنىدىم. زادى كىم ئۇچۇن شۇنداق قىلدىم؟ بۇ مۇھەببەتتىن تولۇق بەھىر

ئېلىشقا، بۇنىڭ ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىشقا تېگىشلىك ئادەم دەل شۇ ئەمەسمىدى؟ مەن بۇرۇن جانغا ئەسقاتمايدىغان نىقابنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن جان - جەھلىم بىلەن ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىپ، جېنىمنى قىينىاپ كەلگەنىكەنمەن. مانا ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن بىللە ياشاش لەززىتىدىن ھەم ئۇنىڭ مۇھەببىتىدىن مەھرۇم بولدۇم. ئۇنىڭ ماڭا بولغان مۇھەببىتى تولىمۇ سوغۇق ئىدى. چۈنكى ئۇ مەندىن پەقەت قوپال مۇئامىلىگىلا ئېرىشەتتى. ۋۇجۇدۇمدىن مۇتتەھەملىكنىلا ئۆگىنەتتى، — ئۇ ماڭا مۇشۇنداق دېگەنىدى.

مېنىڭچە، ئەپسۇس — نادامەتكە تولغان بۇ گەپلەر ناھايىتى ياخشى دېيىلگەن. ئۇنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزى ئورۇنلۇق.

سەنماۋ (1943 — 1991)

مەڭگۈلۈك ئانا

سەنماۋ — ئەسلى ئىسمى چېن پىك، تەيۋەنلىك هازىرقى زامان مەشھۇر ئايال يازغۇچى. جېجياڭلىق، سىچۇەنده تۇغۇلغان، تەيۋەن داشۆسىنىك پەلسەپە فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، كېيىن ئىسپانىيەنىك مادرىد داشۆسىده، غەربىي گېرمانىيەدىكى «گىيوتى» نامىدىكى بىلىم يۇرتىدا، ئامېرىكىنىك چېكاگو شەھىرىدىكى ئىلىنو داشۆسىده ئەدەبىياتنى بېرىلىپ تەتقىق قىلغان. ئۇنىك «سەھرايى كەبىرھەققىدىكى هېكايىلەر»، «ئوقۇش خاتىرىسى» قاتارلىق نەسرىي ئەسەرلىرى «قاينات هايات» ناملىق دراماسى، «كۆزنى يۇمۇپ-ئاچقۇچە ئۆتۈپ كەتكەن چاغ» ناملىق ئاخباراتلار توپلىمى بار، ئۇ 1991 - يىلى 4 - يانۋاردا تەيپېيدىكى «روڭمېن» باش دوختۇرخانىسىدا ئۆلۈپ كەتكەن.

يازغۇچى تۇرمۇش ئۆگىنىش ئۇچۇن چەت ئەللەردە 20 يىلدىن ئارتۇق سەرگەردانلىق تۇرمۇشىنى باشتىن كەچۈرگەن. ئۇ تەيۋەنگە، يەنى ئاتا - ئانىسىنىك يېنىغا كېلىپ ساپ مۇھەببەتكە تولغان «مەڭگۈلۈك ئانا» ناملىق بۇ ئەسىرىنى يازغان.

مېنىڭ ئاپام ــ لېي جىنلەن خانىم. ئۇ 19 يېشىدا تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەن يىلى دادام بىلەن تېپىشىپ قالغان. بۇ شائخەيدە بولغان ئىش. شۇ چاغدا جۇڭگو ــ ياپونىيە ئۇرۇشى باشلىنىپ كەتكەنىكەن.

يېرىم مەدەنىي تۈس ئالغان باردى ــ كەلدى بىر يىل داۋام قىلىپ، ئاپام 20 ياشقا كىرگەن چاغدا، جۇ جياڭ داشۇ-سىنىڭ ئاخبارات فاكۇلتېتىدا ئوقۇيدىغان پۇرسەتتىن ۋاز كېچىپ، دادامغا تېگىپ ئائىلە ئايالى بولغانىكەن

ئاپام تۇيى قىلىشتىن بۇرۇن ئاتالمىش «ئەجنەبىيلەر مەكتىپى» دە تەربىيەلەنگەن ھازىرقى زامان خېنىمى ئىكەن. شوخ ھەم تېتىك بولغاچقا، ئۇ تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ ۋاسكېتبول كومانىسىغا قاتنىشىپ، بىك بولغان.

ئاپام دادامغا تەگكەن شۇ يىلى، دادام دۇشمەن ئىشغالىيىتىدىكى رايوندا ياشاشنى خالىماي، ئېغىر ئاياق ئاپامنى ۋاقىتلىق تاشلاپ، ئارقا سەپتە ئادۇوكاتلىق كەسپىنى قىلىش ئۈچۈن يالغۇز چۈڭچىڭغا كەتكەن. شۇ يىلى دادام 27 ياشتا ئىكەن.

ئاچام شائخەيدە تۇغۇلغاندىن كېيىن بۇۋام بىلەن مومام ئاپامنى ئارقا سەپكە بېرىپ دادام بىلەن جەم بولۇشقا دەۋەت قىلغان. ئاپام يېڭى تۇغۇلغان بوۋىقىنى كۆتۈرۈپ، 21 يېشىدا ئاتا ــ ئانىسىدىن. شۇنداقلا ئۆزى چوڭ بولغان ئۆيىدىن مەڭگۈ ئايرىلغان.

ئۇرۇش مالىمانچىلىقىدا ئاپام يېشىغا توشمىغان ئاچامنى كۆتۈرۈپ، ئۇزۇن يولارنى بېسىپ شائخەيدىن چۈڭچىڭغا قانداق بارغانلىقىنى ھېكايە قىلىپ ئېيتىپ بەرسە، بىز ئاڭلاپ زادىلا زېرىكمەيتتۇق. ئاپامنىڭ شۇ چاغدىكى روھىي ــ ھالىتىنى ۋە كۆچلۈك ئىرادىسىنى خىيالىمىزغىمۇ كەلتۈرمەي، يىراق

ئۆتمۈشتىكى بۇ ئىشقا قىزىقارلىق ھەم كىشىنى لەرزىگە سالىدىغان قارامليقنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە مۇئامىلە قىلاتتۇق.

ئاپام بارغۇچە، دادامنىڭ تاغىسى ۋە تاغىسىنىڭ ئايالى ھەم ئۇلارنىڭ بالىلىرى (مېنىڭ بىر نەۋرە ئاكا ـ سىڭىللىرىم) چۈشچىغا كۆچۈپ كەلگەنىكەن. شۇنىڭدىن تارتىپ ئاپام خوتۇن ھەم ئانا بولۇپلا قالماي مۇرەككەپ بىر چوڭ ئائىلىدە ياشاپ ئادەم بولۇشنىڭ تەمىنى تېتىغان.

ئاپام گەرچە بۇ چوڭ ئائىلىدە قېيىن ئاپاكۆرمەي ياشىغان بولسىمۇ، «ئانىنىڭ ئورنىنى يەتكۈچە باسىدۇ» دېگەندەك قېيىن ئاغىسىنىڭ ياشىنىپ قالغان قېيىنئاپا ئورنىدىكى مەزلۇمى بىلەن ئۇزۇن يىل بىللە ئۆتۈپ، كۆتۈرەڭگۇ، روھلۇق ياش ئاپام مىجەز ـ خاراكتېرى ئۆزگىرىپ، ياشلىقىنى بارا ـ بارا يوقاتقان.

ھازىرقىدەك يادىمدا تۇرۇپتۇ، بىزنىڭ بۇ چوڭ ئائىلىدە تەيۋەنگە بېرىپ، مەن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ تۆتىنچى سىنىپىدا ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، ئاندىن ئۆي ئايرىش بولدى. بۇنى ئۆي ئايرىش دېگىلىمۇ بولمايتتى. ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ مال ـ مۈلۈكلىرى قالمىغانىدى. بىز چوڭ ئائىلىدىن ياپون پاسونىدا سېلىنغان كاتەكتەك ئۆيگە كۆچتۇق.

يېڭى ئۆيىمىزدە بىر بامبۇك ئۇستەل، بىرنەچچە بامبۇك ئورۇندۇق، بىر يوغان بامبۇك كارىۋات بار ئىدى. بارلىق بىساتىمىز مۇشۇ ئىدى. ئۆي كۆچكەن كۈن خۇددى تۇنۇگۈنكىدەك كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ. شۇ كۈنى ئاپام ھەرقايسىمىزغا سومكىلىرىمىزنى ئېسىشىمىزنى تاپىلىدى. دادام بىر رېكشا يالداپ، رېكشىغا ئازغىنا كىيىم ـ كېچەك بىلەن يوتقان ـ كۆرپىلەرنى باستى. ماڭىدىغان چاغدا ئاپام بىر قولىدا ئىنىمنى يېتىلەپ، يەنە بىر قولى بىلەن دادامغا يارەملىشىپ، رېكشىنى ئىتتىرىپ تۇرۇپ چوڭ ئاپامغا ئېگىلىپ پەس ئاۋازدا:

— چەن رۇەن، ئەمسە بىز ماڭدۇق.

ھېلىمۇ يادىمدا، ھەممىمىز جەم بولۇپ ھەر قېتىم بامبۇك ئۈستەلنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ ئۆزىمىزنىڭ يېڭى ئۆيىدە تاماق يېگەن چېغىمىزدا ئاپامنىڭ كۆزلىرى بۆلەكچىلا چاقناپ كېتەتتى. يېڭى ئاتقىنىمىز گەرچە قۇرۇق سۇغا سالغان چۆپ بولسىمۇ، بىراق ئاپامنىڭ چىرايىدىكى تەبەسسۇمنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئىچىگە پاتماي قالغان خۇشاللىقلىرىدىن بالىلارنىڭ كىچىكى تۇرۇپ مەنمۇ تەڭ بەھرىمەن بولاتتىم.

ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدا ئاپامنىڭ چوڭ ئائىلىدە ئېچىلىپ ياكى تۇتۇلۇپ قالغان چاغلىرىنى كەمىدىن كەم كۆرەتتىم. چىرايى ھەرقاچان خاتىرجەم ئىدى. ئاشۇ خاتىرجەملىكنىڭ كەينىگە تېگىگە يەتكىلى بولمايدىغان تېكىرقاش يوشۇرۇنغا-نىدى. بۇنى ئاپام دېمىگەن ھالەتتىمۇ بىلەتتىم. ئۇنىڭ دىلى ئۇزۇق ئىدى.

دادام ئىزچىل تۇردە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇاتتى. ئۇ ياش ۋاقتىلىرىدا بىز ئۇنى تولىمۇ ھۇرمەت قىلاتتۇق ھەتتا ئۇنىڭدىن قورقاتتۇق. دادام ئادەتتە كۆپ گەپ قىلمايتتى ۋە ئاسان كۇلمەيتتى. لېكىن دادىلىق بۇرچىنى ئادا قىلاتتى. بىزگە ئېچىدە كۆيەتتى. بىرەرىمىز چۇشكۇرۇپ قالساق، دادام قايسىلا ئۆيدە بولسۇن، شۇ ئۆيدىن دادام «كىمۇ؟» دەپ توۋلايتتى. گېپىگە جاۋاب بەرسەكلا، چىقىپ قايناق سۇ ئېچكۈزۈپ، قېلىنراق كىيىنىشىمىزنى تاپىلايتتى. دادام ئاپامغىمۇ بەزىدە شۇنداق سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى. كۆپ پاراڭ قىلمايتتى. ئاپامنىڭ تۇغۇلغان كۇنلىرىدىمۇ دادامنىڭ قىزغىنراق بولۇپ باققانلىقىنى بىلمەيمەن. ماڭا شۇ نەرسە ئايانكى، دادام بىلەن ئاپام ياخشى ئۆتەتتى. بىز تۆتەيلەنگە كۆيەتتى.

تالاي يىللار ئۆتۈپ كەتتى. بىز تۆتىمىز خۇددى تېز سۈرئەتتە يوغىنىغان كۆچەتتەك چوڭ بولدۇق. شۇ كۈنلەردە

هایاتلىق ئاپامغا خۇددى نۇر ۋە ئىسسىقلىق ئاتا قىلغاندەك ئۇنىڭ گەپ قىلغان چاغدىكى ئاۋازى بارغانسېرى ئۇرغۇلۇق چىقىدىغان بولۇپ كەتتى. شۇ دەۋرلەر ئاپامنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئىشەنچىگە ۋە ئىستىقبالغا ئىگە بولغان دەۋرلىرى ئىدى.

مەن داشۆدە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا ئاپامنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى، قەدىر ـ قىممىتىنى يەنە بىر نۆۋەت باھالاپ، ئاندىن بىلگەـ نىدىم. ھېلىمۇ يادىمدا، ھەر دورەم مەكتەپتىن كەلسەم، ئاپام ھامان ئاشخانىدا بولاتتى. بىر قېتىم ئاپامدىن: «ئاپا، سىز نېتىشنى بىلەمسىز؟» دەپ سورىدىم. ئاپام بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. مەن يەنە: «ئەمسە شوپېنخاۋېر، كانت ۋە ساتنىچۇ؟ ئۇنىڭدىن باشقا گېگىل، دېسكارت، چىركىگولنىچۇ؟... بۇ پەيلاـ سوپلارنىڭ ھېچقايسىسىنى بىلمەمسىز؟» دېدىم. ئاپام يەنىلا بىلمەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى. مەن ئارقىدىن ھاڭۇېقىپ قاراپ ئاپام مۇشۇنداق بىر ساۋاتسىز ئايال ئىكەنلىگى دېگەن تۇيغۇدا خۇرسىنىپ بىر پەس تۇرۇپ كەتتىم. سەل ئاچچىقىم كەلدى. «ئوقۇسىڭىز بولمامدۇ!» دەپ ۋارقىرىدىم. ئاۋازىمنىڭقورۇما قورۇقۇاتقان ئاپامنىڭ قولىدىكى ساپلىقنىڭ ئاۋازى بېسىپ كەتتى. كىتابلىرىمنى ھۆجرامغا ئەكىرىپ قويدۇم. ئاپام: «تامىقىڭنى يە، بۇگۈن سەن ئامراق قورۇمنى قورۇدۇم» دەپ مېنى چاقىردى.

ئارىدىن يەنە نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپ كەتتى. بىر ئۆي بېشىمغا كېيىلىپ، ئاپامغا ئوخشاش ئەرنىڭ خىزمىتىنى قىلغان چېغىمدا، ساپلىقنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ئاپامغا بەھۇرمەتلىك قىلغان ياشلىق چېغىمدىكى ئاشۇ مىنۇتلارنى ئويلايتتىم. بۇ چاغدا پۇشايمان ئالدىغان قاچا تاپالمای ئۆپكەم ئۆرۈلۈپ كېتەتتى.

ئاپام شەرقىي جەنۇبىي ئاسىيادىن باشقا ھېچقانداق دۆلەتكە بېرىپ باقمىغانىدى. سەككىز يىلنىڭ ئالدىدا دادام ئىككىسى قاتمۇقات قىينىچىلىقلارنى يېگىپ، مېنى ۋە نەۋـ

رەسىنى كۆرگىلى ياۋروپاغا باردى. مېنىڭ سەۋەبىمدىن ئاپام شۇ نۆۋەت ئېغىر كۆڭۈل ئاغرىقىغا تارتىۋالدى. نەۋرىسىنىڭ ئۇشتۇمتوت چاچراپ كېتىشى بىلەن دادام ئىككىسىنىڭ چاچلىرى بىر كېچىدىلا ئاقىرىپ كەتتى. يەنە كېلىپ قېرىشقاندەك ئانا ـ بالا ئايرىلىپ 13 يىلدىن كېيىنكى تاۋۇز چاغىنىدا ئائىلىمىز-نىڭ سۆيۈملۈك بىر ئەزاسىنى يەرلىككە قويدۇق. بۇ ھەرگىزمۇ ئاتا ـ ئانامنى ئازابلاش ئۈچۈن قەستەن قىلىنغان ئىش بولمىسىمۇ، ئاتا ـ ئانامنىڭ ئاقىرىپ كەتكەن ئاشۇ چاچلىرىنى ئويلىسام، كۆز ياشلىرىم كۆڭلىكىمنىڭ ئېتەكلىرىنى ھۆل قىلىۋېتىدۇ.

ۋەتەندىن ئايرىلغىنىمغا 20 يىل بولغان كۈنى، ئاخىرى ئاتا ـ ئانامنىڭ يېنىغا قايتىپ كەلدىم. ئاپامۇ، دادامۇ ھەر ئىككىلىسى قېرىپتۇ. مەن بالىسى تۇرۇپ ئاپامنىڭ قولىنى سۈ-ۋۈتۈش بۇ ياقتا تۇرسۇن، پارچە ـ پۇرات ئىشلارنىڭ كۆپلۈ-كىدىن يەنىلا ئاپامنى ئاۋارىچىلىققا سالدىم. گەرچە شۇنداق دېسەممۇ، لېكىن دادام ئىككىسىنىڭ ئەڭ چوڭ خۇشاللىقى مەن ئىدىم. بۇنىسى ئېنىق. شۇ تاپتا ئىككىسىگە ئەڭ كۆپ خۇشاللىق يېشى ۋە ئەڭ زور شادلىق ئاتا قىلىدىغان مەندىن باشقا ئادەم يوق ئىدى.

ئاپامنىڭ ھاياتى قارىماققا ئاددىيدەك قىلغىنى بىلەن، لېكىن ئۇلۇغ ئىدى. دادام بىلەن بىللە ئۆتكەن 40 يىل داۋامىدا ئۇنىڭ بەرەر قېتىم ۋايساپ باقمىغىنى كۆرمىدىم، خاپىلىق ئۇنىڭغا يات ئىدى. ئۇ ئاجىزلىقىدىن ئەمەس، ئەكسىچە، قەتئىيلىكىدىن شۇنداق ئىدى. ئاپام 40 نەچچە يىل-دىن بېرى پىداكارلىق بىلەن ياشىدى. ئۇ گويا يوغان دەرەخ-تەك ھەرقانداق بوران ـ چاپقۇنلاردا دادام بىلەن بىز تۆتەي-لەننى ھىمايە قىلدى. ئۇ ھېچقاچان دادامنى ياخشى كۆرۈش توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەرنى قىلىپ باقمىغانىدى. ئەمما دادام كەچلىك تاماققا ئۆلگۈرۈپ كېلەلمىسە، ئۇ ھەمىشە بىز-

نىڭ تامىقىمىزنى بېرىۋېتىپ، دادامنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئۆزى ئاچ ئولتۇراتتى. بۇ ئۇنىڭ ئادىتى ئىدى.

ئاپامنىڭ پۈتى كۆزگە كۆرۈنمەس لېنتا بىلەن باغلىنىپ قالغاندەك قىلاتتى. بۇ ئۇنىڭ ئاشخانا بىلەن ئۆيىنىڭ ئارىلىقىدا ئايلىنىپ يۈرۈشىگە يەتكۈدەك ئۇزۇنلۇقتىكى لېنتا ئىدى. ئىشىككە گەرچە قۇلۇپ سېلىنمىغان بولسىمۇ، قەلبىدىكى مۇھەببەت ئۇنى بىر ئۆمۈر ئۆيگە سولىنىپ ئۆتۈشكە رازى قىلدۇرغانىدى.

ئاپام ئۆزىنىڭ دادامغا بولغان مۇھەببىتىنىڭ دادامنىڭ ئۆزىگە بولغان مۇھەببىتىدىن چوڭقۇر دەپ قارايتتى. مەن بۇ نىكىدىن گۇمانلىناتتىم. ھەتتا كىچىك ۋاقتىمدا بىر قېتىم ئاپام خۇرسىنىپ تۇرۇپ: «دادائىلار مېنى تازا ياخشى كۆرۈپ كەتمەيدۇ» دېگەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئاپام بىزنى كىچىك چاغلاپ شۇنداق دېگەن بولسا كېرەك. ئاپام بۇ گەپنىڭ ئۆمرۈمىنىڭ تېگى ئۆتۈپ كەتكۈچە، قەلبىمگە مەڭگۈ ئورنىاپ قالىدىغانلىقىنى، قومۇرۇۋۈتكىلى بولمايدىغان شۇ مىخنىڭ قەلبىمنى ئازابلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ھەرگىز ئويلىمىغان بولسا كېرەك.

توقۇز يىلنىڭ ئالدىدىغۇ دەيمەن. كىچىك ئىنىمنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى ــ قۇتلۇق مەرىكە تەنتەنىسى ئىچىدە باشلاندى. شۇ كۈنى دادام ئۇرۇق ــ تۇغقان، دوست ــ بۇرادەرلىرىنىڭ ئالدىدا دادىلىق سۈپىتىدە گەپ قىلدى. سورۇن ئەھلى تىنچلانغان چاغدا دادام ئەڭ كىچىك ئوغلىغا ــ يىگىتكە قاراپ تەبرىك سۆزىنى باشلىدى.

دادامنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىدىن ئاپام بىخەۋەر ئىدى. دادام سۆزىنى ناھايىتى تەسىرلىك باشلاپ، ئوغلىنىڭ تويىغا كەلگەن ئۇرۇق ــ تۇغقانلار ۋە دوست ــ يارەنلىرىگە رەھمەت ئېيتتى. ئاخىردا ئۇ سۆزىنىڭ تېمىسىنى يۆتكەپ: «شۇنىڭ بىلەن ئايالىمغىمۇ كۆپتىن كۆپ رەھمەت ئېيتىمەن. ئۇ بولمىسا، سەممىي، دۇرۇس تۆت پەرزەنتكە ئىگە بولالمايتتىم

شۇنداقلا، كۆڭۈللۈك ئائىلىگىمۇ ئېرىشەلمەيتتىم...» دېدى.

دادام سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە ئاپامنىڭ كۆزلىرىدىن ياش يېپى ئۈزۈلگەن مارجاندەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. ئۇ سورۇن ئەھلىگە پەرۋاقىلماي كۆزيېشى قىلدى. سورۇندىكىلەرنىڭ ھەممىسى كۆزلىرى ياش ھالدا دادامنىڭ گېپىگە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئالقىش ياڭراتتى. مەن ئىشىنمەن، ئاپامنىڭ بىر ئۆمۈر تارتقان جاپاسىنى‌ۋە قىلغان ئەجرىنى ئاخىرى دادام مۇئەييەنلەشتۈردى. چەكسىز خۇشاللىق ئىلكىدە يىغلاۋاتقان ئاپامنىڭ شۇ تاپتا ھاردۇقى چىققاندى. ئۇنى دادامغا مۇھەببەت قويغانلىقىغا ھەرگىز ئۆكۈنمەيدۇ، دەپ پەرەز قىلدىم. كۆڭلىنى ئاسان ئىزھار قىلمايدىغان دادام كىچىك ئىنىمنىڭ توي، مەرىكىسىدە ئائىلىسىگە بولغان مۇھەببىتىنى بىر ئۆمۈر دېمەي كېلىپ، بۈگۈن بىراقلا دەۋەتكەنىدى.

بىرنەچچە كۈن بولدى، مەن ھەر دورەم كەچلىك تاماققا ئۇلگۈرۈپ بېرىش ئۈچۈن سىرتتىن ئالدىراش ئۆيگە كىرگىنىمدە، ئاپامنىڭ ئۆمۈر بويى ساپلىق تۇتقان قوللىرىنىڭ تىترەۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇرۇپ قالاتتىم. ئۇ ئۆزىنىڭ مۇشۇ بىر جۈپ قولى بىلەن بىزنىڭ مۇشۇ ئۆيىمىزنى پىرقىرىتىپ كەلگەنىدى. بىلىدىكى ئاشۇ پەشتامبالنى بېلىگە تارتىپ، بىلىدىن يەنە يېشىپ بىزنى بىر ۋاخ تاماقسىز قويمىغانىدى. ئۆمرى ئېقىن سۈدەك ئۆتۈپ كەتكەن مۇشۇ ئايال قىلچە ۋايسىمايلا، ھەتتا ھېچقانداق نەرسە تەمە قىلماي ئۆزىنىڭ پۈتۈن ھاياتىنى دادامغا ۋە بىزگە ئاتىغانىدى.

ئاپامنى مۇشۇنداق تەسۈرلەش كۈپايە قىلمايدۇ. ئاپام مېنىڭ قەلبىمدىكى ھەقىقىي پاسىبان پەرىشتە ئىدى. ئۇنىڭ كىچىككىنە بىر تەرىپىنىلا تەرىپلەپ بېرەلىدىم. تولۇق تەرىپلەپ بېرەلمەسلىكىمگە ئاپام سەۋەبچى.

ئاپامنى رەنجىتىپ ۋە ياخشى كۆرۈپ ئۆتكەن ئۆمرۈمنى،

داشۇده ئوقۇۋاتقان چېغىمدا، پەلسەپە بىلىمەيدۇ، دەپ ئاپامنى كەمسۇندۇرغان گۇناھىمنى ئەسلىسەم، شۇئان ئاپامدىن كەچۈرۈم سورىغۇم كېلەتتى. دېمەكچى بولغان گەپلىرىم ھەمىشە بوغۇزۇمغا كەپلىشىپ قالغاندەك بولاتتى، كونكرېت ئىشلارنى قىلىپ ئاپامنى خۇش قىلسام دەيتتىم. لېكىن نېمە قىلىشىمنى بىلمەيتتىم. ماڭا ئۆز قولۇم بىلەن تاماق ئېتىپ ئاپامنىڭ كۆڭلىنى خۇش قىلىشىم كېرەكتەك ۋە باللىقىنى يەتكۈزۈشنىڭ بىردىنبىر يولى مۇشۇدەك تۇيۇلاتتى. مەن پات - پاتلا ئۆزۈمچە ئازاب چېكەتتىم. ھەر بىر يېگىن كۇن ماڭا شادلىق ئاتا قىلمايتتى. ئۇ ئاتا - ئانام بىلەن جەم بولغان كۇنلەردىن بىر كۇننىڭ ئازابغانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. «ۋاپادار بولۇش» دېگەن سۆزنى ئويلىسام، مەن گەرچە ۋاپادار پەرزەنت بولمىساممۇ، لېكىن ئاتا - ئانام بىلەن جەم بولغان ھەر بىر كۇننى ئوخشاشلا قەدىرلەيتتىم.

بۇ ماقالەم بېسىلىپ چىقسا، دېيىلمىگەن يۇرەك سۆزۈمنى ئاپام ئوقۇپ چىقسىكەن دەيمەن. ئاپامغا، كىشىلىك ھاياتنى ھەقىقىي چۈشەنگەن كىشى — سىز، ئۇزۇن مۇساپىنى ھەقىقىي بېسىپ ئۆتكەن كىشى سىز. نۇرغۇن ئىشلارنى بېشىدىن كەچۈرگەن. شۇنداقلا، مۇھەببىتنى پۈتۈنلەي ھەرىكىتى ئارقىلىق چۈشەندۇرگەن كىشى ھەم سىز، دېگۈم كېلىدۇ.

ھايات مۇساپىسىدە ھەرقانداق بىر پەلسەپە كىتابلىرى بېرەلمىگەن چوڭقۇرلۇققا ۋە كەڭلىككە ئىگە ھاياتنى ماڭا ئاپام بەردى.

ئاپا، ئاپا، قەدىرلىك ئاپا، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى، قىزىڭىزنىڭ نەزەرىدە، پەرزەنتلىرىڭىز قەلبىدە ئۆزىڭىز مەنبەئە، مۇھەببەت ۋە مەڭگۈلۈك ئىكەنلىكىڭىزنى بىلمىسىڭىز كېرەك.

سىز مەن بىر ئۆمۈر ئىزدىگەن يول. ھەقىقەت ۋە ھايات.

ۋاڭ زىڭچى (1920 —)

دادا — بالا بارا — بارا ئاكا — ئۈكسىدەك بولۇپ قالىدۇ

ۋاڭ زىڭچى — ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر يازغۇچىسى، جياڭسۇ گاۋيۇلىك، غەربىي — جەنۇب بىرلەشمە داشۆسىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، ئىلگىرى — كېيىن بولۇپ ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى، مۇزىكا خىزمەتچىسى بولغان، 1949 — يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 4 — دالا ئارمىيىسىنىڭ خىزمەت ئۆمىكى تەركىبىدە جەنۇبىي جۇڭگوغا بارغان، 1950 — يىلى بېيجىڭ شەھەرلىك ئەدەبىيات — سەنئەتچىلەرنىڭ نەشىر ئىشكارى «بېيجىڭ ئەدەبىيات — سەنئىتى» ژۇرنىلى تەھرىر بۆلۈمىگە يۆتكەلگەن، 1962 — يىلى بېيجىڭ شەھەرلىك جىڭجۇي ئۆمىكىدە تەھرىر بولغان. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ۋاڭ زىڭچى ئەسەرلىرىدىن تاللانما» قاتارلىقلار بار.

بۇ دادامنىڭ مەشھۇر سۆزى.

دادام ئاجايىپ ئەقىللىق ئادەم ئىدى. ئۇ رەسسام ئىدى، تامغا ئويۇتتى. گۈل ـ گىياھلارنىڭ رەسىملىرىنى سىزاتتى. تامغا ئويۇشتا دەسلەپتە جېجىڭ ئۇسلۇبىنى، ئوتتۇرا ياشتىن ھالقىغاندا خەن ئۇسلۇبىنى قوللاندى. دادام قولىغا چىققانلىكى سازنى ـ پىپا، غىجەك ھەم يەللىك سازلارنىڭ بارىنى چالالايتتى. سازلارنىڭ ئىچىدە غىجەكنى چالماق ئەڭ قىيىن، قارىماققا، ئىككى تارىسى بار، ئاددىيدەك قىلغىنى بىلەن ھەر ئىككى قولدا ماھارەت بولۇشى كېرەك دەپ قارايتتى. ئۇ كونىچە غىجەك چالاتتى. كونىچە غىجەكنىڭ كامالچىسى قاتتىق، شۇڭا دېۋىرقاينى قويۇق سۇركىمسە بولمايتتى. ھازىرقى غىجەكلەر دېۋىرقاينى ئانچىكى سۇركەپ قويسىلا بولۇۋېرىدۇ. دادامنىڭ غىجىكىنىڭ ئاۋازى ياقىراق ئىدى، پەدىلىرىنى ئۆزى باغلايتتى. دادام ماگىزىندىكى غىجەكلەرنى ياراتمايتتى. ئۇ قارا چېكەتكە، قۇشقاچ باقاتتى، گۈلمۇ باققانىدى. بىر تەشتەك يەسسەن گۈلى بېقىۋىدى، بۇگۈل ئاپام تۇغقەپ كەتكەن يىلى ئۆلۈپ قالدى. دادام شۇنىڭدىن كېيىن گۈل باقمىدى. ئۇئاپام تۇغقەپ كەتكەندە ئاپامغا ئۆز قولى بىلەن نەچچە ساندۇق ئاخىرەتلىك تەييار قىلدى. بىز تەرەپلەردە ئاخىرەتلىكلەرنى كۆيدۈرىدىغان ئادەت بار ئىدى. ئاپام ياخشى كۆرىدىغان ھەرخىل گۈللۈك قەغەزلەردىن تۆت پەسىلگە ئاتاپ يالاڭ، ئىستەرلىك ۋە قىشلىق ئاخىرەتلىك راسلىدى. بۇ ئاخىرەتلىكلەردىن باشاق، قوزا، كۈلرەڭ چاشقان ۋە تۈلكىنى پەرق قىلغىلى بولاتتى.

دادام ناھايىتى رايىش ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ خاپا بولغىنىنى تولىمۇ ئاز كۆرەتتىم. باللىرىغا ھەرگىز تەرىنى تۈرمەيتتى. بەكمۇ ئامراق ئىدى. بىز بىلەنلا ئوينىغۇسى

كېلەتتى ھەم بىللە ئويناپتتى. ھامىام دادامنى «بالىلارنىڭ ئاتامانى» دەيتتى. ئەتىيازدا دادام چوكانتال كېلەر - كەلمەستىن بىزنى باشلاپ ئېتىزلىقلاردا لەگلەك ئۇچۇراتتى. دادام سەكسەنپۇت سۈرىتىدىكى لەگلەكلەرنى شايىنى بويىاپ ياسايتتى. (بىز تەرەپلەردە يۇز پۇتمۇ دېيىلىدۇ) غىجەكنىڭ كونا تارلىرىنى يىپ ئورنىدا ئىشلىتەتتى. كونا تار چىداملىق ۋە يەڭگىل بولاتتى. بۇنداق لەگلەكلەر قورساق سېلىۋالماي، ئاسمانغا تىك كۆتۈرۈلەتتى. غىجەك تارىسىنى يىپ ئورنىدا ئىشلىتىپ لەگلەك ئۇچۇرغان دادامدىن باشقا ئادەمنى كۆرۈپ باقمىدىم. چوكانتال بايرىمىدىن ئاۋۋال كۈزگى يۇغداي تېخى بىخ يېرىپ يەر يۈزىگە چىقمايدۇ، كۈزگى بۇغدايلىق دەسسىلىشتىن قورقمايدۇ، قانچە كۆپ دەسسەلسە، كېيىن شۇنچە ئوبدان ئۆسىدۇ. قىشچە ئۆيگە سولىنىپ ئولتۇرۇپ باھار كېلىشى بىلەن ئېتىز - دالىدا قىيغىتىپ ئويىنىشاتتۇق. كەيپىياتىمىز ناھايىتى خۇشال بولاتتى. دادام ئالماس بىلەن ئەينەكنى ئوخشاش بولمىغان شەكىلدە پارچە - پارچە كېسىپ، ئاندىن يېلىم بىلەن چاپلاپ كۆۋرۈك، راۋاق ۋە سەككىز قىرلىق خرۇستال شار ياسايتتى. كۆۋرۈك، راۋاق ۋە شارلارنىڭ ئىچى كاۋاك بولاتتى. دادام شۇنىڭ ئىچىدە قۇشقاچ باقاتتى. سىرتىدىن قاراپ قۇشقاچنىڭ ئەركىن بېغىرلاپ يۈرگەنلىكىنى، قۇيرۇقىنى دىڭگايتىپ سايراۋاتقانلىقىنى كۆرگىلى بولاتتى. دادامنىڭ قولىدىن خىلمۇ خىل پانۇس لارنى ياساشمۇ كېلەتتى. ئۇ سۇس يېشىل پارىلداق قەغەزدىن توقۇمىچى قىزنىى خۇددى تىرىكتەك ياسايتتى. ئادەتتە گۈل بەرگىنى قىزىل رەڭ ئىشلىتىپ، ئۇستىگە قېنىق، ئاستىغا سۇس قىزىل رەڭ بېرىپ چىقىراتتى. دادام بەزىدە قوش بەرگىلىك نېلۇپەرگە تەقلىد قىلىپ، قاراپ ئولتۇرغۇدەك پانۇس ياسىسا، بەزىدە تاۋۇز خەمىكىدىن كىچىك تۆشۈك ئېچىپ، ئىچىدىكى گۈشىنى ئېلىۋېتىپ، پوستىغا ئىنچىكە گۈل چىقىرىپ تاۋۇز

خەمكىدىن پانۇس ياسايتتى. بىز پانۇسنىڭ ئىچىدىكى شامنى ياندۇرۇپ كوچا ئايلىناتتۇق. قولۇم ـ قوشنىلىرىمىزنىڭ بالىلىرى يۈگۈرۈشكىنىچە كۆرگىلى كېلەتتى، تولىمۇ زوقلىنىپ كېتىشەتتى.

دادام مېنىڭ ئوقۇشۇمغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلەتتى. لېكىن مەجبۇرلىمايتتى. ئۆزۈمنىڭمۇ زېھنى ئۆتكۈر ئىدى. تىلادا نەتىجەم ھامان سىنىپ بويىچە بىرىنچى بولاتتى. ماقالەم ئەلا باھالىناتتى. دادام ماقالەمنى كۆتۈرۈپ يۈرۈپ باشقىلارغا كۆرسىتەتتى. ماتېماتىكا نەتىجەم ياخشى ئەمەس ئىدى. بۇنىڭ لىق بىلەن دادام مېنى ئەيىبلىمەيتتى. لايىقەتسىلىك بولسامىلا، دادامغا شۇ كۈپايە ئىدى. دادام رەسىم سىزاتتى، مەنمۇ رەسىم سىزىشقا خۇشتار ئىدىم. لېكىن دادام ماڭا ئۆگەتمەيتتى. ئۇ رەسىم سىزغان چاغدا يېنىدا قاراپ ئولتۇراتتىم. باشقا ۋاقىتلاردا رەسىم ئەندىزىسىنى قالايمىقان ئاختۇرۇپ ئۆزۈمچە بىر نەرسە لەرنى سىزاتتىم. مەن گۈل ـ گىياھلارنى سىزىشقا ئانچە قىزىقمپ كەتمەيتتىم. يوغان شاپتۇللارنى ياكى مەن ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان شارقىراتمىلارنى سىزىشقا ئامراق ئىدىم. كىچىكىمدە پۇچۇركام يامان ئەمەس ئىدى. دادام ماڭا ئاز ـ تولا مەسلىھەت بېرەتتى. مەن بىر مەزگىل «خاتىرە تېشى خەت ئۈسلۇبى» بىلەن «كۆپ قىرلىق خەت ئۈسلۇبى» نى ئۆگەنگەندىن كېيىن، دادام ماڭا «جاك مېگلۇئىنىڭ ئۈسلۇبى» نى ئۆگىنىش ھەققىدە تەكلىپ بەردى. دادامنىڭ تەكلىپى ناھايىتى توغرائىدى. مېنىڭ ھازىرقى پۇچۇركامدىمۇ «جاك مېگلۇئ» نىڭ تەسىرى بار. مەن ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چاغلىرىمدا چاڭچىلە ئېيتىشقا، قارا كىيىم كىيىشكە ئامراق ئىدىم. ئاۋازىم بەك ساز ئىدى، يېڭراق ھەم يېقىملىق چىقاتتى. ئۆيدە دادام غىجەك چالسا، مەن چاڭچىلە ئېيتاتتىم. ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئارىسىدا چاڭچىلە ئېيتالايدىغانلارىدىن بىرقانچىسى بار ئىدى، مەكتەپتە كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى بولسا، دادام تەكلىپ بىلەن مەكتەپكە بېرىپ غىجەك

چېلىپ بېرەتتى. بەرنەچچە ساۋاقداشلىرىم كۆرمەسىز، ھەربىرىگە ئۇرۇنداشلىرىمىز چاڭچىلە ئېيتاتتى. بىر قېتىم فېي فامىلىلىك بىر ساۋاقدېشىم ئارىيەتكە ئالغان ئەمەلدارلىق قالپىقى بىلەن كۆك ئەمەلدارلىق كىيىمىنى كىيىپ «جۇساجىن» دېگەن ناخشىنى ئېيتتى. لېكىن قوشۇمچە رولغا ھېچكىم چىقمىدى. جاۋ لىيەن ئىسىملىك پېرسوناژلا قامچىسىنى پۇلاڭلاتقان ھالدا سەھنىنى ئىككى ئايلىنىپ «ئاتلىق يۇرگەن ئامبال نىڭ كۆڭلى بەئىنارام» دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ سەھنىدىن چۇشۇپ كەتتى. دادام شۇنچە چوڭ تۇرۇپ مەن دېمەتلىك بىرنەچچە بالدار بىلەن بىر چۇشتىن كېيىن بىللە ئويناپ بېشى كۆككە يەتتى. مەن 17 يېشىمدا تۇنجى قېتىم مۇھەببەت باغلىدىم. يازلىق تەتىلدە ئۆيدە مۇھەببەت مەكتۇپى يازدىم. دادام يېنىمدا تۇرۇپ ماڭا ئەقىل كۆرسەتتى. مەن ئون نەچچە ياش ۋاقتىمدا ھاراق ئىچىشنى، تاماكا چېكىشنى ئۆگەندىم. دادام ھاراق ئىچكەندە، ماڭىمۇ بىر رومكا ھاراق قۇيۇپ بېرەتتى، تاماكا چەككەندە ئىككى تال تاماكا ئېلىپ بىرىنى ماڭا بېرىپ، يەنە بىرىنى ئۆزى چېكەتتى. سەرەڭگە يېقىپ ئاۋۇال مېنىڭ تاماكامنى تۇتاشتۇرۇپ بېرەتتى. بىزنىڭ بۇخىل مۇناسىۋىتىمىزدىن باشقىلار ئەجەبلىنىشى مۇمكىن. دادام: «دادا ـ بالا بارا ـ بارا ئاكا ـ ئۇكىدەك بولۇپ قالمىدۇ» دەيتتى.

مېنىڭ ئوغلۇم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ يامان ئەمەس ئىدى. مەن «ئوڭچى» قالپىقىنى كىيىپ، جاڭجياكۇدىكى بىر يېزىغا تۆۋەنگە چۇشتۇم. شۇ چاغدا ئوغلۇم يەسلەنى تۇگىتىپ پىنسىن ھەرپلەردىن بىلىدىغان ھالەتتە ئىدى. پىنسىن بىلەن ماڭا بىرىنچى قېتىم خەت يازدى. ئۇنىڭغا جاۋاب خەت يېزىش ئۇچۇن پىنسىن ئۆگىنىشكە دەرھال كىرىشتىم. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا «قارا يىپ» بولۇپ «كالا قوتان» غا سولانىدىم.

ئارىلاپ ئۆيگە بېرىپ تۇراتتىم. بالىلىرىم مېنى يەنىلا قىزغىن كۈتۈۋالاتتى. ئايالىم ئۇلارغا: «داداڭلاردىن چەك چىگرا ئايرىڭلار» دەپ تەنبىھ بېرەتتى. ئوغلۇم ياندۇرۇپ ئاپىسىدىن: «ئەمىسە نېمىشقا دادامغا ھاراق قۇيۇپ بېرىسىز؟» دەپ سورايتتى. مۇشۇ ئىشتىلائىككى ئەۋلاد ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ بار ئىدى. ئوغلۇم «ماكانلىشىش» ئۇچۇن شەنشىنىڭ شىن ناھىيىسىگە كەتتى. بەلگىلىمە بويىچە ئوغلۇم ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى يوقلاپ بېيجىڭغا كېلىشكە ھەقلىق ئىدى. بىز ئۇنىڭ يولىغا قارايتتۇق. ئۇنىڭ بىر ساۋاقدىشىنى باشلاپ كېلىشنى ئويلىماپتۇق. بۇ ساۋاقدىشىنىڭ دادىسى لىن بياۋنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ، ئۆزى تۇتقۇن بولۇپ، ئائىلىسى ۋەيران بولغان ھاۋا ئارمىيە گېنېرالى ئىكەن. بۇ ساۋاقدىشىنىڭ بېيجىڭدا ئائىلىسى بولمىغاچقا، دادۇينىڭ بەلگىلىمىسىدە، ئۇنىڭ بېيجىڭغا بېرىشىغا يول قويۇلمايدىكەن. لېكىن بۇ بالىنىڭ بېيجىڭغا ئوتتەك بارغۇسى بار ئىكەن. شۇڭا ساۋاقداشلىرىنىڭ مەخپىي ياردىمى ئارقىسىدا ئۇنى «جىممىدە» باشلاپ كەپتۇ. بۇ بالىنى «ۋاقتىلىق نوپۇس» قىمۇ ئولتۇرغۇزغىلى بولمايتتى. ئۇ «گېزەندە» ئىدى. ئەپقېلىش «يوشۇرغان» بىلەن باراۋەر ئىدى. ساقچىلارنى نوپۇس تەكشۈرۈپ كېلىپ قالمايدۇ، مەھەللە ئىشى بېجىرىش ئورنىدىكى يەڭگەمنىمۇ پاش قىلىپقويمايدۇ دېگىلى بولمايتتى. ھەممە ئادەم جان قايغۇسىدا قالغان مۇشۇنداق بىر چاغدا ئوغلۇم بىزگە ئاۋارىچىلىق تېپىپ بېرىپ، بىزنى قىيناپ قويدى. ئايالىم ئىككىمىز ئۇنى ئايرىم ئۆيگە ئەكىرىپ، بېشى چوڭلۇق قىلغانلىقى ئۈچۈن كايىپ: «نېمىشقا بىزگە مەسلىھەت سالمايسەن» دېدۇق. ئوغلۇم يىغلىۋەتتى، دىلى ئازار يەپ، قاتتىق ئازابلاندى. بىز شۇ ھامان ئۇنىڭ توغرا، بىزنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇق. بىزنىڭ بۇ قارىشىمىز چاكىنا قاراش ئىدى. ئۇنىڭ ساۋاقدىشى بىلەن

بولغان قېلىن دوستلۇقىنى، ھېسسىياتىنى تولۇق چۈشەنمەپتۇق. ساۋاقداشى بىزنىڭكىدە 40 كۈندىن ئارتۇق تۇرۇپ، ئاندىن كەتتى.

ئوغلۇمنىڭ بىرقانچە قېتىملىق مۇھەببەت ئىشىغا نىسبەتەن «قۇلاقنى يوپۇرۇپ» يۈردۇم. سۈرۈشتۈرۈپ تۇردۇم، لېكىن ئارىلىشۋالمىدىم. ئۇنىڭ تاللىشىغا، قارار قىلالىشىغا ئىشەندىم. ئۇ ئاخىرى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇغان بىر ساۋاقدىشى بىلەن تېپىشىپ قېلىپ، شۇنىڭ بىلەن توي قىلدى. بىرقىزى بار، ھازىر يەتتە ياشقا كىردى.

بالام مېنى بەزىدە «دادا»، بەزىدە «بوۋاي» دەپ چاقىراتتى. قىز نەۋرەمىز شۇنداق دەپ چاقىرىدىغان بولۇۋالدى. چىشى قۇدام بالامنى «چوڭ دېسە كىچىك بالىدەك. كىچىك دېسە چوڭىدەك» دەيتتى. ئائىلەم ماڭا زامانىۋى تۇسكە ئىگە، ئادەمگەرچىلىككە تولغان ئائىلىدەك تۇيۇلىدۇ. ئائىلىدە ئالدى بىلەن مۇشۇنداق مۇناسىۋەتنى تۇرغۇزۇش كېرەك. ئاتا ـ ئانا بالىلىرىنى ئۆزى ھۇرمەتلەشكە مەجبۇرلاش، بالىلار ئاتا ـ ئانا ئالدىدا «قول قوشتۇرۇپ» تۇرۇش، بۇنىڭ زادىلا مەززىسى يوق.

بالىلار ئۆزلىرىگە مەنسۇپ، ئۇلار ھازىرنى ھەم كەلگۈسىنى ئۆزلىرى لايىھىلىشى كېرەك. بالىلىرىنى ئۆزىنىڭ غايىسى ئارقىلىق تەربىيىلىمەكچى بولغان دادا ئەخمەق ۋە رەزىل دادا! دادا بولغان كىشى ئىمكان قەدەر ئۆسمۈرلەرگە خاس قەلبىنى ئاز ـ تولا ساقلىشى كېرەك.

لولەن (1919 —)

مېنىڭ دادام

لولەن — ئەسلى ئىسمى جىن پېيفىن، تەيۋەنلىك مەشھۇر نەسرچى، خېبېي نىكفېلىق، خېبېي ئۆلكىلىك قىزلار سىفەن ئىنستىتۇتىنىڭ سىفەن بۆلۈمى مۇزىكا فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ مۇزىكا ئوقۇتقۇچىسى، رادىئو ئىستانسىسىدا مۇزىكا ۋە ماۋارىپ نومۇرلىرىنى ئىشلەشكە مەسئۇل بولغان، تەھرىرلىك قىلغان، 1962 - يىلدىن باشلاپ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان، 1969 - يىلى «جۇڭسەن» مۇكاپاتىغا، 1974 — 1981 - يىللىرى «ئالتۇن قوڭغۇراق» مۇكاپاتىغا، 1979 - يىلى «ئائىلە تەربىيىسى» مۇكاپاتىغا ئېرىشكەن. ئۇ ھازىر تەيۋەن ئۆلكىلىك ساقچى قارىمىقىدىكى رادىئو ئىستانسىسىدا نومۇر ئىشلەشكە مەسئۇل ھەم قوشۇمچە رىياسەتچى. ئۇنىڭ ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن: «لولەن نەسرلىرى» ناملىق ھېكايىلەر توپلىمى «يېشىل كەپە» بار.

ئائىلىمىزدىكىلەرنىڭ ئىچىدە مېنى دادام ھەممىدىن بەك ياخشى كۆرەتتى. كىچىكىمدە ماڭا ھېكايە ئېيتىپ بېرەتتى. مېنى سىرتلارغا ئاچىقىپ ئويناتتىپ ئەكىلەتتى. ئۆزىنىڭ كىچىكىدە قانچىلىك شوخ ئىكەنلىكىنى، مەكتەپتە قانداق كەپسىزلىك قىلىدىغانلىقىنى، ئەقىللىق ۋە باشباشتاق بوۋامنىڭ ھېچنېمە بىلەن كارى يوق، ئويۇن ـ تاماشىغا بېرىلىپ پۈتۈنى قانداق بۇزۇپ ـ چاچقانلىقىنى، ئۆز تۇرمۇشىنىڭ قانداق قىلىپ راھەتتىن ـ جاپاغا، جاپادىن ـ راھەتكە ئۆلاشقانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى.

مەن ئاستا ـ ئاستا چوڭ بولدۇم، دادام مېنى ئىمتىھانىغا ئۆزى ئاپىرىپ، مەكتەپكە ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. ئۇ ماڭا بېقىنىپ ياشاش بىلەن مۇستەقىل ياشاش ئارىسىدا قانداق تالاش ئېلىپ بېرىش كېرەكلىكىنى ئۆگەتتى. مەن تەدرىجىي ھالدا مۇستەقىل ياشاشقا كۆندۈم. قىينىچىلىقلارنى ئۆز كۈچۈمگە تايىنىپ يېڭىشنى ئۆگەندىم.

دادام مەندەك بىر يۈمران قارلىغاچنى ئۇۋىسىدىن قويۇپ بەردى. بۇ جەھەتتە ئۇ ئۆزىنىڭ ماتانەتلىكلىكىنى ۋە يىراقنى كۆرەرلىكىنى ئىپادىلىدى. شۇ چاغدا مەن 12 ياشتا ئىدىم. ئۆيدىن ئايرىلىمايمەن، دەپ غەلۋە قىلدىم. لېكىن دادام ئادەتتە ئەركىلىكىمگە، غۇۋغالىرىمغا پىسەنت قىلمايتتى.

دادام ئۆزىنىڭ دادىلىق مېھرىنى ھەم ماڭا بولغان سېغىنىشىنى بېشىنى كۆتۈرۈپ: «قايتىپ كەلدىڭمۇ» دېگەن بىر ئېغىز سۆزى ئارقىلىق ئىزھار قىلاتتى.

شۇنداق، مەن قايتىپ كەلدىم. كۈنسايىن يوغىناۋاتقان قامىتىم، كۈنسېرى كۆپىيىۋاتقان بىلىمىم، كۈندىن ـ كۈنگە يېتىلىۋاتقان خاراكتېرىم بىلەن دادامنىڭ ئالدىغا قايتىپ كەلگەنىدىم.

دادامنىڭ يوغان ۋە كۆركەم خىزمەت ئۇستىلىگە قارايتتىم.

ئۆتكەن مەۋسۇمدىكى ئۆگىنىش نەتىجىلىرىم يېزىلغان گىرافىك ئۇستىلىنىك ئاستىدىكى ئەينەكنىك ئاستىدا تۇراتتى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۆگىنىش نەتىجىلىرىم يېزىلغان گىرافىكنىك يېڭىسىنى ئەكەلسەم، دادامنىك ئەينەكنىك ئاستىدىن كونىسىنى ئېلىپ، بۇرۇنقىلىرى بىلەن قوشۇپ مىخلاپ، ئەڭ ئاستىدىكى تارتمىغا سېلىپ قويىدىغانلىقىنى بىلەتتىم.

دادامغا ھەر مەۋسۇم شۇ مەۋسۇملۇق ئۆگىنىش نەتىجەم يېزىلغان گرافىكنى ئەكىلىپ بېرەتتىم. دادام ھاياتىدا مانا مۇشۇنىشتىن بەك پەخىرلىنەتتى. ئۆگىنىش نەتىجەمدىن ئۇنىك رازى بولىدىغانلىقى ماڭا ئايان ئىدى. گرافىكتىكى نومۇرلارنىك تەڭدىن تولىسىغا ئىمتىھان يېقىنلاشقاندا. كۈچەپ يۇرۇپ ئاران ئېرىشكەنلىكىم ئۆزۈمگە ئايان ئىدى. مەكتەپتە دەرستىن باشقا ۋاقىتلىرىمنى كىتاب كۆرۈشتىن بەكرەك ئۇشتاق ـ چۇشـ شەك نەرسە يېيىشكە ۋە ئويناشقا سەرپ قىلاتتىم. ئۆگىنىش نەتىجەمدىن دادامنىك شۇ قەدەر خۇش بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزۈمۇ خۇش بولۇپ كېتەتتىم. تىرىشىپ ئوقۇمىغانلىقىم ئۈچۈن خىجىل بولاتتىم.

دادامنىك تەربىيىلەش ئۇسۇلى رىغبەتلەندۈرۈش ئىدى. مەجبۇرلىمايتتى، قاتتىق تەلەپ قويمايتتى. خاراكتېرىمىزنىك يېتىلىشىگە باقاتتى. بىزنىك قىلمېتا قۇيغاندەك بولۇپ قېلىشىمىزدىن ھەزەر ئەيلەيتتى. «قارىغۇلارچە ئۆگىنىش» كە قارشى ئىدى. بىزگە پات ـ پاتلا مەقسەتلىك ياكى مەقسەتسىز ھالدا ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدا باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتىپ قىلغان كەپسىزلىكلىرىنى، سىنىپتىن قېلىپ باشقا مەكتەپكە يۆتكەلگەنلىكىنى، شۇنىك بىلەن سىنىپ ئاتلاپ بالدۇر مەكتەپ پۈتتۈرگەنلىكىگە دائىر قىزىقارلىق ئىشلارنى سۆزلەپ بېرەتتى. دادام ئۆزىنىك كەپسىزلىكىگە ئائىت ھېكايىلەرنى ناھايىتى كۆپ تىلغا ئالىدىغانلىقى ھېلىمۇ يادىمدا. ئۇ ھەر بىر ئادەمنىك تەرەققىيات

نىشانىنىڭ ئوخشاش بولمايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. دادام ھەمىشە، باغۋەنچىلىكنى ياخشى كۆرىدىغان بىر بالا ياخشىسى ئۆزىنىڭ بېغىنى باشقۇرۇشى كېرەك، دەيتتى. مەن ئۇنىڭ بەشىنچى تاغامنى دەۋاتقانلىقىنى بىلەتتىم. بەشىنچى تاغام ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرەلمىگەن. ئۇنىڭ ئوقۇش بىلەن خوشى يوق ئىدى. لېكىن ئۇ ھويلىمىزنىڭ كەينىدە رەڭمۇرەڭ گۈل لەرنى پەرۋىش قىلىپ ئۆستۈرۈپ، كىشىنىڭ زوقى كەلگۈدەك مەنزىرىنى بەرپا قىلغانىدى. يەنە كېلىپ ئۇنىڭ نەققاشچە لىقىتىنمۇ خەۋىرى بار ئىدى. ھەرخىل ئاددىي، ئەمما نەپىس قول ھۈنەر بۇيۇملىرىنىمۇ ياسىيالايتتى.

ــ بۇنداق كىشىلەرنى ئوقۇشقا زورلىغان بىلەن بىكار!ــ دەيتتى دادام.

ئالتىنچى تاغامغۇ كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇماي، ئوقۇشتىن قېچىپ، ھاللىق ئائىلىۋى تۇرمۇشتىن مېھرىنى ئۈزۈپ، ئەسكەر لىككە كېتىپ ناھايىتى تېز كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

ئاكا ــ ئۈكىلىرىنىڭ ئارىسىدا دادامغا ئوقۇش بىلەن كۆزگە كۆرۈنگەن ئادەم ئىدى. ئۇ خىمىيىنى ياخشى كۆرگەچكە سەرگەردانلارغا خاس يېڭىلىق يارىتىش روھى بىلەن ئەمەلدار بولىدىغان «مۇناسىۋەت مەكتىپى» ياكى سىياسىي ــ قانۇن ئىنستىتۇتىدا ئوقۇشنى رەت قىلىپ «ئىشچى بولىدىغان» سانائەت مەكتىپىدە ئوقۇغان.

دادام، بىر كىشى نېمىنى ياخشى كۆرسە، قايسى كەسىپ بىلەن مەشغۇل بولۇپ، تىرىكچىلىكىنى قامدىيالسا، ئۇ شۇ كەسىپتە مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ، دەيتتى.

دادامنىڭ بۇ گېپى مەندە ناھايىتى چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغانىدى.

ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان كۈنۈمدىن تارتىپ دادام ماڭا: «بىرلا پەننىڭ ئەھلى بولۇش» كېرەكلىكىنى دەپ كەلگەنىدى.

«ھەممە پەننى ئاز ـ ئازدىن بىلىدغان ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇغاندىن كۆرە، بىر پەننى پىششىق بىلىدىغان، قالغان پەنلەردىن ئاز ـ تولا خەۋىرى بار ئوقۇغۇچى بولغان تۈزۈك» دەيتتى. سىز بىرلا پەننىڭ ئەھلىي بولسىڭىز، شۇ پەن بىلەن تىرىكچىلىك قىلالايسىز ھەم مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسىز.

«ئادەمنىڭ زېھنىي كۈچى چەكلىك. سەن ھەممە پەننىڭ ئەھلى بولالمايسەن، ـ دەيتتى دادام ھەمىشە كۈلۈپ تۇرۇپ، ـ سىز يالغۇز ھەممە پەننىڭ ئەھلى بولۇۋالسىڭىز، باشقىلار قانداق جان باقىدۇ؟»

دادام شۇڭلاشقا بىزگە تەلەپنى قاتتىق قويمايتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە، بىزدە ستېخىيىلىك يوسۇندا بىر خىل ئىستەك پەيدا بولاتتى. دادام بىرىلىپ ئۆگەنمىسمۇ بولىدۇ، دەپ قارىغان نەرسىنى بىرىلىپ ئۆگىنىش ئىستىكى دادامنى ئويلىمىغاندا خۇشال قىلىۋېتەتتى.

ھازىر ئويلىسام، دادام ھەقىقەتەن بىر مائارىپچى ئىكەن. ئۇ ئىستىقبالىمىزنى بەلگىلىشىمىز ئۈچۈن بىزگە تولۇق ئەركىنلىك بەرگەن. بىر ياندا تۈرۈپ ئەقىل كۆرسەتكەن. زەربە بېرىش بىلەن جازالاشنىڭ ئورنىغا بىزنى رىغبەتلەندۈرگەن. قىيىن ئۆتكەللەرنىڭ ئالدىدا توختاپ قالغان چېغىمىزدا دادام مەيلى قايسىمىز بولمايلى: «قولۇڭدىن چوقۇم كېلىدۇ! مۇشۇ ئەقلىڭ بىلەن مۇشۇنچىلىك ئىشنىمۇ قىلالمامسەن!» دەيتتى.

بىز دادامنىڭ مۇشۇ گېپىي بىلەن ئەسلى قىلالمايدىغان ئىشلارنىمۇ مۆجىزىدەك قىلىۋېتەتتۇق. مۇشكۈل بىلىنگەن ئىشقا نىسبەتەن بىزدە ھەۋەس پەيدا بولاتتى.

ھۆسن خەت يېزىشنى مىسالغا ئالسام، ھۆسن خەتنى يېزىشنى بىلمەيتتىم. كىچىكىمدە مويىقەلەم بىلەن يازغان ھۆسن خەتلىرىم ئۆمۈچۈكنىڭ پۈتىدەك جانسىز ھەم

قىڭغىر ـ سىڭغىر ئىدى. ئوقۇتقۇچۇم دائىم نۆل قويۇاتتى. يازغان ھۆسىن خەتلىرىنى كۆرۈپ ئۆزۈمنىڭمۇ روھى چۈشۈپ كېتەتتى.

دادام بۇ ئەھۋالىنى كۆزدە تۇتۇپ گەپ قىلماستىن كىتاب جازىسىدىن بىر تالاي ئويما خەت ئۇلگىسىنى ئېلىپ، ماڭا بىر ـ بىرلەپ كۆرسەتتى ھەم قايسى ئېقىمدىكىلەرنىڭ يازغان ھۆسن خېتى ئۇسىتخانلىق، قايسى ئېقىمدىكىلەرنىڭ نەپىس ۋە قايسى ئېقىمدىكىلەرنىڭ ھۆسن خېتى خوتۇن ـ قىزلارغا، قايسى ئېقىمدىكىلەرنىڭ ھۆسن خېتى ئەرلەرگە مۇۋاپىق، تالىۋېلىشىمنى ئېيتتى.

مەن تاللا ـ تاللا، ئاخىرى ۋېي سۇلالىسىگە تەۋە قوپال ئويما خەت ئۇلگىسىنى تاللىدىم. ئويما خەت ئۇلگىلىرى بەكمۇ كونىراپ كەتكەچكە، دادام قىڭغىر ـ سىڭغىر ھەم ئېگىز ـ پەس چاپلاپ قېلىن بىر دەپتەر قىلىۋالغانىكەن. دادام ماقۇل بولمىغان تەرىزدە بېشىنى چايقىدى. مەن قەدىمىي پۇراق چېقىپ تۇرغان ۋېي سۇلالىسىگە تەۋە ئويما خەت نۇسخىسىنى، دادام بىر بەتتىن ـ بىر بەتتىن چاپلاپ چىققان پۇچۇركىلارنى ياقتۇرۇپ قالدىم.

دادام مادارا قىلدى. «ياقتۇرغان بولساڭ، بوپتۇ، يازا!» دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ماڭا قالىدىغان ئىش چىقتى. كۇندە ھۆسن خەت يازاتتىم. خەت ئۇلگىلىرىنى ئوقۇيتتۇم. ۋېي سۇلالىسىگە تەۋە ئويما خەت ئۇلگىلىرىنى مەشق قىلاتتىم. يازغانلىرىنى ئۇدۇللۇق دادامغا كۆرسەتتىم. دادام ھەر ۋاقىت: باركاللا! كىم سېنى خەت يازالمايدۇ دەيدۇ! دەيتتى.

دادامنىڭ تەلەپپۇزىدىن ئۇنىڭ يالغان ـ راستلەتسىن شۇنداق دەۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلاتتىم. بىراق ئۆزۈم خۇشال كەيپىياتتا ئىدىم، بۇنىسى راست ئىدى. ھۆسن خەتنى چىرايـ

لىق يازغانلىقىمدىن ئەمەس، بەلكى دادامنىڭ ماڭا كۆيۈنگەنلىكىدىن خۇش بولاتتىم.

دادامنىڭ كۆيۈنۈشىدىن ئىچىمدە پات - پاتلا، دادام ئۈچۈن ھەر قانداق ئىشنى قىلىمەن، ھەرقانداق ئىشتىن ۋاز كېچىمەن، دەپ قەسەم قىلاتتىم.

يازغان ھۆسن خەتلىرىم دادام ماختىغانىدەك ئۇنچىلىك چىرايلىق ئەمەس ئىدى. ئەمما دادامنىڭ ماختاشلىرى بىلەن ئۆزۈمدە ھۆسن خەتكە بولغان قىزىقىشىنى پېتىلدۇردۇم ۋە ئۇنى داۋاملاشتۇردۇم. ئاردىدىن تالاي يىللارئۆتۈپ كەتتى،ھازىرمۇ بىكار بولۇپلا قالسام، ھۆسن خەت مەشق قىلىمەن، مەشق ۋاقتىدا دادامنىڭ يېقىملىق چىرايى، خۇشال كۈلكىسى، رىغبەتكە تولغان قاراشلىرى، دادام يازغان ھۆسن خەتلەر كۆز ئالدىمغا كېلەتتى. ئۇھۆسن خەتنى ياڭاق چوڭلۇقىدا يازاتتى. ھۆسن خەت يېزىپ پەرىشان كۆڭلىگە بەرھەم بېرەتتى. كۆپ يازمايتتى. ھەر قېتىم ئولتۇرغاندا بىر - ئىككى كۈپلېت شېئىر يازاتتى. ئاندىن كېيىن قەلەمنى قويۇپ قويۇپ، يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ مەن بىلەن پاراڭلىشاتتى.

مەن دادامنىڭ ئۇمىدۋارلىقىدىن زوقلىناتتىم ۋە تەسىرلىنەتتىم. دادام كىچىكىدە ئاپىسىدىن، ئوتتۇرا ياشقا كەلگەندە ئاپامدىن، قېرىلىق يەتكەندە ئوغلىدىن ئايرىلدى. دادام ئىنسان ھاياتىدىكى ئۈچ چوڭ بەختسىزلىكنى بېشىدىن كەچۈردى. لېكىن، ئاپىسىدىن ئايرىلغان ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدىكى غېرىبلىقمۇ ئۇنىڭ ئويۇن دېسە جېنىنى بېرىدىغان مىجەزىگە قىلچە تەسىر يەتكۈزەلمىگەن. دادامنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئاڭلىغان ئۆسمۈرلۈك دەۋرلىرىدىكى ھېكايىلىرى بىزگە شۇنداق رەڭگا - رەڭ ۋە جانلىق تۇيۇلاتتى. ئوتتۇرا ياشقا كىرىپ ئاپامدىن ئايرىلغان چاغدىكى ھەسرىتىنى ئۆزۈن مۇددەتلىك سايا‌ھەت بىلەن ئۇنتۇدى. ئۇ شۇ قېتىملىق سايا‌ھەتتە جەنۇبىي جۇڭگو-

دىكى يەتتە ئۆلكىنى كېزىپ، مەشھۇر تاغ - دەريالارنى زىيارەت قىلدى. ئەزەلدىن تەبىئەت مەنزىرىلىرىنى ياخشى كۆرىدىغان ئىستىكى ئەمەلگە ئاشتى. سايياھەتتىن تېخىمۇ كەڭ قورساق بولۇپ قايتىپ كەلدى. دەرد - ئەلىمنى بىپايان تەبىئەتكە تاپشۇرۇۋېتىپ، تەبىئەتتىن تېخىمۇ كۆپ كەڭ قورساقلىقنى ۋە سەۋرچانلىقنى بىللە ئەكەلگەندەك. ئۇ دۇشمەن ئىشغالىيىتىدىكى سەككىز يىلنى، قېرىغاندا ئوغلىدىن ئايرىلغاندىن كېيىنكى ئازابلىق ئېغىر كۈنلەرنى بېشىدىن تىنچ ئۆتكۈزۈپ قېرىلىق دەۋرىگە قەدەم قويدى.

دادىسىدىن مېنىڭدەك كۆپ نەرسىلەرگە ئېرىشكەن ئىككىنچى بىر ئادەم بارمۇ - يوق بىلمەيمەن. دادامدەك كەڭ قورساق بولۇپ ئۆزگىرىشچان مۇھىتقا تاقابىل تۇردۇم. دادامدەك ئۇمىدۋار بولۇپ ئىستىقبالىمنى ياراتتىم. ئوقۇغۇچىلىرىم بىلەن بالىلىرىمنى تەربىيىلەشتە، ئۇلارنى دادامدەك رىغبەتلەندۇردۇم ۋە ئۇلارغا دادامدەك كەڭ قورساق بولدۇم. كەڭ تەبىئەت بىلەن شېئىرىيەتكە دادامدەك خۇشتار بولۇشتەك خاراكتېرنى يېتىلدۇردۇم.

دادامنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى ۋە ئۇمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن رەزىللىك بىلەن گۈناھتىن ئۆزۈمنى يىراق تۇتتۇم. سىرتلاردا يۈرسەممۇ دولقۇنلۇق دېڭىز مېنى يۇتۇپ كېتەلمىدى.

فۇلبي (1908 — 1966)

فۇ سۇڭغا يېزىلغان خەت

فۇلبي — ئەسلى ئىسمى رۇئەن، مەشھۇر ئەدەبىي تەرجىمان، شائىرەي نەنخۇيلۇق، 1927 — يىلى ئۆز خىراجىتى بىلەن فرانسىيىگە بېرىپ ئوقۇغان، ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ شائىرەي گۈزەل سەنئەت تېخنىكۇمىدا ئوقۇتقۇچى بولغان، 1949 — يىلدىن كېيىن جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شائىرەي شۆبىسىنىڭ دائىمىي ھەيئىتى، شۇجىچۇنىڭ شۇجىسى بولغان، ئۇزۇن يىل ئەدەبىي تەرجىمە خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان. ئاساسلىق تەرجىمە ئەسەرلىرىدىن «يوھان كىرىستوف»، «ئىنسان كومېدىيىسى»، «راستچىل ئادەم»، «كالمان» قاتارلىقلار بار.

بۇ ئىككى پارچە خەت — ئۇنىڭ ئوغلى فۇ سۇڭغا يازغان خېتى. شۇ چاغدا فۇ سۇڭ مۇزىكا ئۆگەنگىلى ياۋروپاغا بېرىپ ياۋروپالىق بىر قىز بىلەن توي قىلىغانىدى. فۇ لبي ئوغلىغا بۇ ئىككى پارچە خەتنىڭ بىرىنچى پارچىسىنى ئوغلىنىڭ توي قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئىككىنچى پارچىسىنى توي قىلىپ بولغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن يازغان.

1

قەدىرلىك ئوغلۇم، 20 - ئاۋغۇست بەرگەن قۇتلۇق خەۋىرىڭدىن قەلبىم ئېيتقۇسىز خۇشاللىققا ۋە سۆيۈنۈشكە تولدى. سەن هايات مۇساپىسىدە يېڭى بىر باسقۇچقا قەدەم قويۇپسەن، يېڭى بىر مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈڭگە ئاپىسەن. بىز سېنى تەبرىكلەيمىز. ساڭا بەخت تىلەيمىز ۋە مەدەت بېرىمىز. كۆچلۈك بىلىم تەلەپ قىلىدىغان كىشىلىك تۇرمۇش دەرسىنى خۇددى مۇزىكا سەنئىتىگە مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلىپ، كۆچلۈك ئىرادە، ئىشەنچ ۋە ئىخلاس بىلەن ئۆگىنىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن. مۇزىكىدا مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندەك مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىڭنى تىلەيمەن! مەيلى قانداق چىگىش مەسىلە گە ياكى ئىچ پۇشۇقىغا يولۇقما، شۇ هامان تەۋرا نىيەتلىك، تەجرىبىلىك بىر - ئىككى ئاقساقالدىن مەسلىھەت سورا (لوندۇنغا بارغىنىڭغا بىر يىل سەككىز ئاي بولدى، مۇشۇنداق ئاقساقاللاردىن دوست تۇتقاندۇرسەن)، قاتتىق ئويلىنىپ ئاندىن قارار قىل. بىردەملىك هاياجانغا بېرىلمە. مۇشۇ بىرنەچچە نۇقتىنى ئورۇندىيالىساك، بىزمۇ سەندىن خاتىرجەم بولىمىز.

مەڭگۈلۈك هەمراهقا خۇددى كىشىلىك تۇرمۇشتىكى بارلىق نەرسىگە تەلەپ قويغاندەك قاتتىق تەلەپ قويغىلى بولمايدۇ. بىر ئىشنىڭ هامان ئىككى تەرىپى بولىدۇ؛ بولغۇسى ئايالىك ساڭا تولمۇ قىزغىن بولسا، ئۆزۈڭنى يۇقۇك ئېغىرلاپ كەتكەندەك، سالقىن بولۇپ قالسا، قىزغىن بولمىغاندەك هېس قىلسەن. مۇلايىم ئادەملەر بەزىدە قورقۇنچاق كېلىدۇ، قەيسەرلىك مۇستەبىتلىكتىن دېرەك بېرىدۇ. خام خىيال كۆپ بولسا، ئويلىغانلىرىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولماي قالىدۇ.

ئائىلىنى قولىغا ئالالايدىغان خانىم كىشىگە قوپال تۇيۇلىدۇ. ئارتۇقچىلىقى بار، كەمچىلىكى يوق ئادەم نەدە بار؟ مۇكەممەل ئادەم ياكى بەجىرىدم نەرسە دۇنياغا زادى بارمۇ؟ ئۆزۈڭنى چېكىپ باق، ئۆزۈڭ قانچىلىك دەرىجىدە مۇكەممەل؟ بۇ مەسىلىلەرنى سەن تالاي قېتىم ئويلىغان بولۇشۇڭ مۇمكىن. مېنىڭچە، ئەڭ مۇھىمى — يەنىلا ئاق كۆڭۈل مىجەزلىك، مۇلايىم تەبىئەتلىك، كۆڭۈل — كۆكسى كەڭ بولۇش. مۇشۇ ئۈچ نەرسە بولسا، قالغانلىرىنى ئاستا — ئاستا يېتىلدۈرۈۋالغىلى بولىدۇ؛ مۇشۇ ئۈچ نەرسە بولسا، كەلگۈسىدە چوڭ — كىچىك بوران — چاپقۇنغا يولۇقساڭمۇ، تۇرمۇشۇڭدا تراگېدىيە يۈز بەرمەيدۇ. سەنئەتكارغا خوتۇن بولماق ھەرقانداق بىر ئەركەك زاتىغا خوتۇن بولماقتىمۇ تەس. بۇنى ئالدىنئالا مۆلچەرلىمەك «ئۆزىگە قاتتىق، ئۆزگىگە كەڭ بولۇش» نى بىلگىنىڭ بىلەنمۇ ئاقىلانىلىكىنى، كۆيۈمچانلىقنى ۋە سەۋرچانلىقنى ئاسان ئۆگىنىۋالالمايسەن. بولغۇسى ئايالىڭ تۇرمۇشتىكى ئۇششاق — چۈششەك ئىشلارنى سېنىڭ ئورنۇڭدا بىر تەرەپ قىلىش، شۇنداقلا كەسپىي ئىشلىرىڭغا قىزىقىش بىلەن چەكلىنىدۇ. پەن تەتقىقاتى قانارلىقلاردىن ۋاقتىنچە كۆپ ئومىد كۈتۈپ كەتكىلى بولمايدۇ. بۇ تويدىن كېيىنكى تۇرمۇشۇڭلارنىڭ قانداق ئۆتىدىغانلىقىغا باغلىق. ھازىر سىلەرنىڭ بىر — بىرىڭلارنى ھۆرمەتلەشنى، كەچۈرۈشنى. بىر — بىرىڭلارغا كەڭ قورساق بولۇشنى ئۆگىنىدىغان ۋاقتىڭلار.

بولغۇسى ئايالىڭ سېنى ئۆزىنىڭ پۈتكۈل دۇنياسى دەپ بىلسە، بۇ دەرۋەقە ناھايىتى خەتەرلىك، بىر ھېسابتا ھەم ئىنتايىن قىممەتلىك! مۇشۇنى سەزگەن ھامان ئۇنىڭغا چوقۇم بېشارەت بەر، ياخشىسى ئۇنىڭتىپ تۇرۇپ ئىجابىي ياقتىن سۆزلە. بۇ نېمىتىڭنى ئۇ، مېنىڭ غۇرۇرۇمنى، ئورنۇمنى قوغدىغانلىق، دۇنيا قارىشىمنى كېڭەيتكەنلىك دەپ بىلسۇن. ئولىۋېرىنىڭ

هېكايىسىنى ئېسىڭگە ئەكەل، شۇ هېكايىنى بولغۇسى ئايالىڭغا بىر - ئىككى قېتىم تەپسىلىي ئوقۇتۇپ باقساڭ يامان بولماس. ئۇ بولۇپمۇ هېلىقى بۆلەكتىكى قىستۇرما كۇيگە دىققەت قىلسۇن، ياگرىناغا ئوخشاش love، love، love نىلا بىلدۈرگان بۇ پېرسونا‌ژ پەقەت چۆچەكتىلا بار. رېئال تۇرمۇشتا ئۇنداق ئادەم love گە ئېرىشىش بۇ ياقتا تۇرسۇن، هەتتا جېنىنمۇ باقالمايدۇ. چۈنكى ياگرىنا love دىن باشقا هېچنېمىنى بىلمەيدۇ، ئۇنىڭ هېچنېمىسى يوق هەم هېچكىمگە مۇهەببەت قويالمايدۇ. بۇنداق تار ماكان كەڭرى دۇنياغا قانداق ئوخشىسۇن! بۇنداق بىر تەرەپلىمە كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى بىلەن قانداقمۇ بەختكە نائىل بولغىلى بولسۇن! مەيلى ئەر ياكى ئايال بولسۇن، قىزىقىشىنى كەسپىكە، پەنگە ۋە سەنئەتكە مەركەزلەشتۈرۈپ، ئىمكان قەدەر ئەرزىمەس «مەن» نى تاشلىۋەتسە، ئاندىن خۇشاللىقتىن بەھرىمەن بولۇشى، هاياتنىڭ ئەھمىيىتىنى هېس قىلىشى مۇمكىن. يۇزى ئېچىلمىغان قىزلار مۇهەببەتلىشىپ يۇرگەن چاغدىكى هېسسىياتنىڭ يۇقىرى پەللىسى تويدىن كېيىنمۇ داۋاملىشىدۇ، دەپ خام خىيال قىلىشىدۇ. بۇ تەبىئەت قانۇنىيىتىگە زىت بىمەنە خىيال. قەدىمكىلەر: «ئالىيجانابلارنىڭ سۆزى سۇدەك سۈزۈك بولىدۇ» دېگەن. بۇنىڭدىن باشقا: «ئەر - خوتۇن بىر - بىرىنى مېهماندەك هۇرمەتلىشىپ ئۆتىدۇ» دەيدىغان گەپمۇ بار. ئالدىدىكى ماقالىدىن خاتىرجەم، مەنىلىك ۋە مۇلايىم هېسسىياتنى ئۇزۇن ۋاقىت داۋاملاشتۇرغىلى بولىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كەينىدىكى ماقالىدىن، ئەر - خوتۇنلار بارا - بارا قەدىناسلاردەك بولۇپ قالىدۇ، دېگەن مەنە چىقىدۇ. بىز دېگەن مەڭگۈلۈك هەمراھ مانا مۇشۇ. توي قىلىشتىن ئىلگىرى هەر ئىككى تەرەپ مۇشۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنىشى، ئورۇنسىز ئۇقۇشماسلىق بىلەن ئازابتىن ساقلىنىش

ئۇچۇن كەلگۈسىگە مۇستەھكەم ئاساس سېلىشى كېرەك.

سەن سەنئەت بىلەن تىرىكچىلىك قىلىدىغان، ھەقىقەتنى، ئادالەتنى ۋە غۇرۇرنى ھەممىدىن يۇقىرى ئورۇنغا قويىدىغان، خىزمەتنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان ئادەم. بۇ ھەقتە ئارتۇق گەپ قىلمايمەن. بۇ مەسىلىكنى سەن ئالىسبۇرۇن ئىزھار قىلغان. بولغۇسى ئايالىڭغىمۇ كۆچەپ سىڭدۈرۈۋەتكەن بولۇشۇڭ مۇمكىن. مەن پەقەت بىرنەچچە نۇقتىنى سەمىگە سېلىپ قويماي: بىرىنچى، دۇنيادا ئەمەلىي ھەرىكەتتىن كۈچلۈك دەلىل ـ ئىسپات يوق، ئۆزى ئۇلگە بولۇشتىن ئۈنۈملۈك تەربىيە يوق. قولۇڭدىن كەلمىگەن ئىشنى باشقىلارغا تاڭما. سەندىن سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا، ئاۋۋال ئۆزۈڭنى تەنقىدلە، تۈزەت. ئىككىنچى، سېنى قاتارغا قوشۇش جەريانىدا ئۆتكۈزگەن تالاي سەۋەنلىكلىرىمنى مەڭگۈ ئۇنتۇپ قالما. ئاشۇ سەۋەنلىكلىرىم سېنى ماڭا ئوخشاش سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈشتىن ساقلاپ قالىدۇ. مېنىڭمۇ گۇناھىم ـ كەبىرىم يېنىكلەيدۇ؛ سەن تارتقان ئازابنى باشقىلارمۇ تارتىپ يۈرمىسۇن. سەنمۇ قاراپ تۇرۇپ جاپاغا قالما. يىغىپ ئېيتقاندا، باشقىلارغا ئەقىل كۆرسەتكەندە ئىمكان بار شۇ كىشىدە بىلەرمەنلىك قىلمۇاتىدۇ دېگەن تۇيغۇ پەيدا بولۇپ قالمىسۇن. ئونوربىنا (بالزاكنىڭ ھېلىقى پوۋېستى يادىڭدىمۇ) ئۇنىڭ بەختسىز بولۇپ قېلىشىغا ئۇنىڭ ئۆزى سەۋەبچى. ئېرىنىڭ مۇئامىلىسى ئونوربىنانىڭ غۇرۇرىغا تەگكەن. بۇمۇ بىر سەۋەب، ئەيتاۋۇر بالىلىق دەۋرى خۇشال ئۆتمىگەن كىشىلەرنىڭ دىلى ناھايىتى سۇنۇق بولىدۇ (ئۆزىدە ئاجايىپ قەيسەرلىكنى يېتىلدۇرگەنلەرمۇ بار، لېكىن ئاز) ئەمما ئۇلار قالتىس سەزگۈر كېلىدۇ. سەن ئۆزۈڭنى ئويلاپ باق، مەشۇ-قۇڭغا تاقابىل تۇرۇشتا قانداق delica te. قانداق discreet قىلىشنى بىلىسەن.

مۇھەببەت مەسىلىسىگە بۇرۇنقىدىن بەكرەك جىددىي ھەم

ئەستايىدىل قارايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن. سىنىشىش مەزگىلىدە بارلىق ئىشلارغا تېخىمۇ ئەستايىدىل پوزىتسىيىدە بولۇشۇڭنى، بولۇپمۇ تويدىن كېيىنكى مەسئۇلىيەتكە نىسبەتەن ئاۋۋال ئۆزۈڭدە ساداقەتنى، جىددىي پوزىتسىيىنى ۋە ئىخلاسمەنلىكنى يېتىلدۈرۈشۈڭنى ئۈمىد قىلىمەن.

1960 - يىل 29 - ئاۋغۇست

2

خىزمىتىڭ شۇنچە ئالدىراش تۇرۇپمۇ مىلا بىلەن پاراڭلىشىشقا ۋاقىت چىقىرالامسەن - يوق؟ بىلمەيمەن. مەيلى قانداق بولسۇن. مەن بىر كۈندە ئاپاڭ بىلەن 10 — 15 مىنۇت پاراڭلاشمىسام قانداقتۇر دەرستىن قالغاندەك تۇيىغۇغا كېلىپ قالىمەن. ئېقىم مەسىلىلىرىگە، تۇرمۇشتىكى چوڭ - كىچىك ئىشلارغا بولغان قارىشىم، ئەدەبىيات - سەنئەت توغرىسىدا ھېس قىلغانلىرىم، كىتاب ئوقۇشتىن ئالغان تەسىراتىم، تەرجىمىدىكى مەسىلىلەر، سىلەردىن كەلگەن خەت ۋە سىنىڭ تىرىكچىلىكىڭ... بۇرۇنقى ۋە بۈگۈنكى ئىشلار ھەققىدە ئاپاڭ بىلەن پاراڭلىشىمەن. بىزنىڭ قىلىشمايدىغان پارىڭىمىز يوق. پارىڭىمىز سىستېمىلىق بولۇپ كەتمەيدۇ. لېكىن پاراڭلاشقاچ كاللامدا رەتلەيمەن. ئاپاڭنىڭ مەدەنىيىتى، سەنئىتى ۋە تۇرمۇش پەلسەپىسى جەھەتتىكى سەۋىيىسىنىڭ بۈگۈنكى ھالەتكە يېتىشىنى ھەر ھالدا ئۇزۇن يىل پاراڭلىشىشنىڭ نەتىجىسىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. بۇلتۇر كۈزدە ئەۋەتكەن خېتىڭدە مىلانى تەربىيىلەشنى تىلغا ئالغانسىدىڭ. ئەمەلىيەتتە قانداق بولدى. بۇ ماڭا قاراڭغۇ! ئاپاڭ ئىككىمىزنىڭ نەچچە ئون يىللىق كەچۈرمىشلىرى بىلەن تۇرمۇش ئۇسۇلىمىزنىڭ پايدىلىنىشىڭغا ئەرزىيدىغان يەرلىرى بولۇشى مۇمكىن. بايام تىلغا

ئالغان هەركىشنى ئۆزئارا پاراڭلىشىش كىشىنى تاۋلاشنىڭ ئەڭ ياخشى ئۇسۇلى. مەيلى تاماقتىن ئاۋۋال ياكى تاماقتىن كېيىن ۋە ياكى چۈشتىن كېيىن چاي ئىچكەندە بولسۇن، (ئىنگلىزلارنىڭ چاي ئىچىش ئادىتى سىلەردىمۇ بولسا كېرەك) ئولتۇرۇپ پىكىر ئالماشتۇرۇپمۇ نۇرغۇن پايدىلىق نەرسىلەرگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. رىغبەت، تەنقىد ئارقىلىق كىشى ئۆزىنىڭ ھەم ئۆزگىنىڭ سەۋىيە جەھەتتە ئۆسۈپ قالغانلىقىنى تۇيمايلا قالىدۇ. ئالدىراشچىلىق بىلەن ئەر ـ خوتۇن ئىككىلىسى تۇر-مۇشنىڭ كىچىككىنە دائىرىسىگە كىرىۋالسا بولمايدۇ. ياش قىز ـ چوكانلار روھىي جەھەتتىكى يېتىمسىراشتىن تېخىمۇ ساقلىنىشى كېرەك. ئورتاق غايە، قىزغىنلىق ئۇزۇن يىل پەر-ۋىش قىلىشقا موھتاج. ھاياجانلانغاندا دېگەن بىرنەچچە ئېغىز قورۇق گەپ بىلەن ئىش تاڭاتمايدۇ. چوڭ داۋالىلارنى جىددىي يوسۇندا دېيىشتىن تۇرمۇشتىكى پارچە ـ پۇرات پاراڭ-لار ئارقىلىق دېيىش ئۇنۇملۇك. ئاشۇ بىرەر ـ يېرىم ئېغىز گەپنىڭگە ئادەم بولۇشتا تۇتقان يولۇڭ ۋە تىرىكچىلىك پىرىنسىپىڭ سىڭگەن بولىدۇ. بالام، كەسىپكە بېرىلىپ خىزمەت ئۆزۈڭ بەلگىلىگەن نىشانىنى ئۇنتۇپ قالما. مۇزىكىنى دەپ تۇر-مۇشنى تاشلىۋەتمە. مىلا تېخى ياش، ئۇنىڭ ئۇستىگە خەلق ئۇنىڭغا كۆيۈن، سەۋرچان بول، بۇنىڭغا كەلگەندە ئېرىنمە. تۇرمۇشتىكى پارچە ـ پۇرات ئىشلاردا، كىتاب ئوقۇپ تەربىيە-لەش، ھېسسىيات قاتارلىق جەھەتلەردە كۆزەت، ئەھلل قىل، پىكىر يۈرگۈز. ھەقىقىي ۋە چوڭقۇر مۇھەببەتنى ھەرىكەتلەندۇر-گۈچ كۈچ، سالقىن ئىدراكنى قىلىنامە قىلىپ، مىلانى تەربىيىلە، يېتەكلە، مىلا بىلەن تەڭ ئىلگىرىلە. ناۋادا مۇشۇ خىزمەتلەرنى قىلىشتا قانداق قىيىنچىلىق بولسا، بىزدىن ھەرگىز يوشۇرما! بىز ساڭا ئەقىل كۆرسىتىمىز. سەن مۇزىكىدا مەغلۇپ بولماي، مۇۋەپپەقىيەت قازاندىڭ؛ تۇرمۇش بىلەن نىكاھتىمۇ مۇۋەپپەق-

يەت قازان! ئاپاك ئىككىمىز ئۆمۈرلۈك بەختىگە مۇناسىۋەتلىك ئىشلارغا ھەممىدىن بەك كۆڭۈل بۆلىمىز. سەن ناھايىتى ئوبدان بىلىسەن، ساڭا ئوخشاش مىجەزلىك كىشىلەر تۇرمۇشنى سەنئەتتىن ئايرىۋېتەلمەيدۇ. شۇڭا سېنىڭ سەنئەتكە قوشقان تۆھپەڭ سەندىن ئائىلە تۇرمۇشۇڭنى، ئەر ـ خوتۇنلۇق مۇناسىۋىتىڭنى تېخىمۇ كۆڭۈللۈك ئورۇنلاشتۇرۇشۇڭنى تەلەپ قىلىدۇ. مىلاغا ياردەم قىلغۇم كېلىدۇ. لېكىن ئۇسۇلۇمنىڭ سىلىق ئەمەسلىكى ئۆزۈمگە ئايان. خېتىمنىڭ ھەربىر قۇرىدا ۋائىزلىق تەلەپپۇزىدا سۆزلەيدىغان ئائىلە باشلىقلىرىنىڭ ئەلپازى ئەكس ئېتىپ قالامدىكىن دەيمەن. ياشلار، ئوتتۇرا ياشلىقلارغا ۋە ياشانغانلارغا باشقىچە قارايدۇ. بولۇپمۇ غەربنىڭ قىز ـ چوكانلىرى شۇنداق. خەتلىرىمنىڭ مىلادا قانداق تەسىر قالدۇرغانلىقىغا دىققەت قىل. ناۋادا ئۇنىڭغا تولىمۇ قاتمال ھەم تولىمۇ مۇتەئەسسىپ ئادەمدەك تۇيۇلۇپ كەتسەم، دەرھال ماڭادە. بۇنىڭدىن كېيىنكى خەتلىرىمدە سۆز تاللاشقا كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىمەن. بۇنىڭلىق بىلەن ئۇنى ئەيىبلىمەيمەن. ئۇنىڭ ئىنكاسىنى بىلىپ تەلىم ـ تەربىيە ئۇسۇلۇمنى تەكشەشكە موھتاجمەن. چوقۇم ئەمەلىيەتنى چىقىش نۇقتا قىل، بېزەپ كۆرسەتمە. ھەقىقىي ئەھۋالنى بۇرمىلىما. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بۇ ئۇسۇل ناھايىتى چوڭ چاتاقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئايالىڭ بىلەن قاملىشالماي قالساڭ، ئايالىڭغا بىز چۈشەندۈرەيلى، نەسىھەت قىلايلى. ئايالىڭ بىز بىلەن قاملىشالماي قالسا، ئۇنىڭغا سەن چۈشەندۈر، نەسىھەت قىل. شۇنداق قىلغاندىلا «جاپا ـ مۇشەقەتتە ھەمدەمدە بولۇش» ئەمەلگە ئاشىدۇ. مەن خەنزۇچە يازغان خەتلىرىمدە ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىلەرنىڭ ئارىسىدىن بىر ـ ئىككىنى تېما قاتاردا تاللاپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە مۇھاكىمە قىلساڭ، مەن دېگەن سەزگۈر مەسىلىلەرنىمۇ ئۇنىڭغا ئوڭاي دېيەلەيسەن. بۇنى ئەگىتىپ ئېيتماق دەيمىز. ئۇ بىزنى تېخىمۇ ئوبدان

چۇشىنىدۇ. ئۇ ئۆينىڭ پارچە - پۈرات ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش، بۇنى بىلمەن. ئۇنى ئوقۇشقا مەجبۇرلاش، ھازىرچە بالىدۇر. سىنىڭ ئىقتىسادىڭنىڭ مۇقىم بولۇشىنى، بالىدۇررىق ئاساس يارىتىپ، مىلانىڭ سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈۋېلىشى ئۈچۈن كۆپرەك ئۆيدە بولۇشۇڭنى قەۋەت ئىزدەيمەن (سەۋىيىسىنى ئۆستۈرمەكچى بولغان ئادەمگە كۆپرەك ۋاقىت بېرىشكە تىرىشىدۇ). مەن ھەمىشە ساڭا ئورمانلىقتا ياكى شەھەر سىرتىدا سەيلە قىلىشنى، مۇزېيلارغا بېرىپ مەشھۇر ئەسەرلەردىن بەھىر ئېلىشنى دەپ كېلىۋاتىمەن. بۇنىڭدا مىلانى ئەمەس، ئاساسەن سېنى كۆزدە تۇتتۇم. تەبىئەت ۋە تەسۋىرى سەنئەت بىلەن كۆپرەك ئۇچرىشىش كىشىنىڭ كۆڭۈل - كۆكسىنى دەريادەك كەڭ، روھىي كەيپىياتىنى كۆتۈرەڭگۈ - جۇشقۇن قىلىۋېتىدۇ. (قەدىمكىلەردە: «غەم - غۇسسىلەرنى كۆڭۈلدىن چىقىرىۋېتىش» دېگەن گەپ بار، ئاساسىي مەزمۇنى مۇشۇنداقراق) بۇ، كىشىنى بارلىق مەخلۇقاتلار ئالدىدا ئۆزىمىزنى ھەممىدىن ئۈستۈن قويىدىغان مەنمەنلىكتىن چەكلەپ، بىزنى ئەسەبىيلىكتىن ساقلاپ قالىدۇ، ئەيىش - ئىشرەتكە بېرىلىشتە چاكىنىلىقتىن توسىدۇ. ساددا ۋە ئەركىن مىجەزنى يېتىلدۈرۈش بىلەن بىرگە نەزەر دائىرىمىزنى كېڭەيتىدۇ. ئالدىنقىلار ياراتقان مۆجىزىلەردىن ھۇزۇرلىنىپ، ئىنسانىيەت ياراتقان ئىجادىيەتلەرنى كۆرگەندىلا، سەن كۆز ئالدىڭدىكى مۇشكۈل ۋەزىيەتتە ئۈمىدسىزلىك ئىلكىگە چۈشۈپ قالمايسەن. دۇنيادا نام - نىشان قالدۇرۇش ئۈچۈن پۈتۈن قابىلىيىتىڭنى جارى قىلىشقا ئىنتىلىسەن. يۇقىرىدا تەبىئەت دۇنياسى ۋە تەسۋىرى سەنئەت بىلەن ئۇچرىشىشنىڭ پايدىلىق تەرەپلىرىنىڭ بىر قىسمىنى سۆزلىدىم. قالغان قىسمىنى ئۆزۈڭلار ھېس قىلىۋالارسىلەر.

1961 - يىل 14 - سېنتەبىر

باجىن (1904 —)

تۇنجى ئۇستازدىم

باجىن — ئەسلى ئىسمى لى ياۋتاك، يەنە بىر ئىسمى شىگەن، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر يازغۇچىسى، سىچۇەن چېگدۇلۇق، 1927 - يىلى فرانسىيىگە بېرىپ ئوقۇغان، يانداۋرقى يىلى يىل ئاخىرى ۋەتەنگە قايتقان، بارلىق كۈچىنى ئۇزۇن مۇددەت ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە تەرجىمە خىزمىتىگە بېغىشلىغان، ئۇنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرلىگە ئىگە رومانلىرىدىن «جىددىي ئېقىم»، «ئائىلە»، «باھار»، «كۆز»، پوۋېستلىرىدىن «قەھرىتان كېچە»، «ئارامگاھ» ۋە بىر نەچچە نەسىرلىرى بار.

بۇ ماقالە ئۇنىڭ « ئۇستازلىرىم» ناملىق ماقالىسىنىڭ بىر بۆلىكى.

مەن ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن شۇنى ئېيتىمەنكى، «ئۇسۇل ياخشى چاغلىرىم» دېگەن ماقالەم چىنلىق بىلەن يېزىلغان. لېكىن مۇكەممەل ئەمەس، ئۇزۇنراق ھەجىمدە يازماقچى بولغان ماقالەمنىڭ بىرىنچى بۆلىكى. مەن ئەسلى نۇرغۇن نەرسىلەرنى يازماقچى ئىدىم. قەلىمىمنىڭ قاشاڭلىقىدىن ئاران شۇنچىلىكلا يازالىدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالدىراش تۇگەتتىم. ئەمدى سىزگە خەت يېزىش پۇرستىدىن پايدىلىنىپ ئاشۇ ماقالەمنىڭ ئاخىرىنى داۋاملاشتۇرىمەن. سىز خېتىمنى مېنىڭدىن: «سىزنى قانداق ئادەم تەرىپىلەپ مۇشۇنچىلىك قىلدى؟» دەپ ئەگىتىپ سوراپ سىز. شۇڭا سىزگە ئۇستازىم توغرۇلۇق سۆزلەپ بەرمەكچىمەن.

شىياڭگاڭدىكى بۇرادىرىمگە ئەۋەتكەن خېتىمدە: «مېنى كىم تەرىپىلەپ چوڭ قىلغان» لىقىنى ئېنىق دەپ بەرگەنىدىم. مانا ئەمدى «مېنى قانداق ئادەم تەرىپىلەپ مۇشۇنچىلىك قىلدى؟» دېگەن مەسىلىگە جاۋاب بېرىشىمگە توغرا كەلدى. ئۇلار خۇسۇسىي مەكتەپتە ساۋاتسىنى چىقارغان موللام-لار ياكى ھۆكۈمەت ئاچقان مەكتەپتە ماڭا يېڭى بىلىملەرنى بەرگەن ئوقۇتقۇچىلارمۇ ئەمەس. مەن ئۇلارنىڭ ھېچقانداق تەسىرىگە ئۇچرىمىغان. شۇڭا ئۇلارنى ناھايىتى تېزلا ئۇنتۇپ كەتتىم. ماڭا چوڭراق تەسىر بەرگەنلەر يەنىلا باشقىلار. ئۇلار بولمىغان بولسا، مەن بۈگۈنكى كۈنگە ئېرىشەلمىگەن بولاتتىم.

تۇنجى ئۇستازىم — مېنىڭ ئاپام. «مۇھەببەت» دېگەن خەتنى ماڭا تونۇتقان كىشى ئاپام دەپ بايام تىلغا ئالغانىدىم. كىچىكىمدە ئاپام مېنىڭ دۇنيايىمنىڭ مەركىزى ئىدى. ئۇ «مۇھەببەت» دېگەن بۇ سۆزنى ناھايىتى تولۇق ئىپادىلەپ بەرگەن. دۇنيانىڭ يىللىقلىقىنى، سۆيۈش بىلەن سۆيۈلۈشنىڭ بەختىنى ماڭا شۇ بىلدۈرگەنىدى. ئاپام دائىم

يېقىملىق تەلەپپۇزدا تۇرلۇك ـ تۈمەن ئىشلارنى چۈشەندۈرەتتى. ئۇ مېنى بارلىق ئادەملەرگە، ئۇلار مەيلى باي ياكى كەمبەغەل بولسۇن. مۇھەببەت قويۇشقا ئۆگەتكەنىدى. ئازاب ـ ئوقۇبەتتە قالغان ھەمدە بولۇشقا تېگىشلىك كىشىلەرگە ياردەم بېرىشكە، بىتەلەي دېدەك ۋە خىزمەتكارلارغا ھېسداشلىق قىلىشقا ھەم ئۇلارغا كۆيۈنۈشكە، ئۆزۈمنى ئۇلاردىن يۇقىرى قويماسلىققا، ئۇلارغا ئازار بەرمەسلىككە يېتەكلىگەنىدى. ئاپام ئۆزىمۇ كۆپ ھەرەج تارتقان ئايال ئىدى. ئاپام جەمەتلىك چوڭ ئائىلىگە كېلىن بولغان. بۇ ئازابنى تەسەۋۋۇر قىلماق قىيىن ئەمەس. لېكىن ئاپام مېنىڭ ئالدىمدا ياش تۆكمەن ياكى ھەسرەتلىك گەپ ـ سۆز قىلغان ئەمەس. مەن ئۇنىڭ يىللىق تەبەسسۇم كەتمەيدىغان چىرايىنى كۆرۈپ چوڭ بولغان. مەن بىر پارچە قىسقا ماقالەمدە: «بىز كېچىسى گۈل لۇكنى يورۇتۇپ كۆكتە چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلارنى، باھاردا مەجنۇنتاللارنىڭ شېخىدا سايراپ خەندان ئۇرغان ئۇچار قۇشلارنى، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ئۈچىدىن ئېقىپ چۈشكەن ئاي نۇرىنى، سۇ يۈزىدە مەرۋايىتتەك يالتىراپ تۇرغان قۇياشنى ياخشى كۆرىمىز. بىر مۇشۇكنى، بىر ئۇچار قۇشنى سۆيمەيمىز. بارلىق ئادەملەرگە مۇھەببەت قويىمىز» دەپ يازغانىدىم. ماڭا مۇشۇ مۇھەببەتنى ئۆگەتكەن ئىنسان ــ ئاپام ئىدى.

مۇھەببەتكە ئېرىشىپ مۇھەببەتنى بىلدىم، ئاندىن مۇھەببەتتىن باشقىلار بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولۇشنى، باشقىلار ئۈچۈن ئاز ـ تولا ئىش قىلىپ بېرىشنى ئۆگەنىدىم. مېنى جەمئىيەت بىلەن باغلىغان نەرسە ــ دەل مۇشۇ مۇھەببەت ئىدى. بۇ مېنىڭ پۈتكۈل خاراكتېرىمنىڭ يىلتىزى.

لياڭ شىچيۇ (1902 – 1987)

بالىلار

لياڭ شىچيۇ — ئەسلى ئىسمى لياڭ جىنخۇا، ئۇلۇمىز-نىڭ ھازىرقى زامان يازغۇچىسى، ئالىمى، بېيجىڭدا تۇغۇلغان، ئەسلى يۈرتى جېجياڭ كاگشيەن، 1915 – يىلى چىڭخۇا مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن ئاندىن ئامېرىكىغا بېرىپ ئوقۇغان، 1926 – يىلى ۋەتەنگە قايتىپ، شەرقىي جەنۇب داشۆسىدە، لىڭنەن داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، «ھىلال ئاي» ژۇرنىلىنى چىقارغان، «ھىلال ئاي ئېقىم» نىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەدەبىياتىمىزنىڭ بىرى، 1949 – يىلى تەيۋەنگە كەتكەن، ئەنگلىيە ئەدەبىياتى ئوقۇتۇش ئىشى ۋە تەتقىقاتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، «ئەدەبىيات ۋە تەنقىد توغرىسىدا» ناملىق ئەسىرى بار، «شېكسپىر ئەسەرلىرى توپلىمى» نىڭ 40 تومىنى تەرجىمە قىلغان «يېراق شەرق ئىنگلىزچە – خەنزۇچە چۈڭ لۇغەت» نى تۈزگەن.

لەنمۇ ئۆمرىدە تۇي قىلمىغان، ئۇنىڭ بالىسى يوق. شۇڭا ئۇنىڭ «بويتاقلار شكايىتى» دېگەن ماقالىسى «ئىلىيا خاتىرىلىرى» گە كىرگۈزۈلگەن. ئۇ، بالىلارنىڭ ھېچقانداق ھەيران قالغۇچىلىكى يوق، بالىلار خۇددى ئۇستى يېپىق ئېرىقتىكى چاشقانلارغا ئوخشاش ھەممىلا يەردە پۈتلىشىپ يۇرىدۇ، دەيدۇ، بالىسى بار كىشىلەرنىڭ ئۇنىڭ ئالدىدا ماختانماسلىقىنى ئېيتىدۇ. لەنمۇنىڭ گېپى مەيلى قانچىلىك دەردىجىدە قەتئىي بولسۇن، لېكىن سەل - پەل ھەسرەت ئارىلاشقان.

مەن بالىلارنىڭ كەلگۈسىنىڭ خوجايىنلىرى ئىكەنلىكىگە ئىشەنمەي كەلدىم. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇگۈنكى كۈننىڭ خوجايىنلىرى ئىكەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈۋاتىمەن. ئائىلە بالىلارنىڭ ئاساسلىق پائالىيەت سورۇنى. بالىلارنى مەركەز قىلمىغان ھازىرقى زامان ئائىلىلىرى ئىنتايىن ئاز. بىر ئەر بىلەن بىر ئايالنىڭ قوشۇلۇشسىز ئائىلە ھاسىل بولمايدۇ. بالىسىز ئۆي مېۋىسىز دەرەخكە ئوخشايدۇ. بالىسى يوق ئادەم ئۆزىنى ھامان بىر نەرسىسى كەمدەك ھېس قىلىدۇ؛ بوۋاق ۋارقىراپ يىغلاپ دۇنيانى كۆز ئاچقاندىن كېيىن ئائىلىنىڭ تۇۋرۇكى ئاندىن مۇقىم بولىدۇ. ئەر دادا، ئايال ئانا بولىدۇ. ئاتا - ئانا بولۇۋېلىنىڭ ئورنى ئاندىن ئىسسىقتا باشلايدۇ. مەن تازا «ئەقىللىق» دەپ كەتكىلى بولمايدىغان بىر بالىدىن: «ئاپاڭ نېمە قىلىدۇ؟» دەپ سورىسام، ئۇ بالا: «ماڭا كېيىم تىكىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. «داداڭچۇ؟» دەپ سوردىم مەن يەنە. بۇ ئەتىۋار بالا كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ: «دادام گېزىت ئوقۇيدۇ» دېدى. لېكىن شۇ زامان گېپىنى ئوڭشاپ: «دادام بىز ئۈچۈن پۇل تاپىدۇ» دېدى. بالىنىڭ بەرگەن جاۋابى ناھايىتى توغرا ئىدى. ئاتا - ئانا بالا ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ. ئانا ئەتىگەندە ئۆزى شوۋقىگۈرۈچ ئىچىپ، بالىسىغا تۇخۇم بېرىدۇ،

دادا ئەتىگەندە ئۆزى تۇخۇم يەپ، بالىسىغا بېلىق مېيى ئىچۈرىدۇ. بولمىسا، ئاتا ـ ئانا خۇددى كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغاندەك سارىسىمە ئىچىدە قالىدۇ. ھازىر بالىنىڭ سالامەتلىكى ۋە ئۇنىڭ خۇشلۇقى ئائىلە ئىشلىرىدا ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئاساسىي مەسىلىگە ئايلاندى. قەدىمدىن تارتىپ شۇنداق بولۇپ كەلگەن. ئەمدى تېخىمۇ شۇنداق بولۇپ كەتتى. ئائىلە ئۆزۈمى بارلىققا كەلگەندىن بۇيان بالىلارنىڭ ئورنى بىردىنلا كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئىلگىرىكى «ۋاپادار بالىلار» ئاتا ـ ئانىسىغا ۋاپادار ئىدى. بۈگۈنكى ئاتالمىش «ۋاپادار بالىلار» غا ئاتا ـ ئانىسى ۋاپادار. بالىلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ خوجايىنى. ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارغا ۋاپا قىلمىسا بولمايدۇ.

«بالىلارغا ۋاپادار بولۇش» كۆپتۈرۈپ ئېيتىلغان سۆز ئەمەس. مەن نۇرغۇن بالىلارنى كۆرگەن. ئۇلار غەلۋە قىلىسا ئۆينى بېشىغا كىيىدۇ، چۈجە ـ خوراز لاردەك ئۇرۇشىدۇ. ئالدىغا تائام كەلسە ئاچ بۆرىدەك ئېتىلىدۇ. ئاتا ـ ئانا يوللۇق مويىسپىتىلەردىن ۋە ھۆرمەتلىك مېھمانلاردىن يېتىرقايدۇ. خۇيى تۇتۇپ قالسا، تۇتقاق كېسىلى بار ئادەمدەك يەردە ئېغىناپ يېتىۋالىدۇ. خۇشى تۇتۇپ كەتسە، ئۆيدىكى لاقا ـ لۇقىلارنى ئۆكتەي ـ توكتەي قىلىۋېتىدۇ؛ قولىدىكى نەرسىلەرنى تارتىۋالسا... بىراق «بالىسىغا ۋاپادار» ئاتا ـ ئانىلار بۇنداق ئىشلارنى كۆرمەسكە سېلىپ، پەرۋا قىلمايدۇ. سەۋر قاچىسى توشقاندا، قاپاقلىرىنى تۆرىدۇ. بۇ ھالەت ئىككى ـ ئۈچ سېكۇنت داۋام قىلىپ، تۇرۇلگەن قاپاقلارنىڭ ئورنىدا تەبەسسۇم پەيدا بولىدۇ. ئىش ئاتا ـ ئانىنىڭ ھاياتىغا ۋە ئىززەت ـ ئابرويىغا بېرىپ تاقالغاندا، دەرغەزەپكە كېلىپ، بالىلارنى بىر نەچچە ئېغىز تىللاپ قويىدۇ. ئەمما ئازراق قورقتىش خاراكتېرىنى ئالغان بۇ تىلغا ئاساسەن ئاغرىنىش ۋە ئىچ ئاغرىتىش ئازىلاشقان بولىدۇ. قورقتىپ قويسا، بالىلار ئاتا ـ ئانىسىنى

مازاق قىلىدۇ. چۈنكى ئاتا ـ ئانا بالىنى قورقىتىش بىلەن كۆپايىلەنمىدۇ. مىڭ يىل ئوغلىدىن ۋاپا توغرۇلۇق سوئال سورىغاندا، ئوغلى: «خىلاپلىق قىلمايمەن» دەپ جاۋاب بەرگەن. بۈگۈنكى «ۋاپادار بالىلار» مۇ ئاشۇ بالىغا ئوخشاش. ئىشقىلىپ، بالىلارنىڭ ئىرادىسىگە تازىراقلا بىر نەرسە دوقال كەلگەندە، ئاتا ـ ئانىلار ئۇلارغا كۆپ جەھەتتىن غەمخورلۇق قىلمىسا بولمايدۇ. يېقىنقى زامان ئۆسمۈرلەر پسىخولوگىيە ئالىملىرى ئوتتۇرىغا قويغان «خاراكتېر يېتىلدۈرۈش» تەلىماتى «خىلاپلىق قىلماسلىق» تەلىماتى بىلەن ئوخشاش.

تەن جازاسى بېرىش ئۇزۇمىنى كىشىلەر ئۆسمۈرلەرنىڭ روھىي ساغلاملىقىغا ئۈيغۇن كەلمەيدۇ، دەپ ئاللىقاچان ئوكۇرۇپ تاشلىۋەتتى. مەن چەت ئەلنىڭ بىر ھېكايىسىنى پات ـ پاتلا ئەسلەپ قالىمەن.

بىر ئانا بالىسىنى يېتىلەپ تۇرلۇك ماللار ماگىزىنىغا كىرىپتۇ. ئۇلار ئويۇنچۇقلار پوكىيىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، بالا بىر ياغاچ ئاتنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، بىرلا ئىرغىپ ئاتقا مىنىۋاپتۇ. بالا تەپتارتماي ئاتنى ئالدى ـ كەينىگە لىگشىتىپ ئويناپ، ئاتتىن زىنھار چۈشكىلى ئۇنىماپتۇ. ئات سېتىلىدىغان بولغاچقا، كۆرگەزمە قىلىپ قويۇلغانكەن. پىرىكازچىكلار بالىنى ئاتتىن چۈشۈرۈۋەتمەكچى بولۇشۇپتۇ. لېكىن بالا چۈشكىلى ئۇنىماپتۇ. ئاپىسىنىڭ گەپلىرىمۇ كار قىلماپتۇ. ماروزنى ئېلىپ بېرىمەن دەپ بېقىپتۇ، شاكىلات ئېلىپ بېرىمەن، دەپ بېقىپتۇ. بالا مىتمۇ قىلماپتۇ. ئاپىسى مەيلى قانداق نەرسىلەرنى ۋەدە قىلسۇن، بالا قېتىغىمۇ ئالماپتۇ. ناھايىتى قاتمال ھالەت ۋە ئوسال ۋەزىيەت شەكىللىنىپتۇ. ئاخىرى ئەقىللىق بىر پىرىكازچىك: «نېمىشقا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپ ئىشلىتىۋاتقان ئۆسمۈرلەر پسىخولوگىيە مۇتەخەسسىسىنى چاقىرىپ مۇشكۈلىنى ئاسان قىلمايمىز؟» دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ. تەكلىپ كۆپچىلىكنىڭ

كۆڭلىگە يېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پروفېسسور چىراي بىر مۇتەخەسسىسنى سەككىزىنچى قەۋەتتىن چاقىرىپ چۈشۈپتۇ. مۇتەخەسسىس ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ئاستا بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ، قۇلىقىغا پىچىرلاپتۇ. ھېلىقى بالا خۇددى توك تەپكەندەك ئاتتىن دومىلاپ چۈشۈپ، ئاپىسىنىڭ ئېتىكىگە ئېسىلىپ، ھودۇق قىنىچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. شۇ ئىشتىن كېيىن بىرەيلەن ھېلىقى مۇتەخەسسىستىن بالىغا نېمە دېگەنلىكىنى سورىسا، ھېلىقى مۇتەخەسسىس، مەن ئۇنىڭغا، ئاتتىن چۈشمىسەڭ كاللاڭنى يانجىۋېتىمەن، دېگەنلىكىنى دەپ بېرىپتۇ.

ئۇ گەرچە مۇتەخەسسىس دېگەن نامغا مۇناسىپ بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ بالىغا كۆيۈنمەيدىغانلىقىدىن گۇمانلىنىمەن. ناۋادا ئۇ بالا داۋاملىق تەن جازاسىغا ۋە قورقىتىشقا ئۇچراپ كۆنۈپ كەتكەن بولسا، بۇ مۇتەخەسسىسمۇ چارىسىز قالغان بولاتتى. تەن جازاسىنى بىكار قىلۇۋەتمەسلىكنى تەشەببۇس قىلغان دوكتور جون، تەن جازاسىنىڭ خاسىيەتلىك يېرى، دەل ۋاقتىدا ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىدا، دەپ قارايدۇ. لېكىن دوكتور جون XVIII ئەسىرنىڭ ئادىمى، ئۇنىڭ كۆز قارىشى ھازىرقى دەۋر روھىغا توغرا كەلمەيدۇ!

فاردې ئۆزىنىڭ بىر كۆپلىت شېئىرىدا: بالا يېڭى تۇغۇلغاندا، ئاتا ـ ئانا بالىنى جېنىدىن ئەزىز كۆرىدۇ، چوڭراق بولغاندا، شىجائەتلىك دەپ بالىسىدىن ماختىنىدۇ، قۇرامىغا يەتكەندە بالا يامان يولغا كىرىپ، دارغا ئېسىلىپ جېنىدىن جۇدا بولىدۇ، دەيدۇ. بۇ بوۋاي تولىمۇ ئۇمىدسىزلىنىپ شۇنداق دېگەن بولۇشى مۇمكىن. لېكىن «كىچىكىدە چېچەن بالا، ئىرادىلىك بولىدۇ، مەيلىگە قويۇۋەتسە، ئاخىرى بېرىپ نابۇت بولىدۇ» بۇ ھەقىقەتەن ئۇمۇمىيۈزلۈك قوللىنىشقا بولىدىغان فورمۇلا. «كىچىكىدە ئەقىللىق بالىنىڭ چوڭ بولغاندا ئەقىللىق بولۇشى ناتايىن» دېيىش ئاساسى يوق گەپ بولسا

كېرەك. ئاتا ـ ئانىلارنىڭ يەنىلا ئۇمىدۋار بولغىنى ياخشى. بالىسى ياغاچ ئاتقا مىنگۈدەك بولغاندا، ئاتا ـ ئانا بولغۇچى بالىسىنى لەكمىڭ جەسۇر قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىۋاتقان ئات ئۈستىدىكى باھادىر قىياپتىدە كۆز ئالدىغا كەلتۈرىدۇ. ياپونغا قارشى مەزمۇندىكى بىرەر ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى غىڭشىيالىسا، بالىسى كۇنلەرنىڭ بىر كۈنى پەلەكتىن ھالقىغان گۈل دۇراس سادالىرىغا كۆمۈلۈپ كېتىدىغاندەك ھېس قىلىشىدۇ. تاسادىپەن چوت ئۇرۇقلىرىنى ئويناپ قالسا، بالىسىنىڭ ھامان بىر كۈنى مالىيە ھوقۇقىنى تۇتۇپ، قوشۇمچە ھايانكەشلىك سوداسى قىلالايدىغانلىقى ئاتا ـ ئانىنىڭ كۆڭلىگە ئايان بولغاندەك بولىدۇ. بۇنداق ئۇمىدۋارلىق كۆپ ھاللاردا زىيادە لاپ ئۇرۇشقا، ماختىنىشقا، ياندىكىلەرنىڭ تەسىراتىنى سۆزلىيەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قېلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. مەن مۇنداق بىر كاررىكاتورانى كۆرگەن. كاررىكاتورادا: بىر بالا دادىسىنىڭ تىزىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ قولىدىكى ئويۇنچۇق بىلەن دادىسىنىڭ بېشىغا ئۇرۇۋاتقان. «قاراڭلار، مېنىڭ بالام نېمىدېگەن شوخ، نېمىدېگەن ئوماق!» چىرايىدىن مۇشۇنداق ئىپادە چىقىپ تۇرغان دادىنىڭ خۇشاللىقتىن كۆزلىرى يۇمۇلۇپ كەتكەن. يان تەرەپتە بىر مېھمان بۇ ھالەتنى كۆرۈپ تۇرغانلىقىنى ھەم قىزىقىپ قالغانلىقىنى بىلدۈرۈپ ئاغزىنى كالچايتىپ كۈلۈپ ئولتۇرغان. بۇ كاررىكاتورانىڭ تېمىسى «رول ئېلىش سەنئىتى». بىر مېھماننىڭ باشقىلارنىڭ بالىسىغا قىزىقسىنىپ قاراپ قېلىشى، بۇ ھەقىقەتەن «رول ئېلىش سەنئىتى» گە پىششىق بولۇشنىمۇ تەلەپ قىلىدىغان ئىش. دەرۋەقە، لەنمۇ بۇنداق رول ئېلىشنى خالىمايدۇ.

بالىلارنىڭ ئارىسىدا دۆتىرەك، ھۇرۇنراق، كەپسىزرەك، سەترەك، ئاجىزراق ھەم يېقىمسىزراق بالىغا ئادەتتە ئاتا ـ ئانا ئامراق بولىدۇ. بۇنى چۈشەندۈرمەك ناھايىتى نەس. «غەربكە

سایاهەت» تە تاك سىك نېمىشقا جۇباجېيغا ئامراق؟ مۇشۇنىسى ئەستە تۇتۇشىمىز كېرەك.

«دەرەخ تۇز ئۆسىدۇ» دېگەن ماقالىدىن بالىلارنى باشلىمىسىمۇ بولىدۇ، كىچىكىدە ئانچە - مۇنچە كەپسىزلىك قىلغىنى بىلەن، چوڭ بولغاندا تۇزۇلۇپ كېتىدۇ، دېگەن مەنا چىقىدۇ. ئەگرى - بۇگرى ئۆسكەن كۆچەت تۇپتۇز دەرەخ بولامدۇ - يوق؟ مەن بۇنىڭغا بىر نېمە دېيەلمەيمەن.

لاۋشې (1899 — 1966)

ئايالسمغا يېزىلغان خەت

لاۋشې — ئەسلى ئىسمى شۇ چىڭچۇەن، خەتەللۇسى شې يۈ، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان يازغۇچىسى ۋە دراما-تۇرگى، بېيجىڭلىق، بۇرۇن ئەنگلىيىگە بېرىپ ئوقۇتقۇچى بولغان، ئەدەبىي ئىجادىيەت پائالىيىتىنى شۇ چاغدىن تارتىپ باشلىغان، ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، چىلۇ داشۆ-سىدە، شەندۇڭ داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1946 — يىلى لېكسىيە سۆزلەش ئۈچۈن ئامېرىكىغا بېرىپ، 1949 — يىلىنىڭ ئاخىرى ۋەتەنگە قايتقان، مەملىكەتلىك ئەدەبىيات — سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، بېيجىڭ شەھەر-لىك ئەدەبىيات — سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى بولغان، ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «شياڭزى تۆگە»، «بىر-ئائىلىدىكى تۆت ئەۋلاد» قاتارلىق رومانلىرى، «لوڭشۈي جىلغىسى»، «چايخانا» قاتارلىق دراملىرى بار.

لاۋشې ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە ئائىلە-سىنى تاشلاپ، ۋۇخەن ۋە چۇڭچىڭلاردا مەملىكەتلىك ئەدە-بىيات — سەنئەتچىلەر دۈشمەنگە قارشى بىرلەشمىسىنىڭ خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلغان، ئۇ بۇ خەتنى چۇڭچىڭدىن بېيجىڭدىكى ئايالى خۇ چېچىڭغا يازغان.

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇۋېلىپ تولىمۇ خاتىرجەم بولدۇم! جى بىلەن يەنى مەكتەپكە بېرىپ بەك ياخشى قىلىپسىز! ئەقلىي قۇۋۋىتى ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئوخشاش ئەمەس، ئۇلارنى ئۆگىنىشكە مەجبۇرلىماڭ. بۇنداق قىلىش بالىلارغا جىسمانىي ۋە روھىي ياقتىن زىيانلىق. مەن ئويلايمەن، ئۇلار ئاز ـ تولا خەت بىلسە، ئاز ـ تولا قوشۇش بىلەن ئېلىشنى ئۇقسا، تارىختىن ئازراق خەۋەردار بولسىلا كۇپايە، تېنى ساغلام بولسا، كەلگۈسىدە ھۈنەر ئۆگىنىپ جاھانسازلىق قىلىپ كېتەلەيدۇ. داشۆدە ئوقۇشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق. قىزىم ئوسۇل ئويناپلايدىغان، نۇتۇق سۆزلىيەلەيدىغان، چولپان بولۇشنى كۆڭلىگە پۈكمەن. ئوغلۇم تېمەن چوڭ بولۇپ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن ۋە ھېرىش ـ چارچاشتىن قورقمايدىغان بولسا، مەن ئىنتايىن خۇشال بولاتتىم! بالىلىرىمنىڭ ھالال قان ـ تەرىگە تايىنىپ ياشىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. سەممىي بىر رىكشىچىنىڭ ياكى بىر ئىشچىنىڭ بىر پارىخور ئەمەلدارىدىن ئۆلۈكى ئارتۇق. شۇنداق ئەمەسمۇ؟ بالىلار كۆپرەك ئويناسۇن، ئۇلارنى كىتاب ئوقۇشقا، ئۆگىنىشكە زورلىماڭ. كىتاب خۇمارلىرىغا ئەمەلدار بولۇش پۈرسىتى بار، يۈكسىلىش پۇرسىتى يوق. بۇ تولىمۇ قورقۇنچلۇق!

شياۋ يۈنىڭ تولىراق ئويۇن بىلەن مەشغۇل بولغىنى مۇ-ۋاپىق. ئۇنىڭغا خەت ئۆگەتمەڭ. ئۇ ئەمدىلا تۆت ياشقا كىردى. ئەر ـ خوتۇن مودىلىنىڭ ئۇچ ـ تۆت ياشقا كىرگەن بالىسىغا خەت ئۆگىتىپ، كەلگەن مېھمانلىنىڭ ئالدىدا ماختانغانلىقىنى ھەر قېتىم كۆرىمەن. ئۇلار ئۆسمۈرلەرنى ئويۇنچۇق ئورنىدا كۆرۈۋالغان. بۇ ھال ئۆسمۈرلەرنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي ياقتىكى تەرىبىلىنىشىنى ئاستىلىتىپ، تەرەققىي قىلىشىنى بوغۇپ قويىدۇ. ئەر ـ خوتۇن مودىل مانا بۇنى ئۇنتۇپ قالغان.

يېقىندىن بۇيان سالامەتلىكىم سەل ياخشى. ئىشتىيىم

بىلەن ئۈيقۇمۇ ئوبدان. لېكىن بېشىم يەنە تېپىپ كېتەمدىكىن، دەپ قولۇمغا قەلەم ئېلىشقىنىمدا قورقۇۋاتىمەن. مېنى ئۇستا ھەم مەسئۇلىيەتچان بىر تونۇش دوختۇر داۋالاۋاتىدۇ. مەندىن داۋالاش ھەققى ئالمىدى. دوردىلارنى ئەسلى باھاسى بويىچە بەرداۋاتىدۇ، مەن ئۇنىڭدىن قەۋەت مىننەتدار! نەچچە كۈنىنىڭ ئالدىدا ئۇ مېنى تەكشۈرۈپ، سىزدە چوڭ كېسەل يوق ئىكەن، ئاجىزلاپ قاپسىز، قان تولۇقلايدىغان ئوكۇلدىن يەنە بىرنى ئۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن، دېدى. ئوكۇلنىمۇ ئۇرۇپ قويدى. سالامەتلىكىڭ مۇھىملىقىنى كېسەل بولۇپ ئاندىن بىلدىم. سالامەتلىك ياخشى بولماسا، ئەۋلىيالارمۇ ئامالسىز قالىدىكەن!

باھار كەلدى، مېنىڭ قاراڭغۇ كۆلبەمگىمۇ كۈن نۇرى چۈشتى. ئۇستىلىمنىڭ بىر چېتىدە شاپتۇل گۈلى چىلاپ قويۇلغان بىر لوڭقا بار.

تېنىگىزگە سالامەتلىك تىلەيمەن! مەن ئۇچۇن بالىلىرىمنى سۆيۈپ قويۇڭ!

شې شاڭ، 10 - مارت.

لیۇ شاۇچى (1898 — 1969)

ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت

لیۇ شاۇچى — ئىلىممىزنىڭ پرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى، سىياسىيونى، خۇنەن ئىگىشياڭلىق، 1921 — يىلى جۇڭگو كومپارتىيىسىگە كىرگەن، ئازادلىقتىن كېيىن مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋېيىۋەنجاڭى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ رەئىسى بولغان، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مۇھىم رەھبەرلىرىدىن بىرى.

1955 — يىلى، لیۇ شاۇچىنىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلى لیۇ يۇنرۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئايروپىلانىنىڭ سىمىز رادىئو كۆرسەتكۈچ سايمانلىرى كەسپىدە ئوقۇيدۇ، ئۇ بەسلى ئەدەبىياتقا قىزىققاچقا، ئۆز كەسپىنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنمەيدۇ. ساۋاقداشلىرى بىلەنمۇ چىقىشالمايدۇ. سىنىپتا قېلىش ۋە باشقا مەكتەپتە ئوقۇش دەۋاسىنى قىلىدۇ. لیۇ شاۇچى بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، كەينى — كەينىدىن ئۇزۇن خەت يېزىپ ئوغلىنى تەنقىدلەيدۇ. لیۇ يۇنرۇ خەتنى ئوقۇپ خاتالىقىنى تونۇيدۇ. ئۆز كەسپىنى قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ، ئەلا نەتىجە قازىنىپ ۋەتەنگە قايتىدۇ. بۇ ماقالە ئاشۇ ئۇزۇن بىرنەچچە خەتنىڭ ئايرىم بۆلەكلىرىدىن تەشكىل تاپقان.

نېمە ئۆگىنىدىغانلىقىڭ توغرۇلۇق سەن چەت ئەلگە مېڭىشنىڭ ئالدىدا سەن بىلەن سۆزلەشكەنىدىم. مەن شۇ چاغدا ساڭا، مەيلى كەلگۈسىدە نېمە ئىش قىل، بىرەر كەسىپنى بىلمىنى ئۆگەن، دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدىم. بىرەر كەسىپنى بىلمىنى ئۆگەنسەڭ، كەلگۈسىدە مەيلى نېمە خىزمەت قىل، پايدىسىنى كۆرىسەن. باشقا خىزمەت قىلىش قولۇڭدىن كەلمىسە، ئۆگەنگەن كەسىپنى قىلساڭ بولىدۇ. ناۋادا بىرەر كەسىپنى بولمىسا، مەيلى قانداق خىزمەت قىلما، ھۆددىسىدىن چىقالمايسەن. ھازىرقى (پەقەت بەش يىل) كەسىپنى ئوقۇپ تۈگەت. كەلگۈسىدە باشقا خىزمەت قىلىشىڭغا مۇشۇ كەسىپىڭ كاشىلا قىلىش تۈگۈل، ساڭا ئوڭايلىق يارىتىپ بېرىدۇ، ئالايلۇق، سۇن جۇڭشەن ئەپەندى ئەسلىدە دوختۇرلۇقنى ئۆگەنگەن، دوختۇرلۇق ئۇنىڭ ئۇلۇغ سىياسىيون بولۇپ قېلىشىغا توسقۇن بولالمىغان، لۇشۈنمۇ دەسلەپ دوختۇرلۇقنى ئۆگەنگەن، ئۇنىڭ ئۇلۇغ ئەدىب بولۇپ قېلىشىغا دوختۇرلۇق كاشىلا قىلالمىغان؛ ماۋجۇشى باشتا مائارىپ ئۆگەنگەن، ماۋجۇشىنىڭ پارتىيەمىزنىڭ داھىيسى بولۇپ قېلىشىغا مائارىپ توسقۇن بولالمىغان. بۇنداق مىساللار ناھايىتى كۆپ. ناۋادا سەندە ئىجادچانلىق روھى بولسا، كەلگۈسىدە باشقا خىزمەت قىلىشىڭغا ھازىر ئوقۇۋاتقان كەسىپىڭ توسالغۇ بولامدۇ؟ ياق، پەقەت يارىمى بولىدۇ، زېمىنى تەگمەيدۇ. بۇ خۇددى سۇن جۇڭشەن، لۇشۈن ئۆگەنگەن دوختۇرلۇق، ماۋجۇشى ئۆگەنگەن مائارىپ ئۇلارنىڭ سىياسىيون، ئەدەب ۋە داھىي بولۇپ قېلىشىدا زىيانلىق ئەمەس، پايدىلىق رول ئويناغانغا ئوخشاش. سىياسىيون ياكى ئەدەب بولۇش ئۈچۈن بىرلا كەسىپنى بىلمىنى ئىگىلەش كۇپايە قىلمايدۇ. ئىجادچانلىق روھىغا باي، كۆپ تەرەپلىمە بىلىم ئەھلى بولۇش كېرەك.

سەن ئوقۇتقۇچى بولمەن دەپسەن، ئەمىسە كەسىپىڭنى

ئوبدان ئوقۇ، ئوقۇتقۇچى بولۇشۇڭغا كەسپىڭ تاقاشمايدۇ. بەلكى ناھايىتى ياخشى ئوقۇتقۇچى بولۇشۇڭغا ياردەم بېرىدۇ.

باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىش ئىشىڭغا كەلسەك، سەۋەبلىرىڭ تولۇق ئەمەس ئىكەن. تەشكىلگە ئىلتماس قىلىپ كۆرۈپ باق. يازغان خېتىڭدىن قارىغاندا، باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىش ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويغان سەۋەبلىرىڭ ئورۇنسىزدەك قىلىدۇ، «دەرسلەرنىڭ ئېغىرلىقىدىن، ئاۋارىتاسىينى ياخشى كۆرمەسلىكىمدىن ئەمەس، بەلكى بىر تۈركۈم كىشىلەر بىلەن چېقىشالمىدىم» دەپسەن. باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىشىڭگە بۇ ئاساس بولالمايدۇ. ساۋاقداشلىرىڭ بىلەن چېقىشالماي تۇرۇپ باشقا مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرىڭ بىلەن قانداق چېقىشالايسەن؟ ئۇلار بىلەنمۇ چېقىشالمىساڭ، ئۇ چاغدا قانداق قىلىسەن؟ يەنە يۆتكىلەمسەن؟ باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىش ئۈچۈن كۆپچىلىكنىڭ چۈشىنىشىنى ۋە خەيرىخاھلىقىنى قولغا كەلتۈرۈشۈڭ كېرەك. سېنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرىڭ ھېچكىمنىڭ چۈشىنىشىگە ۋە ھېسداشلىقىغا ئېرىشەلمەيدۇ. مەن سېنىڭ ھازىرقى مەسىلەڭنى باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىش بىلەن ھەل قىلغىلى بولمايدۇ، دەپ قارايمەن. شۇڭا ياخشىسى، سەن باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىشنى ئىلتماس قىلما. باشقا مەكتەپكە يۆتكىلىش تەشكىل ئۈچۈن ھەم ئۆزۈڭ ئۈچۈن ناھايىتى ئاۋارىچىلىق ۋە ھەر ئىككىلا تەرەپكە زىيانلىق.

خېتىڭدىن بىر خىل ئۈمىدسىزلىك، خاتا بولغان ئۈمىدسىزلىك تۇرمۇش قارىشىڭ چېقىپ تۇرىدۇ. بۇ ناھايىتى ياخشى ئەمەس. ياشلار بۇنداق كەيپىياتتا بولماسلىقى كېرەك. سەل-پەل مەجەزلىك بولمىسا، ئۆڭشىلىپ قالسەن. لېكىن كەيپىياتىڭغا تەسىر يەتمىسۇن. بۇنداق كەيپىياتنى پۈتۈن كۈچۈڭ بىلەن ئۆزگەرت. ھەممە نەرسىگە ئۈمىدۋار پوزىتسىيىدە بول، ئۇنداق بولمايدىكەن، خەتەرلىك ئەھۋالدا قالسەن.

ۋەتەندىكى چېغىڭدا كەمىڭ ئىدىيەڭدىكى مەسـ

لىلەرنى كۆپ ئاشكارىلمايتتىڭ. شۇڭا ئىدىيە جەھەتتىن ساڭا ياردەم قىلىشقا ئامالسىز ئىدىم. سەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا بارغاندىن كېيىن ماڭا نۇرغۇن خەت يازدىڭ، ئىدىيەۋىدىكى كۆپ مەسىلىلەرنى ئاشكارىلىدىڭ. بۇ ناھايىتى ياخشى بولدى، ئىدىيەۋىدىكى مەسىلىلەرگە قارىتا ياردەم بېرىش پۈرسىتىگە ئېرىشتىم. بىرنەچچە پارچە ئۇزۇن خەت يېزىپ، ئەلچىخانىمىزدىكى پارتىيە تەشكىلاتى ئارقىلىق ساڭا ئەۋەتتىم. ئەلچىخانا پارتىيە تەشكىلاتىمۇ ساڭا ياردەم بېرىشى مۇمكىن. بۇنداق ياردەمنى مېنىڭ خاتا ئىدىيەمگە بېرىلگەن تەنقىد دەپ بىل. مېنىڭدىن قۇسۇر ئىزدىگەنلىك ياكى مېنى تىللىغانلىق دەپ قارىما تەنقىدنى قوبۇل قىلمىسىڭ بولمايدۇ. بۇ توغرا ئەمەس. سەممىيلىك بىلەن سەندىكى مەلۇم خاتالىقنى دەل جايىدا كۆرسىتىپ بەرگەن تەنقىدنى «ئادەم تىللاش» قا ئارىلاشتۇرۇۋالما. ئادەم تىللاش دېگەنلىك، بىر كىشىگە زەھەرخەندىلىك بىلەن ھۇجۇم قىلىش دېگەنلىكتۇر. ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەشكە ئانچە ئەھمىيەت بېرىپ كەتمەيدىغان بۇنداق ئىللەتنى بۇرۇن سېنىڭدە پات - پات كۆرۈپ قالاتتىم. ياخشى نىيەتتە يولداشلارچە قىلىنغان تەنقىد بىر كىشىگە بېرىلگەن ئەڭ ياخشى ياردەم. شۇڭا «شىپالىق دورا قېرىق كېلىدۇ، پايدىلىق گەپ قۇلاققا ياقمايدۇ». مەن دەۋاتقان بۇنداق تەنقىدنى چوقۇم قارشى ئېلىش، ھەرگىز رەت قىلماسلىق كېرەك. تەنقىدنى قوبۇل قىلىپ، خاتالىقنى تۈزىتىش بىلەن «يۇز» چۈشۈپ كەتمەيدۇ. ئەكسىچە، ئىشقىلىپ ئۆزىنى ئاسرايدىغان غۇرۇرلۇق كىشىلەر تەنقىدنى قوبۇل قىلىدۇ. يولداشلار بەرگەن تەنقىدنى قوبۇل قىلىپ، خاتالىقنى تۈزىتىش غۇرۇرىنى يوقاتقانلىق ئەمەس، ساختىپەزلىك بىلەن غۇرۇرنى ساقلاپ قالغىلى بولمايدۇ.

تەنقىدنى قوبۇل قىلىشقا ئادەتلىنىپ قالدىم، دەپسەن، بۇ

ئىنتايىن ياخشى. يولداشلارنىڭ بەرگەن تەنقىدىنى كەمتەرلىك بىلەن قوبۇل قىلىشقا ھەر قانداق كىشىنى ئادەتلەندۈرۈن. بۇ قەدىمكىلەر دېگەن: «كەمچىلىك ــ خاتالىقلارنى كۆرسىتىپ بەرسە خۇشال بولىدىغان» پوزىتسىيە. بۇ ناھايىتى ياخشى. لېكىن يۈزىنى داپتەك قىلىپ، تەنقىدنى سۈكۈت بىلەن رەت قىلىدىغان ياكى ئۆزىنىڭ غۇرۇرىنى يوقىتىپ قويىدىغان پوزىتسىيىدە بولۇش يارىمايدۇ.

مەن سېنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۇزىتىپ قويغان چېغىمدا ئەسته ساقلىشىڭ ئۈچۈن تۆۋەندىكى بىر قانچە نۇقتىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم: مەغرۇرلانماسلىق، باشقىلارنى كەمسىتمەسلىك، كۆپچىلىكنىڭ پىكرىنى ھۆرمەت قىلىش، كۆپچىلىك ئۈچۈن ئازغىنا زىيان تارتىشقا رازى بولۇش. مەن يەنە لۇشۈنىڭ: «غەزەپ بىلەن ھوسىيمەن زالىملارغا، كالا بولۇپ باش ئېگىمەن سەبىي بالىلارغا» دېگەن مەشھۇر سۆزىنى نەقىلمۇ كەلتۈرگەنىدىم. بۇ گەپلەر ھېلىمۇ يادىڭدىمۇ ــ بىلمەيمەن. سېنىڭ ئىزچىل تۇرده خاتالىق ئۆتكۈزۈشۈڭدىكى سەۋەب، سەن ئەمگەكچى خەلقنىڭ ۋە يولداشلىرىڭنىڭ ئالدىدا «سەبىي بالىلارغا باش ئەگگەن كالا» بولۇشنى خالىمايسەن. يازغان خەتلىرىڭدىن قارىغاندا، بۇ ئىللەتلەرنى ئۆزگەرتىش تۇرماق، تەرەققىي قىلدۇرۇپسەن. خاتالىقىڭنى تونۇغانلىقىڭنى تەشكىلىگە جاكارلا. يولداشلارنىڭ تەنقىد بېرىشىنى ئۆتۈن. كۆپچىلىكنىڭ پىكرىلىرىنى كەمتەرلىك بىلەن قوبۇل قىل. مۇناسىۋەتنى نورمالاشتۇر. مۇنداقچە ئېيتقاندا، يولداشلارنىڭ ئالدىدا «سەبىي بالىلارغا باش ئەگگەن كالا» بول. ساۋاقداشلىرىڭ ۋە تەشكىلىك بىلەن مۇناسىۋېتىڭ ياخشى بولمىسا، ھەقىقەت پۈتۈنلەي سەن تەرەپتە بولمىغان ئەھۋالدا مەن سېنى قوللىمايمەن. تەشكىلىڭنى قوللايمەن، تەشكىلىگە ئىشىنىمەن. خاتالىقىڭنى تۈزەت. ئۇنداق قىلماي، خاتالىقىڭدا چىڭ تۇرىدىغان

كەنسەن، تېخىمۇ چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزىسەن.

سەن ھەمىشە ئۆزۈمنىڭ توغرا، باشقىلارنىڭ خاتا، باشقىلار مائا يۈز كېلەلمەيدۇ، مەن باشقىلارغا يۈز كېلەلەيمەن دەپ قارايدىكەنسەن، باشقىلارنى ئويلىمايدىكەنسەن، باشقىلار مەن ئۈچۈن قۇربان بەرسۇن دەيدىكەنسەن، سېنىڭ باشقىلار بىلەن كارىڭ بولمايدىكەن، باشقىلارنىڭ سەن ئۈچۈن كارى بولۇشىنى ئىزدەيدىكەنسەن. بۇ قانداق پوزىتسىيە؟ بۇ يولداشلار بىلەن چىقىشالماسلىق ۋە ھەمكارلىشالماسلىق پوزىتسىيىسى، تەشكىل ھەم كوللېكتىپ بىلەن قارشىلىشىش پوزىتسىيىسى. ئۆزىنى كوللېكتىپنىڭ قارشى تەرەپىگە قويۇۋالىدىغان شەخسىيەتچىلىك. شەخسىيەتچىلىك ــ بۇرژۇئا ئىدىيىسىگە، كوللېكتىۋىزملىق پرولېتارىيات ئىدىيىسىگە ياتىدۇ. سەن شەخسىيەتچىلىكنى تاشلا، كوللېكتىۋىزملىقنى قوبۇل قىل. ھەرقانداق چاغدا، ھەرقانداق مەسىلىدە ئەڭ ئاۋۋال كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلاش، كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتىنى ئۈستۈن ئورۇنغا، شەخسىي ئىستەك، شەخسىي مەنپەئەتنى بويسۇنغۇچى ئورۇنغا قويۇش، شەخسىي مەنپەئەت بىلەن كوللېكتىپ مەنپەئەت ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش يۈز بەرگەندە، كوللېكتىپنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن شەخسىي مەنپەئەتنى قۇربان قىلىش كېرەك. مۇشۇنداق ئادەم بولۇشقا، ئۆزۈڭنى ئۆزگەرتىشكە بەل باغلا. بۇ جەھەتتە چىنىقىشنى كۈچەيت. شەخسىي بىلەن كوللېكتىپ ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە ھەر ۋاقىت دىققەت قىل. خاتالىق بولسا، دەرھال تۈزەت. ئۇنداق بولمايدىكەن، خەلق ئۈچۈن ھەقىقىي يارامليق ئادەم بولالمايسەن.

فېڭ زىكەي (1898 — 1975)

بالىلىرىم

فېڭ زىكەي — ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان رەسسامى ۋە يازغۇچىسى، جېجىياڭ توڭشاڭلىق، ئۇ رەسسام ۋە مۇزىكىنى لى شۇتۇڭنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۆگەنگەن، 1921 — يىلى ياپونىيەگە بارغان، ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ «كەيمىڭ» كىتابخانىسىدا تەھرىر، شاڭخەي داشۆسى، فۇدەن داشۆسى ۋە جېجياڭ داشۆلىرىدە گۈزەل سەنئەت پروفېسسورى بولغان، 4 — ماي ھەرىكىتىدىن كېيىن ھەجۋى رەسسم سىزىش بىلەن مەشغۇل بولغان. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «دۇمباق ساداسى»، «سۇ ئىچكەندە قۇدۇق قازغۇچىنى ئۇنتۇما» قاتارلىقلار بار.

تۆت ئاينىڭ ئالدىدىكى بىر ئىشنى ئەسلەپ قالدىم. مەن شۇ چاغدا خۇددى گۇناھكارلارنى يالىغاندەك تۇيۇقسىز يەنىزە-گە ئوخشاش ياشتىكى بىر توپ ئوغۇل - قىزلارنى شائىرىي كونسېرتىسىدىن يالاپ ئاچقىپ، پويىزغا سالدىم. ئۇلارنى سەھراغا ئاپىرىپ ئادەتتىكى ئۆيلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدۇم. ئۆزۈم شائىرىي كونسېرتىسىگە قايتىپ تۆت ئاي يالغۇز تۇر-دۇم. بۇ ئىشنىڭ نېمە مەقسەتتە، قانداق پىلان بىلەن قىلىنغانلىقىنى ھازىر ئويلىسام، ئۆزۈمنىڭمۇ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. ئەمەلىيەتتە مەقسەت بىلەن پىلان ئۆزىنى ئالدايدىغان ۋە ئۆز-زىنى ئاۋارە قىلىدىغان قۇرۇق گەپ ئىدى. بۇنىڭ كىشىلىك ھاياتقا قانچىلىك پايدىسى بار؟ بۇ قايغۇ ئارىلاشقان خۇشال ھېسسىياتنى ئەخمەق قىلىپ، كۆڭۈل جاراھىتىنى ئېغىرلىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس!

شائىرىيگە يالغۇز قايتىپ كېلىپ، كونسېرتسىيە بىناسىدىكى بوشاپ قالغان زېرىكىشلىك ياتقىمغا كىرىپ بۇددانومىدىكى: «بۇلۇتتىن خالى تىنىق ئاسماندەك، قۇيقۇرۇق مېنىڭ كۆڭۈل بوستانىم؛ قۇيقۇرۇق ئىكەن ھەم يەتتە ئىقلىم!» دېگەن سۆز-لەر بىردىنلا كۆڭلۈم ئېكرانىدا نامايان بولدى.

كەچتە ياتاقنى يېغىشتۇردۇم. ئۇچ يىلدىن بېرى ئىشلىتىپ كېلىۋاتقان ئوچاق بېشىدىكى غىدىر چىنە، قازان - قومۇچ، ئوتۇن ۋە گۇرۇچ قاتارلىق لاقا - لۇقمىلارنىڭ ھەممىسىنى ماگا كۇنلۇك ئىشلىگەن بېقىنىمىزدىكى دۇكان خوجايىنىنىڭ ئوغلىغا بېرىۋەتتىم. كونىراپ كەتكەن تۆت كىشىلىك بالىلار ئايىغىنى (سەۋەبىنى بىلمەيمەن) ئەپقېلىپ كارىۋىتىمنىڭ ئاستىغا ۋەتلىك تىزىپ قويدۇم. ئاياغلارغا كۆزۈم چۈشۈپ قالسا، مېنى پات - پاتلا بىر خىل خۇشاللىق چۈلغىۋالاتتى. ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتۈپ بىر كۈنى قوشنام پاراڭلاشقىلى كىرىپ، كارىۋاتنىڭ

ئاستىدىكى ئاياغلاردىن چىققان پۇراقتا چىدىغىلى بولمايدىغان لىقىنى دېۋىدى، مەن ئاندىن دۆتلۈك قىلغانلىقىمنى بىلىپ ئاياغلارنى ئېلىۋەتتىم.

يار ـ بۇرادەرلىرىم مېنى بالىلىرىغا كۆيمەيدۇ، دېيىشىدۇ. بالىلىرىمغا ھەقىقەتەن كۆيمەن. بولۇپمۇ يالغۇزلۇقتا ئۇلارنى سېغىنىپ قالسام تېخىمۇ شۇنداق. ماڭا بۇنداق سېغىنىش بىلەن كۆيۈشكە، تەبىئىي سەزگۈدىن باشقا، قانداقتۇر تېخىمۇ كۈچلۈك بىر تۇيغۇ قوشۇلغاندەك تۇيۇلىدۇ. شۇڭا كۆپ ھالىلاردا ئۆزۈمنىڭ رەسسامليق قابىلىيىتىگە، قەلەمىمنىڭ قاشاڭلىقىغا قارىماي رەسىم سىزىمەن، ماقالە يازىمەن. چۈنكى مېنىڭ بالىلىرىم كىچىك. ئەڭ چوڭى ئەمدىلا توققۇز ياشقا كىردى. بالىلىرىمغا بولغان كۆيۈنۈش ھەم سېغىنىشنىڭ بىر قىسمىنى باشقا بالىلارغا ـ پۇتۇن دۇنيادىكى بالىلارغا ئاتاۋەتكەنمەن. ئۇلار چوڭ بولغاندا ئۇلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىمەن؟ شۇ تاپتا ئۆزۈمۇ بىلمەيمەن. لېكىن ھازىرقىدەك بولمايدىغانلىقىنى قىياس قىلالايمەن. ئۇ چاغدا ھېلىقى تۇيغۇغا ئورۇن قالمايدۇ.

يالغۇزلۇقتا تىنچ ۋە ئارامخۇدا ئۆتكەن تۆت ئايلىق تۇرمۇشنى ئويلىسام، بۇ تۇرمۇشتىن مېھرىمنى ئۈزەلمەيدىغاندەك، ماڭا مۇشۇنداق تۇرمۇشنى نېسىپ قىلغان ئەقدىرگە رەھمەت ئېيتقۇدەك بولۇپ كېتىمەن. يۇرتۇمغا بېرىپ ئاشۇ بىر توپ بالىلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالسام، ئىختىيارسىز ئازاب چېكىمەن. چۈنكى، مەن بىر بولسا، خىيال بىلەن سولىشىپ ئولتۇرىمەن، بىر بولسا، تەتقىقاتقا، ئۇنى ـ بۇنى يېغىشقا كىرىشىپ كېتىمەن. بىر بولسا، جاھاننىڭ رەپتارىغا كىرىپ، مېھمان كۈتۈش بىلەن كۈن ئۆتكۈزىمەن. ئۇلارنىڭ ساددا، ساغلام ۋە جانلىق تۇرمۇشى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، مېنىڭ تۇرمۇشۇم، ناھايىتى

ئېنىقكى، كېسەل تەگكەن تۇرمۇش. مېيىپ بولغان بىنورمال تۇرمۇش.

تومۇز كۈنلىرى ئىدى، بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۆيگە قايتتىم. ئەتىسى كەچقۇرۇندا تۆت بالامنى — توققۇز ياشلىق ئاباۋنى، يەتتە ياشلىق رۇەن رۇەننى، بەش ياشلىق جەن جەننى، ئۇچ ياشلىق ئاۋىنى باشلاپ ئۆيدىن چىقتىم. بىز ھويلىمىز-نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۈخۈمەك دەرىخىنىڭ سايىسى ئاستىدا ئولتۇرۇپ تاۋۇز يېدۇق. بىنەپشە رەڭگە كىرگەن كەچكى شە-پەقنىڭ تەسىرىدە چوغدەك قىزارغان قۇياشنىڭ نۇرلىرى بارا-بارا ئۆچۈپ، ئەتراپنى ئاستا-ئاستا سالقىن كېچە ئىگىلىدى. مەيمن شامال بالىلىرىنىڭ چاچلىرىنى يەلپۈپ تۇراتتى. بەدىنى-مىزدىكى تەرلەر ئاللىقاچان قۇرۇپ كەتكەنىدى. خۇشاللىقىدا تېرىسىگە سىغماي قېلىۋاتقان بالىلىرىم ئۆزلىرىنى كەپسىزلىك قىلمىسا، بىر يېرى كەم بولۇپ قالىدىغاندەك ھېس قىلىشاتتى. باشتا ئۇچ ياشلىق بالام مۇزىكىدىكى تالانتىنى نامايان قىلدى. ئۇ بۇگۈنكى بۇ كەيپىياتتىن تولىمۇ مەمنۇن ئىدى. شۇڭا ھەر جايغان ھالدا تاۋۇز يېگەچ ئىرغاڭلاپ تۇرۇپ چىپار مۇشۇكنىڭ يېمەكلىك ئوغرىلىغان چاغدىكى ئاۋازىنى دوراىدى. شۇنىڭ بىلەن بەش ياشلىق جەن جەننىڭ ئىلھامى قوزغالدى. ئۇ: «جەن جەن تاۋۇز يېدى، رۇەن رۇەن تاۋۇز يېدى، ئاۋىمۇ تاۋۇز يېدى» دەپ بىر كۈپلېت شېئىر ئوقۇدى. بۇ بىر كۈپلېت شېئىرنى ئاڭلاپ، نەسىرگە ۋە ماتېماتىكىغا قىزىقىدىغان يەتتە ياشلىق بالام بىلەن توققۇز ياشلىق بالام شۇئان تۇرالماي قېلىش-تى. ئۇلار جەن جەننىڭ شېئىرىنىڭ مەزمۇنىنى يىغىنچاقلاپ: «تۆت ئادەم تۆت تىلىم تاۋۇز يېدى» دەپ نەتىجىسىنى بىزگە دوكلات قىلدى.

مەن باھالىغۇچى بولدۇم. ئۇلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئىچىمدە باھالىدىم. مېنىڭچە، ئۇچ ياشلىق ئاۋىنىڭ مۇزىكىلىق تىل

بىلەن ئىپادىلىشى چوڭقۇر ۋە تولۇق بولدى. ئۇ ئۆزىگە ياقـ
قان كەيپىياتنى كەم ـ كۆتسىز ئىپادىلەپ بەردى. بەش ياشلىق
جەن جەن بۇ كەيپىياتنى شېئىرلاشتۇرۇپ، كۆرسىنى چۈشۈرۈـ
ۋەتتى. لېكىن ئۇنىڭ رېتىم ۋە قاپىيىدىن تەركىب تاپقان
شېئىرىي پىكرىدە جانلىق ھايات ئۆز ئىپادىسىنى تاپقانىدى.
رۇەن رۇەن بىلەن ئاباۋنىڭ ئۇقۇمىنى نەسرىي شەكىلدە ماتېماـ
تىكىلىق ئۇسۇل بىلەن ئىپادىلىشى ئالدىدا جەن جەنىڭ شېـ
ئىرى بەكلا چېنىپ قالغانىدى. پۈتۈن زېھنىمىزنى تاۋۇز
يېيىشكە قاراتقان مۇشۇ ئىشتا ئۇلار روشەن كۆڭۈل كۆزى
بىلەن چوڭلار كۆرەلمىگەن نەرسىلەرنى تولۇق كۆرگەن. دۇنـ
يادا بالىلارنىڭ كۆڭۈل كۆزى ئەڭ روشەن. ئۇلار دۇنيـا
دىكى شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىنى ئەڭ ئېنىق ھەم ئەڭ تولۇق
كۆرەلەيدۇ. مەن ئۆزۈمنى ئۇلارغا سېلىشتۇرسام، مېنىڭ كۆڭۈل
كۆزۈمنى دۇنيانىڭ دېشۇارچىلىقلىرى توسۇۋالغان. مەن بىر
بىچارە، مېيىپ ئادەم. مەن ئۆزۈمنى ئۇلارنىڭ «دادا» دەپ
چاقىرىشىغا ئەرزىمەيدىغانىدەك ھېس قىلىمەن. لېكىن «دادا»
ھۇرمەتلىك.

ھۇجرامنىڭ جەنۇب تەرىپىدىكى دېرىزىنىڭ تۈۋىگە بىر
ئۇستەلنى ۋاقىتلىق قويۇپ، ئۇستىگە ماقالە قەغىزى، سالام
خەت قەغىزى، قەلەم ۋە سىياھدان، سىياھ قۇتىسى، شىلىم قۇـ
تىسى، سائەت ۋە پەتنۇس قاتارلىقلارنى رەتلىك تىزىپ قو-
ياتتىم. باشقىلارنىڭ قالايمىقان قىلۇېتىشىنى خالىمايتتىم. بۇ
مېنىڭ يالغۇز لۇقتا يېتىلدۇرگەن ئادىتىم ئىدى. بىزنىڭ ـ
چوڭلارنىڭ ئادەتتە ھەرىكىتىمىز ھەمىشە ئېھتىياتچان، ئەسـ
تايىدىل، سالماق ۋە سىپايە بولىدۇ. مەسىلەن، سىياھ ئېزىش،
قەلەمنى قويۇش، چاي قۇيۇش قاتارلىق ئىشلاردا ئاۋايلاپ ئىش
قىلىمىز. ئۇستەلدىكى نەرسىلەرنىڭ قالايمىقان قىلۇېتىلمەي
ھەر كۈنى ئۆز پېتى تۇرۇشىنى ئىزدەيمىز. چۈنكى بىزنىڭ

پۇت ـ قوللىرىمىزنىڭ پەيلىرى كۆپ قېتىم فىزىئولوگىيىلىك سىناقلارغا ئۇچراپ، ھوشيارلىققا ئادەتلىنىپ كەتكەن. لېكىن بالىلىرىم ئۇستىلىمگە يامىشىپ چىقىۋالسا، مېنى پاراكەندە قىلىپ، ئۇستەلنىڭ ئۇستىنى قالايمىقان قىلىۋېتەتتى. نەرسىلىرىمنى بۇزۇۋېتەتتى. ئۇلار قەلەمنى قوللىرىغا ئېلىپ، سىلكىپ، ئۇستەلنىڭ ئۇستىگە ۋە كىيىم ـ كېچەكلىرىگە سىياھ چاچراتىۋېتەتتى. قەلەمنى قېپىدىن چىقىرىش ئۇچۇن كۇچەپتارتاتتى، قوللىرى چەينەككە تېگىپ كېتىپ، چەينەكنىڭ ئاغزى يەرگە چۇشۇپ پارە ـ پارە بولۇپ كېتەتتى... مەن بۇ چاغدا سەۋر ـ تاقەت قىلالماي قالاتتىم ـ دە، كايىپ تۇرۇپ قوللىرىدىكى نەرسىلەرنى تارتىۋالاتتىم. ھەتتا شاپىلاق بىلەن ئۇرۇپ سالاتتىم. يەنە دەرھال پۇشايمان قىلاتتىم. تۇرۇلگەن قاپىقىم شۇئان ئېچىلىپ، تارتىۋالغان نەرسىلىرىنى ھەسسىلەپ ئۆزلىرىگە قايتۇرۇپ بېرەتتىم. ئۇرۇپ قويۇپ ئىچىم ئېچىشىپ كېتەتتى. نەتىجىدە ئاچچىق قىلىشتىن بەزلەشكە ئۆتەتتىم. چۇنكى خاتا قىلغانلىقىمنى شۇئان چۇشىنەتتىم. بالىلىرىمدىن ئۇلارنىڭ ماڭا ئوخشاش بولۇشىنى تەلەپ قىلىش نېمىدېگەن بىمەنىلىك! مەن ــ بىز چوڭلار ــ پۇت ـ قوللىرىمىزنىڭ پەيلىرى رېئال لىقنىڭ بېسىمىدىن تارتىشىپ قالغاچقا، ساناپ دەسسەيدىغان بولۇپ قالغان. تەكرىم بەرگەن ساغلام پۇت ـ قوللارغا ۋە تۇغمەس كۇچ ـ قۇدرەتكە ئىگە بالىلىرىمز قانداقمۇ بىزدەك رودۇ بولسۇن! چوڭلارنىڭ سالام ـ سائىتى. باردى ـ كەلدى قىلىش قاتارلىق قائىدە ـ يوسۇنلىرى خۇددى كىشەن ـ كويزىدەك بالىلىرىمزنىڭ تەكرى ئاتا قىلغان ساغلام ۋۇجۇدى بىلەن كۇچلۇك پۇت ـ قوللىرىنى بوغۇپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن تېتىك بالىلىرىمزنىڭ پۇت ـ قوللىرى ئاستا ـ ئاستا پالەچ بولۇپ، بىر يېنى تۇتماس مېيىپ ئادەملەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ. مېيىپ كىشىدىن ئۇنىڭ ساغلام كىشىلەرگە ئوخشاش

يۇرۇش ـ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىش ـ بۇ ھەقىقەتەن ئالىجىنابلىق!

بالىلىرىم ماڭا قانداق قارايدۇ؟ مەن ئۆزۈمنىڭ دادا بولۇپ قالىدىغانلىقىمنى ئويلاپ باقمىغانىدىم. ئۆزۈمدىن داۋاملىق گۈمانلىنىمەن ھەم ھەيران بولىمەن. مەن بىلەن ئۇلار باشقا ـ باشقا دۇنيانىڭ ئادەملىرى. ئۇلار مەندىن ئەقىللىق ھەم مەندىن كۆپ ساغلام. لېكىن ئۇلار يەنىلا مېنىڭ بالىلىرىم. بۇ نېمىدېگەن قالتىس مۇناسىۋەت ـ ھە! كىشىلەر بالىلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن بەختلىك! ئۇلار بالىلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە ئوخشاش ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مەن بۇنداق كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى پەقەت چۈشەنمەيمەن. مەن دۇنيادا كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ دوستانە بولۇشى ئەقىلغا ئەڭ مۇۋاپىق، پادىشاھ بىلەن ۋەزىر، دادا بىلەن بالا، ئاكا بىلەن ئۇكا ئارىسىدىكى ئىنتايىن تەبىئىي مېھىر ـ مۇھەببەت ئەڭ كەڭ مەنىدىكى دوستلۇقنى نامايان قىلىدۇ، دەپ قارايمەن. دوستلۇق ھەقىقەتەن ئادەمگەرچىلىكنىڭ ئاساسى. پۈتۈن دۇنيادىكى كىشىلەر بىر ـ بىرى بىلەن دوست، ئۇلار تەبىئەتنىڭ ئوغۇل ـ قىزلىرى. كىشىلەر ئاتا ـ ئانىسىدىن باشقىلارنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، بىزنى ئاتا ـ ئانىمىز ئاپىرىدە قىلغان، شۇڭا شۇلاردەك ئادەم بولۇشىمىز، ئۇلارنىڭ نەسىبىنى ئۈزۈپ قويماسلىقىمىز كېرەك دەپ ئويلايدۇ. بالىسى يوقلار بولسا خۇرسىنىپ تۇرۇپ تەڭرىگە نالە قىلىدۇ. بالىسى بارلار بالىسى يولدىن چىقىپ كەتسە، تەقدىردىن كۆرۈپ، ھاراقنى بېرىلىپ كېتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھەممىنى تەڭ كۆرۈپ كېلىۋاتقان تەڭرىم بەندىلىرىنى قانداقمۇ تەلەيسىز ياراتسۇن!

يېقىندىن بۇيان كۆڭلۈمگە تۆت ئىش كىرىۋالدى: بىرى، كۆكتىكى ئىلاھ، بىرى، يۇلتۇزلار، بىرى، خەلق سەنئىتى، يەنە

بىرى، ئۆسمۇرلەر. يەنزىگە ئوخشاش ئاشۇ بىر توپ ئوغۇل - قىزلار بىلەن بىللە تەقدىرداش بولۇپ ئۆتۈش — پىشانەمگە پۈتۈلۈپ كەتكەن. ئۇلار مېنىڭ قەلبىمدە ئىلاھ، يۇلتۇزلار، سەنئەت بىلەن تەڭ ئورۇننى ئىگىلىگەن.

1928 - يىلى، يازدا شىمپەن قولتۇقىدىكى كۆلبەمدە يېزىلدى

جۇزجېنىڭ (1898 — 1948)

بالىلىرىم

جۇزجېنىڭ — ئەسلى ئىسمى زى خۇا، تەخەللۇسى پېي شيەن، ئېلىمىزنىڭ هازىرقى زامان نەسرچىسى ۋە شائىرى، ئەسلى يۇرتى جېجياڭ شاۇشىڭ، جياڭسۇ ياكجۇدا تۇغۇلغان، 920 - يىلى بېيجىڭ داشۆنى پۇتۇرگەن، 1931 - يىلى ئەنگلىيىگە بېرىپ ئوقۇغان، ياندۇرقى يىلى ۋەتەنگە قايتىپ چىكخۇا داشۆدە، غەربىي - جەنۇب بىرلەشمە داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ئىز» ناملىق شېئىرلار توپلىمى، «سايە» ناملىق نەسرلەر توپلىمى «ياۋروپاغا قىلىنغان سايا‌ھەت خاتىرىلىرى» ناملىق سايا‌ھەت خاتىرىسى «سەن ۋە مەن» ناملىق هېكايىلەرى «شېئىرىي تىلنى ئۆلچەش»، «تەڭ لەززەتلىنىش توغرىسىدا» قاتارلىق ئەدەبىيات - سەنئەتكە ئائىت ئەسەرلىرى بار.

مەن هازىر بەش بالىنىڭ دادىسى بولۇپ قالدىم. شېڭ تاۋ ياقتۇرۇپ نەقىل كەلتۈرىدىغان «قۇلۇلە ئۇستىگە قاپ يۇدۇاپتۇ» دېگەن ئوخشتىشنى ئەسلىسەم بىر قىسما بولۇپ قالىمەن. يېقىندا بىر تۇغقىنىم مەسخىرە قىلىپ: بىر قەۋەت تېرىكنزنى شىلىش كېرەك، دېدى. بۇنى ئاڭلاپ تېخىمۇ چۆچۈپ كەتتىم. ئون يىلنىڭ ئالدىدا تېخى يېڭىلا توي قىلىپ خۇشى ئەپەندىنىڭ يېڭى بېسىلىپ چىققان بىر پارچە ئەسىرىنى ئوقۇۋېتىپ، دۇنيادىكى نۇرغۇن ئۇلۇغ ئەربابلارنىڭ ھېچقايسىسى تۇي قىلمىغان، دېگەن قۇرنى كۆرۈپ قالدىم: ماقالىدە بىكون نىڭ: «ئايالى بار كىشىنىڭ تەقدىرى شورلۇق بولىدۇ» دېگەن سۆزى نەقىل كەلتۈرۈلگەنىكەن. شۇ چاغدا خۇددى چۆچۈپ ئويغانغاندەك ھەيرانۇ ـ ھەس بولدۇم. ئۆيدىكىلەر ماڭا ئېغىز ئاچقۇزماي مېنى ئۆيلەپ قويسا، بۇنىڭغا نېمە دېگۈلۈك؟ ھازىر ئايالىم ۋە بەش بالام بار. مۇشۇنداق ئېغىر يۈكنى ئۆشنەمگە يۈدۈپ قانداق مېڭىشىمنى بىلەلمەيۋاتىمەن. «پىشانەمگە شۇنداق پۈتۈلگەن» بۇنىڭغا گەپ كەتمەيدۇ. بالىلارنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇلارنى قانداق چوڭ قىلىش، بۇمۇ بىر باش قاتۇرۇشنى تەلەپ قىلىدىغان ئىش. مەن ئۇچىغا چىققان شەخسىيەتچى ئادەم. ئەرلىكنىڭ ھۆددىسىدىن بىر ئامال قىلىپ چىقىمەن. دادا بولۇشتا تېخىمۇ شۇنداق. تەبىئىيكى «ئۇرۇق ئۆلادقا چوقۇنۇش»، «ئۆسمۈرلەرنىڭ ئورنى» توغرىسىدىكى پەلسەپە ۋە ئەخلاقىي قائىدىلەرنى ئاز ـ تولا بىلىمەن. دادا بولغان كىشى كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ بالىلارنىڭ ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلىشنىلا بىلسە كۇپايە قىلمايدۇ. ئەپسۇسكى، مەن بۇ نەزەرىيىگە ئەنئەنە بويىچە ئادەتتىكى دادىلاردەك ياۋايىلىق بىلەن تاقابىل تۇرۇپ كەلدىم. ئۆزۈمنىڭ رەھىمسىزلىكىمنى ئوتتۇرا ياشقا بېرىپ قالغان چېغىمدا ئەمدى ھېس قىلىۋاتىمەن. بالىلارنى تەن جا-

زاسىغا تارتىپ تەللىغانلىرىمنى ئويلىسام ــ بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن ــ خۇددى كونا جاراھەتنى سىلىغاندەك ئىچىم ئېچىشىپ كېتىدۇ. بىر قېتىم داۋۇلاكنىڭ «سەبىلەر بىلەن» دېگەن تەرجىمە ئەسىرىنى ئوقۇپ قالدىم. ئۇنىڭ ئۇلۇغ ھەم سەمىمىي مۇئامىلىسىدىن تەسىرلىنىپ يىغلاپ تاشلىدىم. بۇلتۇر دادامدىن خەت كەلدى. ئۇ خېتىدە ئاجىزلىنى سوراپتۇ. ئاجىزۇ شۇ چاغدا بەيماخۇدا ئىدى. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ مېنىڭ ھالىمدىن ئوبدان خەۋەر ئالغانلىقىنى، مېنىڭمۇ ئاجىزۇنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىشىمنى تاپىلاپتۇ. مەن راسا بىر قەپەس يىغلىدىم. مەن نېمىشقا دادامدەك رەھىمدىل بولالمايمەن؟ ئۇنى تۇپ قالما، دادام بىزگە قانداق مۇئامىلە قىلغان؟ دەيمەن ئۆزۈمگە. كىشىلىك خاراكتېر ئىككى مەنبەلىك بولسا كېرەك. مەن مۇشۇنداق زىددىيەتلىك ھالەتتە قالدىم؛ يۈرىكىم سائەتنىڭ تىلىدەك پۇلاڭلايدۇ.

سىز لۇشۈن ئەپەندىنىڭ «بەختلىك ئائىلە» سىنى ئوقۇغانمۇ؟ مېنىڭ ئائىلەم ئەنە شۇنداق «بەختلىك ئائىلە» لەرنىڭ بىرى! ھەر كۈنى چۈشلۈك ۋە كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئىككى قېتىم پاتىپاراق بولۇپ كېتىمىز. بالىلار ئاشخانىغا توختىماي كىرىپ تۇرىدۇ، ماڭا پاكى ئاپىسىغا «تاماق تارتىش» بۇيرۇقىنى بېرىدۇ. جىددىي قەدەم تەۋرىشى ئۇزۇلمەيدۇ. كۇلكە ئارىلاش ۋاراڭ ــ چۇرۇڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈلگۈچە ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇلار بۇيرۇقنى بىر ــ بىرى ئارقىلىق ئاشخانىدىكى خىزمەتكار ئايالغا يەتكۈزىدۇ. ئارقىدىنلا ئورۇن تالىشىش جېڭى باشلىنىپ كېتىدۇ. بىرى: «مەن بۇ يەردە ئولتۇراتتىم» دېسە، يەنە بىرى: «ئاكام ماڭا بەرمىدى» دەيدۇ. ئاكىسى: «سىگىلىم مېنى ئۇرۇۋاتىدۇ» دەيدۇ. مەن چىرايلىق سۆزلەپ ئۇلارنى ئەپلەشتۈرۈپ قويىمەن. لېكىن ئۇلار بەزىدە تولىمۇ جاھىل. بەزىدە تاقەت قىلالماي، قاينىپ كېتىمەن، بازغاندەك قوللىرىم

ئۇلارنىڭ ئۇ يەر - بۇ يەرلىرىگە تېگىپمۇ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن يىغلىغىنى يىغلايدۇ. ئولتۇرغىنى ئولتۇرىدۇ. ۋەزىيەت ئانىدىن مۇقىم بولىدۇ. تاماق كەلگەندە بىرى، چوڭ چىنىدە يەيتتىم، دېسە، يەنە بىرى، مەن كىچىك چىنىدە يەيتتىم، دەيدۇ. بىرى قىزىل چوكا ياخشى، دېسە، يەنە بىرى قارا چوكا ياخشى دەيدۇ؛ بىرى، قۇرغاق تاماق يەيمەن، دېسە، يەنە بىرى، سۇيۇق تاماق يەيتتىم، دەيدۇ. بىرى، چاي دېسە، يەنە بىرى، شورپا، بىرى، بېلىق گۆشى، گۆش، دۇغۇ ۋە لوبۇنىڭ جېدىلىنى قىلسا، بىرى، سېنىڭ قورۇماڭ كۆپ، دەيدۇ، يەنە بىرى، سېنىڭ قورۇماڭ ياخشى، دەيدۇ. ئايالىم قائىدە بويىچە ئۇلارنى بەزلەيدۇ. بىراق، بۇ روشەنكى، ناھايىتى پاسسىپ ئۇسۇل. ماڭا ئوخشاش قوپال بىر كىشى بۇنىڭغا قانداق تاقەت قىلىپ تۇرالايدۇ؟ ئۇلارنى كونا ئۇسۇل بىلەن دەرھال بويسۇندۇرىمەن. يىغلىغىنى بىرەمدىن كېيىن يېشىنى ئېرتىپ تامىقىنى يەيدۇ. قورساقلىرى تويغاندا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېتىشىدۇ. ئۇستەلدىكى چېچىلغان تاماق، تۆكۈلگەن شورپا، ئۇستىخان پارچىلىرى، قالدى - قاتتىلار، قالايمىقان تاشلانغان قوشۇقلار، چېچىلىپ ياتقان چوكىلار بىر پارچە ئالىيېشىل خەرىتىنىڭ مودىلىنى ھاسىل قىلاتتى. تاماقتىن كېيىن ئۇلار ئاساسەن ئويناتتى. چوڭىنىڭ ئويۇنى چوڭچە، كىچىكىنىڭ ئويۇنى كىچىكچە بولاتتى. ھەرقايسىسى ئۆزىنىڭ دېگىنىدە چىڭ تۇرۇپ گەپ تالىشىپ قالاتتى ياكى چوڭى كىچىكىنى، يا كىچىكى چوڭىنى بوزەك قىلاتتى. بوزەك قىلىنغىنى يىغلاپ، قىقاس كۆتۈرۈپ، مېنىڭ ياكى ئاپىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ دەرد ئېيتاتتى. مەن يەنىلا كونا ئۇسۇلۇم بىلەن ئىش تۈتاتتىم. بەزىدە كارىم بولمايتتى، بىراق ئويۇنچۇق تالىشىپ قالغاندا كارىم بولمايمۇ قۇتۇلالمايتتىم. ئوپمۇ ئوخشاش ئىككى ئويۇنچۇقنىڭ بىرىنى بىرى تالاشسا، يەنە بىرى بەرمەيتتى. بۇنداق ئەھۋالدا مەيلى

نېمە بولسۇن، جېدەل بىرىنىڭ يېغلىشى بىلەن ئاخىرلىشاتتى. بۇنداق ئىشلار ئادەتتە كۆپ يۇز بەرمەيتتى. لېكىن پات - پات كۆرۈلۈپ تۇراتتى. مىنۇت ئارىلىقىدا بىر نەچچە قېتىم دېققىتىم چېچىلىپ كېتەتتى. ئورنۇمدىن بىر - ئىككى نۆۋەت تۇرۇپ كېتەتتىم. يامغۇر ياغقان ياكى يەكشەنبە كۈنلىرى بالىلار ئاسا-سەن ئۆيدە بولاتتى. يا ئارامخۇدا كىتاب ئوقۇغىلى، يا بىر نەرسە يازغىلى بولمايتتى. مۇشۇنداق ئىشلارمۇ بولغان. مەن پات - پاتلا ئايالىمغا: «بىزنىڭ ئائىلىمىزدە ھەقىقەتەن ھەر كۈنى غوۋغا بېسىقمايدۇ» دەيتتىم. بەزىدە «كۈندۈزى» لا ئە-مەس، ھەتتا كېچىلىرىمۇ غوۋغا بىلەن ئۆتەتتى. بولۇپمۇ بالىلار ئېمىۋاتقان ياكى ئاغرىپ قالغان چاغلاردا!

مەن توي قىلغان يىلى ئەمدىلا 19 ياشقا كىرگەنىدىم. 21 ياشتا ئاجىۋۇنى، 23 ياشتا ئاسەننى كۆردۈم. ئۇ مېنىڭ ئاساۋۇ ئاتقا ئوخشاش چاغلىرىم ئىدى. بۇ ھالدا ئىگەر - توقۇم، تىزگىن ۋە چۇلۇۋۇرغا قانداق كۆنەي؟ بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ بولمايدىغانلىقىنى بىلەمەن. شۇنداقتىمۇ ئىختىيارسىز ھالدا قۇتۇلۇشنىڭ ئېپىنى قىلاتتىم. ھازىر ئويلىسام ئاشۇ كۈنلەردە مۇشۇ ئىككى بالىنى تازىمۇ قىينىغانىكەنمەن. زوراۋانلىقنى كەچۈرۈش ھەقىقەتەن تەس! ئاجىۋۇنىڭ يېڭىلا ئىككى ياشقا كىرگەن چاغلىرى ئىدى. بىز جاڭجۇدا بىر مەكتەپتە ئولتۇراتتۇق. نېمىشقىدۇر، بۇ بالا بەك قارغىش ئىدى. تولىمۇ يېتىر-قايتتى. ئاپىسىنى بىر كۈن كۆرمىسە ياكى ئۆيگە مېھمان كەلسە، قىرقىراپ يىغلايتتى. مەكتەپتە ئۆيى بارلار كۆپ ئىدى. بالىنىڭ يىغلاپ ئولارنى پاراكەندە قىلىشىغا يول قويالمايتتىم. بىزنىڭكىگە كېلىدىغان مېھمان كۆپ ئىدى. بالا يىغلىسا قاتتىق ئاچچىقىم كېلىپ كېتەتتى. بىر قېتىم ئايالىمنى ئۆيىدىن ئالداپ، چىقىرىۋېتىپ، ئىشىكىنى ئەتتىم. ئاجىۋۇنى يەرگە بېسىپ راسا ئۇردۇم. بۇ ئىشنى تىلغا ئالسا، ئايالىمنىڭ ھازىرمۇ يۈرىكى تارتىشقاندەك بولۇپ

كېتىدۇ. ئىككى ياشقا كىرگەن بالىنى ئۇرۇپ قاتتىق باغرى تاشلاق قىلىغانىدىڭىز، دەيدۇ ئايالىم ماڭا. يېقىنقى يىللاردىن بېرى شۇ ۋاقىتلارنى پات - پات ئويلىسام كۆڭلۈم بىر قىسما بولۇپ كېتىدۇ. ئاسەي تەيجۇدا ئىدى. ئۇ تېخىمۇ كىچىك ئىدى. يېڭىلا بىر ياشقا كىرگەن، تۇزۇك ماڭالمايتتى. ئاپىسىغا ئەگىشىپ تۇرۇۋالغاچقا، مەن ئۇنى تامنىڭ بۇلۇڭىغا نەقتاپ قويدۇم. بالا ئۇچ - تۆت مىنۇتقىچە يىغلاپ، كېيىن نەچچە كۈن ئاغرىپ قالدى. ھازىر ئايالىم ماڭا، شۇ چاغدا مەن قاتتىق قورقۇپ كەتكەنىدىم، دەيدۇ. ئەما مېنىڭ تارتقان ئازابلىرىمۇ راست ئىدى. مەن شېكىتاۋغا خەت يېزىپ. بالىلارنىڭ جەبىر - جاپاسىغا ھەمقەتەن ئامال يوقلۇقىنى ئېيتقانىدىم. بەزىدە ئۆز-لۈڭلىشىنىڭ تۇزۇك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلاتتىم. بۇ ئاچچىقتا دېيىلگەن بولسىمۇ، لېكىن شۇنداق ھېسسىياتتا بولغانلىقىم ئەمەلىيەت ئىدى. بالىلار كەينى - كەينىدىن تۇغۇلۇپ تارتىمغان جاپا، كۆرمىگەن كۈنۈم قالمىدى. ياشلىقتىكى قېنى قىزىقلىق بارا - بارا پەسكويغا چۈشۈپ قالدى. ياشنىڭ چوڭ-يىشىغا ئەگىشىپ ئىدراك بىلەن ئىش قىلىدىغان بولۇپ قالدىم. تەن بەردىم — ئىلگىرى ئۆزۈمنىڭ «ياردىماس دادا» ئىكەنلىكىنى بىلدىم. مەن باشقا بىر ئاغىنەمگە مۇشۇنداق مەزمۇندا خەت يازغانىدىم. مېنىڭ بالىلىرىم كىچىك ۋاقتىدا باشقىلارنىڭ بالىلىرىدىنمۇ بەكرەك كەپسىز ئىدى. ئۇلار ھازىرمۇ ماڭا شۇنداقتەك تۇيۇلىدۇ. تەربىيىلەش ئۇسۇلىمىز توغرا بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن شۇنداق بولسا كېرەك... دەپ ئويلايمەن. ئۇلارنى كەپسىزلىكى ئۈچۈن جاۋابكارلىققا تارتىش رەھىمسىزلەرچە قىلىنغان نومۇسسىزلىق ئىكەن!

ئىجابىي مەنىدىكى «بەخت» تىنمۇ بەھرىمەن بولدۇق. خۇددى كىمدۇر بىرى ئېيتقاندەك بالىلار كىچىكىدە ھامان تاتلىق بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئوماق چىرايى، ساددىلىقى كىشىنىڭ

ئامراقلىقىنى كەلتۈرىدۇ. ئاماۋ ئەمدى بەش ئايلىق بولدى. ئېگەكلىرىنى كۆتۈرۈپ، چىرايىگىزنى پۈرۈشتۈرۈپ قىزىقچىلىق قىلىسىگىز ئۇ كاماك ئاغزىنى ئېچىپ ۋىلىقلاپ كۈلىدۇ. ئۇنىڭ بۇ چاغدىكى سىياقى كىشىگە ئېچىلىپ تۇرغان غۇنچىنى ئەسلىتىدۇ. ئۇ ئۆيدە تۇرۇشنى خالىمايدۇ، ئۇزاقراق تۇرۇپ قالسا، قىرقىراپ يىغلايدۇ. ئايالىم: «قىزىمىزنىڭ تالاغا چىققۇسى كەلدى» دەيدۇ ۋە خودىدى ئۇچار - قۇشنى سىرتقا ئاچقىپ شامالدىتىپ كىرگەندەك ئۇنىمۇ ھەر كۈنى سىرتقا ئاچقىپ ئاز - تولا شامالدىتىپ كىرىش كېرەكلىكىنى ئېيتىدۇ. رۇەن ئۆتكەن ئاي يېڭىلا ئۇچ ياشقا كىردى، بەك كالامپاي، تۇزۇك تىلىمۇ چىقمىدى. ئۇ ئۇچ - تۆت ئېغىز گەپنى ياكى ئاددىي جۈملىلەر- نىلا دېيەلەيدۇ. گەپلىرى تاقا - تۇقا، تەلەپپۇزى تۇتۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە بەك كۇچەپ سۆزلەيدۇ. بىز ئۇنى داۋاملىق مازاق قىلىمىز. ئۇ «ياخشى» دېگەن گەپنى ھەمىشە دېيەلىمەي- دۇ: «ياخشىمۇ - ئەمەسمۇ؟» دەپ سورىساق، ئۇ باشقا بىر نېمىلەرنى دەيدۇ. پات - پات مۇشۇ گەپنى دېگۈزۈپ ئۇنى ئەرمەك قىلىپ ئويىنايمىز. بۇنى ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ، يېقىندا بىردىنلا «ياخشى» دېگەن گەپنى توغرا دېيەلەيدىغان بولدى. ئۇنىڭ بىر موچەنگە ئېلىپ بەرگەن بىر قاچىسى بار ئىدى. خىزمەتكار ئايال ئۇنىڭغا: «بۇ بىر موچەن» دەپ ئۆگە- تىپ قويغانىدى. ئۇ بۇ گەپنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇۋېلىپ، قاچا- سىنى بىر موچەن، دەپلا ئارىلىشاتتى. بەزىدە «موچەن» دەپلا قويياتتى. يېڭى كەلگەن خىزمەتكار ئايالغا بۇنى چۈشەندۈرۈپ قويۇشقا توغرا كەلدى. ئۇ ناتونۇش مېھمانلار كەلسە، ئىزا تار- تىپ ھاڭۇاقتىلاردەك ھىجىياتتى. بىز ئۇنى قارىپايىم تىلىدا «ھاڭۇاقتى» دەيتتۇق. ئۇ سېمىز، پۇتلىرى كالتە ئىدى. ئىرغاڭلاپ ماڭسا كۈلۈپ كېتەتتۇق. ئىتتىكرەك ماڭسا ياكى يۈگۈرسە، بىز- گە تېخىمۇ قىزىق تۇيۇلۇپ كېتەتتى. ئۇ بەزىدە مېنى دوراپ،

ئىككى قولىنى كەينىگە قىلىپ، ئىرغىتىلاپ ماڭاتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ھەم بىزمۇ خۇش بولاتتۇق. چوڭ ئاچىسى ئاسەي يەتتە ياشتىن ئاشقان بولۇپ، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتاتتى. ئۇ تاماق ۋاقتىدا ساۋاقداشلىرىنىڭ ياكى ئۇلارنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ ئىشلىرىنى بىزگە دوكلات قىلىپ ژىچىرلاپ كېتەتتى. گېپى قۇلىقىمىزغا ياقامدۇ ـ ياقمامدۇ، كارى يوق ئىدى. توختىماي سۆزلەيتتى. كەينىدىن ھەمىشە مەندىن: «دادا تونامسەن؟»، «دادا بىلەمسەن؟» دەپ سورايتتى. ئاپىسى ئۇنىڭ تاماق ۋاقتىدا گەپ قىلىشىنى چەكلىگەچكە، ھەدىسلا ماڭا ئىلتىجا قىلاتتى. سورىمايدىغان سوئالى يوق ئىدى. كىنو كۆرسە، كىنودىكى ئادەم راست ئادەممۇ ـ ئەمەسمۇ؟ نېمىشقا گەپ قىلمايدۇ؟ دەيتتى. فوتو ئاپپاراتنى كۆرسەمۇ شۇنداق دەپ تۇرۇۋالاتتى. كىم دېگەن، بىرى ئۇنىڭغا، ئەسكەرلەر ئادەم ئۇرىدۇ، دەپتۇ. ئۇ ئۆيگە كېلىپ، ئەسكەر دېگەن ئادەممۇ؟ نېمىشقا ئادەم ئۇرىدۇ؟ يېقىندا مۇئەللىمدىن ئاڭلىغانمۇ ـ قانداق، جاڭ زولىنىڭ ئەسكەرلىرى كىمگە ياردەم قىلىدۇ؟ جياڭ جېيشىنىڭ ئەسكەرلىرى بىزگە ياردەم قىلامدۇ؟ دېگەندەك مەسىلەرنى ھەر كۈنى سوراپ بىزار قىلىۋېتەتتى. نېمىدەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلەلمەي ساراڭ بولۇپ كېتەتتىم. ئۇ رۇەن ئىسىملىك بىلله ئويناياتتى. بىرى چوڭ، بىرى كىچىك بولغاچقا، تازا قالمىشالمايتتى. ئۇرۇشۇپ، يىغلىشىپلا يۈرەتتى. بەزىدە بىر چىرايلىق ئويناياتتى. مەسىلەن، بىرى كاردۇاتنىڭ ئاستىغا مۆكۈۋالاتتى، يەنە بىرى ئىزدەيتتى، بىرى سۈغۈرۇلۇپ چىقسا، يەنە بىرى تەڭلا كەينىدىن چىقاتتى. بۇ كاردۇاتنىڭ ئاستىدىن ئۆتىلەپ چىقىپ، يەنە بىر كاردۇاتنىڭ ئاستىغا كىرىپ، كۈلۈشۈپ، ۋارقىرىشىپ ۋە ھاسىرىشىپ كېتەتتى. ئۇ ئىككىسى خۇددى ئالىيالىم دېگەندەك «كۈچۈكلەرگە ئوخشايتتى.» بېيجىڭدا ئۈچ بالام بار، ئاجىيۇ بىلەن جۇەنئېر ئالدىنقى يىلى بېيجىڭغا

كەلگەندى، ئاپام ئۇلارنى ۋاقتىنچە ياڭجۇغا ئەكەتتى.

ئاجيۇ كىتاب ئوقۇشقا ئامراق بالا ئىدى. ئۇ «سۇ بويى-دا»، «غەزبكە سايامەت»، «باھادىرلار شەجەرىسى» ۋە «كىچىك دوست» قاتارلىق كىتابلارنى ياقتۇراتتى. بىكار بولۇپ قالسلا، ئولتۇرۇپ ياكى يېتىپ كىتاب ئوقۇيتتى. «قىزىل راۋاقتىكى چوش» رومانىنى، تەمى يوق، دەپ ياخشى كۆرمەيتتى. راست، «قىزىل را-ۋاقتىكى چوش» نىڭ تەمىنى ئون ياشقا كىرگەن بالا قانداق بىلە-لىسۇن؟ بىز ئۆتكەن يىلى ئىككىلا بالىنى يېنىمىزدا ئېلىپ قالدۇق. ئاجيۇ چوڭراق ئىدى. جۇەنئېر مومىسىنىڭ قېشىدا ئىدى. شۇڭا ئىككىسىنى شاڭخەيگە قويۇپ قويماقچى بولدۇق، ئۇ ئىككىسىدىن ئايرىلغان ھېلىقى كۈنى ئەتىگىنى ھازىرمۇ يادىمدا. ئاپىسى بىلەن جۇەنئېر تۇغقانلارنىڭكىدە تۇرۇۋاتاتتى. ئاجيۇ ئىككىمىز مېھمانخانىدىن چىقىپ تۇغقانلارنىڭكىگە قاراپ ماڭدۇق. ئاجيۇ-نى تۇغقانلارنىڭكىگە قويۇپ قويماقچى ئىدىم. ئايالىم ماڭا بالىلارغا يەيدىغان نەرسە ئالغاچ كېلىشىمنى تاپىلىغانىدى. بىز «سىگۇەن» يولىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ بىر چايخانىغا كىردۇق. ئاجيۇ ئىسلىغان بىلىق يەيدىغانلىقىنى ئېيتتى، ئېلىپ بەردىم. جۇەنئېرگە پېچىنە ئېلىۋالدىم. تىراموايغا ئولتۇرۇپ «خەيىنىڭ» كوچىسىغا باردۇق. تىراموايدىن چۈشكەندە، ئۇنىڭ ماڭا يۈك بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ قورقۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئىچىم سىيرىلىپ كەتكەندەك بولدى. تۇغقانلارنىڭكىگە باردۇق. يول تەييارلىقىنى قىلىش ئۈچۈن يەنە مېھمانخانىغا بېرىشىمغا توغرا كېلەتتى. شۇڭا ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ يېنىپ چىقتىم. جۇەنئېر ماڭا قاراپ قويدى. لېكىن گەپ قىلمىدى. ئاجيۇ مو-مىسىغا گەپ قىلماقچى بولۇپ نېرى كېتىپ قالدى. مەن كەي-نىمگە بۇرۇلۇپ، ئۇلارغا قاراپ قويۇپ، نائىلاج مېڭىپ كەتتىم. كېيىن ئايالىم ماڭا مەن كەتكەندىن كېيىن جۇەنئېر نىڭ: «دا-دامنىڭ سىگىلىمغا ئامراق ئىكەنلىكىنى بىلمەن. ئۇ مېنى

بېيجىڭغا ئاپارمايدۇ» دېگەنلىكنى دەپ بەردى. بۇ ھەقىقەتەن ماڭا ئۇۋال قىلغانلىق. جۇەنئېر يەنە بىزگە: «يازلىق تەتىلدە چوقۇم مېنى ئالغىلى بېرىڭلار» دېدى. بىز شۇ چاغدا ماقۇل بولدۇق. مانا ھازىر ئىككى قېتىملىق يازلىق تەتىل ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار يەنىلا ياڭجۇدا تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇلار بىزگە ئۆچ بولۇپ كەتكەنمىدۇ ياكى بىزدىن ئەنسىرەۋاتامدىغاندۇ؟ «نامراتلىقتىن ئۇرۇق ـ تۇغقانلار توزۇپ كېتىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئىختىيارسىز سەل پەرىشان بولۇپ قالاتتىم. جۇەنئېر مەندىن سەل ھېيىقاتتى. ئۆتكەن يىلى بەيماخۇدىن ئايرىلغاندا ئۇ قاتتىق ياڭجۇ تەلەپپۇزىدا (ئۇ شۇ چاغدا تېخى ياڭجۇغا بارمىغانىدى) ئاۋازىنى پەۋقۇلئاددە ئىنچىكە چىقىرىپ ماڭا: «مەن بېيجىڭغا بارىمەن» دېگەنىدى. ئۇ بېيجىڭنى بىلىدۇ، چوڭ بالىلاردىن ئاڭلىغان: شۇ گەپنى ھازىر ئويلىسام راستتىنلا خىجىل بولىمەن. ئاكا ـ سىڭىل ئىككىسىنىڭ مەندىن ئايرىلىشى ئادەتتىكى بىر ئىش. ئاپىسىدىن بىر قېتىم ئايرىلدى. بىراق بۇ قېتىم بەك ئۇزۇن ئايرىلىپ كەتتى. ئۇلار مۇشتتەك تۇرۇپ زېرىكىشلىككە قانداق چىداش كېرەكلىكنى بىلىدۇ.

يار ـ بۇرادەرلىرىم ئاساسەن بالىلىرىغا ئامراق. شىياۋگۇ بىر قېتىم خەت يېزىپ، بالىلارنىڭ جېدىلىنىڭمۇ ئاجايىپ قىزىقى بار، سىز نېمىشقا بىزار بولدۇم، دەيسىز دەپ ماڭا كايىغانىدى. ئۇنىڭ بۇ گېپىنى ھەقىقەتەن چۈشەنمەيمەن. زېكەيىنىڭ خۇاجەنگە يازغان ماقالىسى ھەقىقەتەن «مۇلايىملىق ۋە مېھرىبانلىق» بىلەن يېزىلغان. شېكتاۋمۇ بالىلىرىنىڭ غېمىنى يەيدۇ؛ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈردى، ئەمدى بالىلار قايسى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇسا بولىدىكىن؟ ئۇ بۇ گەپنى ماڭا ئىككى ـ ئۈچ قېتىم دېگەن. مەن بالىلىرىمنىڭ ئالدىدا قاتتىق خىجىل بولىمەن! يېقىندىن بېرى مەنمۇ ئۆز مەسئۇلىيىتىمنى بارا ـ بارا سېزىۋاتىمەن. مەن بالىلىرىمنى جەم قىلىپ

ئۇلارغا ئاز - تولا كۆچ - قۇۋۋەت بەرمەسلىكى كېرەك دېگەن ئويغا كەلدىم. مەن بالىلىرىغا ئامراق بىر ئادەمنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن. ئۇ بالىلىرىنى ئوبدان تەربىيىلىمىگەچكە، بالىلىرى يارامسىز بولۇپ قالغان. ئۇ بالىلىرىنى ئەركە قىلىۋەتكەن، پەقەت سەۋرچانلىق بىلەن بېتەكلىمىگەن. نەتىجىدە بالىلىرى نابۇت بولغان. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، مېنىڭ بالىلىرىمغۇ خەتەر يېتىدىغانلىقىنى ئويلاپ قالدىم. ئۇلارغا قانداق ئادەم بولۇش كېرەكلىكىنى ئاستا - ئاستا بىلدۈرۈش توغرىسىدا پىلان تۈزۈشۈم كېرەك. ئۇلارنىڭ ئۆزۈمگە ئوخشاش ئادەم بولۇشى لازىمۇ؟ مەن بۇ گەپنى بەيماخۇدا تولۇقسىز ئوتتۇرا سىنىپ ئوقۇغۇچىلىرىغا دەرس بېرىۋېتىپ، تىلەمچىلەرنىڭ باشلىقىدىن سوريسام، ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەي «ئەلۋەتتە» دەپ جاۋاب بەرگەنىدى. يېقىندا بالا تەربىيىلەش توغرۇلۇق پىكىرى بىلەن پاراڭلاشتىم. ئۇ: «بالىلارنىڭ بىزدىنمۇ ئەسكى بولۇپ قېلىشىنى ئۇمىد قىلمايمىز» دەپ ناھايىتى ياخشى جاۋاب بەردى. راست «بالىلار بىزدىنمۇ ئەسكى» بولۇپ قالمىسلا بولدى. بىزگە يا «ئوخشىسۇن»، يا «ئوخشىمىسۇن» بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق. كەسىپ، كىشىلىك تۇرمۇش قارىشىنى يەنىلا بالىلارنىڭ ئۆزلىرى بەلگىلىسۇن؛ ئىززىتىمىزنى ساقلاپ ئۇلارنى يېتەكلىسەك، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا يارىدەمدە بولساق، مانا بۇ ئاقىلانە ئۇسۇل.

يۇيتۇك: «بالىلىرىمىز ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرسە، بىزنىڭ مەسئۇلىيىتىمىز ئادا بولغان بولىدۇ» دېسەڭ، SK: «ئۇنداق بولمىسا، ئىقتىسادىي ئەھۋالىمىزغا، ئۇلارنىڭ ساپاسىغا ۋە ئارزۇسىغا قاراش كېرەك، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئوقۇيالمىسا ياكى ئوقۇشنى خالىمىسا، باشقا ئىشنى قىلسىمۇ بولىدۇ. مەسىلەن، ئىشچى بولسۇن، بۇنىڭ ھېچقانداق يامىنى يوق» دەيدۇ. تەبىئىكى، بىر كىشىنىڭ ياخشى - يامان بولۇشى

ياكى مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشى ياكى مەغلۇپ بولۇشىنى مەكتەپ تەربىيىسىگە باغلاپ كەتكىلى بولمايدۇ؛ ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرمىسە بولمايدۇ، دېگەن قاراش بىزدىكى بىر خىل بىر تەرەپلىمە قاراش. بۇ ئىشتا مەندە مۇئەييەن بىر پىكىر يوق. بولۇپمۇ داۋالغۇپ تۇرغان مۇشۇ زامانىدا كىيىن نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى كىم بىلىدۇ؟ ھېلىمۇ ياخشى بالىلار كىچىك. بۇنىڭدىن كىيىنكى ئىشلارغا كەلگۈسى بىر نېمە دېسۇن. نۆۋەتتە قىلىدىغان ئىش ــ ئۇلارنىڭ ئاساسىي كۈچىنى ــ غايە بىلەن كۆز قارىشىنى يېتىلدۈرۈشكە قارىتىش. بالىلار يەنىلا بالىلار. يۈكسەكلىكتىن ھەم يىراقنى كۆرەرلىكتىن سۆز ئېچىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئاستا ــ ئاستا يېقىندىن، كىچىك ئىشلاردىن تۇتقان تۈزۈك. «مەيلى دانا بول ياكى دۆت بول، سەن يەنىلا ئادەم» شەرەپ قۇچسۇن، پېشكەللىككە يولۇقسۇن، ئاددىي پۇقرا بولسۇن، بالىلىرىنىڭ ھەر قايسىسى ئۆز كۈچىنى جارى قىلسۇن. مەن ئويلىرىمنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇنىڭدىن كىيىن ياخشى دادا بولسام، مۇرادىم ھاسىل بولىدۇ. بالىلارنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن چۇقان سېلىۋاتقان «سەۋدايى» لارنى ئويلىغاندا چۆچۈمەي قانداق تۇرالايمەن؟

1928 - يىلى 24 - كۈنى كەچتە يېزىپ تۈگەتتىم.
بېيجىڭ چىڭخۇايۈەن

لىن يۈتاڭ (1895 — 1976)

ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىم

لىن يۈتاڭ — ئەسلى ئىسمى لىن خېلىڭ، لىن يۈتاڭ، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان يازغۇچىسى، فۇجيەن لوڭشىلىق، شاڭخەي سېن - يوھان داشۆسىنى پۈتتۈرگەن، ئامېرىكا بىلەن گېرمانىيىگە بېرىپ ئوقۇغان، 1920 - يىلى ئامېرىكا خاففېر داشۆسىدە ئەدەبىيات ئوقۇپ ماگىستېرلىق ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن، ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ چىڭخۇا داشۆسىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1925 - يىلى بېيجىڭ داشۆسىدە ئىنگلىز تىلى كافېدراسىدا پروفېسسور، بېيجىڭ قىزلار سىفەن داشۆسىنىڭ ئىنگلىز تىلى كافېدراسىغا مۇدىر بولغان، 1936 - يىلى دەرس سۆزلىگىلى ئامېرىكىغا بارغان، 1954 - يىلى سىنگاپور نەنياڭ داشۆسىنىڭ مۇدىرلىقىنى ئۈتىگەن. 1966 - يىلى تەيۋەندە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «بوران - چاپقۇندا قالغان يوپۇرماق»، «لىن يۈتاڭ ھازىرقى زامان خەنزۇچە - ئىنگلىزچە لۇغىتى» قاتارلىقلار بار.

دادام تۇلىمۇ ئۇمىدۋار، تۇيغۇن، تەسەۋۋۇر كۈچىگە باي، قىزىقچى، پىشقەدەم پوپلارنىڭ ئارىسىدا ئىلغارلىقى بىلەن نام چىقارغان ئادەم ئىدى. ئەينى چاغدا شىيامېندا سېھن - يوھان داشۆسىنى ئاڭلىغان يىگىتلەرنى بارماق بىلەن سانىۋالغىلى بولاتتى. دادام مېنى ئىنگىلىز تىلى ئۆگەنىشكە شاڭخەيگە ئەۋەتكەنىدى. پاكار، لېكىن تېمەن دادامنىڭ دوقا ماڭلىيى، ئېڭىكى بىلەن بۇغۇجۇر ساقىلىغا يارىشىپ تۇراتتى. يادىمدا قېلىشچە، مەن ئون ياشقا كىرگەندە، دادام 50 ئەن ئاشقانىدى. ئۇنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى شۇكى، ئۇ ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك پوپلارنىڭ ئالدىدا كۈلۈپلا يۈرەتتى. بالىلىرىغا بەك مۇلايىم ئىدى. ياشانغان ئاتا - ئانىسىنىڭ ئال ىدىدا دادىلىق سۈرىنى ساقلايتتى. بەزىدە قىزىق گەپلەرنى قىلىپ بېرەتتى. قورۇمىلارنى ئاپىسىنىڭ ئالدىغا ئىتتىرىپ ياكى قاچىسىغا ئارىلاپ - ئارىلاپ سېلىپ قويىاتتى. شىيامېن 1849 - يىلى ئەڭ ئاۋۋال دىن تارقىتىش ئۇچۇن سىرتقا ئېچىۋېتىلگەن بەش پورتنىڭ بىرى ئىدى. دادام بىزگە ئەڭ بالدۇر كەلگەن پوپ — تالماگېنىڭ قىزىق پاراڭلىرىنى قىلىپ بېرەتتى. شۇ چاغلاردا چېركاۋ زالىنىڭ بىر تەرىپىدە ئىرلەر، يەنە بىر تەرىپىدە ئاياللار تۇرار ئىكەن. تالماگې ھاۋا تىنجىق بىر كۈنى چۇشتىن كېيىن ۋەز ئېيتىۋېتىپ قارىسا، ئەر مۇخلىسلار ئۇخلاپ قالغان. ئايال مۇخلىسلار قىزىق پاراڭغا چۇشۇپ كەتكەن. ۋەزنى ئاڭلايدىغان ئادەم يوق. تالماگې تۆۋەندىكى چىلىك بىلەن: «ئاچسا - سىكىللار بىوشراق سۆزلەشكەن بولسا ئىلار، بۇ ياقتىكى ئەر مۇخلىسلار راھەت ئۇخلىۋالغان بولاتتى» دەپتۇ.

دادام خاڭجۇدىكى خرىستىئان مۇخلىسلىرىنىڭ چوڭقۇر

هۇرمەتىگە سازاۋەر بولغان، گېپى ئوچۇق ۋە چۈشىنىشلىك ئادەم ئىدى.

دادام ئۆز كۆچىگە تاينىاتتى. ئۇ بۇرۇن كوچىدا قەنت ـ گېزەك، مەھبۇسلارغا گۈرۈچ سېتىپ كۆپ پايدا ئالغان. ۋولـ سادىن بامبۇك ئەكىلىپ ساتقان. ۋولسادىن شەھەرنىڭ ئارىلىقى ئون ياكى 15 چاقىرىم كېلىدىكەن. بامبۇك كۆتۈرگەندە قاپار- غان يەرلەر ھازىرمۇ مۇرىسىدە بار. بىر قېتىم بىرەيلەن بىر خىرىستىئان پوپنىڭ كۆكلىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن دادامغا بىر ئەپكەش يۈكنى كۆتۈرتۈپ، ۋولسادىن يولغا چىققان. ئۇ كىچىك بالىلارغا قىلچە رەھىم قىلمايدىغان پوپ ئىكەن. ئېغىر يۈكنىڭ ئۈستىگە قازان ـ تەشتەكلەرنىمۇ سېلىپ: «بەللى، سەن كۆتۈـ رەلەيسەن، ئۇغۇل بالا!» دەپتۇ. شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن پۇرغىرىم ئىسسىقتا كۆتۈرگەن بىر ئەپكەش يۈكى ھېلىمۇ دادام- نىڭ ئېسىدە. شۇڭا دادام ئەمگەكچىلەرنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ سۆزلەيتتى.

ئېسىدە قېلىشچە، دادام يەرلىك باج ئەمەلدارى بىلەن بىر قېتىم سوقۇشۇپ قالغانىدى. گۇۋاھنامىسى بار ئۇ ئەمەلدار بازاردا بەش كۈندە بىر قېتىم خالىغىنچە باج يىغىدىكەن. بىر ئوتۇنچى ئوتۇن ساتقىلى بازارغا كىرىپتۇ. بىر باغلام ئوتۇننى بازارغا ئەكىرىش ئۈچۈن ئۇچ كۈن ۋاقىت كېتىدىكەن، ئوتۇن كېسىش، يېرىش، كۆيدۈرۈپ كۆمۈرگە ئايلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن. بىر باغلام ئوتۇن ئىككى مىسقالغا يارايدىكەن. ھەـ لىقى ئوتۇنچىغا 120 مىسقال باج كەپتۇ. دادام شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، نامرات ئوتۇنچىنىڭ بوزەك قىلىنىۋاتقانلىقـ نى كۆرۈپ، چىداپ تۇرالماي ھېلىقى باج ئەمەلدارى بىلەن سوقۇـ شۇپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئادەم يىغىلىپتۇ. دادامنىڭ ئابرويلۇق ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرگەن باج ئەمەلدارى ئاخىرى باجنى كە- مەيتىپ ئېلىشقا ماقۇل بوپتۇ. قانچىلىك كىمەيتكەنلىكى ماڭا

قاراڭغۇ. دادام كېلىپ بۇ ئىشنى بىزگە سۆزلەپ بەردى. ئوتۇنچىنى بوزەك قىلغان ھېلىقى باج ئەمەلدارىدىن قاتتىق نەپرەتلەندى.

ئاپام كېچىكىپ تۇيۇ قىلغان، ساددا ئايال. ئۇ شياۋېنىڭ يەرلىك تىلىدا يېزىلغان «ئىنجىل» نى ئوقۇيالايتتى. ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا دېھقانلارنى چاي ئىچىشكە، بىرەر - يېرىمدەم ئارام ئېلىۋېلىشقا چاقىراتتى. ئۇ گەرچە پوپېنىڭ ئايالى بولسىمۇ، لېكىن ھەرگىز ھال تارتمايتتى. ھال تارتىشنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ بىر كېلىن، شۇنداقلا سەككىز بالىنىڭ ئاپىسى ئىدى. تولىمۇ چارچاپ كېتەتتى. چارچىغىنىدىن ئاخشىمى بوسۇغىنى ئاتلىغۇدەكمۇ مادارى قالمايتتى. بىزگە ئىنتايىن ئامراق ئىدى، چەكسىز ئانىلىق مېھرىنى بېرەتتى. ئاپىمىزنى بىزمۇ ھۆرمەتلەيتتۇق. 11 — 12 ياشلارغا كىرگەن چېغىمدا، ئۆينىڭ ۋە تالانىڭ ئېغىر - يېنىك ئىشلىرىنى ئاچىلىرىم قولىغا ئېلىپ، ھەر ھالدا ئاپامنىڭ قولىنى سۇۋۇتتى. ئىككىنچى ئاچام ئىككىمىز «ئاپامنى كولدۇرلىتىپ» ئويناياتتۇق. ئاپامغا مۇبالىغەشتۇرۇلگەن ھەر خىل ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرەتتۇق. ئاپام بىزنىڭ كولدۇرلىتىۋاتقانلىقىمىزنى بىلىپ، بىردىنلا ئەقلىنى تېپىپ: «جاھاندا ئۇنداق ئىشلار يوق، سىلەر مېنى ئەخمەق قىلىۋاتىسىلەر» دەيتتى. ئاپامنىڭ چىشلىرى رەتلىك ئەمەس ئىدى. باشقىلارنىڭ ئالدىدا كۈلگەندە ئاغزىنى ئېتىۋېلىپ كۈلەتتى.

بىز ئالتە ئوغۇل ئىككى قىز ئىدۇق. كەينىدىن سانىغاندا مەن بالىلارنىڭ ئىككىنچىسى ئىدىم. ئوغۇللار ئۆي سۈپۈرەتتۇق، سۇ ئەكىرەتتۇق، كۆكتاتلىقنى سۇغىراتتۇق. چېلەكنى قۇدۇقتىن قىيپاش قىلىپ ئاستا تارتاتتۇق. مەن بۇ ھۇنەرنى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدىم. قۇدۇق بېشىدا رېشاتكا بار ئىدى. لىق سۇ

قاچىلانغان چېلەك ناھايىتى ئېغىر بولسىمۇ، خۇشاللىقىمدا ھارغانلىقىمنى بىلمەي قالاتتىم. ئاشخانىدىكى ئىدىشقا 12 چېلەك سۇنى قۇيۇپ بولۇپ، قالغان ئىشنى ئاچامغا تاپشۇراتتىم. سوپۇن دېگەن نەرسىنى ھېچقايسىمىز كۆرۈپ باقمىغانىدۇق. ئون ياش ۋاقتلىرىمدا ئاپام پۇرچاق كۇنجۇرىسى بىلەن كىر يۇيىاتتى. پۇرچاق كۇنجۇرىسىدىن يېپىشقاق سۇيۇقلۇق چىقاتتى. كېيىن شاڭخۇ كىتابخانىسى ئەۋەتكەن سوپۇننى ئىشلىتىدىغان بولدۇق. ئاپام ئۇزاقراق ئىشلىتىش ئۈچۈن سوپۇننى ئاپتاپقا قويۇپ قۇرۇتاتتى.

يازلىق تەتىلدە ئوغۇللار قايتىپ كېلەتتۇق. ئۆيدە قوڭغۇراق چېلىنىشى بىلەن دەرس باشلىناتتى. دادام بىزنىڭ ئالىلە ئۇقۇتقۇچىمىز ئىدى. ئۇ بىزگە قەدىمىي شېئىرلارنى، كونا ئەدەبىياتنى ۋە ئادەتتىكى جۇملىلەرنى ئۆگىتەتتى. كونا ئەدەبىياتنى يەڭگىل ۋە راۋان چۈشەندۈرەتتى. دادىمىزغا ھەممە مىزنىڭ مەستلىكى كېلەتتى. ھېلىمۇ ئېسىمدە، سائەت 11 لار بولغاندا ئىككىنچى ئاچام تامنىڭ شولىسىغا قاراپ خۇش ياقمىغاندەك تەلەپپۇزدا: «كىر يۇيىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قاپتۇ» دەيتتى.

چۈشتىن كېيىن ئاچام تامدىكى كۇن شولىسىغا قاراپ خۇددى ئۆز - ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك: «كىرلەرنى يىغىدىغان ۋاقتىم بولۇپ قاپتۇ» دەيتتى. كەچتە نۆۋەت بىلەن «ئىنجىل» ئوقۇيتتۇق. كەينىمىزگە ئۆرۈلۈپ ئورۇندۇقتا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ ئىبادەت قىلاتتۇق. بەزىدە ئۇكام ئۇخلاپ قالاتتى. چوڭ ئاچام ئۇنى «شەيتان» ياكى «شەيتانىنىڭ ئوغلى» دەپ تىلايتتى. بىز ئاكا - ئۇكىلار، ئاچا - سىڭىلىلارنىڭ ئۇرۇش - تالاش قىلىشىمىزغا يول قويمايتتى. ئۇرۇش - تالاشمۇ قىلمايتتۇق. «قېرىنداشلار ئىجىل - ئىناق» ئۆتەتتۇق. سېن - يوھان داشۆ-

سىدە ئوقۇۋاتقاندا كۆرگەنلا ئادەمگە قاراپ كۈلۈمسىرىمەسلىك توغرىسىدا ئىنىمغا نەسىھەت قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئىنىم، ھەممە ئادەم ئەيسا كۆرسەتكەن يولنى تۇتمىسا، دۇنيا تىنچلىق قىلىك ھەرگىز ھەل بولمايدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. ئۇنىڭ دېگىنى توغرا بولسا كېرەك. چۈنكى ئۇ سادىق خرىستىئان مۇرىتى.

چیەن مۇ (1895 —)

دادامنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدا قىلغان ئەسسەھەتلىرى

چىيەن مۇ — تەخەللۇسى بىڭ سى، تەيۋەنلىك مەشھۇر تارىخچى، جياڭسۇ ۋۇشىلىك، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرمەيلا ئوقۇشتىن توختاپ قالغان، كېيىن ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئاتاقلىق ئالىم بولغان، يېزىدا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە مۇئەللىم، ئالىي مەكتەپلەردە پروفېسسور بولغان، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ يەنجىڭ، بېيجىڭ داشۆ، جېڭخۇا داشۆ، بېيجىڭ سىفەن داشۆ ۋە غەربىي - جەنۇب بىرلەشمە داشۆلىرىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان، 1949 - يىلى شياڭگاڭدا ئىنسانىيا بىلىم يۇرتىنى تەسىس قىلغان. 1967 - يىلى تەيۋەندە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. نۇرغۇن ئەسەرلەرنى يازغان، ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «دۆلەت تارىخى توغرىسىدا پروگرامما»، «ئالدىنقى چىن بەگلىكىنىڭ يىلنامىسى»، «جۇڭگو ئىلىم - پەن ئىدىيىسى توغرىسىدا مۇھاكىمە» قاتارلىق ئەسەرلىرى بار.

مېنىڭ دادام باللىرىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى. ئۇ باشقىلارغا: «بىر ئوغۇل كۆرسەم خۇددى 100 — 200 مو يەرگە ئىگە بولغاندەك بولۇپ كېتىمەن» دېگەن. مەن تۇغۇلغاندا ئۇچ كېچە ـ كۈندۈز توختىماي يىغلاپ-تىمەن، دادام مېنى كۆتۈرۈپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەنىكەن. ئاپامغا: «بۇ بالىنىڭ پېشانىسى ئوڭ. بىز-نىڭكىدە خاتا تۇغۇلۇپ قالغان» دېگەن. مەن ئاق ـ قارىنى پەرق ئەتكۈدەك بولغاندا، دادام ھەرقېتىم كەچتە تورت ۋە كەمپۇتكە ئوخشاش نەرسە ئالغاچ كېلىپ، كارىۋىتىمنىڭ ئالدىدىكى ئۇستىلىمگە قويۇپ قويۇپ، ئۇستىگە مالىخاي ياكى چىننى دۇم كۆمتۈرۈپ قوياتتى. مەن ئەتىگەندە تۇرۇپ مالىخاينىڭ ياكى چىنىنىڭ ئاستىدىن تورتنى ياكى كەمپۇتنى ئېلىپ يەيتتىم. يەتتە ياشقا كىرگەندە، دادام مېنى مەكتەپكە بەردى. مەكتەپكە باردىغان بىرىنچى كۈنى ئەتىگەندە تۇرسام يەيدىغان نەرسە يوق، ئاپام ماڭا: «سەن مەكتەپكە كىردىڭ، ئوقۇغۇچى بولدۇڭ، ئەمدى ئاستا ـ ئاستا چوڭ ئادەملەردىن ئۆگەن، ئاكا ـ ھەدىلىرىڭ بىلەن ئەتىگەندە تۇرۇپ، بىللە ناشتا قىلىسەن، ئۇنتۇپ قالما» دېدى. ئاپام يەنە بىر ئوغۇل تۇغدى، لېكىن ئۇ ئىنىم بەختكە قارشى چاچراپ كەتتى. دادام ئۇنىڭ جەسىتىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ تۇرۇپ: «سەن چوقۇم بىزنىڭكىگە قايتىپ كەل» دېدى. ئاپام يەنە بىر ئوغۇل تۇغدى، ئۇنىڭ قېشىنىڭ ئۈستىدە نوقۇتتەك بىر تال مەڭ بار ئىدى. دادام خۇشال بولۇپ: «ئوغلۇم بىزنىڭكىگە يەنە قايتىپ كەلدى» دېدى.

دادام ئاكامنى ۋە تاغامنىڭ لەگلەك ئوچۇرىدىغان بىر بالىسىنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئۆيگە خۇا فاملىلىك بىرىنى تەكلىپ قىلدى. بۇ مۇئەللىم بىزنىڭ ئۆيدىن بەش چاقىرىم كېلىدىغان شۇيتاڭكۇدا تۇرۇشلۇق بىر تاغىسىنىڭ ئۆيىدە تۇراتـ

ئى. بىر بالىسنى بىللە ئەكەلگەنىدى. ئاكام، تاغامنىڭ بالىسى ۋە مۇئەللىمنىڭ بالىسى بىلەن بىللە ئوقۇيتتى. ئىككىنچى يىلى دادام مېنى باشلاپ بېرىپ، ئاۋۋال كۆڭزىنىڭ سۈرىتىگە تەزىم قىلدۇرۇپ، ئاندىن ئوچ ئوقۇغۇچىغا قېتىپ قويدى. مۇئەللىمنىڭ يۈرەك كېسىلى بار ئىدى. چۈشلۈك ئۇيقۇدىن كېيىن مەيدىسىنى سىلاپ، قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ، تېز چامداپ سىنىپىنىڭ ئىچىدە چۆگىلەيتتى. بىز كىچىك بولغاچقا، بۇ ئىشلارنى بىلمەيتاتۇق. بىر كۈنى ئاكام ۋە تاغامنىڭ ئوغلى ئۇچەيلەن قىقاس - چۇقان كۆتۈرۈپ قوغلاشماق ئويىنىدۇق. ئەتىسى دەرستە ھەر كۈنى ئۆگىنىۋاتقان 20 خەت بىراقلا 30 غا چىقتى. ھېلىمۇ مېنىڭ خاتىرەم ياخشى بولغاچقا، خەتلەرنى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدىم. ئەتىسى 40 قا چىقتى. ھەر كۈنى مۇشۇنداق ئون خەتتىن قوشۇلۇپ، ئاخىرى 70 — 80 خەتنى ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. مەن ھەممىنى ئۆگىنىۋالاتتىم. بىر قېتىم مەن ئەدەبكە چىقىپ ئورنۇمغا بېرىپ ئولتۇردۇم. مۇئەللىم مېنى ئالدىغا چاقىرىپ ماڭا: «نېمىدەپ ئۆز ئورنۇڭدىن ئايرىلىسەن؟» دېگىنىچە ئالقىنىمغا ئون قېتىم پالاق بىلەن ئۇرىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەب قىلغىلى تالاغا چىقمايدىغان بولدۇم. ئىشتىنىمغا سىيىپ، ئىشتىنىمنى ھۆل قىلىۋەتتىم. ئۆيگە بارغاندا ئاپام مەندىن سورىدى، مەن دېيىشتىن قورقتۇم. ئاكامدىن سورىۋىدى، ئاكام بولغان ئىشنى سۆزلەپ بەردى. ئاپام گەپ قىلمىدى. بىر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى دادام مەكتەپنىڭ ئالدىغا كېلىپ بىردەم تۇردى. بىز شۇ چاغدا دەرس يادلاپ «مېكىزى ئۆلگەندە» دېگەن يەرگە كەلگەنىدۇق. مۇئەللىم ماڭا تېخى بۇ جۈملىنى چۈشەندۈرمىگەنىدى. دادام «没» خېتىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ مەندىن: «بۇ خەتنىڭ مەنىسىنى بىلەمسەن؟» دەپ سورىدى. مەن دادامغا قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بەردىم.

دادام بېشىمنى سىلاپ تۇرۇپ: «بۇ بالا ئاپىسىنىڭ قورسىقىدا تۇرۇپ ئوقۇغان» دېدى. مۇئەللىمۇ مېنى «ئەقىللىق» دەپ ماختاپ كەتتى. دادام ئۆيگە كېلىپ بۇ ئىشنى ئاپامغا دەپ بەردى. ئاپام مېنىڭ ئىشتانغا سىيىۋەتكەنلىكىمنى دادامغا ئېيتتى. يەل ئاخىرىسىدا دادام مۇئەللىمنى ئىشتىن بوشىتىۋەتتى. بىزنىڭ ئوقۇشىمىزنى دەپ ئۆيدىكىلەر تاڭكۇغا كۆچۈپ كەلدى ۋە نام قازانغان بىر مۇئەللىمنى تەكلىپ قىلدى. ئۇنىڭمۇ فامىلىسى خوا ئىدى. كېيىنچە تاڭنىڭ شەرقىدە ئولتۇراتتى. بىز كېيىنچە تاڭ-نىڭ غەربىدىن ئۆي ئىجارە ئالغاندۇق. بېرىش - كېلىشتە قىينالمايتتۇق. شۇ يىلى مەن سەككىز ياشقا كىرگەنىدىم. مۇ-ئەللىم بىزگە «تارىختىن بايانلار»، «جۇغراپىيىدىن ساۋات» ناملىق ئىككى كىتابتىن دەرس ئۆتەتتى. مەن جۇغراپىيە دەر-سىدە سۆزلەنگەن شۇ پىتسىيە بىلەن نورۇبگىيىدە كۇننىڭ ئۇزۇن، تۇننىڭ قىسقا بولىدىغانلىقىغا قىزىقىپ قالدىم. مۇئەللىم بۇ ئىككى كىتابنى تۈگىتىپ بولۇپ بىرىدىنلا ئاغرىپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن دەرس توختىدى. بىز ھويلىنىڭ ئىچىدە كۆلچەك كولاپ، بېلىق باقتۇق. ئۆگەنگەنلىرىمىزنى يەپ كەتتۇق. بىزىيەنە ئۆي كۆچتۇق. چوڭ بىر مەيدانىنىڭ شىمالىي تەرىپىگە جايلاشقان كوچىدا كو-نىراپ كەتكەن بىر بىنا بار ئىدى. بىز شۇ بىناغا كۆچۈپ كىردۇق. ئوقۇش پۈرسىتى بولمىدى. مەن ھەمىشە ھويلىدىكى بىر دۆۋە تاشنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ، قورۇ تېمىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيىتتىم. گۈگۈم چۈشكەندە ئۆگزىگە چىقىپ ئوقۇيىتتىم. يېقىننى كۆرەلمەسلىك كېسىلىگە شۇ چاغدا گىرىپتار بولغانىدىم.

دادام بىلەن ئاپام بىزنى ھېچقاچان قاپىقىنى تۇرۇپ تىللاپ باققان ئەمەس ئىدى. بىرەرىمىز سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويساق، ئۇلار مۇلايىملىق بىلەن چىرايلىق سۆزلەپ تەربىيە بېرەتتى. سەۋەنلىكىمىزنى تونۇشىمىزنى ئۈمىد قىلاتتى. تاغام-نىڭ ئوغلى بىزنىڭكىدە تۇراتتى. بىر كۈنى قاراياغان

چاغدا، ئۇ ماڭا ئۆزى بىلەن بىللە «چىغاڭچياۋ» غا بېرىشىمنى ئېيتتى ۋە ئاپامغا دەپ قويۇشۇم كېرەكلىكىنى جېكىلىدى. مەن ئاپامغا دېدىم. ئاپام ئوينىشىپ شۇنداق دەۋاتىدۇ، دەپ چۈشەنمەپ، كېيىمگە قۇلاق سالمىدى. كەچلىك تاماق ۋاقتىدا ئىككى مىزنىڭ تېخىچە كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆيدىكىلەر بىزنىڭ راستتىنلا «چىغاڭچياۋ» غا كەتكەنلىكىمىزنى ھېس قىلىشىتۇ. دادام ياڭ سىباۋ ئىسىملىك بىر خىزمەتكارنى ئەگەشتۈرۈپ، بىر قولىدا پانۇس، يېرىم كېچىدە «چىغاڭچياۋ» غا بارىدى. مەن ئۇخلاپ قالغانىدىم. ئالدىراش چاپىنىمنى يېپىنچىقلاپ دادام بىلەن ئۆيگە قارايمۇ ماڭدىم. يولدا دادام بۇ ئىشنى تىلغا ئالمىدى. بازارغا كىردۇق. دادام بىزنى ئاشخانىغا ئەكىرىپ بىر قاچا يۈەنشاۋ ئېلىپ بەردى. ئۆيگە بارساق، ئاپام، ئاچام ۋە ئاكام چىراغ تۈۋىدە بىزنى ساقلاپ ئولتۇرۇپتۇ، ئاپام بىلەن ئاچام ماڭا: «بىر قاچا يۈەنشاۋ قانداق گېلىدىن ئۆتتى» دېدى ۋە مېنى ئۇخلاشقا بۇيرۇدى.

دادام ھەر كۈنى كەچتە كوچىنىڭ دوقمۇشىدىكى بىر ئەپيۇنخانىغا باراتتى. بازاردىكى ھەرقانداق ئىش مەسلىھەت بويىچە شۇ يەردە ھەل بولاتتى. بىر كۈنى قاش قارايغان مەھەلدە ياڭ سىباۋ مېنى شۇ يەرگە باشلاپ باردى. مېنىڭ بېرىشىمنى دادامۇ چەكلىمىدى. ئەپيۇنخانىنىڭ ئۈچ تەرىپىگە ئوندەك كارىۋات قويۇلغانىدى. بىر ئەپيۇنكەش تۇيۇقسىز مەندىن: «ئاكىلسام، سەن ‹ئۇچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە›نى ياد بىلىدىكەنسەن، راستمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن بېشىمنى لىڭشىتتىم. يەنە بىرى: «بىزگە يادلاپ بەرسەڭ، قانداق؟» دېدى. مەن يەنە بېشىمنى لىڭشىتتىم. يەنە بىرى: «ئەمسە مەن سوئال سورايمەن» دېدى. جۈگې لىياڭنىڭ كۆڭزىچىلار بىلەن تىل ئۇرۇشى قىلىدىغان ئابزاسنى يادلاپ بېرىشىمنى ئېيتتى. مەن شۇ ئاخشىمى ھەرىكىتى بىلەن يادلاپ بەردىم. جۈگې لىياڭنىڭ سۆزلىرىنى

يادلغاندا، جۇگىلياڭ تەرەپ بولۇپ، جاڭ شاۋ تەراپدارلىرى-نىڭ سۆزلىرىنى يادلىغاندا، جاڭ شاۋ تەرەپدارى بولۇپ يادلى-دىم. يادلاپ بولغاندىن كېيىن كىشىلەر دادامنىڭ ئالدىدا مېنى بەس - بەس بىلەن ماختاپ كېتىشتى. لېكىن دادام بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ئەتىسى قاش قارايغان چاغدا يېڭ سىباۋ مېنى يېنە باشلاپ باردى. دادام توسىمىدى. بىز بىر كۆۋرۈك-تىن ئۆتكەندە دادام مەندىن: «كۆۋرۈك دېگەن خەتنى بىلەم-سەن؟» دەپ سورىدى. «بىلىمەن» دېدىم. «يان بۆلىكىدە قانداق خەت بار؟» دادام مەندىن يېنە سورىدى. «木» دېگەن خەت بار» دېدىم. «木 بىلەن 马 خېتى بىرىكىپ كېلىگەن خەتنى بىلەمسەن؟» دەپ سورىدى دادام يەنە «بىلىمەن، 骄» دېدىم. «骄 دېگەن خەتنىڭ مەنىسىنى بىلەمسەن؟» دادام مەن-دىن يېنە سورىدى. مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ «بىلىمەن» دېدىم. دادام مېنىڭ مۇرەمنى تۆتۈپ پەس ئاۋازدا مەندىن: «سەن ئاخشام سەل مەغرۇرلاندىڭغۇ دەيمەن؟» دەپ سورىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ پۈتۈن ۋۇجۇدۇم لەرزىگە كېلىپ كەتتى. مەن گەپ قىلماي يەرگە قاراپ تۇرۇۋالدىم. ئەپيۇنخانىغا كىرگەندە، مېنىڭ كەلگەنلىكىمنى كۆرگەن ئەپيۇنكەشلەر بۇگۈن ئاخشام يېنە يادلاپ بېرىشىمنى ئېيتىشتى. ئاردىدىن بىرى: «سوئالنى مەن سورايمەن. جۇگى لياڭنىڭ ۋاڭ لاڭنى تىللاپ ئۆلتۈرۈۋېتى-دىغان ھېلىقى ھېكايىسىنى سۆزلەپ بەرسۇن» دېدى. ئۇلار مې-نىڭ قىزىرىپ - تاتىرىپ كېتىۋاتقانلىقىمنى، كەيپىياتىمنىڭ ئاخشامقىدەك ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ، زورلاپ تۇرۇۋالمىدى. ياڭ سىباۋ مېنىشۇنىڭدىن كېيىن ئەپيۇنخانىغا باشلاپ ئاپارمىدى. دادام ئۇنى ئەيىبلىگەن ئوخشايدۇ. مەن شۇ يىلى ئەمدىلا توق-قۇز ياشقا كىرگەنىدىم.

دادام ھەر كۈنى كەچتە ئەپيۇنخانىغا باراتتى. ئاپام بىلەن ئاچام ئۇخلاپ قالاتتى. ئاكام دادامنىڭ يولىغا قاراپ

ئولتۇراتتى. ئاكامنىڭ يالغۇز ئولتۇرغانلىقىغا قاراپ، ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ئۇخلىماي ئولتۇراتتىم. دادام ئاكامغا ھەر ئاخشىمى قانداق كىتاب ئوقۇش كېرەكلىكىنى، كەلگەندە سورايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ قويياتتى. ئىشىك چېكىلگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغان هامان ئاكام مېنى دەرهال ئۇخلاشقا بۇيرۇيتتى. ئىشىكنى دادامغا ئۇ ئېچىپ بېرەتتى. ئاكام دادامنىڭ تەۋسىيىسى بىلەن بىر مەزگىل زېڭ گوفەننىڭ خۇنەن قوشۇنىنى باشلاپ خۇڭ شيۇچۈەن ۋە ياڭ شيۇچىڭ باشچىلىقىدىكى تەيپىڭ تىيەنگو قوشۇنىنى باستۇرغان ئىشلىرى يېزىلغان كىتابنى ئوقۇپ يۈردى. كىتابنىڭ بىر يېرىدە بىر ئاخشىمى زېڭ گوفەننىڭ قوشۇنلىرى نەنجىڭغا هۇجۇم قىلغاندا، لى چىڭدىيەن، سۇ فۇسى قاتارلىق كىشىلەرنىڭ قوشۇن باشلاپ شەھەرگە باستۇرۇپ كىرگەنلىكى بايان قىلىنغان. دادام: «بۇ قۇرلارغا باشقا مەزمۇن يوشۇرۇنغان، كىتاب ئوقۇغاندا يوشۇرۇن مەزمۇنلارنى بىلىش كېرەك. بىر سۆزنى يازغاندا، ئۇچ سۆزنى، بىر جۈملىنى يازغاندا، ئۇچ جۈملىنى تاشلىۋەتكىلى بولىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالغا بولۇققاندا، ئەقىل ـ پاراسەتكە تايىنىپ، يوشۇرۇن مەزمۇنلارنى چۈشىنىش كېرەك، هەقىقىي كىتاب ئوقۇش مانا مۇشۇنداق بولىدۇ» دېدى ئاكامغا. مەن گەپنى كارىۋاتتا يېتىپ ئوغرىلىقچە ئاڭلاپ، خۇشاللىقىمدا كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمىدى. مۇشۇنداق گەپلەرنى داۋاملىق ئوغرىلىقچە ئاڭلايدىغان بولدۇم. ئاكام هەمىشە سائەت 11 دە ئۇخلايتتى. دادام چىراغ يورۇقىدا كىتاب ئوقۇپ سائەت 12 لەردىن ئاشقاندا ئاندىن يېتىپ قالاتتى.

دادام ئۆزىنىڭ كېسەلچان هەم تېنىنىڭ ئاجىزلىقىنى بىلىپ، ئاكامغا ئىنتايىن قاتتىق تەلەپ قويياتتى. ئاكام چىڭ خاندانلىقىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاخىرقى بىر قېتىملىق كېچىلۇ ئىمتىهانىغا قاتنىشىپ، ئىمتىهاندىن ئۆتەلمىدى. شۇ چاغلاردا بازاردا يېڭىچە بىر مەكتەپ ئېچىلغانىدى. دادام

ئاكام ئىككىمىزنى شۇ مەكتەپكە بەردى. ئاكام تولۇق ئوقۇتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىغا، مەن تولۇقسىز ئوقۇتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىللىقىغا كىردىم. دادام مېنىڭ دەرس تەييارلىشىمغا ئانچە كۆڭۈل بۆلۈپ كەتمەيتتى ھەم ھەيدەكچىلىك قىلمايتتى. بىر كۈنى گۈگۈم مەھەلدە ئۆيگە ئىككى مېھمان كەلدى، ئۇلار دادام بىلەن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. مەن يانداپكى ئۆيدە ئۇخلاۋاتاتتىم. دادامنىڭ: «بۇ ئوغلۇم ئەدەبىياتقا پىشىق» دېگەن گېپى قۇلىقىمغا كىرىپ قالدى. مەن مەكتەپتە ماقالە يازاتتىم. ئۆيگە كەلگەندە ئاكامنى دوراپ نەسىر ۋە مۇھاكىمە ماقالىلىرىنى يېزىپ باقاتتىم. «ئۇچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە» گە ئاساسەن «گۈەن يۈ توغرىسىدا»، «جاڭ فېي توغرىسىدا» قاتارلىق ئون پارچە ماقالە يازغانىدىم. بۇ ئىشنى ئاكامغىمۇ تىنمىغانىدىم. دادامنىڭ بۇگۈن كەچتە مېھمانلار بىلەن پاراڭلىشىۋېتىپ بۇ ئىشنى تىلغا ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ بىر تەرەپتىن ھەيران بولدۇم. يەنە بىر تەرەپتىن خىجىللىق ھېس قىلدىم. شۇنىڭدىن كېيىن دادام ئاكامغا تەربىيە بەرگەندە مېنىڭمۇ بىللە ئولتۇرۇپ ئاڭلىشىمغا رۇخسەت قىلدى. ناۋادا چۈشەنگەن بولسام، گەپ قىستۇرۇشۇمغا يول قويۇلدى.

دادام بارغانسېرى ئاجىزلىشىپ كېچىسىرى ئەپيۇنخانىغا بارالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۆزى يالغۇز كارىۋاتتا يېتىپ ئەپيۇن چېكەتتى. ئاپام بىلەن ئاچام چىراغ تۇۋىدە كىيىم يامايتتى. ئاكام بىر چەتتە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇيتتى. دادام ھەرقېتىم مېنى يېنىغا چاقىرىپ، مەن بىلەن پاراڭلىشاتتى. بىز بىر سائەت ياكى ئىككى سائەت ئەتراپىدا پاراڭلىشاتتۇق. ئاپام، ئاچام ۋە ئاكام: «سەن بالىلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ سەت، دادام بىلەن قىلىشقۇدەك نېمە گېپىڭ بار ئىدى، قانچىلىك گەپ قىلالايتتىڭ؟» دەپ مېنى مازاق قىلاتتى. مەن ئىزا تارتقىنىمدىن ئۇلارنىڭ گېپىگە جاۋاب بېرەلمەيتتىم. كېيىنكى كۈنـ

لەردە ھەرقانچە ئەسلەپمۇ، دادامنىڭ ماڭا نېمىلەرنى دېگەنلىـ
كىنى ئەسلىيەلمىدىم. دادام مېنى ھېچقاچان ئىجابىي يـاقتـن
تەربىيىلەپ باققان ئەمەس، باشقا جەھەتتىن مېنى رىغبەتلەندۈـ
رەتتى. مۇشۇلا ئېسىمدە قاپتۇ. مەن نېمىدېگـەن دۆت ـ ھـە!
دادامنىڭ مېنى تەربىيىلەشكە يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلغانلىقىنى
تـولـۇق ھېس قىلالماپتىمەن! ھازىر ئويلىسام ھەقمەتەن خـە
جىل بولىمەن.

يې شىكتاۋ (1894 — 1988)

دادا بولۇش

يې شىكتاۋ — يەنە بىر ئىسمى يې شاۋجۇن، ئىلمىز مىزنىڭ ھازىرقى زامان مەشھۇر يازغۇچىسى، ماتارىپچىسى، جياڭسۇ سۇجۇلۇق. ئۇزۇن مۇددەت ماتارىپ خىزمىتى بىلەن شۇغۇللانغان، ئوقۇتقۇچى ھەم تەھرىر بولغان، 1949 - يىلى مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتى نەشرىيات باش مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، مەركىزىي تارىخىي ماتېرىياللار تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقى ۋە مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن، ئۇنىڭ «نى خۇەنجى» ناملىق رومانى، «ئارتۇق ئىلمىنغان بەش كۈرە ھوسۇل» ۋە «پەردە» ناملىق ھېكايىلىرى بار. ئاساسلىق ئەسەرلىرى ئۇنىڭ كۆپ تومۇلۇق «يې شىكتاۋ تاللانما ئەسەرلىرى» گە كىرگۈزۈلگەن.

ناۋادا مۇشۇ كەمگىچە بالا يۇزى كۆرمىگەن بولساق، بىزمۇ بەزىلەردەك تۇرمۇشىمىزدا قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلغان، ئۇممىدسىزلىك ھەمىشە كاللىمىزنى چىرمىۋالغان بولارمىدى؟

ئايالىم ئىككىمىز ئۇنچىلىك بولۇپ كەتمەيتتۇق، دەيمىز. بالا يۇزى كۆرمىگەن كىشىلەر ئۆزلىرىنى خۇددى بىر نەرسىسى كەمدەك سېزىشىدۇ. چۈنكى ئۇلار ئۆزلىرىنىمۇ بالا يۇزى كۆرۈشكە تېگىشلىك دەپ بىلىشىدۇ. تېگىشلىك نەرسىدىن بەھرىمەن بولالمىغانلىقى ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئۇممىدسىزلىنىشى تەبىئىي ئىش. بەزىلەر بالا يۇزى كۆرمەسلىك ــ جەمئىيەت ئۈچۈن كۈچ چىقارمىغانلىق. نەسىل قالدۇرۇشقا نىسبەتەن مەسئۇلىيەتسىزلىك قىلغانلىق دېيىشى مۇمكىن. بۇ دەبدەبىلىك گەپ. ئۇلار شۇنداق دەپ تۇرۇپ ئۆزلىرىنى چۈشەندۈرۈشكە سەۋەب ئىزدەيدۇ. ئۈجۈر ــ بۇجۇرىغىچە سۈرۈشتە قىلىدۇ. يەنىلا تېگىشلىك نەرسىگە ئېرىشەلمەي، تىلىكى ئىجابەتسىز قالىدۇ. بىز كىشىلىك ھوقۇق كۆپ تەرەپلىمىلىككە ئىگە، بالىلىق بولۇش كۆپ تەرەپلىمىلىككە كىرمەيدۇ، دەپ قارايمىز. ئۇنچىلىك بولۇپ كەتمەيتتۇق، دېيىشىمىزنىڭ سەۋەبى شۇ.

بالىلىرىمىز ئاللىقاچان دۇنياغا كۆز ئاچتى. بۇ تەسەۋۋۇرنى ئىسپاتلاش ھاجەتسىز. بالا يۇزى كۆرگەن بۇگۈنكى كۈندە، بالا يوقلۇقىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، قانداقتۇر بىر نەرسىنىڭ كەملىكىنى ئاڭلىق ھېس قىلمايمىز. ناۋادا راستتىنلا بالىمىز بولمىغان بولسا، قاتتىق ئىچىمىز پۇشقان ھەم تولىمۇ مەيۇسلەنگەن بولاتتۇق. بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس.

تەربىيە مۇتەخەسسىسلەرنىڭ ئىشى. بۇ گەپ يېقىندىن بۇيان خۇددى ئەزەلدىن ئېتىراپ قىلىنىپ كېلىۋاتقاندەك شوئارغا ئايلاندى. ئاتا ــ ئانىلارنىڭ قوشۇمچە مۇتەخەسسىس

بولۇشمۇ پاكىت بولۇپ قالدى. مۇتەخەسسىس ئەمەس ئادەم مۇتەخەسسىس بولۇپ تەربىيىلەش مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئالسا، ئاساسەن مۇنداق ئىككى يولنى بېسىشقا توغرا كېلىدۇ. بىرى، نۇرغۇن ئورۇنسىز ۋايىم يەيدۇ، يەنە بىرى، «يوقلۇق» بىلەن ئەسلىدە بالىلارنىڭ قانداقتۇر بىرنەرسە بىلەن تولۇقلاشقا تېگىشلىك تۇرمۇشى تولۇقلاشقا تېگىشلىك نەرسە بىلەن تولۇقلانماي قالىدۇ.

مەن ئۆزۈمنىڭ خاتالىقى ئۈستىدە ئويلىنىپ ئاڭسىز هالدا كېيىنكى يولنى تاللىۋالدىم. مەن بىر ئۆيلۈك ئادەمنىڭ نەزەرىدە ئادەتتىكى دادىلاردەك بالىلارنى باستۇرىدىغان مەبۇدە. بىر - بىرىگە تاقابىل تۇرالمىغاندا بالىلىرىم: «دادا، پالان چىغا قارىغىنا!» دەپ ۋارقىرايدۇ. بەزىدە تېرىكىپ كېتىمەن. تىللاپ سالسەمەن هەتتا قولۇم تېگىپ كېتىدىغان ئىشلارمۇ كۆرۈلۈپ قالىدۇ؛ بالىلارنىڭ جېدىلى هەمىشە سوقۇشۇپ قالغان ئىككى بالا: «سەن ئۇنداق قىلمىغان بولساڭ، مەنمۇ بۇنداق قىلمىغان بولاتتىم» دېيىشىپ بېسىقىپ قالغاندەك بېسىقمىپ قالاتتى. بۇ گەپ ئەمدى تەگمەسلىك، يېڭىباشتىن ئەپلىشىپ قېلىشتىن دېرەك بېرەتتى.

ئۆزىنى «مەشھۇر دادا» سانىمايدىغانلارنىڭ تولىسى ماڭا ئوخشاش يول تۇتىدۇ.

مېنىڭ هېچقانداق ئىشەنچىم يوق، هەممە ئىش ئۆگىنىش هەم سىناق باسقۇچىدا تۇرسا. كەلگۈسى ئەۋلادلارغا تىرىكچىلىكىنىڭ يوللىرىنى قانداقمۇ ئاۋۋال بەلگىلەپ ئاندىن ئۆگىتەي؟ مېنىڭچە، بالىلارنىڭ مەكتەپ بىلەنمۇ هېچقانداق ئالاهىدە مۇناسىۋىتى يوق. تىنىش بەلگىلىرىنى ئازدۇر - كۆپتۇر ئۆگىنىۋالسا، ئاددىي ساۋاتلارنى ئانچە - مۇنچە بىلىۋالسا، دوستتىن بىر نەچچىنى كۆپرەك تۇتۇۋالسا، مەكتەپتە بىر نەچچە زامان ئارتۇق يۈرسە، مۇشۇنىڭ ئۆزى كۇپايە.

بۇرۇن ئەندىشە قىلغانىدىم. چۈنكى، مەن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان. شۇڭا باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ ئەھۋالى ماڭا بىرقەدەر تونۇشلۇق ئىدى. ئىسمى - جىسمىغا لايىق باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى بارماق بىلەن سانىۋالغىلى بولاتتى. مەكتەپ يېشىغا توشقان بالىلارنىمۇ بەرگۈدەك مەكتەپمۇ يوق ئىدى. ھازىر بالىلارنىڭ ئۇچىلىسى مەكتەپكە كىردى. مەكتەپ ئالاھىدە ياخشى مەكتەپ بولمىسىمۇ، لېكىن مەن زورمۇزور مادارا قىلىدىغان ئويدىن خالى ئىدىم.

بالىلارنى چوقۇم كۆڭۈلدىكىدەك مەكتەپكە بېرىش كېرەك. بۇ، بالىلارنى ئالاھىدە قىممەتلىك ۋە ئالاھىدە نازۇك گۈل - گىياھ ساناپ، پارۋايلىق ئەينەك پارىنكىتا ساقلاشتىن دېرەك بەرمەيدۇ. بەزى ئەللەردىكى ئېسىلزادىلەردەك بالىلارنى تۇتىيا بىلىپ بۇنداق تەلەپپۇزدا چىڭقىلىپ سۆزلەشنى ھېچكىم خالىمايدۇ. ئۇلارنىڭ تاۋى نازۇك بولۇپ قىلىشىغا كۆڭلى ئۇنىمايدۇ. بالىلار بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەن، بوران - چاپقۇنلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغان بولۇشى كېرەك. مەن مۇشۇنى ياقتۇرىمەن. مۇشۇلارنى ئويلاپ بەھۇدە ئەندىشە قىلغانلىقىم ئۈچۈن كۈلۈپ كېتىمەن.

دۇنيادا تۇرمۇشنىڭ چەكلىمىسى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپكىمۇ كىرەلمىگەنلەر سامانداك. ئۇلار ئوخشاشلا قەددىنى تىك تۇتۇپ، مەزمۇت دەسسەپ ئىنسانداك ياشاۋاتامدۇ! مەكتەپنىڭ ياخشى - يامان بولۇشىنىڭ ئادەم بىلەن زادى قانچىلىك دەرىجىدە مۇناسىۋىتى بار؟ بۇرۇنقى ئەندىشىلىرىم ئارقىلىق مېنىڭ كۆرگەن - بىلگەنلىرىم تولىمۇ ئاز ئىكەن دېگەن ئويغا كەلدىم.

مەن بۇ جەھەتتە بىر پارچە «ئاق قەغەز»، مەكتەپ بىلەنمۇ ھېچقانداق ئالاھىدە مۇناسىۋىتىم يوق. شۇڭا بۇلۇڭغا قاپسىلىپ قالدىم. بالىلار مۇھىت چەكلىمىسى ئىچىدە چوك بولىدۇ، ئۇلار

هەممە نەرسىگە پىكىر قىلىش ئىقتىدارى بىلەن تاقابىل تۇرىدۇ. بۇ يەردە دېيىلىۋاتقان مۇھىت، جۇملىدىن ئۇلارغا يولۇققان چاكىنا ئادەملەرنى، يېمەك ـ ئىچمەكنى، ئىت ـ مۇشۇكلەرنى ئاتا ـ ئانا بىلەن ئوقۇتقۇچىلارنى، بازارلارنى ھەم ئېتىز ـ دالىلارنى، ئەيتاۋۇر ھەممىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

دادىنىڭ بالىلىرىغا ھەقىقەتەن ياردەم بەرگۈسى بولسا، بىرلا يول بار. ئۇ بولسىمۇ ئۇلارنى يېتەكلەش. ئۇلارنىڭ بۇ خىل پىكىر قىلىش ئىقتىدارىنى تاۋلاش. ناۋادا مۇتەخەسسىس تەكلىپ قىلسا، ئەلۋەتتە، ئۇ نۇرغۇن نازۇك نەزەرىيىلەرنى سۆزلەپ بېرەلەيدۇ. لېكىن يېتەكلەشنى ئاساسىي مەزمۇن قىلىپ سۆزلىشى مۇمكىن.

قانداق يېتەكلەش كېرەك؟ مەن گاڭگىراپ قالدىم. قايسى مەنزىلگە مېڭىشنى بىلىسەمۇ، مەندە ماجال يوق. قوللىرىمنى ئۇۋۇلاپ يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەك تۇرىمەن. بۇ بىر ھېسابتا مەنزىلنى بىلمىگەن بىلەن باراۋەر. مۇشۇ نۇقتىدا بالىلىرىمنىڭ ئالدىدا تولىمۇ خىجىل بولىمەن. بۇ ماڭا ناھايىتى ئايان. كەلگۈسىدە ئۇلارنىڭ داشۋەدە ئوقۇش ـ ئوقۇماسلىقىنىڭ كارايىتى چاغلىق. چۈنكى مۇۋاپىق يېتەكلەش ئۇلارنىڭ ھايات مېخانىزمىنى يېقىلغۇ بىلەن تەمىن ئېتىدۇ. داشۋەدە ئوقۇسا ئۇلار دىپلومغا، مەرتىۋىگە ئېرىشىپ، باشقىلارنى ئاسان ئېزەلەيدۇ (بەزىلەر داشۋە ماتارىپىنى يۈكسەلدۈرۈپ ۋەتەننى قۇتقۇزغىلى بولىدۇ، دەيدۇ. نېمە ئۈچۈنكى، مەن بۇ گەپكە تازا ئىشىنىپ كەتمىسەممۇ، ئەمما مۇقامغا توغرا كەلمەيدىغان بۇنداق خۇلاسە كاللامدىن زادى نېرى كەتمەيدۇ).

بالىلار مۇھىتقا مۇۋاپىق تاقابىل تۇرالماي ھەتتا ئاجىزلىق قىلىپ قالسا، ئۇلار چوقۇم پەرىشان بولۇپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ. كۆڭلىدە، دادام بالدۇرراق ياردەم قىلغان بولسا،ئىككى يېنىمغا قاراپ قالمىغان بولاتتىم، دەپ ئويلايدۇ. بۇ گۇناھتىن

ئۆزۈمنى قاچۇرغۇم يوق ھەم قاچۇرالمايمەن.

مېنىڭ باللىرىمدىن كۆتكەن ئۈمىدىم بار.

بىر ئېغىز گەپ بىلەن ئېيتقاندا، ئۇلارنى مەندىن ئېشىپ كەتسىكەن دەيمەن. كىشىلىك جەمئىيەتنىڭ قوينى ناھايىتى كەڭ. ئىنسانلار ئۇنىڭ تەرەققىي قىلىشىنى بىۋاسىتە ئۈمىد قىلىدۇ. كىشىلىك جەمئىيەت ئىنسانلاردىن تەركىب تاپىدۇ. كىيىنكى ئەۋلادلار ئالدىنقى ئەۋلادلارنى بېسىپ چۈشمىسە، ئىلگىرىلىمەيدۇ. ئۆز ئورنىدا توختاپ قېلىپ، بىر ئەۋلادنىڭ ۋاقتى بىكار ئۆتكەن بولىدۇ. «بىر ئەۋلاد بىر ئەۋلادقا يەتمەيدۇ» دېگەن ھالەت شەكىللىنىدۇ. سوراپ باقايلى، كىشىلىك جەمئىيەت بۇنداق ئۈنۈمسىزلىقلارغا قانچە قېتىم بەرداشلىق بېرەلىگەن؟ شۇڭا باللىرىمنى مەندىن ئېشىپ كەتسىكەن دەپ ئويلايمەن.

شىخۇ كۆلىدىكى گىلىمغا ئوخشاش تاغلارغا چىقسام ھاسراپ كېتىمەن. ئون جىڭ ئەتراپىدىكى نەرسىنى كۆتۈرۈپ بىر - ئىككى چاقىرىم يول يۈرسەم بىلەكلىرىم نەچچە كۈنگىچە سىرقىراپ ئاغرىپ كېتىدۇ. مېنىڭ سالامەتلىكىم پۈتۈنلەي كاردىن چىققان. باللىرىم مەندىن قاۋۇل بولسىكەن دەيمەن.

باشقىلار مەندىن گەپ سورىسا، دەرھال جاۋاب بېرەلمەي، مىشچانلارنىڭ ئالدىدا قانداق ھۆكۈم قىلىشنى ياكى ئوسال ئەھۋالدىن قانداق قۇتۇلۇشنى ئۇقالماي گاڭگىراپ قالىمەن. مەن بۇنداق قاشاڭلىق بىلەن ھېچنېمىگە يارىمايمەن. باللىرىمنىڭ زېھنى ئۆتكۈر بولسىكەن دەيمەن.

كەسپىكە كەلسەك، باللار ھازىر قەلەم ۋە سىياھ بىلەن مەشغۇل. يامىنى كەلسە، ئۇلار تەبىئىي ھالدا مەدەنىيەت ياكى ماۋارىپنىڭ ئېگىز قالپىقىنى قىرلاپ كىيىپ، خۇددى چولىسى يوق، ئالدىراش ئادەمدەك بولۇۋالىدۇ. لېكىن ئۇلار ئىشچى - دېھقانلارغا ئوخشاش كىشىنىڭ ھاجىتىدىن چىقالىغۇدەك بىر-

نەرسەئىشلەپ چىقىرالامدۇ؟ مەن باشقىلار ئىشلەپ چىقارغان ھەقـ
قىنى ئىستېمال قىممىتىگە ئىگە نەرسىلەرنى ئىشلىتىپ نومۇسسىز
ئەزگۈچى بولۇپ قالمىدىممۇ؟ مەدەنىيەت ياكى مائارىپنىڭ
ئېگىز قالپىقى بىزنىڭ خۇنۇك چىرايىمىزنى يوشۇرۇپ، مەسخـ
ىدىن بىردەملىك قۇتۇلۇشىمىزغىلا يارايدۇ، بۇنىڭدىن باشقىغا
يارىمايدۇ. بۇنىڭغا كەلگەندە مەن پارازىتلىقتا چېكىگە يېتىپتـ
مەن، دەپ ئويلايمەن. بالىلارنىڭ مېنىڭدەك بولۇپ قالماسلـ
قىنى ئۈمىد قىلىمەن. ھېچ بولمىغاندا باشقىلارنىڭ ئالدىدا:
«بىز ئۆز ئەمگىكىمىز بىلەن ئىستېمال قىممىتىگە ئىگە نەرسـە
ئىشلەپ چىقاردۇق، مانا!» دەپ جاكارلىيالايدىغان بولسۇن. رەخت،
گۈرۈچ ۋە بۇغداينى قولىمىزغا ئېلىپ كۆرسەتسۇن؛ ئۇلارنىـڭ
ئارىسىدىن بىرى مېتافىزىكىچى بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ،
ئۇنىڭ چىشلىق چاق ياكى ۋىنتا بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

1930 - يىلى 11 - ئايدا يېزىلدى

لياڭ شۇمىڭ (1893 — 1988)

مېنىڭ دادام

لياڭ شۇمىڭ — يەنە بىر ئىسمى خۇەن دىڭ، ئېلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان مۇتەپپەككۇرى، گۇاڭشى گۇيلىنلىق، «توڭمىڭخۇي» غا قاتنىشىپ، ئۆزىنى شىڭخەي ئىنقىلابىغا بېغىشلىغان، كېيىن بۇددا دىنىنى تەتقىقاتىغا بېرىلىپ، ئېلىمىز يېزا قۇرۇلۇشىغا زور كۈچ سەرپ قىلغان. ئاساسلىق ئەسەرلىرىدىن «ھىندىستان پەلسەپىسىدىن ئومۇمىي چۈشەنچە»، «شەرق ۋە غەرب مەدەنىيىتى ۋە پەلسەپىسى»، «جۇڭگو مەدەنىيىتىنىڭ ئاساسىي مەسىلىسى»، «قەلب ۋە كىشىلىك تۇرمۇش» قاتارلىقلار بار.

مېنى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرگەن ئادەم پۈتۈنلەي دادام. شۇڭا دادامنىڭ ئادەمگەرچىلىكىنى ۋە ماڭا بەرگەن تەلىم - تەربىيىسىنى بايان قىلىشنى زۆرۈر تاپتىم.

دادام ياردىلىشىدىن ئەقىللىق يارالغان ئادەم ئەمەس، بەلكى سەمىمي ھەم راستچىل ئادەم. دادامدا ئىللىم - پەن بىلەن مەشغۇل بولغۇدەك ئىقتىدار كەمچىل. قىلغان ئىشلىرىدا پەم - پاراسەت تېخىمۇ يوق. دادام ئاپامغا ئوخشاش ياردىلەشىدىن ئاق‌كۆڭۈل يارالغان. كۆڭۈل قويۇپ، ئەتراپىلىق ۋە پۈختا ئويلايدۇ. جاپالىق تۇرمۇشتا پىشقان. كىشىگە نۇرغۇن ئىشلارنى قىلالايدىغاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ. ناھايىتى ئەقىللىق كۆرۈنىدۇ. لېكىن ئەقىل بىلەن قىلغان ئىشلىرى تولىمۇ ئاز. باشقىلاردىن ئۇستۇن تۇرىدىغان يېرى شۇكى، ئۇ چاكىنە لىقتىن خالى ۋە ئۇنىڭ يامراپ كېتىشىنىمۇ خالىمايدۇ، يەنە كېلىپ مۇئامىلىسى قىزغىن ھەم مەرد ئادەم.

ياردىلىشىدىن ئەقىللىق يارالمىغان ئادەمنىڭ ئىدىيىسى ئەركىن بولمايدۇ. بۇنداقلار راستچىل، ئىخلاسمەن ۋە تىرىشچان، ئەستايىدىل كېلىدۇ. مەرد كىشىنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشى بىمالال بولىدۇ، قورۇنۇشنى بىلمەيدۇ. دادام خىزمەتتە نەتىجە قازىنىشقا بەك ئەھمىيەت بېرەتتى. ئىلىم - پەنگە سەل قارىمايتتى. كونىلارنىڭ «كەمبەغەللىكتىن نومۇس قىلما، بىكار تەلەت بولۇپ قېلىشتىن نومۇس قىل» دېگەن سۆزى دادامنىڭ دەل دۇنيا قارىشىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. ئەڭ دەسلەپكى ئىدىيىمنىڭ شەكىللىنىشى ۋە ئادەم بولۇش جەريانىدا مەن دادام تۇتقان مۇشۇ يولنىڭ (مەردلىك، ئەستايىدىللىق ۋە چاكىنىلىقتىن خالىلىق) تەسىرىگە ئۇچرىغانىدىم.

دادام ماڭا پۈتۈنلەي كەڭ قورساقلىق قىلاتتى. كىچىكىمدە چوڭ ئاكامنىڭ بىر قېتىم تاياق يېگىنى يادىمدا. بۇنداق

ئىش كەمدىن كەم يۇز بەرەتتى. ئەسلەپ باقسام. مەن بىر قېتىمۇ تاياق يەپ باقماپتىمەن. مەن «تايسقى يوق» بالىلاردىن ئەمەس، بەلكى تەرسا ھەم ھاڭاقتى بالا ئىدىم. دادام بىزگە تەربىي تۈرلۈپ تەنبىھ بېرىپ باققان ئەمەس. مەن، دادامنىڭ تەسىرى ماڭا نۇرغۇن تاپا ـ تەنىلەر ئارقىلىق ئۆتكەن دېگەندىن كۆرە، بەرگەن ئانچە ـ مۇنچە بېشارەتلىرى ئارقىلىق ئۆتكەن دېگىنىم تۈزۈك. مەن دادامنىڭ ئالدىدا روھىي بېسىم ھېس قىلمايتتىم. دادام ئۆسمۈرلەرگە ياكى بالىلارغا ھەرگىز جىددىي تىكىلىپ قارىمايتتى. مەن بالىدۇرلا مەكتەپ كۆرگەچكە، دادامنىڭ كەمسۈندۇرۇشىغا ئۇچراپ باقمىدىم.

ئون ياشقا كىرىشنىڭ ئالدى ـ كەينىدە (يەتتە ـ سەككىز ياشتىن، 12 ـ 13 ياشقا كىرگۈچە) ئاساسەن تۆۋەندىكى ئۇچ جەھەتتىن دادامنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىدىم. بىرىنچىسى، چاڭچىلە سۆزلەش. دادام ئادەتتە چاڭچىلە كۆرۈشكە بەك ئامراق ئىدى. چاڭچىلە ۋەقەلىكىنى بىزگە سۆزلەپ بېرەتتى. ئىككىنچىسى، كۈندىلىك تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى سېتىۋېلىش ياكى پارچە ـ پۇرات ئىشلارنى بېجىرىش توغرا كەلسە، بىزنى بىللە ئاپىرىپ بىزگە سودا قىلىشنى ۋە مۇناسىۋەت ئىلمىنى ئۆگىتەتتى. ئۈچىنچىسى، تازىلىق ۋە باشقا جەھەتلەردىن، جۈملىدىن ئۆسمۈرلەرنىڭ ئۆز سالامەتلىكىنى قانداق ئاسراش كېرەكلىكىنى بىلدۈرىش ھەققىدە كۆرسەتمىلەر بېرەتتى. بۇنداق نەسىھەت ھەم كۆرسەتمىلىرى تولىمۇ كۆپ. ھەرقانداق ۋاقىتتا بوشاشتۇرۇپ قويمايتتى.

ھېلىمۇ يادىمدا، تۇققۇز ياش ۋاقتىم ئىدى. بىر قېتىم يىغقان بىر تىزىق يارمىقىم (ئۇ چاغلاردا كەندىر يىپىغا ئۆتكۈزۈلگەن ئوتتۇرىسى تۆشۈك يارماق پۇل ئورنىدا ئىشلىتىلەتتى) تۈيۇقسىز يوقاپ كەتتى. ئىزدىمىگەن يېرىم، ئۇرۇشمىغان ئادەم قالمىدى. لېكىن يارمىقىم تېپىلمىدى. ئەتىسى دادام

هويلىمىزنىڭ ئالدىدىكى شاپتۇل دەرىخىنىڭ شېخىدا ئېسىقلىق تۇرغان بىر تىزىق يارماقنى كۆرۈپ، شاخقا ئېسىپ قويۇپ ئۇنتۇپ قالغانلىقىمنى قىياس قىپتۇ. ئۇ ماڭا كايىمىدى ھەم ئالدىغا چاقىرتمىدى. بىر كىچىك بالا شاپتۇل دەرىخى تۈۋىدە ئويناۋېتىپ، شاخقا ئېسىپ قويغان بىر تىزىق يارمىقىنى ئۇنۇتۇپ قاپتۇ. ئۇ ئۇچرىغان ئادەمدىن سوراپتۇ، ھەتتا ئۇرۇشۇشتىمۇ يانماپتۇ. ئەتىسى دادىسى ھويلا - ئارامنى سۈپۈرۈۋېتىپ، شاپتۇل دەرىخىنىڭ شېخىدا ئېسىقلىق تۇرغان بىر تىزىق يارماقنى كۆرۈپ، بالىسىغا دەپتۇ. بالىسى ئۆزىنىڭ ھاماقەتلىكىنى بىلىپتۇ، دېگەن مەزمۇندا بىر پارچە ئاق قەغەزگە يېزىلغان بىر پارچە خەتنى ماڭا بەردى، باشقا گەپ قىلمىدى. مەن خەتنى ئوقۇپ بىردىنلا ھوشۇمنى تاپتىم. يۈگۈرۈپ بېرىپ يارمىقىمنى تاپتىم، ئەمما قاتتىق خىجالەتچىلىكتە قالدىم. مۇشۇ بىر ئىشتىن دادامنىڭ مېنى قانداق تەربىيىلىگەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

14 ياشقا كىرىپ مەندە ئىددىيەۋى قاراش ياكى پىكىر بايان قىلىش ۋە ياكى ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈش تەدرىجىي شەكىللەندى. دادام توغرا تاپسا ئاشكارا ھەم يوشۇرۇن رىغبەتلەندۈرەتتى. توغرا تاپمىسا، ئۆزىنىڭ قوشۇلمايدىغانلىقىنى ماڭا بىلدۈرۈپ قويۇاتتى، لېكىن ئاردىلاشمايتتى. 17 - 18 ۋە 19 ياشلىق چېغىمدا بەزى چوڭراق ئىشلىرىمغىمۇ رايىمغا بېقىپ، بۇرۇنقىدەكلا ئاردىلاشماي كەلدى. مەن ئۆزلۈكۈمدىن مانا مۇشۇنداق ئۆگەنگەن.

گومۇرو (1892 – 1978)

ئاتا ـ ئانامغا يېزىلغان خەت

گومۇرو ـــ ئەسلى ئىسمى گۇ كەيجېن، گۇددىكتاك، تەخەللۇسى شاكۇ، ئىلىمىزنىڭ ھازىرقى زامان تالانتلىق يازغۇچىسى، تارىخچىسى، ئىجتىمائىي پائالىيەتچىسى، سېچۇەن لىشەنلىك. ياپونىيىگە بېرىپ دوختۇرلۇقنى ئۆگەنگەن، «شيا شې»، «ئىجادىيەت جەمئىيىتى» نى تەشكىللىگەن، شۇنىڭدىن تارتىپ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. ئۇ بۇ ئىككى پارچە خەتنى ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقان چېغىدا بىر پارچىسىنى 1914 ـ يىل 11 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى، يەنە بىر پارچىسىنى 1916 ـ يىل 9 ـ ئاينىڭ 16 ـ كۈنى ئۆيىگە يازغان، خەتتە ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان مېھرى ـ مۇھەببىتىنى ۋە سېغىنىشىنى، شۇنداقلا جىيەنلىرىنىڭ تەربىيىلىنىشىگە كۆڭۈل بۆلىدىغانلىقىنى ئىزھار قىلغان.

1

دادا، ئاپا:

ئىنىمنىڭ 26 - ئۆكتەبر چېكىدۇدىن ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. يېقىندا ئىنىم ئۆيگە ساق - سالامەت بېرىپ توي ئىشىنىمۇ تۈگىتىۋالغان بولسا كېرەك. مەن سىلەردىن تۇمەن چاقىرىم يىراقلىقتا تۇرۇۋاتىمەن، ئالدىڭلارغا سالامغا بارالمىدىم، خىزمىتىڭلاردا بولالمىدىم، بالىلىقنى يەتكۈزەلمىدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن مېنى ھەقىقەتەن كەچۈرۈشكە بولمايدۇ. مەن پۈتۈن ئائىلىنىڭ جەم بولۇشىنى، ئىككىڭلارنىڭ ساغلام، خاتىرجەم بولۇشۇڭلارنى، قېرىنداشلىرىمنىڭ خۇشال - خۇرام بىر يەرگە يىغىلىشىنى ۋە جىيەنلىرىمنىڭ چوڭ بولۇپ قاتارغا قېتىلىشىنى تىلەيمەن. شادلىققا چۆمگەن ئائىلە بىلەن سىلەرنىڭ تەبەسسۇم پارلىغان چىرايىڭلار كۆز ئالدىمدا نامايان بولغاندەك بولۇۋاتىدۇ. مۇشۇلارنى ئويلىسام، خۇشاللىقىمنى باسالمايۋاتقاندەك تۇيغۇغا كېلىپ قالىمەن.

ئىنىم خېتىدە، شياۋ چېكىنىڭ بەدىنىگە جاراھەت چىقىپ، ئۆيگە كەتمەكچى بولغانلىقىنى، ئۆيدىكىلەرنىڭمۇ قوشۇلغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ھەيران بولدۇم. شياۋچېكىنىڭ ئۆلكە مەركىزى — چېكدۇدا تۇرۇۋاتقىنىغا ئىككى يىلدىن ئاشتى. ئۇنىڭ ھۇرۇنلۇقىغا ئادەتلىنىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ تۇرغان بۇلاممۇ، يىراق شەھەردە ئۇزۇن تۇردى، ئاز - تولا ئىلگىرىلەش بولۇشى كېرەك ئىدى. چېكدۇدىكى مەكتەپنىڭ ئۇسكۇنىلىرى مۇكەممەل، شارائىتىمۇ ياخشى. نېمىشقا يېرىم يولدا ئوقۇشتىن چېكىنىدۇ؟ تۈپتۈز يولدا كېتىۋېتىپ نېمىشقا ئېگىز - پەس چىغىر يولنى تاللىۋالدۇ؟ ئادەم ئۆمرىدە ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى تەربىيىگە ئەھمىيەت بەرمىسە بولمايدۇ. ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى تەربىيە—

ئېگىز بىناغا ئۇل سالغانغا ئوخشايدۇ. ئۇل تۈپتۈز ھەم مۇسته‌ھكەم بولسا، ئېگىز بىنا سالغىلى بولىدۇ ھەم سالغان بىنا ئۇزۇن مۇددەت قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. ناۋادا ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى تەربىيە ياخشى بولمىسا، چوڭ بولغاندا پۇشايمان قىلغان بىلەن ئورنىغا كەلمەيدۇ. ئۆگىنىشتىن مەقسەت ــ بىرنەچچە خەتنى بىلۈۋېلىش ئۈچۈن ئەمەس. مەكتەپ ئەۋلادلارنى تەربىيىلەش ئۈچۈن قۇرۇلغان، بالىلار تەربىيە ئېلىش ئۈچۈن مەكتەپكە كىرىدۇ. چېگىدۇ مەكتەپىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەۋىيىسى باشقا مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەۋىيىسىدىن كۆپ ياخشى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەۋىيىسى جەزمەن يۇقىرى بولسا، ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ئاندىن مۇكەممەل بولىدۇ. نەتىجىدە ئوقۇغۇچىلار ياخشى تەربىيىگە ئېرىشىدۇ. جېجىڭ جيادىكى ناھىيىسىدە بىر باشلانغۇچ مەكتەپ بولىدىغان، يېقىنقى يىللاردىكى ئوقۇتۇش ئۇسكۇنىلىرى ۋە ئوقۇتۇش ئۇسۇلى ماڭا قاراڭغۇ. لېكىن شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەۋىيىسى ھەم ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەدەنىيەت دەرىجىسى يۇقىرى ئەمەس، جيادىكىدا ئوقۇش كەيپىياتى ناھايىتى ناچار. مېگزىنىڭ ئاپىسى مېگزىنى ئوقۇتۇش ئۈچۈن ئۈچ قېتىم ئۆي كۆچكەن. مەقسەت ــ ئوبدانراق قوشنا تاللاش. ئاق ــ قارىنى پەرق ئېتەلمەيدىغان 11 ــ 12 ياشلىق بىر بالا قانداق قىلىپ ياخشى ئوقۇمايدىغان بىر بالا بىلەن بىللە ئوبدان تەربىيىنى قوبۇل قىلالىسۇن؟ ناچار مائارىپ سورۇنى ــ ئاتاقتىكى مائارىپ سورۇنى ــ جيادىكىدىكى مەكتەپ ــ مائارىپ سورۇنى ئەمەس، بەلكى كالا باقىدىغان فېرما بولسا كېرەك. فېرما دېيىش سەل ئاشۇرۇۋەتكەنلىك بولار، ھېچقانداق سەۋىيىسى ھەم بىلىمى يوق ئوقۇتقۇچىلار ئاچقان مەكتەپ دېسە بولار دەيمەن. شىاۋچېڭ ئاپىسىنىڭ قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئويلاپ، قايتىپ كەتكۈسى كەلگەن. مەن شۇنداق پەرەز قىلدىم. بالىلارنى ئەركەكلەرگە

خاس جاسارەتكە ئىگە، باتۇر، ساغلام ھەم تېتىك، ھەرقانداق ئىشتا بۇ قۇتۇپتىن - ئۇ قۇتۇپقا ئۆتۈپ كەتمەيدىغان قىلىپ تەربىيىلەش كېرەك. بۇ ئۆسمۈرلەرنىڭ پەزىلىتى. شياۋچېڭغا ئوخشاش ئاتا - ئانىسىدىن مېھرىنى ئۈزەلمەيدىغانلار كەلگۈسىدە قانداقمۇ چوڭ ئىش قىلالار؟ مېنىڭ پىكرىم مۇنداق: شياۋچېڭ ئۆيگە قايتىپ كەتمىگەن بولسا، تېخى ياخشى؛ قايتىپ كەتكەن بولسا، دەرھال شەھەر مەركىزى - چېڭدۇغا قايتىپ، دەرسىنى تولۇقلىسۇن. ناۋادا بۇ يەل ئۇلگۈرەلمەي قالسا، كېيەر يەل ئەتىيازدا بېرىپ ئوقۇسۇن. ئۆسمۈرلەر تەلتۆكۈس ۋە ئىزچىل تەربىيە ئېلىشى كېرەك. يېرىم يولدا بىر مەكتەپتىن، ئىككىنچى بىر مەكتەپكە يۆتكەش - ئۆي سېلىش جەريانىدا ئارخېتېكتورانى يۆتكىگەن بىلەن باراۋەر. بۇ ئىشتىن چوڭ ئۈمىد يوق. شياۋچېڭنىڭ ئۆيگە كەتمەكچى بولغانلىقىنى بىرىنچى قېتىم ئاڭلاپ كۆپرەك سۆزلەپ قويدۇم. ناۋادا چوڭ ئاكام مېنىڭ بۇ پىكرىمنى ئاڭلىسا، چوقۇم مەندىن نارازى بولىدۇ.

ئەگەر ئىنىم ئۆيدە قېپقېلىش قارارىغا كەلگەن بولسا، مېنىڭمۇ ئۇنى رايىدىن قايتۇرغۇم يوق. قىسقىسى، ئوقۇشى بىكار بولۇپ كەتمىسۇن. ئىنىمدىن كەلگەن خەتنى ئوقۇدۇم. خېتى ناھايىتى جانسىز، جۈملىلىرى تاقا - تۇقا، ئىملالىرى خاتا. مەن بۇنىڭدىن قاتتىق ئەجەبلەندىم. مەن كۆپ خەت يازدىم، بۇ ئىشنى تالاي قېتىم تىلغا ئالغانلىقىم ھېلىمۇ يادىمدا. بۇ تۇخۇمدىن توك ئۇندۇرگەنلىك ئەمەس. مەن ئىنىمدىن ھەقىقەتەن چوڭ ئۈمىدلەرنى كۈتىمەن. ئىنىمنىڭ قارارىنى ئۆزگەرتىشىنى ئۈمىد قىلىمەن. مەن بايام بەش چېچەك چەكتۇردۇم. ھېچقانداق ئەكس تەسىر بولمىدى. بەدىنىمدە كېسەل مىكروبى ئاز ئوخشايدۇ. بۇ ئوقۇش مەۋسۈمى پات ئارىدا تۈگەيدۇ. پات ئارىدا تەجرىبىگە چۈشۈپ كېتىمىز. تەييارلىق سىنىپىدىكى دەرسلەر ئۇنچىۋالا ئېغىر ئەمەس. ئىيالىم ئالدىنقى قېتىم ئەۋەتە-

كەن خېتىدە، رەسىمنى ئەۋەتىشىمنى ئېيتىپتۇ. رەسىمگە چۈشكىلى باراي دېسەم يا ماشىنا، يا ۋاقتىم يوق. كېيىن رەسىمگە چۈشۈپ قېيىن ئاتام بىلەن قېيىن ئاپامغا بىرىدىن ئەۋەتىپ بېرىمەن. مەن ھازىر شيۇيۈەندە تۇرۇۋاتىمەن. بۇ يەر ناھايىتى تىنچ ھەم كىتاب ئوقۇشقا بەك مۇۋاپىق، بۇرۇن تۇرغان كوللېكتىپ ياتاقتىن كۆپ ياخشى.

ئۆيدىكىلەرگە مەندىن سالام ئېيتىڭلار

بالاڭلار كەيجېندىن 16 - نويابىر

2

ئىنىمنىڭ 7 - ئايىنىڭ 2 - كۈنى ئەۋەتكەن خېتىنى تاپشۇرۇۋالدىم. جاھاننىڭ مالىمانچىلىقى سەل بېسىقىپ، ئوقۇش تەمىناتىنى ئۇزۇپ قويىدىغان ئىش ئەمدى يوق بەرمەيدىغان ئوخشايدۇ. بىراق ئۆتكەن يىل شاڭخەيدىكى چېغىمدا كىتابلىرىمنى بىرىنى قويماي سېتىۋەتتىم، يول خىراجىتىگە كۆپ پۇل كەتتى. ئاريدىن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى، ھازىر قولۇم تولىمۇ قىسقا. كۇنلەرنىڭ بىر كۈنى كۇتۇلمىگەن بىرەر ئىشقا يولۇقۇپ قېلىشىدىن ياكى ئاغرىپ قېلىشىدىن ياكى ئويلىمىغان ئىشلارنىڭ يوق بېرىپ قېلىشىدىن ۋايىم يەپ كېتىۋاتىمەن. قولۇمدا ئارتۇق پۇل قالمىدى. قەرز ئېلىپ تۇرغۇدەك بىرەرىمۇ يوق. شۇڭا ئۆيدىكىلەرنىڭ ماڭا بىر نەچچە يوز يۈەن ئەۋەتىشىنى سورايمەن. مۇشۇنچىلىك پۇلنى ئۆيدىكىلەر ماڭا ئەۋەتىپ بېرەمدۇ - يوق بىلمەيمەن. ياپونىيەنىڭ ئوقۇش تۇزۇمىدە، ئالىي مەكتەپلەر ئەمەلىيەتتە داشۆنىڭ تەييارلىق سىنىپىغا ئوخشاش ئاساسەن چەت ئەل

تىلى ۋە ئەدەبىياتى ئۆتۈلىدۇ. باشقا دەرسلەر ئادەتتىكى دەرسلىكلەردىن ئىبارەت. شۇڭا ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلىك — داشۆنى پۈتتۈرگەنلىك بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. مېنىڭ مۇستەقىل تىرىكچىلىك قىلىش ھەققىدە ئۇزاق مۇددەتلىك ئامالىم يوق. مەن قەدىمكى زامانداً ئۆتكەن سۈنى تىزگىنلەش بىلەن توققۇز يىل سىرتتا يۈرۈپ، ئۇچ قېتىم ئىشكىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، ئۆيىگە كىرمىگەن دايۇينى، ھونلارنىڭ ئېلچى بولۇپ بېرىپ، 19 يىل قوي باققان، قەھرىتان سوغۇقتا ئاچ — يالىڭاچ يۈرگەن جاڭ چيەننى ئويلايمەن. كىچىكىمدە ئاتا — ئانام ھالىمدىن خەۋەر ئالدى، چوڭ بولغاندا ۋەتەننىڭ تەرىپىسىگە ئېرىشتىم. مەن گەرچە دۆت، ۋەتەنگە يارىملىق ئادەم بولالمىساممۇ، ئەمما بىرەر تېخنىكىلىق بىلىم ئىگىلەپ، جاھان سازلىق قىلالايدىغان، ۋەتەننىڭ ئۆمىدىنى ئاقلايدىغان ئادەم بولسامكەن دەيمەن. چەت ئەلدە ئوقۇۋاتقىنىمغا ئون يىل بولدى، دايۇي بىلەن جاڭ چيەندەك ئېغىر كۈنگە قالمىدىم. ناھايىتى كۆپ ۋە ناھايىتى كەڭ بىلىمگە ئېرىشتىم. ئەجەبا ئۆزۈمگە جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئوقۇش، ئېھتىياتچان بولۇپ كۆرەش قىلىش تەلىپىنى قويالمامدىم؟ ئەگەر — توقاي چىغىر يولدا كېتىۋېتىپ داغدام يولنى قانداق ئۇنتۇپ قالاي؟ مەن داغدام يولدا ئاستا مېڭىپ ياكى يېرىم يولدا ئىلگىرىلىمەي توختاپ قېلىپ، ئاتا — ئانامنى يەرگە قارىتىپ قويمايمەن، ۋەتىنىمنىڭ شەنىگە داغ كەلتۈرمەيمەن. ئاتا — ئانام مېنى ياخشى كۆرىدۇ، ھەر ۋاقىت غېمىمنى يەيدۇ. ھازىر دۇنيادا ئالاقە ئىشلىرى ناھايىتى قولاي بولۇپ كەتتى. دۇنيانىڭ ھەرقانداق بىر يېرى بىلەن ئالاقىلەشكىلى بولىدۇ. قەدىمكى زامانداً، خەت كىشىلەرنىڭ قولىغا ناھايىتى تەستە تېگەتتى. خەت تۈتىيا سانىلاتتى. بىر پارچە خەت بىر نەچچە ئايغا سوزۇلۇپ كېتەتتى. ھازىرقىغا سېلىشتۇرغاندا، بۇ غايەت چوڭ ئۆزگىرىش. ھازىر خەت ناھا-

يىتى تېز تېگىدۇ. ماڭا خوددى مەن ئاتا - ئانام بىلەن پاراڭلىشۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرىدۇ. گەرچە چەت ئەلدە بولسامۇ، ئۆزۈمنى ئەمەلىيەتتە ئۆز ئۆيۈمدە تۇرۇۋاتقاندەك ھېس قىلىمەن. مەن ھازىر كىچىك بالا ئەمەس، ئۆزۈمنى ئاسراشقا تىرىشىمەن. ئاتا - ئانامنى ئەندىشىگە سېلىپ قويمايمەن. ئاتا - ئانام مېنى ياخشى كۆرىدۇ، ھەر ۋاقىت غېمىمنى يەيدۇ.

چوڭ ئاكام ئوچۇق مىجەزلىك، ئەركەكلەرگە خاس شىجائەتكە ئىگە ئادەم. ئۇ ماڭا ناھايىتى ئاز خەت يازىدۇ. ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىدىن قارىغاندا، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، ئۇ بېيجىڭدا ساق - سالامەت تۇرۇۋېتىپتۇ. مەن بەزىدە ئۇنىڭغا خەت يېزىپ، ئۆيگە كۆپرەك خەت يېزىپ، ئاتا - ئانامنىڭ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلىپ تۇرۇشنى تاپىلايمەن. مېنىڭچە، ئۇ ئۆيگە ئاللىقاچان خەت يازغان بولۇشى مۇمكىن. دۆلەت ئىچى قالايمىقان، خەت پات - پاتلا ۋاقتىدا تەگمەي قالىدۇ. ئاتا - ئانامنىڭ ئەنسىرەپ كەتمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىمەن. گەرچە ئۇرۇش توختىماي، جەمئىيەت قالايمىقان بولۇۋاتقان بولسىمۇ، ئەمما بىزنىڭ ئاتا - ئانىمىز ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلغان. شۇڭا ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى تەڭرىم ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ، ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ روھى يۆلەيدۇ. ۋەتەن بىزگە ھېمايە بولىدۇ. تەڭرىمنىڭ شەپقىتى بىلەن بىز ئاتا - ئانىمىزدىن شۇنچە يىراقتا تۇرساقمۇ، ئۆزىمىزنى ناھايىتى ياخشى ئاسراپ، كۆتۈلمىگەن بالا - قازالاردىن ئامان - ئېسەن ياشاۋاتىمىز.

بەشىنچى ئاكام يېقىندىن بېرى چېگدۇدا ئەمەسمۇ؟ ئۇزۇن بولدى ئۇنىڭدىن خەت كەلمىدى، ئۇنى بەك سېغىندىم. بەشىنچى ئاكام ئىنتايىن ئېھتىياتچان ئادەم. ھازىرقى مۇشۇ ئەنسىز جاھاندا ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغاندىلا نىشاندىن ئادىشىپ قالمايدۇ. ئىنىم بۇ گەپنى ئاكامغا يەتكۈزۈپ قويۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن. بەشىنچى يەڭگەمۇ چېگدۇغا بېرىپتۇ، بۇ تەبرىكلەشكە ئەرزىيدۇ-

غان ئىش. پېي چېغىنىڭ ئۆيدە ئوقۇغىنى تولىمۇ ياخشى بوپتۇ. يېقىندىن بۇيان ئۇ بوي تارتتىمۇ - يوق بىلمەيمەن؟ دۆلەت ئىچىدىكى ئۇرۇش توختىسا، جەمئىيەت ئىزىغا چۈشسە، ناۋادا چوڭ يەڭگەم بېيجىڭغا بېرىۋالالىسا، تۇرمۇشى تېخىمۇ قولاي بولىدۇ، دەپ ئويلايمەن. چوڭ ئاكام بۇ ئىشنى بۇرۇنلا كۆڭلىگە پۈككەن. لېكىن چوڭ ئاكامنىڭ يېقىندىن بۇيان ئىشلىرى تەتۈرسىگە يېنىپ، خىزمىتى ئوڭۇشلۇق بولمىسا، ئۇنىڭغا دېيىشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇ ھەقتە دادام - ئاپام قانداق ئويلايدىكىن؟ شاۋ چېڭ بېيجىڭغا بارمىسۇن، بېيجىڭ ئوقۇيدىغان يەر ئەمەس. شياۋچېڭ ھازىر مۇكەممەل تەربىيىگە موھتاج. ئۇنىڭ ياراملىق ياكى يارامسىز بولۇشى — مۇشۇ بىر نەچچە يىل ئىچىدىكى تەربىيىگە باغلىق. تۆتىنچى ئاچام نەنجىڭغا كەتتىمۇ؟ ئۈچىنچى ئاچام بىلەن ئالتىنچى سىڭلىم ياخشى تۇرۇۋاتىدىغاندۇ؟ مەن ھەممىگلارنى سېغىنىدىم. بىز 14 - چېسلا ئوقۇش باشلايمىز. ئىككىنچى يىلدىكى دەرسلىك بىرىنچى يىلدىكىدىن قېيىن. دەرس سېتىكسىدىن بىرنى ئەۋەتتىم. بۇ يىل 9 - ئايدىن كېيىن يىلى 6 - ئايغىچە ئۆتۈلىدىغان بىر يىللىق دەرس مۇشۇ سېتىكىغا چۈشۈرۈلدى. ئۆزگەرمەيدۇ.

دادام بىلەن ئاپامغا سالامەتلىك تىلەپ

ئوغلۇڭلار كەيجېندىن

16 - سېنتەبىر

شې جۆزەي (1884 – 1971)

بىر پارچە ئوچۇق خەت

شې جۆزەي — يەنە بىر ئىسمى خۇەننەن، خۇنەن ئىگىشيالىق، 1921 – يىلى «شىن مىن ئىلمىي جەمئىيىتى» گە قاتناشقان، 1925 – يىلى جۇگگو كومموئنستىك پارتىيىسىگە كىرگەن، 1934 – يىلى ئۇزۇن سەپەرگە قاتناشقان، مەركىزىي ئىشچى – دېھقانلار دېموكراتىك ھۆكۈمىتىنىڭ باش كاتىپى، ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى، شەنشى، گەنسۇ، نىڭشيا چېگرا رايونى مەركىزىي ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، مەركىزىي خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئىچكى ئىشلار مىنىستىرى، ئالىي خەلق سوت مەھكىمىسىنىڭ باشلىقى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشىنىڭ رەئىسى بولغان.

شې جۆزەينىڭ قىزى شې ياشيا ۋە ئۇنىڭ ئۇكا – سىڭىللىرى كىتاب ئوقۇشقا تولىمۇ ھېرىسمەن، ئۇلار دادىسىنىڭ قىرائەتخانىسىنىڭ دائىملىق ئەزالىرى. ئەمما كىتابنى قەدىرلىمەيتتى. ئوقۇپ بولۇپلا ئۇدۇل كەلگەن يەرگە تاشلايتتى، شۇڭا شې جۆزەي بۇ ئوچۇق خەتنى يېزىپ كىتاب جازىسىنىڭ ئەينىكىگە چاپلاپ قويغان.

كىتاب، رەسىم، گېزىت - ژۇرناللارنى ئاسراش ئىنتايىن ياخشى بىر ئىش. نەشىر بۇيۇملىرىنى يىرتىش، يىتتۈرۈش ۋە قالايمىقان تاشلاش ياخشى ئادەت ئەمەس. سىلەر بۇنىڭغا دىققەت قىلىڭلار.

چوڭلىرىڭلار كىچىكلىرىڭلارنى يېتەكلەپ، كىتاب - گېزىت-لەرنى ئاسرىيالمىغان ئەھۋالدا كۆرۈلگەن هامان بىر - بىر-ىڭلارنى تەنقىدلەپ، كەمچىلىكىنى تۈزىتىشىگە ياردەم بېرىڭلار.

ئوقۇتۇش ماتېرىيالىلىرى، تاپشۇرۇق دەپتەر، دەرسلىن سىرتقى ئوقۇشلۇقلارنى يىتتۈرۈپ قويماي، پاكىز ساقلاڭلار. ئۇنتۇرا مەكتەپكە چىققاندا باشلانغۇچتىكىسىنى، يۇقىرى يىللىقلارغا چىقىقاندا تۆۋەن يىللىقلاردىكىسىنى تاشلىۋەتمەسلىك كېرەك.

كىتاب جازىسىدىكى كىتاب، رەسىم، گېزىت - ژۇرنال-لارنى كۆرۈشۈڭلارنى، بىراق كۆرگەندىمۇ ئاسرىغان هالدا كۆرۈ-شۈڭلارنى ئۇمىد قىلىمەن.

سىلەرگە بىر هېكايە ئېيتىپ بېرەي:

سۇئ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن ئىدىشنى چېقىپ سۇغا چۈشۈپ كەتكەن بالىنى قۇتقۇزغان هېلىقى ئالىم سما-گۇاڭنىڭ ئۆيىدە كىتاب ناهايىتى كۆپ ئىكەن. تالاي قېتىم ئوقۇپ چىققان كىتابلىرى كىتاب جازىسىدا يەنىلا يېپىپىڭى ۋە رەتلىك تىزىلغان پېتى تۇرىدىكەن.

سىلەر تارىخ دەرسىدە جاۋكو تۇغرىسىدا يېزىلغان «بالىسىنىڭ دادىسىنىڭ كىتابىنى ئوقۇشى» دېگەن هېكايىنى ئوقۇغانمۇ؟ جاۋكو دادىسىنىڭ كىتابىنى ئوقۇسىمۇ، ئوقۇغانلىرىنى ئىشلىتەلمەيدىغان دوگماتىزمچى ئىدى. بىراق «بالىسىنىڭ دادا-سىنىڭ كىتابىنى ئوقۇشى» دېگەن بۇ سۆزدىن دادىسىنىڭ كىتابىنى ئوغلى، ئوغلىنىڭ كىتابىنى نەۋرىسى ئوقۇغانلىقى، كىتابنى ئاسراشنىڭ نەقەدەر مۇهىم ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

جاۋكو جەنگو دەۋردە ئۆتكەن ئادەم. ئۇ چاغلاردا قەغەز بولمىغاچقا، خەت ياغاچ تاختىغا يېزىلاتتى. مەن كىچىك چاغلىرىمدا خەت ياغاچ تاختىلىرىغا يېزىلىپ يېپقا ئۆتكۈزۈلۈپ، تۇپلەنگەن ھالەتكە كىرەتتى. مەن ئوقۇغان شۇ ياغاچ تاختىلار بوۋاڭلاردىن ماڭا قالغانىدى. مەن ئوقۇپ بولۇپ شۇ پېتى قويۇپ قويياتتىم.

مەن × × دەك چاغلىرىمدا كىتابنى تارتىمغا پۈكلەپ سالغىنىمنى كۆرۈپ قالغان بوۋاڭلار مېنى تىللاپ كەتكەن ھەمدە كىتابنى ئۆزى سېلىپ ماڭا كۆرسىتىپ قويغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئوقۇغان كىتابلىرىمنى قالايمىقان تاشلىماستىن رەتلىك قويىدىغان، ئاسرايدىغان بولدۇم.

يەنئەندىكى چېغىمدا كىتاب ـ ژۇرناللارنى ياخشى ساقلايىتتىم. «يېڭى جۇڭخۇا گېزىتى»، «ئازادلىق گېزىتى» قاتارلىق گېزىتلەرنىڭ بىرنەچچە يىللىق سانلىرىنىڭ بىرەر سانىمۇ مەندە كەم ئەمەس ئىدى (يەنئەندىن چېكىنىپ چىققاندا گەمىگە كۆمۈپ قويسام، باندىتلار تېپىۋېلىپ كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ) بېيجىڭغا كېلىپ بەك ئالدىراش بولۇپ كەتتىم. بۇ ئىش ئەمدى سەلەرگە قالدى.

سىلەرنىڭ دەققەت قىلىشىڭلارنى، بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

فېلك يۇشياك (1882 — 1948)

ئايرىلىش ئالدىدا كۆيۈۋاتقان قىلغان نەسىھىتى

فېلك يۇشياك — تەخەللۇسى خۇەنجاك، ئېلىممىزنىڭ يېقىنقى زامان مەشھۇر ۋەتەنپەرۋەر قوماندانى. 1924 - يىلى بېيجىڭ سىياسىي ئۆزگىرىشىنى قوزغاپ، مىلىتارىستلار ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاپ، ئۆز قوشۇنىنى گومىنجاڭغا ئۆزگەرتىپ باش قوماندان بولغان، 1 - جۇنىڭ جۇنجاڭلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالغان. 1927 - يىلى گومىنداڭ 2 - جىتۇەنجۇنىڭ باش قوماندانى بولغان، 1931 - يىلى «18 - سېنتەبىر» ۋەقەسىدىن كېيىن ياپونغا قارشى تۇرۇشنى ئاكتىپلىق بىلەن تەشەببۇس قىلىپ، ياپونغا قارشى ئىتتىپاقداش ئارمىيىنى تەشكىللەپ، باش قوماندانلىقنى ئۈستىگە ئالغان، ياپونغا قارشى ئۇرۇش غەلىبە قىلغاندىن كېيىن جۇڭگو گومىنداڭ ئىنقىلابىي كومىتېتىنى تەشكىللەشكە كىرىشكەن.

بۇ فېلك يۇشياڭنىڭ ئايرىلىش ئالدىدا كۆيۈۋاتقىلى لايۋەنجىڭغا قىلغان نەسىھىتى. شۇ چاغدا لو يۇەنجىڭ فېلك يۇشياڭنىڭ كاتىپى ئىدى. ئۇ ئوقۇشقا ماڭىدىغان چاغدا فېلك يۇشياك بۇ نەسىھەتنى ئۆز قولى بىلەن ئۇنىڭ دەپتىرىگە يېزىپ بەرگەن.

بىرىنچى، سېنىڭ بەزى ئارتۇقچىلىقلىرىڭ بار، ماختاشىنى لايىق كۆرمىدىم. بولمىسا، كېيىن جاپا تارتىپ قالىسەن.

ئىككىنچى، كۈندىلىك خاتىرىنى ئەستايىدىل، ئىزچىل يازغىن. قانچە تەپسىلىي بولسا، شۇنچە ياخشى. ھەرگىز ئۈزۈپ قويما.

ئۈچىنچى، خاتىرە يېزىشنى ــ بىلىم ئېلىشنىڭ ئاساسى دەپ بىل. كۆرگەن ــ ئاڭلىغانلىرىڭنى، مۇناسىۋەتلىك ئىشلارنى سادىقلىق بىلەن يېزىپ قالدۇر.

تۆتىنچى، بىلىمىڭ بولمىسا، باشقىلار سېنى كۆزگە ئىلمايدۇ. ھەقىقىي بىلىمى بولمىغان ئادەم كىشىلەر ئالدىدا خار بولىدۇ.

بەشىنچى، بىرىنچى قەدەمدە، ئەلۋەتتە ئىنگلىزچە ئۆگىنىشكە ئالاھىدە تىرىش. ياغاچچىغا پالتا بىلەن ھەرە قانچىلىك مۇھىم بولسا، ساڭىمۇ ئىنگلىزچە شۇنچىلىك مۇھىم.

ئالتىنچى، ئىنقىلاب قىلىش ئۈزى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى قېرىنداشلارغا، ۋەتەنگە ۋە ئىنسانىيەتكە بەخت يارىتىش ئۈچۈندۇر. بۇ كىشىلىك تۇرمۇش پەلسەپىسىنىڭ ئەڭ يۇكسەك نېگىزى.

يەتتىنچى، كۆپلىگەن يالغان ئىنقىلابى پارتىيىلەر بار، ئۇلار ئۆزىنىلا ئويلايدۇ، دۆلەتنى ۋە خەلقنى ئويلىمايدۇ، بۇ توغرا ئەمەس.

سەككىزىنچى، ئىدىئالىستىك پەلسەپەدە، ئىلاھىيەت ــ ھەقىقەت، ھەقىقەت ــ تەرىقەت، خۇدا دەپ قارىلىدۇ. ئۇلار توختاۋسىز ئۆزگىرىش ياساۋاتقان دۇنيانى ئۆزگەرمەس، دەپ ھېسابلايدۇ. بۇ ئىنتايىن خاتا. ئۇلارنىڭ دامىغا چوشۇپ قېلىشتىن ئېھتىيات قىل.

توققۇزىنچى، ئاددىي پۇقرالاردەك تۇرمۇش كەچۈر، ئىلمىي تۇرمۇش كەچۈرۈش ئىنقىلابچىلار ھەر ۋاقىت دېققەت قىلىشقا

تېگىشلىك ئىش. ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ.

ئونىنچى. باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلاش ناھايىتى قىمەتلىك پەزىلەت. ھەر ۋاقىت ۋە ھەر قانداق بىر ئىشتا مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەرگە مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىش.

ئون بىرىنچى، ئۆزىنى ئىلھاملاندۇرۇش، ئۆزىنى تەربىيەلەش، ئۆز - ئۆزىنى تەنقىدلەش، يېزىپ ئۆزى كۆرۈش، بۇ ئاساسىي ماھارەت. بۇنىڭغا قىلچە بىپەرۋالىق قىلىشقا بولمايدۇ. بۇ ئادەتنى داۋاملاشتۇرغاندىلا، ھەقىقىي ئىلگىرىلىگىلى بولىدۇ. باشقىلارنىڭ دېگىنىنى قىلىش كۈپايە قىلمايدۇ.

ئون ئىككىنچى، ياخشى دېگەنلەرنى يېقىن كۆرۈپ، يامان دېگەنلەرنى ياقتۇرمايدىغان، ياخشى دېسە خۇش بولۇپ، يامان دېسە خاپا بولىدىغان، ئۆز ۋىجدانىغا يۈز كېلەلمەيدىغان - كېلەلمەيدىغانلىقى بىلەن ئويلاشمايدىغانلارنى ھامان بىر كۈنى پالاكەت باسىدۇ. ھەر ۋاقىت ئۆزۈڭگە: «مۇشۇنداق قىلسام بولامدۇ - يوق، ۋىجدانىمغا يۈز كېلەلەمدىم - كېلەلمەمدىم؟» دەپ سوئال قوي. جۈڭشەن ئەپەندى مەنچىڭ ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇۋەتتى، ھەممە ئادەم ئۇنى، ئاپەت ياغدۇرغۇچى مەلئۇن، دەپىشتى. ئۇرۇغ - تۇغقانلىرىمۇ ئۇنىڭدىن ئۆزلىرىنى تارتىشتى. تالاي كىشىلەر ئۇنىڭغا نەپرەت ياغدۇرۇشتى. لېكىن سۇن ئەپەندى دۇنيادىكى باشقا دېموكراتىك دۆلەتلەرنى كۆرگەچكە، خەقلەرنىڭ تىللىشىدىن قورقمىدى، خەقلەر تىللىغانسېرى غەيرەت - شىجائەتكە تولدى.

ئون ئۈچىنچى، ۋاقىتقا رىئايە قىلماسلىق ئەڭ يامان ئادەت. ۋاقىتنىڭ ئۆخلاش ۋە ۋاقىتنىڭ ئورنىدىن تۇرۇش، سۆزى بىلەن ھەرىكىتى بىردەك بولۇش بىر خىل ياخشى ئادەت. بۇنداق ئادەتنى چوقۇم ئوبدان يېتىلدۇرۇش كېرەك. ئەلۋەتتە، ئادەم دېگەن ماشىنا ئەمەس. بەزىدە ئۆزگىرىش بولۇپ قالىدۇ، لېكىن ئىرادىگە قاتتىق ئەمەل قىلىش كېرەك. ھېچبىر سەۋەب

سىزلا ئىرادىگە خىلاپلىق قىلماسلىق كېرەك.

ئون تۆتىنچى، دائىم باشقىلارنى ئويلاش، ھەممە ئىشتا باشقىلارنىڭ غېمىنى يېيىش. باشقىلارنى ئەپۇ قىلىشتا — بۇ بىر ئىلىم. بۇ ماھارەت ئىنتايىن مۇھىم. ھەر كۈنى مۇشۇنداق قىلالىغان كىشى ھەممە ئىشتا ئالغا باسىدۇ.

ئون بەشىنچى، ئامېرىكىنىڭ ئارتۇقچىلىقى بار. ناھايىتى زور يېتەرسىزلىكلىرىمۇ بار. بۇنىڭ ئەكسىچە، ئىلىمىزنىڭ كەمچىلىكى ھەم ئالاھىدىلىكىمۇ بار. سوغۇققانلىق بىلەن قارىغاندا، بۇنى تەبىئىي ھالدا چۈشەنگىلى بولىدۇ.

ئون ئالتىنچى، ھەر يىلى ۋە ھەر كېچىسى ئوغرىدىن پەخەس بولغاندا تاساددىپىي ۋەقەلەرنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. خېيىم — خەتەرلەر ئازىيىدۇ. ناۋادا ھەممە ئىشتا بىپەرۋالىق قىلىنسا، كۆتۈلمىگەن قىيىنچىلىقلار پەيدا بولىدۇ.

ئون يەتتىنچى، ۋەتەنگە سادىق. ئاتا — ئانىغا مېھرىبان. قېرىنداشلارغا ھەمسال، دوست — بۇرادەرلەرگە سادىق، تېجەشلىك بولغان كىشى، گەپ — سۆز يوق، باشقىلارغا يادەم بېرەلەيدۇ. بۇ سېنىڭ قولۇڭدىن كېلىدۇ.

ئون سەككىزىنچى، يىغىپ ئېيتقاندا، ھەقىقىي ئىنقىلابىي پارتىيە قۇرۇق سۆزلىمەيدۇ. دېگىنىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىدۇ. ئەمەلىي ئىشلەشنى ھەر ۋاقىت ئۇنتۇمىسا، يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھامان بىر كۈنى شۇ كىشى دۇنيانى ۋە خەلقنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلالايدىغان ئىنقىلابىي پارتىيىنىڭ بىر ئەزاسى بولالايدۇ.

سەن مەن بىلەن بىرنەچچە ئاي بىللە بولدۇڭ، ئەتە ئوقۇشقا ماڭماقچى بولۇۋاتسەن، ساڭا يوللۇق تۇتقۇدەك بىر نەرسەم بولمىغاچقا، داۋاملىق دېيىلىپ كېلىۋاتقان گەپلەرنى ئون سەككىز مادىدا قىلىپ دەپتىرىڭگە تەكلىپ تەرىقىسىدە يېزىپ قويدۇم.

تېنىڭگە سالامەتلىك، ئىشلىرىڭغا شادلىق تىلەيمەن.

جاڭ سەي (1853 — 1926)

ئوغلۇمغا قىلىنغان نەسىھەت

جاڭ سەي — ئېلىمىزنىڭ ئاتاقلىق سودا ـ سانائەتچىسى، مىللىي بۇرژۇئازىيىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابى، 1895 ـ يىلى توڭجۇ يېپەك زاۋۇتىنى قۇرغان، ۋۇشۇي يىلىدىكى ئىسلاھاتنى قوللىغان، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ شاڭخەي توڭخەي دېھقانچىلىق شىركىتىنى، شاڭخەي دادا كېمىسازلىق شىركىتىنى قۇرغان، توڭجۇ سىفەن مەكتىپىنى، نەنتۇڭ كۇتۇپخانىسىنى تەسىس قىلغان، 1910 ـ يىلى مەملىكەت ئىچىدىكى ئاساسىي قانۇن تەرەپدارلىرىنىڭ داھىيىسىنى تىكلەش ئۈچۈن دۆلەت پارلامېنتىنى ئىلتىماس سۇنۇشقا تەشكىللىگەن، جۇڭخۇا ممنگو قۇرۇلغاندىن كېيىن، نەنجىڭ ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتىنىڭ سودا ـ سانائەت ۋازارىتىنىڭ باشلىقى بولغان، 1913 ـ يىلى دېھقانچىلىق ۋە ئورمانچىلىق ۋازارىتىنىڭ باشلىقلىقىنى، قوشۇمچە مەملىكەتلىك سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باش لىدىرلىقىنى ئۆتىگەن، كېيىن نەنتۇڭغا بېرىپ، سودا ـ سانائەت، مائارىپ ئىشلىرى ۋە يەرلىك ئاپتونومىيە بىلەن مەشغۇل بولغان.

ئوغلى ياۋروپا، ئامېرىكا ۋە ياپونىيىلەرنى تەكشۈرۈشكە بارغاندا ئۇ مۇشۇ ئىككى پارچە خەتنى يېزىپ ئوغلىغا كۆرسەتمە بەرگەن.

قەدىمكى زامانلاردا ئەرلەر ئون يېشىدىن تارتىپ ئوقۇپ، 40 ياشلارغا كىرگەندە ئەمەلدار بولاتتى. مۇشۇ 20 — 30 يىل جەريانىدا، كەلگۈسىدە جاھانسازلىق قىلىش ئۈچۈن بىلىم ئەھلى بولۇشقا تىرىشاتتى. ئون يېشىدا ئۆيدىن ئايرىلىپ خەتتاتلىقنى، ھېساب ـ كىتاب قىلىشنى، قائىدە ـ يوسۇننى، ماقالە يېزىشنى ئۆگىنەتتى، راستچىللىقنى بىلەتتى. 13 يېشىدا، مۇزىكىنى، شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىشنى، ئۇسسۇل ئويناشنى، 15 يېشىدا قىلىچ ۋازلىقنى، ئوقيا ئېتىشنى، چەۋەندازلىقنى ۋە ھارۋىكەشلىكنى ئۆگىنەتتى. 20 ياشقا كىرگەندە پۇقرالىق سالاھىيىتىگە ئېرىشەتتى. 30 يېشىدىن باشلاپ تۇرلۇك ئىجتىمائىي مەجبۇرىيەتلەرنى ئۆتەيتتى. بۇ چاغدا كىشى بىلىمگە توشۇپ، دوستلىرىغا كەمتەر، باشقىلار-نىڭ يۈكىنى يەڭلىتىدىن ئۆگىنىدىغان، مەسىلىلەرگە يولۇق قاندا چوڭقۇر پىكىر قىلىدىغان بولۇپ يېتىلەتتى. جەمئىيەتتىكى ئىشلارغا قالايمىقان ئارىلاشمايدۇ، بىرەرىگە قارىغۇلارچە ئىتائەت قىلمايدۇ، ئىجتىمائىي ئەخلاققا ئۇيغۇن كەلسە، ئارىلىشىدۇ، ئىتائەت قىلىدۇ، ئۇيغۇن كەلمىسە، ئارىلاشمايدۇ ھەم ھېچكىمگە ئىتائەت قىلمايدۇ. بىلىملىك ئادەمىلەرمۇ ئالدىراپ دۆلەت خىزمىتىنى قىلمايتتى، ھۆكۈمەتمۇ زىيالىيلارنى ئالدىراپ دۆلەت خىزمىتىگە قويمايتتى. ئاۋۋال ئائىلە ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قولىدا، ئاندىن يېزىلىق، شەھەرلىك مەكتەپتە، ئاخىرىدا ھۆكۈمەت ئاچقان مەكتەپتە ئوقۇپ زىيالىي بولغانلارنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئۈستاز تۇتاتتى. ئۇلۇغۋار ئىرادە تىكلەشنى ئۆگىنىشكە بىر يىل، كەسىپكە سادىق بولۇش روھىي بىلەن باشقىلارغا ئاسان يېقىنلىشالايدىغان ئىستىلنى ئۆگىنىشكە ئۈچ يىل، ئۆگىنىشتە تىرىشچان ۋە ئۇستازلارنى ھۆرمەتلەيدىغان ئادەتنى ئۆگىنىشكە بەش يىل، بىلىملىكلەرنى دوست تۇتۇشنى

ئۆگىنىشكە يەتتە يىل كېتەتتى. توققۇز يىل ئىلىم تەھسىل قىلغاندا، ئاندىن پۈختا ھەم چوڭقۇر بىلىم ئاساسىغا ئىگە ئىلىم ئەھلى بولغىلى بولاتتى. كامالەتكە يەتكەن ئىلىم ئەھلىلىرىنىڭ ئالدىراپ دۆلەت خىزمىتىنى قىلماسلىقىنىڭ سەۋەبى مانا مۇشۇ. چوڭ ئەمەلدارلارنى پادىشاھ تەيىنلەيدۇ، ئەمەلدارلار ئەمەلدارلىق سورۇنىنىڭ گېپىنى قىلىشىدۇ، مەھكىمىدىكى ئەمەلدارلار ئۆز مەھكىمىسىنىڭ، ئىقتىساد بىلەن ئوزۇق ـ تۇلۇك باشقۇرىدىغانلار ئىقتىساد بىلەن ئوزۇق ـ تۇلۇكنىڭ، ئوردا ئەمەلدارلىرى ئوردىنىڭ گېپىنى قىلىشىدۇ. ئۆگىنىش بىلەن ئەمەلدار بولۇش بىر ـ بىرىنى تولۇقلايدۇ، بىر ـ بىرىگە تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇيا ئىسىملىك بىر زات، ياخشى ئەمەلدار ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن كېلىدۇ، ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن ئادەمدىن ياخشى ئەمەلدار چىقىدۇ، دېگەن. خەن، تاڭ ۋە سۇڭ سۇلالىسىنىڭ گۈللەنگەن دەۋرلىرىدە سىياسىي ئىشلارنى ئۆگەنمەيدىغان، بىلىمنى سۆيمەيدىغان ئىلىم ئەھلىلىرى يوق ئىدى. ئۇلار ئەمەلدار بولۇشقا ئالدىراپ كەتمەيدىغان پەزىلىتى بىلەن قىممەتلىك ئىدى. دۆلەت زاۋاللىققا يۈز تۇتقان ياكى سۇلالە ئالماشقان چاغدا يېتەرلىك بىلىمى يوق بەزى زىيالىيلار ھۆكۈمەت خىزمىتىگە ئارىلاشتى. كېيىنكى خەن سۇلالىسى گۈللەنگەن چاغدا، گېپى خەن بىلەن دېگى يۈي كېيىنكى خەن سۇلالىسىنىڭ گۈللىنىشىگە ئاجايىپ تۆھپىلەرنى قوشقانىدى. پادىشاھقا ساداقەتمەن، ئۇلۇغۋار ئىرادىلىك كىشىلەردىن تەيىن چۇ، چېن دېگلار ئەقىل ـ پاراسەتلىك، دانىشمەن كىشىلەردىن جۇيۇي، لۇسۇنلار يىگىرمە ياشلار ئەتراپىدا ئۆزلىرىنىڭ ئالاھىدە ئىقتىدارىنى نامايان قىلغانىدى. جۇ گې لياڭ لىۋ بېيغا مۇشاۋىر بولغانىدا 20 ياشتا ئىدى. ئۇ شۇ چاغدىكى سىياسىي سەھنىدە ناھايىتى رول ئوينىغانىدى. بۇ زاتلار تۇغما ئەقىللىق بولۇپلا قالماي. كېيىنكى خەن دەۋرىدىكى ئۆگىنىش ئىستىلى

نىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانىدى. ئۇستازلار ـ شاگىرتلار ۋە دوست ـ بۇرادەرلەر ئۆزئارا ئولتۇرۇپ ئىلىم ئۇستىدە موتالىئە يۈرگۈزۈپ، ئىقلىمدىكى كەسكىن ئۆزگىرىشلەردىن بەزى نەرسىلەرنى ئالدىن پەرەز قىلالايتتى. ھازىر بىزنىڭ ئېلىمىز ناھايىتى قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇۋاتىدۇ، پۇقرالىرىمىز تولىمۇ نامرات. دۆلەت سېنى ياروپا،ئامېرىكا ۋە ياپونىيىلەرگە تەكشۈرۈشكە ئەۋەتتى. سەن بۇيىل 25 ياشقا كىردىڭ. مەن سەندىن بەك ئەنسىرەيمەن. سەن چىڭ سۇلالىسىنىڭ ۋۇشۇ يىلىدىكى قانۇن ئۆزگەرتىشىنىڭ دەسلەپكى چاغلىرىدا، يەنى كونا ئوقۇش تۈزۈمى ئۆز ئورنىنى يېڭىچە ئوقۇتۇش تۈزۈمىگە بوشىتىپ بەرگەن چاغدا تۇغۇلدۇڭ. ھازىر زامان بەك تېز تەرەققىي قىلىپ كەتتى. سەن چەت ئەلدە بىر يىل، ئاز بولغاندا بىر نەچچە ئاي تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىسەن، باش ـ ئاياغى چىگىش ئىشلارنى ئىگىلەيسەن، ئۆگەنگەنلىرىڭنى ئىشلىتىش ئۈچۈن قايتىشقا ئالدىرايسەن، ئۆگەنگەنلىرىڭ يېتەرسىز، بىلىم ئاساسىڭ شۇنچىلىك ئاجىز تۇرۇپ، مەقسىتىڭگە قانداق يېتەلەيسەن؟ مەن سەندىن بەك ئەنسىرەيمەن. تۇرلۇك ـ تۇمەن ئىشلارنى قىلىشتا، چوقۇم مۇھىم ئىشنى تۇتۇش كېرەك. ئېگىز ئىمارەت سېلىش ئۈچۈن ئاۋۋال ئۇلىنىڭ پۇختا بولۇشىنى ئويلاش كېرەك. ئېلىمىزنىڭ يېرى كەڭ، بايلىقى مول، يول قويۇشقا تېگىشلىك ئىشلار سامانداك. مۇشۇ ئىشلارنىڭ بىرەرى يولغا قويۇلسا، بۇ ئىشلارنىڭ يولغا قويۇلۇشىغا ئىنتىزار بولغان تالانت ئىگىلىرى خۇددى ئاش ـ نانغا ئېرىشكەندەك بولىدۇ. ئۇرۇش توختىمايدىغان داۋام قىلىۋاتىدۇ، يۇقىرى قاتلامدا تالانتلىقلار كەمچىل، تۆۋەن قاتلامدا مادار يوق. سودا سانائىتىنى يولغا قويۇشتا، ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان بولمايۋاتىدۇ، يولغا قويۇلغانلىرى كۆڭۈلدىكىدەك رونىق تاپالمايۋاتىدۇ. مۇشۇنداق ئەھۋالدا سودا ـ سانائەت بىلەن پائال شۇغۇللىنىشنىڭ نېمە ئەھمىيىتى؟ بۇ خۇددى يەرگە نان

نىڭ رەسمىنى سىزىپ ئاچلىقنى باسقاندەك بىر ئىش. پۈتۈن يەرگە ناننىڭ رەسمىنى سىزغان بىلەنمۇ ئۇ نانىنى يېگىلى بولمايدۇ. سودا ـ سانائەت بىلەن شۇغۇللىنىش ئۇچۇن ئاۋۋال ئېلىمىزنىڭ ئېھتىياجىنى، بىزدە شۇنچىلىك قابىلىيەت بارمۇ ـ يوق، بۇنى ئويلىشىمىز، بۇنىڭدىن باشقا، دۆلىتىمىزنىڭ جۇغراپىيىلىك ئورنىنى، دۆلەتنىڭ كۇچى بىلەن خەلقنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈكلاشتۇرۇشىمىز كېرەك. مېنىڭ بۇ گەپلىرىم بىمەنە گەپلەر ئەمەستۇ؟ ئەينى يىللاردا جاڭ چيەن ئەلچى بولۇپ غەربىي دىيارغا بارغاندا، بىر يۇز نەچچە دۆلەتنى ئايلانغان، ئالدى ـ كەينى بولۇپ غەربىي دىياردا 19 يىل تۇرۇپ يەرلىك خەلق لەرنىڭ ئۆرپ ـ ئادىتىنى بىلگەن. ئوتتۇرا تۇزلەڭلىككە پەقەت ساماق، ئۇزۇم، بېدە ۋە كۆكتات ئەكىرگەن. بۇ جەھەتتە سېنى قانداقمۇ جاڭ چيەنگە سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ سەن بۇ ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن ئانداق چىقالايسەن؟ ھەر قانداق ئىشنىڭ يولى بولىدۇ. كۆڭزى، گەپ قىلغاندا ئىناۋەتكە ئەھمىيەت بېرىش، ھەرقانداق ئىش قىلغاندا ئەستايىدىل بولۇش كېرەك، دەيدۇ. سەن چەت ئەلگە چىقتىڭ، تەكشۈرۈشىڭمۇ يولى بار. ئېسىڭدە بولسۇنكى: كەڭ دائىرىدە ئۆگەن، تەپسىلىي سورا، ئەستايىدىل ئويلان، ياخشى ـ يامانىنى روشەن پەرقلەندۇر، سەممىي ئىش قىل. ئۆگىنىشتە، ھەممىلا نەرسىنى ئۆگىنىش ھاجەتسىز، بەش قولنى بىراقلا ئېغىزغا تىققىلى بولمايدۇ. مەيلى سورا، مەيلى ئويلان ياكى ياخشى ـ يامانىنى پەرقلەندۇر، مۇئەييەن بىر نەرسىنى تاللا. تاللاشتا ياخشى كۆرگەن نەرسەڭنى ئاساس قىلما، ئۆزۈڭگە چوقۇم مۇشۇنداق تەلەپ قوي. ئىش قىلغاندا ئەستايىدىل بول، باشقىلارغا گەپ قىلغاندا، ئىناۋەتنى تەكتىلە. ئۆزۈڭگە مانا مۇشۇنداق تەلەپ قوي. ئۇرۇشقاق بەگلىكلەر دەۋرىدە چۇ بۇيۇ ئىسىملىك ناھايىتى ئابروپلۇق بىر ئەمەلدار ئۆتكەن، ئۇ كۆڭزىنىڭ يېنىغا بارغان، كۆڭزى ئۇنىڭ قەل

بىگە ئۇلۇغۋار ئارزۇلارنى پۈككەن كىشى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن ھېچقانداق ئېۋەن تاپالمىغان. بۇ بىر دوستانە بەرىش - كېلىش، چۈ بۇيۇ ئادەتتىكى ۋەزىپە بىلەن كۆڭزىنىڭ ھۆزۈرىغا بارغان، خالاس. سەن چەت ئەلگە بىر دۆلەتنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە چىقتىڭ. زىممەڭدىكى ۋەزىپە ئېغىر. گەپ قىلغاندا ئىناۋەتكە ئەھمىيەت بەرىش. ئىش قىلغاندا ئەستايىدىل بولۇش كېرەك، كۆڭزى مانا مۇشۇنداق دېگەن. ئۆگىنىش، سوراش، ئويلاش، پەرقلەندۈرۈش، سەمىمىي بولۇش، بۇلارنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت. ئىلىم ئەھلىلىرى ۋە ئالىملارنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق. سەن ئەمەلدارلار قىلىدىغان ئىشنى قىلمۇاتسەن، ئۆزۈڭنى ئەمەلدار دەپ ئەمەس، بەلكى ئۆگەنگۈچى دەپ بىل. بولامدۇ؟ مېنىڭ گېپىمنى ئېسىڭدە مەھكەم تۇت. دۆلەتنىڭ شەنىگە داغ كەلتۈرمىدىغان ئىشنى قىلما!

جاڭ جىدۇڭ (1837 — 1909)

ئوغلۇمغا يېزىلغان خەت

جاڭ جىدۇڭ — يەنە بىر ئىسمى شاۋدا، تەخەللۇسى شياڭتاۋ، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى ۋەزىر بولغان، يېقىن زامان تارىخىدا ئۆتكەن ئەجنەبىيچىلەر ھەرىكىتىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابلىرىنىڭ بىرى، خېبېي نەنپىلىك، توڭجى يىللىرىدا تەشرىپدار بولغان، 1884 - يىلى گۈاڭدۇڭ ۋە گۈاڭشىنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى بولغان، جۇڭگو - فرانسىيە ئۇرۇشىدا ئۇرۇش قىلمىشتا چىڭ تۇرۇپ، پېشقەدەم گېنېرال فىڭ زىسەينى ئىشقا قويۇپ، جىنەنگۈەننى قايتۇرۇۋالغان، ئەجنەبىيچىلەر ھەرىكىتى بىلەن پائال شۇغۇللىنىپ دېگۈز ۋە قۇرۇقلۇق ئەسكەرلەر مەكتىپىنى قۇرغان، زەمبىرەك زاۋۇتى ۋە كان ئىشلىرى ئىدارىسىنى تەسىس قىلغان، 1894 — يىلى جەجياڭ — جياڭسۇنىڭ باش ھەربىي ۋالىيلىقىغا يۆتكەلگەن، «جياۋۇ ئۇرۇشى» دا ئۇرۇش قىلمىشنى تەشەببۇس قىلىپ، «ماگۈەن شەرتنامىسى» غا قارشى تۇرغان، «جاڭ ۋېنشياڭ تاللانما ئەسەرلىرى» نامىلىق ئەسىرى بار.

جاڭ جىدۇڭ ئوغلىنى ۋەتەننى قوغدايدىغان ياراملىق ئادەم قىلىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن، ھەربىي ئىلىم ئۆگىنىشكە ياپونىيىگە ئەۋەتكەن ھەمدە تىرىشىپ ئۆگىنىشكە ۋە ئىقتىسادچىل بولۇشقا ئاگاھلاندۇرۇپ داۋاملىق كۆرسەتمە بېرىپ تۇرغان.

1

ئوغلۇم:

سېنىڭ ئۆيدىن ئايرىلىپ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكىنىڭگە يېرىم ئايدىن ئاشتى. مەن داداڭ بولغانلىقىم ئۈچۈن سېنى بىر كۈنمۇ ئۇنتۇپ قالمىدىم. ئاتا - ئانا ئۆز بالىسىنى ياخشى كۆرىدۇ. چەكسىز غەمخورلۇق قىلىدۇ. بىزنىڭ سېنىڭدىن بىر كۈنمۇ ئايرىلغۇمىز يوق. سېنى نېمىشقا چەت ئەلگە چىقىرىۋەتتۇق؟ سېنى ئالغا باسسۇن، كەلگۈسىدە دۆلەتكە يارامليق ئادەم بولسۇن، دەپ چەت ئەلگە چىقىرىۋەتتۇق. بۈگۈنكى كۈندە ئېلىمىز پات - پات چەت ئەل قاراقچىلىرىنىڭ تاجاۋۇزچىلىقىغا ئۇچراۋاتىدۇ، چېگرا بويىلىرىمىز ئۇزلۇكسىز قولدىن كېتىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ ئىچكى جايلىرىغا خەۋپ يېتىۋاتىدۇ. دۆلەتنى رونىق تاپقۇزۇشنىڭ چارىسى، بىرىنچى، دۆلەتنى تۇزەش، دۆلەتنى تۇزەشنىڭ چارىلىرى ناھايىتى كۆپ، ئەڭ ئاساسلىقى ــ ھەربىي قوشۇن تەلىم - تەربىيىسى، سەن كىچىكىدە شوخ ئىدىڭ. دەرسخانىدا مۇئەللىم سىرتقا چىقىپلا كەتسە، سەكرەپ، قالايمىقان نەرسىلەرنى ئېتىپ، پوپاڭ چىقىراتتىڭ. قولۇڭدىن ھەرقانداق ئىش كېلەتتى. تەلىيىگە كېجۇي تۇزۇمى ئالىلىقاچان ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. بولمىسا، سەن ھەرگىزمۇ كاتتا ئەمەلدار بولالمايسەن. بولمىدى دېگەندە ناھايىتى بىر شىۇسەي بولالايسەن. مەكتەپ ئەمدىلا ئېچىلىشىغا، سېنى مەكتەپكە ئۇزىتىپ قويدۇم. ئەينى چاغدا نۇرغۇن پېشقەدەملەر مېنىڭ بۇنداق قىلىشىمغا قوشۇلمىغانىدى. بىراق، مەن سېنى ئىنتايىن چۈشىنەتتىم. سەن ھەرگىزمۇ ئوقۇپ ئەمەلدار بولالمايتتىڭ. شۇڭا قاتمۇقات قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، سېنى ئوقۇشقا يولغا

سالدىم. ھالبۇكى، سەن تەنتەربىيە دەرسلىرىدىن باشقا دەرسـ
لەردە ئازراقمۇ ئالغا باسماپسەن. مەن كىچىكسمدە كىجۇ
ئىمتىھانى ئارقىلىق ئەمەلدار بولغان. مەن ئۆزۈمنىڭ تىرىشـ
چانلىقىدىن پەخىرلىنىمەن. ئەمما مەن سېنىڭ ھازىرقى مۇشۇ
ھالىتىگىدىن قاتتىق نومۇس قىلىپ كېتىۋاتىمەن. جەمئىيەتتە
ئىش قىلماق ئىنتايىن تەس. ھەربىي ئىشلارنى ئۆگىنىش تولـ
مۇ ياخشى ئىش. شۇڭا سېنى ئوقۇشقا يوللىنىيە ئوفىتسېرلار
مەكتىپىگە ئەۋەتتىم. سېنىڭ خاراكتېرىڭ شۇنى تەلەپ قىلىدۇ.
سەن مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇغانىكەنسەن، چوقۇم ياخشى ئوقۇشۇڭ
كېرەك. ئىمكان قەدەر بىلىم ئال، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقما.
ئۆزۈڭنى كاتتا ئەمەلدار ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان دەپ
ھىسابلىما، قەيسەر ۋە شىجائەتلىك بول. ھەربىيلەرگە خاس
ساپانى يېتىلدۇر. شۇنىڭدىلا ئىستىقبالىڭ پارلاق بولىدۇ. ئىلـ
مىز ئۇرۇش قىلالايدىغان ھەر بىلەرگە موھتاج. سەن باشقىلارـ
نىڭ سېنى بىلىمسىلىكىدىن قورقماي، ياخشى ئوقۇيالماي قېلىـ
شىڭدىن قورق. بۇنى چوقۇم ئېسىڭدە تۇت، چىڭ تۇت. ئۇنتۇما،
ھەرگىز ئۇنتۇما. ساڭا يەنە شۇنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويايكى، سەن
مەن بىلەن خۇنەن، خۇبېي قاتارلىق جايلارغا بارغان. سەن
باش ۋالىينىڭ ئوغلى بولغاچقا، سېنى بېشىدا كۆتۈرمىگەن ئادەم
قالمىدى. سەن ھازىر بىزدىن 1000 چاقىرىم يىراقلىقتىكى چەت
ئەلدە تۇرۇۋاتىسەن، مەن كاتتا ئەمەلدارنىڭ ئوغلى دەپ مەغـ
رۇرلىنىپ يۈرمە. ئەمدى ئۇنداق قىلساڭ بولمايدۇ. ناۋادا بالا
تىرىپ قويساڭ، بىز تېخىمۇ غەم ـ قايغۇدا قالىمىز. سەن
بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزۈڭنى نامرات ئائىلىنىڭ بالىسى، ئەڭ
تۆۋەن دەرىجىلىك ئەسكەر دەپ ھىسابلا. جاپاغا چىداپ كۆـ
رەش قىل، تىرىشىپ ئۆگەن. ئۆگىنىشتە تىرىشىپلا قالماي،
بەلكى ئىدىيەڭنى تاۋلا. كەلگۈسىدە مېنىڭ مۇناسىۋىتىم
ئارقىلىق مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئەمەلدار بولغان تەقـ

دىردىمۇ، قول ئاستىدىكى ئەسكەرلەرنىڭ جەبرى جاپاسىنى بىلمەيدىغان، ئۆزىنى ئەقىللىق ۋە قابىلىيەتلىك چاغلاپ، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان ئىللەتتىن ساقىت بولسەن. مەن ئەللىكتىن ئاشقان، كاتتا ئەمەلدار بولۇپ، نام - شۆھرەت قازانغان ئادەم بولسامۇ، ئەمما يەنىلا قېتىرقىنىپ ئۆگىنىمەن. ھەمىشە ئېھتىيات قىلىمەن، تاپشۇن چىقىپ كېتىشكە پېتىنالمايمەن. سەن مەن بىلەن شۇنچە ئۇزۇن يىل بىللە بولدۇڭ. سەندە چوقۇم تەسىرات بار. مەن كاتتا ئەمەلدارنىڭ ئوغلى دەپ ئېرەن قىلمىسالىڭ بولمايدۇ. سەندىن كۆتىدىغان ئۈمىدىم بۇ ئەمەس. سەن چوقۇم ئېھتىياتچان بول. تۇرمۇشتا ئۆزۈڭگە تېخىمۇ ئېھتىيات قىل. بولۇپمۇ ھوشيار بول. ھەرقانداق ياماق ئىشنى قىلما، قىمار ئوينىما، باشقىلار بىلىپ قالمىغان تەقدىردىمۇ، زېھنىڭنى ئۆپرىتىسەن، ئوقۇشۇڭنىمۇ بىكار بولىدۇ. بىرەرى بىلىپ قالسا ياكى ياپون ئەمەلدارلىرىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قالساڭ، مەن يۈزۈمنى نەگە قويىمەن؟ سەنغۇ ھېچنېمىدىن ئۆكۈنمەيسەن. لېكىن مەن قانداق قىلىمەن؟ شۇڭا تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگەن. ھەرقانداق ياماق ئىشنى قىلما. بۇنىڭغا دىققەت قىل، جەزمەن دىققەت قىل! سېنىڭ سالامەتلىكىڭ ياخشى. ئۆيدىكى چوڭ - كىچىك ھەممىمىز تىنچلىق - ئامانلىق. بىزدىن غەم قىلما، جان - دىلىڭ ۋە بارلىق كۈچۈڭ بىلەن ئۆگەن، ھەرقانداق بولمىغۇر خىيالىلاردا بولما. ئۆگىنىشتە ۋە خىزمەتتە ھەممىنى بېسىپ چۈشسەڭ، مەنمۇ خاتىرجەم، تېمەن بولۇپ قالىمەن.

داداڭدىن، 19 - ماي

2

ئوغلۇم:

خېتىڭنى تاپشۇرۇۋالدىم. ساڭا يەنە 500 تەڭگە

ئەۋەتتىم. تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن جاۋاب خەت يازماي. مەن بىكار غەم قىلىپ كەتمەي. چەت ئەلگە چىقىۋىنىڭغا تۆت ئايمۇ بولماي تۇرۇپ، 1000 يۈەن پۇلنى نېمىگە خەجلىدىڭ؟ قىزىق ئىش! سەن بىلىم ئېلىش ئۈچۈن چەت ئەلگە چىققان. بىلىم ئېلىش ئۈچۈن جاپاغا چىداش كېرەك. ئەل ـ ئاغىنىلىرىڭنى مېھمان قىلىشىڭ ھاجەت ئەمەس. سەل ھەشەمچىلىك قىلىش توغرا كەلگەندىمۇ، ئۆزۈڭنى يوقسۇللارـنىڭ بالىلىرى بىلەن تەڭ ئورۇنغا قويۇشۇڭ كېرەك. 1000 يۈەن پۇل بىر يىل يېتىدۇ. سەن نېمىشقا تۆت ئايغا يەتمىگەن ۋاقىتتا پاك ـ پاكىز خەجلەپ بولىسەن، پۇلنى نەگە خەجلىدىڭ؟ مەن بىر نەچچە تەڭگىنىڭ كۆزىگە قاراپ كەتمەيمەن. ناۋادا پۇلنى جايىغا ئىشلەتسەڭ، ساڭا كۇنىگە 100 يۈەن پۇل كەتمەي، بوينۇڭنى قىسلىدۇرۇپ قويماسلىققا ماجالىم يېتىدۇ. بىلىم ئېلىۋاتقان چېغىڭدا مۇشۇنداق بەتخەجلىك قىلساڭ. ئوقۇش پۈتتۈرۈپ خىزمەتكە چىققاندا ھازىرقى مۇشۇ ھەشەمەتلىك تۇرمۇشۇڭنى نېمە بىلەن داۋام قىلدۇرىسەن؟ سەن پۇلنى يېمەك ـ ئىچمەك ۋە ياتاقىغا ئىشلەتمەيدىغان، چوقۇم باشقا بىر يەرگە ئىشلەتتىڭ. ئىسراپچىلىققا ياتىدىغان بۇنداق ھەشەمەتچىلىكنىڭ چوقۇم ئۆگىنىشىڭگە تەسىرى بولىدۇ. ئۆگىنىشكە يېتىشەلمەيۋاتقان بىر چاغدا، ئۇيناپ ـ كۈلۈپ يۈرىدىغانغا نەدىمۇ ۋاقتىڭ بولسۇن؟ مەن كېسىپ ئېيتالايمەنكى، سەن كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇمايۋاتىسەن، بولمىسا، بۇنداق قىلمايتىڭ. سەن بۇرۇن «مېڭزى» دېگەن كىتابنى ئوقۇغان ئەمەسمىدىڭ؟ ئۇلۇغۋار ئىشلارنى قىلىدىغان ئادەم چوقۇم ئىدىيىسىنى ۋە ئىرادىسىنى ئاۋلىشى، جان تىكىپ ئىشلىشى، ئۆلگۈدەك چارچىشى ھەتتا ئاچلىقنىڭ ئازابىنى تارتىشى، جاپالىق كۈرەش قىلىشى كېرەك. ئىدىيىدە پىشىپ يېتىلگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇلۇغۋار ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ. سەن مېنىڭ

ئوغلۇم بولغاچقا، ئۇنداق قىلىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. لېكىن دېھقانلار تارتىۋاتقان‌جاپا ـ مۇشەققەتتىن ئاز ـ تولا بولسىمۇ بىل، كىتاب ئوقۇپ، بىلىم ئېلىش مەسئۇلىيىتىڭنى ئادا قىل. بولمىسا، ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن ھېچقانداق ئىشنى قىلالمايسەن. پۇقرالارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى، ئىدىيىسىنى ھالىتىنى بىلمەيسەن، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىمۇ ساڭا قاراڭغۇ بولۇپ قالىدۇ. جىن بەگلىكىنىڭ پادىشاھى نېمىشقا گۆشلۈك تاماق يېمەيدۇ؟ گەپ مانا مۇشۇ يەردە. سەن دېگەن ھەربىي، ھەربىي ئادەم جاپاغا ئادەتتىكى ئادەملەردىن چىداملىق بولۇشى، پۇتۇنلەي ۋەتەن ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى لازىم. قىلغان ـ ئەتكەنلىرىڭگە قاراپ سېنى قانداقمۇ ھەربىي دېگىلى بولسۇن؟ مەن بۇنىڭدىن كېيىن سېنىڭدىن ھېچقانداق ئۈمىد كۈتمىسەم بولىدىغان ئوخشايدۇ! مەن ياپونىيىگە بېرىپ باقمىغان، بېرىش توغرا كېلىپ قالسىمۇ، شۇ يەرنىڭ ئىجتىمائىي ئەھۋالىنى بىلمەيمەن. مېنىڭ بىلگۈم يوق ئەمەس، سالاھىيىتىم بۇنىڭغا يول قويمايدۇ، بىلگۈم بولسىمۇ قۇربىم يەتمەيدۇ. باشقىلاردىن ئاڭلىسام، ياپونىيىدە بىر ئوقۇغۇچىغا ئېيىغا 30 يۈەن راسخوت كېتىدىكەن. تۇرمۇشنى قامدىيالايدىكەن، يېمەك ـ ئىچمەك ۋە ياتاق شارائىتى سەل ـ پەل ياخشى بولسا، ئېيىغا 50 يۈەنمۇ كەتمەيدىكەن. سېنىڭ شارائىتىڭ ئۇلارنىڭكىدىن بىر ھەسسە ئارتۇق بولسىلا كۇپايە قىلاتتى. 1000 يۈەن پۇلنى تۆت ئاي بولماستىن خەجلەپ تۇگىتىۋەتكىنىڭ نېمىسى؟ سېنىڭ‌پۇل خەجلىشىڭدە چوقۇم كىشىگە دېگىلى بولمايدىغان بىر سىر بار. قانچىلىك پۇل خەجلە، بۇ كىچىك ئىش. ئوقۇشۇڭ بىكار بولسا، سالامەتلىكىڭگە زىيان يەتسە، ۋاقتىڭ بىھۇدە ئۆتۈپ كەتسە، بۇ چوڭ ئىش. مەن بۇرۇن يازغان خەتلىرىمدە ساڭا تىرىشىپ ئوقۇش توغرۇلۇق تەربىيە بەرگەنىدىم. قۇلىقىڭ تۇۋىدە ھېلىھەم ياڭراپ تۇرغان شۇ سۆزلەرنى

ئەجەب ئۇنتۇپ قاپسىنا؟ ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارنى تەگمەيلى. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلاردا ساۋاقنى قوبۇل قىل. نورمال بولۇپ مىغان ئىدىيەڭنى دەرھال ئۆزگەرت، تىرىشىپ ئۆگەن. يەكشەنبە بولمىسا، سىرتقا چىقما، ناۋادا سىرتقا چىقساڭمۇ قالايمىقان يەرلەرگە بارما. پۇلنى قاراپراق ئىشلەت، تېجەپ ئىشلىتىشكە توغرا كەلسە تېجە. ئوقۇشۇڭنى تاشلاپ قويما. تىرىشىپ ئوقۇ. ئۆزلۈكۈڭدىن تىرىش. ۋاقىت قىممەتلىك. بىلىم ئېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشمەك ناھايىتى قىيىن. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن 15 — 16 ياشلىق بالا ئەمەس، ئوقۇش داۋامىدا ھالاۋەت - مۇشەققەتنى بىلدىڭ. مېنىڭ تەربىيەمنى يەردە قويما. يېقىندىن بۇيان سالامەتلىكىڭ ياخشىمۇ؟ سالامەتلىكىگە ھەر ۋاقىت دىققەت قىل. مېنىڭ تېنىم ناھايىتى تازا. ئۆيدىكى چوڭ - كىچىكلەرنىڭ ھەممىسى تىنچلىق. غەم قىلما.

داداڭدىن، 9 - ئاۋغۇست

لى خۇڭجاڭ (1823 — 1901)

ئوغلىغا قىلىنغان نەسىھەت

لى خۇڭجاڭ — تەخەللۇسى شياۋچۈەن، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا ۋەزىر، خۇەيجۇنىڭ ئەمىر لەشكىرى بولغان، ئەجنەبىچىلەرنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئەربابلىرىنىڭ بىرى، ئۇ ئەدەبىياتقا خېلىلا چوڭقۇر دەۋرىدە تەشرىپدار بولغان، 1853 — يىلى يۈرتىغا قايتىپ يەرلىك فېئودال قوراللىق كۈچلەرنى تەشكىللەپ، تەيپىڭ قوشۇنى بىلەن تىركەشكەن. 1861 — يىلى زىك گوفەنىڭ پەرمانى بىلەن خۇەيجۇننى خۇنەن قوشۇنىنىڭ تۈزۈلۈشى بويىچە ئۆزگەرتىپ تەشكىللىگەن. جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ باش مۇپەتتىشى، جياڭسۇ ۋە جېجىياڭ ئۆلكىسىنىڭ، خۇبەي ھەم گۈاڭدۇڭ ئۆلكىسىنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى بولغان، 1870 — يىلى خېبېينىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى، قوشۇمچە بىياڭ سودا ئىشلىرى ۋەزىرى، باش مىنىستىر بولۇپ، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ھۆكۈمەت، ئارمىيە، ئىقتىساد ۋە دىپلوماتىيە ئىشلىرىنى تۇتقان، جياڭنەن قورال — ياراق زاۋۇتى، شاڭخەي توقۇمىچىلىق ئىشلىرى ئىدارىسى، سودىگەرلەر جەمئىيىتى قاتارلىق سودا — سانائەت ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇپ، ئەجنەبىچىلەرنىڭ كاتتىبىشىغا ئايلانغان، «لى خۇڭجاڭ ئەسەرلىرى توپلىمى» بار.

زىك گوفەنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاچقا، پەرزەنتلىرىگە ناھايىتى قاتتىق تەلەپ قويغان. بۇنى خەت — چەكلىرىدىن كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

1

خېتىگدە مەندىن يازغان ماقالەڭ توغرۇلۇق سوراپسەن. ساڭا شۇنى دەپ قويۇشنى لايىق تاپتىم. تىل ــ ئىدىيىنىڭ ۋەكىلى، ئىدىيە ــ تىلنىڭ ئاساسى. شۇڭا بۇ ئىككى جەھەتتە ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات ۋە ئىزدىنىش ــ تاشقى كۆرۈنۈش بىلەن ماھىيەت ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتكە بېرىپ يېتىدۇ. ئىدىيە ــ ئەمەلىيەتنىڭ يېتەكچىسى. بۇگۈنكى ئالىملارنىڭ ئىدىيىسى كەلگۈسىدە ئەمەلگە ئاشىدۇ. سۆز ــ ھەرىكەت ۋە ئىجتىمائىي ئالاقىلەردە ئۆزىنىڭ ۋە باشقىلارنىڭ خاتا قىلمايدىغانلىقىغا ئىشەنچ باغلىيالمىغان ئادەمنىڭ ئىدىيىسى ئەمەلىيەت بىلەن بىر يەردىن چىقماي قالىدۇ. ماقالە يېزىشنى ئۆگىنىشتىن ئاۋۋال بايان خاراكتېرلىك ماقالىلەرنى ئوقۇش، ماقالە يېزىشنى ئالدى بىلەن بايان خاراكتېرلىك ماقالىلەرنى يېزىشتىن باشلاش كېرەك. ئاز ــ تولا گرامماتىكا ئۆگىنىش، شەيئىلەرنىڭ ماھىيىتىگە ھەر ۋاقىت دىققەت قىلىش زۆرۈر. بۇنداق قىلغاندا تەرتىپ بويىچە ئىلگىرىلىگىلى بولىدۇ، ھەر قانچە دۆت ئادەممۇ زېھنى ئېچىلىپ، ئەقىللىق بولۇپ كېتىدۇ، ھەرقانچە ئاجىز ئادەملەرمۇ قەيسەر ئادەملەرنىڭ قاتارىدىن ئورۇن ئالىدۇ. بۇنىڭدا شەيئىلەرنىڭ تەرەققىياتىنى ئالدىن قىياس قىلىشقا بولىدۇ. مانالىنى ماقالىنىڭ چىنلىقىنى ۋە توغرىلىقىنى ئۆلچەم قىلىپ، تاللاپ ئوقۇش كېرەك. باگۇ ئۇسلۇبى مەيدانغا كەلگەندىن بۇيان يېزىلغان ماقالىلەر باگۇ ئۇسلۇبى مەيدانغا كەلمەستىن بۇرۇن يېزىلغان ماقالىلەرگە يەتمەيدۇ. (ئىنچىكىلەپ تەھلىل قىلغاندا، داۋۇگۇاڭ ۋە شۇەنفىڭ يىللىرىدىن ئاۋۋال يېزىلغان ماقالىلەر ھەر ھالدا ياخشى، داۋۇگۇاڭ ۋە شۇەنفىڭ يىللىرىدىن كېيىن يېزىلغان ماقالىلەر كۇندىن ــ كۇنگە ساپاسىزلىشىپ

كەتكەن) تاك، سۇك دەۋرلىرىدىن كېيىن يېزىلغان ماقالىلەر خەن، ۋېي دەۋرلىرىدىن ئاۋۋال يېزىلغان ماقالىلەرگە يەتمەيدۇ. قەدىمكى زامانىدا يېزىلغان ماقالىلەر ئەمەلىيەتكە تولىمۇ ئۇيغۇن. ئۇنىڭدىن كېيىن يېزىلغان ماقالىلەر ئەمەلىيەتتىن يىراق لاپ كېتىپ، ئىدىيىنى ئىپادىلەشنىڭ نەمۇنىسى بولماي قالغان. خەن، تاڭ دەۋرلىرىدىن ئىلگىرى يېزىلغان ماقالىلەر خەلق ئامىمىسىنىڭ قەدىرلىشىگە ۋە ئېتىقاد قىلىشىغا ئېرىشكەن. بۇ ماقالىلەرنىڭ ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئالاھىدىلىكىنى ئۆرنەك قىلىش كېرەك. بۇنى بۇ ماقالىلەرگە سىڭدۈرۈلگەن پىكىرنىڭ خەلق روھى بىلەن باغلىنىپ كەتكەنلىكى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، دەپ ئىزاھلاش مۇمكىن.

ئۆزى ياقتۇرىدىغان ماقالىلەرنى تاللاپ تەكرار ئوقۇلۇك ئوقۇش، ھەربىر بۆلەكنى ئوقۇغاندا، چوقۇم بىر نەچچە ۋاراقنى يادلۇالايدىغان بولۇش، سۆز - جۈملىلەرنى بىر - بىرىگە قانداق باغلاش، ئابزاستلارنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى ئۆگىنىش مەقسەت قىلىنغان بولۇشى كېرەك. بۇ خىل ماھارەتنى ھەمىشە باش قاتۇرۇپ، پىكىر يۈرگۈزۈش ئارقىلىق ئۆگەنگىلى بولىدۇ. قايتا - قايتا ئويلىنىش نەتىجىسىدە دېمەكچى بولغان پىكرىنى ماقالىگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈۋېتىش مۇمكىن. ماقالە يېزىشتا سۆز تاللاشتا ھەم جۈملىلەرنى راۋان قوراشتۇرۇشقا پىشقان بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. شۇڭا ئوقۇلۇك ۋە بوش ياد ئوقۇشتا، كۆپ ئىقتىدارنى يېتىلدۈرۈشكە ھەرگىز سەل قاراشقا بولمايدۇ. ئېلىمىزدە ئومۇمىي مائارىپ يولغا قويۇلىدى، شۇڭا جانلىق تىل بىلەن يېزىق تىلىنى بىرلىكىكە كەلتۈرۈش ئۆچۈن، ماقالىنى پىششىق ئوقۇش لازىم. ناۋادا كاللىمىزدا ياخشى يېزىلغان نەچچە يۈز پارچە ماقالە، تىلغا ئالىنىت 3000 — 4000 غا يېقىن (كىشىلەر دەپ كېلىۋاتقان گىراماتىكىدىكى سۆز تۈركۈملىرىگە تەۋە سۆزلەر) ئاساسىي

سۆزلۈكلەر بولمسا، ئىپادىلەشتە كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتەلمەيمىز (ئادەتتىكى بىر كىشىنىڭ 3000 ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك سۆز بىلەن مەقسىتىنى ئۇقتۇرالايدۇ، ئەمما تىلىنىڭ مۇئەييەن بىر ئىپادىلەش قانۇنىيىتىنى ئىگىلەش تەلەپ قىلىنىدۇ). ئادەملەر يارىلىشىدىن بەزىلىرى ئەقىللىق، بەزىلىرى دۆت، گاييىبرلىرى ئۆگىنىشكە ئىخلاسمەن ۋە گاييىبرلىرى ئۆگىنىش بىلەن خۇشى يوق يارالغان. شۇڭا ماقالىنى پىششىق ئۇقۇش ماھارىتى كەم بولسا ھەرگىز بولمايدۇ.

2

ئىنىڭدىن خەت كەلدى، ئۇ خېتىدە ئوقۇغان ماقالىلىرىدىن بەھىر ئالالمايۋاتقانلىقى ئۈچۈن زارلىنىۋاتقانلىقىنى يېزىپتۇ. بىلىش كېرەككى، كونا ئەدەبىياتنى ئۆگەنگەندە، ماقالىنى باشتىن تارتىپ ئاخىرغىچە، بىراقلا ئوقۇپ چىقىش كېرەك. بۆلەكلەرگە بۆلۈپ ئوقۇش ياخشى ئەمەس. ماقالىنىڭ قىممەتلىك يېرى، ئۇنىڭدىكى پىكىرنىڭ چوڭقۇرلۇقىدا. بوشاڭلىققا، بۆلەكلەرگە بۆلۈپ ئوقۇشقا قارشى تۇرۇش لازىم. بۇنىڭدا بىر پۈتۈن ماقالىنىڭ مېغىزىنى ئىگىلىۋالغىلى بولمايدۇ. ئوقۇغۇچىلار بىلەنمۇ مەزمۇنسىز تۈيۈلىدۇ. ماقالە ئوقۇش ئۈسۈلىنى بىلگەن ھالەتتىمۇ بىر ياقتىن ئوقۇپ، يەنە بىر ياقتىن پىكىر يۈزگۈزۈش كېرەك. مەسىلەن، لى خۇانىڭ قەدىمىي جەڭگاھنى تاۋاپ قىلىپ يازغان ماقالىسىنى. لى لىڭنىڭ سۇن ۋۇغا يازغان جاۋاب خېتىنىلى ئوقۇغان كىشىنىڭ كۆز ئالدىغا ئېچىنىشلىق مەنزىرە تەسۋىرلەنگەن بىر پارچە سۈرەت كېلىدۇ. بۇ بىر پارچە ماقالە بىلەن بىر پارچە خەت ناھايىتى تەسىرلىك ھەم جانلىق يېزىلغان. خەن سۇلالىسى پادىشاھى ئۆزىنىڭ پۇقرالارغا يۈز كېلەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ، يىغلاپ تۇرۇپ 1000 خەتلىك بىر

پارچه ماقاله یازغان. هەر قانداق بىر ئادەم بۇ ماقالىنى ئوقۇ-
ۋېتىپ يەغلىماي تۇرالمايدۇ. شۇڭا ماقالە ئوقۇشنىڭ ئېچىنى
ئىگىلىمەي بولمايدۇ. مەن چوڭ تاغاڭ ۋە كىچىك تاغاڭ بىلەن
بۇ توغرۇلۇق پات - پات پاراڭلىشىمىز. سەن چوڭلارنىڭ
خاتىرىلىرىنى ئوقۇپ چىق، تۆتىنچى تاغاڭنى ئۇستاز تۇت.
ئۇ ھازىر ئۆيدە. چوڭلارنىڭ تەربىيىسىدىن بەھرىمەن بو-
لۇپ، ئوقۇش - يېزىش بىلەن مەشغۇل. قېتىرقىنىپ ئۆگىنىۋا-
تىدۇ. مېنىڭ سالامەتلىكىم ياخشى ئەمەس، كۆپ نەرسە
ئوقۇيالمايۋاتىمەن. بۇ ئىش توغرۇلۇق كېيىن يەنە قايتا - قايتا
غولغولا قىلايلى.

3

مەن يېڭىلا زېڭ دىشىڭنىڭ ئاكىسىغا يازغان خېتىنى
تاپشۇرۇۋالدىم. بۇ خەتتە سېنىڭ ئۆگىنىشىگە تېگىشلىك
يەرلىرى بولغاچقا، خەتنى كۆچۈرۈپ ساڭا ئەۋەتتىم. ئىشقىلىپ
ياخشى ئادەم، ياخشى ئەمەلدار، ئاتاقلىق گېنېرال بولۇشقا بەل
باغلىغان ھەرقانداق ئادەم ئۇستازىدىن، ئوبدان دوست -
بۇرادەرلىرىدىن، ياخشى ئۇلگىلەردىن ئۆگىنىشى لازىم. سەن
كىچىكىدىلا ئەمەلدار بولۇشقا بەل باغلىغان، بۇ ناھايىتى
ياخشى. ئىش قىلغۇدەك بولۇپ پىشىپ يېتىلمىگەنده ئۇستاز
ساڭا ئۇلگە بولىدۇ، دوستلارنىڭ بولۇشى كۈپايە قىلمايدۇ.
سەن ھەمىشە ئوقۇتقۇچىدىن چۆچۈيسەن ھەم ئۇنىڭغا يېقىنلا-
شالمايسەن. ھەر قانچە ياخشى ئۇستازنىڭ تەربىيىسى ئوقۇغۇچى-
لارنىڭ خاراكتېرى بىلەن مۇجەززەنى ئۆزگەرتۈپتەلمەيدۇ.
دوستۇڭ بىلەن بىرگە تاماق يەيسەن، ئادەتتە بىللە بولسەن،
بىر - بىرىڭلاردىن زوقلىنىسىلەر، سىلەردە ئۇستازنىڭ ھۆرمەت
قىلىدىغان، لېكىن ئۇنىڭدىن قورقىدىغان ھېسسىيات بولمايدۇ.

هازىر سېنىڭ دوستلىرىڭ ناھايىتى ئىختىيارى، بەزى ئادەتلىرىـ
دىن ئادەم بىزار بولىدۇ. ئەمەلدار بولۇشقا بەل باغلىغان ئادەم
بۇ ئادەتلەردىن ھەزەر ئەيلىشى كېرەك. سەن ماڭا ھەم ئاكاڭغا
تايىنىپ ئەمەلدار بولۇپ، خەقلەرنى بوزەك قىلساڭ بولمايـدۇ،
يوقسۇل چېغىدا بوۋاڭنىڭ بوزەك بولغانلىقىنى، دەردىنى ئېچـ
گە يۇتۇپ يۈرگەنلىكىنى بىلسەن. بوۋاڭ چەككەن ئاشۇ دەرد ـ
ئەلەملەرنى ئويلىغىنىڭدا، كۆچىگە تايىنىپ ئادەم بوزەك قىلىدىـ
غان ئاشۇ ئىشلاردىن قاتتىق يىرگەن.

زىك گوفەن (1811 – 1872)

ئاڭلىدە ساقلىنىشقا تېگىشلىك ئىككى ئىش

زىك گوفەن — ئەسلى ئىسمى زدچىك، تەخەللۇسى بوخەن، چىك سۇلالىسىنىك ئاخىرقى يىللىرىدا ۋەزىر، خۇنەن قوشۇنىغا ئەمىر لەشكەر بولغان، ئەجنەبىيچىلەرنىك ۋەكىللىك خاراكتېرىدكە ئىگە ئەربابلىرىنىك بىرى، خۇنەن شياڭشاڭلىق، داۋگۇاڭ يىللىرىدا تەشرىپدار بولغان، 1853 – يىلى تەيپىڭ تيەنگو ئىنقىلابىغا قارشى تۇرۇش ئۇچۇن ئۇ بۇيرۇققا بىنائەن خۇنەندە يەرلىك قېئودال قوراللىق كۇچلەرنى تەشكىللەپ، خۇنەن قوشۇنىنى كۆپەيتكەن، 1860 – يىلى جياڭسۇ بىلەن جەجياڭنىڭ باش ھەربىي ۋالىيلىقىغا تەيىنلەنگەن، ئىككىنچى يىلى جياڭسۇ، ئەنخۇي، جەجياڭ ۋە خۇنەنلىك ھەربىي ئىشلىرىنى باشقۇرغان، 1865 – يىلى چىنچەي داچېن بولغان، نيەنجۇن قوشۇنلىرى بىلەن بولغان ئۇرۇشتا مەغلۇپ بولۇپ ئەمىلدىن ئېلىپ تاشلانغان، لى خۇڭجاڭ ۋە زوزۇڭتاڭلار بىلەن بىرلىكتە شاڭخەيدە جياڭنەن قورال – ياراق زاۋۇتى قاتارلىق ھەربىي سانائەتنى قۇرغان، 1870 – يىلى خېبېينىڭ باش ھەربىي ۋالىيلىقىغا قويۇلغان، ئۇزۇن ئۆتمەستىن جياڭسۇ ۋە جەجياڭنىڭ باش ھەربىي ۋالىيلىقىغا تەيىنلەنگەن، كېسەل سەۋەبى بىلەن ئەنجىندە ئۆلگەن.

زىك گوفەن بىلىملىك، ماقالە يېزىشقا ماھىر، ئائىلە باشقۇرۇشقا قاتتىق ئادەم. ئۇ ئوغلىغا پات – پات خەت يېزىپ كۆرسەتمە بېرىپ تۇرغان.

1

شۇەنفىڭنىڭ ئالتىنچى يىلى 9 - ئاينىڭ 29 - كۈنى

ئوغلۇم: بارگاھتىن كەلگەن سىياھلارنىڭ ھەممىسى سېغىنىش - مەرد دېيىشتى، بۇ گەپنى ئاڭلاپ سەل خاتىرجەم بولدۇم. ھەممە ئادەم ئۇرۇق - ئەۋلادىنىڭ كاتتا ئەمەلدار بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. مەن ئۇرۇق - ئەۋلادىمنىڭ كاتتا ئەمەلدار بولۇشىنى ئۈمىد قىلمىدىم، بەلكى بىلىملىك ھەم ئوغۇل ئادەم بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولغان، جاپا - مۇشەققەتكە چىدىغان، ئەمگەك سۆيگەن كىشى ئۆزىنى ھەر ۋاقىت خۇشال سېزىدۇ، ئۆزىنى سورىغان كىشى - ئالىيجاناب كىشى. مەن ئەمەلدار بولغان 20 يىلدىن بېرى ئەمەلدارلار سورۇنىدىكى ناچار ئىللەتلەرنى يۇقتۇرۇۋېلىشتىن ھەزەر ئەيلەدىم. يېمەك - ئىچمەك ۋە يېتىپ - قوپۇشتا بولسۇن، يوقسۇللارنىڭ ئېسىل ئادىتىدەك چىڭ تۇرۇپ كەلدىم. مەن ئىنتايىن ئىقتىسادچىل، تۇرمۇشۇم بىر قەدەر ياخشى بولسىمۇ، لېكىن راھەت - پاراغەتكە بېرىلمىدىم. كاتتا ئەمەلدارلار راھەت - پاراغەتكە ئاسانلا بېرىلىپ كېتىدۇ، ئۇلارنىڭ راھەت - پاراغەتتىن قول ئۈزۈپ ئىختىسادچىل بولۇشى تەس، مەن تېخى كىچىك، راھەت - پاراغەتكە ھەرگىز بېرىلمە، ھۇرۇنلۇققا ئادەتلەنمە، مەيلى باي ياكى كەمبەغەل ۋە ياكى ئەمەلدار بولسۇن، مەيلى دېھقان ياكى سانائەتچى ۋە ياكى سودىگەر بولسۇن، تىرىشچان ھەم ئىقتىسادچىل بولغانلار رونىق تاپىدۇ، ھۇرۇنلۇقنى كەسىپ قىلغانلار بىلەن ئەيش - ئىشرەتكە بېرىلگەنلەر خاراب بولماي قالمايدۇ. مەن ئۆگىنىشنى يېرىم يولدا ئۈزۈپ قويما. ئەتىگەندە ئورنۇڭدىن مەھەر تۇر، ئاتا - بوۋىلىرىمىز داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتقان ئادەتكە خىلاپلىق قىلما، مەن بىلىمەن،

كىچىك تاغاك ئىككىمىز تاك ئېتىشى بىلەن تۇرۇپ كېتىمىز. بېيىپ ئەمەلدار بولماق — بۇ تەقدىرنىڭ ئىلكىدىكى ئىش. بۇ شۇ كىشىنىڭ بىرىنچىدىن، تىرىشچانلىقىغا، ئىككىنچىدىن، تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا باغلىق. ئىلىم تەھسىل قىلىش ئارقىلىق ئالىم بولۇش — بۇ تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن مۇناسىۋەتسىز. مەن ئالىم بولۇشقا ئىراده باغلاپ كېچىكمىده ئاز — تولا ئەجىر قىلغانىدىم. شۇنداقتىمۇ بەزىده ئورۇنسىز سۆزلەپ قويۇشتىن، بىمەنە قىلىقلارنى قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنالمايۋاتىمەن. سېنىڭ يۈرۈش — تۇرۇشۇڭ سالاپەتلىك بولسۇن، قالايمىقان سۆزلىمەسلىك — ئەخلاقىي جەھەتتىن تەربىيىلىنىشىڭ ئاساسى.

2

توڭجىنىڭ بىرىنچى يىلى، 4 — ئايىنىڭ 24 — كۈنى

جى خۇڭ، جى زې:

بۈگۈن سىلەرگە يازغان خەتنى بىرىدىن ئەۋەتىپ تۇرۇشۇمغا، ۋاڭ خۇي قاتارلىق تۆت كىشى تۆتىنچى ئايىنىڭ بېشى يازغان خېتىڭلارنى ئەكەلدى. چېن تاغائىنىڭ ھەم سېنىڭ خېتىڭنى ئوقۇپ، ھەممە ئىشتىن خەۋەر تاپتىم. يېقىنىدىن بۇيان يازغان خېتىڭلار سەل جانسىز، ئۇستىخىنى يوق. موي قەلەم سىياھقا تويۇنمىغان. بۇ سىلەرنىڭ ئىزچىل خەت مەشق قىلمىغىنىڭلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك. چىرايلىق ئۇسلۇبتا يېزىلغان خەتلەرنى ئولگە سۈپىتىده ماي قەغەزگە يېزىپ، مەشق قىلىپ، جانسىز خەت يازىدىغان يېتەرسىزلىكىڭلارنى توغىتىڭلار. مەشق قىلغاندا خەتنى جانلىق ھەم ئۇستىخانلىق يېزىشقا ئالاھىده كۆچەڭلار. بولمىسا خەت يەنىلا جانسىز بولۇپ قالىدۇ، كىشىگە ھۇزۇر بېرەلمەيدۇ. قەدىمكى زامانىدا كىشىلەرنىڭ

تەقدىرىگە شۇ كىشىنىڭ چىرايىغا قاراپ باھا بېرىلەتتى. ئۆ-گىنىش كىشىلەرنىڭ چىرايىنى ئۆزگەرتىۋېتىشى مۇمكىن. ئالغا ئىلگىرىلىمەكچى بولغان كىشى ئاۋۋال قەتئىي تەۋرەنمەيدىغان ئىرادە تىكلىشى كېرەك. ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن 30 ياشقا كىرمەستە، ئەپيۇنغا شۇنداق ئۆگىنىپ كەتتىم. چەكمىسەم تۇرالمايتتىم. داۋگۇاڭنىڭ بىرىنچى يىلى، 11 - ئاينىڭ 21 - كۈنى قەتئىي نىيەتكە كېلىپ ئەپيۇننى تاشلىدىم، مۇشۇ كەمە-گىچە چېكىپ باقمىدىم. 46 ياشقا كىرگەنىدىن كېيىن ھەر قانداق ئىشتا قەتئىي تۇرغىلى بولمايدىكەن. بەش يىلدىن بېرى قىلغان ئىشنى، ئۇ مەيلى چوڭ ياكى كىچىك ئىش بولسۇن، قەتئىي داۋاملاشتۇرۇش كېرەكلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىۋاتىمەن. دۇنيادا ئۆزگەرمەيدىغان ھېچقانداق ئىش يوق. خەت مەشق قىلىشتا ئىرادىگە قەتئىي بولسۇن. قەدىمكىلەر: «بىرخىل شىپالىق دورا بار، ئۇ ئادەمنى باشقا بىر ئادەم سىياقىغا كىر-گۈزۈپ قويالايدۇ» دەيدۇ. مەن، ئىرادىنىڭ ئۆزى شىپالىق دورا دەيمەن.

لىن زېشۇي (1785 — 1850)

چوڭ ئوغلى — رۇجۇغا نەسىھەت

لىن زېشۇي — ئەيۋەن چەكلەش ھەرىكىتىنى يولغا قويۇپ، چەت ئەل تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى تۇرغان ۋەتەنپەرۋەر قەھرىمان، ئۇ دۇڭخې دەريا ئېقىنىنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى، جياڭسۇنىڭ باش مۇپەتتىشى، خۇنەن ۋە گۇاڭدۇڭنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى بولغان، 1938 - يىلى پادىشاھ داۋگۇاڭغا مەكتۇپ سۇنۇپ، ئەيۋەن چەكلەشنى ئىلتىماس قىلغان، شۇ يىلى 12 - ئايدا بۇيرۇققا بىنائەن چىنچەي داچېن سالاھىيىتى بىلەن گۇاڭجۇغا بېرىپ، ئەيۋەن چەكلەش ھەرىكىتىگە رىياسەتچىلىك قىلغان، ياندۇرقى يىلى خۇمېندا خەلق ئاممىسىنىڭ ئالدىدا ئەيۋەن كۆيدۈرگەن. 1840 - يىلى 1 - ئايدا گۇاڭدۇڭ ۋە گۇاڭشىنىڭ باش ھەربىي ۋالىيسى بولغان، شۇ يىلى 10 - ئايدا تەسلىمچىلەرنىڭ قارا چاپلىشى بىلەن ئەمىلدىن ئېلىپ تاشلانغان، ياندۇرقى يىلى شىنجاڭنىڭ ئىلى رايونىغا پالانغان.

لىن زېشۇي بۇ ئۇچ پارچە خەتنى چوڭ ئوغلى — لىن رۇجۇغا يازغان، شۇ چاغدا لىن رۇجۇ ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ تەشرىپدار بولغان، ئەمەلدارلىققا تەيىنلىنىپ بېيجىڭدا قالغان. خۇنەن ۋە گۇاڭدۇڭدا تۇرۇۋاتقان لىن زېشۇي خەت ئارقىلىق ئوغلىغا كۆرسەتمە بەرگەن.

1

روجۇ:

سەن پادىشاھنىڭ زور شەپقىتىگە ئېرىشتىڭ. ئاتا ـ بوۋىلىرىڭ ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلغان. سەن 28 ياشقا كىرىپ تەشرىپدار بولدۇڭ، ئوردىدا تارىخ يېزىش بىلەن مەشغۇل بولىدىكەنسەن. سەن نام قازاندىڭ، بۇنىڭ بىلەن ھەرگىز قانائەتلىنىپ قالما. تۆۋەندىكى ئۇچ ئىشتىن ھەزەر ئەيلە. بىرىنچى، مەغرۇرلانما، ئىككىنچى، سۆلەتۋازلىق قىلما، مەشھۇر تۇرمۇشقا بېرىلمە. ئۈچىنچى، يەكىلىتەكلىك قىلما. ئاپاڭ بىلەن ئېنىڭ بېيجىڭدا، ئۇلارنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئال. مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشەن. داۋاملىق تىرىش، ئېھتىياتچان بول، ئاپاڭ ۋە ئىنىلىرىڭ بىلەن ئىناق ئۆت. تىرىشچانلىق ۋە ئېھتىياتچانلىق بىلەن باشقۇرۇلىدىغان ھەر قانداق ئائىلە رونىق تاپماي قالمايدۇ، ئىناق ئائىلە گۈللەپ ـ ياشنايدۇ. تىرىشچانلىق بىلەن ئىناقلىقنى تەرك قىلغان ئائىلە خاراب بولىدۇ. مەن دەۋاتقان «تىرىشچانلىق ۋە ئېھتىياتچانلىق» دېگەن بۇ سۆزنى جەمەتىمىز ۋە ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىزنىڭ ئەمەلىيەتتى ساقا ئىسپاتلاپ بېرىدۇ. شېئىر ۋە ماقالە يېزىپ، كىرەكسىز قەغەزلەرنى ئۇستىلىڭ ئۈستىگە دۆۋىلەپ، شۇ پېتى تاشلاپ قويۇشتىن ساقلان. بۇ ۋەيران بولۇشنىڭ ئالامىتى. بۇ ئادەتنى ئۆزگەرت. رەتلىك تۇرمۇش مۇھىتىنى يارات. بىر پارچە قەغەز ياكى بىر ئورام قەغەزنىمۇ رەتلەپ قوي. بۇ جەھەتتە ئىنىلىرىڭ بىلەن سىڭلىڭغا ئۈلگە بول. سەن ئۆزۈڭنى، مەن كاتتا ئەمەلدارنىڭ ئوغلى، ئوردا تارىخچىسى دەپ چاغلاپ، باشقىلارنى خىزمىتىڭگە سالىدىغان قىلىقىنى قىلما. سېنىڭ ئايىغىڭ چاققان بولسا، ئىككى ئىنىڭنىڭمۇ ئايىغى

چاققان بولىدۇ. كۆپچىلىك بىلەن ئىناق ئۆتسەك، ئىككىسى ئىككىسى كۆپچىلىك بىلەن ئىناق ئۆتمىدۇ، سەن چوڭلارنى ھۆرمەتلىسەك، ئىككىسى ئىنىكمۇ چوڭلارنى ھۆرمەتلەيدۇ. سەن بىر ئائىلىنىڭ ئۇلگىسى، جەزمەن ئېھتىياتچان بول جۇمۇ!

2

ئوغلۇم:

ئاپاڭدىن ھېلىلا خەت كەلدى. ئۆيدىكى چوڭ - كىچىك لەرنىڭ تىنچ - ئامانلىق ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ تولىمۇ خاتىرجەم بولدۇم. سەن بېيجىڭدا، سالامەتلىكىڭ يەنىلا بۇرۇنقىدەك ياخشى ئىكەن. ۋاقىتنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا، سالامەتلىكىڭنى ئاسراشقا ئالاھىدە دىققەت قىل. مەن بېيجىڭدىن تۇمەن چاقىرىم يىراقلىقتا تۇرۇۋاتىمەن، مەندىن غەم قىلما. گۇاڭدۇڭنىڭ تۇرمۇشىغا كۆنۈپ قالدىم. بۇ يەردە نەگىلا قارىساڭ ساپىلا ئەپيۇنكەش. ئەپيۇن سالامەتلىككە زىيانلىق. پۇل توشمايدىغان نەرسە ئىكەن. بۇ ھال كىشىنى ھەقىقەتەن ئەندىشىگە سالىدۇ. ئەپيۇن ھەر قايسى جايلارغا تارقىلىپتۇ، مەن شۇنداق ئاڭلىدىم. يۇرتىمىزدىكى ياشلارمۇ ئەپيۇن چېكىدىغان يامان ئىللەتنى يۇقتۇرۇۋاپتۇ. مەن ئۇلاردىن نەپرەتلىنىمەن. بېيجىڭنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ مۇشۇنداق زەھەرلىك بۇيۇم بېيجىڭدىمۇ بارمۇ؟ بۇ زەھەرلىك بۇيۇمنى ئادەتتە ئاخشىمى ئۇخلىيالمايدىغان، روھى ياقتىن ھارغىنلىق يەتكەنلەر، بىر - ئىككى قېتىم چەككەنلىك كارى چاغلىق، دەپ دورا ئورنىدا ئىستېمال قىلىدىكەن. زەھەرلىكلىكىنى بىلگەندە، تاشلايمەن دەپمۇ تاشلىيالمايدىكەن. سەن ئۆزۈڭگە قاتتىق ئاگاھ بول، بىرەر قېتىم چېكىپ قويسا، ھېچنېمە بولمايدۇ، ئارتۇقچە ئەنسىرەشنىڭ نېمە ھاجىتى، دەپ چېكىپ سېلىپ خۇمار بولۇپ قالما. ئەپيۇن ھەر قانداق زەھەر-

لىك بۇيۇمدىنمۇ زەھەرلىك. يېڭى چەككەندە خۇددى ھاراق چىشلىۋالسا هاراق ئىچىپ ئوكشالغانغا ئوخشاش ئادەمنىڭ روھى كۆتۈرۈلۈپ قالىدىكەنمىش. روھى چۈشكۈن چاغدا چەكسە، گويا باشقا موھتاجلىق چۈشكەندە يۇقىرى ئۆسۈم بىلەن قەرز ئالغانغا ئوخشاش ئالاھىدە ياخشى ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىنمۇ ئاڭلىدىم. قولغا پۇل كىرىپ، هال ـ كۇنى سەل ياخشىلىنىپ قالغاندەك بولغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە بۇ زەھەرلەنگەنگە ئوخشاش. بىردەملىك كۆڭۈل خۇشلۇقى ئۈچۈن جاننى سېلىپ بېرىدىغان گەپ. ئەپيۇنغا ئۆگىنىپ قالغان ئادەم ئەپيۇن چەكمىسە، روھسىزلىنىپ كەتكەندەك بولىدىكەن. ئاخىرى بېرىپ خۇمار بولۇپ قالىدىكەن. بەكرەك كىرىشىپ كەتسە، ھەر قانچە چەككەن تەقدىردىمۇ كار قىلمايدىكەن. بۇنداق ئادەم خۇددى قاتمۇقات قەرزگە بوغۇلۇپ، قەرز ئېلىپ بۇرۇنقى قەرزنىڭ ئۆسۈمىنى بېرىۋەتمىسە، تىرىكچىلىك قىلالمايدىغان هالغا چۈشۈپ قالىدۇ. بۇنىڭدا ھېچقانداق ئۇنۇم ھاسىل بولمايدۇ. ئەھۋال بارغانسېرى ئوسالليشىدۇ، مەئىشەت هايات شامىنىڭ ئۆچۈشىگە سەۋەب بولىدۇ. جەزمەن ئېسىڭدە بولسۇن، بۇ تۇزاق تىن پەخەس بول. ئاڭلىسام، سەن بەك كەچ ياتىدىكەنسەن، بۇ ياخشى ئادەت ئەمەس. ھەر قانداق ئىشنى ئۆز ۋاقتىدا قىلىش كېرەك. سەھەر تۇر، كەچتە بالدۇر يات. پايتەختتىكى ئەمەلدارلارنىڭ بوش ۋاقتى كۆپرەك. ئۇلارنى سىرتتىكى ئەمەلدارلارغا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ. كۇن ئولتۇرۇش بىلەن ئۆيۈڭگە قايت. يېرىم كېچىگىچە ئولتۇرۇشنىڭ نېمە هاجىتى؟ سېنى بەك مېهماندوست، دەپ ئاڭلىدىم. دوستنىڭ كۆپ بولغىنى ياخشى. لېكىن دوستنى تاللاپ تۇتۇش كېرەك. پايتەختتىكى ئەمەلدارلارنىڭ كۆپىنچىسى بىلىملىك. دوستلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى يامان دەپ كەتكىلى بولمايدۇ، ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلغان تۇزۇك. ئويلاپ گەپ قىلىش كېرەك. ئەپيۇن چېكىدىغان

يامان ئادەتنى يوقتۇرۇۋالما. ئۇنداق بولمايدىكەن، سەن مېنىڭ ئوغلۇم ئەمەس.

3

ئوغلۇم:

خېتىڭنى ئوقۇپ سىرتتا ئۇچ يىل تۇرغانلىقىڭنى، 10 - ئايدا بىر قېتىم ئۆيگە قايتىدىغانلىقىڭنى بىلدىم. سۇ يولى ئارقىلىق قايتاشىڭدا گۈاڭدوڭغا بىر كەلسەڭ تولىمۇ خۇش بولاتتىم. ئۆيدىن ئايرىلغانلىقىڭغا ئۇچ يىل بوپتۇ. ئاپاڭ بىلەن ئايالىڭنىڭ تۇرمۇشى ئوبدان ئۆتۈۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئاپاڭ بالدۇرراق قايتىپ كېلىشىڭنى ئارزۇ قىلىپ، ئىشىك ئالدىدا يولۇڭغا تەلمۈرىدۇ. ئايالىڭ راۋاقتا چىقىپ سېنى ياد ئېتىدۇ. سىرتلاردا يۈرۈپ يۈرتىغا قايتقان كىشىنىڭ كۆزىگە ئۆز ئۆيى گۈل كۆرۈنۈپ كېتىدۇ. ئۆزۈڭ سىرتتا بولساڭمۇ، ئۆيدىكىلەرنى ھەمىشە ياد ئېتىپ تۇرۇپسەن. مەن دادا بولۇش سۈپىتىم بىلەن ساڭا قەۋەت ئاپىرىن ئەيلەيمەن. مېنىڭ سىرتتا خىزمەت قىلىۋاتقىنىمغا 11 يىل بولدى. سەككىز كىشى كۆتۈرۈپ ماڭىدىغان مەپىدە ئولتۇرىمەن، يەيدىغىنىم ئېسىل تائاملار، ھەيۋەتىم زور. شۇنداقتىمۇ، ئۆي يادىمغا يەتكەن ھامان مەندە ئەمەلدار بولغاندىن كۆرە، يۈرتقا قايتقان تۈزۈك ئىكەن دېگەن سېزىم پەيدا بولدۇ. پادىشاھ مېنى ئالاھىدە ئەتىۋارلايدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە خىزمەت بەك ئالدىراش بولغاچقا، يۈرتقا قايتىش ئارزۇيۇم ئەمەلگە ئاشماي كېلىۋاتىدۇ! پايتەختتىكى چېغىڭدا، ئەمىلىڭ ئەمىرلىكتىن كۆتۈرۈلمىدى، خىزمىتىڭدە نەچچە قېتىم ئۆزگىرىش بولدى. خىزمەتتە نەتىجە يارىتالمىدىڭ. ئەمەلدار بولۇپ ئۆگەنگەنلىرىڭنى يەپ كەتتىڭ. شۇڭا ۋاقىتنىچە يۈرتقا قايتىپ ئاپاڭنىڭ ھالىدىن، ئائىلە ئىشلىرىدىن خەۋەر

ئالغىنىڭ خوپ. پايتەختتە بۇرۇن ئوقۇغان كىتابلىرىڭنى بېكىم باشتىن ئوقۇيالايسەن، بىلىملىك كىشىلەرنى دوست تۇتۇپ، بىلىمىڭنى ئاشۇرالايسەن. ئەرلەرنىڭ ئۆگىنىشتىن مەقسىتى — پادىشاھنىڭ خىزمىتىدە بولۇش، پۇقرالار ئۈچۈن ئاز — تولا ئىش قىلىپ بېرىش ئۈچۈندۇر. شۇڭا 40 ياشتا ئەمەلدار بولۇش — كېچىكىپ ئەمەلدار بولۇشقا كىرىشىدۇ. سەن 30 ياشتا پادىشاھنىڭ شەپقىتىگە نائىل بولۇپ نام قازاندىڭ. بۇنچىلىك يۇقىرى ۋەزىپىگە ئولتۇرغۇدەك سەن قانچىلىك ئەخلاقلىق ۋە قانچىلىك تالانتلىق؟ دوستلىرىڭ كۈندىن — كۈنگە كۆپەيسە، ئىلگىرىلەش ئىرادەڭ كۈنسېرى ئاجىزلىشىدۇ. سېنىڭ تۇرمۇش تەجرىبەڭ كەمچىل. بۇنداق ئەمەلدار بولۇش — ھەقىقەتەن بەخت قۇچىدىغان يول ئەمەس. مەن ئادەتتە ساڭا، روھى چۈشۈپ كېتىپ، ئىلگىرىلىشىگە دەخلىسى بولۇپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەپ كۆپ گەپ قىلمىغانىدىم. ئارتۇقچىلىقىڭنى جارى قىلدۇرۇپ، كەمچىلىكىڭنى تۈزىتىشنى ئەمدى بىلىپسەن. رۇخسەت سوراپ يۇرتقا قايتىپ، ئاپاڭغا قاراش، كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنىش نىيىتىگە كەلگىنىڭ مېنىڭ كۆڭلۈمگە ياغدەك ياقتى. مەن سېنى بۇ يولدىن توسسەمەن؟ ساڭا پەقەت بىر ئېغىز نەسىھەت قىلىمەن. ئەمەلدار بولغاندا ھەر ۋاقىت يۇرتقا قايتىشنى، مال — دۇنياغا، ئەمەلگە ۋە ھوقۇققا بېرىلمەسلىك، يۇرتقا قايتقان ھامان دۆلەتكە كۆچ چىقىرىش ئۈچۈن ھەر ۋاقىت تەق بولۇپ تۇرۇش، ئۆگەنگەننى يەپ كەتمەي، جاپاغا چىداپ تىرىشىپ ئۆزلۇكسىدىن ئۆگىنىش، دۆلەتنىڭ ئېھتىياجى چۈشكەندە ئۆز كۆچىنى تەقدىم قىلىش كېرەك. بۇلارنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت. يېقىندىن بۇيان سالامەتلىكىڭ قانداق؟ سالامەتلىكىگە ئالاھىدە دىققەت قىل. مەن ياشىنىپ قالغان بولساممۇ، زېھنىم ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. تامىقىممۇ بۇرۇنقىدىن كۆپ. ئاپاڭ ئۆيدە، سالامەتلىكىمۇ ناھايىتى ياخشى، غەم قىلما. ئۇ

ندك كۆرستىلگەن بولسىمۇ ئەھۋالدارلىققا تاللانماپتۇ. دېمەك، ئۇ قابىلىيەت ۋە تالانت جەھەتتە لايىقەتسىز. بۇ ئىشتا ھېچ كىمدىن يامانلىغىلى بولمايدۇ. ئاڭلىسام، بۇ ئىشتىن ئىنكىسك بەك بېشى چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۆيگە خەت يازغان چېغىدا، ئۇنىڭغا چىرايلىق سۆزلەپ نەسىھەت قىلىپ قوي. بۇ جەھەتتە مەن ئاجىزلىق قىلىمەن. خەتلىرىڭ قاغا پۇتىدەك يېزىلغان. سەن شۇنچىلىك ئالدىراش بولۇپ كەتتىڭمۇ؟ خېتىڭنى چوقۇم ئۆزگەرت.

ئاخىرقى سۆز

بۇ كىتاب مەشھۇر شەخسلەرنىڭ پەند ـ نەسىھەتلىرىنىڭ جەۋھەرلىرىدىن تۈزۈلگەن توپلام. مەشھۇر شەخسلەرنىڭ پەند ـ نەسىھەتلىرى قەدىمدىن ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ تارقىلىپ، بالا ـ چاقىلارنى تەربىيىلەشتە كىشىگە تەسىر كۆرسىتىپ كەلگەن. ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە، ئائىلە تەربىيىسىگە پەقەت جۈڭگولۇقلارلا ئەھمىيەت بېرىدۇ، دېگەن بىر تەسىرات ساقلىنىپ كەلمەكتە، بۇ بىر خىل خاتا چۈشەنچە.

ئائىلە تەربىيىسىگە جۈڭگولۇقلارمۇ، چەت ئەللىكلەرمۇ ئوخشاش ئەھمىيەت بېرىپ كەلگەن. بۇ كىتابتىن ئەنە شۇنىڭ ئۈرنەكلىرىنى كۆرۈۋالالايمىز. كىشىگە كىتابخانلارنىڭ يېڭىچە قاراش تىكلىۋېلىشىغا ياردەم بېرىشى ئۈچۈن، بۇ كىتابقا كۆپىنچە چەت ئەللىكلەر يېزىپ قالدۇرغان پەندى ـ نەسىھەتلەر تاللاپ كىرگۈزۈلدى. بۇنىڭدىن مەقسەت، كىشىگە كىتابخانلارنى غەربنىڭ ئائىلە تەربىيىسى بىلەن جۈڭگولۇقلار ئائىلە تەربىيىسىنىڭ ئوخشايدىغان ۋە ئوخشىمايدىغان جايلىرىنى چۈشىنىۋېلىش، ھەر خىل مەدەنىيەت قاتلىمىدىكى ئادەملەرنىڭ كېيىنكى ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتىكى ئارتۇقچىلىقلىرىنى ۋە ئۆزىگە خاس تەجرىبىلىرىنى بىلدۈرۈشتىن ئىبارەت. باشقىلارنىڭ تەجرىبە ـ ساۋاقلىرىمۇ بىز ئۈچۈن ناھايىتى ياخشى ئەينەك بولالايدۇ.

شۇنى ئېيتىپ قويۇش كېرەككى، بۇ پەند ـ نەسىھەت

لەرنىڭ ئاپتورلىرى دۇنيا بويىچە ھەر ساھە - ھەر كەسىپلەردىن چىققان سەر خىل ئادەملەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ كەچمىش - كەچۈرمىشلىرى ۋە ئۆزىگە خاس تەسىراتلىرى شۇبھىسىزكى، ئالىمنىڭ تەربىيىسىدىن بىر ئۆرنەك بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئەينەك قىلىشىغا ئەرزيدۇ.

بۇ كىتابنى تۇزگۇچىلەر ئۇزۇن مۇددەت كىتابخانىدا خىزمەت قىلىپ كەلگەن ئىككى نەپەر يولداش بولۇپ، خىزمەت قولايلىقى تۇپەيلىدىن ئۇلار كۇرسىغا خاتىرە - يازمىلاردىن، كۇندىلىك خاتىرە، خەت - چەكلەردىن، سۆھبەت - بايانلاردىن تاللاپ - تاۋلاپ بۇ پەنىد - نەسىھەتلەر جەۋھەرلىرىنى تەييارلاپ چىققان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ كىتابنىڭ مەزمۇنى تولۇق ۋە مول. ئەمما، بۇ پەقەت پەنىد - نەسىھەتلەر بابىدىن بىر باشلىنىش. ئەگەر بۇ كىتابىمىز ئوقۇرمەنلەرگە پايدىلىق ئىلھام بەخش ئېتەلسە، بۇ ئاپتور بىلەن تەھرىرنىڭ بەختى.

1994 - يىلى 3 - ئاينىڭ 2 - كۇنى

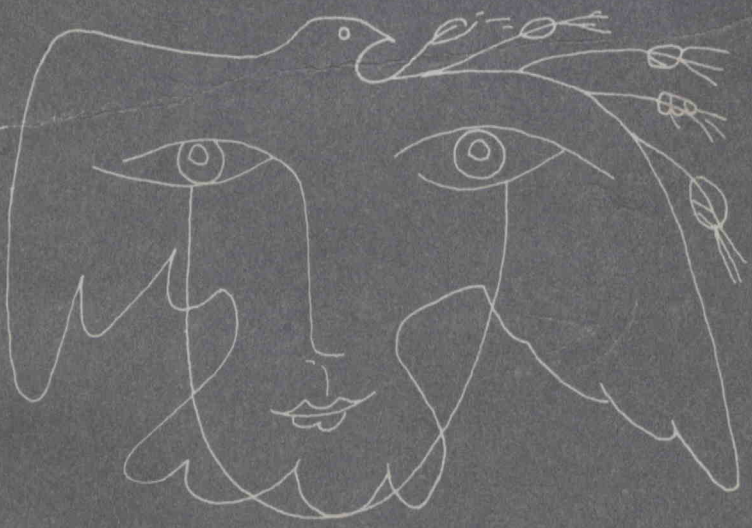
责任编辑：阿布力提甫·乌[illegible]
责任校对：玛丽亚木

名 人 家 训（维吾尔文）
斯 人 编
阿合买提·伊明
亚森·司伊提 译

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路100号 邮编：830001）
新疆新华书店发行 新疆新华印刷二厂印刷
850×1168毫米 32开 12.75印张
1996年7月第1版 1996年7月第1次印刷
印数：1—6200

ISBN7--5371--2290--3/I·776 定价：11.50元
如有印装问题请直接同承印厂调换

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: شادىيە ھاشىم

ISBN 7-5371-2290-3

ISBN 7 — 5371 — 2290 — 3

باھاسى: 11.50 يۈەن(民文) I·776